

C U V Â N T U L
TOVARĂȘULUI GHEORGHE GHEORGHIU-DE]
LA ALEGEREA SA CA PREȘEDINTE
AL CONSILIULUI DE MINIȘTRI AL R.P.R.

Vă mulțumesc pentru înalta cinste și marea răspundere pe care mi-ați acordat-o, numindu-mă în funcția de Președinte al Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Române,

Țin să încredințez clasa muncitoare, țărănimea muncitoare, poporul, Partidul Muncitoresc Român și Comitetul său Central, Guvernul Republicii Populare Române și Marea Adunare Națională, că îmi voi îndeplini în mod conștiincios îndatoririle ce decurg din funcțiunea în care am fost numit.

Voi munci cu fermitate și cu tot elanul pentru realizarea politicii partidului și guvernului, de construire a socialismului, de întărire a statului democrației populare și de propășire economică și culturală a poporului nostru, de întărire continuă a prieteniei veșnice și colaborării frățești între poporul român și marele popor sovietic, între Republica Populară Română și Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, condusă de marele învățător al oamenilor muncii din lumea întreagă — tovarășul Stalin ! *(Aplauze furtunoase, deputații în picioare ovaționează îndelung pentru Uniunea Sovietică. Timp de câteva minute deputații scandează numele tovarășului Stalin).* In această prietenie vedem chezașia independenței naționale a poporului nostru și a suveranității noastre de stat.

Voi lucra cu toată fermitatea pentru realizarea politicii partidului și guvernului, de întărire a prieteniei între Republica Populară Română și celelalte țări de democrație populară, de luptă pentru apărarea păcii în cadrul marelui front al păcii în frunte cu Uniunea Sovietică, împotriva provocatorilor de război, imperialiștii americano-englezi.

Vă asigur că îmi voi îndeplini cu fermitate îndatoririle în fruntea guvernului, pentru ridicarea la o treaptă mai înaltă a vigilenței revoluționare a poporului nostru, și că nu mă voi abate nici o clipă dela principiile de care este călăuzit Partidul Muncitoresc Român — forța conducătoare în statul de democrație populară — dela principiile marxist-leniniste. (*Aplauze puternice și îndelung repetate*).

SCRISOAREA UNIUNII SCRITORILOR
DIN REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ
CĂTRE PREȘEDINTELE
CONSILIULUI DE MINIȘTRI AL R. P. R.,
SECRETAR GENERAL AL C. C. AL P. M. R.,
TOVARĂȘUL GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ

IUBITE TOVARĂȘE GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ

Cu nețărmită dragoste și bucurie salutăm — alături de întregul popor muncitor din Patria noastră — alegerea Dvs. în postul de președinte al Consiliului de Miniștri.

Noi, scriitorii din Republica Populară Română, suntem adânc pătrunși de însemnătatea acestui măreț eveniment. Prezența celui mai iubit fiu al clasei muncitoare, a conducătorului Partidului și al poporului muncitor în acest post de înaltă răspundere, asigură aplicarea cu și mai mare hotărîre a liniei Partidului în viața statului nostru, pentru întărirea regimului de democrație populară, pentru întărirea și propășirea Patriei noastre libere în lupta pentru construirea socialismului și apărarea păcii.

Noi, scriitorii din Republica Populară Română, suntem recunoscători conducătorului Partidului Muncitoresc Român și al poporului nostru pentru grija permanentă arătată dezvoltării literaturii noastre noi. În inimi, avem adânc săpate cuvintele pe care Dvs., tovarășe Gheorghe Gheorghiu-Dej ni le-ați adresat în numele Comitetului Central în scrisoarea către Conferința Scriitorilor din R.P.R. din primăvara anului 1949 :

„Creați opere de înaltă valoare artistică, care să oglindească fidel năzuințele poporului nostru ziditor al socialismului”.

Urmând exemplul Dvs. de luptă consecventă pe drumul luminat de marea învățătură a lui Lenin și Stalin, noi — scriitorii din R.P.R. — ne luăm angajamentul să intensificăm lupta împotriva influențelor ideologiei dușmane, să luptăm sub conducerea Partidului, împotriva oricărei încercări de a împiedica marșul victorios spre socialism al poporului nostru sub steagul invincibilelor idei marxist-leniniste.

Ne luăm angajamentul să luptăm cu hotărîre pentru aplicarea liniei Partidului, să combatem fără cruțare orice abatere dela această linie, orice manifestare de oportunism și de împăciuitorism, să folosim cu curaj arma criticii și autocriticii.

Ne luăm angajamentul să demascăm cu și mai multă vigoare pe dușmanii dinăuntru și din afară ai Patriei noastre, să mobilizăm prin scrierile noastre pe oa-

menii muncii ta lupta pentru construirea socialismului, împotriva ațățătorilor ta război, imperialiștii americani și englezi.

Ne luăm angajamentul să luptăm cu și mai mult elan pentru însușirea celei mai înalte metode de creație, realismul socialist, să învățăm neconținut din bogata experiență a literaturii sovietice, pentru a da astfel opere literare tot mai valoroase care să oglindească patriotismul înflăcărat și mărețele realizări ale poporului nostru muncitor constructor al socialismului, ostaș neînfricat în lupta pentru apărarea păcii.

TRĂIASCĂ PARTIDUL MUNCITORESC ROMAN INIȚIATORUL SI ORGANIZATORUL VICTORIILOR NOASTRE, FORȚA CONDUCĂTOARE IN REPUBLICA POPULARA ROMANĂ!

TRĂIASCĂ TOVARĂȘUL GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ, CEL MAI IUBIT FIU AL CLASEI MUNCITOARE, CONDUCĂTORUL ÎNCERCAT AL PARTIDULUI ȘI POPORULUI NOSTRU PE CALEA LUMINATĂ DE ÎNVĂȚĂTURILE MARILOR GENII ALE OMENIRII MUNCITOARE, LENIN ȘI STALIN!

TRĂIASCĂ MARELE STEGAR AL PĂCII, ÎNVĂȚĂTORUL IUBIT AL OAMENILOR MUNCII DIN ÎNTREAGA LUME, TOVARĂȘUL STALIN!

In numele Uniunii Scriitorilor din R.P.R.
Mihail Sadoveanu

LUPTAM PENTRU PACE

SEN ALEXANDRU

PENTRU PACE

Douăzeci de ani aveam,
Cam trei ani avea războiul.
In acest oraș trăiam,
Și simțeam din greu puhoiul.

Tot mai mulți soldați verzui
Să umbrească 'naltul soare,
Ca'n orașul nimănui
Tropăiau pe trotuare.

La răspântie de străzi
Tremurau copiii și mame,
Oamenii mureau încet
Ba de caznă, ba de foame,
Ori târîți pentru măcel,
!n tranșei, pe front departe.
Șchiopi ni se'ntorceau și ciungi.
Se umpleau unele pungi,
Blidele erau deșarte,

Dar aici unde crescusem,
Moartea încă n'o văzusem,
Năvălind din avioane,
— Și nici casele mormane.

Când visam la viitor
Mă vedeam învățător,
învățând copiii, o mie
Să citească și să scrie.

!i vedeam crescând flăcăi,
Viața le-o voiam senină.
(Moartea mai plutea pe văi...
Oameni mai mureau în tină)
Dragii mei, copiii mei,
— Ca să poată crește mari,
Pacea trebuia să vină!

.

SEN ALEXANDRU

**Calea când ne-a arătat
Să zăgăzuim puhoiul,
S'a gândit întâi la ei,
La copiii toți ai lumii,
— Poate și la țăncii mei!**

**Și urmând îndemnul lui
Crimelor să punem capăt
Lângă voi bărbați, femei
Am să apăr de yankei
Școala și copiii mei,
Am să-i apăr pân'la capăt**

OASPEȚI LA IAȘI

Pe străzile știute de demult
De un elev, venit din sat, timid,
Cunosc și-acuma fiecare zid
Și mă opresc povestea să-i ascult.

De-atunci e jumătatea unui veac.
S'au mistuit stejarii la Copou,
și sunt ruine încă pe platou:
pe-aici a fost război și bivuac.

Bătrân oraș al tinereții mele,
Pe-aicea am iubit și am visat,
In piatra ta mi-i'ntâiul vers săpat,
Și primul vis pe-aicea-i, printre stele.

Oraș străvechi, ce răni cumplite ai,
și-adânci și-abia închise cicatrice,
și ce înalt au prins să se ridice
alți tineri tei sub soarele de Mai!

...Și din trecutul ca un nor de ceață,
Spre care mă purtau vechi nostalgii,
Deodată o sirenă auzii,
Chemându-mă spre viitor, spre viață.

Și m'am trezit privind în jur apoi:
Devale spre Holboca și Socola,
înalte coșuri susțineau cupola
Văzduhului boltit pe iașii noi.

Se profilau noi schele pe-orizont:
Un Iași pe care îl vedeam acum,
Viu renăscut din lupte și din scrum,
pe locul unde-a fost odată front.

Mari candebre-aprinse de castani
Au luminat atunci, în clipa ceea,
Copiii ce veniră din Coreea,
căliți în foc la doisprezece ani!

Orașul nou, cu lumea lui cea nouă,
Ce-a suferit atâta până ieri,
Cu mame, cu mulțimi de pionieri,
Cald i-a primit cu brațele-amândouă.

Veniseră de-atâta de departe,
Din țara lor vitează și frumoasă,
In care ei azi n'aveau un „acasă”,
și-ai lor luptau pe viață și pe moarte.

Veneau din sângeratul Pacific,
Și ca un simplu om, bătrânul Iași,
Cu drag trecu pe umerii gingași
O mână încercată de bunic.

Și'n ochii lor ca'n preajma aurorii,
Văzui cum clar sclipea printre tristeți,
lumina unei alte dimineți
și siguranța dârzei lor victorii!

AURUL ALB

Eram în tren.
 Treceam peste câmpii.
Priveam pe geam...
 Cu noi, niște copii.
O'nvățătoare tânără
 cu ei.
Copiii stau cu toți
 în jurul ei.
Pe câmpu'ntins
 Tarlalele cu grâu,
stau strânse'n snopi...
 Apoi un pod...
 Un râu...
înalț porumbul
 — cât un om de'naft
Apoi un iaz...
 O gară într'tm sat.
Din tren
 ne minunăm
 apoi, în zori,
de-un câmp înveșmântat
 cu albe flori...
— Atâtea sunt î
 — Ce fel de flori sunt oar
— Poate ninsori ?
 — Nu se topesc la soare?
Copiii întrebau ;
 voiau să știe
 pe nume
floarea albă din câmpie.
 „Aceste flori,
— le-a spus învățătoarea —
sunt flori de „aur alb”...
 Cum li-i culoarea,
așa-i și puful lor :
 ca de mătase !

MIHAI GAVRIL

**Dar nu-l aveam
pe câmp
și nici în case!
Nu !
N'a crescut
In vremi de altădată,
bumbacul
a lui roadă minunată.
Povestea lui e nouă
cum e și
viața voastră
tânără, copii.
Bumbac la noi
din alte țări venea,
„Americă" — și pânza
se numea.**

**Capitaliștii,
regi peste bumbac
spuneau:
— Pământul vostru
e sărac...
Vă dăm bumbac !
...și ne-au răpit îndată
petrolul
și pădurile
ca plată !"**

**...Copiii ascultau tăcuți
povestea,
din zilele trecutului,
din zilele acestea,
povestea florii albe
care crește
de câțiva ani
prin părțile aceste...
Azi, florile
cu rodul lor bogat
cresc mândre lanuri
albe, lângă sat.
Și pe pământul țării urcă,
spre Nord, pe unde fabrici cresc
din muncă.**

**„Pe grindul Chiliei
și 'a' Dobrogei dealuri
frumoase cresc florile noastre de aur.
Bumbac românesc
cu fir de mătase,
vestmânt pentru oameni
și case.**

AURUL ALB

Azi dacă flori deaur
pe câmpuri îngrijim,
pe cei ce ne'nvață
să creștem
tari în viață,
pe frații sovietici să-i slăvim .
...Copiii ascultau tăcuți
povestea
din zilele trecute...
și acestea...

Ce ciudă,
ce ură
pe flori și pe noi
au cei ce în lume
încearcă război!
Suveicile muncii
ce rezezi trec ele
Și rezezi războaie,
șes păcii drapele.
Din bumbac românesc,
șesem noi
hăinuțele,
pânzele moi...

Iar dacă-o fi nevoie, —
din bumbac sovietic,
din bumbac românesc,
vom toarce,
— să știe
toți hitlerii lumii
și-ai dolarului granguri, —
neiertătoarele
naltele
dreptele
— ștreanguri!

CÂNTECUL LEBEDEI

Nu joc de flacără albastră
Arzând ciudat în pustnicie,
Ci foc aprins pe'naltă creastă
Arn vrut cântarea mea să fie !

Și-a fost. Comori închipuite
Eu n'am vestit cu glasul tainic ;
In inimile oțetite
Cântai temeul vieții trainic.

Și'n noaptea-aceasta'n două ruptă
De brațul lupteior ce-au fost,
Cântarea mea cu duh de luptă
Avut-a, negreșit, un rost.

In versul meu și azi mai sună,
Chiar dacă-i vesel, svon de coasă
Mânia noastră cea străbună
Mai stăruie'n vorba aleasă.

Dar nu-i nimic. Așa e bine,
Să sune chiot printre stânci,
Cât cântă bufniți pe ruine,
Cât ne pândesc dușmani pe brânci.

Va fi odată numai cântec
De bucurie'n astă lume,
De vom izbi dușmanii'n pântec,
Să nu rămâie nici de nume.

Azi însă coarda grăitoare
In bici se schimbă câte-odată,
Să-i dee lumii care moare
Precum ea merită, răsplată.

Nu voi cânta prohod pe harpe
Înlăcrimat la catafalc,
Căci șarpe-i cel ce moare, șarpe
Ce va mușca dacă nu-I cale.

Ne știm de mult, e lupta veche,
Din veac în veac din an în an ;
E șarpele ce puie streche,
Lovit de Iorgu Iorgovan.

Se sbate crunt negrul balaur
Pe frunze galbene, roșcate, —
Se sbate pe-un morman de aur
Și pe bancnote'nsângerate.

Se mai ridică, se avântă,
Scurpând veninul prin măsele,
Dar fiii omului împlântă
In trupu-i gros cuțite grele.

In ochii-i, roșu se năzare
Și nu-și dă seama : de turbare,
Ori vin a ceea mândre'n soare
Păduri de steaguri foșnitoare ?

Vrea ajutor, își cată slugă,
Se simte încolțit de viu.
Să fugă ? Unde să mai fugă ?
Bârlogul lui va fi'n sicriu.

— Eu una vreau : peste coșciugul
Acestei otrăvite fiare,
Brăzdeze versul meu ca plugul
Cântându-mi ultima cântare !

29. IV. 1952.

PETRE SOLOMON

TABLOURI DINTR'O EXPOZIȚIE

1. INTRÂND PE SUB ARCADA CHINEZEASCA

Intrând pe sub arcada chinezească
In sala mare, treci un continent.
Privești în jur și pe pereți, atent
Și-un uriaș începe să-ți vorbească.

Trecând prin săli, te uiți și înțelegi
Tăria vieții noi, biruitoare
Azi pe întinsul Chinei populare,
Iar mâine, în cuprinsul lumii 'ntregi.

Sunt multe săli și'n fiecare, China
Ți-arată chipul ei curat, de azi.
Aproape ți-e poporul ei viteaz
Ce apără și pacea și lumina.

In mijloc, un tablou de neuitat:
Mao Țze-dun și Stalin la o masă —
Discipolul și Dascălul.

Și-o clasă
Al cărei steag e larg desfășurat.

II. TE UIȚI PE HARTA

Te uiți pe harta prinsă în perete
Și parcă te cuprinde amețeala.
treci munți, deserturi, văi, pe îndelete,
Și fără de hotare-ți pare sala,

TABLOURI DINTR'O EXPOZIȚIE

**Ți-aduci aminte : Go Mo Jo a spus :
„Hotarul statului cel mai iubit
II are largul Chinei în Apus,
Iar țara voastră-1 are'n Răsărit".**

**Sunt între noi imense depărtări,
Dar Marea Uniune-i ca o punte
De aur, între cele două țări
Și nu le mai desparte niciun munte.**

III. VITRINELE

**Vitrinele te poartă într'o lume
De roci și minereuri felurite.
Sub fiecare ciob citești un nume
Și-I simți pe omul care ți-l trimite.**

**Nu-s ai Manciui iei mineri în sală,
Dar mâna lor o simți în lungul fir
De cupru, sau în țandăra ovală
De cuarț, subțire ca un trandafir.**

IV. DIN LUMEA MINEREURILOR

**Din lumea minereurilor treci
Să vizitezi industria noii Chine.
In spatele acestor geamuri reci
Ghicești dogoarea marilor uzine.**

**E un noian de piese, cabluri, freze,
Rulmenți, izolatori de porțelan,
Vopsele, lămpi... Produsele-s chineze
Și fără „ajutor" american.**

**Le-a făurit la Pekin sau Șanghai
Un muncitor eliberat și harnic
Ce-a defilat deunăzi, la 'ntâi Mai
Purtând pe piept medalii de udarnic.**

V. BUCATE CHINEZEȘTI

**Bucate chinezești. Stau înapoia
Unor pereți de sticlă străvezie :
Pătule mici de mazăre, de soia
Și de orez cu fața alburie.**

**După un geam, varietăți de ceai.
într'o vitrină, mirodenii. Toate
Vorbesc în graiul muncii, viul grai,
Despre puterea Chinei liberate.**

PETRE SOLOMON

Bucatele acestea, în trecut,
Le jefuiau yankeii și englezii,
Lăsând în urmă foamete, scorbut,
Ca partea lor să-și aibe și chinezii...

Privindu-le, în față îți răsare
Un Ian de grâu sau de orez, rodit
De apa unui mare râu, pe care
Țăranul Chinei noi l-a domolit.

Și te gândești, sub vraja grea a clipei,
La un pământ pe care-și năpustește
Puhoaiete — alt fluviu : Mississippi,
Pe-al cărui mal doar floarea urii crește.

VI. CORABIA CU PÂNZE

Corabia de lemn din sala mare
E plină de mătăsuri foșnitoare.
O proră'naltă, un imens catarg
Și pânzele ce flutură în larg.

Corabia cu pânze te-a adus
In porturile Chinei. La Șanghai,
Te'ntâmpină, în astă zi de Mai,
Și'n străzi eșarfe — și pe boltă, sus.

O, cât de multe ar mai fi de spus
Despre-al mătăsurilor tainic grai
Despre-al culorilor tăcut alai
In Răsăritul fără de Apus !

In fiecare, deslușești o mână
De harnică și dârză țesătoare,
Pe-al muncii sale rod în veci stăpână.

In partizana — astăzi muncitoare,
Stăpână pe-al mătăsii lin șuvoi
Vezi limpede profilul Chinei noi.

VII. IN CEAȘCA ASTA ALBA

In ceașca asta albă din vitrină
Sunt mii de ani de artă și migală,
În porțelan respiră o grădină
Cu florile subțiri oa o beteală.

Nu-i de pe vremea dinastiei Min
Această ceașcă, ci din vremea noastră
A dinastiei Omului. Ce plin
E universul ei de flori de glastră !

TABLOURI DINTR'O EXPOZIȚIE

**Fără să vrei, te duce-acuma gândul
La monștrii care-aruncă din țării
Microbi de ciumă neagră, pe pământul
Care-a rodit aceste bogății.**

**In ceașca asta vezi pe marii meșteri
Ai Chinei vechi și noi, pe lângă care
Asemeni canibalului din peșteri
Yankeul dela Washington apare.**

ANDREI MALAȘCO *)

CÂNTEC

Pe-aici nu vezi străzi înverzite.
Stau ziduri pe ziduri culcate. —
Sunt țări de tot felul pe lume,
Mai dragă mi-e una din toate.

Nici pasărea-aici n'are cântec.
Nu-s păsări, chiar cuiburi de'și țes.
In Mai, pe la noi, te desmiardă
Privighetorile'n viers.

Aici nu sunt drumuri să ducă
Spre lunci și spre pajiști în floare.
Ci slobode-s căile noastre
Ca fluviile mult călătoare.

Aici, abătuți, marinarii
In docuri, din ceață, apar.
La noi, marinarii pe mare
Ca vulturii falnici răsar.

Aici se'ncovoiaie femeia
Pe glie, albind timpuriu.
Ci mândre sunt fetele noastre
Cum altele'n lume nu știu.

Aici, câte piețe văzut-am
Și triste-s de nu o poți spune.
La noi, Piața Roșie — există
Și'n față-i se'nchină o lume.

Iubiți-o, iubiți-vă țara !
Cu soarele, una e ea.
Cântec al inimii noastre,
Patrie scumpă, a mea.

In românește, de Maria Banuș

*) Poeziile traduse fac parte din volumul „Dincolo de Oceanul albastru”, distins cu premiul Statin.

COLOANĂ MUNCITOREASCĂ

Sunt de ne'nfrânt, nu poți să-i birui,
Să-i cumperi tu puțină n'ai,
Când iar pornesc în lungi coloane,
Să lupte pentr'un liber trai.

Mânia clocotă în zare.
Și greva crește, și tot vin
Detașamente muncitoare
Spre Portsmouth,' naintând în plin.

La fel, cu gând să se răzbune,
Disprețuind întorsul drum,
Au stat 'nainte comunarzii
Pe-a' morții baricade'n fum.

La fel, porniră'n lupta marii
Încrâncenări, croind poteci
Depe-Aurora marinarii,
Să'nceapă veacul douăzeci.

De-aceia, dârz li-i pasul — cântul,
Fierbinte'n glasuri fără număr,
Fiindcă-și sprijină toți pumnul
Pe-al revoluției larg umăr.

NEGRESA

Ne-am luat bun-rămas dela toți muncitorii
Și-o negresă cu mâinile ei, cu-amândouă
Ne-a întins un buchet încă umed de rouă :
Roșii flori și albastre și limpezi ca zorii —
Străluceau proaspăt florile mamei-negrese,
Erau parcă din lumea speranței culese...

I-am răspuns, i-am vorbit un minut, și apoi
Ca un fiu i-am zâmbit și adânc m'ain plecat.
Vâjâind, s'a'nălțat avionul cu noi,
Legănându-ne'n'vânt, ca pe-un val, ne'ncetat.

Ne-am luat bun-rămas. Dedesubt se perindă
Răsfățatul Broadway, apoi uliți sărace :
Undeva, după norii de praf, — suferindă,
O bătrână negresă, semne'n urmă ne face.

La ce oare gândea întristata femeie,
Doborâtă de munci și de-atâtea nevoi ?

ANDREI MALAȘCO

**Ea visa la un trai fericit ? Ca să steie
într'o casă cu geamuri și camere noi ?...**

**Poate că-i amintii de o crâncenă taină,
Despre fiul ce nu s'a întors din război ?
Poate patria mea, mult iubita Ucraina,
Răscolitu-i-a sufletul, ca un șuvoi ?**

**Poate pentru că'n față-i pe aerodrom,
Inclinându-m'am strâns palma neagră-a femeii
Prin aceasta simțit-a și ea, că e om,
C'o să-și vadă, cum cresc, fericiți, nepoțtii ;**

**Că în cinste li-i munca și nu-i mai linșează;
Că la școli și prin parc merg și negrii copii,
Că și mamele albe, cu grijă duioasă,
Le-aduc negrilor ei, jucării.**

**Acum sboară-avion, sparge norii, 'nainte
Către Moscova dragă, natalele-mi stepe !
— Tu, căruntă negresă, mereu ține minte :
Luminoasa și noua ta soartă va'ncepe !**

PLUTIT-AM PE APE STREINE

**PI ti ti t-a in pe ape streine
Și multe furtuni străbătui ;
Marnă, de-ai ști, nu puține
Lacrimi — o, câte văzui !**

**M'oprii în puzderii de praguri,
Să aflu al omului trai;
Prin americane meleaguri,
Drumuri streine tăiai.**

**Treceam depărtări de zăpadă,
La focuri ni'ain încălzit,
Negri'n tristețea lor neagră
Frate — așa m'au numit.**

**Vuind, Niagara adună
Largi fluvii, fierbând în vâltori ;
Pe-acolo-rni sunt Pieile roșii
Prietenii pe veci iubitori.**

**Prin ani, și-au târât în suspine
Traiul lor negru și trist,
Până aflat-au de tine,
Viu adevăr leninist.**

**Dârji oarnenii-au dus înainte
Cu ei, luminos-adevăr,**

**Mamă-adevăru' fierbinte
Trăiește în mijlocul lor !**

**Sunt căile-i drepte și'ntinse —
Crescut în Cremlinul ne'nfrânt,
Sămânța el larg și-a svârlit-o
Pe'ntreg necuprinsul pământ.**

In românește de Ben. Corlaci

CEZAR PETRESCU și MIHAI NOVICOV

NEPOȚI! GORNISTULUI

(Scenariu cinematografic)

P R O L O G

— 1 —

În dimineața aceasta de primăvară însorită, livada pare o mare de spumă albă și deasă, revărsată peste culmea dealului... Cireșii își întind crengile, ciucure de flori. Adierea abia simțită a vântului răsbate piin iarba proaspătă smălțată cu bumbișori și flori de păpădie ca bănișorii de aur. Albine harnice au plecat cu zumzet vesel la treabă.

Depart, în vale, satul mai e învăluit încă de păclă. Îl luminează peste câteva clipe razele de soare, care pătrund pieziș prin aburii pământului. Din fâșiile lungi, spintecate, ies la iveală, o turlă de biserică mai întâi, plopi înalți mai apoi.

Un țaran și o țarancă tânără, îmbrăcați în straie de sărbătoare, fug râzând. S'au oprit lângă cireșul cel mai încărcat de floare. Nu-și vorbesc. Cuvintele ar fi de prisos. Ea îl simte alături și atâta îi e de-ajuns. El a scos pe furiș un șirag de hurmuze și i l-a prins neașteptat de gât. S'au înălțat amândoi în picioare și privirile li se întâlnesc cu naivitatea și bucuria anilor tineri.

Intr'un târziu tânărul întrebă :

— Când ne luăm, Anco ?

Ea își mângâie fericită șiragul de mărgele primit în dar. Ar vrea să răspundă, și sfioasă, parcă nu se încumetă.

— Nu știi... Lasă-mă... I-am spus tatii..., răspunde în sfârșit.

— Și ? — stăruie tânărul — se învoiește ?

Anca înclină afirmativ din cap.

— Să-i spunem și mamei, isbucnește el fericit.

Și iar se privesc. Parcă nu s'ar sătura tot uitându-se unul la altul.

— 2 —

În tinda casei de țară cu acoperișul de coceni sprijinit pe stâlpii înegriți de vreme, tinerii stau în fața bătrânii, puțină la trup. Anca netezește în mâini marama subțire cu fluturași de argint primită în dar. Pentru a o săruta pe frunte, bătrâna s'a înălțat în vârful picioarelor.

— De acum în colo tu să ai grijă de Pinte... tu...

Anca și-a întors capul spre tânăr.

— Să-ți arăt casa, o invită acesta.

Împreună, tinerii au trecut în încăperea scundă cu tavanul din bârne și po-deaua de lut. Lângă fereastră, o măsuță cu câteva ghivece cu flori. În partea dimpotrivă, o laviță cu scoarțe și perne deasupra căreia o goarnă se reliefează pe albul peretelui. Un sipet țărănesc și o cromolitografie pe un alt perete, întregesc mobilierul atât de modest al încăperii.

Ochii Ancăi cuprind totul, dar privirea i se oprește mai stăruitor asupra goarnei. Bucuros, Pinte se apropie de laviță și desprinde goarna din perete.

— Vezi ce scrie aici ? îi spune el aplecându-se peste goarnă, străduindu-se, parcă, să descifreze inscripția săpată în metal. În încăpere, prin ochiurile mărunte ale ferestrei, pătrunde lumină puțină. Anca și-a aplecat capul și ea peste goarnă, în timp ce tânărul i-a cuprins umerii cu brațul. Silabisește rar :

— Noi, căciularii dela Grivița, ostașii și ofițerii, dăruim această goarnă iui Oprea Dorobanțu, care a sunat din ea viteaz, atacul.

— Răposatul ? adaugă apoi femeia întorcându-și privirea plină de admirație spre Pinte.

— Da. Tata... Uite-l și aici.

A înălțat puțin pânza din fereastră, încât cuprinsul cromolitografiei se distinge destul de bine: dorobanții dau năvală înspre reduta turcească, iar în planul întâi — gornistul. Dedesubt, inscripția :

„Gornistul dela Grivița sunând atacul”.

— 3 —

E vremea secerișului. Holda se leagănă în adierea vântului. Însurăței de odinioară, acum țărani gospodari muncesc, din greu, sub arșița soarelui. Tânărul retează grâul iar femeia adună snopii. Sudoarea fierbinte le scaldă obrații. În căruța din apropiere, gângăvește un copil în scutece. Altul mai răsărit se joacă alături, cu o tivgă de dovleac.

Tânărul s'a oprit din lucru. își desmorțește spinarea, apoi privește în spre copilăndrul ce se zărește apropiindu-se în goană.

— Bade Pinte ! Bade Pinte ! îi strigă el de departe — vino de grabă.

A ajuns. Se pare că vestea pe care a adus-o nu-i nici de bucurie și nici nu dă mult timp de gândire. În vreme ce Anca își scoate sugaciul din căruța, țăranul a și pornit în goană spre sat. Din urmă, femeia cu un copil în brațe, cu celălalt agățat de fustă, îl urmărește cu privirea îngrijorată.

— 4 —

În ograda lui Pinte se aude toba perceptorului care a izbutit să adune câțiva oameni necăjiți.

Agentul de percepție, alături de jandarmul cu arma la umăr, vădit pătruns de importanța ordinului pe care-i duce la îndeplinire. Urmărit de gesturile disperate ale bătrânei, intră în casă.

— Fii om de înțeles, stăruie bătrâna. Așteaptă să-mi vie băiatul.

Însă perceptorul nu vrea să audă nimic. Desprinde scoarțe modeste de pe pereții încăperii, ridică obiecte umile de gospodărie, îmbrânțește bătrâna și aruncă clăie peste grămadă obiectele în curte.

— Geaba bateți toba ! aruncă vorba un bătrân, toboșarului. Nu cumpără nimeni...

— Ce-ți pasă ? -

— Iaca-mi pasă ! că ne jefuiți avutul...

Cuvântul e tare. Agentul stă o clipă la îndoială.

„Astăzi, 8 Iulie 1915, se vor vinde prin licitație publică...” citește el. Este?

— O fi ! răspuse bătrânul, dar tot ne jefuiți...

— Dă-i înainte ! Ce stai ? țipă agentul către toboșar.

Toboșarul înăbușe cu bătăi de tobă, murmurele mulțimii adunate Aa...tul a pa.runs din nou în casă. In această clipă Pinte a ajuns în fața curții. S'a*oprit Uaraind și încrunat privește la ceea ce se petrece înăuntru.

^ in casa - agentul de percepție întinde mâna spre goarna atârnată de perete bătrâna se agață de mâna lui, dar agentul stăruie fără milă.

— Pinte ! — țipă sfâșietor bătrâna.

Tăranul a auzit și se repede năvalnic. Ajunge agentul în gura prispei si-i smulge goarna din mână.

— Ești nebun ? urlă agentul. Ultragezi omul stăpânirii ?

Pinte a i-a făcut vânt cu scârbă la o parte... Jandarmul își ridică mâna -

— Ia seama, Dorobanțule ! că apoi...

— Ai să dai socoteală ! se sumețește atunci cu jumătate de glas agentul încarcă, băiete ! — spune toboșarului.

^ Tăranul, cuprins de furia disperării, pune el însuși mâna să arunce boarfele in căruța receptorului. Sătenii asistă muți, cu îndârjire înăbușită. Intre timp a ajuns în fața ogrăzii și Anca cu copiii.

^^ — V'ați procopsit ! strigă un alt bătrân în urma căruții receptorului ce-a părăsit curtea.

Pinte privește și el îndelung după căruță. Apoi se aproie de Anca •

— Nu mai e de trăit aici — spune el într'un târziu.

Ultimele pregătiri de plecare. Tânărul strânge legăturile grămadă femeia mai verifica odată scutecele celui mai mic dintre copii, iar bătrâna stă împietrită de amărăciunea despărțirii. Se apropie apoi încet de peretele unde-i atârnată goarna, o desprinde și tot atât de încet o întinde fiului.

La poartă s'au adunat oamenii din sat. Ii turbură plecarea și au venit să-si ia rămas bun.

— Tot pleci ? îl întreabă un bătrân pe Pinte, care tocmai a ieșit pe prispă cu una din boccele.

— Da, că nu mai e chip...

— Adevărat ! oftează un altul. Toți ne sugrumă !... — Cică strânge Vodă bani pentru război, adaogă apoi țăranilor din jur.

— Război ! scui pă cu scârbă un alt gospodar, într'o parte, — război boiesc... atâta ne mai lipsea...

Câteva femei au făcut roată în jurul nevestei, care a ieșit și ea din casă.

— O să umblăm noaptea, că ziua e zăduf, le explică ea, pentru copii Pinte zice că la București se găsește de lucru. Poate om avea mai mult noroc acoio.

Strângeri de mână. Pinte mai potrivește odată legăturile și le saltă apoi pe umar. Anca cu copiii e lângă el. In prag apare bătrâna. Toți se dau la o parte Pășește încet. Se oprește în fața feciorului, care cu capul plecat, ascultă urarea :

— Să vă dea Dumnezeu noroc !

Copilului i-a întins o turtă. Se apleacă și-l mai sărută odată. In sfârșit tinerii cu copii; pornesc. Vecinii îi însoțesc o bucată de drum. In poartă a rămas numai bătrâna, pustie ca și casa. Din ochi, urmărește siluetele celor plecați, mereu mai micșorate de distanță, până ce se topesc cu totul în depărtarea drumului

— 6 —

Obosiți, drumeții s'au oprit să se mai odihnească. Din locul acela unde șoseaua urcă până pe creasta dealului, orașul așteptărilor se zărește în depărtare : coșuri de fabrici, clădiri înalte, turla de biserici. Pinteaua a dat legăturilor drumul și și-a ridicat copilul cel mai răsărit în brațe. Privirea lui, când învăluie copilul cu dragoste, când se 'ndreaptă în spre oraș, când urmărește faetoanele lăptarilor și căruțele grădinarilor, care grăbesc în soarele dimineții spre bariere.

Femeia îi înțelege frământarea și îl privește pe furis. Pe straietele lor s'au adunat tot colbul șoselei, iar barba țepoasă și nerasă a țaranului, e mărturia zilelor de când se află pe drumuri.

— Hai ! spune deodată hotărît Pinteaua, adunând în acest cuvânt toate nădej-dile sale. — S'o găsi un colț și pentru noi în orașul ăsta.

În curtea lungă din strada Atelierului se înșiră un rând de case pipernicite, toate cu geamlăcuri și cu câte o prisă înaintea. O boltă de viță urmărește calcanul caselor vecine.

În fața uneia din prispe, Pinteaua, cu un ciocan în mână, încearcă să dreagă o masă hodorogită. Lângă el, un muncitor repară un scaun. E cam de aceeași vâr-stă cu Pinteaua. Mai scund și mai svelt, l-ai recunoaște și dela o poștă — după coama de păr creț ce pare că încă n'a făcut cunoștință cu pieptenele. Ochii îi sunt vii, scânteietori.

— Și cum zici, vecine ? întreabă Pinteaua. S'o găsi un om de omenie în Bucu-reștiul ăsta să-mi dea și mie de lucru ?

— La București se găsesc de toate, răspunde celălalt — și câini cu covrigi în coadă, și cocoși care ouă, și boieri de omenie...

Râde sgomotos când îl vede pe Pinteaua cum îl ascultă minunându-se. Râs luminos ce desvăluie șiragul de dinți albi și tari.

— Ei, lasă, — încearcă apoi să-i alunge grija. — facem noi ceva...

Mai la o parte, în apropierea bolții de viță, trebăluiește Anca ajutată de o femeie tânără și palidă, care aproape mai la fiecare mișcare tușește. În umbră, se joacă copilul mai răsărit. Alături, stau înșirate două albi în care dorm copiii sugaci.

Anca s'a înălțat o clipă de peste ligheanul asupra căruia stătea plecată al-bind câteva rufe, pentru a privi în spre femeia de alături, ce limpezește și ea niște străchini într'o copaie.

— Ce gândești ? întreabă aceasta.

— Ce ne-am fi făcut fără voi ? își urmează Anca firul gândurilor. Să vii tu la București cu traista'n băț... Noroc de omul ăsta ! — adaogă apoi privind în spre muncitorul de lângă Pinteaua.

— Ei, răspunde modest femeia, — Așa e Vijelie. Nu-l rabdă inima să vază oameni la necaz...

— Vijelie? se miră Anca.

— Bărbatu-meu. Așa l-au poreclit la fabrică, explică zâmbind.

— Cum adică ?

— Fiindcă-i iute...

Și-a uscat mâinile de șorț și trece să alunge muștele ce necăjesc copiii din albie. Le-a potrivit pernele sub cap.

Bărbații, care au pus între timp pe picioare masa și scaunul, le duc acum împreună în casă. Ii urmează și nevestele. Vijelie se mișcă repede, uimitor de sprin-ten pentru piciorul șchiop pe care-l târâie.

În odaie, puținele lucruri și-au găsit locul : plita de gătit, masa, două-trei scaune și lavița acoperită cu o scoară. În peretele opus ferestrei, Pinteaua prinde un portret înfățișându-l în straie de sărbătoare, alături de Anca cu șiragul de hurmuz, așa cum arătau în livada cu cireși înfloriți. Se mai află pe perete tabloul atacului dela Grivița, goarna și alte câteva medalii.

Nevasta lui s'a oprit în fața geamurilor, lipsite de acoperitoare, chibzuește apoi prinde în mâini un ziar. Dar parcă ghicindu-i gândurile, cealaltă femeie îi si întinde prin fereastră o velință înflorată.

Vijelie și-a sărutat recunoscător nevasta, atât de săritoare pentru gospodăria vecinului. Un sărut care abia atinge fruntea femeii atât de firavă.

Velința înflorată e acum la fereastră. Toți privesc încăperea gata să fie locuința familiei Dorobanții. Vijelie l-a cuprins ocrotitor pe Pinteaua.

— De-mi mai găsești acum și un loc la voi în fabrică... își spune Pinteaua gândul care-l frământă mereu.

— O să încerc, ți-am spus, îi răspunde Vijelie.

— Să ne simțim și noi în rândul oamenilor...

— Rău e că boerii vor să vă strice socotelile, răspunde de data aceasta serios, muncitorul, vor să intre în război...

— Război? îl întreabă Anca neliniștită.

— Război ! stăruie și Pinteaua, întunecat. Altă pacoste pe cap !

Muncitorul a înălțat din umeri.

— Chiar că pe tine o să te întrebe ! Cum te-au întrebat când ți-au vândut lucrurile din casă... Stăpânilor le vine la socoteală războiul, îl fac și gata !

— Care stăpâni ?

Celălalt spumează, sărindu-și din răbdări :

— Dar cine, bre, cine te-a lăsat pe drumuri ?

— 8 —

În dimineața posomorită și rece, sub o ploaie mărunță și deasă de Noembrie, Pinteaua împreună cu Vijelie, intră pe poarta fabricii. Deasupra porții apasă o tirma imensa din rețea de sârmă cu litere de bronz :

„DOBRE RACOVICIANU & FIU”
întreprindere Metalurgică

Vijelie e în hainele lui de muncă. Vioi, cu fularul strâns în jurul gâtului cu tichia rotundă de pânză dată pe ceafă peste părul ciufulit își trage sprinten piciorul. Pinteaua și-a schimbat ținuta : un amestec de îmbrăcăminte țărănească și de salohor de oraș.

Marcându-le intrarea, portarul. dă din cap către Vijelie, ca unui vechi cunoscut. Are un zâmbet și pentru Pinteaua. Apoi se întoarce înspre lucrătorii care sosesc, în timp ce ceilalți își urmează drumul prin curtea lungă a fabricii, pardosită cu lespezi de piatră. În dreapta se'nșiră pavilion după pavilion, clădiri cu câte două etaje cuprinzând atelierelor. În stânga, după ghereta portarului, e un loc viran ce se continuă prin clădirea administrației.

Ajunși în dreptul a două uși alăturate, și-au strâns mâna și s'au despărțit.

În atelierul lung și întunecos, Pinteaua în cămașă cu mânecile suflecate, mută lăzile de lângă ușă până lângă zidul din fund, unde le așează în stive. Deși cumplit de grele, cu vânjoșenia lui puțin obișnuită, le mută din loc, le împinge, 'aruncă câte una-pe umăr și cu o a doua sub braț, se strecoară printre mașinile în'fața că-

roră muncitorii își văd de lucru. Șiroaie de sudoare i se scurg pe față și peste pieptul desgolit.

— Greu, Dorobanțule, greu ? îl întreabă în treacăt, prietenește, un muncitor din apropierea stivei de lăzi.

— De ! răspunde acesta, împăcat cu soarta, după ce a rostogolit lada de pe umăr.

Prin altă ușă a atelierului, își face intrarea un grup. Printre muncitori, mișcare.

— Vin Racovicenii în inspecție, spune cu parapon un lucrător.

— S'au sculat de dimineață, boierii! îi ține altul, isonul.

Grupul înaintază printre mașini. Un pas mai înainte, un bărbat vânjos, ca de cincizeci de ani, cu mustăți mari și sure, sprijinit într'un baston. Puțin mai în urmă, un tânăr cam de vârsta lui Pinteă, cu mustața subțire, costum elegant și țigaretă lungă de chihlimbar. Un al treilea, în tunică de stofă închisă până la gât, întregește grupul.

Pinteă i-a întâlnit în drum. Deabia când a ajuns aproape de dâșii, așa cum ține trupul încovoiat sub povară, a zărit pantofii subțiri, pantalonii pe dungă. Fâstâcit, a dat un pas înapoi. S'a lovit cu spatele de o mașină, iar lada ce o ținea pe umăr se rostogolește în față, mai să sdrobească picioarele vizitatorilor.

— Imbecilule ! se răstește patronul. Cuvântul sună înghețat, ca o sentință definitivă de concediere. Întoarce apoi capul în spre omul său de încredere, cu privire muștrătoare.

— E din lotul nou de angajați, răspunde acesta, înțelegând întrebarea mută. Lucrează cu randament, adaogă apoi ca o scuză.

Cuvintele acestea îl fac pe patron să se uite mai atent la vinovat. Ceafa vânjoasă a salahorului, brațele mușchiuloase, pieptul lat, îl impresionează.

— Cum te cheamă ? îl întreabă de data asta mai îngăduitor.

— Pinteă Dorobanțu.

— Ești cinstit?.Nu furi? îl întreabă patronul după o nouă privire cercetătoare.

— H a Fair honnete! intervine tânărul cu țigaretă de chihlimbar, scuturând distins și plictisit scrumul.

— Hm ! pufnește pe nas patronul. Fie! Ține minte : la noi, muncă și cinste !

— 10 —

A trecut un an dela sosirea lui Pinteă în București.

E din nou vară.

În dimineața de Duminică, Pinteă cu familia au ieșit la plimbare. Copilul mai mare a mai crescut iar sugaciul de ieri se ține acum în picioare. Agățat de haina tatălui, își asigură echilibrul. Curând, însă, își întinde mânuțele, cerându-se în brațe, dorință pe care Pinteă nu întârzie s'o execute, învăluit de privirea zâmbitoare a soției.

Grupul tocmai a răzbit din străzile periferice într'o stradă mai importantă. Mișcarea e mare. O ceată de vânzători de ziare țâșnesc cu strigăte:

— Specială ! Ediție specială ! Bătălia dela Verdun ! Scufundarea crucișătorului „Luteția" ! Specială !...

Trecătorii se opresc și cumpără ziare. A cumpărat un ziar și Pinteă. Deabia aruncă ochii peste titluri și-l împătorește cu scârbă, îndesându-l apoi adânc în buzunarul pantalonului.

— Război și iar război... Dar ce-i cu tine, Anca ? Ești obosită ?

— Da... Nu știu ce am...

Femeia se oprește și-și duce mâna la frunte. Pinteia o apucă de mijloc și o îndreaptă grijuliu spre poarta unui parc ce se zărește în față. Acolo și-a așezat femeia pe o bancă.

Aleele grădinii foiesc de soldați, copii, bătrâni și tineri. Deodată, într'un loc mai deschis, nu departe de banca Dorobanților, mai multă lume începe să se strângă. Se aude sgomot de voci, apoi un glas puternic ce acoperă pe celelalte. Interesat, Pinteia se ridică și ciulește urechile. Nu vede prea mult. Se urcă atunci pe bancă și întinde gâtul.

În mulțimea adunată, un muncitor tânăr și spătos, tot în picioare pe o bancă, vorbește ascultătorilor, întorcându-se cu fața când spre dreapta, când spre stânga. Din locul unde se află, Pinteia nu isbutește să prindă decât frânturi de fraze:

— Noi, muncitorii, n'avem nevoie de război... Boierii îl vor ca să-și facă afacerile... Să umple țara de văduve și orfani...

Pinteia și-a făcut urechea pâlnie ca să audă mai bine. Degeaba. Vântul alungă mereu vorbele în altă parte. Coboară deci și se apropie grăbit de grupul din jurul vorbitorului. Acum deslușește mai limpede cuvintele.

— Avem copii de crescut, — continuă vorbitorul, parcă răspunzând gândurilor lui Pinteia — și alte griji pe lume decât să ne vărsăm sângele pentru huzurul boierilor...

Au năvălit însă sergenți de stradă să împrăștie mulțimea. Cu fluerături lungi de țigale se agită și par că vor să-și facă singuri curaj. Asudă se'mpiedică se sbat. Când simt că mulțimea se sparge, devin mai îndrăzneți și vor să pună mâna pe vorbitor, care se silește să se strecoare neobservat. Pinteia se interpune. Primește însă o lovitură în piept, între brațele deschise stavilă și atunci izbucnește :

— Odâr ! Dece dai ?

Exclamația a provocat aprobările celor din jur. Însă sergenții, evident, nu înțeleg să se împiedice de acest obstacol neprevăzut.

— Unde te trezești, molgane ? îl apostrofează unul din ei, împingându-l. Pinteia se clatină dar nu cedează. Numai atunci când și alți sergenți se năpustesc, cu loviturile, trupul lui înalt se prăbușește... De pe o movilită, vorbitorul privește uimit și îndurerat spre omul care atât de neașteptat l-a ajutat să iasă din impas. Strivit sub bocancii sergenților, Pinteia încearcă zadarnic să se ridice. Celălalt, după o primă mișcare încordată a trupului, care vădește dorința aprigă de a sări în ajutorul celui bătut, se răzgândește și profitând de învălmășeală se strecoară printre copaci. Între timp, alți cetățeni au intervenit pentru a-l smulge pe Pinteia din mâinile bătăușilor. Nedumerit, cu fața schimonosită de durere, Pinteia se întoarce spre ai săi...

— 11 —

În încăperea din strada Atelierului, familia Dorobanțu s'a strâns în jurul mesii. Pinteia e pe un scaun, iar femeia în picioare, aplecată, cu coatele sprijinite de masă — unde salahorul a clădit patru grupe de monede puține.

O răbufnire de vânt a trântit un ochi deschis al geamlăcului. Femeia înaintază, privește o clipă la frunzele desprinse pe care le-a stârnit vântul, apoi spre cerul care se pregătește de furtună și se'ntoarce.

•— Uite ! Asta e datoria pentru plită, — spune Pinteia împingând prima grupă de monede înainte — iar aici pentru chirie, adaogă apoi, împingând a doua grupă.

— Suntem cu două luni în urmă, răspunde femeia cu glasul pe jumătate. Pinteia înalță din umeri și continuă :

— Hăinuță pentru Ilieș, împinge el al treilea grup de monezi. Și o basma pentru tine, spune însfârșit triumfător, împingând pe al patrulea.

— Mai trebuie ceva, spune cu sfială, femeia.

Pintea ridică întrebător capul pe care femeia îl apucă cu ambele mâini și-i șoptește ceva la ureche.

— Da ? — sare bărbatul în picioare, — va să zică de aia ti se făcuse rău atunci ? Iaca, la asta nu m'am gândit!

Se așează la loc și aduce mai în față al treilea grup de monede, privind înspre copilul care din aceste socoteli a rămas fără hăinuță. Totuși, îi spune bucuros femeii. — Iacă... Făcurăm împărțeala...

— Dar de mâncare ? întrebă zâmbind ușor, nevasta.

Pintea a căscat ochii mari. La mâncare nu se mai gândise. într'o mișcare de enervare, amestecă grupurile de monezi între ele, se ridică și începe să umble de colo-colo prin casă.

Femeia l-a urmărit un timp din ochi, apoi l-a oprit din drum, apucându-i de mâini.

— Ieșim noi la socoteală până la urmă, îl încredințează ea.

Ar mai spune ceva, dar de afară se aud sunete de goarnă. Speriată, Anca își privește întrebător bărbatul; Nici Pintea nu e sigur de ce poate să însemne asta. Apucă grăbit șapca și iese în goană în curte.

— 12 —

Pe stradă, vântul vestitor de furtună sufla din ce în ce mai puternic, ridicând de pe jos odată cu frunzele smulse, foi de hârtie, resturi de cârpe și alte gunoaie. Norii întunecați înaintează amenințător, brăzdați pe alocuri de fulgere îndepărtate. Pintea s'a oprit pentru a clipă în mijlocul străzii pentru a se orienta. Zărind apoi grupul de oameni din colț, aleargă într'acolo.

De pe un prag, care-l înalță cu un cap deasupra celorlalți, un subofițer citește proclamația :

„însuflețiți de datoria sfântă ce ni se impune, hotărâți să înfruntăm cu bărbăție toate jertfele legate de un crâncen războiu, pornim la luptă cu...”

Un tunet puternic acoperă cuvintele subofițerului. O răbufnire de vânt a spart undeva un geam. Pintea, cu ochii mari, nevoind să creadă, rotește privirea, parcă așteptând sprijin dela cei din jur. Însă toate privirile pe care le întâlnește sunt la fel de încordate.

— Ferdinand întâi, prin grația lui Dumnezeu și voința națională rege al României... se aude iar vocea subofițerului — ...am decretat și decretăm : articolul unu — întreaga armată se mobilizează. Articolul doi — prima zi de mobilizare va începe la ora 12 în noaptea de 14 spre 15 August 1916...”

Pintea ascultă înmărmurit. Nu mai e nicio îndoială ! Fără a aștepta sfârșitul, se întoarce greoi și pășește, încet, spre casă. Picăturile grele ale ploii pornesc să cadă din ce în ce mai repezi.

— 13 —

Străzile care dau spre gară, foiesc de lume. Unități militare în ținută de campanie se scurg spre triaje și bariere. Anca, cu Cristea în brațe, alături de Vijelie, ce-și târăște piciorul ținându-l pe Ilieș de mână, grăbesc pasul. Sunt aproape să ajungă. Au trecut pe lângă o brutărie, unde lumea adunată, necăjită și flămândă, așteaptă zadarnic în fața obloanelor închise.

— Fir-ar al dracului de război ! — blestemă o femeie, renunțând să mai aștepte zadarnic.

Vijelie și Anca trec acum peste liniile ferate, făcându-și loc prin forfota pestriță de lume.

În depărtare, lângă un peron Improvizat, a tras trenul militar. Soldații încep să se urce. Pinteia Dorobanțu, cu ranița într-o mână și cu arma în alta, se grăbește în spre unul din vagoane. La tot pasul se ciocnește de alți soldați care se înghesuie și ei să se asigure de locuri. Contrastul izbitor între mulțimea oamenilor îmbrăcați militarmente și numărul mic al vagoanelor jalnic înșirate, explică îndeajuns graba fiecăruia de a ajunge cât mai repede înăuntru. Deodată însă, Pinteia s'a oprit. A scăpat ranița jos, mantaua i-a căzut de pe umăr și ea. Nu departe, chipul unui alt soldat îi pare cunoscut, e aproape sigur că l-a mai văzut cândva, decât că nu-si poate aduce aminte unde. Vede însă că și celălalt l-a recunoscut. Încă o clipă și cei doi bărbați își strâng călduros mâinile. L-a recunoscut pe vorbitorul din pricina căruia a fost bătut cu vreo două luni în urmă.

— Cine ar fi crezut! exclamă vorbitorul de atunci — să ne întâlnim tocmai aici ?...

— Adevărat, întărește și Pinteia, — tot n'am scăpat...

— M'am gândit, — cum să te mai văd ?... — continuă celălalt. Cum să-ți mulțumesc ?

— Ei, ce mare ispravă ? — se apără cu obișnuita-i modestie, Pinteia. — În ce companie ești ?

— A patra.

— Suntem împreună! Atunci hai...

Amândoi și-au făcut loc cu greu pe platforma unui vagon. De bine de rău s'au aciuit și privesc acum în spre mulțimea din jur. Pinteia îi caută din ochi pe ai săi.

— Strașnic de bine ai grăit atunci, — spune el gânditor. Mi-a mers la inimă...

Între timp, pe peron s'a strâns lume multă. În fața celor două vagoane de ofițeri, doamne elegante au venit cu brațele încărcate de flori, cu căței de rasă cu cartoane impresionante de cofeturi. Printre ofițeri, lângă geamul lăsat, tânărul Racoviceanu, cu ținuta de chihlimbar, în uniformă. În fața ferestrei, bătrânul Racoviceanu între două doamne tinere ce au venit să-] petreacă. Alături, un tânăr elegant, cu monoclu, perorează, încredințat că bătrânul patron e atent numai la spusele lui :

— S'a terminat cu socialiștii ! — ridică el sentențios mâna... România pornește cu pași gigantici spre destinul ei inexorabil...

Însă pe bătrânul fabricant, altceva îl interesează acum :

— Nu uita Nolly — pufnește el pe nas — cum ajungi la Brașov te interesezi de acțiunile Silaghy...

— Negreșit tată, — răspunde tânărul Racoviceanu. Apoi întorcându-se către cele două doamne reia conversația întreruptă :

— După prima luptă vă trimit o poză.

— O dau la toate ziarele, — confirmă una din doamne, înaltă, uscățivă cu parul adunat în sus.

Ceva mai departe, în fața altei ferestre, o femeie modest îmbrăcată se grăbește să transmită tânărului sublocotenent dela geam ultimele instrucțiuni :

— Ai grijă... Să-ți pui în fiecare seară flanela, în munți nopțile sunt reci.

Tânărul cu monoclu s'a desprins de grupul lui Dobre. Se plimbă acum pe peron, ținând de braț un individ rotofei, astmatic, îmbrăcat ca un negustor.

— Degeaba, mon cher, la prețul vechiu nu mai livrez nici un kilogram lucrurile s'au schimbat.

— Dar ai contract...

— Ei și ?... plătesc despăgubiri. Tot mai bine ies...

În fața vagonului unde e Pinte, femeii sărmene, ținându-și copiii de mână stau la distanță, respectând dispozițiunile. Claipe peste grămadă, ostașii abia își trag sufletul. De sub capele, gârle de sudoare se scurg pe obraji... Pinte stă agățat de scara vagonului, rotind ochii cercetător.

În clipa când cei veniți să-l petreacă au răzbit însfârșit până'n apropierea vagonului, trenul pornește.

— Să te întorci sănătos, Pinte... cât mai degrabă... se grăbește să-și descarce sufletul Anca, înălțând copilul în brațe ca să-l mai vadă Dorobanțu.

Are lacrimi în ochi. Vijelie la ridicat în brațe pe Ilieș. Toți țin încă pasul vagonului ce s'a pus în mișcare.

— Măcar de a-și fi făcut o hăinuță iui Ilieș, rostește Pinte dând curs gândului care îl roade. Are să vie iarna...

— Ce să faci ? strigă Anca, asurzită de larma plecării.

Muzica militară cântă, doamnele aruncă flori, agitând batistele.

— O hăi-nu-țã lui Ilieș !... scandează Pinte cuvintele, ca să le facă auzite.

Alături, îngândurat dar liniștit, stă noul prieten al lui Pinte Dorobanțu.

Anca nu mai aude nimic. Cu pasul ei repede s'a desprins cu totul de restul grupului, ținându-se de trenul care o lasă totuși în urmă.

Atunci se oprește în loc. Ține copilul eu o singură mână și cu cealaltă își acoperă ochii. Apasă palma puternic peste pleoape.

Când înalță iarăși privirea, se mai zărește numai platforma ultimului vagon...

— 14 —

Înainte de răsăritul soarelui crestele munților se îngrămădesc la orizont ca niște umbre înalte, uniforme. Doar pe alocuri câte o dungă mai întunecată amintește pădurile ce au biruit înălțimile. Cu cât însă, privirea coboară în vale, cu atât se schimbă peisagiul. Garduri de sârmă ghimpată, lungi tranșee, cuiburi de mitraliere, adăposturi camuflate, câte un grup de cruci la liziera pădurii, toate mărturisesc realitatea crudă a războiului. Din amândouă părțile frontului se aud rafale puternice de mitralieră. Din când în când văzduhul se cutremură de câte o detonătură de tun.

Dar pe măsură ce se apropie răsăritul soarelui, focul se rărește. În clipa în care primele raze ale nouii dimineți încep să se arate pe crestele împădurite, o liniște ciudată, apăsătoare se statornicește.

Sectorul frontului apare acum mai lămurit: O vale lungă având pe creste, față'n față, tranșeele vrăjmașe.

— S'au potolit și ei, — spune un soldat altuia într'un colț de tranșee.

Unul lângă altul, cu umerii adunați, sunt înfiorați de răcoarea dimineții" .

— Da, s'au potolit, — rostește gânditor celălalt — s'or fi gândind și ei acasă...

— Acasă, — repetă primul soldat, cu un oftat de obidă. Dar ia spune-mi frate Ruja, cât o să mai țină oare? Vorbitorul de altădată din parc s'a ridicat în picioare privind către marginea tranșeei, spre inamic. Rămas jos, Pinte Dorobanții așteaptă cu încordare răspunsul. Într'un târziu Ruja răspunde fără să-și întoarcă privirea, trăgându-și vorbele :

— Cât o să mai țină ?... asta nu merge pe ghicite.

— 15 —

^ _ Pe marginea aceleiași tranșei, în miez de zi, mai muți soldați s'au strâns în jurul lui Ruja. Cu priviri încordate, aproape ținându-și răsufllarea, toți îi ascultă vorbele:

— Tot războiul ăsta e un război hoțesc... Dacă l-au pornit boierii, înseamnă ca e al lor și nu-i al nostru ; înțelegi ? vedeți ce fac rușii ? Pace... Asa să facem și noi... Sa oprim războiul boierilor... Atunci vom căpăta și pământ... Ni-l vom lua adică...

— Dar cum ? — întreabă nedumerit unul din soldați.

Și alții ar vrea să pună întrebări. Inșă nimeni nu mai are timp să spună ceva. Toți s'au ridicat în picioare.

Apar doi ofițeri și un plutonier major, inspectând posturile. S'a făcut tăcere Soldații stau drepti, evitând privirile celorlalți.

— Puneți țara la cale ?... întreabă unul din ofițeri. E Nolly Racoviceanu Intenția vrea să pară prietenoasă, dar e fățarnică, lipsită de convingere.

— Noi s'o punem ? replică Ruja.

— Iarăși ești aici ? intervine celălalt ofițer, răstit. Unde te-am trimis > Asmuți oamenii, să-i scoți din minți ?

— Domnule locotenent...

— Nici un domnule locotenent! Te-am trimis la batalion, la dispoziția domnului maior !... Stânga împrejur, fără vorbă !

Ruja a ezitat. Apoi, sub privirile încruntate ale celor trei, s'a supus S'a și îndepărtat, în timp ce plutonierul major clatină din cap. Al doilea ofițer întreabă i

— Ce vă mai spunea ?

— Nimic, să trăiți, domnule locotenent! răspunde Pinte

— Nimic ?

co ii ~ D e a l c n o a s t r e t d e a c a s a - Vorbeam între noi, despre neveste, despre

— Hm ! Mi. se pare că te iei după dânsul.

' ' Pinte tace. Toțrlac. Tăcere apăsătoare.

;*! Ofițerii se pregătesc să plece.'Dar, aducându-și parcă aminte, Nolly Racoviceanu întreabă :

-- Nu cumva s'au arătat bolșevici pfaici ?

la cniș. -y- Da' de- unde L, protestează toți într'uir glas: Nici n'am văzut cum arată

Ofițerii se urnesc din loc, convinși și nu prea de răspuns

~ băgați de seamă! mai adaugă plutonierul rămas în-urmă. "Glonțul vă așteaptă ! Ch asta nu'glumim; -

Apoi se depărtează și el. Mai înainte însă de ;, ajunge pe ofițeri,' se oprește a umbra unui copacde unde iscodește grupul, de ostași. Și ochii ostașilor caută Danuitor și dușmănos în urma celor care s'au depărtat. • ,

..—16 —

, ^ ^ ^ marelui se apropie de vârfurile munților, iar umbre lungi brăzdează înălțimile dm jur. Soldații vorbesc în șoaptă. Dinspre parc, purtându-si pașii a-gale, se apropie un soldat rus, cu.o cocardă,mare prinsă de reverul tunicii

• — Bună ziua, tovarăși !

• — Zdraste, rușle ! .răspunde, un ostaș.

- Bună să-ți fie inima, Ivan Pietrici, îi răspunde vesel Ja.'salut și Pinte.

— Ce mai faci ? îi dă binețe noul sosit. Tovarășei Ruja nu e aici ?

— A plecat la ba-ta-lion, răspunde silabisind un soldat, ca și când s'ar face mai ușor înțeleș astfel.

Ivan Piotrici se așează lângă Pinteș și-si scoate mahorcă. Răsușește din hârtie de ziar o țigară groasă cât degetul.

— Să fumez aici, cu voi...

— Pofțim, îi face loc Pinteș, — ce se aude, Ivan Piotrici, când plecați ?

Mai întâi, soldatul rus trage adânc din țigară. Surâde :

— Să plecăm cu toții... și noi, și voi și ei (arată cu mâna înspre tranșeele nemțești). Să facem frăție... Că' doar... n'o să se bată ofițerii între ei...

'-- Asta cam așa e... aprobă un ostaș.

„ — Pace! Să facem pace ! întărește Ivan Piotrici.

— Pace, răspund ca un ecou parcă,, visând, mai mulți soldați români.

— Cine v'a adus pacea, Ivan Piotrici ? se adresează în cele din urmă unul către soldatul rus.

— Cine ? Lenin !

— Dar Lenin asta, întrebă un altul, nu a spus cum să facem și noi pace, dacă nu vor boierii ?

— Cu asta ! răspunde rusul, arătând în spre armă.

Toți tac. într'un târziu, mereu mai gânditor, Pinteș întrebă :

— Ai copii, Ivan Piotrici ?

Ostașul rus s'a scotocit iute prin buzunare și a scos cu însuflețire o fotografie pe care o întinde, lovind din buze a sărut, pentru a-și manifesta dorul de odrasle.

Fotografia îl înfățișează pe treptele izbei, cu un copil pe genunchi, cu nevasta și alți doi copii mai răsăriți alături.

— Trei, spune un ostaș.

— Trei, trei, confirmă rusul care a înțeleș.

Și alți soldați au început să-și scoată fotografiile de acasă. Iar în timp ce cu toții sunt ocupați a le privi pe rând, ca din pământ au răsărit în jurul lor ofițerii de mai înainte, plutonierul și alți câțiva gradați. Toți au armele întinse. Ostașul rus a sărit în picioare.

— De când te pândim, bolșevicule ! țipă Nolly Racoviceanu.

Un gradat dă să-l prindă de guler. Rusul se împotrivește. Plutonierul întinde spre el și pistolul. Pinteș și cu un alt ostaș se interpun, după ce au împins țeava pistolului de o parte, străduindu-se să-l facă pe rus scăpat. Busculadă. Se trag focuri de armă și, după o scurtă învălmășeală, Pinteș, celălalt ostaș și soldatul rus sunt făcuți inofensivi. Tunice rupte. Obraji sgâriați. Iui Ivan Piotrici n mâna îi atâră inertă.

— Așa ! își freacă palmele Nolly. Acum o să vă arătăm noi propaganda bolșevică ! Pușcărișilor !

— Dar ce aveți cu noi ? îl înfruntă Pinteș. A venit omul sa ceara un toc.

— Gura ! Nolly se îndepărtează furios, uitându-se din când în când la cei trei și rânjind. Se oprește.

— Facem judecată pe loc și pe loc execuția.

Ostașii sunt împietriți. Doar din ochi vorbesc unul cu altul. La câțiva pași depărtare, gradații își continuă sfatul.

— Am zis ! se stropșește Nolly.

— Strâmbule, se adresează el majorului, să-mi poftească un pluton de execuție. Ce stai ? Mișcă !

Plutonierul și încă doi gradați se îndreaptă înspre ostași, care întretimp s'au strâns mai mulți. Dar ostașii rând pe rând întorc spatele, surzi la apeluri.

— Asa ?' neexecutare de ordin ? strigă plutonierul.

Unii 'dintre ostași au lepădat arma. încurajați, captivii dau semne de nerăbdare.

— Nu ne lăsați, fraților, strigă Pinte, e pentru dreptatea noastră pentru pământ... pentru pace!

Un gradat îl lovește în piept. Soldatul rus sare în apărarea lui Pinte la busculadă. Câțiva soldați se apropie de cei dezarmați. Alții se îndreaptă amenințători spre Nolly.

— Pleacă de aci! se aude o voce.

Nolly s'a retras în spatele gradaților și-i îndeamnă de acolo :

— Trageți !... Rebeliune !...

Însă oamenii se codesc. Atunci, ascuns pe după corpurile altora, Racoviceanu își scoate în grabă pistolul. Privirea i se întâlnește cu cea a lui Pinte. Ochii soldatului îl străpung plini de scârbă și ură. Încă un rânjet și pistolul se descarcă de câteva ori. Întâi se prăbușește trupul soldatului rus. Apoi, greoi, cade alături și Pinte.

— 17 —

•j

La auzul împușcăturilor, Ruja își ascute auzul. Stă în cumpănă doar o clipă și pornește înapoi, alergând. Tot mai repede, mereu mai repede... Gâfâind, ajunge la locul dramei.

Gradații cu armele în mâini împrăștie pe soldați.

— Plecați de aci ! Imprăștiați-vă !

Însă soldații nu se grăbesc. Se îndepărtează încet, întorcând mereu câte o privire posomorită spre locul execuției.

Ceva mai la o parte perorează Nolly:

— Ați fost martori cu toții... Au vrut să fugă...

^ Cu gesturi energice, poruncitoare, Ruja dă la o parte gradații care încearcă să-i oprească să se apropie de cei împușcați.

Pe rand, se oprește lângă fiecare trup prăbușit. Se apleacă peste ostașul rus se încredințează că e ucis, revine apoi lângă Pinte. A îngenunchiat, înălțând capul muribundului. O clipă numai acesta deschide pleoapele și le închide la loc. Ruja îi desfăce gulerul tunicii și din bidon îi strecoară printre dinți câteva picături de apă.

— Andronie, frate, îl recunoaște Pinte în agonie. Să-i dai Ancă!..

Muribundul se muncește să ducă o mână spre buzunarul tunicii. Ruja desprinde bumbul și scoate o fotografie. Își apleacă capul cât mai aproape, pentru a auzi șoaptele lui Pinte :

— Copiii... ai să le spui... să le...

Muribundului i-a căzut capul pe piept.

' — Am să le spun ! rostește lângă cel ucis, Ruja.

— 18

Dar Andronie Ruja nu s'a putut ține de cuvânt. A fost arestat și condamnat la ani grei de ocnă.

...Iată-l într'un convoi de deținuți... E toamnă târzie, ploaie și glod. Oamenii oboșiți abia își târăsc picioarele... Dar n'au voie să se oprească. Jur împrejur gardienii însoțitori îndeamnă :

— Ține aproape!

Ruja e în mijlocul convoiului. îmbrăcat într'o zeghe vârgată, are lanțuri la mâini și la picioare. Pe umeri îl apasă un sac greu. Cu tot frigul ce-l cuprinde, pe față îi curg șiroaie de sudoare. Se poticnește. Dar îndată se îndreaptă, își ridică capul și așa, cu fruntea în sus, cu privirea înainte, își continuă mersul. '

PARTEA I-a

— i —

Iarnă. Pe calea Vidinului mulțimea trecătorilor înoată prin zloată. E către ceasurile patru după amiază și ninge cu fulgi mari, lipicioși, grei de apă.

Copiii de școală sburdă spre casă. Aleargă, chiuie. Iată-i împărțiți în două tabere. Bulgări de zăpadă asvârliți cu îndemănare se încrucișează. Cu strigăte vioaie una din cete înaintează. Cealaltă se retrage până în dreptul unui panou sprijinit de stâlpi, de care bulgării svârliți de adversari se sfarmă unul câte unul.

TINEȚI MINTE !
TRIUMFUL ANULUI 1932 !
SOBA RACOVICIANU : SOBA SĂRACULUI
UZINELE RACOVICIANU DECLARA RĂZBOI CRIZEI !

anunță panoul.

Dintr'un local de ca'rtier periferic, dar cu vitrine luxoase de sticlă, cu portar în manta galonată și șapcă cu fireturi, ies câțiva clienți îmbrăcați în blănuri. Mașini particulare trag la scară, portarul salută plecat, încasând bacșișurile, în timp ce trecătorii umili înoată prin zloată.

Pe celălalt trotuar, urcă strada doi ucenici. Unul poartă o scurtă de stofă și șapcă de piele. Celălalt, cojoc de miel, bocanci, moletiere și căciulă. La un colț le-a tăiat drumul o fată tânără, modest îmbrăcată.

— Nu mergi acasă ? întrebă pe ucenicul cu șapca de piele.

— Ba da, Mura !

— Atunci eu m'am dus, spune celălalt.

— Noroc, Ionașcule !

Băiatul cu cojoc de miel și buză de iepure întoarce colțul. Celălalt, alături de Mura, își continuă drumul.

— 2 —

Din iocai ies alți clienți în blănuri, un domn cu țigaret lung de chihlimbar, însoțind două doamne din care, una între două vârste, ține în brațe un pechinez. Portarul a făcut semn. Două mașini luxoase au tras lângă bordură.

— Grătar ca la ei mai rar ! — spune domnul cu țigaretul de chihlimbar și mustața subțire, exprimându-și satisfacția pentru bucătăria faimosului local de unde ieșise. Tâmpilele-i încărunțite, cât și întreaga-i înfățișare arată anii care au trecut. Nu e totuși greu să-l recunoști pe Nolly Racovicianu: mustața subțire, privirea ușor zeflemitoare și nelipsitul țigaret de chihlimbar amintesc îndeajuns pe tânărul patron, care cu 12 ani în urmă l-a judecat pe Pinte Dorobanțu.

— Nu vii cu noi, Margot ? o întrebă doamna mai tânără pe cealaltă ce ocrotește de frig pechinezul.

— Nu pot... Am comitet! răspunde aceasta, prețios.

Racovicianu a ascultat plictisit dialogul. Vizibil agasat, ajută doamnei maș tinere să se urce în mașină, apoi se întoarce către cealaltă.

— Mai bine i-ai da pace, — arată el înspre carnetelul pe care ea l-a scos tocmai din manșon să-l consulte, — și te-ai duce la ceaiul legației. II vezi și pe ministru.

— Și protejații mei, dragă Nolly? Tocmai acum? replică doamna. Am și eu tactica mea, înțelegi ?

Nolly înalță din umeri, îndreptându-se spre cealaltă mașină.

— Te întâlnești cu Margot la legație ? îl întrebă prima doamnă.

— Da de unde ! Sora-mea își are tactica ei... sună răspunsul ironic și enervat.

S'au așezat alături și mașina s'a smucit din loc, luând-o la goană în susul șoselei. Deodată mersul s'a încetenit. Șoferul claxonează mereu, în timp ce jur împrejur se aude vacarm. Mașina nu poate răzbi prin mulțimea de corpuri omenești cari au înconjurat-o din toate părțile. S'a oprit.

— Ce-i cu tine ? — se răstește Nolly la șofer, — de ce te-ai oprit ?

— Demonstrație ! răspunde acesta flegmatic, arătând cu bărbia spre cei din jur.

— Demonstrație ? — sare ca înțepată tânăra doamnă. Iar demonstrație ? Nolly, ce facem ?

În loc de răspuns, Nolly a coborât un geam. Strigăte răslețe venind din toate părțile umplu văzduhul. Unele lozinci se aud distinct: „Jos guvernul trădător de țară !”, „Jos curbele de sacrificiu !” „Cerem muncă și pâine!” De ambele părți ale mașinii rânduri compacte de muncitori se scurg în direcția opusă, purtând pancarde și steaguri.

— Nolly, Nolly, închide geamul ! — țipă isteric, doamna. Ne omoară !

— Mână, șofeur ! — ordonă Racoviceanu, învârtind manivela geamului.

— Nu pot, — răspunde liniștit șofeurul, — să treacă mai întâi lumea.

— Cum asta ? — țipă Racoviceanu, pierzându-și cumpătul, — Dă peste ei ! Ce stai ? N'auzi ?

Șofeurul claxonează cu disperare, încercând să înainteze. Zadarnic ! Tot mai multă lume se strânge în jurul mașinii. Câțiva tineri muncitori s'au oprit chiar în dreptul lui Nolly. O mână scrie cu creta pe geam : „Jos exploatorii !” Se aud hui-dueli și fluerături.

— Ce stai, șofeur ? — strigă înebunit Nolly, prinzând pe șofeur de umăr și smucindu-l turbat, — intră în ei...

Cu greu mașina își face loc prin mulțime.

— 3 —

Coloana de muncitori își urmează drumul pe calea Vidinului. Pe măsură ce înaintează spre centrul orașului, lozincile se aud tot mai puternic. „Jos pregătirile de război antisovietic !”, „Vrem pâine, nu tunuri!”

De pe trotuar, tânărul ucenic cu scurta și șapca de piele împreună cu Mura, privesc cu mirare și admirație în spre demonstrații. Apoi, spontan, se alătură trecătorilor ce țin pasul cu cei din mijlocul șoselei.

La prima încrucișare de străzi, coloanei i s'a opus un cordon de jandarmi. Pertractările sunt scurte. Rândurile din urmă împing înainte. Cordonul se sparge. Jandarmii lovesc cu furie.

— Huo ! jos teroarea ! — se aude din toate părțile.

Unii dintre trecători s'au pus prudent la adăpost. Tânărul ucenic însă, oprit în colțul străzii, nu se clintește. Urmărește lupta cu încordare. Chiar în fața lui, câțiva jandarmi au înhățat un om ce ține un steag în mână. Muncitorul încearcă să se apere, dar este covârșit de numărul atacanților. Jandarmii se străduiesc să-l izoleze de restul manifestanților.

— Jos teroarea ! — mai apucă să strige muncitorul și se prăbușește împreună cu steagul. Jandarmii îl înhață, călcând în picioare pânza roșie.

— Jos teroarea ! — sbucnește ca un ecou din tot pieptul și tânărul ucenic. Pe neașteptate s'a repezit, strecurându-se ca un tipar printre jandarmi și prinde steagul.

— Cristea ! Cristea ! îi strigă de pe trotuar fata rămasă singură.

Cristea nu aude însă. Cu steagul în mână, înșelând cu mișcări repezi vigența jandarmilor, a izbutit să ajungă până lângă grupul manifestanților.

— Cristea ! mai strigă odată tânăra.

Jandarmii sunt împinși. Coloana înaintază. Din nou lozincile triumfătoare se înalță din piepturi :

„Trăiască clasa muncitoare !”, „Jos pregătirile de războiu !”, „Jos teroarea!”, încet, încet, vocile, la început răzlețe se adună într'un singur glas imens, scandând : „Pentru muncă, pentru pâine, jos războiul, jos teroarea !”.

Jandarmii și-au îngroșat însă și ei rândurile. Lupta se încinge din nou, mai înverșunată. Se aud și focuri de armă. Mai mulți polițiști au reușit să smulgă din grup câțiva muncitori, printre care și pe ucenic. Brutal, îi târăsc înspre circumscripție. Cristea însă s'a smucit și s'a desprins din strânsoare. Gulerul i-a rămas în mâna jandarmului, șapca i-a căzut, l-a podidit sângele, dar n'a dat steagului drumul. Din câțiva pași a ajuns în piața în care s'a strâns o parte din manifestanți, de unde îi huiduie pe polițiști. După un timp încep să se risipească. Un muncitor îi ia lui Cristea steagul din mână, fluturându-l :

— Să trăiești, flăcăule ! Ne-ai apărat cu vrednicie steagul !

Cu ochii încă scânteind de emoțiile luptei, tânărul dă să plece. L-a cuprins însă un braț protector de umeri, atrăgându-l în gangul întunecos de alături. După trăsăturile energice ale feței, după pasul sigur, după întreaga lui înfățișare de om care știe ce vrea, îl recunoaștem cu toată trecerea anilor pe Andronie Ruja.

— Șterge-te, tinere ! îi întinde el ucenicului batista, să-și șteargă sângele de pe obraz. Te-ai purtat voinicește ! Cum te cheamă ?

— Cristea Dorobanțu !

Ruja a tresărit:

— Dorobanțu, mă miram eu cu cine semeni...

— Cu cine ? întreabă nedumerit ucenicul, continuând să-și șteargă sângele de pe obraz și frunte. În loc de răspuns însă, Ruja continuă cu întrebările :

— Departe stai ?

— Aproape. Pe strada Atelierului, în dosul fabricii Racoviceanu...

— Mamă-ta trăește ?

— Mama ? Dumneata o cunoști ? întreabă mereu mai nedumerit ucenicul.

— Da și nu...

Cristea e din ce în ce mai mirat. După cum privește și zâmbește însă celălalt, își dă seama că întrebările lui sunt de prisos. Totuși nu se îndură să plece.

— Păcat că mi-am pierdut șapca ! încearcă el să lungească vorba. Celălalt însă nu se lasă prins.

— Cu bine ! își ia el rămas bun.

Cu o mișcare înceată a trupului puternic, Andronie Ruja s'a mai întors odată să-l privească pe ucenic, apoi cumpănindu-și gândurile, iese în stradă.

Mașina doamnei cu pechinez a intrat pe strada Atelierului, ulița îngustă, cu case modeste și garduri scunde.

S'a întunecat și ninsoarea s'a întetit. Limuzina a oprit în dreptul curții fără sfârșit, cu casele pipernicite în șir. Toate sunt acum mai vechi și mai dărăpănate.

Șoferul a ocolit grăbit mașina și a deschis portiera. Doamna șovăie să se coboare în lapoviță. În sfârșit, se decide. Împreună, au intrat în curte. La ușa locuinței Dorobanțu, șoferul ciocănește, apoi se retrage.

Cei din încăperea, Anca, îmbătrânită înainte de vreme, care-și usucă mâinile lângă ligheanul unde clătea niște rufe, tânărul voinic — ca de 20 ani — care a

lăsat din mâini „Dimineața”, tânăra din fața fierturii de pe plită — toți sunt stingheriți de prezența neașteptată a doamnei.

înfățișarea lor este tot atât de modestă ca și aspectul încăperii unde prea multe nu s'au schimbat dela 1916 încoace; un pat, o plită, un soi de laviță, câteva scaune și o masă în mijloc. într'un colț, două rafturi cu cărți. Pe peretele opus ferestrei, fotografia mărită a soților Dorobanțu, cromolitografia „Gornistul dela Grivița sunând atacul”, deasupra căroara sunt prinse goarna și medaliile lui Oprea Dorobanțu.

— Cred că am să-ți capăt pensia, se adresează plină de importanță, doamna, către Anca, fluturându-și carnetul.

Intre timp ceilalți continuă să tacă stingheriți, privindu-se cu nedumerire unul pe altul. Doamna își urmează perorația :

— E o datorie patriotică să le ajutăm pe văduve și pe orfanii de război... Desigur că și voi o să dați dovadă de patriotism...

În sfârșit Anca s'a hotărât să răspundă, răspuns ce nu mărturisește prea mult entuziasm pentru vestea adusă :

— Vă mulțumesc, dar nu trebuia să vă deranjați...

— Lasă, lasă — o întrerupe Margot, — știu că vă trebuie pensia. Complectează formularul acesta.

În timp ce Anca citește formularul, doamna întinde mâna spre una din cărțile de pe raftul din colț. Citește un titlu, trece la altul : „Mama” de Gorki. Pe toate se distinge semnătura lui Cristea.

— Hm, mda...

— Băiatul cel mai mic citește... se simte obligată să explice Anca, nu fără oarecare mândrie, înțelegând întrebarea mută a doamnei, dar nu și gestul de dispreț cu care Margot a renunțat să mai treacă și la a treia carte.

— Un orfan de război, când pe deasupra mai e și nepotul gornistului dela Grivița, de... ar putea citi altceva ! replică doamna, aruncând ochii spre tablou si goarnă, spre care apoi se'ndreaptă.

— Vrei să mi-o dai puțin ? îl întreabă pe tânărul ce citise „Dimineața”.

Răsucesce goarna în mână si citește inscripția gravată.

— V'ați hotărât, o vindeți ?

Privirile celor din încăpere s'au încrucișat. Doamna înregistrează tăcerea si stăruie.

— Pentru muzeu... mai ales că o vrea doamna ministru... Altminteri va fi greu cu pensia...

— Păi n'am trăit și până acum fără ea ? răspunde neturburată Anca.

— 5 —

Cristea a întors colțul din spre strada Atelierului. A zărit însă mașina din fața curții și s'a oprit.

În lumina destul de plăpândă a felinarului, apar gulerul rupt și celelalte urme ale încăerării la care a participat. După o scurtă chibzuire și-a continuat drumul și a intrat în curte. A urcat pe prispă și ar vrea să deschidă ușa! Mâna e gata să prindă clanța, dar s'a oprit. Prin geamlâc caută acum să desprindă ce se petrece înăuntru. Constată prezența doamnei cu pechinez și atunci coboară în curte, pătrunzând mai adânc spre fund. Se oprește în sfârșit câteva uși mai departe. Ciocănește.

Când ușa s'a întredeschis, în lumina țâșnită afară, apare Mura, fata întâlnită pe Calea Vidinului.

— Cristea ! În ce hal ești !

împreună, au intrat în încăpere. În adevăr, la lumina de acum, Cristea are

cea mai jalnică înfățișare : o mâneacă a scurtei e desprinsă, gulerul rupt, părul zburlit, și poartă încă urme de sânge pe față.

Vijelie, schimbat și el de vârstă, dar cu aceeași ochi ageri, s'a ridicat de pe scaun și s'a apropiat de ucenic, cu mișcări vii, neîmpiedicat de piciorul țepăn, pe care-l târăște. Il privește cu simpatie, întrebător, până ce izbucnește în râs. Desigur, o încăerare tinerească... și-a spus. D'abia după ce s'a potolit îl întreabă :

— Iar te-ai încăerat ? De unde vii ?

— Dela manifestație !

— Dela manifestație? repetă surprins Vijelie. Bravo, băiete ! Mura, de ce nu mi-ai spus nimic ? Dă-i un iighian să se spele !

Mura n'a așteptat să fie de două ori îndemnată. A pregătit de îndată lighianul, cana cu apă și ștergarul. Cristea își repede pumnii cu apă în obraji. Vijelie se plimbă agitat prin cameră.

— Au fost și dela noi din fabrică ? întreabă el oprindu-se în loc.

— Mulți — răspunde mândru ucenicul, continuând să se spele. Dar și jandarmii., loveau ca orbeții...

— Păcătoșii !... Și... ?

— I-am împins înainte, ca la bătălie ! Ura ! — imită băiatul, agitând ștergarul cu care-și ștergea fața, strigătul entuziast al mulțimii când a sfărâmat cordonul.

— Bravo ! Dă-i înainte ! aprobă lucrătorul.

Se aude de afară motorul mașinii pus în mișcare și sunetul claxonului. Ucenicul ciulește urechile, apoi își aruncă scurta pe umeri.

— Veniți astăseară la noi ?, — o întreabă încet pe Mura.

— Venim — răspunde zâmbind, fata.

Înainte de a ieși, Cristea se mai oprește în ușă :

— Nene Vijelie...

— Ei ?

— A fost atât de frumos !

— 14 —

Într'o bucătărie mică, dar curată, o femeie citește atent. E încă tânără și totuși cute adânci i s'au adunat pe obraji și pe frunte, mărturisind o viață plină de griji. Prin părul întunecat și bogat se furișează fire luminoase de argint.

A înălțat capul de pe carte. De alături se aude șgomotul unei uși deschise și tropotul unor picioare ce se scutură de omăt. Femeia se ridică și pune cartea la o parte. Intră Ruja. La lumina lămpii îl recunoaștem și mai bine : aceeași umeri neobișnuit de largi, aceleași trăsături aspre ale feței cu maxilare puternice și ochi blânzi.

— Cum a fost ? întreabă femeia, ieșindu-i înainte.

— Cred că am țintit bine. Au fost mulți. Și dârji, — adăugă el după câteva clipe de gândire.

Și-a desbrăcat întretimp paltonul și l-a atârnat în cuierul de pe săiită. Tot gânditor a mai stat o clipă în loc. S'a înapoiat apoi în încăpere.

— Ileano ! Știi pe cine am găsit la manifestație? Parcă nici mie nu-mi vine a crede. Pe unul din feciorii lui Pinteș Dorobanțu.

— Dorobanțu ? întreabă nedumerită femeia.

— Cum, nu-ți amintești ? Ți-am povestit doar despre ostașul acela de ispravă, pe care l-au ucis odată cu un soldat rus... Ei vezi ? Ți-ai amintit... Băiatul, leit taică-său. Parcă-l vedeam pe Pinteș, tânăr, viu — îi mărturisește mai departe Ruja, mișcat. Bun, și curajos flăcău !

“

CEZAR PETRESCU și MIHAI NOVICOV

— I-ai vorbit ? îl întreabă Ileana

perea dTals"""""" ^ " ^ ? ~ e f f r a g a t d c u U r e c h e a * • spre încă-
-- Dorm... Să-ți pun de masă ?

un gând^{UJ2} ^ C U m p a n a _ D U p a C U M ^ . W T M â n t « mâinile, se vede că-l chinuie

sa... In ^ d î d ^ s i o ^ t o i r l i e " S ^ " " ^ P i n t e a S A T M d u c I a n e v a t « !
- i nu -

- Du-te atunci, îl îndeamnă zâmbind, femeia
- Ma duc.
- S'a îndreptat mai întâiu spre încăperea alăturată
- încet, sa nu-i trezești.. îi mai spune din urmă femeia

p ă t u c u l ^ ! ^ ! : f n ^ ^ , 7 p a t — T M » - * * » *
pumele copiilor, răvășite în *smn li Jll n ' Y ^ P . d o a r c l o z* ^ dreaptă p la-
fața scrinului. Din seîar l de ,os scoa o 7«? r p e r â n d a p o i t * r e c c e
^ în buzunar. C u p a , ^ . ? ^ o d ^ ^ o b ^

— 7 —

c u ? i c S L c e i c o p r i m i s e r â v i z i t a d _

In idevăr ^ ^ / r ^ t " d o j e n e s t e V i j e l i e p e t â n â r _
nicul stau ^ t e f ^ f a ? ^ ^ ^ ^ ^ *

Mama î T c a ^ r ^ S ^ * » P « Cristea. - In halul ăsta ?

- M ă / " ^ J " " , 6 3 / V i n t . " c r U p e c o t t o > scenicul,
lua până acum mngă p'/tî ^ ^ V d ? 5 6 a m e s t e c a > -ăra, care trebă-

oarecum ma T T m l S , t e l ' " P r o m i s s m a m d c a o ^ d e a p e " s i a ? «ai dăruie

Cris'ten^{CUJ, ASPUNSU} i a a r a t a i i n S p r e f T M > ^ u l rămas pe colțul mesei
hârtia. S l e ^ ș T ^ î n c r u s ? ~ * ^ M ^ ^ ^ ^ ^ - ^ n mână,

Ei și ? E dreptul nostru... Dece n'au dat-o până acum ?
- Ca tu nu știi ! Pentru că tata a fost dat dispărut

We T n t S v î n e T d f * d o a m n a P T M a _ A " c a _

c e a n u . ~ s K ^ ^ specialitatea Uzinelor Racovi-

morii de"ge, B r " - se J f â * " ^ / T M " * ^ C U d r a ^ a , T M * bine sa
chiria..." A f o s i a z i ș f p " o p n e t a r u l - 'nervine iar fata de lângă plită. - Cere

lui IlișT A S H I I S i a z U , t e A n c a T C h i a t e P a i n c - P a i r u S u r i de hrănit numai cu brațele

- se r T v o S **TZI** ^ N e n e V i j d l e ? C a O r i c e I n C r â t o r ? ^ c e nu mă plătesc ,

- Pentru că nu te astâmperi ! replică și mai tăios, Iliș

când se aud doinit ni L ^ u s T T â T ^ T T M ? P r e g â t e s t e t o c m a i s â ^ P « n d 8
ochii și Anca. Tata fle;it pe^{US a T} r ^ P l i t a » C U , i i U r e c h e a - A ^ ^ t e t

— Aci locuiește Anca Dorobanțu? se aude o voce din curte,
 — Aci.
 — Pot să-i vorbesc ?
 — Mamă ! strigă fata din ușă.
 A ieșit și gazda pe prispă.
 — Aș vrea să vă vorbesc, spune noul sosit.
 — Intrați ! îl îmbie femeia.
 A intrat! Ruja. Privește oarecum mirat la cei din încăpere, ca și cum nu s'ar fi așteptat să găsească atâta lume.
 — Bună seara... nu vă stingheresc ? întreabă el.
 — Nu ! Nu ! Poftește, mă rog...
 Noul sosit, mai înainte de a se așeza pe scaun și-a oprit privirile la portretul din perete. Ochii îi trec apoi de la cromolitografia „Gornistul dela Grivița” sunând atacul”, la goarna de deasupra tabloului și la cele câteva medalii din războiul Independenței. Se înțelege că toate îi sunt cunoscute, deși le vede, pentru prima oară. Privirile i-au stăruit îndeosebi asupra goarnei. Clatină din cap. Apoi îi cuprinde cu privirea pe cei din jur.
 — Băieții dumitale ?
 — Da ! încuviințează Anca.
 — Ilieș ?
 Anca încuviințează mut din cap.
 — Cristea ?
 Aceeași încuviințare.
 Cristea ar vrea să spună ceva, dar se oprește. Încă nu e sigur că vizitatorul <e aceeași cu muncitorul care i-a dat batista să se ștergă de sânge.
 — Noi ne-am mai văzut, îi curmă însă noul sosit îndoiala, în timp ce ochii băiatului încep să clipească de bucurie.
 — Și fata ? reia Ruja șirul întrebărilor.
 — Simina... îi răspundă Anca, arătând înspre fata de lângă plită.
 Privirea necunoscutului la cercetat și pe Vijelie, i-a identificat piciorul :țeapăn.
 — Dumneata trebuie să fii Vijelie.
 — Dar dumneata cine ești ? întreabă intrigat muncitorul, de ne cunoști atât >de bine ?
 — Andronie Ruja. N'aveți de unde să mă cunoașteți.
 În adevăr, numele nu spune nimănui nimic. Cristea continuă a fi nedumerit. Doar Anca are o tresărire. Parcă ar răzbi de undeva din amintiri, un nume care sună asemănător.
 — Andronie Ruja? repetă ea, mereu mai îngândurată.
 Intre timp, străinul a scos din buzunar fotografia pe care o răsuțește în mâini, privind când la ea, când la replica ei — fotografia mărită din perete.
 Drept orice lămurire se decide și o întinde femeii.
 — De unde ai dumneata fotografia asta ? întreabă cu glas răpus Anca.
 — Dela bărbatul dumitale.
 — Pinte al meu e dispărut din 1917. Pe front! — răspunde Anca..
 — Știu ! S'a stins lângă mine.
 — A murit ?
 — Da, lângă mine !
 Anca a pășit până la fereastra verandei unde se vede afară cireșul nins. Și-a lipit fruntea de geam. O clipă se suprapune cealaltă imagine a cireșului în floare, ea și Pinte de dedesubt, legându-i șiragul de hurmuz la gât — toate într'o tremurare de lacrimă.
 Se scutură, se întoarce și își ia locul.

Ruja, care a așteptat în tăcere ca și toți ceilalți, reia firul :

— Ar fi trebuit să viu demult... Cum m'a rugat el, dar... De ! Omul nu face întotdeauna cum vrea... Acum însă am venit să vă spun... Era în August 1917... — începe mai târâgânat povestirea. — În Rusia izbucnise revoluția, iar la noi pe front numai despre asta se vorbea...

— 8 —

În salonul din locuința Racovicenilor discuția e agitată. Bătrânul Dobre, cu părul albit pe deantregul, dar încă masiv și plin de energie, se plimbă prin odaie. Nolly și Margot, tolăniți în fotolii, privesc pe sub sprâncene în spre el.

— Asta le întrece pe toate — nu se poate potoli industriașul. — Ziua, în plină stradă... Și poliția să nu fie în stare să-i oprească...

— Nu-i nimic, papa, — încearcă să-l calmeze Nolly. — Guvernul o să ia măsuri.

•—Guvernul? ! ? izbucnește și mai aprins Dobre și se oprește în fața lui Noly, — guvernul ăsta e zaharisit, pe dric... Se joacă de a politica și eu pierd. înțelegi., pierd ! ! — puflăie el pe nas și fără a mai da atenție celorlalți își reia plimbarea. — Am să vorbesc personal cu Buricescu... spune bătrânul mai mult pentru sine, — e ministru de interne sau ce dracu ?

Între timp Nolly și Margot și-au reluat conversația.

— Cum ți-a mers cu tactica ? Ai obținut goarna ?

— Ți-ai găsit-o ! femeia asta e mai încăpățânată decât un catâr,

— Pentruce atâtea ceremonii ?... ia-o și gata !...

— Ei, nici așa. Am eu alte planuri...

— Ce planuri ? o întreabă Dobre oprindu-se din drum, evident fără să fi auzit decât ultimul cuvânt.

— Vreau să fac o asociație patriotică „Gornistul dela Grivița”, — apoi câtrăie Nolly: — E văduvă de război... și'ntelegi ?

— Fleacuri, — o întrerupe sentențios bătrânul. — Țara arde și baba se piaptână !... Asociația (o imită)... patriotică... Ne trebuie ceva tare... Să le luăm puțin sânge... Buboii e prea adânc (se gândește).

— Cuziștii poate, opinează Nolly.

— Slab... respinge propunerea, dând din mână, bătrânul. — Nu-i destul de tare. Ne trebuie ceva în genul calicilor ăloră cu arhanghelul Mihail, sau cu nu știu care, dracu, alt arhanghel... Tot vorbesc eu cu Buricescu...

— Până atunci n'ar fi bună și cacialmaua lui Margot ? — îndrăznește totuși Nolly. — S'o vâram în coasta sindicatului.

Bătrânul chibzuește puflăind și mai șgomotos pe nas.

— Doar să-l montăm mai bine pe Scripcă... își reia plimbarea.

— Nolly, —se oprește Dobre iar, — la recepție ai să-l vezi pe Buricescu. Spune-i că vreau să-i vorbesc...

— Bine tată, — consimte tânărul Racoviceanu, ridicându-se.

— 9 —

— Nolly Racoviceanu i-a ucis... Toți au spus asta, — își termină povestirea Ruja, în încăperea din strada Atelierului.

— Iar soră-sa umblă să te ferească cu pensia ! — sare Vijelie de pe scaun, adresându-se Ancăi.

— Fățărnicia burgheză n'are margini ! — mai adaogă gânditor, Ruja.

Ceialți însă rămân împietriți sub impresia puternică a celor povestite. Numai; Cristea dă vizibile semne de neastâmpăr. Ruja însă îl potolește din privire.

— Eu mă duc, — le spune el sculându-se, o să ne mai vedem...

— Mai vino, te rog, — îi spune Anca.

— Trebuie să mai vii — întărește și Vijelie. Ruja a ieșit însoțit de Anca. până'n verandă. A tras ușa după el. Zăpada s'a adunat întretimp groasă pe prispă și a îmbrăcat stâlpii. Pașii lui lasă urme adânci în nea. În stradă l-a ajuns Cristea.

— Nene !

Ruja s'a oprit. La lumina felinarului, Andronie și ucenicul stau față'n față.

— Nene, — se grăbește Cristea să-și descarce tot ce are pe suflet, — când mai vii pe la noi ? — Să știu ce fac !

Ruja l-a atras în spre el.

— Să faci ce ai făcut și azi. — Și adaogă apoi mai rar, după o clipă de tăcere : — și să nu uiți niciodată pe acei care au ucis pe bunicul și pe tatăl tău... Să le-o plătești !...

Sub felinar, Cristea a rămas singur. Mai are încă o svâcnire spre silueta puternică a lui Andronie, care se îndepărtează în noapte, apoi rămâne locului în ninsoare.

— 10 —

În dimineața care se ridică, Cristea sfârșește tocmai să taie pârtia în zăpada așternută atât de bogat peste noapte. A deschis poteca până'n poartă, dar și în partea cealaltă, până'n ușa Murei. Mai aruncă o privire peste munca terminată după care, liniștit, se reazimă de stâlpul prispei.

Odată cu șueratul sirenei dela fabrică, s'a deschis și ușa lui Vijelie. Pe prispa de acolo a apărut Mura. Prin ușă, fata mai aruncă o privire în încăperea unde tatăl ei se pregătește de plecare. Deasupra lighianului, desbrăcat până la brâu, muncitorul își toarnă apa rece peste ceafă.

Tinerii și-au făcut semn a bună dimineața și împreună au pornit pe stradă. Peste gardul unui vecin, se'ntind crengile încărcate de zăpadă ale unui copac. Cristea a atins cu capul o ramură și pulberea albă se scutură peste amândoi. Însă tinerii nu observă acest lucru. Serioși și gravi pășesc înainte.

Peste câteva clipe, odată cu mulțimea muncitorilor ce iuțesc pașii, au trecut de poarta uzinei. E uzina în care cu mulți ani în urmă lucrase și Pinte, abia sosit în București. Aceeași firmă de sârmă cu litere din bronz, aceeași curte spațioasă. Decât că pavilioanele s'au înmulțit, iar etajele s'au înălțat. La stânga, pornind dinspre zidul de lângă stradă și până la clădirea administrației, s'a ridicat un zid nou, în mijlocul căruia se mai află o poartă. Dincolo de zid se zăresc alte clădiri noi. Echipe speciale au curățat din vreme zăpada de pe lespezile curții. Câțiva salahori mai adună din lopeți resturile. Operația este condusă de un supraveghetor în scurtă îmblănită, cușmă și cisme. Îndată însă ce a zărit pe cei doi tineri, a coborât în grabă peronul clădirii administrației și-i ajunge din urmă, ca și când le-ar fi așteptat sosirea, anume. Nu se mulțumește numai să meargă alături de ei, ci îi și desparte, intercalând între fapăturile lor subțiri, trupul lui pătrat.

— Uite ce ți-am adus, Mura ! — îi spune fetii, întinzându-i o portocală de Jaffa și punându-i-o aproape cu sila în mână.

— Crește la dumneata în grădină ? replică fata, glumind.

— La mine cresc toate, bunătățile din lume.

— Nu s'ar zice, — intervine Cristea.

— Atelierul tău e acolo ! îl admonestează aspru supraveghetorul, arătându-i cu degetul clădirea depășită.

Cristea s'a oprit în loc. își mută ochii dela supraveghetor la Mura, care învârtește încurcată portocala în mână, dela Mura la supraveghetor, și se întoarce apoi brusc, îndreptându-se în spre atelierul său.

Ajunși în fața unei clădiri din fundul curții, Mura i-a întins supraveghetorul și portocala înapoi,

- Ce să fac cu ea ? întrebă el nedumerit.
- Dă-o nevestii dumitale.
- Păi, n'am...
- Caut-o ! S'o găsi vre-una și pentru dumneata,,.

— 11 —

În mod cu totul neașteptat, tânăra i-a pus portocala pe un fund de butoi și, grăbită, urcă treptele clădirii, sub privirile mereu mai nedumerite ale vătafului.

Intrând pe poartă, n'ar crede nimeni că în spatele hambarului pe jumătate ruinat, se mai află o curte : o îngrămădire de butoaie cu fundul în sus, varnițe putrezite, resturi de schelărie și scări de lemn din care mai spânzură câte o treaptă, toate claie peste grămadă, lăsând cu greu loc celui ce ar vrea să treacă.

Ruja, împreună cu doi tineri muncitori, discută :

— După manifestația de ieri, e sigur că vor lua măsuri. Să fim deci cu ochii în patru, — le spune el. Orice s'ar întâmpla, întrunirea trebuie ținută. Să nu-i slăbim nici o clipă, să-i strângem în chingi din toate părțile. — Ruja explică, ajutându-se cu un gest demonstrativ, de strânsură — Ai înțeles, Miroane ?

— Fără grijă, tovarășe, Dan răspunde cel mai tânăr, clipind din ochi limpezi și pătrunzători.

Dacă are 25 de ani. Cu tot gerul, în loc de manta poartă numai un pieptar de blană, fără mâneci. Parcă nici nu-i pasă de frig. Doar mâinile și le-a vârit în buzunarele pantalonilor. Celălalt tânăr, cu doi-trei ani mai în vârstă, mărunț de sta-tură și cu fața măslinie, sugă dintr'un chiștoc scurt de țigară, de mai să-i pârlească mustața tunsă. Poartă un dolman larg, cu blana de iepure mânecată de molii.

— El o să vorbească, — îi spune mai departe Ruja, arătând spre tânărul cu mustața tunsă — uită-te bine la el, ca să-l recunoști.

Miron surăde :

- Cum o să-l uit, tovarășe Dan ?
- Bine, răspunde Ruja. — Mai e ceva. Lucrează la voi doi frați Dorobanțu ?
- Da.
- Ii cunoști ?
- Nu tocmai... Unul e lucrător, celălalt ucenic.
- Cum sunt ?
- Al mare e cam molău... Lasă-mă să te las. Nu se bagă...
- Și ucenicul ?
- Pare un băiat bun,... copilăros încă.
- S'a ocupat Uteceul de el ?
- Nu știu...
- Ai grijă... E din aluat bun, băiatul... Să-l creșteți.

— 12 —

În atelierul cel mare de strungărie, lucrul a început mai de mult. Fiecare muncitor e lângă mașina sa. Pe masa din fața unui strung metalic, Cristea pregă-tește câteva piese. Doi pași mai la o parte, Vijelie răsucesște, în așteptare, o țigară. Ucenicul n'a lipsit decât o ciipă din fața pupitrului și totuși tânărul Ionașcu, buză-de-iepure, acela de care Cristea se despărțise în ajun cu câteva minute înainte de manifestație, a avut timp să-i lase pe furiș o hârtie împăturită.

E atâta forfotă în atelier, încât manevra a rămas neobservată. De aceea Cristea este surprins când găsește hârtia. își șterge mai întâi mâinile de pantaloni

apoi o despătorește, o parcurge cu privirea. Zâmbește vesel și mulțumit. Dar când să înalțe capul, privirea i se încrucișează cu a supraveghetorului. Grăbit, împătorește hârtia și o strecoară în buzunar.

Supraveghetorul însă n'are de gând să se lase înșelat. Mătăhălos și crunt, i se postează în față. Felul cum întinde mâna, trădează aceeași comandă de nediscutat ca și glasul.

— Dă-mi hârtia !

— Ce hârtie ?

— Lasă mofturile ! Umbli cu manifeste ? șueră printre dinți supraveghetorul, cuprinzându-l pe neașteptate în brațe pentru a-L percheziționa.

Vijelie privește înciudat, lepădând țigara.

— Lăsați-mă în pace! se sbate ucenicul.

Printre cei ce s'au apropiat, Ionașcu încearcă să-i facă semne neînțelese lui Cristea.

— Ce te legi de copii, domnule Pâslaru ? intervine tot mai scos din fire Vijelie.

— Te rog, să nu te amesteci ! înțelegi ? strigă ca ieșit din minți supraveghetorul, smucind mâna ucenicului pe care acesta o ținea încleștată în buzunarul pantalonului.

Cu mâna rămasă liberă, l-a prins pe Cristea de gât. Printre muncitorii care au făcut cerc, s'a strecurat și Miron. Calm, i-a desprins vătafului mâna de pe gâtul ucenicului, numai strângându-l cu o putere de clește de încheietura pumnului.

— Ai înebunit ? îl întrebă încrunțat. — Sugrumi băiatul ?

— Sunteți complici cu toții! urlă vătaful rostogolindu-și ochii ca niște talgere fără să dea însă drumul mâinii pe care ucenicul încăpățânat o îndesa și mai adânc în buzunar.

— Ce v'a făcut băiatul ? îl întrebă Miron.

— Păcătosul umblă cu manifeste ! Să meargă cu mine la direcție!

— 13 —

În biroul din clădirea administrației, Dobre Racoviceanu privește prin fereastra largă în curtea fabricii, unde activitatea își urmează cursul.

Călare pe un scaun, sugând din țigaretu-i de chihlimbar, Nolly îi urmărește privirile.

— Cred că bulldogul tău e un dobitoc ! îi spuse într'un târziu bătrânul.

— De ce, tată ?

— În loc să dea de fir, umblă cu fleacuri. Nu ți-am spus ? Ăștia — și arătă cu bărbia spre curte, — pregătesc ceva !

— Și ce să facă Pâslaru ?

— Să simtă! Să miroasă! Să pună iscoade! răspunde aspru, bătrânul. •

— E devotat, — se mai apără Nolly.

Pe ultimele cuvinte, vătaful a năvălit pe ușă târând după el pe ucenic. Bătrânul a înălțat capul, surprins de atâta lipsă de protocol, iar Nolly, scăpând țigaretul de chihlimbar din gură, a sărit de pe scaun.

— Scoate manifestul ! țipă vătaful.

— Ce s'a întâmplat? întrebă Nolly. — Ce-i năvala asta?

— El e... răspunde gâfâind vătaful.

— Ce-i cu el ? se răstește puțin supărat, bătrânul,

-- El e cu manifestele !

— Care manifeste ? — sare ca ars Cristea. — Ce vă tot legați de mine, domnule Pâslaru ?

*

— Taci! țipă Nolly, ridicându-și enervat țigaretul. — Spune, Pâslarule! Dar spune mai pe înțeles.

— L'am văzut cu ochii mei cum a băgat manifestul în buzunar, — răspunde supraveghetorul. Apoi, către Cristea: — Scoate !

— N'am ce să scot... răspunde Cristea, privindu-l pe patron cu ură.

Nolly Racoviceanu însă, fără să-și dea seamă de sentimentele băiatului, se apropie insinuant:

— Scoate-I băiete. E mai bine așa, cu vorbă bună. Că nu-ți facem nimic Altfel...

Ucenicul încă rezistă...

Nolly însă întinde mâna, pretinzând imperios hârtia, în cât într'un sfârșit Cristea, în ciudă, se execută.

Satisfăcut, Racoviceanu despătorește hârtia. Urmează un hohot de râs. Supraveghetorul privește uluit.

— Sfârșește odată cu râsul, Nolly ! — pufnește bătrânul, — să văd și eu.

A prins hârtia în mână, întinzând-o apoi muștrător și vătafului care privește la rându-i și se îmbujorează.

— Manifestul dumitale ! îi spune bătrânul. Când îți spun că-i dobitoc, — se stropșește la Nolly.

Pretinsa hârtie subversivă este o caricatură înfățișând, cu destulă abilitate pe supraveghetor în cnip de buldog, în fața cotețului, mârâind.

Inscripția cu litere mari de deasupra: „Atenție la'Buldog", e de natură să înlăture orice confuzie. Dealtfel asemănarea dintre capul buldogului din caricatură și figura canină a supraveghetorului, este izbitoare.

Cu pumnii ridicați, cu ochii injectați, vătaful și-a pierdut cumpătul și s'a repezit asupra ucenicului.

— Pâslarule ! — îl aduce la ordine feciorul patronului. Apoi către Cristea • — Cum te chîmă, hăete ?

— Cristea Dorobanțu.

— Dorobanțu ? — mai întrebă odată domnul cu țigaret, căruia numele îi pare cunoscut. Aha ! își amintește el. — E din protejații lui Margot.

Bătrânul a încrețit din sprâncene.

— Cei cu tactica și cu goarna pentru nevasta ministrului de finanțe, — îl lămurește atunci Nolly, îndreptându-se spre el. Cest drole ! N'est-ce pas ? Poți să te duci, Pâslarule, — îi spune Buldogului, întorcându-se.

Vătaful a plecat, iar Nolly și-a luat o înfățișare severă:

— Să-ți bagi mințile în cap, îi spune ucenicului care continuă să privească în jos, cu buzele încleștate... Frumos ? Soră-mea umblă să te facă om și tu...

— 14 —

Gânditor, ucenicul nici n'a apucat să tragă după el ușa biroului patronului când din spate, supraveghetorul care-i pâdea din umbră trecerea, i-a repezit pe neașteptate pumnul în ceafă. Apoi, când băiatul s'a răsucit buimac, clătînându-se, îi repede și un al doilea pumn în piept. Isbit mișelește, tânărul se prăbușește pe podea.

— Asta... așa... ca să mă ții minte! rânjește Buldogul, depărtându-se.

Ucenicul a rămas un timp lungit pe jos. S'a înălțat apoi într'un genunchi, scuturând-și capul, parcă pentru a-și aduna creierii clintîți de lovitură. Amețit, își privește dezolat pantalonii ruți la genunchi, în cădere. Cu pașii împleticiți încă, se îndreaptă apoi în spre atelier.

Amețit încă, schiopătând și cu părul răvășit, Cristea s'a apropiat de strungul lui Vijelie, care lipsește din atelier. Gu gesturi mecanice încearcă să-și conți-

nue munca. Zadarnic. Măinile îi sunt ca înțepenite. Face atunci câțiva pași până la pupitru, de care-și reazimă brațele, sprijinindu-și pe ele fruntea.

Dela distanță, Miron se desprinde de ucenicul Ionașcu, cu care stă de vorbă și se apropie și el de pupitru. Cristea simte mâna prietenească pe ceafă, înalță capul și privirea lui o întâlnește pe a muncitorului, limpede, prietenoasă, îngrijorată.

— Te-a lovit ? — îl întreabă Miron.

— Da.

— Vino cu mine.

L-a prins pe Cristea de mijloc, purtându-l în spre un colț al atelierului. A sosit lângă strung și Vijelie. Rotește ochii de jur împrejur până ce-l zărește pe Cristea stând de vorbă într'un colț cu Miron. Atunci, zâmbitor, prinde să-și adune singur piesele strungului.

Acolo, în colțul atelierului, Miron îi mai spune ucenicului:

— Trebuie să luptăm. Asta pentru că buldogii și racovicenii să nu-și bată joc de noi. Ai să vezi și astăzi. Să nu uiți! La plecare aștepți la poartă.

— 15 —

— La plecare aștepți la poartă, — îi spune un muncitor altuia în atelierul de turnătorie. Ilieș, de alături, lucrând la niște forme, își dă seama că se pregătește ceva deosebit și întoarce capul. Muncitorul însă a și dispărut.

Ilieș își continuă netulburat treaba.

•

— Azi, după lucru, — spune tânărul Ionașcu unei fete într'o încăpere largă unde se împachetează niște piese. Fata a înțeles și deîndată ce Ionașcu s'a depărtat a trecut lângă Mura, care împachetează și ea în fața unei mese.

— După lucru să nu te grăbești spre casă.

— Dece ? întreabă Mura mirată.

— Ai să vezi.

•

— S'a hotărât pentru astăzi. Pregătește-ți oamenii, — rostește un muncitor scund, negricios, cu un fular negru răsucit în jurul gâtului, către un altul înalt, uscățiv, cu o cicatrice adâncă pe obraz.

Mai la o parte, un lucrător între două vârste, ceva mai îngrijit îmbrăcat, cu o frunte îngustă și cu părul tuns chilug, clipește des din ochii mici cu pleoape adormite, atent la ce se petrece.

„Să ne apărăm salariile !” — „jos teroarea” lipește un fluiuraș pe o ușă un alt muncitor.

•

Deabia s'a depărtat cel ce a lipit lozinca pe ușă și muncitorul cu pleoape adormite s'a și apropiat. Silindu-se să nu fie observat — desprinde cu unghia fluturașul. Dar aproape în aceeași clipă un alt fluturaș apare alături.

•

Un grup de muncitori s'a oprit în fața unei inscripții cu cărbune pe peretele coridorului.

— „Jos concedierile” !

— La plecare așteptați la poartă ! — îi spune muncitorul cu cicatrice pe obraz, lui Vijelie.

În clipa, când șueră sirena, din atelier coboară în grabă tineri muncitori, hotărîțt să fie primii la poartă. Ca într'un vârtej, urcă două-trei trepte odată..'. Grupuri-grupuri, s'au oprit în câteva puncte, acolo unde curtea se lărgește în fața porții de eșire.

— Ați auzit ? spune într'un grup, Miron. — Iar ne taie din salarii.

Muncitorii se îndreaptă spre cabina portarului să-și depună fișele pe tablou. Unii ies în stradă, alții se întorc, înghesuindu-se lângă poartă. Până la urmă, mai mulți muncitori s'au apropiat de grupul tinerilor.

— Ce e Miroane ? se fac iar concedieri ? îl întreabă unul.

— Dacă o să fim proști, au să facă și concedieri.

Acum, tot mai mulți muncitori pregătiți să plece, s'au oprit pe lângă diferitele grupuri, în timp ce alții continuă să iasă de prin clădiri, fără a mai apuca să ajungă până la cabina portarului. Cristea s'a apropiat de grupul lui Miron... Mai la o parte, singur, lângă un zid, s'a oprit Ilieș.

Aproape de poartă, toate privirile sunt atrase către un vorbitor ce s'a înălțat pe o tribună improvizată din lăzi și butoaie, în ungherul alcătuit din zidul cel nou dinspre curtea magaziiilor și din cabina portarului. E tânărul scund cu fața măslinie, pe care Ruja i-l dăduse în grija lui Miron. Și-a lepădat dolmanul și în haină numai, pare și mai puțin la trup.

— Fraților ! Vă întrebați dacă se fac concedieri și în fabrica voastră ? S'or face, dacă vă veți lăsa ! Numai la Malaxa au fost svârliți pe drumuri 500 de muncitori. La Lemaitre 300, la Vulcan 200. Sunt concediați muncitorii cu câte 5 și 6 copii. "Bucureștiul e plin de șomeri. Nici pâinea nu ne mai e asigurată...

Rândurile ascultătorilor se îngroașă. Ca o măsură de prevedere, un grup de tineri, printre care și Ionașcu, au făcut cordon în jurul vorbitorului. Mai la o parte s'au oprit câteva fete. Privesc curioase, ronțâind semințe. Mura își repede mereu capul când într'o parte, când în alta. L-a zărit în sfârșit pe Cristea și îi trimite un zâmbet. Cristea însă nu răspunde. E numai urechi.

— Șt' la voi se pregătesc concedieri în massă... continuă vorbitorul. — Pentru asta au venit bancherii americani de benchetuiesc în fiecare seară cu Racovicenii... Pe Bulldog îl cunoașteți... umblă cu carnetul prin fabrică și face liste. În plină criză, șandramaua capitalistă pârâie și patronii ar vroi ca voi să plătiți oalele sparte ! Să nu-i lăsăm...

Dela distanță, Bulldogul a văzut grupul. Când și-a auzit porecla, instinctiv pornește înspre vorbitor, apoi se oprește, gândește o clipă și o rupe la fugă înspre pavilionul administrației.

— Bogățiile țării au ajuns pe mâna trusturilor străine, răsună glasul vorbitorului.

— Cine este ? îl întreabă un muncitor pe un altul, arătând înspre vorbitor.

— Nu-l cunosc. Dar bine grăește... Adevărul curat !

— Adevăr, adevăr, dar pe pielea noastră, — replică muncitorul cu pleoapele adormite, care se ocupase adineauri să deslipească fhiturașii.

Câțiva muncitori din apropiere întorc în spre el priviri mirate.

— Ce ne trebuie de ăștia, — reia cel nemulțumit, încurajat de faptul că e ascultat, — mai bine făceam un memoriu...

— Memoriu ? — isbucnește în răs muncitorul cu fularul negru la gât. — Toată iarna trecută, Racovicenii nu au făcut foc în sobă cu memoriile tale ? Așa e, măi Scripcă ?... Mare pricopseală, memoriile tale!

De lângă poartă se aude tot mai puternic glasul vorbitorului.

— Dacă e vorba de sacrificii, de ce nu le fac patronii ? Ce ? N'au de unde ?

— Așa e !... aprobă într'un glas mulțimea.

— Să-și mai taie și Racovicienii din osânză ! — se aude o voce mai puternică.

În grupul în care se găsește muncitorul cu fularul negru și Scripcă, discuția e din ce în ce mai aprinsă. E mai tare, însă, vocea vorbitorului.

— Pentrucă au nevoie de războiu... Ce caută generalul ăla francez la noi > Iar americanii ? Vor să atace Uniunea Sovietică... pentrucă le stă ca un cui în coastă !

— Tare ar vrea să scape de ea — se aude din nou o voce din mulțime, — dar nu sunt în stare...

Ilieș s'a desprins de zid, apropiindu-se de grupul celor ce discută.

— Vedeți ? Asta e, — izbucnește Scripcă pe ultimele cuvinte ale vorbitorului, — propaganda comunistă !

— Ei și ? — intervine din nou muncitorul cu fular la gât, — tu nu faci propagandă ? Social democrată ?

— Fac ! Dar nu subversivă ! Dacă ne arestează ? Cine o să ne apere ? Comuniștii ?

— Da ! Comuniștii ! Ei luptă cu adevărat ! Deschis ! Nu au câdășii pe ușa de din dos cu patronii...

— Lasă, lasă... că au fost desființați comuniștii. Eu zic să plecăm...

Scripcă dă să plece. Câțiva muncitori sunt gata să-l urmeze.

Alții însă li se pun în față.

— Stați, fraților... Aici e suferința noastră.

Unii se lasă convinși, alții își urmează drumul în spre poartă. Mai la o parte, îngândurat, se'ndreaptă spre poartă și Ilieș. Îl oprește tovarășul său de lucru dela turnătorie.

— Ce-i, Dorobanțule ? Te dai cu Scripcă ?

— Nu mă dau cu nimeni ! — răspunde în răspăr, Ilieș. — Dar am o casă de hrănit.

Și-și urmează drumul.

Întretimp, situația s'a încordat. Un grup de polițiști, aduși de Bulldog, au pătruns în curte prin clădirea administrației, provocând învălmășeală în rândurile muncitorilor. Însă glasul vorbitorului continuă să domine.

— Să nu lăsăm trădătorii de țară să atace Uniunea Sovietică !

Polițiștii flueră și caută să-și croiască drum spre tribuna improvizată. Vijelie a întins însă brațul și strigă :

— Mișel, care pleacă ! Nu fugiți, fraților !

Polițiștii încep să bruscheze pe muncitori. Muncitorii ripostează.

— Așa răspunde guvernul la cererile drepte ale muncitorilor ! — strigă vorbitorul.

Mulțimea își strânge rândurile. Strigăte, huiduieli, lovituri, încăerare generală, pe când vocea agitatorului răsună mereu:

— Partidul comunist vă cheamă la luptă ! Nu dați crezare celor care spun că-i distrus ! Nimic nu-i în stare să-l sfame ! Apărați-vă drepturile, salvați țara !

Încăerarea se întetește. Lovind în dreapta și în stânga cu bastoane de cauciuc, polițiștii își croiesc drum spre vorbitor.

— Nici o concediere ! Nici un ban pentru războiul antisovietic ! Trăiască clasa muncitoare ! Trăiască Partidul Comunist !

— Trăiască Partidul Comunist ! repetă grupul de tineri din jurul vorbitorului.

I-au făcut apoi o piramidă vie, ca să poată sări dincolo de zid, în stradă, de unde se pierde în mulțime. Muncitorii încep să se risipească. S'a deschis poarta și mulțimea a inundat ulița. Miron, mai la urmă, în grupul celor din curte, grăbește și el pasul. Un polițist îi ține urma. Miron simte aceasta, începe să fugă,

întoarce capul, se vede urmărit de polițist, apoi urmăritorul se prăbușește: Cristea a avut grijă să-i pună la timp o piedică. Mișcarea aceasta a făcut-o dibaci, după ce din două salturi îl ajunsese pe polițist din urmă. Apoi dintr'o săritură, păstrându-și o clipă echilibrul pe creasta zidului, ucenicul a sărit în curtea de alături. Acum caută un loc unde să se ascundă. În dreapta, în dosul clădirii administrației, e curtea depozitelor, despărțită printr'un grilaj de restul curții. În stânga, o puzderie de clădiri — magaziile, laboratorul, garajul... Insfârșit, s'a hotărât! Ușa garajului e întredeschisă. Într'o clipă e înăuntru. Miron, care a intrat și el prin poarta rămasă deschisă, l'a zărit. Domol, fără grabă, a intrat și el în garaj. Ucenicul îi primește fericit strângerea de mână.

Pe Vijelie un polițist îl îmbrânțește din urmă.

— 17 —

E primăvară. Pretutindeni pomii sunt acoperiți de floare, iar din castani a tășnit un frunziș mărunț și proaspăt.

" În curtea din strada Atelierului, un gospodar - leagă de boltă curpeni desprinși. Un altul răsădește câteva flori. Un al treilea stropește curtea dintr'o cutie de conserve găurită, desemnând opt-uri din stropi în urma gospodinei, care mătură cu grlje. Se simte că e duminică dimineată.

Sub cireșul plin de floare, Cristea și Mura s'au aciuuit pe o ladă. El urmărește gâza ce-și face loc, prin țărână, ea își leagănă ritmic picioarele. Fereastra din față se deschide și apare chipul Ancăi. Ii caută din ochi, dă să strige ceva, dar cum îi zărește, închide încet fereastra. Îngândurată, își amintește și retrăește clipele petrecute alături de Pinte, tot sub un cireș.

— Dacă am merge în Parcul Sălciilor ? întrebă Mura.

— Mergem, răspunde Cristea zâmbind, ducând mâna strașină la ochi și privind în soare.

În curte însă a intrat un domn cu burtă și gușă, îmbrăcat sărbătorește, cu o cravată imensă la gât și cu un lanț gros pe pântec. Suflând greu, a urcat treptele prispei, până'n fața ferestrei deschise, prin care Vijelie, cu un cojoc pe umeri, cu ochii intrați în fundul capului, cu nasul subțiat de boală, cu un tartan pe genunchi, privea pierdut la cireșul înflorit de afară. Vijelie a tresărit.

— Ei ? — întrebă domnul cu gușe.

Bolnavul privește absent la apariția din fereastră, fără să răspundă. S'a grăbit însă Mura să se apropie.

— Lăsați-l pe tata... Vă explic eu...

— N'am nevoie de nici o explicație. Plățiți chiria ? îi curmă vorba domnul gras.

— Dacă tata găsește iarăși de lucru... mai încearcă fata să-l înduplece pe proprietar. — Nu rămânem noi datori.

— Lucru ? rânjește domnul. — Cine nu-și vede de treabă... Vrei să știi ? Bine au făcut că l-au dat afară !

Smuls din toropeală, Vijelie a întins mâna pe prichici, după piatra ce sprijină de vânt fereastra. Domnul a înțeles gestul și se grăbește să se pună la adăpost.

— Ucigași ! Auzi ?... Să mă amenințe pe mine !? Vă învăț eu minte ! — strigă el dela distanță.

Mura s'a repezit înăuntru, a deschis sertarul mesei, a scotocit, și l-a ajuns pe proprietar din urmă.

— Sunt banii de spital ai tatei... Luați-i, vă rog ! încearcă să-i potolească supărarea. Burtă-verde ia banii. Ii îndeasă în buzunar și se oprește în fața ușii care dă în casa familiei Dorobanțu.

— Să-mi goliți casa ! Ați auzit ? — urlă el, deschizând ușa. Sunt sătul de văduve de război !

Trântind cu furie ușa, a desprins și câteva bucăți de moloz, pe care inconștient se grăbește să le culeagă, îndurerat de atâta pagubă.

De dinăuntru, Anca ar vrea să-l urmeze, să-l roage să mai aștepte. A reținut-o însă Ilieș. [și dă seama că orice stăruință e inutilă.

Cristea, după ce l-a petrecut pe proprietar cu privirile pline de ură, apucă o carte și caută cu tot dinadinsul să se adâncească în lectură. Degetele lui frământă cu neastâmpăr pagina.

Intretimp, Anca a scos dintr'o ladă costumul țărănesc cunoscut din fotografie.

— Nu te las să-i vinzi, mamă — se opune Ilieș.

— Avem altceva ?

Întrebarea face și mai prezentă mizeria din încăpere, unde lucrurile s'au împutinat și mai mult. Fără voie, privirile tuturor s'au adunat pe goarnă. Cristea, care se silea să-și urmeze lectura, s'a ridicat, a luat Ancăi costumul din mână și l-a pus pe ladă.

— Mai bine vând armonica, mamă.

— Foarte bine! aprobă Simina.

— Nu se poate copii, se împotrivește Anca, — atâta bucurie mai avem în casă !

— Le plătim noi odată ! mai spune îndârjit, ucenicul.

— Dar până atunci ? bombănește Ilieș. O să hrănești tu casa ?

— Măi Ilieș, — îi spune Cristea, de data aceasta cald și însuflețit. — Cum de nu înțelegi tu, că oricât te-ai sbate, de astea nu vei scăpa... te înfunzi doar mai rău ca în mlaștină... Nu citești, de aia nu știi... Să facem și la noi cum e în Rusia... Acolo e adevărata viață...

— E frumos ce spui, — răspunde surzând Ilieș, — dar din asta nu ies bani pentru chirie.

Atentă la discuție, Simina a simțit totuși prezența celui ce s'a oprit în fața prispei. De aceea s'a și grăbit să iasă.

— Aici locuște Cristea Dorobanțu ? — o întâmpină surprins Miron, care numai la fetișcana asta cu părul de aur nu se aștepta.

— Aici, — răspunde Simina, cântărind pe tânăr din ochi. Să-l chem ?

— Dumneata ești sora lui ? — o mai întreabă tânărul cu privirea ținută la cozile bogate, pe care și le-a răsucit ca o cunună în jurul capului.

Simina nu mai e grăbită, căci se reazimă de ușa geamlăcului. Ce ciudat o privește tânărul acesta și totuși nu-i vine să râdă !

— Ai ghicit... Eu sunt... Simina.

Miron ar vrea să mai spună ceva, dar nu găsește ce.

— Vrei să-l chemi ? Simina parcă a uitat despre ce e vorba. Apoi, scuturându-se :

— îndată.

Desmeticită, a intrat vârtej în casă. Miron a rămas pe gânduri, cu capul plecat într'o parte, cu privirea ținută, ca și când ar fi descoperit cine știe ce comoară fără de seamăn în țărâna curții. L-a înălțat iară, numai când l-a simțit pe ucenic în ușă.

— Dumneata erai ? — întreabă fericit Cristea.

Din fundul curții, de pe scăunelul unde stă ghemuită cu bărbia proptită în palme. Mura privește cu încordare la cele ce se petrec în fața prispei familiei Dorobanțu. Acolo, Miron l-a tras pe Cristea mai la o parte, până lângă bolta de viță, pe care a început să se înfiripe frunza. Miron vorbește, dar privirile îi alunecă mereu în spre fereastră. Acum, Cristea a intrat în casă, în timp ce muncitorul iese

în stradă, să-l aștepte. În clipa când ucenicul a ieșit din nou în curte, Mura l-a strigat :

— Cristea ! Ucenicul s'a oprit.

— Unde vă duceți ?

— La petrecere. Nu se vede ? — răspunse Cristea glumind și arătând spre armonică.

— Lasă, îl întrerupe Mura, încrețindu-și fruntea, — nu mă că crede așa, știu eu multe pe care nici tu nu le știi.

— Dacă știi, cu atât mai bine.

— Tocmai de aceea, Cristea ! — îi spune Mura, prinzându-l de mână și continuând grăbită, cu frânturi de frază :

— Ferește-te !... Uită-te la noi... Ce-a făcut tata ? A rămas fără lucru... Mama (Mura dă să plângă)... de asta a murit. Mai bine să mergem în parcul Sălciilor... nu vrei ?

— Vreau Mura. . Vreau... Dar nu acum...

— Va să zică așa ții tu la mine ? mai încearcă drept ultim argument, fata. Ucenicul privește mirat și aspru.

— Cum de nu înțelegi, tu, Mura ?

Din stradă se aude vocea lui Miron.

— Mergem ?

— Acum !

Cu armonica pe umăr, Cristea se grăbește să ajungă în stradă. Mura a rămas în curte, tristă și singură.

— 18 —

Din înaltul râpei, Cristea, cu armonica pe umăr, privește în jos spre fundul văii unde se ghicește iazul; mai aruncă și câte o ochire în urmă, pe strada periferică pe care a venit. Coboară apoi poteca până la mijlocul povârnișului. Din **locul** unde a ajuns, îi este ușor să cuprindă dintr'o privire întreaga margine a râpei ce'nconjoară de sus iazul ca un arc imens. În depărtare, clădirile orașului se arată privirilor, imagine despiciată pe alocuri de furnalele fabricilor.

Din ochi, caută «n loc mai ascuns, de unde să poată supraveghea mai în voie. Privirea i se oprește în sfârșit asupra unui desiș de sălcii tinere. Se apropie și pătrunde în întunericul lor, croindu-și drum cu greu, până ce tulpinele se răresc neașteptat, ca pentru a face loc drumetului. Bucuros că a găsit locul potrivit, Cristea înaintează mereu. S'a oprit însă la timp. Încă un pas și ar li alunecat în băltoaca cu apă stătută, acoperită cu mătreață verde și cu mătasa broaștei. Grijuliu, face atunci calea întoarsă, privește din nou împrejur, apoi se'ndreaptă înspre un arbore scorburos, de care se reazimă. Și-a desprins armonica și cântecul ușor — o melodie tristă, mai mult îngânată, însoțită de acorduri, — începe să se audă.

— 19 —

Între timp, Miron, care a coborât până la malul iazului, este întâmpinat, sub salcia rămuroasă și înverzită, de muncitorul cu fularul negru, cunoscut încă dela întrunirea din fabrică.

— Noroc, Tănase, — îi spune Miron. — Ești singur ?

— **Au venit cu toții. Sus e totul în regulă ?**

— Fără grijă !

De undeva, de aiurea, se aud trei fluerături de mierlă. Mirori răspunde, apoi pornește însoțit de Tănase în lungul malului. Sus, Cristea își cântă tot mai antrenant melodia tristă și nostalgia. Cei de pe malul iazului se pot consfătuși acum **în**

voie. Miron, Tănase, muncitorul cel uscățiv cu cicatricea adâncă în obraz, vorbitorul dela întrunirea sburătoare și încă un muncitor au făcut cerc în jurul lui Andronie Ruja. Atenți îl ascultă cuvintele :

— Aveți o celulă puternică în fabrică. E un succes în aducerea la îndeplinire a uneia din hotărârile Congresului al V-lea. Celula și-a dovedit forța cu prilejul ultimei acțiuni. Decât... acesta-i abia un început... Uzina voastră trebuie să devină acum un pilon, un pilon puternic, adică un centru de activare a mișcării revoluționare muncitorești din cartier.

— 20 —

De sus, de pe marginea râpei, doi trecători privesc cu atenție. Fiecare amănunt li se pare interesant. Și-au schimbat locul cu câțiva pași mai la o parte, au căutat apoi alt loc în partea opusă, de unde vederea li se pare mai puțin stânjenită. Din când în când, bondocul, cu o pălărie de fetru trasă peste ochi, privește în sus, înspre namila ce-l însoțește, să-i citească gândul. Atitudinea lor nu înșeală. Urmăresc. Vor să descopere. Namila s'a hotărât și, urmat de bondoc, începe să coboare poatea înspre iaz. Pe măsură ce se apropie de locul unde se găsește ucenicul, cântecul acestuia devine mai puternic.

— 21 —

Jos, lângă iaz, discuția continuă. Vorbește acum Tănase :

— Vă spun eu... Muncitorii sunt nemulțumiți... Nu mai vor să rabde. Dacă am declara acum grevă, ar merge toți.

— Asta așa e, — replică muncitorul cu cicatricea, — dar nu toți sunt conștienți. Mai apleacă unii urechea și la ce spun social-democrații.

— Ba chiar și printre social-democrați sunt mulți care nu mai cred în minciunile lui Scripcă ! — replică Tănase, lărgindu-și fularul.

Cu toții au întors capul în spre locul de unde cântecul lui Cristea se aude, mereu mai tare. Un timp ascultă atenți.

— Cred că va trebui să ne despărțim, spune Miron, cântărind situația.

— Bine ! - - îl ajută Ruja, adunându-și gândurile. Dar mai am ceva de spus.

Deși se grăbește, vorba îi este totuși calmă, stăpânită :

— De declarat grevă, nu e greu... Mai greu e s'o câștigi..., Să te urmeze muncitorii până la capăt... Nemulțumirea și revolta trebuiesc organizate. E necesară o pregătire politică... pentru că social-democrații să nu...

Dar cântecul se oprește brusc... O altă melodie se aude acum : puternică, viguroasă, săltăreață.

— 22 —

Rezimat de acelaș copac scorburos, Cristea continuă să cânte, fără să piardă din ochi pe agenți.

„într'o seară lâng' ogradă...”

După felul cum atacă mereu mai tare și mai agitat acordurile, ai crede că ar vrea să-și sfâșie instrumentul.

Cei de jos, avertizați de schimbarea bruscă a melodiei, se despart în grabă. Mai întâi a plecat Ruja. Apoi Miron, însoțit de vorbitorul de la întrunire. Au rămas pe loc ceilalți trei. Tănase a scotocit într'o servietă, simulând o masă inofensivă „la iarbă verde”.

— 23 —

Agentii s'au apropiat de Cristea.

— Cânti așa, de unul singur ? îl iscodește namila.

— Asta mi-e felul, răspunse morocănos Cristea, privind pe sub sprâncene

— Aștepti o fată ? caută să se lămurească mai bine agentul.

Pe fața lui Cristea s'a așternut, de circumstanță un zâmbet de tânăr în drăgostit.

— Poate ! răspunse el, afectând încurcătura unui adolescent rușinat.

— Să nu te lase cu buzele umflete ! îi spune cu importanță, namila Dar alți oameni n'ai văzut cumva pe aici ?

— Oameni ? Ce fel de oameni ? se miră Cristea, întrerupându-si cântecul

— Așa... Muncitori....

Un alț zâmbet, șiret de astă dată, se așterne pe fața ucenicului.

— Păi vin tot felul de oameni pe aici. Vin muncitori să petreacă...

— Tocmai! se înviorează agentul. I-ai văzut ? Unde ?

Cristea cumpănește o clipă, apoi hotărît, indică desişul de sălcii tinere, „fără tără”, urmat de bondoc. Cu mâinile își croiește drum printre împletiturile desişului. Dar grăbit cum este, a alunecat în băltoaca cu apă stătută înjurând cumplit, se muncește să-și tragă picioarele din mâl. Bondocul s'a repezit sa-i dea ajutor și s'a pomenit și el în băltoacă.

— Dacă te iei după copiii!... îl muștră namila, ca și când bondocul ar fi avut inițiativa exploatarii desişului.

Cristea, numai urechi și așteptare, aude în sfârșit blestemele — Hohotind de râs, urcă grăbit râpa. Ajuns în stradă, își potrivește armonica, și cântecul se aude din nou vesel și nestingherit.

„Intro' seară, lâng'ogradă"

— 24 —

„într'o seară, lâng'ogradă" cântă plin de antren Cristea, înconjurat de un grup de băieți și fete. Corul de voci tinerești repetă voinicește refrenul.

E în „parcul Sălciiilor". Păduricea e astăzi plină de tineret: muncitoare, muncitori, studenți, elevi. De prin luminișuri și de prin poteci se aud strigăte voioase și cântece. Pe o alee câțiva se întrec la fugă, iar sub un păr sălbatec pe covoare întinse, un grup s'a strâns în jurul lui Cristea. Lângă un alt copac, s'a mai strâns lumea un jurul unui scripcar. E veselie. Fetele toate dau înfățișare sărbătorească veștmintelor modeste. Brațele sunt încărcate cu buchete de liliac.

Iată însă că toți se îndreaptă înspre mijlocul păduricii, unde un tânăr cu șapca de student, cu o carte în mână, stă răzimat de trunchiul retezat al unui copac. Langa el, parcă așteptând, se află Ionașcu, cel cu buza de iepure. Cei ce sosesc mereu, au făcut cerc în jurul celor doi tineri, fie culcați în iarbă fie rezimați de copaci, fie sprijinindu-se în câte un genunchi.

— Prieteni, — Ie spune Ionașcu. — Acum ne va vorbi tovarășul Ciurezu despre tineretul din Uniunea Sovietică.

— Am aici, începe Ciurezu, arătându-și cartea, raportul unei delegații de muncitori francezi care au vizitat de curând Uniunea Sovietică. Ei povestesc din cecece au văzut în țara în care constituția garantează fiecărui muncitor dreptul la munca... Nu ca la noi, unde zeci de mii de tineri sunt șomeri. Tinerii ucenici au școli și cămine speciale...

În timp ce studentul vorbește, tot mai mulți tineri se alătură grupului din centru. Printre ei sunt și Cristea cu Mura, Simina și alții.

— 25 —

S'a înserat. Tineretul își urmează voios cântecele și jocurile. Într'o poiană, un grup joacă „pernița”, alte grupuri cântă în cor.

Miron și Simina s'au apropiat de marginea pădurii. Acolo, un drum de țară desparte mulțimea copacilor de câmpurile înverzite.

— Eu cred că ar trebui să trăiești altfel, — spune Miron, — să schimbi viața ta de azi cu una mai vie, mai plină...

— Vezi, — răspunde Simina, mușcând dintr'o floare, — și eu aș vrea altceva. Am citit și în cărțile lui Cristea... Apoi astăzi... ce am auzit aici...

— Dece nu lucrezi ?

— Nu știu, — înalță din umeri fata. Iliș spune să ajut mamei, că asta-i lot, dar nu cred.

Întreaga ei atenție pare acum concentrată asupra florii pe care o culesese.

— Ei, Simino, — spune cu o voce sugrumată de emoție Miron, — e atâta amar în viață, că dacă nu știi să-l înfrunți, te doboară. Omul e om, numai când știe ce vrea...

Fata a înălțat capul, iar ochii lor s'au întâlnit.

— Vreau să fiu și eu om, răspunde încet Simina, — mă înveți ? Da ?

— Da !

— 26 —

Și Cristea s'a desprins din grupul său. Caută din ochi, pretutindeni. A ieșit dintr'o potecă, a intrat în alta. A zărit-o în sfârșit pe Mura. Culcată în iarbă, cu capul sprijinit de un stejar, cu ochii închiși, ai crede că doarme. Ucenicul se apropie în vârful picioarelor. Cu o creangă subțire, ascuns de trunchiul copacului, o gădijă pe braț.

Mura alungă găza ce o necăjește. Dar insecta parcă nici nu-i dă atenție. O gădilă mereu. Deodată se răsuțește într'un cot și atunci îl descoperă pe Cristea. Ca un arc ce se destinde, a sărit în picioare și o pornește la fugă. Ucenicul aleargă și el, din urmă. A ajuns-o. Un timp râd împreună, dar curând pe fața Murei se așterne din nou o umbră de tristețe.

— Mura, o sgâlțâie Cristea, — dece fugi din calea mea ?

— Dacă n'ai timp pentru mine!

Ucenicul și-a lăsat să-i cadă, obosit, brațele în jos.

— Tot nu înțelegi ?

— Ce ?

— Că-mi ești dragă...

— Iți sunt?... Dar dece esti urâcios ?

— Eu ?

O strânge cu putere. Tinerii se sărută.

— 27 —

De pe străzi încă nu s'a ridicat cu totul noaptea. La orizont, o geană îngustă de lumină anunță zorile.

Cristea este ocupat. În strada pe care se află sunt sumedenii de curți și pentru fiecare în parte, ucenicul are un manifest de aruncat. Curând împărțirea e terminată. Tânărul e vesel și mulțumit. Își urmează acum drumul agale, îngânând cântecul obișnuit. E timpul să se întoarcă acasă și totul ar fi în regulă, dacă în colțul străzii nu s'ar simți mișcare. S'a oprit în loc... Un grup de polițiști în razie obișnuită, verifică trecătorilor actele. Au înghesuit lângă un zid pe cei găsiți în neregulă : un covrigar, o țărancă înaltă, un pensionar uscățiv, cu umbrelă, alți câțiva trecători. Cristea, neturbat, își continuă drumul Doar bagă mâna' în bu-

zunar pentru a se convinge că n'are de ce să fie îngrijorat. Actele îi sunt în regulă.

Ar vrea totuși să se întoarcă din drum, dar nu e chip, deoarece din urmă se #ud pași suspecti. Doi gardiști urcă strada. Atunci ? Mai cuminte e să urmeze #trumul. „Într'o seară, lâng' ogradă”, răsună refrenul cântecului. La colț razia îl oprește :

— Mai încet, cântărețele, — îl somează comisarul. — Încotro ?

— La fabrică.

— Care fabrică ?

— Uzinele Racoviceanu, — răspunde ucenicul.

— Mă, da' harnic mai ești, îl ironizează comisarul, controlându-i actele. — Bine ! Vezi-ți de treabă. Ia stai !

Ultimele cuvinte sunt pronunțate la îndemnul unuia din agenți — namila care l-a recunoscut pe Cristea. Aplecat la urechea comisarului, arătându-și ciobotele, agentul povestește. Comisarul ascultă atent și amuzat.

— Treci lângă zid, îi ordonă lui Cristea, indicându-i locul unde au fost opriți covigarul, țaranca și pensionarul.

Polițiștii ai căror pași îi auzise ucenicul, au ajuns și ei la locul raziei. Au adus cu ei din manifestele împărțite de Cristea prin curți și le arată comisarului.

— Ce-o mai fi și asta ? îl întreabă îngrijorat pensionarul pe ucenic, sesizând discuția animată dintre vardiști și comisar. — Să știi că au găsit manifeste !

Comisarul însă, însoțit de agenți și vardiști, a venit aproape de ei.

— Care dintre voi ați venit depe „Zambilei” — îi întreabă răstit, arătând înspre strada de unde au venit aceștia. Asta și asta, — îi alege tot el, fără să le mai aștepte răspunsul, grupându-i mai la o parte.

— Au mai fost unii pe care i-ați lăsat să treacă, — îndrăznește un agent.

— Nu te-am întrebat ! Du-i la circă, ordonă el subofițerului.

— Aoleu ! — se vaicăără țaranca.

— 28 —

Pe banca din sala de intrare a comisariatului, alături de alții, își așteaptă rândul anchetei și Cristea. Un gardian îi supraveghează, foindu-se tot timpul pe scaunul pe care stă. Din biroul comisariatului, plesnirile și înjurăturile se aud până la ei. La răsunetul fiecărei lovituri, unii dintre preveniți își trag capul între umeri, ca și când ar fi primit-o ei în ceafă.

— Ce-o fi având cu noi ? — îl întreabă pe ucenic — țaranca.

— Bat de cinci ceasuri și tot nu s'au săturat — observă pensionarul.

— Tu, flăcăule ! îl cheamă pe ucenic agentul ieșit în ușă.

— 29 —

În jurul mesei mari din sufragerie s'a strâns toată familia Racoviceanu. Este ora cafelei cu lapte și au găsit momentul prielnic să-și mai schimbe gândurile.

— Margot o să ne rezolve problema cu finanțarea ! afirmă sentențios Nolly,, plin de grijă pentru tartina pe care o are în mână.

Dobre și-a șters de pe mustăți frișca și a înălțat întrebător și neîncrezător privirea.

— Nici o greutate ! confirmă vizibil flatată, Margot. Chiar astă seară avem ședință la societate.

— Ii cedează Laurei preșidenția, se amestecă în vorbă și cealaltă doamnă, ce-și potrivea tocmai bucla în oglindă.

— Laura ?

— Nevasta ministrului de finanțe, lămurește Margot.

— Să-i bage atunci în cap dobitocului — pufnește pe nas Dobre — că dacă țara are nevoie de arme, de muniții, de echipament, trebuie să plătească !

— Să-i dăm și ceva acțiuni, — opinează Nolly.

— O să-i dăm, dar cu o socoteală, nu așa cu toptanu'...

A sunat telefonul.

Nolly a trântit șervetul, îndreptându-se spre măsuța din colț.

— 30 —

— Cum ? chiar dumneavoastră ? întreabă fâstâcit inspectorul din celălalt capăt al firului... Vă rog să mă iertați. Am greșit numărul. Am crezut că e administrația... Dar dacă-mi îngăduiți, vă explic. Avem aici un ucenic. Pretinde că lucrează la dumneavoastră... Dorobanțu...

— Margot ! i se adresează Nolly, astupând cu palma pâlnia telefonului. Unul din protejații tăi e la poliție... Cristea Dorobanțu, — îi curmă nedumeririle.

— Ce-a făcut ?

— Bănuie că răspândește manifeste...

Margot s'a apropiat de măsuță și a făcut ochii mici.

— Interesant! Știi ce ar trebui...

— Așteaptă o clipă ! comandă tânărul Racoviceanu în telefon, înălțând apoi din nou ochii spre Margot.

— N'ar strica să-l mai pieptene puțin... înțelegei tactica ? Asta până intervin eu...

— Fiindcă tot îl aveți acolo... rostește ca o concluzie la telefon, Racoviceanu. Vă mai sunăm noi...

— Am înțeles, răspunde inspectorul. Umflă-1! dă el dispoziție comisarului de lângă el. — Vă rog să mă iertați că v'am deranjat, mai tostește el mios în pâlnie.

Ucenicul, care și-a dat seama că la telefon i se hotărăște soarta, a înțeles și el.

— 31 —

— Poftim ! Arestat! — țipă Ilieș, agitându-se prin casă- — Poți să ne nenorești pe toți ! Rămânem pe drumuri. Și pentru ce ? — îl întreabă pe ucenic, oprindu-i-se în față.

— Mă privește — răspunde Cristea cu colțosenia lui cunoscută. Tu tot nu înțelegei.

— Înțeleg că-ți faci de cap ! Asta e !...

— Lasă-1 Ilieș, intervine Anca, doar n'a furat !... Avem și așa destule necazuri...

— Dar eu ce fac, mamă ? nu mă sbat ? nu lucrez cât trei ?

— Dar cu ce folos ? intră în vorbă și Simina, care tăcuse până atunci.

Ilieș e încolțit. Dar nu se lasă :

— Eu știu una și bună.. Când ești sărac, când mai ai și o familie de hrănit nu te amesteci, stai la o parte,—își susține tot mai înfierbântat, Ilieș, punctul de vedere. — Dacă m'ar aresta pe mine, ce v'ați face? Ce ați mânca ?

Anca și Simina nu răspund. Tac stingherite. Cristea se apropie însă de Ilieș și-i vorbește mai calm, prietenește :

— Măi, cum nu înțelegei ? Așa cuminte cum ești, crezi că nu pot să te dea afară oricând ?... Că așa e legea lor ! Știi ei de omenie ?...

— Lasă-mă'n pace, — se smucește Ilieș.

— Nici nu vorbesc cu tine — se înfurie și Cristea.

- "arcă e de vorbit cu tine... se aprinde tot mai mult Ilieș Dacă ar trs-tata^arisprăvi repede, și-ar trage o mamă de bătaie ca să te vinlece peltru S

de loviSe'Sa £ £ £ ^ ^ ^ s" ^ ^ -inețif

- Ești mulțumit acum ? Iată că ți s'a împlinit dorința

H.eș e mgrozit. A închis ochii și , plecat capul. Anca a'început să plângă arnnn.T "ecaji mama, - o mângâie ucenicul. Dar abia mai are vreme să si

^ ^ . S r K M a r g o t R a c o v i c e a n u 3 " i n t r a t i a C a s a _ sun!

ca A~ s!" C U M i t s i s d a i d r u m u i ? " i n t r e a b ă p e C r i s t e a , f ă r ă a l e l ă s a r ă g a z n s r e Z r a t c H ^ ^ p e i n s p e c t o r i c u f e t i c a m e a . S m t o a f e m s p r e A n c a I a s a n d s a s e i n ț e l e a g ă c ă i n t e r v e n ț i a e i a f o s t s a l v a t o a r e

, 7A c o n f i r m ă c u t ă l c a m a r C r i s t e a , c a r e n u a u i t a t a c e l u m f l ă 1 " a l i n * p e c t o r u l u i , i n c l i p a d e c o n c l u z i e a c o n v o r b i r i i t e l e f o n i c e

- Frumos este ? Nepotul gornistului dela Grivița la nolitie - își continua morals doamna cu pechinez. - Apropos de goarnă. Grozav o Teste *niztizi*

nu-i de^ânza™ ^ ^ ~ c a r e d a r h o i ă r i e A n c a ! ~ g o a r n a

- Ne-am făcut-o, replică și mai apăsât Anca.

MargotT ^ C U N o a ? t e t i i n t e r e S U L H a b a r n t a V e * i d e t a c t i c ă - Pufnește disprețuitor

voce tar;, - , I J I . ' * " O s t r a t « t a i c «stea, liniștit, dar cu

~ Cum? Indignată, doamna nu mai știe ce să răspundă, atâta obrăznicie a

oZSiZ; r^Sle sa - si ; e - Pete P e c h i — • care nu se lasă prins

Jiul dinfaț^ *ZrtuV% ^ l V l X * T M* C e a a , \ S B S C U f U n d a t P ă n ă 13 * // i n f l o t o // o c o r a t p a r l ă t ^ a ^ ! ^ < T M « * -

— Ce i l l e i S u n c l y W ^ T M P i e r d e r i i m e n s e * P - e R a c o v i c e a n u .

— Concedieri și reduceri de salarii...

— Foarte bine.

— Foarte bine ! - repetă cu ironie esclamația și Dobre, - dar lucrezi prost...

— Ministerul tău nu face nimic!

Dobre se scoală și începe să se plimbe prin cameră.

— Dar ce te împiedică să reduci salariile ?
 — Nu vreau, înțelegeți, nu vreau ! Greve, complicații, alte pierderi, veșnică ciorovoială... Vreau liniște... De aia vă plătesc.
 Buricescu s'a ridicat și se apropie de Dobre. Ii așează în fotoliu.
 — Liniștește-te.
 Industriașul bea un pahar cu apă.
 — Uite ce, continuă Dobre, — întâi îmi dai agenți buni, cei mai buni... în al doilea rând trebuie lovit... Dar nu ca până acum... cu discursuri și cu politică... Lovit tare... să simtă... (strigă). Să simtă mârlandii cine e stăpân în țara asta !

— 33 —

În biroul Racovicenilor consfătuirea e pe terminate. Dobre dă Bulldogului ultimele instrucțiuni:

— Ca să câștigăm răgaz, trebuiesc reprimiți câțiva din cei concediați. Asta, știi, ca să liniștim spiritele...

— Am înțeles, răspunde Bulldogul. — Eu l'aș propune pe Vijelie. Dacă-l primim, poate dau și de urma altora...

— Vijelie ? — hohotește'n răs Nolly, făcându-i vâtafului cu ochiul. Fii-sa mai e în fabrică ? Să știi tată, că are dreptate. Are să facă impresie bună. Cu piciorul lui schilodit în atelier...

Bătrânul i-a privit pe rând. Cântărește.

— Bine, rechearnă-l, — își dă aprobarea. Dar nu ăsta e principalul. Principalul e să dăm de firul comuniștilor. Urmărește personal pe cei mai suspecti. Nu te bizui pe poliție. Ai înțeles ?

— Am înțeles. Să trăiți...

— 34 —

Într'o prăvălie de cartier, cârciumă și băcănie totodată, cele câteva mese sunt ocupate numai de oameni necăjiți. În dreptul-ferestrei murdare se află tejgheaua, îndărătul căreia se întind rafturile cu articole coloniale. Mura târguește.

— Un sfert de zahăr.

În timp ce negustorul cântărește, Mura își întoarce capul, privind prin fereastră afară. De cealaltă parte un felinar își aruncă lumina palidă pe pavaj.

— Altceva ? întreabă crâșmarul, întinzând cornetul cu zahăr.

Mura i-ar fi răspuns, dacă nu l-ar fi zărit pe Miron. Era atât de incredințată că și el a văzut-o, încât schițează un gest prietenesc cu mâna. Miron însă a trecut fără să-i facă vreun semn.

— O pâine, îi răspunde în sfârșit negustorului.

Dar nu și-a luat ochii de pe fereastră și, ciudat, privirii i se înfățișează un alt cunoscut. De data aceasta pe sub felinar trece Bulldogul. Supraveghetorul s'a oprit din drum și s'a adăpostit după o margine de zid ieșită mai înafară. Oprise scurtă, căci curând își continuă drumul. Intrigată, Mura îl urmărește cu privirea. Ezitarea ei a durat numai o clipă. Prinde în grabă pâinea și cornetul cu zahăr, plătește tot atât de grăbită și o sbughește afară. Sticla cu untdelemn a uitat-o pe tejghea.

— Fetițo ! o strigă mirat crâșmarul.

— 35 —

A grăbit pasul și l-a ajuns pe Bulldog din urmă, mergând pe cealaltă parte a străzii. Apoi, aproape alergând, îi taie drumul. Ai crede că s'a poticnit, căci cor-

netul i-a scăpat din mână și... zahărul s'a împrăștiat pe trotuar. Fata se apleacă tocmai în dreptul supraveghetorului, iar acesta, atent doar la figura din față, p. care nu trebuie s'o scape din ochi, se ciocnește cu totul pe neașteptate de obstacolul neprevăzut. Mura s'a înălțat și vrea să pară mirată. Bulldogului, îndată ce a recunoscut-o — i-a trecut supărarea.

— Bună seara, Mura, — îi spune galant, — ce s'a întâmplat ?

— Mi s'a vărsat zahărul — și se apleacă din nou. Supraveghetorul privește o clipă în susul străzii, unde silueta lui Miron abia se mai vede. Pe Bulldog apariția neașteptată a fetei îl încântă, dar nici pe Miron n'ar vrea să-l scape. Stă la îndoială. Muncitorul însă a dispărut, încât nu-i rămâne decât să se aplece și să-i ajute fetei.

— Domnule Pâslaru, protestează modest Mura — îl adun și singură.

— Se poate ? Nu mă cunoști ce cavaler sunt!

— 36 —

După colț însă, Miron s'a oprit lipit de zid, privește strada pe unde a venit. Deacolo, dela distanță, în lumina puțină a felinarului, silueta Bulldogului se conturează cu greu. El vede însă aplecat deasupra trotuarului, cu o fată alături. Deaceia își urmează liniștit drumul. Mai întoarce un colț, o stradă, altă stradă și după ce se asigură că nimic suspect nu se arată, pătrunde într'o curte. Grăbit, urcă apoi treptele casei și ciocănește ritmat în ușă. Așteaptă. Apoi repetă ciocăniturile cu același ritm ca și prima dată. Drept răspuns, perdeaua depe fereștriuca ușii s'a dat puțin deoparte.

— Bine că ai venit, îi spune Ruja, făcându-i loc să treacă.

— 37 —

În dreptul cârciumii, Mura dă să se despartă de ispravnic.

— Nu se poate ! protestează Bulldogul, — trebuie să-mi plătești amendă...

— Ce amendă ?

— Să luăm o gustare...

— Nu... nu... Sunt grăbită. La revedere...

— Lasă mofturile — insistă Bulldogul, prinzând-o puternic de braț.

Fata s'a desprins însă cu sprinteneală de pisică și a sărit într'o parte.

— Mura ! Mura ! îi strigă din urmă vătaful, schițând și el câțiva pași. A naibii sălbăticiune! își spune plin de năduf, repezindu-și cu un bobârnac pălăria pe ceafă.

— 38 —

În încăperea în care a intrat Miron, în afară de Ruja, se mai găsește vorbitorul dela întrunire.

— Așa dar, — îi spune Ruja lui Miron, — de azi înainte ții legătura cu tovarășul Alexandru. Asta e numele tău conspirativ, nu ? — se adresează el vorbitorului — apoi din nou către Miron : câți tovarăși noi pentru Partid propuneți voi ?

— Patru...

— Puțin.

— De aceștia însă răspundem...

— Dar conducerea sindicatului? Ați întărit-o cu oameni de nădejde?

— Da. A intrat și Văduva acolo.

— Foarte bine.

Ruja a rămas o clipă pe gânduri.

— Cred că în curând vom putea trece la acțiune. Tu ce zici ?

— E timpul, tovarășe Dan...

— 39 —

E o minunată dimineață de vară. Trecătorii, cu pasul potolit, copiii ce se joacă pe străzi, prăvăliile cu obloanele trase, totul arată că e zi de duminică. Numai zarzavagii încovoiați sub povara coșurilor pline își strigă neobosiți marfa. Curțile și grădinile sunt pline de trandafiri înfloriți, iar caișii s'au împetrișat cu aurul fructelor coapte.

Miron și Simina merg alături, cu pași alene. Dintr'un cornet pe care-l întinde mereu muncitorul, Simina ciugulește alune.

— Tovarășe Miron! E bine că te întâlnesc, aud ei vocea Murei care i-a ajuns din urmă.

Simina îi strânge prietenește mâna, iar muncitorul i-a întins cornetul cu alune.

— Ce s'a întâmplat? — o întrebă apoi domol, zâmbitor.

— Aseară... începe să povestească Mura — ...târguiam la băcănie, și când deodată îl văd pe Bulldog...

— A, va să zică tu erai, — exclamă înveselit Miron, prefăcându-se că e din cale afară de mirat.

— 40 —

În atelierul cel mare. Miron lucrează la strungul lui. Lângă el, Cristea își face de treabă, dar e atent la ce-i spune muncitorul.

— Mura? întrebă el uluit, de ceace i-a povestit celălalt.

— Da! Da! spune înclinarea din cap a muncitorului care pare preocupat numai să lămurească ucenicul cum se mănuește o unealtă. Te-ai grăbit s'o judeci... ea simte, mă Cristea, pentru noi... E încă tânără... dar e o fată de nădejde.

— Ia treci puțin încoa, Miroane! îl strigă lângă un geam Tănase Văduva, care privește preocupat afară.

împreună, Miron și Cristea — se îndreaptă într'acolo.

Alți câțiva muncitori, printre care și Vijelie, s'au apropiat și ei. Prin ferestrele de alături privesc alte grupuri. Jos în curte, în fața peronului dela pavilionul administrației, s'a oprit o limuzină cu semnul unei legații străine. Nolly a coborât tocmai treptele până lângă portieră. Două, trei trepte mai sus, așteaptă Dobre. Lângă portal, s'au adunat câțiva funcționari superiori și ingineri.

— li vezi, ce vă spuneam? li se adresează Tănase Văduva celor din jur. Vin să ne îngroape. Planul dela Geneva a ajuns și la noi...

— Au venit pentru credite, acum o să fie mai bine — își exprimă părerea într'un alt grup, Scripcă.

— Să-ți stea ție în gât, binele ăsta, ripostează Vijelie.

Jos, noii sosiți împart generoși străngeri de mână. Cu o respectuoasă condescendență, ceilalți îi urmează.

Peste câteva clipe alaiul intră în atelier. Dobre, mai în față, explică ceva unuia din străini. Acesta ascultă, dar mai mult se uită de jur împrejur. Întâlnește însă niște priviri îndârjite și atunci se întoarce spre patron.

— Da, da! — încuviințează el. — Aici se pot executa și comenzi pentru armată...

— 41 —

În dreptul Posadei, acolo unde Valea Prahovei se strânge, șirul de mașini luxoase se scurge în viteză. Una câte una au traversat Sinaia și s'au oprit în fața unei porți grilate. În fund, dincolo de grădina în terasă, printre brazi, se zărește o vilă somptuoasă.

— Finanțele mai întâi, îi spune Buricescu în glumă unui domn cu ochelari negri, lăsându-i loc să treacă pe poartă.

— Nu, internele, răspunde acesta.

•— Nu, astăzi finanțele.

Ultimii au trecut de poartă Dobre Racoviceanu împreună cu Nolly.

Oaspeții s'au adunat pe o terasă largă cu priveliște minunată spre povârnișul munților. Petele de culoare mai deschisă ale fagilor alternează cu petele de întuneric ale brazilor.

— Sosesc — întrerupe Buricescu contemplarea admirativă și discuția potolită a celor de pe terasă.

Intr'adevăr, în fața porților a oprit o limuzină cu steag de legație. Aceeași limuzină privită mai deunăzi de muncitorii dela fabrica Racoviceanu.

Toți se grăbesc înspre salonul alăturat terasei, în care masa imensă este gata pregătită pentru ședință.

— 42 —

În stradă, lângă mașini, au rămas numai șoferii. Au făcut cerc în jurul unuia mai în vârstă, care și-a dat șeapca pe caafă.

— Vă spun eu, aici se pune țara la cale, — îi încredințează el pe ceilalți, arătând înspre vilă.

— Dar ce discută ? — întrebă curios un tânăr.

— Ce ? — își manifestă cunoștințele șoferul ministerului de finanțe, — afaceri... vă spun eu : discută împrumuturile.

— Am înțeles, — răspunde tânărul. Ne pomenim mâine cu o nouă curbă de sacrificiu...

— 43 —

Sus, pe terasă, consfătuirea e pe terminate.

— Să fim înțeleși, domnilor, își rostește sentința delegatul străinătății din capul mesei : „*Banca americană de ajutor*” va acorda împrumutul solicitat. Dar cu următoarele condițiuni : primo — spune delegatul ridicând degetul mare în sus, — procentul va crește cu doi la sută ; secundo — indică înălțând arătătorul, — veți lua următoarele măsuri : comenzi militare, reducerea salariilor cu 30%, concedieri în aceeași proporție. Și, în fine, — sfârșește ridicând al treilea deget — 550% din acțiunile enumerate vor reveni băncii noastre. Asta bine înțeles în afara procentului de împrumut.

Spre a-i face să înțeleagă că sentința e fără apel, a întins mâna spre servietă, îngrămădind hârtiile scoase. Nimeni nu îndrăznește să replice vreun cuvânt. Numai Dobre Racoviceanu s'a ridicat greoi din scaun, cu o schimonositură pe obraz, prilejuită de suferința picioarelor chinuite de gută.

— Condițiunile mi se par — vă rog să mă iertați, exagerate. O producție diminuată înseamnă beneficii diminuate. Atunci nu avem nevoie de o nouă sumă și în consecință ar urma să fie redusă și participarea băncii creditoare.

— Mai ales că tot partea noastră va avea de făcut față greutăților.. Și așa avem destulă bătaie de cap cu muncitorii, îndrăznește să intervină și Buricescu, ridicându-se automat de pe scaun.

Gesturi timide de aprobare schițează și ceilalți participanți ai conferinței. Străinul ascultă plictisit, privind într'o parte. A trântit însă neașteptat teancul de hârtii pe masă.

— Sunteți într'o profundă eroare, domnilor. N'am mandat să discut. V'am transmis pur și simplu o hotărîre. „*Banca americană de ajutor*” nu poate s'o schimbe dela o zi la alta. Sunteți liberi să primiți sau nu.

....."participanții conferinței se grăbesc să facă cerc în jurul străinilor...

Proți+ I își înalță paharul bătrânul Dobre.

I Pentru'toiciiea Patriei dumneavoastră! și-l înalță pe al sau, șeful delegației americane.

— Vivat ! urmează sgomotos ceilalți.

— 44 —

La intrarea în uzină, muncitorii, pe măsură ce sosesc, se opresc în fața afișului anunțând nouile măsuri :

„Greutățile crizei au **obligat** administrația uzinei să ia unele măsuri de sacrificiu. În consecință, începând de mâine 10 August 1932, toate salariile vor reduce cu 30%. Sunt concediați...”

Reacția În fața afișului este diferită ; unii dintre muncitori și-au plecat capul între umeri, ca și cum ar fi primit o lovitură puternică în ceafă, alții, dau curs liber revoltei, înjurând patronii.

— Răstăpănașii ! Pe spinarea noastră... se indignează Vijelie.

— Administrația face sacrificii ! ironizează muncitorul cel uscățiv cu cicatrice pe obraz. Se sacrifică pe munca noastră...

— lingăii americanilor, încheștează pumnii un al treilea.

Rând pe rând toți însă depășesc poarta. Au sosit în fața afișului și Miron, împreună cu Tănase Văduva. După citire s'au privit unul pe altul

— Eu nu mai intru ! hotărăște Miron. Trebuie să află ce-i de făcut. Tu

„Gribind **ST!**” îndepărtat pe o stradă laterală, în timp ce celălalt a depășit poarta uzinei.

— 45 —

Pe o stradă dosnică, din care se văd încă coșurile uzinelor Racoviceanu, Miron s'a întâlnit cu legătura sa, Alexandru.

— Tovarășul Dan vrea să te vadă, îi spune acesta, întâmpinându-l.

împreună o pornesc alături.

—Comitetul Raional, - spune Alexandru - a aflat încă de ieri. Este stătuția dela fabrică și aprobă propunerile voastre. Dar să nu vă pnițiți... Hotărârea de a lăsa lucrul trebuie să o ia toți muncitorii.

De bună colt îi întâmpină Ruja.

— a rășe Dan, începe cu însuflețire Miron - muncitorii ard de nerăbdare...

— Stiu, stiu, dar uită ce-.

Ruja a intrat între ceilalți doi și vorbește, după obiceiul lui, fara graba pe îndelete:

— După cum am mai spus, după alegerea delegației - nu reluați lucrul, dar

— După alegerea delegației - continuă Ruja - nu reluați lucrul, dar

— nici nu plecați acasă... Dacă revendicările vă sunt respinse, vă baricadați înăuntru. Pe fața lui Miron se poate citi o mare satisfacție.

— Așa e, tovarășe Dan... Nici unul nu vom pleca...

— Nu te grăbi. Nu totdeauna socoteala din târg se potrivește cu cea H, acasă... Nu uita de social-democrați!

— Tovarășe Dan, nu-i mai crede nimeni...

— Da! Dar sunt și muncitori șovăelnici. Patronii și poliția nu vor sta cu mâinile în sân... Să întăriți mereu frontul unic de jos... în el e tăria...

— Tovarășe Dan, așa vom face... Pot să mă duc ?

— Stai... — Ruja s'a oprit pentru o clipă înainte de a-i întinde mâna - se pot ivi greutăți neașteptate... Sunteți pregătiți ?

— Până la capăt...

— Noi vă vom da ajutor. Alte fabrici se vor solidariza... Către Alexandru •
— Ai vorbit peste tot ?

— Am vorbit...

— Mențineți mereu legătura cu mine... prin Alexandru. Iar dacă se înroașe gluma, sunați sirena.

— Știu...

— Atunci, cu bine...

Strângând puternic mâna lui Miron, Ruja îi mai spune :

— Tovarășe Miron, să transmiți tuturor tovarășilor că Partidul are încredere în ei...

— 46 —

În biroul său din fabrică, bătrânul Dobre Racoviceanu stă cufundat în fotoliu, în fața mesei de lucru. De cealaltă parte, Scripcă, în picioare, cu șanca mână.

— Regret și eu, domnule Scripcă, — spune Dobre. — Cât ai fost dumneata președintele sindicatului, treburile au mers mai bine...

— Din cauza comuniștilor nu m'au reales...

— Destul de rău ! Tocmai acum când am fost siliți să luăm aceste măsuri dureeroase.

— M'am gândit și eu... Poate că s'a redus prea mult, așa, deodată.

— Totul poate fi discutat, — replică Dobre, privind la un tablou din perete și batând încet cu creionul în masă, — numai dacă am avea cu cine...

— Dacă ași fi eu în sindicat, — aprobă cu însuflețire și nostalgie Scripcă — am începe tratativele.

— Dacă lucrezi cu cap o să ajungi și acolo.

— Credeți, domnule Racoviceanu ?

— Sunt sigur, și atunci o să ne înțelegem, subliniază ultimul cuvânt Dobre, indicând astfel sfârșitul convorbirii.

— Desigur, desigur, ne vom înțelege... Vă salut... ne vom înțelege, să trăiți domnule Racoviceanu...

Scripcă a ieșit, iar Dobre își sună secretara.

— Pâslaru poate să intre.

Buldogul intră grăbit ; privirile îi alunecă nesigure dintr'un ungher în altul. Într'între timp, printr'o ușă laterală a intrat și Nolly.

— Ce se aude, Pâslarule ? întreabă Dobre.

— Sunt sigur că iar ne pregătesc vreo istorie ! raportează Buldogul „ O să vedeți !... ”

— Fii atunci cu ochii în patru, îi recomandă patronul, făcându-i semn că poate să plece.

— Domnule Nolly, mai îndrăznește să stăruie supraveghetorul N'ar fi mai bine să anunțăm siguranța ?

Racoviceanu cel tânăr l-a privit îndelung înainte de a-i răspunde

— Prost mai ești, Pâslarule !

Mutra Bulldogului nu poate să cuprindă atâta nedumerire. Nolly a deschis ușa laterală, invitându-l să privească.

Cu ochii tot timpul la cei doi Racoviceni, sluga lor s'a îndreptat spre ușa indicată. Grupul de agenți civili, care fumează în jurul mesei, a înălțat capul. Cu un surâs admirativ, Bulldogul a închis ușa la loc, și, în vârful picioarelor, părăsește biroul, urmărit de privirile bațjocoritoare ale lui Dobre.

— 47 —

Curtea uzinei și halele principale s'au umplut de oameni în mișcare. În atelierul de strungărie se procedează la alegerea delegației. Vuetul agitației nu se potolește nici o singură clipă

— Vasile Ionescu, propune Vijelie.

— Vasile Ionescu, aprobă în cor mulțimea.

Muncitorul în salopetă și cu tâmplele sure a trecut deoparte.

— Tocmai alegeam delegații! explică un muncitor altuia, care abia intrase pe ușă.

— Grigore Leahu, propun alte glasuri.

— Bravo ! confirmă mulțimea.

Muncitorul uscățiv, cu cicatrice pe obraz, a trecut și el deoparte.

— Văduva Tănase, pornește strigătul dela un grup de tineri. Văduva Tănase ! — strigă și alte glasuri — Văduva Tănase ! aclamă mulțimea.

Noul ales s'a desprins și el din mulțime alăturându-se celorlalți doi. Împreună, delegații consfătuiesc acum în șoaptă. Pe tribună însă apare Timotei Scripcă.

— Tovarăși, începe el, pe un ton declamatoriu, în aceste momente de luptă, când interesele noastre vitale sunt în joc, după ce am ales delegația (tonul scade, devine mioros, insinuant) ar fi bine să ne reluăm lucrul... Așa e... cuminte...

— Nu-i adevărat, îl întrerupe Văduva Tănase. Tocmai acum nu trebuie să-l reluăm...

— Așa, așa e !.. se aude din mulțime.

Scripcă așteaptă cu răbdare să se termine vacarmul. E hotărât să continue.

— Nu spun nu, dar gândesc, că pentru ce oare să stăm aici adunați, în timp ce delegația parlamentează ? Doar ca... să întărâtăm patronii ?

— Asta cam așa e, se aud două, trei voci izolate.

Alți muncitori încep să se privească între ei cu îndoială. Dar pe tribună se suie furtunos Tănase Văduva.

— Ce-i Scripcă ? Ți s'a făcut milă de patroni ? Să nu-i întărâtăm ! Sărăcii! În sală, se pornesc râsete, exclamații aprobatoare.

— Nu de ei — încearcă să se explice social-democratul, — de noi... Să nu pățim noi ceva.

— Că n'am pățit destule !

— Vezi să nu muiem inima bandiților cu cumițenia noastră ! — strigă Grigore Leahu.

— Cam asta ar vrea Scripcă — reia Tănase Văduva, — noi să ne întoarcem la lucru, sau să pornim frumușei acasă, iar Racovicenii și cu siguranța să ne aranjeze delegații. Pe urmă să parlezteze el... că e obișnuit... Să obțină pentru noi doi la sută și pentru el câteva mii. Așa-i! spune tu, Iudă !

Scripcă încearcă să protesteze, urcându-se din nou la tribună. Însă mulțimea îl apostrofează și-l huiduiește. Câteva brațe se reped și-l trag jos, în timp ce Văduva Tănase continuă :

— Fraților ! Ne-ați ales ?! Avem încrederea voastră ?!

— Desigur ! Mergeți înainte ! strigă mulțimea.

- Atunci nu ne lăsăm până nu căpătăm ceea ce cereți voi. Nu scăderea salariilor, ci sporirea lor cu 15%.
- Așa e! Sporirea salariilor!
- Nici o altă concediere, ci reprimirea celor concediați până astăzi.
- Pe toți ! Pe toți să-i primească !
- Recunoașterea comitetului de fabrică !
- Da ! Comitetul ! Să-l recunoască !

— 48 —

- într'un colț de curte, Cristea l-a ajuns pe Ilieș.
- Ilieș, — se grăbește Ciistea, fără să găsească cuvintele cele mai potrivite, măcar acum... Nu pleca.
 - Ilieș e posomorit. Privește în pământ.
 - Nu plec...
 - E viața noastră, înțelegeți ? Dacă suntem uniți...
 - Nu ! Nu pot pleca — repetă Ilieș, — dar cine știe ce o să iasă...

— 49 —

- În biroul patronilor, delegația ascultă.
- Dobre Racoviceanu vorbește cu ochii în pământ, preocupat parcă de luciul încălțărilor.
- Aveți cuvântul nostru ! Deocamdată nici o concediere — le promite bătrânul. — Problema salariilor mai este în studiu, dar o să aveți în curând răspunsul.
 - Noi cerem satisfacerea imediată a tuturor revendicărilor, stăruie Văduva Tănase.
 - V'am dat cuvântul — asigură din nou Racoviceanu — dar toate acestea nu se pot aranja dintr'odată... O să mai vorbim.
 - Atunci, — intervine Leahu, — nu putem relua lucrul.
 - Vom aștepta, adaugă semnificativ Văduva.
 - Cum vreți, rânjește bătrânul.

— 50 —

- Chiar la ieșirea din încăperea însă, pe delegați i-au înconjurat agenții.
- Ce'nseamnă ticăloșia asta ? — încearcă să protesteze Văduva.
 - Doi agenți l-au prins însă de braț. Un al treilea împinge din spate. Din colțul său, Bulldogul rânjește.
 - Cuvântul vostru ! — scuipe cu scârbă Leahu.
 - O să vă coste scump ! — mai apucă să strige și Tănase.

— S 1 -

În curtea de dincolo de pavilionul administrației, ascuns după o grămadă de fier vechi, Cristea a avut timp să vadă cum delegații escortați de agenți au fost scoși pe o ușă lăturalnică. Ar vrea să-i urmărească, încearcă chiar să vadă unde sunt duși. Dar curtea unde se afla cât și cea de dincolo de grilaj, unde sunt magaziiile, laboratorul și garajul, sunt împânzite de agenți.

Furișându-se pe după grămezile de fier vechi, izbutește să se strecoare înapoi în curtea fabricii. Aici se oprește din nou nedecis, aruncând de jur împrejur priviri pline de încordare. O zărește însă pe Mura, fugind din fundul curții

înspre clădirea principală. Fata l-a văzut și ea și își schimbă drumul întâmpinându-l voioasă.

— Ce faci aici ?

Fără să-i răspundă, Cristea o trage de mână până lângă zid.

— Sari pe aici. Sau nu... Mai bine fugi repede până'n curtea magaziiilor și vezi unde-i duce pe ai noștri...

Mura tot nu înțelege.

— A fost arestată delegația. Nu înțelegi?... I-a scos pe acolo (întinde mâna înspre colțul după care se află ușa lateralnică, pe unde ieșiseră adineauri Văduva și ceilalți, escortați de agenți).

Acum Mura a înțeles. Prinde la întâmplare un bidon pe care-l găsește pe jos și fuge înainte. Cristea o pornește și el în fugă înspre intrarea principală a atelierelor.

La câțiva pași de poarta care desparte curtea fabricii de curtea magaziiilor, Mura s'a oprit încurcată. Poarta e deschisă, dar o păzește un agent. Altă intrare nu-i. Buimăcită, sa uită de jur împrejur, dar în cele din urmă reușește să se strecoare. Tocmai la timp, ca să vadă cecece trebuia să afle.

Ușa garajului din colțul clădirii e larg deschisă. Unul câte unul, cei trei arestați sunt introduși înăuntru. Ultimul e Tănase.

— Aici vă puteți odihni, — îi spune rânjind unul din agenți.

Ușa se închide, iar zăvorul imens e tras cu sgomot.

— Ce-i acolo — zbiară agentul — de ce-i deschisă poarta ?

Dar și agentul de lângă poartă și-a dat seama despre ce e vorba. Mura de abia mai are timp s'o zbughiască afară și poarta se închide în urma ei.

— 52 —

Hala principală e plină de lume. Grupuri, grupuri, muncitorii discută în așteptarea rezultatului pe care trebuie să-l aducă delegația. Într'un grup, Vijelie vorbește însuflețit:

— Să nu cedăm... chiar dacă ne împușcă... Tăria noastră stă în unire... Eu țin minte clin 1920. Tot așa am pornit... Dar de ce n'am reușit? Fiindcă n'a fost unire.

Cristea, care a urcat în grabă scările ticsite de oameni, a ajuns gâfâind în hală. Fără să mai stea la gânduri, se urcă pe postamentul unei mașini, înalță mai întâi mâinile și apoi se adresează mulțimii.

— Fraților, delegații noștri au fost arestați.

În sală se stârnește o furtună de indignare. Dela locul său .Vijelie izbucnește ca un tunet :

— Acum e acum. Să nu ne lăsăm !

Cu pași mari, Miron s'a apropiat de masa care a servit de tribună. Dintr'un salt e sus.

— Tovarăși ! Drept a vorbit Vijelie! Noi nu putem lăsa lucrurile așa. Dacă patronii ne provoacă, apoi o să afle și ce înseamnă tăria și unitatea muncitorească. Cine seamănă vânt, culege furtună...

— 53 —

În biroul său din clădirea administrației, bătrânul Dobre moțâie cu ochii pe jumătate deschiși, cu o sticlă de băutură alături, iar Nolly, după cum o demonstrează scrumiera plină de mucuri, fumează țigară după țigară. În asemenea momente se pare că Bulldogul are acces după voie în biroul patronilor.

— Ce se aude ? întreabă Nolly.

— Se'ncurcă ițele, — răspunde vătaful, scărpinându-se la ceafă.— Bolșevicul ăla de Miron și neisprăvitul acela de Cristea Dorobanțu, au aprins fabrica...

— Cum ? sare speriat Nolly.
 Bătrânul îl potolește cu un gest.
 — Ce fac ?
 — Se adună în curte... Strigă într'una... Să vie delegația, adică s'o eliberăm noi... Mă tem să nu forțeze poarta.
 — întărește paza. Nolly, telefonează lui Buricescu... să trimeată câteva piutoane de gardieni.

— 54 —

în fața porții ce desparte curtea fabricii de curtea magaziilor, rândurile muncitorilor se îngroașă mereu. Un grup de agenți civili și sergenți de stradă le barează drumul. Din toate părțile se aud strigăte :

— Banditism !
 — Dați-i drumul !
 — Jos teroarea !
 — Cerem eliberarea delegaților !

Cu ochi strălucitori, gesticulând, vine Mura. Ii avertizează pe Miron și pe Cristea.

— Sunt acolo, în garaj, i-am văzut eu...

Poarta s'a deschis și un grup și mai mare de polițiști înarmați cu bastoane de cauciuc dau năvală lovind besmetic în mulțime. În acelaș timp, alți polițiști atacă dinspre poarta principală. Busculada se întetește. Grupuri de muncitori sosesc în goană din toate părțile în ajutorul celor atacați.

Incăerarea e deosebit de crâncenă în fața porții. Grupul compact de polițiști barează intrarea, dar și numărul muncitorilor care presează crește mereu.

Strecurându-se ca un tipar, Cristea a ajuns lângă poartă, însă în clipa când vrea să tragă zăvorul, este înhățat de polițiști. Mai mulți tineri i-ati sărit în apărare, și i-au făcut scăpat. Dar agenții sunt din nou stăpâni pe situație. Brutal, împing înapoi pe muncitori. Sub ploaia de lovituri, trupul unui muncitor se prăbușește și totuși loviturile continuă.

întărâtat, Vijelie se smulge din mâna lui Ilieș și se năpustește asupra polițiștilor. Un grup de muncitori îl urmează. Polițiștii și muncitorii sunt acum un singur tot, o învâlmășeală cumplită, iar loviturile curg.

împins, înghiontit, asvârlit dintr'un loc în altul, Vijelie tot nu pierde clin vederea poarta, străduindu-se mereu să se apropie de ea. Reușește. De îndată își dă seama, trage zăvorul și poarta se deschide.

— Acum, fraților ! — strigă el din răspuțeri.

Grupul de muncitori s'a repezit în curtea alăturată cu polițiștii după ei. Dar Vijelie a rămas singur, față'n față cu mai mulți vrăjmași. Răzimal de zid, cu pumnii și cu piciorul sănătos, caută să țină la distanță pe atacanți.

— Nene Vijelie — îi strigă neliniștit Ilieș, văzând că clin cealaltă parte un polițist se apropie.

Vijelie însă nu aude. Cu greu se apără de loviturile ce cad din toate părțile.

— Tată ! se aude și vocea disperată a Murei, alergând într'acolo.

E prea târziu. În timp ce Vijelie întoarce capul spre atacantul din spate, un alt polițist îl izbește cu boxul în tâmplă. S'a prăbușit. Cei câțiva polițiști s'au risipit. Mura a îngenunchiat alături și i-a înălțat capul. Câțiva muncitori s'au strâns în cerc. De pe tâmpla lui Vijelie, peste obrazul îmbătrânit și neras, se prelinge o dâră de sânge negru.

— Tată ! Sfjune ceva ! — îl imploră în hohote de plâns, fata. M'auzi ?

Din grupul de muncitori strânși în cerc iese afară Cristea. Cu afecțiune fră-

țească, căutând s'o desprindă pe Mura de lângă leșul lui Vijelie. Alți muncitori au îngenunchiat blestemând, alături.

— 55 —

— Delegația a fost eliberată ! năvălește Bulldogul în biroul Racovicenilor.

— Ce-ai spus ? întreabă nedumerit Nolly.

— Eșirile sunt blocate! anunță un agent, sosit după Bulldog.

Bătrânul Dobre își mușcă mustața. Ciulește urechea la mugetul prelung al sirenei.

— Ce facem, tată ? întreabă Nolly.

Bătrânul e tulburat. Cu greu s'a ridicat din fotoliu.

— Cedăm ! — hotărăște în cele din urmă, încrunțat. Deocamdată !...

— 56 —

În curtea magaziiilor, mulțimea triumfătoare își poartă pe brațe delegații eliberați în spre clădirea atelierelor. Dincolo de poartă, alaiul se oprește. Cu capetele descoperite, muncitorii s'au adunat în jurul cadavrului lui Vijelie. Miron îl acoperă cu o bucată de pânză roșie.

— 57 —

În ploaia cenușie și mărunță, mormintele cimitirului de periferie sunt parcă și mai triste. Cortegiul impunător se scurge pe o alee, spre groapa săpată proaspăt. Mura, sprijinită de două tinere muncitoare, urmează de aproape sicriul purtat pe umeri de tovarășii de atelier ai lui Vijelie. În grupul din urmă, un muncitor povestește :

— Eu l-am văzut cum s'a repezit! Curat Vijelie ! Acum se odihnește. Ce om !...

Din poteca prin care sosesc Anca și Ruja se zărește trecând cortegiul.

— În sfârșit, ai să simți dumneata singură ce trebuie să spui... rostește Andronie drept ultimă recomandare. În timp ce femeia intră în rând cu celelalte, încercatul luptător ilegalist s'a oprit pentru a privi coloana. A ajuns în dreptul său și Cristea, gata să-și manifeste mirarea. Îi vede pentru prima oară de când s'au despărțit pe strada Atelierului. Privirea lui Ruja exprimă înțelegere și îmbărbătare, dar degetul pe care-l duce la buze impune ucenicului discreție.

Tânărul a înțeles. A înălțat capul și tăcut își urmează drumul.

— Nu putem lăsa neplătită mârșăvia asta ! răbufnește stăpânit, într'un alt grup, un muncitor. Astăzi el, mâine altul...

— Și ce inimă... — întărește Ilieș.

— Nu l-am apărât cum trebuie, — intervine Tănase Văduva. — Dacă ne-am fi organizat din vreme, am fi fost mai tari și tâlharii n'ar fi îndrăznit!

Într'un alt grup se aude ca un ecou :

— Nimeni nu cade în luptă de prisos. Să ne fie de învățătură. Trebuie să ne organizăm. A venit vremea să deschidem ochii.

Cortegiul a ajuns lângă groapă. Sicriul cu trupul lui Vijelie a fost așezat alături, iar Anca urcă pe movila de pământ. Cei din jur își dau seama că vrea să le vorbească. Toți au tăcut.

— Oameni buni, — începe Anca, — inima nu mă lasă să tac. Căci cine să vă spună despre Vijelie?... Când am ajuns la București cu bărbatul meu și cu doi prunci de-o șchioapă, pe nimeni n'aveam... nici ce mânca. Cine ne-a ajutat atunci ? Vijelie! Când am fost la nevoie, cine ne-a sprijinit ? — Vijelie ! De copiii mei, când au rămas orfani, purta grija cu drag, ca de copila lui... Nu era suferință să n'o vadă, să nu sară în ajutor... Toată viața a luptat pentru adevărată tovarășie... Țin minte, era în vreme de război... S'a născut la noi în curte o fetiță... Slabă cum era, îi

trebuia mamei văduve bani pentru leacuri, ca s'o scape... N'avea... Dar Vijelie n'a lăsat copila să se prăpădească... A rupt dela gura lui, două zile n'a mâncat. Toată viața a fost la fel... Iar acum ? L-au ucis !... Nu ! Cei care l-au ucis nu sunt oameni! Au mai ucis și pe alții. Și vor mai ucide ! Să nu-i iertați!

A coborât de pe movilă, abia stăpânindu-și lacrimile. In aceeași clipă, desfășurată, fâlfâie pânza unui steag roșu. Alexandru s'a înălțat pe postamentul unui grilaj.

— Fraților, începe el. E o zi tristă și aspră pentru noi toți... Ne sugrumă durerea, dar și revolta.

In timp ce femeile plâng, de după copaci apar câteva mutre de agenți și polițiști care ciulesc urechile. Vorbitorul continuă :

— Care dintre noi nu l-a iubit, cine nu l-a prețuit pe Vijelie ? A murit la datorie, apărând drepturile noastre. Putem noi oare să-l uităm ?

— Nu ! se aude murmurul mulțimii.

In spate, rândurile polițiștilor se îngroașe, pregătirile de atac se întetșesd Vocea vorbitorului răsună tot mai puternică :

— Patronii, guvernul, siguranța, ne pregătesc fiecărui din noi soarta lui Vijelie ! Salariile scad, iar concedierile se țin lanț... Se urzește un război nelegiuit. Să nu ne lăsăm ! Asta e porunca lui Vijelie !

Peste morminte, din toate părțile, se reped sălbatec polițiștii. îmbrâncesc în dreapta și în stânga, hotărâți să ajungă vorbitorul. Muncitorii au avut însă grijă să-l pună la adăpost. Ceremonia este întreruptă, iar oamenii se risipesc. Coșciugul lui Vijelie a rămas singur, veghiat numai de Mura ,Anca, Simina și alte câteva femei.

Sprijinită de Ilieș și Simina, Mura ,cu părul năclăit pe frunte și obraji, cu basmaua pe umeri, se îndreaptă apoi spre poarta cimitirului.

— 58 —

In strada Atelierului, Mura i-a însoțit pe Cristea și Miron până la ppart-ă.

— Eu mă întorc îndată, — îi spune ucenicul. Mai bine intră în casă..

— Nu ! Te aștept aici, îi răspunde fata.

Cei doi tineri se îndepărtează încet, dar după colț iuțesc pasul. Sunt atât de cufundați în gânduri încât nici n'au simțit când patru agenți i-au ajuns din urmă. Pe neașteptate, i-au cuprins pe fiecare de câte un braț. Ucenicul vrea să reziste.

— Fit cuminte ! îi spune unul din agenți.

Cristea își plimbă privirea dela un agent la altul. înțelege ce strânge în buzunar fiecare, cu mâna rămasă liberă.

— Fie ! — le răspunde cu surâsul pe buze. Deocamdată !

A renunțat deci la orice împotrivire. „Trei pietoni care se plimbă”, — ar spune cei ce i-ar vedea împreună.

Câțiva pași mai în urmă, ceilalți doi agenți îl duc pe Miron.

— 59 —

Lângă poarta din strada Atelierului, în timp ce noaptea coboară mereu mai deasă, Mura așteaptă.

— 60 —

Convoiul de deținuți urcă dealul Doftanei. Sunt mulți. Cu fiare la picioare, cu felurite desage în spinare, obosiți, dar cu capul sus, în aceeaș rând, Miron, Cristea, Ionașcu și Tănase Văduva țin pasul.

— Iată că am ajuns și la Universitatea noastră, — spune Miron.

Cu toții își înalță privirea. In adevăr : posomorită, cenușie și sumbră, după

cotitura drumului a apărut închisoarea. La mijloc se înalță monumentală, poarta pătrată cu ceasul deasupra.

PARTEA II-a

— 1 —

În București nopțile de Iunie sunt calde și în parcul cu bănci nu adie nicio boare. În lumina palidă a lunii, arborii îmbracă forme ciudate. Umbre lungi se întind pe alele goale. Doar aici și colo o pereche de îndrăgostiți mai întârzie pe-o bancă. Singuratecul, care ciugulește distrat petalele unei flori, ar putea să fie și el un îndrăgostit, ce și-a așteptat zadarnic iubita... A încetat ciugulitul, numai când un trecător i s'a oprit în față.

— Vă rog... Nu știți cât e ceasul ?

Omul de pe bancă înalță mâna pentru a descifra ora. Cu un ochi stăruitor însă cercetează trecătorul. S'ar părea că nu-i nimic deosebit în înfățișarea lui. Totuși în mâna stângă a omului din picioare observă o cutie de chibrituri pe care o tot mișcă... În tăcerea nopții sunetul produs de bețișoare se aude deslușit.

— Treizeci și unu ! — sună apoi răspunsul ciudat.

— Fără cinci ?

— Fără grijă! Noroc! Cei doi necunoscuți își strâng prietenește mâinile.

— Mi-ai adus ? — îl întreabă apoi pe noul venit în șoaptă, după ce acesta i s'a așezat alături.

— Nu !

— Dece ?

— N'am primit ! Tovarășul Dan te așteaptă peste un sfert de oră. Stii unde...

A plecat. Singuratecul de pe bancă a rămas iar singur. E atât de scufundat în gânduri încât pare străin la tot ce se întâmplă în jurul lui. Apoi, deodată, se ridică brusc și pornește cu pași repezi pe ale.

La ieșirea din parc șovăie puțin în cumpănă, ca și cum nu se poate hotărî încotro să apuce. În lumina felinarului chipul i se deslușește mai limpede. S'ar zice că e Cristea Dorobanțu... Dar umerii i s'au lărgit și s'a mai înălțat parcă. Nici trăsăturile mature ale feței nu mai seamănă cu ale ucenicului de odinioară.

În sfârșit se decide. Pornește pe o stradă pustie, cum sunt de altfel mai toate străzile din jur. Întoarce un colț, apoi altă stradă. O străbate până în dreptul unei porți unde se oprește. Privește în lungul străzii și mai face câțiva pași. S'a înapoiat. Se uită din nou într'o parte și în alta, apoi pătrunde în curte. A ciocănit repetat la ușa care dă într'un demisol până ce aude :

— Intră !

— 2 —

De-alungul coridorului pășește în urma unui om firav, cu umerii ușor în-covoiați. În dreptul ultimei încăperi călăuza a ciocănit ușor, a împins ușa și s'a îndepărtat. De lângă masa luminată palid de o lampă cu abajur, l-a întâmpinat un bărbat. Își strâng mâinile. Față'n față, cuprinși de lumina abajurului, s'au așezat la masă.

Cristea privește la chipul lui Ruja, pe care anii au brăzdat cute și mai adânci, apoi îi spune îngrijorat :

— N'am primit...

— Știu!... Ai să primești, trăgănește Ruja cuvintele după obiceiul lui, încrețindu-și cuta dintre sprâncene. Te-am chemat pentru că se întâmplă ceva nou.

Cristea privește la celălalt mirat și nerăbdător. Ruja însă tot nu se grăbește.

Cu aceleași mișcări potolite se ridică, se apropie de cuierul unde-i atârnă haina scoate un ziar împăturit, pe care i-l întinde.

— Citește !

Tânărul despătorește foaia. E prima perie a unei pagini de ziar pe care literele încă ude de cerneală deabia au fost supte de porii hârtiei. Citește în grabă Titlul pe șapte coloane anunță cu litere de-o șchioapă, ordinul de trecere a Pru' tului, intrarea în război...

— înțelegi ce înseamnă asta ? — se aude puțin sugrumată de emoție, vocea lui Ruja.

— înțeleg... S'a pornit furtuna...

— Cumplită furtună !

Ruja se apropie mai mult de Cristea. Ii pune mâna pe umăr.

~ Da băiatule... s'a pornit... Dar în iureșul uraganelor se pune la încercare tana oamenilor.

— Iar după furtună... Nene Andronic, ce mândru e soarele!

— Mai ales atunci când lângă noi se înalță și stânca de care se va sparge urgia.

— Nu mai e mult. Vor fi zdrobiți !

— De zdrobit îi vor zdrobi... Negreșit. Dar până atunci va mai fi de luptă Bandiții dacă au atacat, înseamnă că au strâns forțe... se sprijină pe ceva... **Numai** că socoteala de-acasă nu se potrivește cu cea din târg... Până la urmă tot sfârșitul îi așteaptă...

Tânărul a înclinat grav din cap, apoi se ridică. Ruja l-a tras lângă pieptul lui și l-a privit adânc în ochi, ca în seara de demult, când s'au cunoscut.

— Fiecare vom trebui să ne facem datoria până la capăt, — rostește încet glasul lui. Tu, Cristea, te dai la fund... Comitetul Raional îți încredințează o sarcina de răspundere... Nu mă îndoiesc că te vei dovedi vrednic de încrederea care ți se arată... Ai aici adresa și parola.

I-a întins o hârtiuță. Cristea, după ce a citit-o și a recitit-o, i-a dat foc cu un chibrit.

În încăperea modestă cu obloanele trase, abia luminată de o lampă cu gaz, pregătirile de plecare sunt în toi. Mura mai ticluște câteva lucrusoare în cufărașul de pe masă. Cufărașul e mic și capacul nu se închide. Fata scoate afară rufe și începe să aranjeze din nou. Cristea e în picioare lângă o etajeră cu cărți și caiete. Cu toate că e vară, în sobă pâlpâie focul. E o pâlălaie mare și înșelătoare. Deodată saltă svâcnind și tot atât de repede se potolește... Cristea s'a apropiat de sobă și aruncă înăuntru alte hârtii. Flacăra luminează puternic încăperea.

— Știi, Mura, — spune Cristea apropiindu-se de -masa unde trebăluște soția, — am ars toate însemnările mele și parcă nu mă doare. Ieri, dacă mi-ar fi cerut-o cineva, ar fi fost o sfâșiere cumplită...

— Așa e, — răspunde Mura, care a izbutit până la urmă să închidă capacul cufărașului. Și-a întors privirea pentru a o întâlni pe a lui Cristea și îi prinde gândul în sbor : — Știi, mi se pare că deodată totul s'a schimbat... că ne așteaptă ceva mare, mareț...

— Tocmai, — se aprinde și Cristea, uite, asta simt și eu... Mă gândesc : bandiți, au pornit războiul antisovietic... Ce zile grele ne așteaptă !... teroare pogromuri... Mulți nu vom scăpa cu viață... Și totuși mereu gândul mă duce la ce va fi după...

— Da, Cristea ! După... minunat are să fie...

Au tresărit amândoi... În colțul cel mai întunecat al odăii, copilul s'a săltat nrin somn. Nu s'a trezit și totuși cere:

— Apă...

Cristea a apucat cana pregătită pe un scaun de-alături și sprijinindu-i capul îi dă să bea. Copilul înghite cu sete, fără să deschidă ochii. S'a apropiat de pătutul lui și Mura.

— II duci deocamdată la mama, pe urmă vor avea grijă tovarășii de el.

— Știu...

— 4 —

Soarele s'a și ridicat destul de sus, revărsându-și lumina triumfătoare asupra tuturor celor de pe pământ. În curtea cea mare, neîngrijită, plină de tufe de coacăze și liliac, năpădită de buruieni și flori, fiecare fir de verdeață își râde bucuria în întâmpinarea razelor. Înainte de zori a trecut pe semne un ropot de ploaie repede și văratecă, iar acum, spălate și gătite, plantele se încălzesc într'o dulce destindere. În fiecare strop curcubeul razelor se restrânge ca în tot atâtea mici oglinzi. Străbătând apoi curtea se opresc la căsuța singuratică din fund, dojenind parcă singura ei fereastră fiindcă se încumetă să rămână închisă într'o dimineață cu atâta lumină. Dar străpung și acest obstacol și în ciuda perdelelor coborâte lasă mari rotocoale galbene pe dușumea.

Înăuntru, Miron și Simina au terminat și ei cu pregătirile de plecare. În tr'un coș de paie și într'o lădiță de campanie ie-a încăput toată averea. Cristea așteaptă pe marginea patului desgolit. Miron a așezat în mijlocul mesei bilețelul anunțând mutarea și banii de chirie.

— Parcă v'ați muta la capătul lumii! — glumește Cristea.

Miron s'a ridicat zâmbind de pe scaun.

•— La capătul lumii nu ne mutăm, — răspunde el, — dar într'un fel am pornit tot să ne apropiem de capătul unei lumi.

Cristea îl privește mirat. N'a înțeles. Însă Simina și-a dat imediat seama la ce se gândește bărbatul. Din colțul unde trebăluște, îi duce gândul mai departe :

— Așa e. Numai să scăpăm cu viață și vom ajunge în altă lume fără doar și poate.

Miron și-a privit cu dragoste nevasta. S'au apropiat unul de altul.

— Măcar o bucată de timp n'o să ne mai vedem, — spune el.

— Știu.

— Dacă pierzi legătura o găsești prin mama...

— Sau prin Tănase Văduva.

Se îmbrățișează. S'a ridicat de pe pat și Cristea.

— Mergem ?...

Miron a scos în curte coșul, iar Cristea lădița de campanie. Apoi primul s'a înapoiat să-și ia haina. Cheia cu care a încuiat ușa a lăsat-o pe prichiciul ferestrei. Între timp Simina a ieșit în stradă. Privește de jur împrejur și deodată tresare. De bună seamă, ascunși până atunci în vreo curte, doi agenți au răsărit ca din pământ. Din partea cealaltă se apropie și alții. Din ogradă se aud pașii grei ai bărbaților cu bagajele.

— Miron, fugiți ! — a mai apucat să strige Simina și o ia la goană în lungul străzii.

O parte din agenți o urmăresc, în timp ce alții grăbesc spre poartă.

Miron și Cristea nu stau la gânduri. Leapădă bagajele jos. În câteva sărituri Miron e lângă poartă. Trage zăvorul. Apoi tot atât de repede se întoarce și amândoi aleargă spre fundul curții unde sar peste gard.

Agenții izbesc cu furie în poarta zăvorâtă. Unul încearcă să sară gardul dar e prea înalt. Când, în cele din urmă, izbutesc să pătrundă în curte, Miror și Cristea sunt în afară de orice primejdie.

Simina o fost însă prinsă și e adusă înapoi în curte.

— + 7 „... gajele pentru lagăr? întrebă rânjind unul din agenți, arătând coșul și cufărul lăsate în părăsire pe potecă.

— 5 —

Langa un drum lăturalnic dela marginea Bucureștiului, s'au strâns cam vreo M de femei cu copii. În mijlocul lor e Anca Dorobanțu. A mai îmbătrânit Cuto ciese îi brăzdează fața, iar de sub basma se zăresc smocuri de păr argintiu. Trăsăturile femeii sunt tot așa de potolite și resemnate ca odinioară. Privirea doar e mai sigura, mai dârză. De mână ține un copil cam de vreo trei-patru ani. R. Oprișor, băiatul lui Cristea și al Murei.

Deodată, de pâlcul femeilor se apropie vreo zece jandarmi.

— Ce căutați aici? — întreabă răstit un plutonier.

— Păi, pe aici trebuie să treacă, — răspunde vocea unei femei.

— Cine?

— Băieții noștri... de i-a luat acum... la răsbel...

— Fugi de ici — pufnește a râde plutonierul, — nu trece nimeni... Plecați și

— Și adică de ce să plecăm? capătă glas, atunci mai îndrăzneț, o femeie

— Mai stăm...

— Nu e voie! — taie scurt subofițerul.

— Cum asta? Nu-i voie să ne vedem copiii?

— Plecați!

Jandarmii încep să îmbrâncească femeile. Izbucnesc strigăte și împotriviri

— Dupa ce ne luați copiii nu ne lăsați nici să-i vedem pentru cea din urma oara? — se aude mai puternică vocea Ancăi.

— Gura!

^ Jandarmii lovesc cu paturile puștilor, femeile țipă. Peste câteva clipe lupta e câștigată și locul eliberat. Doar în depărtare se mai zăresc ca niște pete albe mișcătoare, fustele și iile femeilor fugind peste câmp. Anca însă s'a oprit. S'a aruncat într'un șanț și cu copilul alături, se târăște înapoi spre șosea.

Între timp, dinspre București, apare o coloană motorizată. Pe unul din camioane, între alți ostași e și Ilieș Dorobanțu. Pe el anii l-au schimbat mai puțin. Aceași față osoasă, concentrată, cu sprâncenele încrunțate. Doar spatele e și mai lat. În hainele militare seamănă uluitor cu taică-su, răposatul Pinte. Acum e mai îngândurat și mai posomorit ca de obicei.

Anca s'a apropiat din nou de șosea. Din dosul unui trunchiu privește cu încordare spre coloana care înaintează. Însfârșit l-a zărit. Iese din ascunziș și începe să facă semne cu o batistă. Râzând de bucurie o imită și Oprișor. Ilieș a observa și el. Ridică mâna în semn de bun rămas. Au prins de veste și ceilalți ostași. Toți privesc în partea de unde, ascunsă în spatele copacilor de urgență jandarmilor, Anca flutură mereu din batistă.

— Totul a durat doar câteva clipe. Unitatea a trecut, iar Anca rămâne clin nou singura, cu ochii țintă...

Obosită și îngândurată, purtând copilul adormit în brațe, Anca a ajuns lângă cunoscuta poartă din strada Atelierului. În stradă o așteaptă o vecină:

— Caută la dumneata ! — o vestește în șoaptă. — Au întrebat de Cristea.
— Nu-i nimic, — răspunde încet Anca, cu un gest care arată prea îndestul cât de obișnuită e acum cu astfel de vizite. — Ai grijă de Oprișor, te rog... să doarmă la dumneata...

— Cum nu, — răspunde plină de înțelegere vecina, luând în brațe copilul adormit.

Tot așa de liniștită și de îngândurată, Anca intră apoi în curte.

— 7. —

Cei trei agenți care cotrobăiesc în casa Ancăi din strada Atelierului, au înălțat capul când au auzit pași pe prispă. Pe jos zac risipite maldăre de cărți, iar patul are velința și pernele răsturnate.

Anca intră netulburată. Un agent chel și cu dinții de aur s'a așezat pe un scaun. Ceilalți doi s'au dat la o parte.

— Unde ți-e feciorul ? o întreabă chelul pe Anca.

— Acasă !

— Unde acasă ?

— La nevastă-sa...

— Adică nu știi că a spălat putina de două săptămâni ? intervine chiorăș un al doilea agent din cei oprți de strajă la o parte.

•— S'o fi mutat! răspunde Anca.

— Unde e ? se repede al treilea, neașteptat, cu degetul întins.

Anca a înălțat din umeri. Agentul cu dinții de aur o cunoaște.

— Unde ? Vorbește ! — își repetă întrebarea.

Anca s'a smuls, îndârjită.

— Lăsați-mă în pace !

— Leoaico ! rânjește bațjocoritor, agentul. Să mergem! — se adresează apoi celorlalți. Împing cu piciorul înlături sărmanele boarfă răvășite pe jos care le împiedică drumul.

Abia plecați, Anca începu să strângă pe îndelete lucrurile de prin casă. Dar s'a oprit cu lehamite pentru puțină vreme și a dat drumul cărților.

Trage scaunul lângă fereastră și privește pierdută în afară. Pe urmă, din ochi caută lucrurile unde altădată se aflau cei trei copii, crescuți în această casă, atât de pustie, acum.

— 8 —

A doua zi în zori, ca de obicei Anca pornește la lucru. Drumul ei trece prin aceleași străzi pe care le-au străbătut de atâtea ori și bărbatul ei Pinte, mai de mult, și cei doi feciori mai pe urmă.

Ajunge în fața acelorași porți, numai că firma arată puțin mai altfel acum :

„DOBRE RACOVICIANU, FIUL & Co.”

ÎNTREPRINDERI METALURGICE

Trece de poartă și străbate curtea în tot lungul ei. În fund s'a înălțat o clădire nouă: Deasupra ușii atârnă firma lămuritoare : Laboratorul.

Ajunsa înăuntru, îmbrăcată într'un halat cenușiu, Anca mai trece odată cu cârpa peste mese și peste vitrinele de sticlă, strălucitoare de curățenie. Umblă încet, cu grijă, să nu răstoarne sticlulele și eprubetele.

S'a apropiat de fereastră și o deschide.

— Psst!... — se aude chemarea ei înceată.

Prin curte, în fața ferestrei tocmai trece un muncitor mai în vârstă, cu părul cărunt, aproape alb. Pe obrazul brăzdat de ani al lui Grigore Leahu, cicatricea adâncă, amintirea unui accident de demult, se pierde acum printre sbârcituri.

Leahu se uită cu precauție de jur împrejur și numai apoi se apropie de geam :

— Ce e, tușe Anco ?

— Ieri, i-am auzit că fac inspecție. Vin niște nemți...

— Când ?

— Astăzi dimineața.

— Bine...

— 9 —

Leahu se îndepărtează în grabă. Străbate curtea și intră în atelierul de strungărie. Chiar lângă ușă dă peste un grup de vreo 20 de muncitori care discută cu însuflețire. Discuția se întindește din ce în ce mai aprinsă înăuntrul grupului.

Unul dintre cei mai îndârjiți e un muncitor tânăr cu o mustață neagră, stufoasă, ce nu reușește să ascundă de cât în parte buza de iepure după care îl recunoaștem pe fostul ucenic Ionașcu. Cu nerăbdare și oarecum abia stăpânindu-se, așteaptă să termine celălalt, un muncitor destul de bătrân, cu o frunte îngustă și părul tuns chilug. Clipind mereu din ochii mici cu pleoape parcă adormite, acesta repetă cu înverșunare :

— Dar de ce se retrag ? De ce ? Vezi ? N'ai ce răspunde !

Privește triumfător în jur. Unii muncitori coboară privirile în jos. Ionașcu vrea să răspundă, se oprește însă la un semn al lui Leahu. Acesta îl apucă pe muncitorul cu pleoape adormite de pieptul hainei și îl trage ușor către el.

— Măi Scripcă, — începe el liniștit, aproape împăciuitor, — mă vezi tu pe mine ?

— Ce vrei să spui ?

— Mă vezi pe mine, aici, în fața ta ?

— Desigur că te văd...

— Sigur ?

— Ce-e ?

— Ești sigur că mă vezi ?

— Lasă-mă'n pace... Iar umbli cu șotii... Eu am de lucru ! — dă el să plece, însă Leahu îl ține sdravăn pe loc.

— Stai ! Nu așa ! Ești sigur ori nu că eu, Grigore Leahu, sunt în fața ta ?

— D'apoi cine altul să fie ? Dracu ?...

— Va să zică, ești sigur ?

— Ptiu ! Doamne ferește ! Sigur ! Sigur ! Ce mai vrei acum ?

— Ei, tot așa de sigur sunt și eu că trupele sovietice vor fi într'o zi la Berlin, — anunță Leahu dând drumul hainei lui Scripcă.

Afirmația are efectul unei explozii de bombă. Ceilați muncitori înalță capul, iar Scripcă se îndepărtează agitându-și cu supărare mâinile, în râsetele gălăgioase ale celor din jur.

Intre timp, Leahu îl apucă de braț pe Ionașcu.

— Vine inspecția...

Amândoi continuă a vorbi, traversând atelierul în lung.

De pretutindeni sar în ochi semnele delăsării. Oamenii lucrează agale, tărăgănând fiecă mișcare. Ici, colo, pe lângă strungurile care merg în gol, muncitorii stau în grupuri, câte doi-trei. Intr'un colț, vreo patru fumează. Un alt muncitor s'a așezat jos lângă mașină și mănâncă.

— Mai ales să nu dăm ocazia la provocări, — îl povățuește Leahu pe Ionașcu.

Se despart. Peste câteva clipe în atelier începe forfota pregătirilor. Muncitorii trec la locurile lor. Ici, colo, câte-un ucenic pornește să măture. Dar n'apucă să isprăvească. Încă nici n'au ajuns muncitorii la locurile lor, când dinspre ușă

și transmite cuvântul de alarmă :

— Atenție !... Racovicienii...

La intrarea în atelier s'a oprit bătrânul Dobre Racoviceanu, cărunt de tot dar încă țeapăn, sprijinit într'un baston ; fecioru-său, Nolly; fostul ministru de interne, Aurel Buricescu ; un ofițer german cu multe decorații; Bulldogul și alți câțiva maiștri care le țin trenă.

Nolly cuprinde cu o privire sceptică hala.

— Nu ne-ajung atelierele ! — declară el sentențios.

— Ei și ? — bombănește Dobre. Clădim altele ! Acum avem de unde!

Buricescu traduce la urechea ofițerului german cele două replici.

— O ! Ja ! Ja ! — aprobă sgomotos acesta.

Tot grupul, în afară de Dobre, pornește apoi în spre fundul atelierului. Ochii lui Nolly aleargă iscoditori dela un muncitor la altul. Din când în când aruncă câte o privire semnificativă Bulldogului. Căci semnele delăsării n'au putut fi înlăturate decât în parte : la multe strunguri cuțitele abra au început să lase în urmă panglica spânului, în aer mai plutesc rotocoale de fum de țigară, iar pe alocurea, pe podea, se mai văd foi de hârtie și resturi de mâncare.

— Vezi ? — șueră printre dinți Nolly, Bulldogului.

Muncitorii își văd în aparență liniștit de treabă.

— Amendează ! Concediază ! Fă raport ! — strigă Nolly Bulldogului, care neputincios înalță din umeri. Privește-i! In fiecare din ei se ascunde un bolșevic !..

Vizitatorii urmează drumul printre mașini. Nolly s'a oprit lângă un strung.

— Ce ai lucrat astăzi ? — țipă cuprins de furie unui muncitor. — Ce ai lucrat ?

Muncitorul privește stingherit și cu teamă în jurul lui. Nu știe ce să răspundă. Însă dela un strung, de alături, se aude glasul lui Leahu.

— Lucrează fiecare cât poate!

— Cum ? — explodează Nolly, — cine te-a întrebat ? Agiți ? Notează-1, Pâslarule. Am să vă arăt eu vouă, — sblară iarăși Nolly ca ieșit din minți. Carcera vă mănâncă ! !

— 10 —

Vechiul garaj al fabricii Racoviceanu de unde cu nouă ani în urmă fusese eliberată delegația muncitorilor, e transformat în carcere. Patru cutiuțe de lemn sunt înșirate dealungul peretelui. In fiecare stă ghemuit jos câte un muncitor. E beznă și tăcere. Doar din când în când se aude o voce.

— Mai ai vreun chibrit, Tănase ?

— Da de unde...

— Lua-i-ar dracu de afurisiți ! Cât au de gând să ne mai țină aici ?

Deodată ușa garajului se deschide; înlăuntru năvălesc un ofițer german, un maistru și înșfârșit Bulldogul. Sentinela deschide ușa carcerii iui Văduva.

— Eși afară! — țipă Bulldogul.

Tănase iese sprijinindu-se de peretele de scânduri. Lumina l-a orbit.

— Iți dăm drumul, — spune ofițerul german într'o românească stricată. — Trebuie munca... Dar fii cuminte !

— Nu dela muncă m'ați luat ? replică Văduva. M'am cerut eu la carceră ?

— Oricum ! Fiți și voi mai înțelagători, intervine împăciuitor Buldogul Vezi... Astăzi...

— Ține-ți gura ! — se răstește Văduva, făcând un pas amenințător spre supraveghetor, care se retrage prevăzător după spatele ofițerului.

Tănase, fără a mai arunca cuiva vreo privire, iese afară. Sentinela deschide și celelalte uși ale carcerelor. Cei patru muncitori eliberați se întâlnesc la intrarea în garaj cu noul lot de patru, adus între baionete de doi jandarmi. Printre aceștia e și Grigore Leahu. Văduva și cu Leahu încearcă să-și spună ceva prin semne, dar nu isbutesc.

— II —

Intre timp, Nolly Racoviceanu, Aurel Buricescu și primul ofițer german își continuă inspecția. Tustrei s'au apropiat de clădirea laboratorului din fundul curții.

Au intrat. In vestibul, Anca cu o cârpă în mână șterge niște borcane. Pentru o clipă privirea femeii s'a încrucișat cu cea a patronului. Nolly o privește indiferent ca pe un obiect, însă ochii Ancăi scapără. își întoarce repede capul, continuându-și treaba.

Ceilalți au intrat înăuntru și trec printre mesele la care lucrează laboranții.

— Aici putem face orice experiență — se fălește Nolly — avem și oxigen, și acid sulfuric, și fosfor.

•— Lucrăm și pentru alte fabrici — adaugă Buricescu.

Neamțul însă nu prea pare impresionat. Plictisit, se întoarce și se îndreaptă înapoi spre ușă. Nolly și Buricescu îl urmează.

Prin ușa rămasă deschisă, Anca urmărește cu ură figurile celor ce se îndepărtează. Deodată aude o chemare înăbușită.

— Tănase ! exclamă ea bucuroasă întâmpinând pe noul venit. Când ți-au dat drumul ?

— Adineaori ! Ține... — îi spune, strecurându-i niște bani. Ce-a fost azi în fabrică ?

— Inspecție cu nemții. Scandal mare... L-au arestat pe Leahu...

— Am văzut...

— 12 —

Ziua s'a terminat. Umbrele serii se adună tot mai dese. In cunoscuta locuință de pe strada Atelierului, în lumina puțină a odăii, Anca stă față 'n față cu Cristea, care-i ține în mâinile lui mari, mâinile ei mici și sbârcite.

— N'am să mai pot veni pe aici, — îi spune el. Azi e pentru cea din urmă dată.

— Știu, — îi răspunde Anca. Adaogă apoi: — Pe Oprișor l-am dus la Veronica... E mai cuminte așa.

— E sănătos ?

— Mare și voinic!

Anca s'a ridicat și se apropie de peretele unde e atârnată lampa într'un cui. Vrea să aprindă un chibrit, însă Cristea o oprește.

— Nu-i nevoie... Stăm mai bine așa.

Câteva clipe stăruie tăcerea.

Rezemându-se cu o mână de zid, Anca a rămas nemișcată.

— Ilieș când a plecat ? — o întreabă Cristea.

Anca răspunde cu greu, după ce a întors capul cu un oftat:

— Să tot fie două săptămâni.

— Ai apucat să-l mai vezi ?

— Când trecea...

Apoi Anca urmează ca pentru sine :

— Simina e în lagăr...

— Știu.

Cristea s'a sculat și se apropie de maică-sa. O cuprinde în brațe:

— Greu îți mai este, mamă !

Anca nu răspunde. Și-a ascuns fruntea pe umărul băiatului. Cristea îi mângâie încet părul cărunt și rar. Apoi îi sărută creștetul capului.

— Și nu e tot, mamă... S'a pornit urgia... Dar în urgie se încearcă tăria oamenilor! repetă fără să-și dea seamă cuvintele lui Ruja. Apoi continuă cu însuflețire: — Ne-au declarat război, tâlharii... înțelegi mamă?... Dacă au atacat Uniunea Sovietică, înseamnă că ne-au declarat război nouă, poporului. Acum trebuie să-i doborâm, să le plătim și pentru bunic și pentru tata, pentru toți... înțelegi?

— înțeleg, — se aude ca un ecou vocea Ancăi. S'a apropiat de fereastră și privește afară : — Va fi greu cu lucrul acum...

— Unde lucrezi ?

— În fabrică. îngrijitoare...

— Și oamenii ce spun ?

— Felurite... Unii se tem să-și spună gândul... Alții întreabă mereu: de ce se retrag rușii ? Știm noi ce să le răspundem. Dar...

— E greu, cu adevărat... Dar vom răzbi și prin asta până la urmă...

Cristea s'a uitat la ceas. Se apropie de scaun, își îmbracă haina. Pune un pachetel pe masă.

— Uite, pentru Oprișor, mamă.

— Pleci chiar acum ? — întreabă Anca fără să se întoarcă.

— Trebuie.

Atunci nu s'a mai putut stăpâni... I se aruncă în brațe. II cuprinde cu neșaf... Plânge, încet, înăbușit.

— Ați plecat toți... toți... Când am să vă mai văd ?

Cristea nu se grăbește să-i dea nădejdi deșarte. O îmbrățișează și o mângâie cu palma, neîndemânatec, în tăcere. Doar după ce femeia s'a desprins iar, răspunde încet, apăsător, cântărind parcă fiecare cuvânt:

— E război mamă... Și la război trebuie să știi să jertfești totul unde se arată nevoie... Nu mă îndoiesc... Dintre noi, nu-i unul să nu-și facă datoria până la capăt...

Anca îl privește cu o mândrie de mamă, care s'a biruit demult:

— Du-te !...

— Mă duc, mamă...

Cristea abia plecat, Anca se apropie de vechea fotografie, o desprinde din perete și trece lângă geam. În lumina lunii privește îndelung chipul lui Pintea.

În fața unui afiș, pe o stradă din centrul Bucureștiului stă Mura. E îmbrăcată ca o studentă înstărită, un pardesiu elegant, o beretă cochetă, pantofi cu tocuri înalte. Curioasă, citește amănunțele cu privire la viitorul concert, în mână ține, neglijent, o servietă. E o servietă obișnuită de piele, dintr'acele pe care le folosesc studenții.

— Noroc! se aude din spate o voce bărbătească.

Mura se întoarce brusc. E acela pe care-l așteaptă. Tot un student se pare. Un flăcău tânăr, negricios, cu un zâmbet aproape copilăresc pe buze.

— Mergem ?

— Mergem.

Au pornit la braț și pe nesimțite, prevenitor, tânărul i-a luat servieta din mână.

La primul colț se despart. Servieta a rămas însă la student. Strângând mâna fetei, îi șoptește:

— Tovarășul Alexandru a spus să vii mâine! Are ceva important de predat...

-- 14 --

Pe o stradă liniștită, nu departe de centrul orașului. Mura se plimbă încet. Nu trece mult și Alexandru a și apărut din direcția opusă. Iși dau bună ziua și o pornesc alături. Într'o clipă, hârtia împăturită adusă de Alexandru a și fost ascunsă de Mura în sân.

— Grăbiți-vă, îi spune Alexandru. Materialul ăsta trebuie s'ajungă cât mai repede în toată țara.

— 15 --

Într'un subsol, slab luminat, se aude bătaia ritmică a unui mic boston. Una câte una foile tipărite se așează pe placa căptușită cu ziare vechi. O mână le scoate și le așează alături, grămadă. Alte mâini împăturesc foile. Apare titlul:

LUPTA POPORULUI ROMÂN PENTRU LIBERTATE ȘI INDEPENDENȚA NAȚIONALĂ.

Sarcinile Partidului Comunist din România.

Sgomotul bostonului se aude mereu, iar grămada foilor tipărite, crește, crește...

•

Într'o încăpere sărăcăcioasă, aplecați asupra mesei slab luminate de o lampă ce fumegă, s'au adunat Tănase Văduva, Vasile Ionescu, muncitorul care în luptele din 1932 a fost ales împreună cu Văduva și cu Leahu în delegație, Ionașcu și încă unul, ortacul de altădată al lui Ilieș Dorobanțu, de la atelierul de turnătorie.

Tănase Văduva citește :

— Sarcina și răspunderea istorică a Partidului Comunist din România față de poporul român constă în organizarea în România a luptei — alături de marele popor sovietic și de celelalte popoare copleșite — pentru zdrobirea fascismului sângeros german și a slugilor sale din toate țările, pentru alungarea ocupanților germani din România, pentru doborârea bandeii de trădători de la cârma țării în frunte cu generalul Antonescu, pentru eliberarea țării de sub jugul sângeros german, pentru victoria Uniunii Sovietice, pentru România liberă și independentă...

S'a oprit pentru a-și mai trage sufletul.

— Bine zice! — exclamă apoi cu satisfacție și dregându-și glasul continuă :

— Comitetul Central a pus ca sarcină principală lupta pentru realizarea frontului unic național al poporului român împotriva fascismului german și a clicii sale de trădători de țară..

•

În adăpostul alcătuit de câteva vagoane, Cristea citește unui grup de ceferiști:

— Împiedicarea producției de război, a transportului de muniții, arme și armate pentru asupritorii sângeroși ai poporului român, pentru războiul lui Hitler, lupta cu arma în mână împotriva armatei lui Hitler, e datoria fiecărui patriot român care iubește libertatea și independența poporului român. Sabotajul și luptele de partizani ale poporului român grăbesc zdrobirea ocupanților hitleriști și eliberarea țării.

•

Într-o curte, Anca descifrează slovele materialului în fața a trei femei. E de față și Veronica, vecina care o anunțase cu câteva săptămâni înainte despre percheziția din casă. Ceva mai la o parte se joacă cu câteva pietricele Oprișor, în acelaș loc și cam tot așa cum se juca odinioară Cristea.

— Femeile române — se aude vocea Ancăi, — trebuie să aibă și vor avea un rol de frunte în organizarea frontului unic național al poporului român. Împreună cu eroicele femei ale Uniunii Sovietice și ale tuturor popoarelor iubitoare de libertate, femeile române trebuie să ia parte la lupta împotriva hitlerismului sângeros, pentru o viață liberă și fericită a poporului și a copiilor lor.

•

— Citește și dă mai departe!, șoptește Ionașcu unui muncitor strecurându-i materialul.

•

— Citește și dă mai departe!. se repetă scena, într-o rafinerie de petrol din Ploești.

— Citește și dă mai departe! — șoptește un student, către un altul, în sala pașilor pierduți a Universității.

•

— Citește și dă mai departe! — apare o inscripție mare pe ecran. Ea se stinge încet în timp ce reapar siluetele Murei și a tânărului negricios, mergând la braț, pe stradă. Ea îi trece pe furiș o servietă plină, grea...

— 16 —

Casa conspirativă din strada Cometelor Nr. 40, este aceeași casă unde s'au întâlnit Ruja și Cristea în noaptea când s'a declarat războiul. E situată într'un demisol și face parte din locuința tovarășului Stanică, cizmar, care are atelierul^{*} alături. Atunci însă când au loc întâlnirile, tovarășul Stanică lasă atelierul în seama ucenicilor și rămâne nelipsit în coridorul locuinței. Tot așa ca și în această după amiază de Decembrie 1942, nu îngăduie nimănui altul să răspundă la parolă în locul său. •

Acum l-a condus pe Cristea în încăperea cunoscută. Peste câteva clipe intră și Miron. Vechii tovarăși de două ori legați se îmbrățișează fierbinte.;

- Ai vești dela Simina ? — întreabă Cristea.
 — Nu direct... E sănătoasă... Dar Mura ? Ce face ?
 Cristea strânge din umeri.
 — întreabă pe Alexandru... De peste un an n'am mai văzut-o.
 Discuția e întreruptă de apariția lui Ruja .
 — Bine ai lucrat! — se adresează el lui Miron. Avem o grupă strașnică
 oameni de nădejde... Putem merge mai departe...
 — Mai departe, încotro ? întreabă Miron.
 — Pleci în Valea Prahovei...
 — In Valea Prahovei ?
 — Da ! Problema principală e benzina... Ca să ajutăm ofensiva Armatei
 Roșii trebuie să facem tot ce-i posibil pentru a-l împiedica pe Hitler să se apro-
 vizioneze cu petrolul românesc.
 — Tovarășe Dan, dar noi am putea acum să organizăm aici sabotaje mai
 mari, să aruncăm în aer uzinele...
 — La ce bun ? Nu tot ale noastre rămân ? Trebuie să distrugem producția,
 nu uzinele ! Și asta va fi sarcina lui Cristea. O să-i predai legăturile. Tu, — se
 întoarce Ruja către Cristea, — odată cu intensificarea sabotajului în fabrici te
 ocupi și de organizarea laboratorului de explozibile. Îndată ce se'napoiază Miron
 trecem la acțiune.
 — Laboratorul se face în raionul nostru ? mai întreabă Cristea.
 ^ — Desigur. S'a hotărât, îi răspunde Ruja. Apoi din nou către Miron: — I,
 Valea Prahovei, ai grijă mai ales să găsești câțiva oameni de nădejde.
 S'a oprit. Apoi pornește cu pași repezi prin încăpere, frecându-și mâinile;:
 — Ah, ce iluminăție o să-i facem în curând automareșalului ! O să vadă
 noaptea ca ziua !

— 17 —

- Intr'un orășel din Valea Prahovei, la un colț de stradă, Miron stă de
 vorbă cu doi muncitori :
 — Ziceți că aveți acces la cisterne ? întreabă Miron.
 — Avem...
 — Atunci ce vă împiedecă ?
 — Cisterna nu are decât o gaură, explică unu! din muncitori .Supapa de
 siguranță... Acolo nu putem rămâne decât 2—3 minute, altfel devine suspect.
 — Ei și ! N'ajunge ?
 — Da, de unde !
 — Cu benzina nu merge așa, se amestecă celălalt muncitor. Aici cu dina-
 mita n'ai ce face... Trebuie foc...
 — Cum asta ?
 — Ceva să se aprindă dela sine... Să lași numai acolo și să ia foc... Apoi
 se aprind vaporii de benzină și atunci... gata !
 Muncitorul lămurește printr'un gest expresiv cu ambele mâini ce înseamnă
 „gata”.
 — Se vede noaptea ca ziua ! — îl ajută celălalt petrolist parcă ghicind
 cuvintele lui Ruja.
 — Orbește automareșalul ! — râde cu poftă Miron.

— 18 —

- Rebut și iar rebut ! — țipă agitat Bulldogul, arătând cu degetul spre niște
 piese stricate ce zac lângă strungul lui Ionașcu.
 — Dacă materialul e prost, — se scuză indiferent, muncitorul.

— 19 —

În cabinetul lui Dobre Racoviceanu consfătuirea e în toi. Dobre și mai îmbătrânit, dar încă lucid, e adâncit în fotoliu. • Buricescu șade în fața lui pe un scaun. Nolly se plimbă prin cameră. Bulldogul, cu șapca în mână, e lângă ușă.

— În fiecare zi, să trăiți — raportează vătaful, vin tot mai puțini... mereu strică piesele, lipsesc dela lucru.

— Mâna comuniștilor l declară sentențios Buricescu.

— Trebuie să le vorbin, să le explicăm ! se agită Nolly.

— Fleacuri !, se trezește din somnolență Dobre. Să curățim uzina, asta e de făcut... Pâslarule, ai grijă !

— Am, să trăiți, dar nu-i pot dibui. Se ascund.

— Idiot ai fost, idiot ai rămas ! — pufnește Dobre. Buricescule ! — se adresează apoi către fostul ministru. Eu zic să vorbești cu Scripcă .

— 20 —

Într'un alt birou, Buricescu și Scripcă șed alături pe o canapea.

— Înțelegi ?, spune Buricescu. Nici eu ca național-țărănist, nu țin cu nemții... Dar altceva ce poți să faci ?

— Așa e, — încuviințează Scripcă.

— Eu nu țin nici cu Racovicenii. Dă-i dracului de îmbuibaiți... Sunt muncitor ca și dumneata... Muncitor intelectual.

— Vă știu ! Se poate să nu știu, domnule Buricescu ?..

— Dar te întreb ? Ce interes avem noi muncitorii să nu executăm comenzile în fabrică ? Să-i irităm pe nemți ? Să treacă la represalii ?

— Asta o zic și eu domnule Buricescu ,să fim înțelegători până trece urgia...

— O spui, dar nu o faceți...

— Cine ?

— D-ta și alții ca dumneata... Voi, muncitorii...! Dece nu lucrați ? Stricaiți mereu...

— Vai de mine, domnule Buricescu, eu ce le spun toată ziua ? Dar poți face ceva de răul comuniștilor ? Țștia sunt nebuni !

— Sunt mulți ? Ii cunoști ?

— Mulți... Și cât le vorbesc ! Dar nimic nu iese... nici nu vor s'asculte...

— Degeaba. Cu vorba n'ajungi la nimic. Trebuie altceva.

Se apleacă și mai mult spre celălalt :

— Fă o listă...

— Cum ?

Exclamația lui Scripcă cuprinde mai multă surprindere, decât indignare.

— O listă... Să-i izolăm... deocamdată... E mai bine și pentru ei...

— Și pentru alții, — întărește Scripcă. Am să fac. O fac... Dacă așa cer interesele vitale ale clasei muncitoare...

— 21 —

În noaptea de iarnă, pașii arestaților și ai jandarmilor care-i escortează răsună puternic. Aproape lângă fiecare curte coloana se oprește și agentul însoțitor cercetează niște liste. Alți și alți muncitori îngroașă rândurile celor căzuți.

Storie^e xlla " V 6 d e m și P e V a s u e I o a e s c u y P e I o a e ? c u i Pe tovarășul dela tu,

— Mâna lui Scripcă, — spune încet acesta
— Te mai îndoiești ?

— 22 —

— Cine e ?, întreabă vocea slabă, precaută.
— Eu, Anca, eu...
— Cine ?
— Tănase... Văduva.
— Ce s'a întâmplat ?
— Lasă-mă înăuntru...

Odată intrat în cameră, pe întuneric, muncitorul explică •
tează — Ma întorceam târziu acasă, când am zărit agenții și jandarmii Ares

Nu' a^e-m "I " K ! C h i P s a i n t r u _ s a s t a u a i c i P a n * l i m e a .
— Nu la rime. Ma, bine Ia o vecină... Așteaptă că te duc eu
împreuna ies în curte.

23 —

In locuința unui tovarăș s'au strâns lângă un aparat de radio- Ruja
S'u f f l l u x A , e x u i 7 b a r b a t i și o f e m e i a t d e s A U r ~ S a z d e l e - «'a adindtto-'
tZ^r^r*"* m P I C I O a r e > f U m e z z a n e r V O S H ^ C d S t e a a t e s t e T M T M
minute." ^ A t M I S p u h e R u j a d u p a C e S t a u i t a t I a c e a s M a i s u " t c â t e v a
s n r n t p l ^ T ? v a / a f D a n . / s e a d r e s e a z â . A l e x a n d r u . A r e s t â r i l e n e - a u c a m î n c u r c a t
socotelile. Curând se întoarce Miron și ce ne facem ? Amânăm ?

torului^u^iJîî^LffL^li^{03 16 11} CM mai degrabă! Infii^area labO _

un scaun alături. Alexandru^triviște l g ^ n t u ^ £ X £ "

SuST.?.de ri^d nerabdB^cristea umbw febrn ia ^ fs^a.'

încununate"culuccS fl S " trmJo^{armatde} C U p r h e J u l d e s a v â r * i r i i

- T o ' z i C r i s t e a o " n e a p r a t i n i - T o " s " << P < l o = T M .

r»i (are, ^{70 11 11 56 0 11 1 1} G i s t e a - A T M î i " O i t r e b u e s a l o v i T M c â l

— 24 —

E disdedimineață. Ziua de iarnă n'a început încă, însă lumina felinarelor a
ns să pălească. În fața unei brutării e o coadă nesfârșită. Femeile striga. Cele
S/"fată bat cu pumnii în ferestruica trasă. Un camion se oprește și prin poarta
„Se băețandrii încep să care coșuri cu pâine. Vacarmul crește. O femeie se cațara
ne trepte. E Anca. își strânge broboada dela gât și striga :

— in timp ce noi înghețăm aici boerilor li se cară pâinea cu camionul.

— E pentru nemți, oameni buni, pentru nemți ! striga o alta.

— Ne fură tot...

— Să nu-i lăsăm !

— Huo !

— Să ne dați pâinea noastră, ca-i muncita!

Cât ai bate din palme, femeile au înconjurat mașina și au luat fiecare cate
o pâine Se risipesc apoi, în timp ce de departe se aud fluieratunile vardiștilor.

— 25 —

Fluierături se aud și în noaptea de primăvară, într'o gară de încfășare
unde liniile sunt ticsite da vagoane. Pe peron, șeful garn sb.ara ca ieșit dm minți
cătore un ofițer . trenului dacă n'am nicio linie liberă ?

În spatele **găn"**, Cristea se desparte de un acar îmbrăcat într'un cojoc greu,
lung până la glesne.

— Ai făcut treabă bună, nene Costache... Pe mame...

— 26 —

Pe străzile întunecate ale Bucurestiului, tineri lipesc manifeste. Pe vitrinele
magazinelor apar fluturași.

— Jos războiul antisovietic!

— Trăiască România liberă, democratică și independentă !

•

Polițiștii și agenții supraveghează deslipirea manifestelor.

•

Convoaie de arestați trec pe străzi.

•

Dar manifestele și fluturașii reapar pe ziduri și pe geamuri.

— 27 —

Într'o încăpere mansardată, Ruja, Cristea și Alexandru stau în picioare în
mijlocul camerei. Cu toții sunt fără haină, cu gulerele cămășilor descheiate. Cristea
își face vânt cu o scândurică. Ruja ține în mână primul număr al „României Li-
bere". Vorbind, aruncă câte o privire asupra-i, bătându-l ușor cu dosul palmei.

— Ziarul ăsta e un lucru mare... El ne va ajuta să strângem pe toți^ acei care
sunt gata să lupte împotriva robiei fasciste. Răspândirea lui e o sarcina deosebit
de importantă.

— Voi lua măsuri chiar astăzi, — se angajează Alexandru.

— Nu prea cred...

Ruja zâmbește pe 'nfundate după obiceiul lui, iar Alexandru îl privește uimit. Dar nu se grăbește să întrebe; știe că însuși Ruja îi va lămuri deîndată.

— Am vești bune, — anunță într'adevăr Ruja, clipind din ochi cu înțeleș S'a întors Miron.

— S'a întors ?

— Și ce spune ? — întreabă nerăbdător și Cristea.

— E bine... De organizarea laboratorului au să se ocupe Miron și Alexandru, iar tu, Cristea, vei prelua munca lui Alexandru...

— Negreșit...

— Prima sarcină, — îl lămurește Ruja pe Alexandru, — e fabricarea unei substanțe inflamabile, ușor de transportat...

— 28 —

În aceeași zi, pe 'nserate, Alexandru și Mura se plimbă încet pe stradă.

— Începem o altă muncă, explică Alexandru. Vei ține legătura între mine și un alt tovarăș. Măine...

Huruitul unui camion care tocmai trece pe stradă acoperă ultimele cuvinte ale lui Alexandru.

— 29 —

Uitându-se mereu la ceas, Mura grăbește pasul. A întârziat și nu mai are decât câteva minute până la întâlnirea de control. Dar ce înseamnă asta ? Locul fixat forfotește de îmbulzeala lumii, de larmă, de strigăte, fluierături...

Prima mișcare a fost să se întoarcă. Pe urmă însă, cuprinsă de presimțiri, continuă să înainteze. Și pe măsură ce se apropie, i se strânge inima. Presimțirea se adevărește. Aude deslușit vocea lui Alexandru :

— Dece vă legați de oameni pașnici, pe stradă ?

— Ce aveți cu ei ? îl sprijină o voce din mulțime.

Alte glasuri se întetesc :

— Dați-i drumul !

— Să se termine odată cu teroarea !

Mura a și ajuns lângă mulțime. Cu greu își taie drum. La mijloc îl zărește pe Alexandru și pe Miron striviți de pumni. Câțiva sergenți de stradă, agenți civili și doi reprezentanți ai gestapoului îi țin sdravăn. Însă Alexandru și Miron se sbat cu îndârjire.

— Tacă-ți gura, bolșevicule! — țipă un agent la Alexandru, care nu conținește a striga :

— Vedeți oameni buni ce-a ajuns țara noastră ! O moșie hitleristă !

— Așa e! — îl sprijină un trecător, — își fac de cap nemții !

— Ce te bagi ? — se răstește la el un sergent. Ți s'a făcut de lagăr ?

Unul din hitleriști îl lovește cu pumnul pe Miron. Acesta se clatină și strigă :

— Au ajuns stăpâni în țară, decând cu războiul ăsta blestemat. Dar nu mai e mult...

Nu apucă să termine.

Polițiști au izbutit să-i urce pe cei doi arestați într'o mașină. Ceilalți polițiști rămași pe stradă împrăștie mulțimea. Oamenii se îndepărtează încet, mormăind. O bătrânică împinge un cărucior cu un copil, crucindu-se. Mura rămâne câteva clipe înmărmurită. Apoi cu o scuturare energetică din tot trupul se întoarce și pornește repede înapoi.

— 30 —

În casa de întâlnire din strada Cometei se află numai Ruja și Cristea.

— Vom începe să strângem arme, — își continuă explicația Ruja. O parte din oameni vor trebui organizați militarmente.

Ochii lui Cristea scilipsesc de bucurie. Ruja a observat și-l bate prietenește pe umăr.

— Se apropie Cristea, se apropie! — continuă el. — Fierbe țara... Armata Roșie înaintează...

Deodată ușa se deschise și intră cismarul cel firav, adus de spate.

— Tovarășe Dan.

— Ce-i ?

— E aici o fată... Spune că a pierdut legătura și că i s'a dat adresa asta pentru control...

— Vezi tu ce e, Cristea !

Cristea iese în coridor. Ușa rămâne puțin întredeschisă. Mura e palidă, răvășită, cu ochii încă plini de groază. Privește năucă și deodată îl vede pe Cristea.

— Cristea !

— Mura !

Amândoi se îmbrățișează. Părintește mișcat, Ruja, care la auzul celor două nume deschisese ușa, îi urmărește din prag. Brusc însă Mura se smulge. II recunoaște pe Ruja. Parcă prin vis. Se îndreaptă spre el.

— Au fost arestați, — geme cu vocea scăzută. — Adineaori... în fața mea...

— 31 —

Înainte de comisarului de siguranță, care „anchetează”, Miron deși lovit până la desfigurare, răspunde apăsător și stăpân pe sine.

— N'am ce să spun...

— Dacă nu vorbești, rânjește comisarul, nici nu te mai trimitem la Malmezon... Te achităm aici.

— N'am ce vorbi, răspunde liniștit Miron.

— 32 —

Într'un coridor, doi agenți îl târâie de picioare pe Alexandru. Capul celui torturat se lovește neînsuflețit de lespezi.

— 33 —

În încăperea din str. Cometelor, Mura a terminat de istorisit. Ruja a rămas calm în aparență. Numai degetele îi frământă chinuit batista

— Buni tovarăși, buni tovarăși... repetă el încet.

Apoi deodată se întoarce spre Cristea și isbucnește, ridicându-și vocea pentru prima dată.

— Tu știi ce înseamnă asta ?

— Știu...

— Alte întârzieri... Alte sute de vagoane de benzină pentru Hitler.

Cristea și-a trecut mâna pe frunte. Se așează, se scoală iar, umblă prin cameră cu pași repezi, neastâmpărați...

Dar sbuciumul lui Ruja s'a potolit. Își îmbracă haina și își ia pălăria.

— Ai să te ocupi tu de asta. Iei legăturile... Ne vedem mâine. Dar bagă de seamă, fii prudent... Camera asta să n'o mai folosim un timp...

Lângă ușă s'a oprit. Se întoarce :

— O să le plătim noi... și pentru asta !... Să n'aibă grijă... O să le plătim î

Cristea și Mura rămân singuri. Se uită stingheriți unul al altul.
 — Ce face Oprișor, întrebă însfârșit Cristea. L-ai văzut ?
 Drept răspuns, Mura clatină negativ capul.

— 34 —

În „Parcul sălciilor” de la marginea orașului plutonul de execuție e pregătit. Alexandru și Miron, sunt alături, cu mâinile legate la spate. Pușcașii înalță armele. Ochesc.

— Trăiască Partidul Comunist ! — strigă Miron.
 — Trăiască România Liberă ! — se aude vocea lui Alexandru.
 — Foc! ordonă ofițerul.

Corpurile șe prăbușesc. Miron însă mai are putere să se ridice într'un genunchi :

— Slavă lui Stalin ! — strigă el privind lung la călău.

Ofițerul aleargă spre el, scoate pistolul și-l proptește în tâmpla rănitului. Trage.

— 35 —

Salvele catiușelor brăzdează cu dâre luminoase întunericul nopții. Canoada artileriei crește mereu mai asurzitoare. Tancurile sovietice trec în înaintarea lor vijeliosă peste rețelele de sârmă ghimpată și alte întărituri hitleriste. În strigăte de victorie înaintează la atac valul infanteriștilor.

— 36 —

Pe câmpiile Basarabiei, de unde primăvara care se apropie n'a reușit încă să gonească toate zăpezile, trupele germane și române se retrag în debandadă sub loviturile Armatei Roșii. Pe un drum desfundat și plin de noroi, în urma unei jalnice coloane — tot ce a rămas dintr'un regiment — se mai târăsc câteva căruțe cu răniți. Într'una îl vedem și pe Ilieș. Are capul bandajat și fața lui e chinuită de durere la fiecare hurducătură.

Deodată, la o cotitură de drum, căruța e oprită de un grup de soldați hitleriști.

— Halt ! Walachen—Zigeuner ! Jos !

Soldatul care mână caii încearcă să-i zorească la trap. Dar caii oboșiți nu-l ascultă... Un neamț apucă de hățuri, în vreme ce altul amenință cu un pistol automat. Soldatul român dă să pună și el mâna pe pușcă, pe când răniții din căruța se căznesc zadarnic să se scoale. O rafală și soldatul român s'a prăbușit. Nemții smucesc trupurile răniților și le aruncă în noroiul șoselii. Căruța se îndepărtează.

Ilieș încearcă să se ridice. S'a sculat și se prăbușește iarăși. Un picior nu-l ascultă. Alt rănit îl ajută. Pe urmă, împreună, sprijinindu-se unul de altul, încet, o pornesc prin noroaiele și prin ceața primăverii timpurii, a anului 1944.

— 37 —

În pivnița unde se află instalat laboratorul clandestin, în jurul unei mese, câțiva oameni așteaptă în tăcere. Ferestrele joase, înguste, deabia înălțate deasupra solului au fost acoperite cu cartoane negre. Becurile spânzurate în sârmele din tavan, luminează câteva rafturi și teighele cu tot soiul de instrumente, de eprubete și sticlute. La intrare, un tânăr cu o pușcă automată face de strajă. Alte arme atârnă în perete, lângă ușă. Cei din jurul mesei privesc cu încordare o farfurie, în mijlocul căreia se găsește o cârpă.

Un bătrân scund cu mustăți mari, sure și cu ochelari în rame de os, îmbrăcat într'un halat alb, a turnat peste cârpă câteva picături dintr'o sticluță.

Așteptarea continuă. Într'un târziu bătrânul prinde nervos cârpa și o asvârlă la o parte.

— Dece nu merge ?, îl întreabă Cristea.

— Ne trebuie fosfor, îl lămurește bătrânul.

— Și e atât de greu de găsit ?

— Foarte greu! intervine Tănase Văduva. Speculanții nu-l vând decât oame-
nilor lor de încredere. Apoi, cine-l cumpără în cantitate mai mare, se expune...

— Cumpăr eu ! intervine un tânăr negricios, acelaș cu care ținuse Mura
legătura în 1944.

— Domol ,domol !, îl potolește Cristea. Nu te repezi așa. Va să zică, tovarășe
Mihu, se întoarce el iar către bătrân, totul depinde de fosfor ?

— Firește!

— Și dacă găsim și fosfor, atunci în câteva zile putem avea substanța in-
flamabilă pentru aruncarea în aer a rezervelor hitleriste de benzină ?

— Fără îndoială.

— Bine ! rostește atunci hotărît Cristea. Vom avea fosfor !

— 38 —

În încăperea conspirativă e aproape întuneric. Amurgul de primăvară a
coborît deabinelea. Înăuntru se află numai Ruja și Anca. Fruntea îngândurată a
lui Ruja e și mai brăzdată de cute ca de obicei.

— Pândește bine momentul când laborantul e afară, îi spune el. Să ai o
cârpă pregătită. Dacă te pomenești cu el pe neașteptate, să creadă că ștergi praful...
Și mai e ceva. Știi, dacă se răstoarnă sticla, fosforul se aprinde singur...

— Știu, mi-a spus laborantul.

— 39 —

În laboratorul fabricii, Anca face curățenia de dimineață. Se apropie de vi-
trina cu sticluțe. Începe să plimbe cârpa peste ele. Apoi grăbită, scoate una afară. O
destupă. Lucrează ager, febril, trăgând cu ochii mereu spre ușă. Cu o pensetă ex-
trage câteva grăunțe și le trece în alta, pe care a scos-o din buzunarul halatului.
Apoi continuă să șteargă praful.

— 40 —

În celălalt laborator, din pivniță, lucrul se desfășoară în tăcere.

Bătrânul Mihu a isprăvit de preparat o anume soluție. Se apropie de o
altă masă, de unde ia o farfurie. Rupe o bucățică de cârpă și o pune pe farfurie.
Apoi picură încet din sticluță pe cârpă. Toți cei de față, Cristea, Tănase Văduva,
tânărul cel negricios și încă doi tovarăși în halate, se strâng în jur și așteaptă.

Așteptarea e lungă și chinuitoare. Dar... deodată cârpa se aprinde cu o
flacără strălucitoare. Toți răsufală ușurați. Le sclipesc ochii de bucurie. Mihu
întinde sticluța lui Cristea, care o dă tânărului.

— Expediaz-o imediat !

— 41 —

Undeva, în regiunea Prahovei, lângă instalațiile supapei de siguranță a
unui mare rezervor de benzină, unul din muncitorii care acum aproape doi ani
se declaraseră hotărâți să execute însărcinarea ce le-o dădea Miron, a zăbovit

doar câteva clipe în plus, atât cât a fost nevoie să deșarte conținutul unei sticlute într-o cârpă și s'o lase alături. Se depărtează apoi în grabă.

— 42 —

Șiruri, șiruri de muncitori părăsesc rafinăria. În jurul rezervoarelor se plimba sentinelele nemțești. Deodată explozia prăbușește și aruncă tot. Alarmă țipete, blesteme, fluerături de semnale...

— 43 —

În laboratorul din pivniță munca continuă. Mihu mănuește câteva eprubete. Langa el, mai multe sticlute cu soluție inflamabilă, așteaptă gata.

— 44 —

La un colț de stradă, tânărul negricios s'a întâlnit cu Mura
— Măine te duci iar după fosfor, îi explică el.

— 45 —

La aceeași rafinărie unde s'a produs explozia, soldații germani percheziționează muncitorii care părăsesc lucrul. Un muncitor se apleacă și-și încheie șireturile la ghețe. Neobservat aruncă în șanț o sticlută pe jumătate goală. În timp ce percheziția continuă, o nouă explozie incendiază cerul...

— 46 —

Cât talgerele sunt ochii pe care-i rotește Buldogul. Dela masa de cârciumă din apropierea geamului, a zărit-o pe Mura coborînd dintr-o mașină. Grăbit a aruncat câteva monede pe masă și a ieșit. Mura e la braț cu tânărul cel negricios, înfățișarea lor nu spune nimic neobișnuit: par doi tineri care au ieșit să-și petreacă împreună o după amiază liberă. Buldogul, însă, nu se mulțumește cu o astfel de explicație. Pas cu pas îi urmărește, până la poarta grădinii botanice. Așteptat mai întâi să-i vadă că intră, apoi dă să treacă și el poarta. S'a răsgândit însă. S'a apropiat de gardianul din apropiere, și-a arătat legitimația, a rostit câteva cuvinte în șoapta și numai apoi și-a continuat urmărirea.

Pe aleele parcului, adierea ușoară aduce de peste tot semnele pământului proaspăt trezit la viață. Ici coala câțiva arbuști au și înverzit. Soarele de primăvara se joacă în ochiuri strălucitoare pe iarba fragedă. Mura și tânărul negricos se plimbă alene. S'au oprit. De pe podețul îngust, privesc cum se învolbură apele pline... Apoi tânărul își ia rămas bun... Mura rămâne singură.

— 47 —

^ Dm mașina oprită în apropierea parcului, coboară în grabă câțiva agenți romani și germani. Gardianul s'a apropiat și le indică aleea prin care s'a depărta Buldogul. Spionul i-a zărit și le-a făcut semn să se apropie. S'au risipit apoi în cerc mare în jurul podețului, adăpostiți de copaci.

Din partea opusă celei de unde a venit Mura, se apropie Anca. Buldogul rotește talgerele ochilor și mai uluiți. Anca a privit împrejur, dă apoi să întindă Murei sticluta scoasă de sub broboadă. Agenții au strâns însă cercul. Anca a rămas cu sticluta în mână, cu ochii țintă spre unul din agenții nemți pe care

I-a zărit după un copac. Mura i-a urmărit speriată, privirea, a înțeles și a început să alerge.

— Fugi ! atât a mai prins să-i strige Ancăi.

— Stai! răcnește unul din agenții care o fugărește din urmă.

Plumbii descărcați din pistolul lui se înfig în scoarțele copacilor și scurmă pământul.

Urmăritorul a ajuns la capătul aleei și privește disperat într'o parte și în alta. Fugara i-a pierit din ochi. Agentul se hotărăște. O pornește spre dreapta. Mura însă, în partea cealaltă, adăpostită de un tufiș, a trecut în stradă prin spațiul strâmt lăsat de o zăbrea lipsă a gardului.

— 48: —

— Vorbește! urlă inspectorul de siguranță, izbind-o pe Anca cu patul pistolului în piept. Uzina dumneavoastră e un viespar! se adresează apoi lut Nolly care asistă la anchetă. Ieri comunistul ăla, astăzi...

— Domnule inspector, te rog să ne lași puțin împreună. Aș vrea să vorbesc femeii acesteia, — îi spune Nolly, clipind semnificativ din ochi.

Inspectorul se supune și împreună cu agentul și cu Bulldogul părăsește încăperea.

Față în față, patronul și muncitoarea au rămas singuri. Racoviceanu îi prelungește așteptarea scoțând port-țigaretul, aprinzându-și țigara.

— Anca Dorobanțu, începe el cam împleticit, trăgându-și scaunul mai aproape. Noi ne cunoaștem de mult. Numai eu te pot salva. Dă-ne numele lor!

Anca nu răspunde. Ridică spre el o privire la care mirarea face loc din ce în ce mai adânc urii.

— Știi ce te așteaptă? Să-ți spun eu ! stăruie Nolly Racoviceanu. Pedepsa cu moartea.

Anca tace.

— N'ai avut la noi tot ce-ți trebuie ? Iți câștigai pâinea..., urmează Racoviceanu.

Nici de această dată, Anca nu răspunde.

— Va să zică n'ai nimic de spus ?

— Ba da ! se aude înșfârșit vocea Ancăi.

— înșfârșit! sare bucuros Racoviceanu de pe scaun.

Anca îl privește însă netulburată.

— Domnule Racoviceanu, începe ea fără grabă, adunându-și parcă gândurile. Socot că ai o scurtă ținere de minte.

— Ce vrei să spui ? încearcă să-și păstreze calmul Nolly. — Dar acum e vorba de viața ta...

Anca, însă, continuă ca și cum nici nu ar fi auzit cuvintele lui :

— Am să te ajut eu să-ți aduci aminte... Iată ! În războiul celălalt ai fost ofițer de stat major.

— Ce are aface ?

— În vara anului 1917, ai făcut o inspecție pe front, în munții Oituzului.

— Anca Dorobanțu, eu n'am timp de pierdut cu bâiguielei... Vorbești sau nu?

— Vorbesc !... Ții minte că ai împușcat atunci doi ostași, un rus și un român ?

Nolly începe să dea semne vizibile de neliniște și nerăbdare...

— Ei și ? Am să-ți dau socoteală ție ?

— Vezi bine!, a crescut deodată vocea Ancăi, — fiindcă dacă n'ai știut până acum, astăzi, a vepit vremea să afli cine era soldatul român pe care l-ai împușcat...

— Cine ? — a scăpat involuntar întrebarea de pe buzele lui Nolly.
 — Bărbatul meu... Pinteau...

— 49 —

În acelaș birou, inspectorul de siguranță a făcut cerc cu agenții.

— Tot nu vorbește ? întreabă el.

— Mută ! răspunde un agent.

— De câteva ori a intrat în mașinărie și tot tace, spune un altul.

— A dracului muieră ! exclamă inspectorul cu ciudă, dar și cu admirație.

— Dacă am încerca sistemul ăl nou, din Germania ? propune un agent știrb și fonfăit.

Inspectorul îl privește întrebător.

— Ala cu „electrică” ! lămurește cu rânjet agentul.

— Crezi că rezistă ? se'ndoește șeful.

— Nu vă uitați că e slabă... E vânoasă ! stăruie agentul.

— În definitiv, încercarea moarte n'are, — filosofează inspectorul. Cel mult moare încercatul, adăugă apoi, încântat de jocul de cuvinte. Să ne spună doar unde e laboratorul, restul nu interesează, reia el serios firul.

Agentul ar pleca să execute ordinul, dacă n'ar suna telefonul. I-a făcut inspectorul semn să rămână.

— Vă salut, Domnule Director. Ascult ! se ploconește inspectorul la telefon. Cum ? Ce spuneți ? Cunoașteți adresa laboratorului clandestin ? Minunat !

Entuziasmul inspectorului s'a potolit însă repede. Figura-i exprimă slugărnice și grijă.

— Reproșurile d-voastră sunt nefondate... Am fi făcut-o și noi să vorbească... În definitiv chiar nu știe, căci... Am înțeko. Să trăiți ! se mai ploconi odată strâmbându-se, întrerupt în explicațiile sale.

— Băieți ! le spune agenților. Pe bătrână lăsați-o deocamdată în pace... Ai cu laboratorul tot se curăță...

— 50 —

În fața clădirii roasă de vreme, au oprit brusc două mașini și trei motociclete cu ataș, sosite în viteză. Cei câțiva trecători privesc curioși la oamenii gestapo-ului cu cască, în uniformă cenușie și cu pistoale automate, care coboară în grabă urmași de agenții civili.

Unul după altul au pătruns în gangul întunecos. După prudența încordată a înaintării, se'nțelege că vor să-și surprindă prada.

Tovarășul de strajă însă, tânărul cel negricios, s'a repezit în jos, a trântit ușa pivniței după el și a tras drugul.

— Poliția ! îi avertizează pe ceilalți.

Surprinși, dar fără a-și pierde cumpătul, cei din pivniță s'au oprit din lucru. Privirile lor sunt îndreptate spre Cristea.

În ușă au și început izbiturile.

Printr'o altă ușă, la un semn al lui Cristea, tot grupul se strecoară pe o scară îngustă.

Dorobanțu, Tănase Văduva și Miha au rămas cei din urmă. Distrug în grabă obiecte și materiale. Conținutul unor sticlucțe este deșertat într'o chiuvetă. Alte obiecte au fost aruncate într'o groapă dintr'un ungher, pe care Văduva o astupă, în timp ce Cristea și cu Miha îngrămădesc câteva obiecte în grabă, în fața iși unde detună acum izbiturile. Apoi tustrei urcă scara. S'au strâns cu toții în încăperea din dosul pivniței. Prin ferestruica răspunzând în strada paralelă cu

intrarea, se zăresc însă picioarele altor agenți care așteaptă. O clipă de nehotărâre. Dincolo, izbită de un stâlp, ușa se prăbușește. Oamenii gestapo-ului năvălesc în pivniță strecurându-se printre obiectele îngrămădite la intrare. Grupul dinăuntru răspunde cu pistolul, focurilor de arme automate ale urmăritorilor. Năvălesc acum agenții și din cealaltă stradă paralelă. Lupta e fără cruțare, trupurile se prăbușesc deoparte și de alta. Cristea și Miha se împleticesc răniți. S'ar părea că nu mai e nici o scăpare. În ultima clipă însă, Tănase Văduva sărind pe o masă, spart cu patul armei un geam în tavan și, în vreme ce tovarășii ceilalți țin la distanță cu focuri de arme pe gestapiști, l-a ajutat pe Cristea să se urce. Apoi, împreună cu un alt tovarăș îi predă corpul aproape neînsuflețit al lui Miha. Dar în clipa următoare, Tănase Văduva e înhățat de hitleriști care au înfrânt rezistența celor din urmă luptători.

— 51 —

Intr'o dimineață luminoasă de Aprilie, Ilieș, scofălcit și neras, trăgând un picior și sprijinindu-se într'o cârje, a deschis poarta curții din strada Atelierului. Cu toată jalnica-i (înfățișare zâmbește fericit la gândul bucuriei pe care o va simți Anca, pomenindu-se pe neașteptate cu el.

Fremătând de nerăbdare s'a oprit în fața ușii și ciocănește ușor. „Încă o clipă — își spune desigur — și mama are să deschidă !” După ce a repetat însă zadarnic ciocăniturile, încearcă să privească pe fereastră înăuntru. În lumina puțină a încăperii nu poate să desprindă mare lucru. Liniștea și pustiul de acolo îl neliniștesc.

A trecut deci la ușa dealături. Femeia bătrână, cunoscuta vecină a Ancăi, și-a dus de îndată mâna la gură, ca și când i-ar fi văzut stafia.

— Bună dimineața ! — rostește Ilieș, mirat de privirile vecinei. Mama-i la fabrică ? Așa de devreme ?

Bătrâna îl privește mai departe cu ochii măriți, incapabilă să închege un singur cuvânt.

— Ce s'a întâmplat, tușă Veronica ?... întreabă Ilieș și mai neliniștit încă, în vreme ce din ușă sbughește numai în cămașă Opreșor. Cu un strigăt de bucurie aleargă spre unchiul Ilieș. Ostașul îl ia în brațe și continuă să privească din ce în ce mai nedumerit.

Alți doi vecini porniți la lucru s'au apropiat și ei de ușă. Au înțeles repede și dau răspunsul în locul bătrânei :

— O judecă chiar astăzi l vestește unul din ei, dispensându-se de orice introducere.

— Pe cine ? întreabă Ilieș punându-l jos pe Opreșor, cu toată bucuria în- toarcerii stinsă pe obrazul scofălcit.

— Pe mama dumitale...

— 52 —

În dimineața aceasta de primăvară, cu cer străveziu presărat doar cu arări nourași rotunzi ca niște clăbuci de spumă, cu soare mult și cu atâta lumină, cu torente limpezi de aer care intonează parcă în vibrația lor un imn de reînviere a naturii, porțile ferecate ale Curții Marțiale, dosite în umbră, par prin contrast și mai sumbre.

Numai rândunelele ce-și iau sborul de pe portativul sârmelor de telegraf, nu participă la sbuciumul oamenilor. O lume amărită, înfrigurată, așteaptă să prindă vreun cuvânt, vreo veste răsbătând de dincolo de ziduri, în stradă.

În sala de ședință, publicul și avocații ocupă băncile. Chiar în primul rând Nolly Racoviceanu ascultă cu interes lămuririle în șoaptă ale unui ofițer cu de corații. Pe masa lui, grefierul, un omuleț nervos și pipernicit, îngrămădește de zor dosare. Curtea trebuie să intre din clipă în clipă. A trecut și procurorul militar la masa respectivă. În bancă, alături de Nolly, Margot Racoviceanu plictisită de așteptare își răsfoiește carnetul. Două-trei rânduri mai în urmă, Buldogul agitat și nerăbdător, își roade unghia degetului mare.

Publicul s'a înălțat în picioare deodată. Curtea și-a făcut apariția. Președintele a privit cercetător și sever peste capetele din sală, apoi ordonă :

— Stați jos ! Domnule grefier, primul dosar...

— Anca Dorobanțu ! strigă acesta.

— Anca Dorobanțu ! repetă plantonul.

Ușa s'a deschis. Toate privirile s'au îndreptat într'acolo. Însoțită de sentinela, Anca traversează sala. Ajunsă în boxă, își plimbă ochii peste public ca și când ar caută o figură cunoscută. În decurs de numai o lună, părul ei s'a transformat într'o cunună albă, sub care scânteiază ochii rămași încă tineri încinși de-o arșiță.

— Grigore Stolnicul ! strigă grefierul.

— Grigore Stolnicu ! repetă plantonul.

Adus de altă sentinelă, tânărul cel negricios, palid și neras, se îndreaptă spre banca.

— Ștefan Dumitrache ! urmează apelul grefierului.

— Ștefan Dumitrache ! se aude ecoul plantonului.

Un om între două vârste, cu un bandaj murdar pe frunte își face apariția. -Văduva Tânase! strigă înșfârșit grefierul pe ultimul justițiabil. Muncitorul apare cumplit de slăbit, dar cu aceeași privire dogoritoare în ochi, cu nehpșitu-i fular negru la gât.

În bancă, între Nolly și Margot, schimb de impresii. Buldogul întinde gatul pentru a cuprinde mai din plin spectacolul..

— Acuzată ! strigă președintele către Anca. Cum te numești ?

— Anca Dorobanțu.

— Vârsta ?

— Patruzeci și șase de ani.

— Ocupația ?

— Muncitoare.

— Căsătorită ?

— Văduvă.

— Ai copii ?

— Dacă mai trăiesc, trei.

— Altul, spune președintele.

Mura a deschis ușa, numai ca să poată vârî capul. Pe patul lui de suferință, cu capul înălțat în perne, Cristea ține ochii închiși. Un bandaj imens îi strânge pieptul și umărul rănit.

Mura a împins apoi ușa și i-a făcut loc lui Ruja să treacă, lăsându-i împreună.

Ruja s'a oprit lângă ușă. Privește întâi fără clintire la trupul tânărului care se sbate în suferință. Apoi, în vârful picioarelor se apropie de pat. Cristea a deschis ochii, l-a recunoscut și un zâmbet i-a fluturat pe față.

Ruja a dus degetul la buze, făcându-i semn să nu se obosească. Și-a tras ... scaun aproape.

— Cum se simte Miha ? — întreabă Cristea.

Ruja nu răspunde. Pare liniștit, însă cuta șanțuită dintre sprâncene trădează cu câtă mâhnire ar vrea să înlăture răspunsul. Cristea s'a întors cu o sforțare peste puteri spre el.

— Mort ?

Ruja a înclinat capul.

Cristea și-a aplecat capul pe pernă, strângând din nou pleoapele.

— Mura ! o oprește din drum pe Mura, simțind-o ca a intrat în cameră; In câte suntem astăzi ?

— In douăzeci și cinci ! răspunde tânăra.

Cristea s'a înălțat frământându-se deodată pe cotul sănătos.

— Azi o judecă pe mama !

— Azi, confirmă Ruja, apoi încearcă să-l potolească, punându-i încet palma pe umărul teafăr :

— Liniștește-te !

Zadarnic. Din patulsău Cristea a lărgit ochii, ațintindu-i undeva în depărtare, parcă ar vrea să străpungă cu privirea grosimea zidurilor.

— 55 —

In fața Curții Marțiale, ținută la distanță de sentinele, mai așteaptă încă destulă lume necăjită. Fără nicio pricepere în rosturile justiției, Ilieș se frământă și el în zadar printre oameni. într'un târziu s'a apropiat de sentinelă.

— Vreau să intru și eu, măi frate...

— Ai citație ?

— N'am ! Dar o judecă pe mama...

— Dă-te la o parte ! îl bruschează majorul, care a ascultat dialogul.

— De ce să mă dau ? stăruie Ilieș, îndârjit de tonul răstit al plutonierului. E mama mea, acolo. înțelegeți ? Mama mea !

— Cară-te ! Cât nu-i prea târziu ! șueră printre dinți majorul, proptindu-se amenințător pe călcăe în fața tânărului. Ce-i aici, panoramă, să te îmbulzești ? Ori te mănâncă pielea ?

Ilieș a chibzuit o clipă înghițindu-și nodul amar din gât. S'a rezemat apoi de un zid, ceva mai la o parte.

— Pst ! îi face semn sentinela, îndată ce l-a văzut pe major depărtându-se.

Ilieș a înălțat ochii. înțelege semnul ostașului și, umil, ca să ocupe cât mai puțin loc se strecoară pe urmele lui înăuntru.

— 56 —

In sala de judecată procurorul militar își urmează rechizitoriul:

— Aici nu mai poate fi vorba de discuție ori de șovăieli... Cei ce ne stau în cale trebuiesc striviți... O cere legea războiului. In timp ce ostașii noștri își dădeau glorios viața, acuzații urzeau atentate... Abili, vreme îndelungată și-au putut urma nestingheriți activitatea criminală... Sute de tone de benzină a pierdut armata fuhrerului, din cauza lor...

— Auzi, dragă, la dâșii, abilitate și tactică ! îi împărtășește lui Nolly confidențial indignarea, Margot Racoviceanu.

— Fiți necruțători, domnilor judecători ! interesele superioare cer...

Chiar în acea clipă, privirile îndepărtate ale Ancăi le-au întâlnit pe ale lui Ilieș, care izbutise să se strecoare în sală. I-au scăpărat numai ochii strălumi-

nați de toată bucuria și alinarea că-l vede. Apoi un zâmbet stăpân pe sine, i așternut pe buze.

— ...ca dumneavoastră să pronunțați osânda capitală ! Cer pedeapsa cu moartea ! sfârșește procurorul.

— 57 —

— In stradă, mulțimea celor care așteaptă și-a îngroșat rândurile. Soarbe s a înălțat ajungând în fine cu razele sale și până la poartă. Majorul cu ordinea împinge besmetic necăjiții cu mânerul cravașei, alungându-i spre piața din partea opusă Curții.

— 58 —

— Mai ai ceva de adăugat în apărarea dumatăle ? întreabă prezidentul ne Tănase Văduva.

— Ce să mă apăr ? se răstește Văduva, că tot mă condamnați. Doar atâta vreau sa spun : degeaba vă sbateți ! Tot Uniunea Sovietică va câștiga războiul

— Taci ! răcnește președintele. Dumneata, urmează apoi gâfâind către Anca Dorobanțu, — dumneata vrei să mai spui ceva în apărarea dumatăle ?

— Da ! răspunde Anca.

— Poftim ! o invită președintele și se prăvale obosit pe speteaza fotoliului.

— Eu, domnule președinte, sunt nevasta lui Pinte Dorobanțu, începe ea cu vorba domoală. Bărbatul meu a pierit la Oituz, în nouă sute șaptesprezece. Buncul băieților mei s'a bătut cu turcii în șaptezeci și șapte...

— Lasă-l pe bunic în pace, intervine spiritual, președintele.

— Vă rog să-mi dați voie, stăruie Anca.

— Bine ! Continuă — consimte plictisit colonelul.

— Era bărbat curajos și-și iubea țara, bunicul copiilor mei, Oprea Dorobanțu... Suna din goarnă atacul pe redută, în vreme ce turcii împroșc'au cu gloanțe. Și el suna... așa cum stă zugrăvit în cărțile de școală...

Sugestia se impune așa cum o cunoaștem din gravuri. Oprea gornistul, ostaș, sună vijelios atacul. Dorobanții cu arma în mână, urcă reduta. Sus dincolo' de întanturile de pământ și nuiele, fesuri și arme... Decât că personagii se'nsu-flețesc.se mișcă. Dorobanții urcă mereu, iar gornistul sună mai departe. Unii cad pe drum, alții trec peste dânșii. L-a ajuns un plumb și pe Oprea Dorobanțu. Nici nu ia glonțul în seamă : cu dreapta înlătură șuvoaietele de sânge de pe obraz cu stânga strânge goarna mai departe. Cei mai ageri au si ajuns reduta. Încalecă garduri, sar șanțuri... O învălmășeală de trupuri, de fesuri și arme. Gornistul n'a încetat o clipă să sune. Goarna se reliefează, imensă, pe fundalul orizontului...

Nu s'a clintit Oprea Dorobanțu, — se aud parcă din depărtare cuvintele Ancai, pentru că..., răsună vocea ei și mai putarnică, mai plină de mândrie — pentru că suna din goarnă liberarea țării...

Se oprește câteva clipe apoi, 'ca pentru a răsufla și pentru a-și aduna gândurile.

În sală, fețele oamenilor sunt crispate de încordare.

— Dar n'a avut parte de libertate ! — urmează Anca, ridicându-și privirea și înfruntând chipurile încruntate ale militarilor dela masa de judecată.

— Destul ! urlă președintele agitând clopoțelul.

Anca însă, nu se lăsă intimidată de urlatul președintelui.

— ...dați-mi voie...

— Ți dau, se moaie până la urmă colonelul, dar să vorbești numai despre faptele tale...

— Despre ale mele, firește... Doar despre ale cui ? Nu pentru mine a cerut domnul procuror pedeapsa cu moartea ? Pentru mine și pentru ceilalți... Tovarășii mei... Atâția oameni trimiși la moarte... Dar dece ? A cui e vina ?

— Lasă astea, intervine din nou și mai tăios președintele. Nu te privește... Apără-te...

— N'am dece să mă apăr ! Vocea Ancăi a încetat să fie domoală. Crește mereu. Să se apere acei care l-au ucis pe Oprea Dorobanțu, eroul dela Grivița.

— Taci!

— N'am să tac !... Strigătul e atât de puternic, încât președintele amuțește... — N'am să tac, fiindcă am văzut cu ochii mei... Eram copilă atunci, în 1907, dar țin minte... cum i-a strâns în marginea satului...

— 59 —

În marginea satului, grupul de țărani sdrențuiți, scofâciți, palizi apar înghesuiți între sentinele. Un pas mai înainte, Oprea Dorobanțu, în straie țărănești, cu goarna în mână. Semeț, ține fruntea ridicată. Un maior anchetează :

— Tu ești capul răsculaților ? întreabă maiorul. Luați-l în primire! îi spune vagmistrului... Și până una alta să mi-l pișcați cu fierul roșu, să afle și el că mai avem legi și pravile după cari ne cârmuim. Că nu-i nimeni de capul lui...

— Să ne fie cu iertare, domnule maior, răspunde cu voce domoală Dorobanțu. Noi țărani ne-am plâns și ne-am tânguit. Dar cine ne-a auzit ? Or fi fiind ele legi și pravile ! Dar pentru noi țărani, când avem dreptate nu stă scris în pravilă și când scrie în pravilă n'avem dreptate...

Mayorul a făcut un pas înainte.

— Tocmai tu, căruia Țara și majestatea sa i-a dat medalii ? Tocmai tu să te răsvrătești ?

— Iaca la asta nu m'am gândit, răspunde Dorobanțu. Dacă ești lihnit de foame, geaba vodă ! Geaba țară ! Parcă medaliile țin de foame ?

Mayorul doborât de răspuns, cu mânie în ochi smulge de pe pieptul țăranelui medaliile, aruncându-le în noroi.

— Destul ! urlă el. La zid !

Ostașii strâng captivii în rând. Unul câte unul îi înșiruie. Din grupul de femei și copii de alături se aud țipete disperate. Salvă de focuri. Fum și trupuri prăbușite.

Ostașii s'au îndepărtat... îndrăznesc și femeile și moșnegii acum să fee apropie. Lui Dorobanțu i-a înălțat o femeie capul. De dincolo de uluci se repede Pinte. Flăcăul a ridicat goarna, a șters-o de noroi cu mâneca cămășii și a vârit-o în sân...

— 60 —

Imaginea evocată se destramă încet, în timp ce văzduhul se umple de urletul unei voci, ca de fiară rănită...

— Taci ! taci ! îți iau cuvântul, taci !...

Președintele s'a sculat în picioare și agită mereu clopoțelul. Vocea Ancăi însă acoperă și urletul său și sunetul clopoțelului:

— N'am să tac... Toată viața am tăcut... Și ce folos ?...

— Soldați ! urlă ieșit din fire colonelul, rotindu-și ochii injectați de sânge la dreapta și la stânga. Scoateți-o afară !

^ Două sentinele sar lângă Anca și o apucă de amândouă mâinile P, inși, se smucește și se eliberează. Strigă într'una :

~ Pe Pinteaua al meu tot UTM! de-ai voștri l-a omorât... Acum vreți să mă omoriți și pe mine... Dar n'o să ne omoriți pe toți!

-- Afară ! Taci ! - o secondează ca un refren vocea răgușită a colonelului — t.eoateți-0 odată, — mai geme el și cade istovit în fotoliu.

^ - TX. "d S ni? u r a m a s b a t e u t ~ " acoperă vocea mereu mai puternică a Ancai. Ați vândut țara... dar o să plătiți...

Sentinelele care o târâie au ajuns lângă ușa. Printr'o nouă efortare femeia a izbutit sa se smulgă iar. A întins mâna către judecători. E atâta mânie în demnitatea și înfățișarea ei, încât cei doi militari nu cutează s'o mai atingă. O tăcere adâncă a coborât pentru o clipă peste sală. Toate privirile sunt îndreptate spre ușa, de unde ea continuă să vorbească :

— O să plătiți !... se aud răspicat cuvintele. Pentru tot... și pentru Oprea și pentru Pinteaua... și pentru mine... pentru tot sângele țării...

Cu mâna dreaptă întinsă către Curte, Anca își termină cuvântarea :

— Nici în gaură de șarpe n'o să scăpați, ucigașilor!!...

— 61 —

— Coridorul cel lung al închisorii e pardosit cu pietre mari, pătrate, roase de mu și mu de pași care au purtat pe aici dealungul atâtor ani greul atâtor suferințe. În liniștea închisorii răsună puternic pași, în cadență.

Un arestat, îmbrăcat în sdrențuite haine militare s'a oprit din măturat și așteapta^sa se apropie oamenii ai căror pași răsună. Lipit de perete rămâne stană ae piatra... Pe lângă el trec sergentul de zi cu cheile și Anca însoțită de sentinele. Anca pășește rar, fără a se uita înlături, cu privirea senină, liniștită. S'au oprit m fața celulei. Cheile clănțanesc. Bara de fier e dată la o parte cu vuiet ușa se deschide și Anca e iar în celulă. Tot atât de liniștită se așează pe patul de scânduri acoperit de o rogojină ruptă.

În coridor, arestatul ce se oprise din măturat, cu o întrebare mută pe față se apropie sfios de sentinela care o însoțise pe Anca. Acesta a înțeles :

— O împușcă și pe ea! sună răspunsul scurt în care răbufnirile de indie-* nare se împletesc cu o răpusă tristețe.

— 62 —

În camera unde e lungit Cristea pe pat, Ruja a intrat palid, încercând zadarnic sa-și ascundă toată zbuciumarea din el

Cristea îl privește cu stăruință, sfredelitor, și , înțeles de îndată fără a ma. aștepta o singura vorba. S'a ridicat pe marginea patului si ar vrea să se dea jos. Ruja se apropie și-și lipește încet buzele de fruntea 'lui. Amândoi își strâng mâinile barbatește, când în ușa întredeschisă de Mura se ivește Ilieș

Frații se privesc îndelung. Ruja s'a dat la o parte. Mura e înlăcrimată.

îmbrățul Lază ^ ^ U S T I ^ " V i n e t t e p e d e î n î n t â m p î n a t e Și frații se

— 63 —

A venit și vara, o vară fierbinte și înăbușitoare. În fiecare seară căldura aduna mn și mii de oameni necăjiți în răcoarea parcurilor.

Pe o bancă îndepărtată, ascunsă în desișul unor tufișuri, Ruja și Cristea au întârziat schimbând vorbe și gânduri.

— Nene Andronie, spune Cristea, eu zic că e vremea să intrăm în acțiune.

„În sucire, - t u Cristea, chiar de mâine preiei comanda unu. detașament pa-

„A- u-i ini Tristea e ffata gata să explodeze, dar Ruja îi oprește

Bucuria din ochii lui Cristea e gata gaw sa v ridicata in us. To-
avântul, atingând ușor cu vârful crenguțe! mana lu. Cristea

„și tânărul reușește să înceapă :

Z st" ! Ascultă întâi... Știi care va fi prima ta misiune ?

Z sfeliberați grupul tovarășilor condamnați la moarte în procesul l-

Cristea a amuțit. Numai ochii spun fără glas nemărginita satisfacție, dar

si mi rarea, care la copleșit d i n t r ' o d a t ă ^ t ^ n > a u c u r a j . . . Dar nu

"U i RulTs'a oprit. Câteva, clipe tăcerea durează. Apoi urmează întrebarea:

— Acum spune ce ideie ai, întrebat Pe urmă,
Cristea e surprins, parcă nici nu se ma. aștepta sa tie întrebat.

— răspunde încurcat :

— Știi... nene Andronie... eu eu. - apoi <^?ata — E t t a s t a v r o .

risească, uitându-se la celălalt cu o însuflețire dm toata mima.

— iam să propun.

64 —

in hallul caselor Racoviceanu, în jurul unei mese defridge. .au adunat
Nolly, Margot, Buricescu și un ofițer superior_ in un,orm. Pe un ^ (u l a r

— Trei carafe! anunță Nolly.

— Pas, spune generalul.

— Patru trefle, urmează șirul Margot.

- Iar' o apostrofează plin de reproș, Nolly.

|

SSW2£ bătrânul Do*, care a înre.lstra,

mecanic cuvântul.

- Jucăm bridge, tata..., replica Nolly.

- Mi-e foame, se tângue bătrânul.

- Mai adineaori ai mâncat, tată l - pufnește oțanta Margot.

- Pas, aruncă plictisit și Nolly. Joaca daca vrc in,eruptă pe
ficiație pe Margot; apoi, aplecându-se spre general re.a o discuție

S e m n e ^ ^ ^ f ^ ' o f e f a i v a rusească a schimbat situația. Trebuie să ne

grăbim ! Să fie împușcată cât de curând

și etalează cărțile pe masă și continuă :

Oen^cer^tS,,<.e, e * dup, ce arunc, o carte pe masă. se „,toarce spre

Nolly.

— Ce-ați spus ?

— Chiar mâine, zic ! Anca Dorobanțu să fie împușcată chiar mâine

— Poate, răspunde generalul, apoi uitându-se iar pe masă, se sburtește indignat spre Buricescu. Ce faci, mon cher, ce faci? Nu ți-am arătat n. loarea ?

— 65 —

În fața celei unde se află închisă Anca Dorobanțu, s'a oprit un soldat pe uita înlături și deschide apoi grăbit vizeta.

— Tușa Anca, Tușa Anca...

— Ce ?

Anca s'a ridicat de pe rogojină și se apropie și ea de vizetă.

— Am auzit, — se bâlbâie plin de emoție soldatul, — că azi noapte..

Anca nu răspunde nimic. Soldatul dă să închidă vizeta. Dar odată femeia îi apucă de mână.

~ Ascultă... te rog... Să fac o scrisoare... fiului... S'o duci tot acolo Știi ?

Soldatul privește din nou plin de îngrijorare în lungul coridorului.

— Bine... numai scri-o repede.

— 66 —

Într'un șopron cuprinzător, vreo douăzeci-treizeci de tineri s'au adunat pentru a primi instrucțiuni. Se împart arme. Printre cei de față, se află Ilieș și Mura.

În clipa în care dinspre curte a intrat Cristea, toate privirile se îndreaptă spre noul sosit. Cristea strânge grăbit mâinile.

— E gata ? Totul ? întreabă el.

— Gata, răspund câteva voci.

Cristea s'a urcat pe o ladă și privește cu bucurie și mândrie către gruz;

— Tovarăși, începe el, lașul a fost eliberat de Armata Roșie. Trupele eliberatoare se apropie... în curând o să intrăm și noi în acțiune.

Rumoarea produsă da bucuria celor auzite îi acoperă glasul. Cristea ridică mana și tăcerea se lasă iar.

— Știți care ni-e datoria... Nicio șovăială... Să arătăm noi acum fasciștilor ce înseamnă război !

O pădure de pumni se ridică în loc de răspuns. Cristea coboară și se întâlnește într'un colț cu Ilieș și cu Mura.

— Poate o scăpa și mama, spune Ilieș.

— Eu așa cred, răspunde Cristea.

— Și Simina ? suspină Mura.

de clipă ^ Biat3 Simina? răspunde ca pentru el Cristea - Să stai închisă în astfel

S'a apropiat de dâșii un flăcăiandru. Îi atinge pe Cristea, pe umăr

— Te chiamă în stradă...

În stradă e soldatul cu care vorbea Anca. Fără să-i spună nimic îi întinde un minuscul sul de hârtie cusut într'o cârpă. Cristea rupe cu dinț **ată** și desface o singură foiță de țigară. Citește și rămâne sdrobit

— Ticăloșii!, atâta îi scapă printre dinți.

Apoi îl apucă pe soldat de mână.

— Ascultă, poți să-i duci un răspuns ?

— Da, dar repede...

— Așteaptă aici.

Cristea n'are de făcut decât câțiva zeci de pași. În curtea vecină bate încet în geam. Perdeaua se dă la o parte și peste câteva clipe, ușa se deschide.

Ruja e cu încă un tovarăș. Amândoi ascultă cu inima sfâșiată vestea de necrezut.

— Azi, chiar azi îi împușcă. Azi...

Ruja citește și recitește slovele de pe foiță.

— N'o să-i împuște azi ! spune deodată hotărît. Apoi schimbă o privire cu celălalt. Găsind aprobare, se întoarce spre Cristea :

— Pregătește oamenii și ia legătura cu Bantea. Astăseară la ora zece. Poți să comunicii celor din închisoare ?

— Pot...

Cristea se așează la masă. Scrie grăbit. În câteva clipe e afară. Aleargă. Mai să răstoarne soldatul, care zărindu-l, i-a ieșit în întâmpinare. Ii strecoară scrisoarea :

— O dai acum, chiar acum... Da ?

— Desigur.

— 67 —

Aproape alergând, soldatul ajunge îndărăt la închisoare. Dar în apropierea porții se oprește uluit. Camioane militare nemțești barează strada. Militarii germani foiesc în jurul lor... Ofițeri din gestapo și câțiva ofițeri români dau ordine la intrare. Soldații din garda românească, dau locul. În gherete se văd sentinelele hitleriste, cari au schimbat pe cele românești.

Abătut și buimac soldatul se întoarce și pornește înapoi.

— 68 —

S'a înserat. În multe curți ale Bucureștiului detașamentele patriotice stau gata pregătite. Pe fețele tuturor se citește o nespusă încordare. Pe străzi trec în goană motociclete cu civili înarmați și cu banderole tricolore pe mâneci. Tre-cătorii se opresc din mers și-i privesc cu o tresăltare de speranță și de nerăbdare. În atmosfera orașului plutește apropierea unui ceas hotărîtor, despre care nimeni nu știe încă nimic precis dar pe care îl bănuiesc de-o însemnătate fără margini.

— 69 —

În curtea pătrată din mijlocul închisorii s'a oprit o dubă germană. De jur împrejur s'au înșirat soldații cu armele gata. Dinlăuntrul diverselor clădiri sunt aduși arestații. Printre cei scoși afară se află și Anca. A fost adusă singură, de-o sentinelă. Urcă și ea în dubă. Dintr'o altă clădire se ivesc Tănase Văduva, Grigore Stolnicu și Ștefan Dumitrache.

— Să știți că s'apropie Armata Roșie, le spune bucuros Tănase Văduva celorlalți doi, aruncând pe sub sprâncene o privire piezișă spre hitleriști.

În sfârșit toți arestații au fost urcați în dubă. Câteva comenzi în nemțește răsună îninteligibile. Convoiul pornește. Mai întâi o mică mașină blindată, apoi duba, iar în urmă un camion deschis cu soldați înarmați.

— 70 —

Salvele catiușelor brăzdează din nou cerul întunecat. În noapte, trupele sovietice înaintază pe drumurile Moldovei. Cu tot întunericul, atunci când trec

prin câte un sat scăldat în lumina lunii, grupuri de țărani îi întâmpină cu bucurie.. Fete tinere aleargă cu flori. Bărbații salută prietenos.

— 71 —

Deși e aproape miezul nopții, Bueureștiul e o tălăzuire de oameni. Din toate părțile, lumea se scurge spre străzile principale. Oamenii discută aprins, se strâng în grupuri, strigă, aruncă pălăriile în aer.

— Trăiască armistițiul!

— Trăiască Armata Roșie !

— Trăiască Partidul Comunist!

În ovațiile- celor de pe trotuare trec detașamentele patriotice înarmate. Cetățenii li se alătură.

— Vrem arme !

— Dați-ne arme și nouă !

Apoi strigătele pornesc din nou. Din când în când, de undeva de mai departe se aud focuri de armă.

— 72 —

Cele trei mașini nemțești aleargă în noapte. Au părăsit Bueureștiul. Deodată, focuri de arme trase de după copacii din marginea șoselei opresc prima mașină. Cu sbierete și înjurături doi ofițeri nemți și unul român se dau jos. Unul dintre nemți e rănit. Au frânat și celelalte mașini. Soldații sar din camion și încarcă armele.

— Predați-vă de bună voie, — răsună din întuneric o voce.

Drept răspuns, hitleriștii trag în direcția vorbitorului. Focuri de arme răs-pund din toate părțile. Lupta e scurtă. Câteva trupuri se prăbușesc. Ceilalți ridică mâinile. Cu strigăte de ura ! patrioții români îi înconjoară. Unii dezarmează pe prizonieri. Alții aleargă spre dubă. Strigătele de „ura” răsună și de acolo. Lacătul e smuls...

— Mamă, acoperă larma tuturor exclamațiilor strigătul lui Cristea, când Anca a apărut în ușă.

— Cristea !

Anca i se aruncă în brațe. Toți ceilalți au amuțit. Fac cerc în jurul mamei și al fiului. Ici-colea, unul scutură o lacrimă înduioșată, cu rușinare parcă.

— 73 —

Străzile Bucureștiului forfotesc de alaiul mulțimii care a ieșit cu steaguri și flori în întâmpinarea Armatei Sovietice. Eroii noștri se topesc în fluviul cel mare al mulțimii. Iată-l pe Ruja în mijlocul unui grup de muncitori. Nu departe s'au oprit cei dela fabrica Racoviceanu. Printre dâșii e și Tănase Văduva, și Grigore Leahu și Vasile Ionescu și Ionașcu și câți alții... Lipsește însă Miron. Și chiar de dânsul și-a adus aminte Tănase.

— Ce păcat de Miron... tocmai el n'a apucat o zi ca asta ! — îi spune lui Leahu.

Femeile flutură batiste și basmale, bărbații salută cu șepcile, copiii își întind mânuțele spre tancurile și camioanele încărcate cu soldați. Un ostaș sovietic a prins din sbor o floare aruncată și o duce la buze. Un altul, înălțat în picioare, scoțându-și chipiul, îl agită în aer drept răspuns la salaturile pline de entuziasm,

Pe strada unde se află Anca, Simina, Cristea, Mura și Ilieș freamătul mulțimii omenești a ajuns la culme. Strigătele de bucurie se amestecă cu exclamațiile

de mirare. Trec regimente motorizate ale Diviziei de voluntari români „Tudor Vladimirescu”. Mulțimea ce pe trotuare se frământă cu neastâmpăr. Din când în când un ostaș din camion și un manifestant de pe trotuar se recunosc și atunci omul rupe rândurile și se avântă cu mâna întinsă spre mijlocul străzii. Printre aceștia îl zărim și pe Ilieș.

— Încotro ? țipă el strângând mâna ostașului din camion și mergând câțiva pași alături de mașină.

— Spre Berlin! — străbate prin larmă glasul celui întrebat.

Ilieș se înapoiază răsând bucuros la locul său lângă Anca, Simina, Cristea și Mura.

— II cunosc, — lămurește el. E din regimentul meu.

— Ce bine de dânșii — vorbește cu un văl de îngândurare Cristea. — Merg să elibereze lumea, cu Armata Roșie.

— 74 —

Ia hollul caselor Racoviceanu geamantanele sunt grămădite claie peste grămadă. Doi valeți și o fată de casi împachetează mereu alte lucruri pe care le aduce Eliza. Intr'un fotoliu, absent la toate câte se întâmplă în jur, dormitează Dobre. Margot se plimbă agitată printre bagaje.

— Și unde vrei tu să băgăm toate acestea ? o apostrofează nervos Nolly pe Eliza, care a venit încărcată cu alte rochii.

— Dar ce să fac, Nolly ? se tânguie Eliza. Să le las bolșevicilor ?

Margot s'a oprit în fața lui Nolly.

— Eu tot nu cred ! spune ea. Eu zic să mai așteptăm... Pariez că toate astea-s o tactică...

— M'am săturat de tactica ta ca de mere acre! — sbiară Nolly.

— Ce e ? întreabă din adâncul fotoliului Dobre, trezit de țipătul lui Nolly. Privește mirat de jur împrejur. — Dece plecăm ?

— Pentrucă am pierdut războiul! se răstește la el brutal, Nolly. Am capitulat, asta e !

— Cine ? Rușii ? tot nu înțelege Dobre.

— Ei, pe naiba ! replică și mai brutal Nolly. Noi ! N'auzi ? Trădare ! au întors armele contra nemților...

La auzul cuvântului „trădare”, bătrânul Dobre Racoviceanu într'un suprem efort s'a trezit din somnolență și s'a înălțat lung în picioare. Cuvertura i-a alunecat de pe genunchi.

— Să sune sirena ! Puneți oameni de pază ! Anunțați siguranța ! să-i ares-teze... Telefonați la centrală ! Ce stați ?

Electrizați, dinamizați, toți ceilalți au înălțat capul, adunându-se în jurul bătrânului, ca și cum ar mai fi fost ceva de făcut. Dar extenuat de acest efort, bătrânul Dobre a căzut din nou în fotoliu.

— Mi-e foame ! se mai tânguie odată și adoarme.

— Sinistru ! oftează Nolly dezolat, în vreme ce femeile cad și ele pe scaune, turtite de conștiința că totu-i pierdut.

Așa îi găsește intrând în cameră, Buricescu și un necunoscut în persoana căruia cu greu dar îl recunoaștem pe americanul cel ce cu doisprezece ani înainte a dictat guvernului și industriașilor români condițiile împrumutului.

— II recunoști — întreabă Buricescu pe Nolly, indicând cu un gest ușor de mână pe celălalt.

— Mister Hopkins, se topește într'un surâs radios Nolly. Ce bine'mi pare !

— Ce surpriză ! Ce surpriză, îl secondează și Eliza.

— Dar ce e cu Dvs. ? întreabă noul sosit. Plecați ?

- Bine înțeles!
 — Dar dece?
 — Ce vrei să facem? S'a terminat totul. Au venit bolșevicii.
 Americanul surâde.
 — Glumiți!... Nu s'a terminat nimic... Războiul abia începe...
 Nolly e uluit. Cu greu se desmeticește uitându-se mereu la Buricescu și la american.
 — Uite... Vezi?... La asta nu m'am gândit...
 — Ei! Nu ți-am spus eu că e o tactică! îl apostrofează triumfătoare, Margot

— 75 —

Atelierul de strungărie al fabricii „Dobre Racoviceanu, fiul & Co.” e plin de muncitori. Urale, ovații și strigăte de lozinci abia conțin cu greu, numai atunci când la tribuna Improvizată se urcă Ruja. Părul bătrânului luptător e acum aproape alb, ochii însă strălucesc cu aceeași tinerețe ca și cu 28 de ani în urmă, în parcul unde îl întâlnise pentru prima dată Pinte.

— Tovarăși! începe el. În aceste clipe de mare, de nețărmurită bucurie, se cuvine ca primul nostru gând să fie pentru acei care n'au apucat să le trăiască împreună cu noi.

Zarva se potolește. Fețele devin grave, concentrate.

— Să păstrăm tovarăși un moment de tăcere în memoria tovarășului Miron, a lui Vijelie și a tuturor acelor care s'au jertfit eroic pentru libertatea țării.

Toată lumea se scoală. Într'unul din primele rânduri, Cristea alături de Ilieș privește încruntat. Lângă un perete Anca o sprijină pe Simina, care plânge încet. Privirile celor din jur se întorc spre ele pline de înțelegere.

— Pe urmă, tovarăși, se aude iar vocea lui Ruja, să nu ne'nchipuim că lupta s'a terminat. Oare nu-i cunoaștem noi pe patroni? Se mai îndoiește careva că reacțiunea o să încerce să smulgă poporului cuceririle dobândite în urma victoriilor Armatei Roșii? Să nu ne lăsăm!... Să curățăm uzina de fasciști... Să sprijinim cu toate puterile Armata Sovietică și Armata noastră care i s'a alăturat...

— 76 —

Străzile gem din nou de lume. Mulțimea a ieșit să salute Divizia „Tudor Vladimirescu” care pleacă pe front, dar de data asta pe frontul luptei celei drepte pentru pace și libertatea popoarelor.

Anca, Mura și Simina agită neconținut batistele. Deodată au tresărit. Buchete de flori zboară înspre camionul în care, alături de alți soldați se află Cristea și Ilieș. Și amândoi frații și-au recunoscut pe-ai lor. Prind florile și le agită. Mulțimea izbucnește în alte și alte urale, în a căror larmă camioanele trec unul după altul...

— 77 —

În curtea din strada Atelierului, Anca a rămas singură. Cu bărbia sprijinită în mâini stă pe prispă și se gândește.

— Bunicuțo, a răsărit Oprișor ca din pământ. Ce e cu asta? — spune el târînd cu greu după dânsul goarna lui Oprea Dorobanțu.

Anca îl trage ușor lângă ea.

— Șezi colea frumos și ascultă.

Copilul s'a așezat cuminte cu goarna lângă el. Bunica îi va spune o poveste... Iar Anca începe:

— În anul una mie opt sute șaptezeci și șapte...

— Sfârșit —

NĂSTASE IGNEA, VETERANUL

„Ți-oi spune, măi nepoate, povestea cum a fost.
Poveste grea și aspră, ca de țăran sărac.
De n'oi putea în vorbe alese, s'o îmbrac,
Vei scrie-o tu mai bine și cu rost.

„Să nu te miri că nimeni, de mine n'a știut
Și-am stat aici, în Luța, printre plopi.
Uitat de rege, de ciocoi, de popi,
Deși le-am fost la 77 scut!

„Alunecă Șiretul nostru, printre sălcii —lanț...
Auzi-1! îmi vorbește ! Dar câte nu mi-a spus
Și-atunci în '77, când m'am dus,
Flăcău voinic ca plopul, în „14 Dorobanți” !

„Când am plecat cu Mitru, din Luța, la război,
Nu se prelinse-o lacrimă pe-obraz.
Eram voioși și veseli. Glume, haz...
Că de scăpăm de Turc s'or duce și nevoi.

Să frângă jugul Țării — pleca atunci norod,
Plecau din deal ostașii, alătura de Rus,
Am coborât șoseaua 'n vale, spre apus.
Lătra Lăbuș ; iar tata sta nemișcat pe pod.

„Lung mi-am întors privirea din vale, către ei.
Doar mamei, biata, ochii-i lăcrămau.
Ședea în drum cu Rada lui Mitru. Se 'nchinau."
' ...Oftă Năstase Ignea, privind în ochii mei:

„Eram săraci lipiți. Ne-am dus, nepoate,
Cu gând c'om căpăta și noi un drept.
Șiretul printre sălcii ne aduna la piept
Și ne 'nsoțea cu cîntecele toate,

„Și nu ne mai gândirăm că ne-apasă
Oreu, sărăcia ce purtam pe umăr,
Și bice și năpaste fără număr —
Cr grabnic să svîrlim pe Turc din casă.

„Se revărsau flăcăi de peste tot, din țară,
Cu flori la pălărie. Cîți n'au pierit, s'au stins,
Oțele infruntind cu ochiu-aprins
Smulgând Moșia dela Turc, din ghiară !

„Ce suflet și putere s'a revărsat dintr'însii
Parca-și sorbeau tăria din țarina rămasă
Cu plozii,,cu bătrânii, nădăjduind, acasă...
Iar de-au pierit, nu morții sunt învinșii.

„In șanțuri, plini de glod, bătuți de ploi,
Cu pieptul gol, mantaua putrezită,
Privirea noastră-adeșea umezftă,
Tinjind căta spre glie, înapoi.

„Nu mai aveam răbdare în șant si blestemam
Ca stăm ca niște viezuri. Sergentul Frunză strigă
„Don căpitan, mai stăm ? Am pus de mămăligă !"
Buna-ar fi fost nepoate, nici pe-asta n'o aveam!

„Ni-era ca frate Rusul. Tot țăran !
Și dîrz ostaș, destoinic, încercat.
Cînd a pornit, parcă ne-a furnicat
Și-am năvălit cu toții spre cuibul lui Osman !

„...In față, Rușii, aprig, prin dușmani taie vad.
Îe prăvăleau vrăjmașii secerăți!
Și pe cărări croite de neînvinsii' frați,
Ne-am aruncat în clocotul de iad. ' '

„In toiu'ncăerării ne smulse steagu-un Turc
L-am fulgerat cu dreapta, iar stînga pe stindard.
Ne copleșesc dușmanii, dar ochii noștri ard.
Și cu drapelul nostru pe culme dam să urc.

„Dar Turcii ne' mpresoară isbind din flancul drept
„Scăparea e în luptă !" ne strigă Mitru. „Dă-i" »
„E scumpă pielea noastră, măi flăcăi!"
Și smulse iataganul ce sta să-mi cadă'n piept.

„O clipă... Doar atît i-a fost sărmanul!
Căzu pălit în tîmplă. Nici n'a gemut. Apoi,
Prin pulberea stîrnită, vedeam pe Rusi spre noi
Cum năvăleau rostogolind dușmanul.'

„Așa-am scăpat din roata făcută de vrăjmași
Și ne-am zvîrlit mai aprig să ne'mplnim solia,
mai bine moarte'n luptă decât să'nduri robia
Priveau la noi din țară cei rămași'

NASTASE IGNEA, VETERANUL

„Prin grindina de gloanțe, prin șuer și prăpăd,
Cădeau mereu ai noștri, cu Rușii laolaltă.
Tot mai putini rămânem și culmea tot mai nalta !
„Să nu vă'dați" ! ne strigă sergentul. Mă rapad !.

„Ce trîntă-a fost! Și cum suna trompetul !
„Pe ei băieți" și „ura", vuia, isbind,
Furtună-a fost atunci dorpbănțimea !
Și-am isbucnit cu toții : „Al nostru-i parapetul !

Se destrămau ceți albe ca laptele, pe deal
Si coborau spre Lunca Șiretului ereți
Rotindu-se pe ceru'nsoritei dimineți...
Sta veteranul nostru cu ochii duși spre mal.

In iureșul cumplit, la Grivița 'n redută,
L-a zugrăvit pe pînză Grigorescu.
Incrîncenat l-a pus în pagini Odobescu.
Balcanul șguduișe, stîncea mută !

Si l-au cântat poezii : Coșbuc, Alecsandri.
In proză l-a 'ncrustat Emil Gîrleanu.
A 'nduioșat și piatra Sadoveanu...
Dar nici nu se clintiră stăpînii de moșii !

„Cînd ne-am întors, Șiretul tot lăcrima povești.
Și Ialomița, Jiul și Oltul clocoteau.
Si dorobanți și călărași, gemeau
Sub și mai' grele juguri boerești!

„Und' să te duci, spre cine să te 'ndrepti
Cînd moșieru-i rege și vodă-i moșier ?
Dreptatea unde s'o găsești, în cer ?
Ba nu! Să lupti s'o smulgi, nu s'o aștepti!

„Pînă'ntr'o zi — întinse brațul — vezi ?
Din sus veni puhoiul : Botoșani !
S'au scurs din '77-atîția ani !
Și tresăriră 'n tropot și dealuri și livezi.

„Cu pieptul gol, cămeșe zdrențuite,
Ca 'n viforul din '77-atunci,
Ne revărsarăm coasele pe lunci
Și focul de dureri, înăbușite.

•

„Ce cale pînă astăzi !...
Și'n August 23,
Ostașii sovietici treceau, călări, prin valuri,
Și revărsau nădejțile pe maluri.

ALEXANDRU ŞAHIGHIAN

Mi se părea că dâşii-s tot acei
Care-au trecut pe-aici odinioară...

»Alt jug svîrleau acuma, mult mai greu,
Sub care-adînc gemea tot neamul meu... '

„Cu flori i-a 'ntîmpinat întreaga țară!
Un veac aproape fruntea mi-a umbrit,
Dar mintea-a prins acum, mai bine sa 'nteleagă
Ce rosturi mari, adânci, de Ruși ne leagă,
Că pentru totdeauna cu ei ne-am înfrățit.”

•

Clăcași și robi din țarini, luptând v'ați ridicat!
Azi voi sunteți stăpîni pe roditoarea glie !
Stă pentru lumea 'ntreagă mărturie,
Gospodăria colectivă 'n sat.

In părul nins, ca vișinul în floare,
Se pleacă veacul greu, să te sărute.
Ți-s ochii umezi, chipul sapă cute,
Bătrâne dorobanț! Mănunchi de soare

Te 'mbracă 'n falduri aurii. Scipește
Pe pieptul ce-a 'nfruntat vrăjmașii, „Steaua
Republicii”, ce-ți încunună neaua.
Ea despre libertate povestește:-,-

VERSURI PENTRU COPII

PUIUL DE PIERSIC

Sanda, puiul tău de piersic
Și-a pus astăzi de cu zori
Peste umeri și pe brațe
Un costum de roșii Hori.

Curăță-l de-omizi și pune-i
Apă, seara după cină,
Că-i e sete și nu poate
Să se ducă la fântână.

Și nu-l rupe, că la toamnă
Se va apleca în jos,
Să-ți dea fructe... Și pe frunte
Te va săruta frumos.

CIOCÂRLIA

Când cu stoluri primăvara
își arată 'n zări solia,
Către cer, în toată țara
Se înalță ciocârlia.

Alburie pe sub pântec,
Zboară roată pe ogoare,
Ca un clopoțel cu cântec
Agățat de-un fir de soare.

Ea, de când e Lotru gărlă,
Pe plugari de frați îi știe.
Haide Sanda, mică sfârlă,
Fă-i și tu o bucurie:

Iată : nu-ți mai rupe iia,
Când te joci, sărind, cu sfoara.
Si atuncea ciocârlia
6 să-ți cânte toată vara.

CRISTIAN SARBU

CRAVATA ROȘIE

Sanda, 'n clipele vegherii,
Cu-ai tăi ochi ca de alună,
Vezi pe drum pionierii
Fluturând cravate roșii.
Și mă 'ntrebi: ce vor să spună ?

Uite-au fost și sunt în lume
Oameni liberi fără frică,
împreună au un nume :
Ei sunt comuniști. Și roșu
Le e steagul ce-l ridică.

Din stindardul lor e ruptă,
Flăcăruia din cravate,
Pentru viață, pentru luptă,
Ca școlarii care-o poartă,
Să le semene în fapte '

Deci, când tu vei fi mai mare
Și vei merita cravată
Roșie de luptătoare,
Să nu uiți ce-ți spun acum
Niciodată, Sandă, fată !

C A T I A

Din carnetul liric

Pe perete în odaie, lângă pat,
Unde bate un pendul cu largi măsuri,
Vezi un tânăr zugrăvit pe un placat;
Stând în fața unei margini de păduri.
Un constructor la canalul Volga-Don :
Zâmbet bun pe buze-i înflorește,
Poartă cisme, salopetă, pantalon,
Iar cămașa ca zăpada strălucește
Făr'o pată, fără niciun fir de praf, —
Ani s'o poarte, pare nepurtată...
Și atât de bine-i ras flăcăul
C'ar putea un veac să nu se radă!

•

Rochia-ți de stambă prăfuită;
Cu basmaua până pe sprâncene,
Când vii seara'n staniță-obosită,
Tari mirezme-aduci de buruiene...
Tu cu cremă-ai dat de multe ori,
Soarele să nu te înegrească ;
Până seara ai trudit din zori
La'ncărcat de grâu ; și, tinerească,
Mâna-ți strânge vreascuri fără număr...
Pleci apoi Ia râu, și nu-i aproape, —
Cobiița cumpănind pe umăr.
Râul e un firicel de apă :
Cărunțit de multe sălcii, seacă.
Au rămas doar scoici și pietricele ;
Vântul totuși crețuri stă să-i facă,
Dându-i chipul unei bătrânele.
Trupul fraged repede ți-1 scaldă,
Spală-ți oboseala, hai la cinema !
Vii acas', miroase-a fân și seara-i caldă ;

NICOLAE DORIZO

La placaltil de pe zid privești așa,
Intr'o doară și nepăsătoare.'
Dar la cine-ți fuge gândul, fetișcană ?
Cme'n visul tău ți se năzare ?

Plouă... trece-o camionetă'n goană ;
La volanul ei e un flăcău.
Chiar de bate vântul ne'ndurat
Și cu ace ploaia 'nțeapă chipul tău,
Tu, de tot ce e pe lume ai uitat,
Discutând viclean cu-acest vecin,
Despre lucruri ne'nsemnate, care'
Au acum o importanță mare :
— Dumneata te duci' în sat la cinema ?
— Da, mă duc...

...A ! cred că si eu pot
Dar mașina, a virat deodată.
Mâna lui te sprijină de cot
Și tresari, un pic înfiorată,
Insă drumul iar e neted și curat,
Nu cetește nicăerea, nicidecum...
Hei, șofer! Alegem drum mai hurducat
Ca vecinul pe tovarășa de drum,
Grijuliu so poate ține de mijloc ;
Ia, șofer un drum cu gropi acum,
Claxonează, pune frâna, 'ntoarce'n loc :
Poate soarta Catiei se'ntoarce
Brusc dintr'o mișcare ce-o vei face !
Ia viteza treia, sboară'n chip și fel
Și Ia zeci de kilometri'u arătură,
Prinde'n fugă dragostea c'o mână,
Ca nivicând să nu se mai despartă,
Și din clipa-aceasta să rămână
Amândoi tovarăși buni de soartă.

Dar șoferu'n câmp, la muncă, a stopat :
— Gospodino, tu aici cobori...
Vorba încă nerostită i-a urcat
Val de sânge în obraji ca doi bujori,
Vorbă caldă care-atârnă greu
Luminoasă pentru amândoi,
Chin și zâmbet pentru el va fi mereu.
— Ce-â fost asta ?...

— In mașină, fost-au doi !
Camionul doar cu unul a plecat,
Trasportându-l pe traseul Volgâ-Don,
Pe-acel tânăr cu surâsul neuitat;
Poartă cisme. Salopetă. Pantaloni.

Cu cămașa prăfuită e'mbrăcat;
 Spic de grâu îi erau genele, șt grele,
 Iar pe drum a spus la glume și-a cântat;
 Dar ofta din când în când, că n'ayti timp
 Tocmai astăzi să se radă... cum voia..

•

..Să-mi îi dat măcar o poză-a lui în dar,
 De-ar fi fost oricât de ștearsă, cât de rea
 Fără griji, eri: azi cu-o grijă ca de jar :
 Când și cum să-l vadă'n sat la cinema !
 — Autoriile, 'nțelege că pe drum,
 Noi am hotărît să îie-așa.

Este-acas'; miroase-a fân și e zăduî
 Ea se uită într'o doară la placat;
 Stând în colț de-atâta vreme atârnat
 Dar al cui o fi acel acordeon
 Ce se-aude mai departe lângă sfat ?
 Este-al celui cunoscut în camion ?...
 — Autorule, poet de vrei să fii,
 Fă să'ne'ntâînim acuma chiar:
 Eu îl și iubesc din suflet pe flăcău,
 Orișcare-i subiectul tău;
 Nu strica cerneala în zadar
 Și mai bine ajută-mă cu-un sfat!

•

Rochie nouă azi ai îmbrăcat
 Nou tulpă până'n sprâncene ți-ai lăsat:
 Totuși nu cred, o, Catiușa, că-I iubești
 Și să stii că văd mai bine'n viața ta.
 Râsul galeș, glunie'n treacăt și povești,
 Un fior al mâinii strânse-așa.
 Tresărirea scurtă de o clipă,
 Tot o clipă ține și dispăre,
 Dacă 'n pripă tu o crezi iubire,
 Nici o frumusețe dragostea nu are.
 Drept vorbind, tu nici nu-l știi prea bine
 Ca să-i dai iubirea ta fierbinte ;
 Și oricât de bun ar fi, nu se cuvine,
 Să te-avânți fără-a privi în urmă.
 Poți să știi'dacă șoferul n'a stopat
 Lâiișă șantier tocmai la timp ?...
 Vorba asta care-atârână greu,
 Nesfârșită, caldă și adâncă,
 Las-o'n pace, negrăită încă,
 Las'să crească'n tine întreit: ^
 S'o păzești ca pe-o comoară-ascunsa ◀
 Muscă-ți buza, n'o rosti pripit.

NICOLAE DORIZO

Vorba asta Catia, se spune
Doar la unul — singurul merit,
S o primească cu înțelepciune !
Poate-acel care'n mașină ti-a vorbit
Poate-i altul, și orbită-acu'm
Ești de praful ce aleargă'nvălmășit
Ridicat de rezezi roți pe drum.
Pe flăcău întâi cunoaște-1 bine!
După-aceia întâlnească-se cu tine.

•

Tot pământul pe traseul principal,
Freamătă sub cupa de'ncărcare ;
încordând lungi cabluri, ca un val
S'a întors tractorul harnic, care
Screperu-l prăvale'n povârniș.
Și, uscat, pământul se grăbește,
Parcă simte râul ce vuieste,
Ca să umple cupa mai curând.
Proaspăt îndreptându-se spre el.
Dar tractorul clătinat are'n cabină,
Ca pe primul vas în albie, pe-acel
Tânăr plin de viață, voioșie.
Larg, în fața iui pământul tare
Brazde-adânci desface'ntro fâșie;
Maluri cresc sub cupa de'ncărcare,
Pe când boabele de tine semănate,
Vor fi mâine lanul foșnitor.
Astfel poate, fetișcano, să-ti arate
Cum își duce munca mândrul tău fecior,
Tânărul acela de pe drum,
Ce mașina'n goană ți l-a luat.
E un an de când, plecat-a din Urali
Și conduce-acum escavatorul,
Ține strâns maneta'n mâna lătă,
Gânduri multe umbre-i pun pe față,
Cade seara și'ntro'un val de ceață'
Păduricea de puiți se-arată.
Colo'n tabăra sub'șopru, pe flăcău
II așteaptă cartea cu imagini,
Să se'ntoarcă dela munca lui sfârșită.
E un Pușchin cu-o crenguță între pagini
Când Ludmila de Ruslan a'fost trezită.
Absolvent a șapte clase de curând
Niciodată-acest flăcău nu a iubit;
Cu escavatorul lui e fericit.
Ziua-ți trece, când muncești pe negândite
Săpător e la canal! Dar palma-i n'are
Bătători de târnăcop făcute!
Doar apasă manivela. O mișcare...
Gestu-i simplu spune-atât de multe.
De pe umerii de fată îi va lua

Cazna cobiliței milenare
Și cu firea-i darnică de rus, va da
Nu buchetul mic de lăcrămioare
Care într'un vas trăiește-o zi;
Nu ! Ci lunci întregi până sub zare,
Câmp de flori el îți va dărui...
Cine astfel de buchete, rare
Mai primi dela iubitul său ?

•

În culori și prins de zid pe un placat,
Îl vei recunoaște pe flăcău...
Dar de ce nu-i astăzi înrămat ?
E, doar, poza celui cunoscut !
Chiar mai albi de sunt obrajii ca ai Iul,
Poză mai la fel nu s'a văzut.

Înțeleg acum și eu dorința ta :
Măine, dar, la ora nouă'n cinema !...

In românește de Tudor Mănescu

LA CEA MAI ÎNALTĂ TENSIUNE*)

9

De când ridicase Bucși chestiunea lui Tulogdy și a domnișoarei Maria, domnul Ammer nu mai avea liniște. Ce referat să facă asupra fetei și cum să-i dea de știre lui Tulogdy, că directorul nu mai voia să-l vadă în fabrică ? Fiindcă, desigur, asta înseamnă că Tulogdy trebuie să-și ia catrafusele, trebuie concediat. Apoi, dacă îi va comunica lui Bucși prin referat că domnișoara Maria a fost protejata lui Kolesi, fără îndoială, că și ea va fi concediată. Și măsura aceasta va trebui s'o execute el. Iar domnului Ammer îi e groază de așa ceva. De fapt, domnul Ammer nu face tot timpul decât să strângă „dale comparative”. Le ia din presa cotidiană din țară, dela radio. Ascultă emisiunile în limba maghiară și în limba germană dela București, dela Budapesta, dela Moscova, dela Londra și pe cele din America, iar acum în urmă, decând a ieșit la iveală că Tito a pățit ceva cu Biroul Informativ al Partidelor comuniste și muncitorești, ascultă și emisiunile dela Belgrad. Dar această îndeletnicire îi pricinuește o stare de neconțință neliniște sufletească. Rezultatul obținut din „datele comparative” îl încurajează uneori, alteori îl îndeamnă să se alăture și el în mod definitiv „lagărului democrației populare”. Adeseori însă, și asta se întâmplă acum tot mai des, ajunge la concluzia că lumea se află în pragul celui de al treilea război mondial, că nu se poate rezista bombeii atomice, că democrațiile populare vor fi măturate, că vor veni americanii și domnul Kolesi își va relua fabrica. Și atunci, ce se va întâmpla cu el, dacă va întocmi un referat în care va desvălui trecutul domnișoarei Maria, dacă va întări ponegririle ajunse la urechea lui Bucși și ca urmare directorul o va da afară ? Pe de altă parte, și Tulogdy va putea să-l facă răspunzător de concedierea lui. Intr'adevăr, Tulogdy e un „grof proletar”, pe care Kolesi l-a adus de milă în fabrică și i-a dat o sinecură încă de acum șase-șapte ani. Dar cum să prevezi, fără „date comparative”, dacă grofii decăzuți vor mai ajunge vreodată la strălucirea de odinioară, când vor veni englezii sau americanii și împreună cu ei, regii izgoniți ? În privința lui Tulogdy, știe prea bine că acesta își pune toate nădejdiile în reîntoarcerea arhiducelui Otto și așteaptă ca odată cu încoronarea acestuia ca împărat, să-și recapete moșiile strămoșești.

Și ce se va întâmpla atunci cu domnul Ammer ? În cel mai bun caz va fi dat afară din postul de contabil șef, iar în cel mai rău caz ar putea fi trimis în judecată, sub învinuirea că i-ar fi ajutat pe comuniști. Ar fi îngrozitor ! I s'ar închide toate ușile, n'ar mai fi primit în nici o familie bună. Și doar soția lui se trage dinspre

*) Vezi „Viața Românească” Nr. 5, 1952.

mamă dintr'o veche familie de magistrați, iar tatăl și bunicul ei au fost profesori universitari. Și domnul Ammer se mai înrudește și cu moșierul Albrecht! Stă de vorbă adeseori cu nevasta sa despre toate acestea și se înduioșează, amintindu-și de viața din trecut și osândește, în taină, prezentul, așa cum se cuvine unei familii cumsecade de burghezi maghiari care nu lipsea niciodată, la recepțiile date de ziua onomastică a lui Kolesi. Doar soția domnului Ammer și doamna Kolesi au învățat împreună la Marianum! Și — cu toate că este o diferență de câțiva ani între ele — au fost totuși prietene bune.

Ce să facă domnul Ammer? Ce să facă? Dacă nu se mai schimbă nimic și toate fabricile, băncile și celelalte întreprinderi care au nevoie de contabili șefi, rămân sub conducerea muncitorilor? Domnul Ammer riscă să-și piardă postul dacă ascunde că domnișoara Maria e suspectă și răspândește șvonuri alarmiste, sau dacă nu-l concediază pe Tulogdy, așa cum i s'a cerut. Și asta ar însemna o catastrofă. Domnul Ammer are trei fetițe firave și o nevastă care nu-i în stare să îndure nici o lipsă.

O, numai de-ar avea odată datele acelea „comparative”, veșnic valabile, care nu pot da greș! Pentru ca, în sfârșit, să poată merge la sigur!

Cel puțin de-ar putea discuta cu cineva această problemă! În fața soției sale, nu îndrăznește nici măcar s'o pomenească pentru că ar apuca-o, numaidecât, nevricele. Iar în privința colegilor săi de birou, de unde să știe în cine să aibă încredere și cum au evoluat aceștia în ultimul timp? Unii s'au și înscris în Partid. Dacă ar afla Bucși de îndoielile lui, cine știe ce năpastă i-ar mai cădea pe cap. Numai la gândul acesta, se îngrozește!

Nu! În afară de cei care sunt în joc, nu trebuie să spună nimănui, nimic!

Îi pofti la el pe Kâlmân Tulogdy, care purta apărătoare negre la mâneci. Groful, mai ales de când fusese pus la o muncă de birou serioasă, devenise tăcut, mohorât, susceptibil și vlăguit. După o introducere foarte complicată, domnul Ammer îl anunță pe tăcutul Tulogdy că Bucși aflase de undeva despre origina sa socială și despre raporturile sale cu Kolesi și dăduse ordin să fie concediat.

— Ce să fac? Spune și dumneata, colega...

După o tăcere mai îndelungată, Tulogdy nu fu în stare să-i răspundă decât atât:

— Dacă n'ai încotro și trebuie să mă concediezi, te înțeleg...

Domnul Ammer protestă, înspăimântat:

— Nu, nu, trebuie făcut ceva! O să fie numai o concediere de formă cu termenul obișnuit de preaviz, de trei luni și între timp, domnule coleg, trebuie să-l lămurești pe director, să-i arăți situația dumitale specială. Trebuie să-l convingi că nu ești unu! dintre aristocrații care au fost expropiați acum... Mă înțelegi, nu-i așa, domnule coleg? Eu l-am informat că dumneata nu ești decât un fel de grof proletar, cum s'ar zice...

Kâlmân Tulogdy își sprijini mâna pe tabla mesei, dar degetul mic îi tremura. Până să poată vorbi, își răsuci de vreo două ori gâtul în guler.

— Eu, eu nu stau de vorbă cu Bucși... nu mă înjosesc...

Și se ridică. Socotea că nu mai era nevoie să încheie. Din ușă, îi mai aruncă domnului Ammer, care părea disperat:

— Eu te înțeleg! Când ți se poruncește, sau te supui, sau...

Nu-și încheie nici acum fraza. Se depărta, lăsându-l pe domnul Ammer tot atât de îngrijorat, pentru că în acel „sau”, rămas fără urmare, simțea cele mai negre amenințări. Era atât de neliniștit, încât într'o după amiază, când știa că o va găsi singură pe soția lui Kâlmân Tulogdy, domnul Ammer, cu o față enigmatică, îi făcu o vizită acasă. Familia Tulogdy locuia într'un cartier mărginaș, într'o casă cu două odăi, o bucătărie și o bucată de pământ. În curtea din dos, împreju-

muită cu o rețea de sârmă, ciuguleau găini, găște, rațe. În cocină, guița un gr[^]. sun. Aceasta era toată gospodăria doamnei Tulogdy. Se ocupa cu păsările și cu animalele și mai împletea și pulovere din lână de angora... Domnul Ammer sărută mâna contesei ofilite, care îl primi foarte rece. Ii spuse „exelență” și începu să-i lămurească scopul vizitei sale. Ii explică foarte binevoitor că în timpul celor trei luni de preaviz, s'ar putea face așa ca Bucși să înțeleagă, cât de inofensivă era prezența lui Kâlmân Tulogdy în fabrică.

— Și cine să-l facă s'o înțeleagă ? — întrebă femeia.

— Din păcate, nu ne putem bizui pe excelența sa, soțul dumneavoastră.

— Atunci pe cine ?

— Numai excelența voastră ar putea fi de folos. Ar trebui să faceți o vizită soției directorului. Se spune că e o femeie modestă, simplă...

— Să mă duc la ea să mă plâng? Să mă rog de o muncitoare? Cum îți închipui că aș putea face una ca asta ?

— Poate în scris, să-i trimiteți și un dar. Excelența voastră trebuie să aibă, din vremurile bune de altădată, vreun obiect care să-i miște pe oamenii aceștia simpli.

— De ce ții dumneata atât de mult la asta ?

Domnul Ammer păli și pe fața lui blondă, paloarea se vedea și mai tare. Nu cumva doamna Tulogdy i-o fi pătruns gândurile, de-i puna o întrebare atât de neplăcută ? Dar își pregătise din vreme răspunsul, care semăna cu o scuză :

— Numai și numai în interesul excelenței voastre. Inchipuiți-vă, dacă soțul dumneavoastră va fi concediat... Veți pierde cartelele de alimente, cartelele cu puncte, și, ne mai fiind în câmpul muncii el ar putea să fie trimis de Oficiul brațelor de muncă într'un loc mai greu.

Fața arsă de soare a doamnei Tulogdy se posornorî. Privirea nu-i mai era atât de semeată. Rămase multă vreme tăcută, gândindu-se la cei doi copii de școală și la Kâlmân, soțul ei, care nu era bun de nimic. Era îngrozitor numai să-ți închipui că ar putea fi pus la o muncă grea...

— Iți mulțumesc pentru sfat, spuse ea în cele din urmă, ridicând privirea.

— După părerea dumatăle, am mai avea prin urmare încă trei luni timp de gândire ?

— Din partea mea pot să vă asigur acest răgaz.

— S'o mituesc pe soția directorului ?

Ochii albaștri, plini de bunăvoință, ai domnului Ammer, rătăceau spre coțelul de porci:

— Eu v'aș sfătui să-i faceți un mic dar...

Pe buzele doamnei Tulogdy abia se văzu un surâs batjocoritor. II înțelesese pe domnul Ammer. Nu-i mai spuse nimic. Domnul Ammer fu nevoit să-și ia rămas bun.

După plecarea lui, contesa se întinse, obosită, pe canapeaua în stil antic Uneori, își pierdea stăpânirea de sine, deși avusese destulă vreme să se deprindă cu viața aceasta plină de atâtea surprize ! Bunica nu moștenise decât puțin pământ și, ca să aibă cu ce trăi, urmase pe ascuns cursuri de albinărit. îngrijise stupii câtorva familii. Sub pretextul unei călătorii în străinătate plecase și învățase croitoria de dame, la Viena. Croise și cususe singură rochiile conteselor ei, care nu mai conțineau să se nască. Se deprinseseră și ele cu viața practică, în așa fel ca să se priceapă fiecare și la grădina de zarzavat și în curtea de păsări. Nu uita să le spună însă că toate acestea erau doar trecătoare și că trebuiau să îndure o viață de martir. Fiindcă dacă Franz Ferdinand s'ar fi suit pe tron, li s'ar fi deschis un viitor strălucit. Ar fi putut ajunge chiar doamne de onoare. N'aveau altceva de făcut decât să aștepte cu răbdare ca bătrânul împărat să moară. Franz Ferdinand fusese însă ucis

ih 1914, la Sarajevo și bunica se prăpădise și ea. În urma acestei lovituri, lăsându-le drept moștenire rudele care trăiau în jurul lui Franz Ferdinand și care intrară în serviciul noului moștenitor al tronului. Acestea le îndemnară pe contesele bunicii să mai aibă răbdare până la schimbarea domniei, când vor primi în dar nenumărate moșii. Dar frământările din 1918 alungară monarhia austro-ungară, cu toată aristocrația imperială. Arhiducii emigrară și, odată cu ei, plecară și rudele bunicii care cerură conteselor să jure credință arhiducelui Otto. Căci el va fi acela care le va reda bunăstarea de odinioară a străbunilor, când va ajunge pe tronul maghiar. Atunci îi va ridica la locul cuvenit și pe aristocrații ardeleni, sărăciți pe vremea domniei împăratului Frantz Iosif. Intre timp însă, anii și deceniile se împlineau și treceau. Nepoatele bunicii nu mai moșteniră nici un fel de moșie. Grofilor și baronilor mai săraci chiar decât ele, nu le aduseră ca zestre decât nădejile oferite de arhiduce. Niciuna nu isbuti să se căsătorească cu vreun aristocrat mai avut. Așa deveni și Cătălin, soția lui Tulogdy.

Tulogdy nu a"ea nici el castele, păduri sau pământuri, ci numai diploma academiei agricole. Ultima rămășiță de avere i-o luase propria lui mătușă, tanti Karola. Ca să nu moară de foame în așteptarea făgăduelilor arhiducelui Otto, fusese nevoit să-și caute ceva de lucru. Astfel devenise Tulogdy funcționar la uzina metalurgică ; dar figura numai în statele de plată. Șiret, Kolesi îi încredințase achizițiile, ca să nu stea prea mult prin fabrică și astfel să treacă neobservat. Își făcuse socoteala că, dacă Otto ăsta va ajunge vreodată pe tron, curtea imperială dându-i o serie de comenzi bune o să-l despăgubească pentru capitalul plasat în trândăveala lui Tulogdy. Vremurile se întoarseră însă cu totul altfel. Deveniră din ce în ce mai grele, iar familia Tulogdy fu nevoită să se mute la periferie, unde închine o bucată de pământ, cu o casă de locuit, departe de vechii prieteni și de rudele nesuferite pe care le urau. Câtinca se apucă să crească păsări și găște, să îngrașe porci și să împletească pulovere, ca să facă față nevoilor. Două nădejdi îi mai susțineau. Una mai reală și mai apropiată, alta mai fantezistă și mai îndepărtată. Cea dintâi era că Tanti Karola o să crape odată și atunci, Kâlmân o să-și recapete averea jefuită, cele două sute de jugăre pe care i le luase mătușă-sa cu japca pentru o pretinsă datorie. Dar nădejdea aceasta oarecum mai reală, se năruise și ea pe neașteptate, după al doilea război mondial, odată cu prăbușirea vechiului regim și cu exproprierea moșiilor.

Fuseră cuprinși de o furie amarnică. Dacă va mai ajunge arhiducele Otto să-și pună coroana pe cap, cum vor mai putea să ia înapoi țăranilor, pământul îmbucătățit prin expropriere? Nădejdea aceasta crescuse mai ales prin anii 1945-1946, în urma politicii pe care Nagy Ferencz o duse în Ungaria. Dar acum și această nădejde se risipise !

Vai-vai ! cum își mai vâra capetele în cutia de radio ! Cum se mai pârăpălesc de nerăbdare și de așteptări, când aud că se întetesc pregătirile de război!

Față de ceilalți, se prefac că puțin le pasă de reformele radicale care au început în toamna anului 1944. Când sunt însă numai între ei, nu-și mai ascund ura și disprețul pentru tot ceea ce petrece în jurul lor, căci își dau seama că, pe măsură ce democrația populară se întărește, nădejtile lor nu se mai pot împlini.

Din clipa în care Kâlmân fusese nevoit să renunțe la activitatea sa ca funcționar în afara fabricii și, în loc de a se mai plimba sau de a mai citi pe acasă, trebuie să-și piardă vremea într'un birou infect al uzinii metalurgice, copiind documente și calculând statele de plată, suferința ascunsă a doamnei Tulogdy deveni și mai arzătoare, dar, în același timp și mai tănuțită. De-atunci avea mereu dureri de cap și se arăta nespuse de nervoasă și de înrăită.

Și acum, îi mai cădea și o altă năpastă pe cap : noul director muncitor, un fost pușcăriaș, un om de nimic, îl da afară din slujbă pe Kâlmân. Nici măcar munca asta

înjositoare nu l-ai mai lăsa soțului ei. Toate grijile familiei, taxele școlare ale celor doi copii, care învață la liceu și atâtea altele, o să apese de aci înainte numai al pra ei, asupra contesei ? Să se înnece cu totul în murdăria găstelor și ratelor ca precupeața oarecare din piață ? Să-și scoată ochii, împletind pulovere pentru cine știe ce muncitor care s'a cocoțat acum la putere ? Și, pe deasupra, să măi fie nevoită sa se roage de nevasta unui director-muncitor, ca bărbatul ei să nu-l dea afară OP Kalman !

Știe că va fi nevoită să treacă și prin încercarea asta, pentru cartela de îmbracaminte, pentru cartela de pâine, pentru înlesnirile de locuință acordate celor ce muncesc și mai ales pentru Kâlmân ! Soțul ei nu-i în stare să se descurce singur și nici măcar nu poate să scape de rudele lui nesuferite, care vin tot mai des să ! viziteze chiar aici, la periferie, ca să le mănânce friptura de pui și să le ia dela... până ș, bucată de pâine albă, cumpărată cu greu la liber din banii câpătați pe obiectele de valoare ce le-au mai rămas. Un unchiu al soțului ei stă de luni de zile pe capul lor și trândăvește, ocupându-le odaia cea mai bună.

În fiecare zi, unchiul le spune: „Măine plec mai departe, dragii mei” dar tot nu pleacă. A venit la ei numai în trecere și de-atunci poartă cămășile și pijama-tele lui Kalman. Și pe deasupra, mai face și glume proaste :

— danseze, Kâlmân ? Mă rog, pentru meritele tale de revoluționar, ar fi timpul s'o facă.

— Ce merite de revoluționar ? — întreabă Kâlmân indignat.

— Păi, mă rog, pentru că ai rupt cu aristocrația și ai început mai demult sa muncești cu brațele. Păcat că te-ai pripit.

Și rânjește, improșcându-și în toate părțile scuipatul, printre buzele roase ca de zăbala. Are șazeci de ani. A rămas burlac. Spinarea i s'a Pârbovit are gura și umărul strâmbe, ochii îi sunt însă vioi, e ironic și nu-i scapă nimic care ar putea sa-i mulțumească lenea și lăcomia : papucii lui Kâlmân, fotoliul de piele al lui Kalman sau coltucul de pâine. Are dinții sănătoși, iar stomacul, să macină pietre cu el ! Koade și mănâncă orice-i cade în mână. Se vâără peste tot. În schimb nu mai contenește cu sărut mâna, la ori ce oră din zi.

La fel se poartă și acum, intrând în odaie împreună cu Kâlmân care tocmai se întorcea acasă :

— Sărut mâna, Cătinca, omagii !

Se apropie de canapea și se înclină în fața ei :

— Află, mă rog, că măine plec. Mi-am făcut azi vizitele de adio. Am întâlnit-o și pe mătușa voastră, Karola. M'a întrebat unde locuiți. E de speriat cât mai aleargă vrăjitoarea asta...

— Poate să alerge cât o vrea, numai la noi n'are ce căuta, — preciza cu răceala doamna Tulogdy și-și încuie cu grijă poșeta în garderobul Bidermajer. Căci în ultimul timp Torni baci, cum îi zic copiii, și-a vârit degetele neastâmpărate până și în poșeta ei.

Azi, 7, 8'ăduit să vie. Mi-a spus-o chiar, de două ori. A aliat totul despre voi și despre muncitorul ăla care a ajuns director. Si mă rog a întrebat daca nu cumva ar putea să găsească un post la Bucși ăla și' pentru un lost logoiat al ei ? Sunteți de invidiat, Cătinca. Hotărît, sunteți de invidiat că vați aciuat la timp în fabrica aia. Dar, mai departe să nu mergeți. Ar fi păcat'mă rog, sa vă pripiti. Hotărît, păcat...

Nimeni nu-i răspunse bătrânului. Kâlmân luă un ziar și se cufundă adânc în lectura. Soția lui punea masa. Katoka, firava lor fetiță de patrușprezece ani citea leganându-se într'un balansoar. Băiatul, favoritul lor trebăluia cu niște bucăți de metal. Langa el, pe măsută, sta desfăcut fierul electric de călcat. Zvelt leit taică-su și tot atat de palid. Băiatul avea degetele subțiri, urechile aproape străvezii. Era atat de cufundat în studiul pieselor din care e alcătuit fierul electric, încât nu numai

că nu lua seama la trâncăneala unchiului, dar nici nu vedea că maică-sa se pregătea să servească masa.

Bătrânul se trage din grofii Telegdy. E fratele mai mare al mamei lui Tu-logdy. Pădurile i-au fost expropriate abia de curând, totuși, de vreo douăzeci de ani, și-a dat mereu pe capul nenumăratelor sale rude locuind la ele „în trecere”. Și-a dat încă de mult în arendă drepturile de exploatare silvice. Până acum a trăit ridicându-și lunar arenda dela Banca Ardeleană și cheltuind-o pentru a sta „în trecere”, când la unul, când la altul. Cunoaște toate amănunțele și bârfelile cu privire la familiile aristocrate.

Acum, neprimind nici un răspuns, iscodi câțva timp cu ochi de șoim activitatea familiei, apoi reîncepu, ironic :

— Cum îți spun, ar fi păcat să te pripești. Soția lui Adi Teleki a fost dată afară dela teatru, deși s'a pripit. La fel s'a întâmplat și cu Bánffy Miklos, când și-a bătut joc de noi, cu anecdotele lui în ziarele ăstora. Acum l-au scos și pe el dela gazetă...

Câțva timp, Kâlmân se strădui să acopere cu fâsăitul ziarului flecăreala unchiului. Știe prea bine că vrea să-l ațâțe. Știe prea bine unde țintește : vrea să-i spună că o să fie și el dat afară dela uzina metalurgică. Când îi pomeni însă de Bánffy Miklos, nu se mai putu stăpâni și-i răspunse :

— Te rog să nu mă, asemuești pe mine cu Bánffy. E ușor de înțeles, ca ministrul de externe a! lui Horit să nu fie pus la loc de frunte. De altfel, a sprijinit și dictatura regală. Eu sunt un fir de praf față de el și asta am fost întotdeauna.

— Da, însă un fir de praf cu stemă, Kâlmân — îi prinse vorba cu lăcomie bătrânul, bucuos că izbutise însfârșit să-l stârneasă. — Și furtuna răscolește mai întâi firele de praf. Abia după aceea smulge stejarii, cu rădăcină cu tot. — Văzu cu mulțumire, că de data aceasta reușise să-l trezească din nepăsarea sa nu numai pe Kâlmân, ci și pe copii. Fetița își ridică ochii depe cartea pe care o citea, căutând, speriată, privirea maică-si. Apoi se întoarse și băiatul dela fierul electric de călcat și se uită la tatăl său. Ar fi vrut ca acesta să-l pună la locul lui pe hodorigul bătrân, care cârâia ca o cobe. De când e „în trecere” la ei, Torni baci îi sperie în fiecare zi. Le tot prevestește, că n'o să mai poată duce multă vreme viața de acum, că o să ajungă și mai rău. Copiii n'au cunoscut niciodată un trai mai bun ca cel de azi. Ba, dimpotrivă, se simt cu adevărat bine numai de când s'au mutat aici, la periferie, înainte, când locuiseră într'o casă boerească, dărăpănată, din centrul orașului, în câteva odăi boltite, strâmte și lipsite de soare, copiii lănceziseră în clădirea aceea din fundul curții.

În zadar așteaptă ei acum ca tatăl lor să protesteze. Tata nu-i în stare să se apere. Nu-i în stare să discute sau să răspundă. Nu știe decât să se întristeze. Stă și acum posomorât, fără să poată reacționa. În schimb, Torni baci rânjește. În cele din urmă, ca întotdeauna, mama este aceea care le ia apărarea și-i liniștește. Trebuie să fie foarte pornită. Lingurițele zornăie mult mai tare ca de obicei, în timp ce le așează pe masă. Vocea îi este ascuțită, înțepătoare și o ureche fină ar putea prinde că vorbește nu din convingere, ci numai pentru a-l înfuria pe unchiu.

— Torni baci este un om hain și nu scoate din gură decât vorbe rele. Noi nu suntem niște fire de praf purtate de ici colo, dealungul drumului. Noi am prins chiag, ne-am cimentat printre bolovani, ca nisipul pietrificat. Nouă nu ne-ar mai putea face rău decât aiurelile lui Torni baci. Ne-ar putea face, adăugă ea și mai usturător — dacă ar mai rămâne mult timp la noi. Dar, Torni baci pleacă mâine. După masă o să-i ajut la împachetat. Și o să-l chem pe birjarul din vecini, să-l ducă pe Torni baci la gară.

— Ei, ei, nu trebuie să ne pripim chiar atât — se posomori Tâmbș Telegdy, care n'avea de gând să plece.

— Dar nu-i bine să-ți tot amâi plecarea — i-o tăie doamna Tulogdy, cu un ton puțin mai blând. Totuși, încercând să se apere, Tornî baci pâlî :

— Ei, da — mă rog frumos — nu-i bine nici să tot amân. Dar, vă rog să mă credeți, nu mi-am făcut încă toate vizitele de adio. Mi-au mai rămas vreo două și pentru mâine. Și, afară de asta, mai am ceva de vorbit cu Tanti Karola a voastră. 4m fost și azi împreună la Bejan ăla...

Bucuria răutăcioasă, ivită ca prin farmec în ochii copiilor, în urma victoriei dobândite de măicuța lor, se ofili, pierind deodată. Mama îi răspunsese lui Tomî baci cum se cuvine. Acuma nu-i mai speria, dar nici nu pleca. Mai avea de făcut vizite de adio. Știau ei ce înseamnă asta. O știau și părinții. Tornî baci nu putea avea nimic important de vorbit cu Tanti Karola.

Se așezară la masă într'o atmosferă apăsătoare. Pâine cu unt și cafea. Fiecare are dreptul la două bucăți de zahăr. În fața lor, zaharnița cu bucățile albe, frumoase, îi îndemna parcă să se servească după pofta inimii. Așa trebuie să arate lucrurile. Dar, cu toate acestea, nici unul nu ia mai mult de două bucăți. De data asta, până și Tornî baci se supune. Nu ia trei bucăți, ca să nu mai întărite atmosfera și să nu-i rămână mami pentru a doua zi, doar o singură bucată de zahăr.

Tornî baci e intimidat. A înțeles : frumușel și cu blândețe, i-au arătat totuși ușa. S'au luat după vorbele lui, le-au folosit pentru a-l goni. E adevărat, aproape nu era seară, în care să nu fi spus : „mâine plec mgi departe". Dar, o făcuse numai din politeță, ca să nu se creadă cumva, că ar avea de gând să rămână pentru totdeauna la ei, sau că ar fi uitat regulile bune-cuviințe. O făcuse cu gândul că îl vor opri, repetând propriile lui cuvinte : „Păcat să te pripești". Și când colo, poftim, i-au trântit-o în față : „Nu-i bine să tot amâi" adică, mai vezi și ce-i pe afară. Nu-i chip să mai fie salvată familia asta a lui Kálmán. Nesocotesc până și cele mai elementare reguli de politeță.

Da-da, astfel de gânduri îi trec lui Tornî baci prin minte și-l amărăsc. Dar atmosfera aceasta apăsătoare trebuie risipită. Nu poate să lase fără răspuns jignirea suferită. Trebuie să înceapă iar vorba, să pornească o discuție împăciuitoare. Căci dacă nu reușește, va trebui într'adevăr să plece. Unde și cu ce? Nu i-a mai rămas aproape nici o casă de aristocrați, unde să nu fi stat „în trecere" un timp mai îndelungat. Își avea casete lui la Ovar, dar le dăduse cu chirie, pe vremea când îi aduceau un câștig bun. Închinase chiar locuința lui proprie, în timpul războiului, numai ca să scoată încă un venit. Ce rost ar fi avut să-și țină cu cheltuială o locuință de burlac, câtă vreme rudele erau atât primitive, crezând că se ducea de colo până colo ca să fugă de singurătate ? Acum, ar vrea să-și reia locuința, dar chiriașul s'a cuibărit bine în casă și nu mai poate fi scos. Iar autoritățile îi spun să locuiască mai departe tot acolo unde a stat și până acum. Inșă Tornî baci a stat până azi pe capul rudelor. Iar rudele nu mai dispun de locuințele spațioase de odinioară, ci au fost nevoite să se restrângă. Odăile de oaspeți au rămas numai în amintirile trecutului. Cel mult la sgripturoaica aia de Tanti Karola, să mai fi rămas vreo asemenea odaie...

— Ascultați — spuse el pe neașteptate, sperindu-i pe cei dela masă care-și sorbeau cafeaua, — v'am zis, nu-i așa, că Tanti Karola, mătușa voastră, v'a cerut adresa — și își aruncă privirea chiorâș în fundul ceștii de cafea, căutând ca de obicei să vadă, dacă nu cumva mai rămăsese pe fund zahăr înmuiat pe care să-l scoată cu lingurița. Știa că degeaba căuta, nu fuseseră decât două bucăți dar voia să ocolească privirea dojenitoare a doamnei Tulogdy, care nu dorea să mai audă vorbindu-se de Tanti Karola. — Eu cred că voi o judecați greșit pe bătrâna asta. Și să știți că n'are gânduri rele față de voi.

— Li mulțumim că se interesează de noi, dar nu-i nevoie să ne poarte Tanti Karola de grijă — spuse doamna Tulogdy ridicându-se și, numai decât se ridicară

toți și pleacă delă masă. Ceremonios, așa, ca „în vremurile bune”, Tomi-baci sărută mâna gazdei.

— Dacă binevoiești să mă asculți, dragă Cătălin, — încercă Tomi-baci să reia discuția — interesul pe care vi-l arată Tanti Karola nu se mărginește numai la atâta. Se gândește în mod serios, să-i lase moștenire lui Kâlmân, o moșie.

— Care moșie ? — tresări ea toată.

Kâlmân se întoarse din ușă. Copiii reveniră și ei numai decât la masă și, palizi, așteptară să audă răspunsul. De multe ori li se spusese că Tanti Karola avea undeva, în zona occidentală a Germaniei, o gospodărie model. Nu cumva s'o fi gândind s'gripturoaica la această proprietate ? N'o fi apucat-o muștrarea de cuget, pentru că i-a răpît propriului ei nepot moștenirea părintească ? Torni baci se bucură de efectul vorbelor sale și le iscodi fețele, cum urmărește copilul ochiurile făcute pe suprafața apei de piatra pe care a zvârlit-o.

— Păi, moșia voastră — repetă cu un glas care să mărească efectul — cea depe Câmpia Mureșului și cea delă Sălaj.

Pe fața doamnei Tulodgy trecu pentru o clipă paloarea unei nespuse dezamăgiri ; apoi izbucni într'un râs amar, ca de ghiață.

— Cea depe Câmpia Mureșului ? Cea delă Sălaj ? Care i-au fost expropriate ?!

— Asta i se potrivește de minune — zise și Kâlmân înciudat. — Nu e prima dată când dăruiește propriu-lise — pe care nu le mai are.

Tomi-baci îl privi încremenit. Doar nu pornise discuția asta împăciuitoare ca să ajungă caraghios.

— Vă pripiți întotdeauna, copii ! Niciodată n'aveți încredere. Știu prea bine la ce te referi, Kâlmân. Dar, ia binevoiește să-ți amintești. Tot mătușa voastră Karola a avut dreptate. Nu a recăpătat oare, când cu arbitrajul delă Viena, moșia pe care i-a dăruit-o baronesei Lidi ?

— Da, și apoi reforma agrară a expropriat-o. Nici nu s'au instalat bine la moșie, și iar s'a răsturnat totul. Mulțumesc. De asemenea moșteniri, nu doresc să am parte.

Kâlmân era nervos ; străbătea odaia în lung și în lat. Se vedea că vorbele lui Tomi-baci l-au scos din sărite. Tomi-baci își dădu seama de asta și stăruia mai departe:

— Asculțați-mă, copii. Tomi-baci vă vrea binele. Deaceea mi-am și amânat plecarea. Trebuie să mai discut cu Tanti Karola, mătușa voastră. Voi sunteți atât îngâmfați, încât ați fi în stare să dați cu piciorul norocului. Binevoiți de vă amintiți. Timp de douăzecișunu de ani, cei care n'au șovăit în credința lor, au nutrit mereu nădejdea că odată și odată se vor întoarce în bine toate lucrurile în Ardeal. Pesimiștii atoateștiutori râdeau de noi. Și, totuși, în toamna lui 1940, steaua noastră a răsărit în Ardealul de Nord. De ce n'ar răsări iar ?

• — Să lăsăm aceste speculații politice periculoase, Torni baci — îl întrerupse plictisită doamna Tulodgy. — Nu vreau să le stric copiilor somnul.

— Ba tocmai așa le strici somnul, Catinca, prin îngâmfarea asta pripită. În ziua de azi nu numai aristocrații, ci și marii industriași și bancherii din jumătate Europă, doresc restaurația, și, printre ei, se află și marii proprietari români și regele Mihai care a fost izgonit și Auschnitt. Să îți minte, Catinca ! Astăzi aștia au mai mare greutate, Kâlmân ! Nu jucați totul numai pe cartea arhiducelui Otto ! Indreptați-vă spre mărimi mai în spiritul vremii.

— Nu ne mai chinui, Tomi baci — spuse Tulodgy ștergându-și sudoarea de pe fața palidă și apăsându-și batista pe frunte. — Nu ne mai băgați și pe noi în aiurelile voastre. Lăsați-ne în pace, că de mult ne-ați scos din societatea voastră. Pe noi

nu ne interesează problemele voastre. Interesele noastre sunt legate de o societate străveche, încoronată.

— Da, dar Tanti Karola vă oferă un interes nou, credeți-mă. Nu pot să văd cum, în timp ce marile forțe conducătoare ale lumii se pun în mișcare în interesul nostru, voi dați cu piciorul norocului.

Doamna Tulogdy socoti că era deajuns atâta vorbă. Flecăreala lui Tomi baci trezise vădit curiozitatea lui Kálmán. Dar asemenea conversații nu trebuiau duse în fața copiilor. Nu fiindcă mama lor n'ar dori să aibă și ei parte de o copilărie la fel ca aceea strămoșilor, în castele, cu călătorii minunate în străinătate, ci pentru că s'ar putea să le scape o vorbă pe-unde, desvâluind la ce râvnesc ei aici, și asta le-ar putea pricinui neplăceri.

— Hai, copii, faceți-vă paturile și la culcare ! — spuse ea hotărâtă, ca să priceapă și Tomi baci.

— Așa e ! — își dădu seama și Tomi baci și își aruncă șiret privirea de șoim către băiatul palid. — După cele auzite, trageți un somn bun. Și lăsați totul pe seama lui Tomi baci.

Sărută din nou mâna cucoanei. Se retrase în odaia de primire, silindu-i pe părinți să doarmă în aceeași cameră cu copiii. Era foarte mulțumit de sine că înlăturase într'un chip atât de strălucit primejdia „plecării mai departe”. Știa că cel puțin o jumătate de an nu mai putea fi vorba de-asi ceva. Fiindcă;--în definitiv, acum el rămăsese în interesul familiei Tulogdy. - 9-

O știa și femeia care făcea paturile dincolo, printre mobilele împodobite cu coloane negre. Stăpânirea de sine și aerul mândru i se ștergea încet depe față și dezgustul îi ofilea trăsăturile. În timp ce-și scotea acele mărunte, — aceste mici unelte care înlocuiau coaforul costisitor, — în părul ei apăreau șuvițele cărunte, iscusit ascunse în pieptănătură. Se întinse istovită în pat, bucuroasă că și soțul ei se culca și stinse lumina. În sfârșit, va putea să rămână singură cu gândurile-i amare. Ar vrea să-l întrebe pe soțul ei, de ce-i ascunde că a fost concediat dela fabrică, dar nu poate, pentru că din odaia de alături, Tomi baci ascultă totul. Bătrânul acesta neobrăzat se sucește și se învârtește până noaptea târziu în pat.

Atâtea porniri năvalnice, strânse de mult, o înăbușeau pe Cătălin. Ar fi vrut să facă rău, să se răzbune pe cineva, pentru că bătrânul ăsta nesuferit le-a căzut pe cap, iar Kálmán nu era în stare și nici nu voia să se miște ca să scape de el. Răbdă să le mănânce toate rezervele și nu spune nimic despre concediere, ca să n'o facă să sufere. Cu purtarea asta, poate să tot amâne până ce va fi prea târziu ca să mai întreprindă ceva. Noroc că a anunțat-o și i-a dat un sfat, contabilul acela. De ce nu s'ar duce la nevasta lui Bucși acasă ? De ce n'ar îndupleca-o cu vre-un dar și de ce n'ar lega soarta aceluia pârlit de director-muncitor, de soarta lor ? Dacă nevasta directorului va primi darul, să îndrăznească numai soțul ei, directorul, să le mai facă vreo măgărie, să îndrăznească numai să-l dea afară pe Kálmán ! O să-i irângă gâtul, o să denunțe autorităților că familia Bucși s'a lăsat mituită. De ce nu le-ar face ăstora rău, pe orice cale ? În definitiv, nu e mai dezgustător decât să caute găinile și găștele de ou și să le îndoape...

Sistemul de a face mai întâi proba cu presiunea hidraulică se dovedi bun. Astfel, piesele pentru robinetele Ackermann care nu erau bine turnate, ieșeau la iveală înainte de a fi prelucrate. Sub cuțitele strungarilor nu mai ajungeau decât cele bune. Procentul de rebuturi la robinetele prelucrate scăzu aproape dela o zi la alta la 1—2%. Prestigiul lui Páll Iános și al tânărului inginer crescu mult în ochii muncitorilor. Roza Zsigmond îi cită pe amândoi la gazeta de perete. Despre

Bucși nu pomeni nimic. Nu știa ce rol jucase directorul în avântul luat de atelierele de prelucrare. Dealtfel, Bucși nici nu se amesteca direct în problemele de specialitate. Muncitorii vedeau însă că Bogdan se ducea în fiecare dimineață în biroul directorului și discuta acolo câte-o jumătate de ceas. Se arăta apoi, când ici — când colo. Bogdan fusese și până atunci un tânăr vesel din fire, acum însă puteai să prinzi și pasărea cu el, fiindcă e mare lucru să ți se încredințeze sarcina de inginer „f. Il bucura încrederea ce i se arăta și era mulțumit că muncitorii se grăbeau să-l salute ei mai întâi, de când pusese ordine în atelierul de strungărie. Un singur om, anume Kocsis, magazionerul dela produsele finite, părea enervat de câte ori îl vedea. Bogdan răsturnase vechea liniște a magaziei. Or, cu această liniște se deprinsese domnul Kocsis de vreo zece ani. Recepționa frumos și în tihnă mărfurile finite, punându-le în rafturile sale întunecoase și apoi le dădea drumul mai departe, când se livrau comenzile. De multe ori petrecea și câte o jumătate de zi în biroul de scânduri din colțul magaziei, fără să i se ivească nimic de lucru. Domnul Kocsis era un bătrânel de vreo cincizeci de ani, care de mult își pusese în gând să ajungă la vârsta de șaptezeci stând tot aici, în biroul magaziei. Nu va trece la pensie, adică își va petrece și anii de pensie tot în magazie. Se și pregătise în privința aceasta. își strânsese aici încetul cu încetul o adevărată bibliotecă, citise pe rând, toate operele lui Jokai, apoi ediția completă a lui Mikszáth, dar pe lângă ele se strecuraseră și câteva romane americane de aventuri.

Domnul Kocsis hotărîse ca până la vârsta de șaptezeci de ani să citească aici, în magazie, tot ce merita să fie citit, tot ce era roman și nu plictisea. În biroul său, tocul cu ochelari, paharul cu apă și cutia cu tutun își aveau locul lor anume pe masa de scris. Avea și o pernă pe scaun, adusă de acasă. Da, până nu-și vârîse nasul odată Bucși, și după aceea de vreo zece ori Bogdan, biroul și magazia lui au fost un colțișor minunat de tihnit.

Acum, toate s'au întors pe dos. A venit o dispoziție ca rafturile de pe zidul din mijloc, întocmite din scânduri groase de dușumea, să fie scoase. Polițele pentru mărfurile finite să fie aplicate pe pereții laterali. Domnul Kocsis a făcut fețe-fețe, a bombănit, a mormăit, s'a văicărit, dar n'a avut încotro. Când au apărut însă zidarii și s'au apucat să spargă zidul despărțitor, necazul și amărăciunea lui n'au mai cunoscut margini. Deschideau o trecere în spre magazia veche, care trebuia să fie folosită pentru semi-fabricate.

Domnul Kocsis s'ar fi împăcat și cu asta, dar aproape se îmbolnăvi de ciudă când află că, de aci înainte, aliajele gata turnate vor fi trimise dela turnătorie mai întâi la el și va trebui să le înregistreze, apoi să le dea cu bucata, numărate, la atelierele de prelucrare, de unde va primi atâtea piese prelucrate câte aliaje a dat, fiind ținut răspunzător de lipsuri. Magazia lui pașnică, plină de pânze de păianjen, deveni deodată un balamuc. De-atunci, era un dute-vino neîncetat, semi-fabricatele se aduceau clin toate părțile uzinii și apoi erau trimise mereu mai departe. Cei care aveau de ridicat piesele îl "zoreau pe domnu' Kocsis, se certau cu el și-i spuneau deschis că tândălește. Ieși la iveală că domnu' Kocsis nici nu știa să scrie atât de repede cum ar fi trebuit. Atunci, începu să se plângă că n'avea ochelari, că-i slăbise vederea și că la oculistul din oraș nu găsea ochelarii de care avea nevoie.

Ii telefona lui Bucși, zorindu-l ba să-i trimită ajutoare, ba cerându-i ochelari, iar pe Bogdan îl asalta cu muștrările, de câte ori îl prindea :

— Ce înseamnă asta, mă rog, aveam nevoie de atâta zăpăceală ? Ce rost au toate înregistrările astea de intrare-ieșire ? O să înnebunesc de atâta îmbulzeală în magazie ! Și ochelarii mei... Ce fac asigurările sociale cu ochelarii mei...

— Asta-i treaba mea, — zâmbea inginerul, — dar, de-aci înainte, să faci bine să înmagazinezi fiecare serie de turnare separat și să ții evidența rebuturilor pentru fiecare serie, în parte.

Mânia îl copleși cu totul pe domnu' Kocsis :

— Da' ce crezi dumneata că e magazia mea, domnule Bogdan ? O să mă năuciți cu totul !

— Nu, Kocsis baci, vrem numai să facem ordine...

Timp de două zile, Kocsis baci se frământă prin magazie, de parcă i-ar fi dat cineva cu o măciucă în cap. Nu mai avea nici o clipă de răgaz ca să se cufunde în lectura „Copiilor omului cu inima de piatră”. Toată ziua trebuia să se învârtească printre rafturi, să-i supravegheze pe zidari și să adauge sau să scadă mereu câte ceva în registre.

Se petrecea un lucru de neînțeles. Cel puțin pentru domnu' Kocsis. În turnătorie rebuturile începeau să scadă. Și după cât se spunea, numai pentru că rebuturile din fiecare serie de turnare precum și piesele proaste rămase la turnare erau manipulate separat, iar la retopire erau puse împreună.

Da, s'ar părea că turnarea fontei ar merge și fără laborator și fără creuzete de platină ! Asta îl miră nu numai pe domnul Kocsis, ci și pe inginerul șef. Tăcut, închis în sine, inginerul șef venea, pleca, și într'adevăr, nu făcea decât să execute dispozițiunile care i se dădeau. Le primea dela Bucși, dar știa că veneau dela Bogdan. Nici înainte nu-l putuse suferi pe tânărul acesta veșnic voios ; acum însă, de multe ori nici nu-i mai răspundea la salut. Știa că Bogdan făcea zilnic dușuri și câte-o jumătate de oră de gimnastică și ocolea curtea alergând, iar Duminea străbătea cel puțin treizeci de kilometri pe jos. Mai știa că nu fuma, nici nu bea, nu mânca înghețată ca să-și păzească gâtul și amigdalele, iar supa și legumele trebuiau să fie călduțe ca să nu-i strice dinții.

Tolocan simțea că această disciplină de viață era aplicată acum și în uzină și îi era greață, ca și cum ar fi fost nevoit să folosească pantofii și periuța de dinți a lui Bogdan. De mai multe ori, răbufnise în fața meșterului turnător, spunând :

— Nu ne mai lipsește decât să ne cheme Bogdan cu o jumătate de oră mai devreme, să ne pună să facem exerciții de înviorare, iar după masă să ne dea să înghițim fiecare câte-o linguriță de bicarbonat!

Nici Barducz nu-l înghițea pe Bogdan. După părerea lui, tânărul inginer habar n'avea de chimia metalurgică și totuși, de când se amesteca în chestiunile de turnare, fonta ieșea mai bine. Nu-i venea să creadă că tot secretul acestui succes se reducea numai la gruparea separată a rebuturilor rămase depe urma turnării. Pe baza stabilirii conținutului de carbon, Bogdan era mai sigur de compoziția chimică a topiturii, decât erau mai înainte el și inginerul șef. Bombănind pe sub mustață, Barducz îi spuse lui Tolocan :

— Lasă, domnule inginer, *că nu pot ei să ridice copacii până la cer...* V'au împiedicat să vă duceți experiențele până la capăt. O să vină vremea când o s'o plătească...

De fiecare dată când auzea asemenea laude, Tolocan se simțea turburat. Uneori își dădea seama că singur n'ar fi ajuns la nici un rezultat și că bine au făcut Bucși și oamenii lui că i-au oprit experiențele. L-au cruțat de o înfrângere, Dar își revenea îndată, înspăimântat, și nu mai voia să recunoască. Totuși, succesul lui Bogdan nu-l lăsa să scape de gândul acesta. Uneori, fără să vrea, se pomenea dorind căderea tânărului inginer. Mai mult, se întreba cum ar putea să provoace chiar el această cădere. Se frământa să găsească un mijloc ca să-i strice lui Bogdan amestecul tehnic la turnare. Dar se cutremura, îngrozit: — Ce-mi trece prin minte!... Nu ! Nu pot să mă înjosesc cu asemenea gânduri!

Când, într'o dimineață, află că ultima turnare se întârise și nu putuse fi folosită la nimic, se sperie, de parcă ei ar fi fost vinovat de acest accident. Ca și cum ar fi stricat el turnarea. Și, abia atunci, pentru întâia oară, se gândi dacă nu

cumva, timp de atâta vreme, îi fusese și lui zădărnicită munca de vreo mână criminală ?

De două săptămâni, Bucși s'a schimbat cu totul. De când lucrează cu Bogdan, s'a ivit o cotitură în viața fabricii. Turnările sunt mai bune. În atelierele de prelucrare munca a luat avânt, prelucrarea robinetelor Ackermann a devenit mai rapidă și se putea spune că strungarii produc fără pierderi. Muncitorii păreau mai mulțumiți. Nu mai înjurau la tot pasul, ca înainte. Odată cu ei, s'a înseninat și Bucși, iar nopțile nedormite i se par mai puțin istovitoare. Începu chiar să zâmbească deși, de când a venit ca director aici, oboseala și răspunderea care-l apasă tot mai greu j-au secăt voia bună. Nici altfel nu fusese el un om prea vesel. Acum însă parcă i s'a mai deschis inima. Numai că după două săptămâni de liniște, îl lovira dintr'odată două știri proaste: Dela o zi la alta, turnarea fontei redeveni tot atât de proastă ca și înainte, iar ultima nu mai fu bună de nimic.

A doua lovitură, îl isbi la strungărie. Se constată deodată că în urma executării prealabile a presiunii, aliajele mai vechi cădeau mai toate la rebut și schimbul trei nu mai avea ce lucra.

Muncitorii se repeziră la Berezki. De ce-i lasă sindicatul pe cei din schimbul trei fără lucru ? Berezki nu se grăbi să se ducă la Bucși. În ultimele două săptămâni, cât timp lucrurile mergeau bine, Berezki mai coborîse tonul, iar la consfăturile direcției abia dacă scotea o vorbă. Acum, chestia aceasta cu schimbul trei îl stârni din nou. Simți că avusese dreptate când îl sfătuisese pe Bucși și deaceia intrând în birou, îi spuse :

— Câtă vreme o să te mai încăpățânezi degeaba, tovarășe Bucși ? Dacă lucrurile merg așa, mâine se opresc și alte secții.

Bucși nu se afla în toane bune; îi răspunse cu asprime:

— Ce-ai făcut dumneata ca să nu se oprească ? Nimic. În afară de faptul că, în ziua naționalizării, ai anunțat în gura mare că, în numele guvernului, ei în primire fabrica, n'ai dovedit cu nimic că meriți să fii ascultat. O să te chem în fața partidului. Să încetăm odată cu vorbele mari.

Berezki simți cum i se urcă sângele la cap. își aminti de povestea cu maistrul turnător hitlerist. Dacă Bucși va ridica problema aceasta la partid...

— Bine — urmă el pe un ton împăciuitor, — nu-i nevoie să treci numai decât la chestii personale... Eu nu mă gândesc decât la bieții oameni care rămân fără de lucru din... vina noastră. Au familie, copii, trebuie să facem ceva pentru ei.

— Dar ce ? Fă și dumneata odată o propunere.

Berezki tăcu. își frecă țepii cărunți care îi ieșeau ascuțiți în barbă. Apoi, fără să mai spună nimic, se duse să-l caute pe secretar.

Felecan găsi o soluție ca să se poată da de lucru și schimbului trei. Propuse reducerea provizorie a timpului de lucru la primele două schimburi. În felul acesta, putea lucra și schimbul trei câte cinci ore și jumătate pe zi.

Muncitorii din schimbul trei se liniștiră. își dădură seama că atâta vreme cât turnătoria nu putea alimenta strungurile cu fontă bună, era mai bine să lucrezi cinci ore și jumătate, decât nici una.

Celelalte două schimburi nu judecară însă la fel, ci se ridicară împotriva lui Berezki. De ce nu puneau odată ordine sindicatul în chestia cu fonta ? De ce să sufere strungarii pentru fonta greșită ? Ce face directorul ?

Berezki fu cât pe aci să lase să-i scape o vorbă urită despre director, dar își mușcă limba la timp. De când Bucși îi spusese că avea de gând să lămurească în fața partidului raporturile dintre amândoi, se temea să mai vorbească despre el, ba căuta chiar să se arate mai împăciuitor, cu gândul că doar-doar îl va îndupleca pe Bucși să renunțe. Făgădui muncitorilor că va vorbi cu directorul, spre a se găsi o soluție mai bună.

La birou, nici nu se încumetă să ridice această problemă. Știa prea bine." Bucși i-ar fi întors-o numaidecât și l-ar fi poftit să facă el o propunere mai bună. De aceea, se arătă istovit, se lăsă într'un scaun cu spatele spre fereastră și oftă :

— Când o să fie iar liniște în blestemata asta de fabrică ?

Bucși nu mai știa unde îi era capul de atâta treabă. Cu câteva zile înainte primise dela centrală dispoziția să măsoare suprafața fabricii, să arate de ce spațiu dispune, dacă se pot construi clădiri noi și dacă mașinile uzinii ar fi sau nu în măsură să producă mașini de țesut și dărăcit de un tip sovietic cu totul nou ? Vor trebui de aci înainte să se organizeze pentru o astfel de producție. Bucși îi încredința lui Bogdan sarcina de a face anteproectele și măsurătorile, dar, în lipsa schiței mașinilor de țesut de tip nou, tânărul inginer nu putea stabili dacă vechile mașini ale fabricii erau sau nu potrivite pentru o asemenea producție. Bucși se adresă forurilor superioare în acest sens. Trebuia să dea enorm de multe răspunsuri. Circularele soseau una după alta, se cereau urgent date, cei dela centrală voiau să știe totul. Fiecare secție din centrală, îl năpădea cu circulari și toate cuprindeau dispoziții urgente. Răspunsurile trebuiau date imediate, toate trebuiau executate imediat!... Bucși se uită la Bereczki mânios ; cuvintele îi răsunară tăioase, ca briciul:

— Liniște, niciodată ! Viața înseamnă o neconținută frământare.

Bereczki ar fi vrut să-i răspundă cu o înjurătură, dar se stăpâni și căută să-l îmbuneze, cu gândul că până la urmă, Bucși va renunța să mai ridice cazul său în fața partidului :

— Ei, drăcia dracului... — oftă el împăciuitor — se vede că îmbătrânesc. Oasele mele răvnesc spre pământ. D'aia oi fi tânjind după odihnă... Ia spune, dumneata mai ai vreme să citești ? De bună seamă, din cărți îmi tot trănțești răspunsurile astea care mă dau de rușine.

— Din cărți ? — sări Bucși și mai violent. — De când am fost pus aici, nu mai citesc decât din viața fabricii. Câți muncitori, atâtea romane ! Unsprezece secții în uzină, fiecare e câte-o școală superioară. Învăț în acelaș timp la toate. Mă simt, de parcă aș fi trecut deadreptul din clasa întâia elementară în ultimul an de universitate.

Bereczki simți cum clocotea veninul în el și uitându-și dorința de împăciuire, îi trânti grosolan :

— Și nu te temi că s'ar putea să cazi la examen în mod rușinos ?

Bucși îi răspunse și mai tăios :

— Mă pot întoarce la strung, oricând.

— Dacă ai avea și dumneata vreo cincizeci de ani, ca mine, n'ai vorbi așa — zise Bereczki sărind de pe scaun.

Bucși îl privi cu un dispreț fățiș :

— Să am și o sută de ani și tot tânăr o să mă simt ! Ba poate, mai tânăr. Abia acum începem să trăim. Căci abia acum am pășit pe drumul socialismului. Iar pe drumul acesta, nu-i cu puțință să îmbătrânești !

— Povești. Goana asta nebună, îl bagă pe om în mormânt înainte de vreme.

— Tocmai goana asta e frumoasă. Nu poate osteni și îmbătrâni decât acela care stă locului. Pe noi însă, schimbarea aceasta neconținută ne întinerește mereu.

Felecan intră ca furtuna în birou. De pe fața-i înnegrită de fum, sudoarea curgea șiroaie. Își aruncă șapca în cuer, ca un scamator. În mână flutură o hârtie:

— Asta-i a doua ! — strigă, aruncându-i-o lui Bucși. — Aceeași mână... banditul... De data asta a avut nerușinarea s'o agate chiar la gazeta noastră de perete ! Mă duceam să iau masa la cantină. Mi-am aruncat ochii pe gazeta de perete să văd dac'au schimbat oare articolele alea care au prins mucegai... Și numai ce-mi sare'n ochi mângăleala asta !

Bucși se aplecă asupra hârtiei. Defăimătorul anonim se agăța de faptul că

directorul, deși avea leafă mare, mânca totuși fără rușine la cantină. Că, mai bine „renunța la un sfert din leafă în favoarea cantinei, ca să se îmbunătățească mâncarea. Apoi ar putea să meargă pe jos, pentru ca benzina și salariul șoferului să nu mai încarce prețul de cost al produselor. Cu asta să înceapă noul director economiile, nu cu micșorarea timpului de lucru ! Și ce e cu hârtiile de valoare ale fabricii, de ce nu li se schimbă destinația ca să se instaleze un nou laborator ? Iar bătrânul Bereczki să ia seama, că după inginerul șef, îi va veni și lui rândul...

Bucși sări ca ars :

— N'o să mai iau masa la cantină !

— Așa ! — spuse Felecan făcând ochi mari — și renunți și la automobil ? Iar după aceea, și la postul de director... Iar până la urmă, dacă provocatorul ăsta nemernic o să se întrebe: oare de ce mai trăește pe lumea asta Bucși, o să te și spânzuri ? Nu, tovarășe Bucși ! Nu ne mai lăsăm duși de provocatorii de dezordine !

— Când ne-am lăsat duși ? — se miră Bereczki, fiindcă, judecând după privirea pe care i-o arunca Felecan, socotea că ultima observație îl privea pe el.

— Când ? — spuse Felecan în timp ce-și scotea tabacherea. — Săptămâna trecută, când ți-ai pierdut capul din cauza muncitorilor din schimbul trei. Am crezut că nu exista decât un singur mijloc ca să le dăm și lor de lucru. Ca să-i potolim, am micșorat timpul de muncă al celorlalți. Iar acum, se agită cu toții.

Bereczki nu mai avu nici o îndoială că atacul lui Felecan era îndreptat împotriva lui, deoarece el fusese cel dintâi care venise pe capul lui Bucși cu problema schimbului trei. Asta n'o putea tăgădui. Dar, de ce să cadă răspunderea asupra lui ? Și deaceea, izbucni:

— De ce vorbește tovarășul Felecan la plural ? N'ai propus dumneata să reducem orele de muncă la toate schimburile ?

Felecan își desfăcu țigara pe jumătate răsucită, o vărsă înapoi și băgă tabacherea în buzunar. Privi în sus spre portretul lui Stalin, ca și cum s'ar fi sfiit de el și apoi zise :

— Greșala am săvârșit-o împreună. Cât mă privește, poți să fii liniștit că mi-am și primit la județeană săpuneai a ce mi se cuvine... Și pe bună dreptate. N'arn procedat politic, ca adevărați comuniști. Ne-am mulțumit să recurgem la soluția cea mai ușoară. Am micșorat timpul de muncă al secțiilor prelucrătoare, în loc să ne concentrăm toate forțele asupra turnătoriei. Turnătorie trebuia s'o punem pe picioare, ea e baza tuturor secțiilor. De-acolo vin toate lipsurile.

— Bine, dar măsurile noastre au mers paralel, — zise Bucși, înroșindu-se până în vârful urechilor. — Fără o restructurare a sistemului de lucru în secțiile prelucrătoare, nu se poate îmbunătăți nici producția turnătoriei...

— Adevărat, însă noi am deraiat de pe linia paralelă în dauna turnătoriei, — îl muștră Felecan, golind între timp aproape toată apa din cana depe masă.

Bereczki tăcea chibzuind dacă, acum, când Bucși avea să-l cheme să dea socoteală în fața partidului, era nimerit să înfrunte tocmai el, părerea județenei. Deaceea, se mulțumi să spună numai atât :

— Să zicem că-i așa, am deraiat. Dar ce era să facem, să lăsăm schimbul trei pe drumuri ?

— Ba pe dracu', — dădu din mână Felecan, mai potolit de când băuse jumătate de cană de apă. — N'avearn decât să-i trimitem în concediu de odihnă, că le venise vremea și între timp să fi pus lucrurile la punct. Nouă însă nici nu ne-a trecut asta prin minte. — Se așeză, și tabacherea apăru din nou. — Puteți să vă închipuiți, ce-am simțit când m'au întrebat tovarășii dela județeană : Vasăzică o să-i trimiteți pe muncitori în concediu de vară tocmai când va începe turnătorie să lucreze din plin ? Atunci când ați putea lucra și cu patrușprezece schimburi !? — M'am

aprinș ca un pachet de lumânări. Am mai spus-o eu și altădată: de multe ori ni s, întâmplă să nu vedem pădurea din cauza copacilor.

Bucși, rușinat, își lua note.

Felecan își aprinse țigara și se înveseli. Se uită după bățul de chibrit azvârlit și strigă :

— Ascultă, Bucși, pune și în colțul ăla o scrumieră, că altfel nu se mai alege om ordonat din mine, cât îi lumea și pământul. Nevastă-mea o să mă dea afară din casă. Toata ziua mă dăscăleşte. Zice : Și în socialism tot așa o să arunci pe jos bețele de chibrit ?

Berezcki se învioră și el, dar nu de gluma lui Felecan, pe care o socotea silită. Se gândea că de data aceasta va putea prelucra la consfătuirea sindicală o problemă într'adevăr plăcută. Parcă-i vedea pe muncitori, cum se vor bucura când le va spune că sindicatul a cercetat situația și, la propunerea lui, schimbul trei va pleca în concediu plătit, iar până la sfârșitul concediilor va fi pusă la punct și turnătoria.

Nu, totuși Bucși n'avea deplină dreptate. N'ar strica să mai fie puțină liniște și în prăpădita asta de fabrică. Se gândi să plece și el în concediu, tot cu prima serie. Trei săptămâni încheiate. Își va lua uneltele de pescuit și va porni pe malul Someșului. Se va duce vreo zece zile dealungul unui mal, și apoi, vreo alte zece zile, se va întoarce pescuind dealungul celuiilalt. În a douăzecișiuna zi va trage un pui de somn acasă și apoi, odihnit, se va înapoia la fabrică.

Glasul lui Felecan îl readuse la realitate, trezindu-l din visul excursiei de pescar

— Măine trebuie să începem trimiterea oamenilor în concediu, — îi spuse lui Bucși. — Dintre noi însă, nu pleacă niciunul, până ce nu lichidăm cu rebuturile dela turnătorie ! Și până ce nu i-om tăia ghiarele banditului ăla cu mângălelile lui.

Luă hârtia în mână, învârtind-o când pe o parte, când pe alta :

— Și pe cea dintâi, tot ăsta a scornit-o ! În zadar a încercat să-și schimonosească scrisul, îl recunosc. E aceeași mână, care a scris-o și pe prima. Știți ce înseamnă asta ? — privi întrebător spre Bucși și spre Berezcki. — Asta, — și puse apăsător degetul pe sfârșitul textului de pe hârtie : — „Iar bătrânul Berezcki să ia seama că, după inginerul șef, îi va veni și iui rândul...”

Scoase din portofel o altă foaie de caet, scrisă în întregime și o citi :

— „...Bucși duce fabrica la faliment. L-a înlăturat pe inginerul șef”. Înțelegeți ?

— Înțeleg, — zise Bucși pe gânduri.

— Da, — zise Felecan isbind cu pumnul în masă. — Vrea să trezească neîncredere în tovarășul Berezcki. Numai de-aș ști cum de îndrăznește ticălosul ăsta să presupună că ar putea să existe rivalități între noi ?

Berezcki se aplecă asupra hârtiei provocatoare, ca și cum ar fi fost curios s'o vadă ; de fapt, voia numai să ocolească privirea lui Felecan. Își aminti că, în fața câtorva tovarăși de sindicat mai vechi, își arătase în mai multe rânduri părerile proaste despre director. Poate că nu și-au ținut gura ? Poate că tocmai unul dintre ei o fi scris fițuica asta murdară ?

Ar trebui să le dezvăluie bănelile sale, ar trebui să mărturisească, să le spună qă, fără să-și dea seama, îl bârfise pe Bucși. Dar tace. Nu se încumetă. Doar nu-i prost să se dea de gol. Dacă totul nu e decât un fleac ? Dacă tovarășii aceia sindicalști nici nu s'au gândit să răspândească mai departe bârfelile lui ? Lasă ! O să cerceteze el singur cum stau lucrurile. Totuși, secretul acesta îl neliniștește atât de mult, încât simte că trebuie să spună ceva. Ar vrea ca cel puțin "față de sine însuș, să se pedepsească pentrucă a dat prilej dușmanului să-i defăi-

trieze- Și în această pornire de sacrificiu, își aminti de concediul de odihnă, de pescuitul pe'ndelete pe malul Someșului și oftând, spuse:

— Ai dreptate, tovarășe Felecan. Câtă vreme se petrec în fabrică asemenea porcării, nu putem pleca în concediu. Eu mi-l amân pe-al meu pentru la anul. Câtă vreme la turnătorie lucrurile nu sunt puse la punct, nu mă mai gândesc la pescuit.

— Ei, atunci să-i dăm drumu'! — zise voios secretarul, ridicându-se.

II

Ammer bătu singur la mașină scrisoarea de concediere a lui Kâlmân Tulogdy. Ii înmâna copia personal, fără semnătură, nu pentru a rezolva chestiunea mai repede și cu mai puține formalități birocratice, ci fiindcă nu voia să se ducă vestea printre funcționari despre această concediere. Ca nu cumva să înceapă comentariile și să afle Bucși de cele trei luni de preaviz. Asta i-ar încurca socotelile și groful proletar ar fi dat afară imediat. De când vorbise cu doamna Tulogdy, domnul Ammer lucra nu numai dintr'un spirit rigid de autoapărare, ci și din motive sentimentale. Atitudinea grofiței ajunsă în mizerie, frumusețea ei aproape ofilită, aerul ei de seriozitate, ca și copiii ei îl impresionaseră adânc. O asemenea femeie, ai cărei strămoși au strălucit veacuri de-arândul printre magnații de frunte a; Ardealului, trebuia apărată. Dacă oamenii de teapa lui Bucși ar fi înțeles ce însemnau pecetea istoriei și datele comparative, fabrica ar fi trebuit să se simtă măgulită de prezența soțului grofiței. Da, salvându-l pe Tulogdy, domnul Ammer avea sentimentul că ocrotea un prețios monument de artă al trecutului.

Ca groful să nu fie în văzul lumii, îl vârîse în biroul ce! mai ferit și acolo, cu spatele spre ușă, îl pusese să migălească la statele de plată, să împartă, să înmulțească și să calculeze reținerile pentru asigurări sociale, impozite și cantină. Pentru orice eventualitate, originalul scrisorii de concediere rămăsese la domnul Ammer în mapa pentru semnături, ca să-l poată arăta oricând lui Bucși, dacă și-ar aminti să se intereseze ce e cu groful. Domnul Ammer era acoperit și în privința domnișoarei Maria. Pregătise, de ochii lumii, un referat asupra ei ; însă nu-i va arăta lui Bucși referatul, ci îl va purta mereu la el, putând să se scuze !a nevoe că abia atunci izbutise să adune toate datele despre domnișoara Maria. Se bizuia pe nădejdea că Bucși, prins de grijile covârșitoare ale uzinii și înecat în grămada de circulari venite dela centrală, va uita de Tulogdy și de domnișoara Maria. Dealtfel, în referatul său, domnișoara Maria apărea ca un fel de fată bătrână, „apolitică”, am putea spune puțin cam prostuță, care după părerea lui, nu prezenta nici o importanță. Dealtfel, îngrijind-o pe mama ei bolnavă, nici nu se putea mișca decât până la birou și până la biserică. Că acolo se mai întâlnea uneori cu doamna Kolesi și stăteau de vorbă, ce rău putea fi în asta ? La birou, câștiga atât cât să trăiască împreună cu mama ei, iar la biserică își pregătea lăcaș veșnic în vreunul din colțișoarele raiului pentru mântuirea sufletească a amândorura. Ce rost ar fi avut să-l informeze despre toate astea pe Bucși!...

Acoperindu-se în felul acesta, domnul Ammer se putea uita împăcat în ochii lui Bucși, care, concentrându-și în ultima vreme întreaga atenție asupra problemelor turnătoriei, n'avea timp să se ocupe mai temeinic de el. Intr'adevăr, din rapoartele inginerului Bogdan, Bucși descoperi un fapt foarte ciudat. Anume că atât în trecut, cât și acum, turnările defectuoase se repetau exact din trei în trei săptămâni. Bogdan cercetase datele ultimelor trei luni, iar acum ținea zilnic evidența turnărilor pe date și ore.

II chemă pe Bogdan și-l întrebă dacă nu i-se părea și lui ciudat, acest fapt.

— Ba da, — adeveri tânărul inginer dând din cap, — asta m'a izbit și pe mine, dar n'am vrut să trag nici o concluzie până ce nu s'o repeta. Dar, de vreme

ce și dumneavoastră ați observat-o, probabil că vă gândiți la același lucru ca și mine.

— Un sabotaj organizat ?

— Și anume de către niște indivizi, care n'au prilejul să acționeze decât odată la trei săptămâni.

— Azi suntem în ziua de treizeci, — spuse Bucși străbătând odaia în lung și în lat, cufundat în gânduri. Dacă presupunerile noastre sunt întemeiate, atunci săptămâna aceasta trebuie să avem iar fontă stricată. Ultima dată am avut-o pe ziua de zece.

Inginerul nu-i dădu dreptate.

— Dar iată că n'avem. În ultimele zece zile n'a fost decât un procent de douăzeci-douăzecișicinci la sută rebuturi. Asta, în lipsa creuzetelor de platină, se repetă regulat. Deaceia, nici n'am vrut să bănuiesc deocamdată o mână criminală.

— Știu eu ? Poate că și procentul acesta de douăzeci-douăzecișicinci la sută e provocat ?

— Dar cine l-ar putea provoca ? — spuse Bogdan privind pe fereastră, îngândurat. — Nu văd decât două posibilități. În genere, turnările noastre ies mai degrabă prea dure. Prin urmare, sau fonta cenușie nu este dozată în cantitatea prescrisă de noi, sau, dacă e bine dozată, se arde. Dar unde ? În topitorie, la cuptoarele de maleabilizare ?

— Nu e tocmai așa ! Data trecută n'am avut decât turnări moi, — critică Bucși ipoteza lui Bogdan. În cele din urmă, se despărți de Bogdan, sfătuindu-l să supravegheze felul cum decurgea fiecare turnare în parte. Și se hotărî să ia și ei la rând, atât schimburile de zi, cât și pe cele de noapte.

Din lucrările de birou, nu rezolvă în cursul zilei decât pe cele mai urgente. Pe celelalte, le lăsă pentru seara.

Barducz, meșterul topitor, se uita jignit la el, pentru că venea și pleca mereu, amestecându-se în treburile lui. Ba îi mai dădu și instrucțiuni ca la fierul vechi, la deșeurile de prelucrare cum le zic muncitorii, să adauge 35% fier brut sovietic curat. În afară de aceasta, se înțelese cu Bogdan, ca aliajele mai delicate să nu fie turnate decât în timpul zilei. Oamenii din schimbul de zi sunt mai vigilenți, atât la pregătirea formelor, cât și la aceea a turnării. Iar Bogdan discută toate acestea cu Barducz. Meșterul turnător nu-l putea suferi pe inginer : „Aș putea să-i fiu tată” — zicea în spatele lui— și asta să dea dispoziții unui meșter topitor?!”

De ciudă, i se umflau vinele gâtului scurt și gros, iar fața i se înroșea. De altminteri, pe omulețul ăsta burtos și îndesat îl înneca repede veninul. Ca să nu fie nevoit să se certe cu Bogdan, de îndată ce-l vedea apărând cu halatul său albastru, de muncă, Barducz se ducea tocmai în capul celălalt al turnătoriei. Lui Barducz îi plăcea să amintească mereu că absolvise o școală industrială de specialitate și că avea douăzeci de ani de practică și prin urmare pe el să nu-l conducă inginerășiiăștia tinerei sau oameni de soiul lui Bucși, cocoțat la direcție pentru dracu' știe ce fel de merite ! Înainte de război, se înscrisese în sindicatul muncitorilor metalurgiști, dar când aflase că acolo pot intra și calfele și chiar ucenicii, îl părăsise numaidecât. Și pe Kolesi era supărat, pentru că în locul muncitorilor turnători calificați, instruia în fabrică zilieri. Pentru el, clasa muncitoare însemna muncitorii calificați. Cei care se aflau sub muncitorii calificați, nu-l interesau câtuș de puțin ; în schimb, pe sub-ingineri îi disprețuia, iar pe cei care erau mai sus de inginerul șef, îi ura pe toți. Cât privește femeile, nu le putea suferi într'o uzină metalurgică.

Nu-și schimbase felul acesta de-a vedea nici după eliberare.

Bucși își făcuse repede o părere despre Barducz și rămăsese încredințat că în nici un caz nu putea fi un sabotor. În privința muncitorilor turnători, organizația de bază era chezașă pentru ei și Bucși se încredința singur, că turnătorii erau în-

tr'adevăr cu ochii în patru la dozarea fierului vechi și a fontei cenușii, întocmai cum fusese prescrisă pentru turnare. Știau pe dinafară, dacă nu în procente, dar sigur în kilograme, cât trebuiau să pună din fiecare.

Multe discuții avură loc între ei, pentru a se afla de ce fierul brut sovietic era superior fierului brut indigen dela Calan. Căutau să ghicească dacă era topit cu cărbuni de lemn sau cu cocs. Lipsurile cu privire la fontă îi necăjeau și de câte ori, în ziarul de perete sau la ședințele plenare, erau criticate neregulile constatate la turnătorie, protestau cu indignare cerând să nu fie vârați în aceeași oală cu maistrul sau cu inginerul șef.

Cereau și ei mereu trimiterea creuzetelor de platină și susțineau sus și tare că atâta vreme cât va trebui să se chinuiască fără aceste creuzete, nu se va putea afla cauza rebuturilor. Nu puteau înțelege cum, după atâtea urgențări, centrala tot nu le trimitea creuzetele de platină.

Bucși îi luă pe toți la rând, dela formari până la preparatorii miezurilor și la măcinătorii de grafit. Se strădui să afle în ce măsură se putea bizui pe ei. Supraveghe femeile care pregăteau miezul, uscătorii și pe cei dela maleabilizare. Se hotărî să urmărească singur câteva procese de topire, din clipa în care fierul ajungea în cuptorul cu cupolă și până la turnare și maleabilizare. La nevoie, nu va dormi, nici nu se va clinti din fabrică, dar se va convinge singur, unde intervine mâna neglijentă sau dușmănoasă care strică fonta? își însemnă în carnet ziua în care începu această supraveghere: 2 August.

Foarte curând însă află că pentru a urmări personal fază cu fază acest proces de muncă, ar trebui să stea în turnătorie timp de două sute de ore neîntrerupt. După răcire, aliajele de fontă, încărcate în butoaie de fier, printre bucăți de șgură de fier oxidat, ajung în cuptoarele de maleabilizare și acolo sunt supuse timp de două sute de ore la diferite procedee de reîncălzire și răcire, până ce ating acel grad de maleabilitate, care le face bune de prelucrat la strung. Nu pot fi nici mai moi, nici mai tari decât gradul de duritate prescris. Fiindcă dacă sunt mai moi, se tocesc prea repede prin frecare, iar dacă sunt mai tari, crapă și nici nu sunt potrivite pentru prelucrarea la strung.

Operațiunea aceasta e executată, zi și noapte, fără întrerupere, de muncitorii din cele trei schimburi. Își predau unul altuia cuptoarele încălzite cu gaz, împreună cu graficul care arată mersul încălzirii și răcirii; unde muncitorii notează, ceas cu ceas, creșterea sau scăderea temperaturii. La anumite ore, focul trebuie stins complet sau menținut timp mai îndelungat la un anumit grad de temperatură. Ca să urmărească personal această operațiune până la capăt, Bucși ar fi trebuit să stea acolo în tot cursul celor trei schimburi și să cunoască toate prescripțiunile procedurii, ceea ce era cu neputință. Dar i se înfiripase bănuiala că tocmai aici, la acest proces de muncă atât de complicat, se strecura greșeala sau se amesteca mâna dușmanului. Căci orice fel de abatere, oricât de mărunț, dela indicațiunile prescrie — pricinuia modificări în calitatea fontei.

Cum să supravegheze procesul acesta? Pe grafic se poate înscrie orice. S'ar putea ca temperatura cuptorului căptușit cu cărămizi de șamotă să se ridice la 1300 de grade, iar pe grafic să nu fie trecute decât 1000 de grade. Tot ce se petrece în cuptor depinde numai de conștiinciozitatea muncitorului. Spre deosebire de topire, unde ochii celorlalți pot fi mereu îndreptați asupra muncitorului care mănuește cupola, aici nu contează nici măcar supravegherea. Aici, din momentul în care butoaiele de fier cu aliajele ajung în cuptor, nu mai lucrează decât un singur om. Cine să-l supravegheze? Numai propria lui conștiință, propria lui cinste și vigilență de muncitor. Aici se schimbă trei oameni în așa fel, ca muncitorul care a lucrat într-o săptămână în schimbul unu, adică în cel de zi, să

ajungă în săptămâna a doua în cel de după-amiază, iar în a treia în schimbul de noapte.

Bucși își îndreptă toată atenția asupra acestor trei muncitori. Voia să știe totul despre ei. De acești trei muncitori depindea întreaga producție a uzinii. Când își dădu seama de acest lucru, Bucși fu cuprins din nou de același simțământ pe care-l încercase cu câteva săptămâni înainte, când, aflându-se în mijlocul strungarilor în fier, descoperise necesitatea ca presiunea să se facă înainte de prelucrare. Se simți turburat, plin de însuflețirea clipelor mari și hotărâtoare ca atunci, în Februarie 1944, când căzuse în ghiarele agenților poliției și izbutise să-i inducă în eroare, ca atunci când reușise să strunjească axa pentru manometre, sau când, într'o strângere de mână fierbinte, își dăduse pentru prima dată seama că Iuliska îl iubea...

Trebuia să se stăpânească, să nu-și lase celelalte treburi din pricina celor trei muncitori dela cuptoarele de maleabilizare. Făcu numeroase cercetări pentru a afla cine sunt. Toți trei erau membri de partid și după părerea tuturor, oameni de încredere. Maistrul topitor ar fi fost gata să bage mâna'n foc pentru ei. Bucși nu se mulțumi însă cu atât. Pleca mereu dela birou și cerceta amănunțit oamenii din schimbul de zi. Printre ei era și Seres Istvân. Omul acesta, scump la vorbă, intrase în partid la unificare, venind dela social-democrați. Celălalt, Gergely Bindász nu se potrivea deloc cu Seres: îi plăcea să vorbească mult. Care dintre ei era mai de nepătruns? De câte ori vine pe-acolo, îi găsește la locul lor, îndeplinindu-și munca punctual, poate numai fiindcă peste zi meșterul trece mai des pe la ei, iar muncitorii trec și ei de multe ori spre curtea din dos. Cum și-or fi văzând însă de treabă noaptea, când stau de veghe fără nici un control?

Pe Seres Istvân îl schimbă, după amiază la ora trei, Gergely Bindasz. Iar dela el, cuptorul e preluat seara la unsprezece de Vasile Câmpian. Bucși se holără să-l cunoască și pe Câmpian. Rămase la birou până la miezul nopții, cetind circularele sosite dela centrală. Amarnică muncă mai e și asta. Bucși nu știa românește, dar nu e numai vorba de limba în care sunt scrise circularele. Căci în ceea ce privește unele expresii mai puțin cunoscute, de multe ori chiar și Felecan, care-i român curat, se ia cu mâinile de cap. Până și el e nevoit câteodată să deschidă dicționarul pe care și l-a cumpărat Bucși. Uneori însă nici în dicționar nu se găsesc cuvintele pe care le folosește redactorul circularilor. După părerea lui Felecan, ar trebui să fie democratizate și circularele.

Până la miezul nopții, Bucși nu făcu decât să deslege înțelesul cuvintelor, apoi întregul sens al circularei și în cele din urmă modul de aplicare a măsurilor tehnice cuprinse în ea. Se cufundă atât de adânc în această îndeletnicire, încât nu-și aminti decât mult după miezul nopții că ar fi trebuit să treacă pe la schimbul trei.

De jur-împrejur e o liniște adâncă. În clădirea direcțiunii, nu se mai află nimeni în afară de el. Luminată numai din loc în loc, curtea fabricii e scufundată în întuneric. Stelele sclipesc sus, pe bolta cerului. Din turnătorie abia se ceme puțină lumină. La șlefuitoare, pe unde trebuie să treacă Bucși, munca s'a oprit încă dela miezul nopții. La fel și în atelierul de montaj și la strungărie. La turnătorie, din grinzile acoperișului atârna becuri de cincisute. Nu-i aprins decât unul singur, revărsând o lumină moale, potolită, asupra obiectelor și formelor care se pierd în umbră.

Bucși intră la cuptoarele de maleabilizare. II salută pe Câmpian și cercetă graficul și termometrul. Câmpian era un om de vreo treizeci de ani, cu mișcări vioaie. Nu-l prea luă în seamă pe Bucși. Dădea ocol cuptorului și iscodea cu grijă prin ochiul de observație, ce se petrecea în interiorul încins. Butoaiile cu fier de-

venite o singură masă incandescentă de fier suportau flăcările de gaz care le bombardau bubuind. Apoi, Câmpian își scoase din buzunar un fel de caet și se așeză pe banca de lemn, sub lampa care atârna de sus.

Fața-i osoasă, transpirată, lucea.

— Nu te prinde somnul dacă citești ? spuse Bucși oprindu-se în fata lui.

— Asta nu-i din acelea care să te adoarmă, — îi răspunse Câmpian pe românește.

— Și dacă totuși te-ar prinde somnul ?

— Atunci o las, mai dau o raită, sau ies în ușă și mă uit la stele, cum făceam când eram copil, sus, pe munți, cu oile.

— Și totuși — stăruie Bucși, — nu ți s'a întâmplat niciodată să adormi ?

— Niciodată. Stau întotdeauna și mă gândesc ce va fi peste un ân sau doi... Aș vrea să apuc încă o sută de ani. Cum va arăta atunci uzina asta și ce vor ajunge copiii mei ? Am doi, tovarășe, un băiat strașnic și o fată isteată. Stau și mă frământ, gândind cât de frumoasă le va fi viața, dacă nu va izbucni iar războiul.

— Și dacă va izbucni ?

Câmpian se întunecă la față ; strânse atât de tare caetu! în mână încât îl mototoli.

— Nu se poate să izbucnească ! N'o să-i lăsăm ! Să avem iar de furcă cu ruinele și cu răniții ? Pe tata l-au ucis jandarmii cu pană de cocoș, sus, în munți. Ar trebui să le tăiem suflarea înainte de-a se apuca iar de omoruri, dar dacă vor îndrăzni să vină încoace...

Bucși, cu ochi scânteetori, strânse sdravăn mâna omului.

— Ai dreptate... Cu asemenea gânduri, nu se poate să te mai prindă somnul!

Îl lăsă pe Câmpian singur. Îl înviorase apropierea de omul acesta. Se încredințase că putea avea o încredere deplină în el. Automobilul cel mic al fabricii îl hurducă până acasă, în mahalaua care dormea liniștită. Praful se așezase și acum putea trage în piept aerul împrospătat. Deși trecuse mult de miezul nopții, își găsi nevasta încă trează. Nu dormea nici copilul. În pantalonași da baie stătea ghemuit pe scaunul din bucătărie și îi citea maică-si cu glas tare, dintr'o carte, în timp ce ea călca niște cămăși. Din când în când, un căscat îi împiedica glasul. Maică-sa îi spunea :

— Destul, Berci !

— Mai citesc doar o jumătate de pagină, măicuță. Până atunci sigur vine și tata acasă. Măcar atâta să vă ajut și eu. Că de când am isprăvit cu examenele, nu fac nimic toată ziua decât să joc football.

— La culcare, ți-am spus odată ! Ești încă mic. Trebuie să mai crești. Asta-i ajutorul cel mai de seamă pe care ni-l poți da acum : să te întărești și să nu te'mbolnăvești.

Ochii lui Bucși se înrouară : intră în bucătărie. Copilul îi sări de gât, plin de bucurie.

— Ce înseamnă asta, de ce nu te-ai culcat ? — spuse Bucși lipind capul băețășului de obrazul său.

— Fiindcă altfel nu-l mai văd niciodată pe tata. De câtva timp nici nu mai stă de vorbă cu mine. Deși am atâtea să-l întreb. Cum e când e cineva director-muncitor ? Copiii zic că nici nu arăt ca fiul unui director de fabrică. Și aș vrea să se vadă și la mine asta. D'aia nu m'am culcat!

— Of ! ambițiosule ! — râse Bucși și luând copilul în brațe, îl duse în odaia lui și-l vârî în pat. — Culcă-te! Duminică după masă ne ducem la zăgazul cel mare la baie. Și o să stăm de vorbă despre toate.

Berci mai sări odată din pat și-l îmbrățișa pe tatăl său, chiuind de bucurie

— O să mergem cu automobilul, nu-i așa, tată ? Aș vrea atâta să ne plimb

odată cu automobilul fabricii. Copiii depe strada noastră zic că dacă tatăl lor ar fi director-muncitor, nici n'ar mai merge pe jos.

— Dacă au de gând să se boierească — spuse Bucși, posomorîndu-se pentru o clipă — n'o să ajungă niciodată, niciunul dintre ei, director-muncitor.

— Nu-i așa că glumeai, Károly ? — îl întrebă soția lui, punând pe sobă fierul răcit și rânduind în dulap cămășile călcate.

Bucși se uită mirat la soția sa.

«.

— N'am glumit deloc. Automobilul fabricii nu poate fi folosit în interes particular. Și-așa s'au legat de mine din cauza lui...

Tăcu și privi spre fiul său. Acesta era numai urechi, dar nu-și mai putea ține capul de somn. Bucși îl băgă din nou în pat și-l înveli. Apoi, se duse la bucătărie după soția sa și închise ușa. Se așeză la masă. Iuliska îi puse în față o farfurie, o umplu cu lapte bătut și-i servi mămăliga din care ieșeau aburi.

— Credeam că nici azi n'o să te pot aștepta până ce vii.

Bucși rămase pe gânduri, apoi zise :

— Iuliska, te rog, nu lăsa ca prietenii să umple capul băiatului cu prostii. De ce să vadă din toată răspunderea mea numai partea cu automobilul ?

Soția lui îl privi, serioasă :

— Asta n'are ce să-ți strice, Károly. Omul are nevoie și de un imbold. Lasă-i să vadă care-i deosebirea între familia lor și aceea a unui director-muncitor. Trebuie să-i însuflețim, ca să se străduiască și ei. Îți dai seama cum s'au pus în mișcare de când le-ai vorbit atât de frumos ? Duminică am inaugurat căminul de zi. Știi cum mă ascultă acum toți, numai pentrucă tu ai fost numit director la o întreprindere atât de mare ? M'am întrebat: oare pe mine de ce nu m'au numit ? Nu m'au numit, fiind adorm citind ziarul. De-atunci, nu mai adorm. Și pot să-ți mai spun și un alt secret. Săptămâna viitoare voi lucra la mai multe mașini decât până acum. Am făcut proba, va merge, numai să avem destul fir !

Apoi adăugă, râzând :

— Zău că n'o să te fac de rușine, când o să mă iei uneori cu automobilul. O să fie ca atunci când apar în ziare fotografiile frunțașilor în producție. Când fotografia Rozei, din fabrica noastră, a apărut în „Muncitoarea”, femeile din țesătorie m'au întrebat: de ce n'am putea face și noi la fel ca Rozi ? De-atunci s'au luat la întrecere, Károly. Iar pierderile de fir au scăzut cu cinci la sută.

Bucși începu și el să zâmbească :

— Ei, pot sa-ți spun că ai adus-o bine. O să încercăm odată să vedem dacă ai dreptate.

Luă ceasul deșteptător și-l potrivea să sune la patru. Trase farfuria spre el.

— Lapte bătut ? Nu cumva ai și ceva dulce ?...

Femeia se uită la ceas :

— Ai greșit Károly, în loc de șase, l-ai pus la patru.

— Știu, — spuse Bucși întinzând mâna să ia lingura, — mă duc la fabrică. Supraveghez cuptoarele de maleabilizare. La ora asta, oamenii din schimbul de noapte sunt mai somnoroși. O știu din proprie experiență. Și la armată tot după miezul nopții era cel mai greu să stai de gardă... N'o să am liniște până ce n'o să dezleg chestia asta cu fonta greșită.

Femeia cercetă puțin cam întristată chipul bărbatului ei, mai ales gura și bărbia energetică. Toată energia părea să i se fi concentrat acolo. Dar buzele îi erau din ce în ce mai palide, iar fața tot mai uscățivă. Câtă vreme va mai putea duce munca asta atât de încordată ? Dar nu spuse nimic și-i turnă din nou lapte bătut, din oala de pământ, gândindu-se dacă n'ar fi bine să-i facă și niște jumări sau altceva bun, ca să poată rezista la încordarea aceasta. Fiindcă trebuie să poată...

12

În noaptea aceea, Bucși nu era singurul care se bizuia pe faptul că cel care „lă de veghe, se luptă mai greu către ziuă cu somnul care-l răzbește. O știa prea bine și paznicul de noapte Beke Gyorgy. O știa chiar mai bine decât Bucși. Pe vremea gând fusese căpitan de jandarmi, controla de obicei sentinelele, după miezul nopții și nu odată izbutise să-i surprindă pe soldații buimăciți de toropeala somnului, care nu se desmeticeau decât după ce le apuca arma pe la spate...

De zile întregi pândeau și în uzină un astfel de prilej.

Îi rodea furia și amărăciunea. Socotea înjositoare, caraghioasă și revoltătoare, plimbările acestea neconținute în jurul fabricii. Să mai păzească uzina, în folosul comuniștilor care i-o furaseră? Abia dobândise, în 1942, de pe urma soției sale, o treime din proprietatea uzinii și acum o și pierduse. La drept vorbind, din pricina războiului, nici nu avusese răgaz să se bucure de foloasele care i se cuveneau. Și acum s'o mai și apere pentru comuniști?... De multe ori o pa limă sălbatecă îl cuprindea. N'a aflat încă nimic precis în privința scrisorii de depozit... Li vine deseori o poftă nebună să dea năvală în birou și să pună revolverul în pieptul directorului care veghea nopțile : să ia scrisorile de depozit ! Dar dacă blestemele acelea (*Is* scrisori nici nu mai sunt la el ? Atunci, ar fi nevoie să fugă fără să fi putut pune mâna nici măcar pe planurile mai importante ale uzinii... De altfel, începea să se simtă ceva : întreprinderea trecea la fabricarea unor mașini de țesut sovietice și carde de tip nou. Va fi singura uzină metalurgică din toată țara, care va produce asemenea mașini. Și se va specializa în această producție. Dacă se va adevăra, atunci dispariția planurilor va însemna o lovitură pe care tâlharii aștia o vor resimți puternic. Și apoi vor putea afla astfel și cei de peste hotare, în ce consta inovația mașinilor sovietice... Pentru o asemenea ispravă, șefii lui Bejan vor fi bucuroși să-i înlesnească plecarea în străinătate. Îi vor ajuta, la nevoie, să pună mâna și pe depozitul din Elveția.

Chiar azi, Bejan îi dăduse asigurări categorice în această privință. Afurisitul ăsta de avocat a și vorbit cu stăpânii iui. Și, după cum se pare, aceștia au și cerut informații dela banca elvețiană respectivă, dar statul român nu ridicase până atunci nici un fel de pretenții. Prin urmare, scrisorile de depozit se mai aflau aci, în fabrică sau în cine știe ce sertar prăfuit dela ^minister.

Of, dacă ar putea ști ceva precis ! Cât va mai fi nevoie să aștepte, va mai avea oare nervii și răbdarea necesară, până ce vor sosi planurile, până ca va putea pune mâna pe ele, până ce va izbuti să fugă peste hotare ?

— Trebuie să reușesc! — își spuse el, scrâșnind din dinți în întunecul nopții. — Dacă n'am planurile, Bejan n'o să mă ajute să trec granița ; dacă nu le am și dacă nu pun mâna pe scrisorile de depozit — n'o să obțin niciodată hârtiile de valoare. Și fără ele, o să fiu la cheremul americanilor.

Da, din cele spuse de avocatul român, își dăduse seama că lucra pentru ei și îl foloseau, în acelaș scop, și pe el. Se cutremură de parcă ar fi fost bolnav de friguri. El, fostul ofițer maghiar de jandarmi, să ajungă să trăiască numai din leafă, ca un pârlit de plutonier ! Nu, asta nu! Cu orice preț trebuie să ajungă la hârtiile de valoare! Îi năpădiră amintiri din trecut: în școala militară îl tăcuseră să creadă că ofițerul de jandarmi era cel mai de seamă dintre toți ofițerii, și într'adevăr, nici cele mai frumoase femei nu puteau trece nepăsătoare pe lângă ei. Portofelul nu-i era gol nici când pierdea sume importante la jocul de cărți... iar acum... să stea și să asiste, la succesele comuniștilor!? Uzina a încăput de două luni pe mâna lor și se pricep s'o conducă!... Au învins și în război! Nici până azi n'a putut înțelege cum. Oare vor ieși învingători și de astădată, în fa-

brici ?! Ba se mai găsesc și netrebnici ca Bogdan, care le mai dau și o mână de ajutor, fără să vadă ce a pățit dobitocul ăla de inginer șef... Dar, o să aibe el grijă ca nici Bogdan să nu se bucure multă vreme de încrederea lor...

Tăie drumul către clădirea direcțiunii și îi dădu ocol. Se duse la aparatul de control instalat în colțul clădirii și execută operațiunile reglementare. Luna, în descreștere, cobora pe cer. Celălalt paznic de noapte pășea agale prin fața ușii dela atelierul de fierărie, îndreptându-se către aripa opusă a clădirii.

Timpul se scurge atât de încet, încât îl face să-și iasă din fire. De câte ori trece pe lângă ușa din dos a turnătoriei, Beke își aruncă nerăbdător privirea spre cuptoarele de maleabilizare, să vadă dacă nu cumva o fi început să moțâie afurisitul acela. Dar îl zărește mereu citind sub becul electric atârnat de firul plin de păianjeni sau zăbovind cu graficul în mână, pentru a se apuca apoi iar de citit. Ce dracu' o fi citind prăpăditul ăsta cu atâta răbdare ? La ce-i folosește lectura ? Oare, ca să-și petreacă toată viața stând de veghe lângă cuptoarele de maleabilizare, mai are nevoie să știe și carte ?

— Da, bine'nțele, — fiecare nădăjduște acum să ajungă ministru sau cel puțin director de fabrică — sau, dacă nu, artist sau poate fruntaș în producție sau alte tâmpenii, pe care și le-a băgat în cap.

Când ajunse pentru a treia oară la ușile care se deschideau spre cuptoarele de maleabilizare, își încetini pasul, mergând tiptil ca n.j. cumva să-l trezească pe focar — dacă o fi dormind — și să-l apuce iar hărnicia. De ce o fi ăsta altfel decât tovarășul său Bindâș ? Nenorocitul ăla nu stă de veghe. Își pune ceasul deșteptător să sune la ora când trebuie modificat focul, ca să se schimbe temperatura și până atunci doarme tun. Ba, îl mai rugase și pe Beke să-l trezească. El însă îl lăsa să doarmă câte o oră două mai mult și dădea și ceasul înapoi. Astfel, fonta ardea prea tare. Iar spre ziuă, potrivea bine ceasul, așa că nimeni nu observa nimic. Bindâș ăsta e atât de sigur de meseria lui, că atunci când trebuie să mențină cuptoarele timp mai îndelungat la o anumită temperatură, se culcă de-a dreptul sus, pe rezervorul de ulei, care nu mai e folosit.

Dar pe parșivul ăsta de Câmpian nu poate să-l prindă dormind ! Stă acolo, cu spatele spre el și meșterește ceva pe la robinetele de foc. Nici nu bănuiește, că el, Beke, îl pândește din ușă. Măcar să-l sperie ! Și, — pe neașteptate — tuși. Celălalt se întoarse fără a tresări. Pe față îi lucea sudoarea.

— Bună dimineața, tovarășe Beke, — îi dădu el binețe cu un accent românesc. — Ce mai e nou ?

Mizerabilul ăsta îmi mai spune și „tovarășe” — se gândi Beke furios, dar îi răspunse domol:

— Toate nopțile sunt la fel. La cât s'a ridicat ? — întrebă el cu un aer nevinovat.

— Cum adică, la cât s'a ridicat ? — spuse Câmpian ștergându-și fața, căci nu înțelegea prea bine ungurește.

— Am întrebat la ce grad a ajuns temperatura.

Câmpian învârti cu atenție robinetele de gaz. Cele două șuvoaie groase de flăcări se stinseseră în același timp :

— La nouă sute șaizeci.

— Ei, atunci poți să tragi un somn bun, vreo două ceasuri.

Câmpian se uită într-o parte, de parcă i-ar fi fost silă de atâta vorbă.

Apoi se așeză pe bancă și-și șterse fruntea. Domnea o liniște deplină.

Duduitul pâlpaitor al flăcărilor de gaz încetase. La doi pași numai de Câmpian, în dosul cărămizilor de șamot, peretele vaselor de metal e încins la o temperatură de 960 de grade, dar în afară nu se simte decât o căldură de vreo

douăzeci de grade. Și asta-i mai degrabă căldura nopții de vară, care mai stăruie în încăpere. Pe peretele din afară al cuptorului poți pune chiar mâna.

— De ce-aș putea dormi vreo două ceasuri ? — întrebă Câmpian fără să bănuiască nimic.

— Fiindcă acum, n'ai decât să-l lași să se răcească.

Câmpian își ridică fruntea colțuroasă și părul îi căzu pe spate.

— Dar dumneata de unde o știi ?

— Păi în fiecare noapte dau pe-aici. Seres mi-a și explicat odată, câte ceasuri trebuie încălzit sau răcit cuptorul.

— Vasăzică, el are obiceiul să doarmă ? — se arătă Câmpian tot mai interesat, deși glasul îi rămăsese nepăsător. Beke însă își dădu seama și deveni mai prudent.

— Da' de unde ! — ridică el din umeri. — Păzește cuptorul, de parcă ar topi aur. Nu înțeleg, de ce-i nevoie să păzești fierul ăsta cu atâta grijă. Zău că ai putea dormi, când nu trebuie să stai lângă foc. Te trezesc eu când o fi timpul să-l aprinzi iar. Trec la fiecare sfert de ceas pe-aici. Odihnește-te două ceasuri, Câmpian. Am eu grijă. Păzesc eu mai multe decât cuptorul ăsta. Toată fabrica!

Câmpian se uită într-o parte, de parcă i-ar fi fost silă de atâta vorbă.

— Și când te oprești, așa ca acum, să stai de vorbă, cine păzește în locul dumitale ?

Beke simți ascuțișul întrebării. Mai bine chiar decât și-ar fi putut închipui Câmpian.

Îi cuprinse furia. Doar n'o fi bănuind ceva? Se hotărî însă să nu-l slăbească deloc. Dacă-l va convinge totuși, să doarmă puțin ?

— Suntem doi care dăm ocol curții — răspunse potolit.

— Așa că unul poate să se culce din când în când ?

— Ce-ți trece prin minte ? — protestă Beke jignit, simțind o poftă nebună să-i sucească gâtul. „O fi bănuind ceva ticălosul ? Te pomenești că-i în stare să mă denunțe”. Și, ca să-i risipească bănuelile lui Câmpian, subliniindu-și indignarea, adăugă : — Fabrica nu-i cuptor. Dacă ar fi păzită numai de un singur om, orice bandit s'ar putea strecura prin gard, printr'o sută de locuri.

— Apoi atunci, fiecare să păzească ce i s'a dat în seamă, — spuse Câmpian, ridicându-se. Și, cu un aer prietenos, îl întrebă :

— Nu-i așa că ai vrut să mă încerci ? Dacă te-aș fi ascultat, mâine aș fi sburat din uzină ! M'ai fi raportat, nu-i așa ? — și râse. Iscodi, binevoitor, fața paznicului de noapte, care se posomori pe neașteptate. — Hai mărturisește, m'ai fi raportat? Și bine-ai fi făcut. Nu putem glumi când e vorba de propria noastră fabrică.

Beke voi să-i arate că și el judeca la fel. Rânji, ca omul care recunoaște că nu mai avea nici un rost să se prefacă :

— De raportat tot o să raportez — zise prietenos, deși furia clocotea în el. — Să învețe tovarășii să-l prețuiască cum se cuvine pe tovarășul Câmpian! De mult te urmăresc eu pe dumneata. — Prin minte îi fulgeră un gând îndrăzneț și glasul îi deveni și mai prietenos. — Știi, când am auzit că ne-au naționalizat și pe noi, mi-am zis: „de bună seamă că l-au pus director pe Câmpian”. M'am gândit — ce-i drept — și la Felecan. Dar când l-am văzut pe Buța ăsta, mi-a trecut tot avântul. Ce caută ăsta aici, cine-l cunoaște pe Buța ? Ce merite are el, pe lângă tovarășii Câmpian sau Felecan ? Numai pentru că e ungar ?

Câmpian rămase uimit: „Ia-te-uită, ia-te-uită, ce-i mai trece ăstuia prin cap !” Și se minună și mai mult, auzindu-l pe paznicul de noapte vorbind astfel mai departe :

— Vezi, eu sunt ungar, din Mureș, n'am de ce să-ți ascund. Și totuși nu-mi

place că în fabrica asta sunt împinși către vârfuri numai ungurii. Pe voi de ce nu vă ridică ? Doar pentru că sunteți români ? Dar, mai există oare în toată fabrica un fierar ca Felecan și un focar la cuptorul de maleabilizare ca dumneata ? Sunt sigur că te-ai pricepe la toate mai bine decât oricare altul.

Pierzându-și răbdarea, Câmpian îi tăie vorba :

— Nu mai spune prostii, omule. Eu nu mă pricep decât la cuptorul meu pe când Bucși cunoaște toată fabrica. La noi, de asta se ține seama. Ce zici dumneata, nu se putea întâmpla decât pe vremea boerilor, fiindcă numai atunci era numit director orice nătărău, numai pentru că era român sau ungar. Noi nu mergem pe drumul ăsta. La noi se ține seama de ce știe fiecare. Noi...

— Măcar de-ar fi așa — dădu Beke din mână, — dar nu-i așa...

— Câte exemple vrei să-ți dau, că așa e ? — strigă Câmpian, înflăcărându-se. — Uită-te, la fabrica de bere. Știi ce era acolo ? Acolo director era un boier ungar, un zăpăcit care a întors totul cu susu'n jos. Le spunea muncitorilor : „vă trebuie prietenie româno-maghiară, poftim!” I-a despărțit pe muncitori în două : într'o secție românii, într'alta ungurii. Apoi, a ales dintre maghiari pe cel mai nătărău și l-a pus șef de grupă peste români. Iar în fruntea muncitorilor maghiari a pus un român nepregătit, dintre cei mai nepricepuți. Și de aci a ieșit o hărmlăe, că cei dela fabrica de bere se înjurau ca smintiții. Pot spune că a făcut un balamuc din fabrică. Dar a venit Partidul cu națic:-, ^rizările. Și a sburat besmeticul ăla din scaunul de director, de nu i s'a mai văzut urma. Și știi cine a venit în locul lui ? Un fost prieten de al meu din militarie, un mânășturean isteț. A ales pe cei mai buni dintre muncitori și i-a pus șefi de echipă. Iar pe cei doi i-a trimis la locul lor, să resfire malțul cu lopata. Nu s'a mai uitat prietenul meu, de ce nație e fiecare. Și de-atunci nu se mai înc. aeră cei dela fabrica de bere și nici prin minte nu le trece să întrebe care dintre șefii de echipă e român și care-i ungar. Și te sfătuesc, să nu te mai legi nici dumneata de Bucși.

Beke bătu în retragere și încercă să întoarcă în folosul său sfârșitul acestei convorbiri care dăduse greș:

— Se poate să ai dreptate. Eu nu-s decât un biet paznic de noapte, dar îmi place dreptatea. Ai grijă, ca nu cumva să te scoată Bucși tocmai pe dumneata țap ispășitor penru fonta nereușită. Nu face tot timpul altceva decât să caute un țap ispășitor. De-aia își tot vâără nasul pe aci.

— Ia stai, — se luă Câmpian după Beke, amintindu-și că într'adevăr Bucși venise în seara aceea pe la ei. — De unde dracu'ai mai scos-o, că mă bănuiește tocmai pe mine ?...

Dar Beke ieșise în curte, împiedicându-se prin întunerec de grămezile de fier. De-acolo, îi răspunse :

— Văd eu noaptea mai multe, decât altul ziua. Cu toate că nu-s decât unul dintre cei „fără partid"... Deschide-ți și dumneata ochii...

Și întunerecul îl înghiți. Câmpian rămase singur, cu gândurile răscolite. Era înfuriat; nu-l înțelegea pe omul acesta. Clocotea. În acelaș timp însă se gândea: dacă i-ar fi vorbit așa un român, i-ar fi dat dela început cu ceva în cap, dar ăsta, care e maghiar, ce interes ar avea să-i vorbească astfel ? A flecărit aiurea tot felul de prostii, dar fără nici un gând rău... Cum a ajuns Bucși director aici? N'ar fi trebuit mai degrabă să-l pună pe Felecan? La dracu' — se gândi în clipa următoare. — Parcă Felecan nu e prețuit ? Doar e secretarul organizației de Partid!...

Totuși, Câmpian nu-și mai găsește liniștea. Nu mai are răbdare să citească. Vine — pleacă, se frământă: de ce-o fi intrat Bucși azi noapte tocmai la schimbul lui ?...

— Pastele și Dumnezeii iui Beke ăsta! — își zise puțin mai târziu, — ciudat om ! Să fie el în stare să mă turbure într'atâta ! Dacă mai îndrăznește să-șj bage nasul pe-aici, îi dau cu ceva în cap. II las întins. Să nu mai stârnească „ul din om.

Dar, la al doilea ocol, Beke veni și mai pe nesimțite. Câmpian nici nu prinse de veste când îi trecu prin fața ușii. Beke spionă ce se petrecea înăuntru, dar nu văzu ceace nădăjduia. Nici de data asta, Câmpian nu dormea. Iar dacă va rezista la fel și în noapțile următoare — își zise Beke — atunci topiturile lui Bogdan vor ieși bune din cuptoarele de maleabilizare. Atunci, nu-i va rămâne altceva de făcut decât să aștepte până ce va trece din nou omul lui în schimbul de noapte... Înjură. Doar nu se va poticni cu stricarea fontei tocmai acum, când trebuia să câștige încrederea șefilor lui Bejan.

Intre timp, Câmpian nu numai că nu ațipi, ci dimpotrivă deveni tot mai furios, iar vigilența i se înteeți. Aștepta nerăbdător schimbul de dimineață. Inceț-inceț se crăpa de ziuă. Numai de-ar veni timpul să dea drumul gazelor în cuptor ! Să audă măcar pâlparea focului... Abia aștepta să-i poată raporta lui Felecan cele întâmplare. Stătea mereu cu ochii pe ceas. Când, în cele din urmă, trecură și cele două ore prevăzute și tocmai se pregătea să deschidă robinetul, auzi pe cineva bocănind dealungul turnătoriei și venind spre el. Spre uimirea lui, din dosul cuptoarelor de uscare se ivi figura lui Bucși. Avea ochii roșii ; se vedea că abia adineaori se spălase. Părul îi lucea încă ud.

Ce-o fi vrând la ora asta • Nu i se mai întâmplase așa ceva. La ceasul ăsta nu-și vârșe niciodată nasul pe-aici, nici inginerul șef, nici directorul. Și nici chiar maistrul turnător.

Bucși îl salută cu o voce răgușită. II întrebă prietenos, dacă nu se întâmplase nimic deosebit. Și apoi, începu să cerceteze graficul. Câmpian simți cum îi înghiață sângele în vine. își aminti de prevestirile lui Beke. Răspunse turburat :

— Se vede că tovarășul director nu prea are încredere în mine, de vreme ce mă controlează de două ori în aceeași noapte. Oare tot așa îl vizitați și pe Seres sau pe Bindăsz ?

Bucși se arătă mirat :

— Dar ce fel de întrebare e asta ? Pe ei de ce nu i-aș vizita ?

— Păi, fiindcă unul e Seres, iar celălalt Bindăsz. Iar eu nu-s decât Câmpian. Credeați poate că o să mă prindeți dormind ?

— Ce te-a apucat ? — și Bucși se apropie de el, ațintindu-l. — Văd că s'a petrecut ceva cu dumneata. Tocmai de asta mă temeam: să nu ți se întâmple ceva. Deaceea am și venit de două ori. De când am vorbit aseară împreună, eram gata să-ți dau totul pe mână. Și deaceea trebuie să am mai multă grijă de dumneata. Un asemenea om poate păți mai multe decât alții.

Acum fu rândul lui Câmpian să se mire. Se uită la Bucși și văzu că îl privea cu o dragoste adevărată. Se deslușea și în glasul lui o sinceritate caldă. Se rușina. Abia îi ieșeau cuvintele din gâtulej, când îl întrebă :

— Ce aș fi putut păți altceva decât să mă fure somnul ?

Bucși nu-i răspunse numaidecât. Fu isbit de aerul speriat al lui Câmpian.

— Ai dreptate — zise tărăgănat. — Să nu ne turburăm fără temei. Să nu exagerăm primejdiile. Dar, nici să nu uităm că nu-s decât două luni de când am oreluat fabricile. Iar din partea acelora care nu-s mulțumiți, ne putem aștepta ia orice ticăloșie... — Și își ridică ochii spre Câmpian. — Dacă ar isbuti să ne strice cuptoarele de maleabilizare, ne-ar face un rău foarte mare. Dar câtă vreme ele sunt păzite de un om atât de cinstit, n'o să le fie prea ușor.

Câmpian înțelese singur restul și se rușina și mai tare. Nu știa ce să mai zică și ce să mai creadă. Era turburat. Ce noapte ciudată ! Mai întâi, discuția aceea curioasă cu paznicul de noapte, iar acum, îngrijorarea lui Bucși ! Care din doi era prietenul adevărat ?

Dacă și-ar fi aruncat ochii în urma lui Bucși, care se depărta pri, u,, din dos, n'ar mai fi stat multă vreme la îndoială. La lumina tot mai roșietică a zorilor, Bucși trecu printre vechiturile de fier, îngrămădite în curte, spre atelierile de prelucrare. În spatele lui, la o depărtare de vreo zece pași, se furișa pitulat Beke Gyorgy. În ochii săi lucea licărirea fosforescentă a fiarelor de noapte. Se întreba îngrozit: nu cumva Bucși bănuia ceva? Nu cumva îl pândea pe el? Doar n'o fi descoperit. Ca o fiară își ținti privirea între umerii lui Bucși. Pipgjitocul revolverului. N'ar trebui decât să-l urmărească. Din dosul unei grămezi de fier l-ar putea izbi, apoi i-ar crăpa capul... și afară cu el, peste gard!

Își roti ochii de jur împrejur. Nesuferită mai e penumbra aceasta a zorilor. S'ar putea ca cei din schimbul trei să fi început să mișune prin curte. L-ăr putea zări, fără să-i vadă. Își luă mâna de pe revolver. „Dumnezeii lui ! — mormăi Mi-a pierit curajul ?...”

Câmpian nu bănuia nimic din toate acestea. Dar abia aștepta să-i vie schimbul Când, în cele din urmă, fu înlocuit, se duse deadreptul la Felecan și se bucură" văzându-l pe secretar. Nici nu mai așteptă să-l întrebe ceva, ci-i spuse dintr'o răsufare totul.

— Ascultă aici, frate, să vezi câte mi s'au întâmplat în noaptea asta! Și-i povesti din fir a păr cele petrecute. Felecan îl ascultă încordat până la capăt, apoi chibzui și îl sfătui să nu scoată față de nimeni, nici o vorbă despre toate acestea. Iar cealaltă, să le lase în seama Partidului. Dar de îndată ce Câmpian părăsi ușurat biroul, Felecan fu întrerupt din întocmirea raportului de către Károly Bucși. Și doar era un adevărat chin pentru Felecan să stea să scrie. Ar fi fost mai bucuroși să ciocănească două zile'n șir cu barosul de zece kilograme, decât să redacteze un raport de-o pagină. Dar n'avea încotro, nu-i putea spune lui Bucși să-l lase în pace. De îndată ce Bucși începu însă să-i vorbească, Felecan se învioră. Cele spuse de Bucși, întregeau raportul la care lucra.

^ — Ciudată întâmplare am mai avut cu Câmpian ăsta! — începu Bucși dus pe gânduri și-i povesti cuvânt cu cuvânt convorbirea sa din timpul nopții cu Câmpian.

Ochii lui Felecan se strânseseră, de parcă ar fi țintit ceva, dar o bună bucată de vreme nu rosti nici un cuvânt. Apoi își vârî mâna în sertar, scoase un coșcoageamite pistol și-l întinse lui Bucși :

— Dacă n'ai așa ceva, apoi de-acum înainte, poartă-l, tovarășe Bucși.

Bucși privi îngrozit pistolul :

— Dă-mi voie, tovarășe, eu îți povestesc o întâmplare ciudată și dumneata...

— Acesta e răspunsul meu. Ia pistolul și poartă-l! Apoi, să nu mai umbli de colo până colo singur, noaptea, prin curtea fabricii.

Se ridică și împinse cu mâna hârtia pe care începuse să scrie :

— Și acum, lasă-mă singur, e vorba de raportul lunar către sector... Cât privește cealaltă, pe curând. Și nimănui, nici-o vorbă despre asta!

Bucși nu mai căută să afle pricina atitudinii ciudate a secretarului. Luă pistolul. Era cât pe aci să-și rupă buzunarul cu greutatea lui. Îl încuie în sertarul biroului și uită apoi de el. Nu avu timp să se piardă în prea multe gânduri nici cu privire la purtarea ciudată a lui Câmpian. Îl năpădiră din toate părțile atâtea treburi !

Unsprezece secții de uzină, unsprezece probleme principale și nenumărate -altele secundare îl covârșiră. Sala de mașini cerea urgent curele noi. Lăcătușii

pretindeau oțel pentru unelte, vopsitoria pensule, iar orchestra voia un alt **dirijor**. La cantină, masa nu era destul de bună și nu se știa de ce. Părerile erau împărțite : **să-l schimbe pe achizitor sau să se pună mai mulți bani la dispoziția aprovizionării ? Roza Zsigmond, noul responsabil cultural, nu-i mai dădea pace**. „ă-i facă un dulap-biblioteca. O femeie dela secția de **preparare a miezurilor** a născut și ar dori ca Bucși să fie naș. Câțiva scriitori l-au anunțat că vor să organizeze o conferință despre cărțile noi și despre rolul scriitorilor în lupta de clasă.

În afară de toate acestea, în carnetul lui Bucși se mai puteau citi astfel de msemnări :

„Duminică la baie cu familia, la zăgazul cel mare, cu taxi-ul”.

„Să-mi repar pantofii”.

„Să mă interesez, care dentist consultă **noaptea**”.

„Să pun la punct problema cotizațiilor-Arlus”. •

„Articol-dare de seamă pentru ziar despre **desvoltarea uzinii noastre dela naționalizare încoace**”.

Și toate sunt importante, s'ar putea spune chiar că fiecare este cel mai important, cel mai urgent. Pentru **femeia dela secția miezuri, lucrul cel mai de seamă este botezul**; pentru sala de mașini, curelele; pentru cantină, îmbunătățirea mesei, iar Roza Zsigmond îți arată și te convinge că desvoltarea întrecerilor socialiste depinde de dulapul-biblioteca. Iar dintele găunos nu-i dă pace. Îl doare din ce în ce mai tare, cere o îngrijire urgentă și până în cele din urmă se supără și-i umflă jumătate de obraz, de ți-e mai mare rușinea.

Deaceea, când se mai desumflă puțin, Bucși dădu fuga între două ședințe, la primul dentist care-i ieși în cale și-l puse să-i scoată dintele îndărătnic, deși medicul voia cu orice preț să-l convingă să-și pună o plombă.

— Vă" rog să mi-l scoateți mai întâi și pe urmă să-l plombați, iar când o să trec la pensie o să-mi pun altui la loc...

Cu bastista la gură, alergă la ședința directorilor de întreprinderi, apoi la zece seara trecu pe la întreprindere, ca să completeze un nou chestionar cerut de centrala industrială. Stabili deasemenea, cu inginerul șef, să întocmească un plan pentru instalarea atelierului de „fitingărie”, pe cât cu puțință la capătul turnătoriei, pentru ca piesele care trebuiesc prelucrate să poată fi direct transportate dela șlefuitoarie.

13

În fabrică, Bucși nu e singurul care are multe griji; responsabilul de cadre nu mai știe nici el unde-i e capul de atâta treabă. Dela județeană i se cer muncitori tineri și vrednici pentru școala de cadre ; apoi mai trebuie să recomande dintre șoferii sau mecanicii fabricii, câțiva tractoriști de nădejde pentru stațiunile de mașini ale județului. Trebuie să ajutăm satul. Acum, după ce s'a înfăptuit naționalizarea întreprinderilor, e timpul să începem și pregătirea sectorului rural al socialismului: să activizăm, prin mobilizarea echipelor culturale ale fabricilor, campania de treerat și de predare a cotelor.

Deaceea Roza Zsigmond a și primit sarcina ca până duminică să organizeze fie un cor, fie o echipă de teatru : trebuie să facă o ieșire pe teren la Băgara. Sarcina aceasta n'a găsit-o pe Roza Zsigmond cu totul nepregătită. Suțo Sândor dela șlefuitoarie, care e pe jumătate țaran, vine la lucru tocmai dela Băgara. Și de săptămâni de zile, îi tot dă ghies, să vină odată și la ei în sat ca să le dea *o mână de ajutor, căci „acolo merg lucrurile al dracului de încet”. Roza Zsigmond a isbutit să întocmească o echipă culturală, cu muncitori tineri, care au învățat io *

destul de bine piesa într'un act „Jánosca”; le lipsesc însă costumele țărănești atât pentru bărbați cât și pentru femei. Până acum, Roza Zsigmond n'a putut face rost decât de niște mustăți cbiaburești. Și, supărată, îl repede pe Suto Sândor, care n'o mai slăbește o clipă, de când a aflat că, în sfârșit, duminică va avea loc un festival cultural, în satul lui :

— Ce-mi tot stai pe cap r Doar, n'o să mă prezint la voi în sat numai cu o pereche de mustăți!

— O să găsiți acolo de toate, — o încredințează Siito Sân-ior. — Numai actori să aveți ! Costume o să vă dea oamenii.

— Și dacă nu ne dau ?

— O să vă dea. Puteți lua și fusta nevesti-rni. Numai să nu mă faceți de râs. Toată lumea vă așteaptă. Am dat de veste din casă'n casă, că vin cei dela uzina metalurgică...

Și până în cele din urmă, a isbit s'o convingă pe Roza, să nu mai stea la îndoială, ci să pornească la drum cu nădejde. Iar duminică, au și plecat cu noaptea în cap, cu un autobuz mare Rata. Roza Zsigmond își făcea tot felul de griji : în afară de mustățile de chiabur, n'a mai reușit să capete decât niște farduri. Băiețașul care are și el un rol în piesă, Ianika, fiul unui muncitor din fabrică, era cât pe-acî să piardă autobuzul. Băiețașul se tot sucește și se'nvârtește și te pomenești că-și frânge gâtul sau vre-un picior și atunci, cum o să mai dea spectacolul cu „Jánosca" fără Ianika ! Dar Roza Zsigmond e emoționată și pentru că a aflat că împreună cu ei mai merg în sat un deputat care reprezintă județul în Marea Adunare Națională, o studentă dela conservatorul de artă dramatică, ba chiar și câțiva scriitori. Ce vor spune toți aceștia, dacă echipa ei se va face de râs ? La repetiții, artiștii-amatori dela fabrică și-au știut destul de bine rolurile, dar până acum n'au jucat niciodată în fața poporului. Și nici nu le-a trecut prin minte că la spectacolul lor vor asista și o studentă dela conservatorul de artă dramatică, ba chiar și câțiva scriitori.

În timp ce autobuzul mergea în goană pe șosea, Roza îi tot îndemna pe interpreți să-și recitească rolurile. Dar aceștia nu se țineau decât de glume cu fetele. Unul dintre băeți nu-și mai lua privirea dela artista cea tânără, adinirându-i părul, ochii și statura sveltă.

În cele din urmă sosiră. Ii întâmpină un soare strălucitor. Dar nici țipenie de om. Nici măcar Siito Sândor, cu toate că sâmbătă îi spusese, la plecare, că o să-i aștepte a doua zi în fața bisericii, împreună cu tot poporul. Pe ulița principală a satului se văd case chiaburești cu etaj, având pe fațadă cozi de păun colorate, făcute din scânduri tăiate cu ferăstrăul. Când coborîră din autobuz, tocmai se trăgeau clopotele la biserică. Nu trecu mult și apărură trei nădrăgari dela oraș. Dar habar n'aveau că ar fi vorba de vreo „șezătoare culturală" în sat. Știau numai că Uniunea Populară Maghiară, UFDR-ul și UTM-ul -vor ține o întrunire cu privire la însemnătatea treeratului și a predării cotelor. Dar despre o șezătoare culturală...

Roza Zsigmond se îmbujora toată la față. Privi nedumerită în jur, neștiind ce să facă : unde l-ar putea găsi pe Siito Sândor să-i tragă o săpuriceală ca s'o țină minte cât o trăi?!

Ii luă la rost pe cei trei nădrăgari, încercând să-i descoase. În jurul ei se strânsură și scriitorii și interpreții. Aflară că toate cele trei întruniri erau programate pentru aceeași oră. Dar nu exista decât un singur local și anume sala destul de neîncăpătoare a Partidului Muncitoresc. Uniunea Populară Maghiară își asigurase întâietatea. Cămin Cultura! nu era, în schimb se construia o casă cu două etaje a unui chiabur. Roza se sfătui în șoaptă cu deputatul și amândoi făcură socoteala că, dacă vor aștepta să se sfârșească toate cele patru întruniri, căci trebuiau

să mai țină seama și de vecernie, atunci nu le va veni rândul decât cel mai devreme pe la opt seara.

Roza însă nu putea să se împace cu acest gând. Vedeă cum echipa ei își y pierdea buna dispoziție. Se apucă iar să-i întrebe pe cei trei nădrăgari din sat.

— Unde-i scena ?

— N'avem scenă — răspunse unul dintre ei.

— Ba avem, i-o tăie celălalt. — Ar fi una la școală — adăugă, cu un glas mai puțin sigur, — dar acolo tocmai acum se zugrăvește. Iar scena a fost demonstrată.

Roza era atât de furioasă, încât, dacă ar pune mâna pe Siito Sândor ar fi în stare să-i sucească gâtul. Trimise pe unul dintre muncitori să-l caute pe directorul Căminului Cultural despre care îi tot vorbise Siito Sândor. Iar pe altul îl puse să dea de urma directorului școlii. După notar se duse chiar deputatul. Dar, directorul școlii era plecat la reședința de plasă împreună cu notarul, unde fuseseră convocați. Cine ar putea să ia măsuri ? Responsabilul UTM-ului merge prin sat să adune lumea la întrunirea sa. Delegatul UPM-ului păzește sala, ca nu cumva să le-o ia altcineva înainte și așteaptă să iasă oamenii dela biserică. Numai de echipa culturală nu se îngrijește nimeni.

— Ce reprezentație o să mai iasă și din asta ? — oftează unul dintre interpreți.

— Niciuna — declară directorul Căminului Cultural, apărând cu fața nebarbierită de o săptămână. — Atâtea întruniri într'o singură zi, nici dumnezeu n'ar fi în stare să le descurce.

— S'ar putea ține la școală — se încapățânează Roza Zsigmond.

— Până după masă nici dumnezeu nu poate să aranjeze școala, pentrucă au fost scoase și băncile.

Iar alți câțiva săteni, tot atât de nebarbieriți, adevărați și ei clătinaând din cap : „nici dumnezeu, mai ales duminica”.

— Să mergem — porni Roza la drum, hotărâtă la orice. Și toți ceilalți se luară după ei. II lăsară pe director să demonstreze mai departe neputința lui dumnezeu în problema revoluționarii culturale a satului. Aproape de școală, îi întâmpină și una dintre învățătoare, care mărturisii, rușinată: „ce-i drept, la școală sunt acum toate claie peste grămadă. Se face curățenia localului în vederea zilei de 23 August”.

Deputatul, scriitorii, precum și actrița elegantă și frumoasă o impresionară pe învățătoare. Iar muncitorii din echipa culturală, o entuziasmară.

Roza Zsigmond nici nu mai voia să știe de Siito Sandor. Luase însă o hotărâre : spectocolul cu „lanoska” tot o să-l dea după vecernie, chiar dacă o fi să se prăpădească lumea. Trimise câțiva muncitori prin sat, să-l caute pe Siito Sândor și să-i spună că de nu le va face rost până după prânz de straie pentru un chiabur, un moșier, doi țărani săraci, patru femei nevoiașe și o hăinuță țărănească pentru lanika. să nu mai îndrăznească să se arate la fabrică.

La școală, era într'adevăr o harababură nemaipomenită. În singura încăpere unde țin lecții toate cele patru clase, se aflau capre de zidari stropite cu var, dulapuri pline de cărți mișcate din loc, vedre cu var, iar de jur împrejur grămezi de moloz și de tencuială căzută. Scena zăcea culcată pe podele, ferestrele toate pline de var, iar băncile grămadite în curte.

În fața acestui spectacol, pe Roza o podidiră lacrimile. Scriitorii clătinau din cap. Tânăra actriță se dădu, fără să vrea, înapoi. . Numai deputatul rosti foarte convins :

— Minunat ! — și o spuse, de parcă niciodată, n'ar fi văzut o sală mai fru-

moașă și mai potrivită pentru un spectacol de teatru, decât clasa aceasta plină de var și dată toată peste cap.

— Chiar așa — se înflăcăra chipul Rozei. — Nu-i așa că se poate face ceva?

— În două ceasuri, dacă vreți, puteți să începeți festivalul cultural, — și spre uimirea învățătoarei, își scoase haina, își suflecă mânecile și fără să mai stea pe gânduri, se apucă să demonteze schelăria stropită de var. Roza se repezi și ea la gălețile cu var și începu să le care afară. Scriitorii rămaseră o clipă încremeniți dar după aceea puseră și ei mâna pe o scândură. Actrița stătu câțva timp, roșie la față, neștiind de ce s'ar putea apuca, dar, zărind ferestrele murdare de var, ceru apă și cârpe, ca să le spele.

— Dar, vă rog, — se îngrozi învățătoarea — o să vă murdăriți.

Nu mai zise însă nimic, ci, rușinată, făcu rost de un lighian cu apă și de o mătură...

După un ceas, toți arătau de parcă ar fi fost muiiați în ghips. În clasă nu se mai vedea însă nici urmă de moloz. Dulapurile erau iar la loc, podiul scenei era instalat pe capre...

— Lăsați, acum, vă rog — rosti învățătoarea căreia îi tremura glasul, — restul va fi pus la loc de săteni.

Deputatul și ceilalți se scuturară de praf. Și-au recăpătat înfățișarea de orășeni curați, de domni sau domnișoare. Sunt aproape ia fel cu deputatul, scriitorii sau actrița seducătoare de dinainte. Aproape. Pentru că au totuși ceva mai mult. Gândul acesta îi trece desigur prin minte învățătoarei, în timp ce îi urmărește din ochi, mirată și plină de însuflețire.

Când totul fu aproape gata, se ivi și Siito Sândor. Unul dintre tinerii dela fabrică îl aducea ținându-l de guler. Roza Zsigmond se îmbujora toată de ciudă.

— Ia vino, vino puțin încoace, — și-l pofți pe Siito în clasa goală. Închise ușa, ca cei de-afară să nu audă ce va urma. — Ia spune, Siito, nu-ți crapă obrazul de rușine? - - îl luă la rost Roza. — Ia spune, de ce ai mințit? 1

— Cine? Eu? — făcu Siito pe indignatul.

— Da, dumneata! Ne-ai amăgit să venim aici, spunându-ne că ne așteptați, că totul e pregătit...

— Dar nu v'am zis, că la noi lucrurile merg prost al dracului?

— Da, însă nu ne-ai spus că până și scena tot noi va trebui s'o punem la loc și că scriitorii vor fi nevoiți să măture...

— Grozav de uitucă mai ești, tovarășă! Păi nu v'am chemat, ca să ne ajutați? ...

Roza Zsigmond se uită la el înmărmurită. Siito avea o mutră atât de naivă cu fața lui rotundă, încât până la urmă fu nevoită să pufnească în râs.

— Ei, hai, — zise — de data asta ne împăcăm, dacă-mi faci rost de costume.

-- Asta las' pe mine, o să'mbrăcăm, și de două ori pe atâția...

— Și oamenii vor veni?

Sijt5 Sândor se uită prin sală cu un aer de superioritate.

— Nici n'o să'ncapă toți care se pregătesc să vină.

— Să ne grăbim, — îi zori deputatul, scuturând clanța ușii — haideți că vreau să mai iau parte și la ședință.

Porni în grabă spre centrul satului, în piața bisericii. Roza stă la îndoială și privește: oare satul se pregătește cu adevărat să ia parte la șezătoare? Deocamdată, însă, în piața bisericii numai autobuzul nou-nouț, care așteaptă sub fereastra unei case chiaburești cu parter înalt, trezește interesul sătenilor. Stă nemișcat și totuși are un succes grozav. Toți copiii din sat, care se pot ține pe picioare, sunt în jurul lui, privindu-l cu gura căscată, pipăindu-l, apăsându-i clanțele, pitindu-se

pe sub el sau urcându-se pe acoperiș. Iar unde sunt copiii, acolo se adună numai decât și mamele, ca să le poarte de grijă.

— O să cazi ! Ieși de-acolo ! Joska, vin'aici !

Dar lui Joska nici prin gând nu-i trece să vie. Joska se apropie de șofer și începe să se tocmească:

— N'ai putea să ne plimbi și pe noi puțin cu motorul, numai un pic, nene... Nu ne-am plimbat niciodată...

— Fugi de-acolo ! Astea nu-s de nasul tău, strigă mama lui Joska, rușinată.

— Dece n'ar fi ! — interveni Roza Zsigmond și se întoarse către șofer. — Nu-i așa că ăsta-i și pentru ei ?

Șoferul rămase o clipă pe gânduri. Ii făcu Rozei un semn cu ochiul. Deschise apoi ușile minunate și le strigă copiilor care tremurau de emoție:

— Haideți sus !

Flăcăiașii și fetițele în cismulițe asaltară chiuind autobuzul. Mamele râdeau speriate și fericite, uitându-se la Roza. Desmițând caricaturile, la una dintre ferestrele dela etaj se arată o mutră de chiabur, uscățiv, cu gâtul lung, ca de vultur pleșuv ; se uită în jos, apoi închise fereastra înfuriat. Autobuzul porni duduind. Era atât de încărcat de copii încât se părea că n'o să se poată urni. Fetițele scoteau țipete de plăcere.

Când autobuzul porni, Roza le spuse mamelor, fericite: „Ei, acum, hai să mergem la ședință”, și acestea o urmară fără să crâcnească. La întrunirea Uniunii Populare se și adunaseră vreo sută. Dar veniseră și aceia care voiau să ia parte la ședința U.F.D.R.-ului. De aceea, întrunirea femeilor se contopi până la urmă cu aceea a U.P.M.-ului. Nu se știe de ce delegatul de plasă al femeilor era un bărbat, care-și arăta nemulțumirea în fața Rozei. Dar n'avea încotro. Sătencele nu înțelegeau ce deosebire putea fi între cele două ședințe. „Ședință — ședință” — stăruiau ele. Delegatul U.P.M.-lui era fericit: va putea raporta că și-a îndeplinit misiunea.

Vorbi despre campania de treerat și despre predarea cotelor și fiecare cuvânt fu urmărit cu interes.

Roza îi spuse pe șoptite unuia dintre tinerii metalurgiști care o însoțeau, să ia cuvântul la sfârșit și să poftască oamenii la festivalul cultural. Iar ea se grăbi să se ducă dincolo, la ședința tineretului, care se înghesuia în prăvălioara cooperativei. Deputatul se afla printre ei, dându-le lămuriri. Tinerii însă nu ascultau decât cu o ureche, cu cealaltă urmărind șgomotele de afară. Auzeau cum autobuzul încărcat cu copii trecea a treia oară prin fața cooperativei. Intre timp, unii tineri se întrebau dacă n'ar putea să se plimbe și ei cu autobuzul. La sfârșitul ședinței, cei mai tineri dintre băieți și dintre fete, aduseră vorba despre asta în fața deputatului.

— O să-i spunem șoferului să vă plimbe și pe voi, — interveni Roza Zsigmond — dar nu trebuie să uitați nici de șezătoarea culturală.

Deputatul schimbă un zâmbet plin ele înțeles cu Roza.

După masă, șoferul făcu și cu tineretul câteva plimbări, iar Roza îi șopti în taină să-i lase în fața școlii. Nu avea încredere în făgăduelile lui Siito Sândor și găsea că era mai cuminte să adune participanții la șezătoarea culturală, chiar cu asemenea mici șiretlicuri. Cu atât mai mult cu cât începură să se înghesue în autobuz și neveste tinere cu copii în brațe. N'o făceau decât de dragul micuților, încercau ele să caute un pretext, rușinate, cu obrajii îmbujorați.

Cursele autobuzului prin tot satul îi făcură și pe ceilalți bărbați și femei să iasă din casă. Și astfel auziră toți știrea dată de toboșar : „La patru să fie toată lumea la școală, că cei cu motoru' țin adunare”.

După cum se înțelese cu Roza, șoferul descărca mereu bumea în fața școlii. Roza era fericită : șezătoarea lor va fi cea mai reușită. Iată însă că directorul Căminului Cultural și Siito Sândor, care după-ce a mâncat o papară la școa-

lă a dispărut iar, și-au adus aminte de fondul cultural. Și se înființează cu o pușculiță de pământ și cu o măsură, declarând că trebuie să încaseze o taxă de intrare la șezătoarea culturală. Fiindcă e timpul să se ridice în sfârșit și Căminul Cultural.

Cei adunați în fața școlii începură să prindă de veste despre gândurile istețe ale directorului și ale lui Siito Sândor și porniră să se răspândească pela casele lor. Când Roza Zsigmond îi văzu plecând, se făcu albă ca varul :

— Unde vă duceți ? — le tăie ea drumul.

— N'avem bani la noi...

— Așteptați, îi rugă Roza, știind prea bine că oamenii nu se duceau acasă, după bani. II căută în grabă pe deputat și împreună cu acesta se repezi la director și la Siito Sândor.

— In interesul culturii, lăsați acuma „fondul cultural”! — îi sfătui deputatul.

— Nu împrăștiați cecece, de bine de rău, am isbutit să adunăm, — strigă Roza Zsigmond, făcându-se foc și pară. Pieptul plin îi tremura de indignare.

Directorul însă, știa una și bună. Iar Siito Sândor îi ținea isonul. Nu voia cu nici un chip să cedeze în privința fondului cultural. In cele din urmă, furioasă, Roza le propuse să stea în poarta școlii la sfârșitul reprezentației și să ceară atunci câți bani or pofti pentru fondul cultural. Dar deocamdată, s'o șteargă de acolo cu măsura și cu pușculița lor ! Cu chiu cu vai, această propunere fu în cele din urmă primită și de director.

Satul întreg se revârsa spre școală. Stăteau oamenii și se minunau. Băncile erau puse la locul lor. Și scena și cortina erau montate. Ceece nici dumnezeu n'ar fi fost în stare să facă, isbutiseră ăștia „cu motorul”, clătină din cap directorul, uimit.

Sala era arhiplină. Cei rămași afară se săltau în vârful picioarelor la intrare. Roza Zsigmond se înghesui și ea, istovită, pe un colț de bancă. Siito Sândor se vârî lângă ea și rânjind atinse cu cotul brațului mlădios al fetei:

— Ei, nu ți-am spus ? Ce ți-am spus eu ?

Roza se dădu la o parte și-și aținti privirea asupra cortinei improvizate din cerceafuri, întrebându-se cum va ieși oare spectacolul ? Depe scenă se auzeau șoapte enervate. Apoi cortina se ridică. In ciuda tuturor supărărilor, Roza fu cât pe-acți să pufnească în răs. Pentru chiaburul din piesă, metalurgiștii n'au găsit decât niște pantaloni bufanți, care, depe scena prea joasă, nici nu se vedeau. Nu i se zărește decât mustața și haina orășenească bine croită. Muncitoarea care joacă rolul mantei pare mai tânără decât fiica ei din piesă. Nu s'a îndurat să-și îmbătrânească fața cu farduri. Iar moșierul, burlac-bătrân, arată ca un tânăr lăcătuș. Toate acestea însă nu-i turbură deloc pe spectatori, care rād cu poftă la fiecare replică. Pe scenă ar trebui să fie noaptea târziu, dar soarele de după amiază aruncă o lumină puternică. Potrivit indicațiunilor din piesă, trebuiau să aprindă o lampă cu gaz pe scenă. Când sătenii mai văzură și una ca asta, veselia lor deveni și mai gălăgioasă. începură să le strige actorilor :

— Aprindeți-o odată, că nu se mai vede nimic !

La început, Roza Zsigmond se simți rușinată, dar după aceea nu se mai putu stăpâni și rāse și ea împreună cu sătenii. Când se lāsă cortina, aceștia îi aplaudară pe muncitorii-actori. Siito Sândor își rāsucea mulțumit mustăcioara scurtă. Li șopti Rozei : „Știa ei că n'o să se facă de rās cu metalurgiștii!” Oamenii rămași pe din afară își manifestară nemulțumirea, spunând în gura mare, -că era mai mare rușinea să n'aibă nici până azi un Cămin Cultural cum se cade. Iar directorul se foia la poartă în fața lor cu pușculița de pământ mare cât un pepene, pe care stătea scris „fondul cultural”. Când, isprăvindu-și treaba, oamenii Rozei

se urcară istoviți în autobuz, din toate părțile fluturată spre ei cu însuflețire mâini și pălării ridicate :

— Trăiască muncitorii !

Copiii, cu fețele îmbujorate, alergară după autobuz. La porțile caselor, femei în straie înflorite și bărbați îi salutară și fluturată spre ei năframe.

Luându-și merinde pe o săptămână, Siito Sândor îi însoți plecând și el spre oraș, ca să fie luni dimineață la lucru și să economisească banii de autobuz.

Roza Zsigmond nu putea să-l vadă în ochi. Siito Sândor încercă un timp să-i prindă privirea, apoi devenind serios, se așeză sgribulit lângă ea:

— Ești supărată pe mine ? — o întrebă el.

— Era cât pe-acți să ne facem de râs din pricina dumitale. N'ai făcut nimic din tot ce-ai făgăduit — îi zise Roza indignată. — Nu ne-ai găsit nici măcar costumele. Așa cum ne-am prezentat, ar fi putut să creadă tovarășii din sat că ne batem joc de ei. Păi, asta-i cinstit ?

Siito Sândor își înfundă între umeri gâtul care nici așa nu era prea lung și răspunse în cele din urmă :

— Nouă ne-a plăcut și așa.

Roza rămase pe gânduri și până să ajungă în oraș, începu să vadă și ea lucrurile într'o lumină mai plăcută : pentru un debut, echipa ei culturală realizase o muncă destul de bună. Dar, pe viitor, n'o să se mai bizuie pe Siito să le facă rost de costume țărănești sau de mustăți.

Luni dimineața ciocăni la ușa biroului lui Bucși. Rochia-i colorată și obrazul ei sănătos străluceau printre mobilele fumurii. Ii povesti pe scurt pățania cu Siito Sândor.

— Și ce învățătură ai tras ? — o întrebă Bucși bănuitor.

— Că tovarășul director trebuie să scoată de undeva niște bani să ne procurăm costume pentru actorii noștri.

— Producția e încă deficitară, Roza, și dumneata visezi costume pentru teatru ! Totuși, mă învoesc, dar cu o condiție. Să dai o mână de ajutor pentru lămurirea femeilor care lucrează la șlefuitorie în privința foloaselor sistemului de muncă pe bază de norme. Iar echipa de teatru, să depășească normeie.

Sprâncenele catifelate ale Rozei se încrunțară :

— N'ași fi crezut că e atât de greu să te lași înduplecat. Dar, Doamne-ajută, o s'o încerc și pe asta !

14

Intr'o dimineață, portarul fabricii îi telefona lui Bucși : un student dorește să-i vorbească tovarășului director. Să-l lase ? Luat pe neașteptate, Bucși nu știa ce să-i răspundă. Capul îi era plin cu miile de griji de tot felul ale fabricii, și-acum să mai stea de vorbă și cu studenții ? Ce dracu poate să vrea un student tocmai dela el ? Era cât pe-acți să-i spună portarului care tușea la celălalt ~apăt al firului, că n'avea vreme, când portarul strigă :

— Studentul zice că e chimist.

— Chimist ?... Să intre, poate că se pricepe la fontă.

După câteva minute, se înfățișă un tânăr brunet scund de statură, care purta niște haine roase de vreme.

— Mă numesc Iănos Szepesi. Sunt student în anul patru la anorganică și ași dori să fac practică, în uzină.

Bucși reținu că e „la anorganică”. Ce-o mai fi și asta ? Să n'aibă tânărul acesta organe sau... dar, ca și de-atâtea alte ori până acum, lăsă deslegarea pe seama conversației și dădu din cap, încuviințând :

— De făcut practică, poți să faci, dar laboratorul nostru nu prea e cine știi, ce, ne tot chinuim cu el.

Tânărul își duse mâinile la spate :

— Dacă-mi dați voe, eu aș fi curios să aflu tocmai aceste chinuri. Din întâmplare, îl cunosc pe tovarășul inginer Bogdan. El mi-a povestit ce greutăți aveți pe aici. A venit la organizația noastră de bază și ne-a rugat pe noi, studenții chimiști, să ne ocupăm puțin și de uzina metalurgică. Așa am hotărât să intrăm în legătură cu dumneavoastră. Și cum eu studiez chimia anorganică și n'am pe nimeni care să-mi dea un sprijin material, aș dori să lucrez. Aș vrea să fiu în câmpul muncii, când voi isprăvi anul patru.

Expresia „în câmpul muncii” îl surprinse întrucâtva pe Bucși, dar nu se opri la ea. Își trase scaunul mai aproape, turburat de un gând nou :

— Ia spune-mi, te rog, laboratorul vostru acolo, la universitate, ar putea să identifice siliciul și manganul ?

— Cum să nu ! N'ar mai fi universitate, dacă n'ar putea să facă nici atâta lucru ! Am urmat ultimii doi ani la universitatea din București, iar acolo au un laborator destul de bun.

Bucși nu reținu decât prima frază. Era atât de agitat, încât smulse aproape aparatul de telefon, cerând să i se trimită imediat Fordul.

— Totuși, e o adevărată rușine ! — se întoarse el spre student, — uzina și universitatea merg pe drumuri paralele, ca două trenuri și habar n'au una de alta. Cum dracu de nu m'am gândit până acum că la universități funcționează și laboratoare? Hai, tinere, mergi cu mine...

Și, nerăbdător, luă iar telefonul. Se auzi până la contabilitate cum cerea să vină mai degrabă Fordul. În camera vecină, domnul Ammer se cutremură.

— La Universitate, tovarășe; sper că știi unde e...

În cele din urmă, Bolonyi porni furios spre birou. Fordul e astmatic, cum zice el. Îl dor toate, de câte ori îi meșterește motorul. La vopsitorie i-au găsit o culoare frumoasă, de nuanță deschisă, ca aceea a porumbelului, dar, după părerea lui Bolonyi, nici un negustor de fier vechi n'ar da un ban pe el. Cu toate acestea, Bolonyi face adevărate minuni cu hodoroaga asta și ar face și mai mult dacă l-ar lăsa cel puțin să pună odată temeinic la punct, mașina.

Bucși îl împinse în automobil pe studentul chimist.

Străbătând străzile pline de praf, începură să stea de vorbă. Ieși la iveală că Bucși avea o amintire dureroasă despre universitate. În 1946, într'una din seri, sirena dela atelierul căilor ferate îi chemase pe muncitori la adunare. Alergase la atelier. Găsise acolo câțiva tovarăși indignați care-i spusese că studenții atacaseră sediul Partidului. Și trebuiau să se ducă să-l apere. Porniseră în goană până în Piața Libertății, unde văzuseră o mulțime de studenți, agitați, care umpluseră toate drumurile.

Printre studenți mișunau și niște domni respectabili. În fața primăriei, amenințau cu bastoanele.

— Ce caută universitatea maghiară la Cluj ? Să fie transferată universitatea maghiară la Târgu-Mureș !

În fața bisericii mari din Piața Libertății, se aflau alți domni, maghiari, tot atât de respectabili. Își ridicau pumnii și susțineau, la rândul lor, că universitatea românească n'avea ce căuta la Cluj.

Văzând grupurile de muncitori care se revărsau din străzile laterale spre piață, se refugiară imediat în biserică. Dispărură pe neașteptate și domni respectabili care-și scuturau bastoanele în fața primăriei. Cei mai mulți dintre studenți se risipiră și ei repede. Numai un grup mai mare, aflat în fața sediului Partidului nu dădea nici un pas înapoi. Erau câteva mutre îndobitocite care urlau. Scuturau poarta încuiată a sediului ; spărseseră și tăblițele de sticlă cu inscripții colorate. Bucși îm-

preună cu vreo douăzeci de muncitori intrase printre ei și îi înprăștiase. Dar, din spate îl isbise. cineva în cap atât de tare, încât se prăbușise. Când își venise în fire, avea tot capul bandajat. În Piața Libertății tălăzuia muncitorimea, iar dela periferie se revărsau neîncetat tot mai mulți lucrători. Se adunaseră în piață, umplând-o și alături de ei se aflau și vreo câteva zeci de studenți români și maghiari și câțiva profesori cu sentimente democratice. Manifestaseră împreună pentru funcționarea comună, prietenească, a ambelor universități. Ajungând în fața sediului Partidului, aclamaseră Partidul Comunist Român și Uniunea Sovietică, cerând îndepărtarea studenților și a profesorilor fasciști.

— Până atunci, n'am știut decât prea puțin despre universități — își încheie Bucși povestirea. — Știam numai că n'avem nici în clin nici în mănecă cu cei depe acolo. Nu odată am citit în ziare articole în care domnii profesorii îi defăimau pe comuniști. Apoi am mai văzut odată cum i-au scos în băți dm clinici, pe studenții evrei. Iar pe vremea când domnea Horthy pe-aici, au fost isgoniți și studenții români. Pentru mine, universitatea era tot atât de străină pe vremea când purta numele regelui Ferdinand, ca și după aceea, când au botezat-o după Franz Josef. O javră mai mare ca alta. Unu era Hohenzollern, iar celălalt Habsburg.

Studentul privi spre Bucși plin de respect.

— Asta înseamnă — zise el impresionat — că dumneata, tovarășe, ai suferit ca noi să putem învăța acum în liniște.

— Prin urmare n'am suferit degeaba.

— S'au schimbat lucrurile și la universități — răspunse studentul. — Știi că locuim în aceleași cămine cu studenții români ? Partidul a pus ordine și printre profesori. Băieții de muncitori și de țărani săraci pot veni și ei acum la universitate. Pe huliganii care-i băteau pe evrei, i-au dat afară dintre noi. Iar domnișorii moșierilor și ai fabricanților au șters-o.

— Ei, asta chiar că-mi pare bine s'o aud. Mărturisesc sincer, n'am prea urmărit ce s'a petrecut pela voi. N'am văzut decât că pe frontispiciul universităților a ajuns numele lui Victor Babeș și al lui Bolyai. Dar ce se lucrează pe acolo, în dosul frontispiciului... Recunosc, e o mare lipsă a mea. Uzina și universitatea nu mai pot lucra una fără cealaltă.

— Ne-am dat și noi seama la Universitate, de lucrul acesta, tovarășe Bucși Deaceea am și fost trimis...

Bucși se uită la tânărul de lângă el, cu un interes tot mai mare :

— Ce fel de băiat ești dumneata ? — îl întrebă deodată.

Studentul zâmbi încurcat, neînțelegând prea bine întrebarea; răspunse la întâmplare :

— Băiat sărac, tovarășe director, aș putea zice proletar...

— Ei, nu-i tot una. Băiat sărac poate să se considere și un fost patron, dacă și-a păpat averea ; asta însă nu înseamnă că e proletar...

— Înțeleg — înghiți studentul. — Tatăl meu este învățător pensionar la țară, la Sălaj.

— Prin urmare, muncitor intelectual.

— Așa — se grăbi să aprobe studentul. — Tatăl meu nu și-a agonisit nimic din munca lui. N'are decât o căsuță și o grădină moștenită dela maică-sa. Cu atâta am și rămas. Tata n'a mai adăugat la astea decât vreo câțiva stupi de albine.

— Ei, vezi că tot a ieșit la iveală ? — râse Bucși. — Vasăzică, ați trăit din munca altora.

— Numai din a albinelor, tovarășe, — se îmbujora studentul la față.

— Bine, bine — deveni Bucși serios, — nici eu n'am vrut să zic altceva... Cum de te-ai apucat de chimie ?

Studentul se întoarse, cașicum ar fi vrut să vadă cum arăta orașul, privit prin

fereastra unui automobil, deși nu se deslușea nimic .Era nevoit să mărturisească lucruri, despre care nu-i venea ușor să vorbească...

— încă depe când eram la școala primară, biata mama m'a pus să gătesc. Era mereu bolnavă și din pat mă îndruma. De multe ori fasolea nu se muia."Mă înfuriam : oare de ce unele boabe se moaie la fiert, iar altele nu ? Și deseori rămâneam pe gânduri, chibzuind de ce câte-o floare e galbenă, iar alta roșie ? Apoi am citit despre viața albinelor... Tata îmi povestea și. el că deosebirea dintre trântori și albinele lucrătoare depinde pur și simplu de felul alimentației. I-am văzut apoi p. zidarii care stingeau varul în sat la noi. Mă miram : turnau peste piatra de var apă rece și începea deodată să fiarbă, să clocotească, de parc'ar fi pus-o la foc. Dar, hotărât, tot gătitul a rămas. Mama mă și lăuda, că așa cum gătesc m'aș putea face bucătar șef, chiar și la domnii baroni... Așa am început și acum am ajuns unde sunt.

Bucși privi gânditor spre tânărul acesta.

— Ei, și ai deslegat de ce-i galbenă sau roșie floarea ?

— Cel mult teoretic.

— Doar nu vii la noi, ca să faci practică în chestia asta ! Așa ceva nu merge la noi. Noi nu căutăm cauzele culorii florilor. Deocamdată, avem o problemă ca aceea cu fasolea care nu fierbe cum trebuie, o problemă cu fonta. Cu asta să-ți spargi capul, tovarășe bucătar-artist. Cum să ne fierbem și să ne coacem fonta așa ca șo putem maleabiliza nu în două sute de ore, ci într'o sută de ore sau în cincizeci de ore numai ! Asta ar însemna pentru noi o inovație care ne-ar scoate din toate încercăturile. Inchipuește-ți, cât timp, câte salarii și câte materiale am putea economisi !

Studentul zâmbi respectuos.

— Eu încă nu sunt chimist, dar dacă voi putea face cercetări și dacă, până atunci, nu vor fi alții care să ajungă la această inovație... In loc de două sute de ore să maleabilizezi în cincizeci ! Minunată problemă !

— Te'nhămăm noi la asta — strigă Bucși, dar nu mai avu timp să închee, fiindcă Fordul intrase printre copacii de pe promenadă, frânând în fața Universității.

Primul care sări din mașină fu șoferul, dar nu ca să le deschidă ușa, cum credea studentul judecând după cunoștințele sale mai vechi, ci ca să ridice repede capacul motorului și să întrebe îngrijorat:

— întârziați mult, tovarășe ? — și privi dojenitor spre Bucși.

— O jumătate de ceas, — îi aruncă Bucși răspunsul.

Studentul o luă înainte, conducându-l pe Bucși prin coridoarele amuțite în tihna vacanței. Printre articolele mucegăite ale gazetei de perete, se decolorau lozincile mobilizatoare pentru examene. In afișiere, atârnav anunțuri vechi, iar pe ușile cancelariilor erau lipite avertismente cu privire la semnarea carnetelor de frecvență. Nici țipenie de om, nicăieri în afară de portar...

Se grăbiră spre rectorat. Bucși ar fi vrut să discute mai întâi cu rectorul. Ar fi dorit să obțină autorizarea de a folosi laboratorul și să se dea dispozițiuni profesorului de chimie anorganică. Aflară însă că rectorul era plecat la Târgu-Mureș. Il căutară pe decan, dar acesta se afla în concediu. Profesorul de chimie anorganică nu trecuse încă pe acolo, în ziua aceea. După informațiile date de portar, profesorul de chimie anorganică se pregătea și el să plece în concediu.

Bucși îl zori pe omul acesta lung la vorbă :

— Adresa profesorului, dar mai repede...

Portarul o știa pe de rost și astfel nu mai zăboviră în clădirea răcoroasă, afundată în atmosfera de vacanță. Bucși era supărat : ce fel de treabă mai e și asta, să oprești în loc o uzină atât de mare, cașicum viața s'ar opri și ea din vară și până în toamnă ? Bucși se temea ca nu cumva să-i scape profesorul de chimie, să se suie în tren și să plece în vacanță, tocmai acum când, la rezolvarea problemei lor, ar

... să dea o mână de ajutor și laboratorul universității. Se grăbi aproape aler-
C p â n f l a FoTduTcare aștepta pe promenada strălucitoare, în licărirea minor de
Seri ale verii, dar șoferul dispăruse. Bucși strigă furios:

— Bolonyi, unde ești ?

„Unde-as outea să fiu? răcni acesta de sub mașină.”

Z Visti de acolo, ce dracu ai mai născocit iar ? Ne-am înțeles doar ca m
ul curselor nu te mai apuci să vânezi penele.

B615nyi ieși liniștit de dedesubt și-și șterse mâinile de ulei.

- Păi n'âți spus că aveți treabă o jumătate de ceas !? Abia au uecut emu

Si ti a fost deaiuns ca să-ti aduci aminte de vreo zece reparații.

Păi Wne'ntele n'am voe să-mi aduc aminte, - zise Bolonyi s, se așeza
„ vola7: Ei,Tmergem. dar până la urmă rabla asta o să se desfacă in bucăți

PeaVU **Z** Când sunt cu dumneata, n'am nici o teamă, încercă să-l îmbuneze Bucși

K ° S ° oftă ușurat. Credea că până la urmă se vor tadjler..
Cerceta'cutare aminte automobilul Dece-o fi o ^ M a ș m a ^ J ^ / ^

^ e ^ ^ d ä i r m i j l o c ^ e aflau geamantanele, iar de jur-impjur lucrurile de

^ e Y i 7!i'^^os\^U^ Pe omul .cesta cu u,, cap n», malt
decât el. Fața sbârcită a profesorului, obrazul ras, fara mustața, avea „,va dt

„i'v?'rugăm să ne iertați, domnule profesor! Se prezentă și îi spuse cine
era, ce funcție avea, de unde venea și că voia să-i vorbească într'o chestiune de o

„f«o mi'n-av u încotro și fu nevoit să-i poftească „e amândoi în prima ca-

„o f î n t r e b e ! - s f c u **XYLT^m** spre valize - Dup ă
cum vefcti.'sun!'g^defecare. Tot într'o chestiune de o importanța vitala. Vreau
CUM veueh; sum o i''-+ rni-p vine.
-x mă odihnesc să mă p^{re}gătesc pentru anul care vine. dumnea-
„ ma oadmesc s ^{o m m u l e} ^{o o o o} Universitatea are nevoie

nilui. _ Nu sunt câtuși de puțin informat - îi tăie vorba profesorul nerăbdător
Dacă va ffabsolut 'necesar să mă ocup și de grijile mărunte ale unu, laboratoi de

u z i n a - v r t ^ S b e i c ă ^ T c M convingător și în acelaș timp
s ^ ^ â n ^ c ^ i n c i o s c a - ^ 1 ^ ^ dumneavoasU,, domnule profesor,
timp deTcâevfsăptăinâni, până ce ne vor sosi ^ l ^ ^ ^ t ^
identifica siliciul și manganul. Ați scuti uzina noastră și Statul de pierde.. timp

*^{dC} **Șatrei** pToS11 nu se opri decât la prima frază, deoarece se în-

nule Bucss Este oare cu puțință ca laboratorul meu **f ^ ^ J ^ Z**
mea? Ți-a făcut oare rectoratul, asemenea fagadueh ? Faia supiavegherea mea,

rektoratul să i ^ S - ,

cu domnul r r t ^ S j d u m n T ' voastră sunteți acela care trebuie să lu a U

Spre u S T i ^ ^ «fărlt la un acord vărat. Dece nu i - " spus BuS nela î "I * P O m i s a i u n e s t s a cu ad. toată chestiunea aceîst I D e fură T u Z T ^ ^ £ C * n i m C d e l * » * prealabil al rectorului el nu T M „ - T . ? P J ^ 1 0 3 ? F A R A a s e timentul ca rectoratul să respecte autonom" catedrelor d ^ c T ^ P U t e a ^ periențe fără știrea rectoratului? C i t e d r e t O r t d a c a e l s a r a n ^ ^

Bucși își strânse pumnii, dar glasul îi rămase potolit

că v'am turbura" ^ r t S u ^ Z T ^ d o r a n u e P r o f e s o r - l e r t a ț i - n e

Saluta și porni cu pași hotărîți spre ieșire

se , u t e ^ ; ; u i m h r f e s o r u i u i 3 6 P e t r e c u o ^ h i m b a r e - P n n z â t o a r e . I n o c h i i s â i .

creuzete d f p i a r â L D ^ V n o i ' C X s t a p o i i c â d o a r n i c i n o i n i T M meu. când o î n t o a r c e d e n ^ d i e d m o l l c ^ T ^ P e u S , S e f ^ ^ a s i s t e n t u l V s â S C ^ V * u r â t u ^ S â o o % f ^ ; n d f g n a r e - B u c s i t r â n t i a t â t de tare ușa automob U , i S â o o % f ^ ; n d f g n a r e - B u c s i trânti atât o mai fi zăbovit să se uite dup* i i ? P ^ S t p r o f e s o r u l r â m a s i n P " g . d a c â - U B a b e ș ! - î i z s e s c u r t l i B o l o n y i .

supară? a ' l a î c ^ s ^ I n d f c f e " ^ o f ^ ! L u i B u c s i " t r e c u r e p e d e nirea l a profesor, st- t ± ! l o ^ T ^ " ^ P ^ ^ s c ! - fi înțeles mai bine amândoi ^ i i f d t T ! P ? ! n g i n e r u l S e i u De s i & u t > ^ curcătură. l a r f i p u b - U â s a l i o L \$ S ^ m \ m ș e f p r i l e j u l s â i a s â d i n î n - p r o v i z o r i i . L a f l , f S ' ! ' m i i i t e P ^ u g â s i r e a u n e i s o l u ț i i l a b o r a t o r u l u n i v e r s i t â ț i i D a r „ o - t e n i i T M m g M ? e f i ? a m i n i s e d e d u c e i n g i n e r u l ș e f l a B a b e ș ? H U ^ p r e a t â r z i u t D e c e T M

Hotărîndu-se brusc, îl înghionti pe șofer •

quă - î n t o a r c e - o , B o l o n y i , î n a p o i l a f a b r i c â i 0 ! O n y i m 0 , m â i ^ P d n t r e " u s i h p r i m u l c o l ț o î n t o a r s e î n d i r e c ț i a

— Ascultați ! — zise Bursi _____ „ P I • • •

fost. E o chestiune vitală pentru uzina noastră d e l a f a b r i c a U n d e a m t a c t i c â O s ^ m i ^ g a T a S u a ! B 6 5 n y i ~ m i c o m i t a s c a s c h i m b a - a a s t a d

— Asta mi-o spui în fiecare zi și totuși văd că merge mereu

Se uită

— Ia spune-mi, de ce s'a speriat profesorul când a auzit de Babeș ?

— Se zice că bătrânul lucrează la o inovație. Se teme să nu i-o ia înainte chimist' dela Babeș. Fiecare vrea ca universitatea lui să fie cea mai bună.

Bucși fluieră:

— Asta-i bine de știut. Putem trage și noi foloase... Dece nu mi-ai spus-o „ai dinainte ?

Chibzui adânc, cum ar putea pune în gura inginerului șef argumentele care „jeșeau din rivalitatea celor două universități. Trebuie să le dea de știre chimiștilor dela Babeș, că au prilejul să-i dea gata pe cei dela Bolyai...

Intretimp, nici nu observă că, pe nesimțite, intraseră pe poarta de fier a fabricii. Bucși coborî în grabă din mașină. Ii spuse lui Bolonyi, să nu se miște de acolo, și să nu înceapă nici un' fel de reparații la Ford. Dar, degeaba îi vorbi. Cum dispăru Bucși, Bolonyi se și vârî sub mașină.

Studentul se învârtea în jurul ei, neștiind ce să facă. Bucși uitase de el. Bucși se și afla în biroul său, luându-i pe toți la rând cu telefonul. Chemă una după alta toate cele unsprezece secții ale fabricii. Și după câțva timp, inginerul șef apărură. Parcă semăna cu profesorul de chimie al Universității Bolyai. Era un om subțirețec, acru, de parcă s'ar fi hrănit numai cu acizi. De când nu mai face experimentări cu fonta, nu-i mai place meseria. S'a săturat de faima care i s'a răspândit, că din pricina lui Bucși nu și-a putut duce experiențele la bun sfârșit. Gândul că se va întâlni cu Bucși îi turbură. Ce mai vrea omul ăsta dela el ? Dece nu-l dă odată afară, ca să-și poată căuta alt loc de muncă ? Și-ar găsi oriunde un post, chiar mai bun, decât în această uzină metalurgică destul de mică.

Fără nici-un chef se așeză în fața lui Bucși.

— La dispoziția dumneavoastră, domnule director — zise tăios, de parcă și glasul i-ar fi fost ros de atâtea chimicale.

Bucși își începu cuvântarea ticluită în automobil :

— Să lăsăm supărarea, domnule inginer șef, — zise, siliridu-se să pară prietenos. — A venit vremea ca între noi să se stabilească raporturi de colaborare.

Dar inginerul șef nici nu luă în seamă aceste cuvinte. I-ar fi răspuns foarte bucuros, că nu ținea deloc la aceste raporturi de colaborare, dar se stăpâni și nu spuse nimic. Bănuia dinainte, că Bucși încerca să-l prindă cu vreun șiretlic ieftin...

Bucși se strădui să-și păstreze aceeași atitudine:

— Dacă m'ați putea convinge, aș fi bucuros să recunosc, că eu port toată vina situației care există între noi. V'am rugat să veniți la mine, tocmai ca să preîntâmpinăm pe viitor orice neînțelegere.

Făcu o mică pauză, dar inginerul șef nu se clinti, nedând nici cel mai mic semn de împăciuire. Ce rost avea să mai continue? N'ar fi mai bine să-l dea numaidecât afară pe îngâmfatul acesta ? Se hotărî însă să meargă până la capăt, odată ce începuse. Ii păru rău că nu-l chemase și pe Felecan să-l ajute. Glasul său își pierdu vibrarea caldă :

— Am aflat întâmplător că universitățile au laboratoare bine instalate. — Folosi intenționat cuvântul „întâmplător", ca să nu dea impresia că le-ar ști pe toate dinainte și că n'ar vrea decât să se laude. — Da, din întâmplare. Dacă aș fi știut-o, din prima zi aș fi început cu asta. V'aș fi rugat, domnule inginer șef, să luați legătura cu chimiștii universității și să le cereți ajutor. Dar, nici acum nu e prea târziu. Dumneavoastră, domnule inginer șef, fără îndoială, îi veți putea convinge pe profesorii aceia să ne dea o mână de ajutor într'o chestiune atât de simplă, dar atât de importantă pentru noi. Dacă, eventual, le-ar veni greu să execute personal analizele, să îngăduie oamenilor noștri să lucreze în laboratoarele lor.

Inginerul șef socoti că fiecare cuvânt al lui Bucși era o învinuire pe care i-o aducea. În mintea lui, vorbele lui Bucși sunară astfel: „Cum de nu s'a gândit ingi-

nerul șef, care avea atâtea relații în cercurile profesorilor, să folosească laborato-
rele universității !? Tot eu, un simplu muncitor, a trebuit să am ideea asta ! Câte
pagube ai fi putut cruța, domnule inginer șef! Acuma însă, ai putea să mai repari
ceva, te rog doar să ascuți și să faci ce îți spun".

Se ridică brusc și-și sprijini mâna osoasă pe masă, ca să-și ascundă tre-
murai :

— Vă mulțumesc, domnule director, — zise răgușit. — Ați știut să mi-o spu-
neți într'o formă foarte delicată. Vă felicit. Ați făcut progrese frumoase, în cecece
privește felul de a vă purta cu oamenii.

— Nu înțeleg ce vreți să spuneți, spuse Bucsi și-și împinse scaunul mai
spre spate.

— Poate că nu înțelegeți, — și inginerul șef deveni necruțător de sincer. —
Asta însă nu schimbă întru nimic fondul problemei. Iar adevărul e că ați pronunțat
un rechizitoriu împotriva mea. Pe drept cuvânt, vă întrebați de ce nu mi-a trecut și
mie prin minte ideea cu laboratorul universității ? Pentru mine însă, succesul hu
înseamnă o bucurie decât dacă îl obțin singur. Eu nu sunt în stare să împart cu
nimeni nici înfrângerea, nici izbânda. Dumneavoastră ați pornit-o pe un drum bun.
Ați prins dela început firul cum trebuie organizată munca la secțiile de prelucrare,
iar acum ați pus ordine și la turnătorie. Într'un Cuvânt, ați avut un șir de succese,
domnule Bucsi. Nu încercați însă să le împărțiți cu mine. Aș ii putut să lucrez cu
dumneavoastră, dacă am fi pornit dela început cu posibilități egra'e. Dar n'am pornit
așa. Dumneavoastră ați fost deprins să nu socotiți ca umilitoare sfaturile și ajutorul
colaboratorilor. Ați avut alături de dumneavoastră Partidul, sindicatul. Disciplina
și îndrumarea acestora înseamnă totul pentru dumneavoastră. Pe când eu sunt sin-
gur și n'am nici partid, nici alt sprijin decât propriile mele forțe. Lăsați-mă deci
să-mi urmez drumul. Lăsați-mă să plec ! Munca în uzină a devenit pentru mine un
adevărat chin. Aci simt cum mă prăpădesc. În altă parte, voi izbuti poate să mă
apropii și de cei care luptă pentru aceeași cauză ca dumneavoastră.

Se prăbuși în scaun, istovit. Pe fruntea-i uscată se ivi o sudoare rece.

— Acum, mă puteți înțelege, domnule Bucsi. Lăsați-mă să părăsesc fabrica
chiar azi, imediat. O să vă pot fi mai curând de folos în altă parte... Vă mulțumesc
că m'ați primit fără martori. Față de alții, n'aș fi fost în stare sa vă vorbesc astfel...
Nici nu mai înțeleg ce se petrece cu mine...

Se ridică cu greu și, ferindu-se de privirea ciudată a lui Bucsi, porni împle-
ticindu-se spre ieșire. Bucsi se grăbi să-l ajute. Inginerul șef era verde la față. Se
vedea că dintr'o clipă într'alta se putea prăbuși.

— Lăsați-mă, îl respinse el și plecă singur.

Bucsi se scarpină în cap, înfuriat. Nu se putea dumiri dacă se descurcase
bine sau se pripise iar. Un lucru i se părea însă neîndoios : nu știuse cum să se
poarte cu inginerul șef. Se hotărî să nu-și mai impună niciodată o atitudine ne-
potrivită cu firea sa sinceră. Se simți rușinat la gândul că începuse aproape să se
umilească în fața acestui om.

Se apropie de biroul său și puse mâna pe telefon, spre a-i cere secretarului
județenei să intervină la organizația de Partid depe lângă Universitatea Babeș în
chestia laboratorului. De ce să mai bată la ușa unor profesori care s'ar purta poate
la fel ca și chimistul dela Bolyai ? Uitându-se afară pe fereastră, îl zări pe Szepesi.
Studentul chimist își scosese haina și stătea aplecat lângă Boionyi, umflând de zor
cauciucul roții din spate. Împingea pompa cu atâta nădejde, de parcă ar fi ajutat
cel puțin la facerea lumii. Văzând acest spectacol, Bucsi lăsă receptorul. Să nu-și
mai piardă vremea băiatul cu astfel de treburi. Doar știa că urmau să se ducă la
Universitatea românească.

Ieși din birou. Un cliirector-muncitor nu trebuie să se dea bătut nici chiar față
de profesori !

Până să ajungă afară, Fordulețul era, ca întotdeauna, gata de plecare, deși, întretimp, Bolonyi îi mai descoperise vreo cinci pene în perspectivă...

La Universitatea Babeș, îl aștepta o surpriză. La biroul Partidului, Bucși fu întâmpinat spunându-i-se că scopul venirii sale era cunoscut. Le fusese comunicat adineaori dela catedra de chimie. Profesorul catedrei de chimie anorganică dela universitatea Bolyai telefonase cu un ceas înainte să li se dea ajutor celor dela uzina metalurgică. Laboratorul de chimie dela Bolyai n'avea creuzete de platină, dar le punea cu plăcere la dispoziție asistentul.

Bucși schimbă o privire veselă cu studentul în chimie, care rămăsese înmărmurit. Coborîră minunatele trepte de marmoră cu un simțirînt de ușurare. Bucși nu mai avea de stabilit decât amănuntele cu chimiștii dela Babeș. Iar după-masă va putea să și trimită materialul pentru primele analize. Se întoarseră la fabrică victorioși. Bucși îl căută imediat pe Felecan și trimise și după Bogdan.

Bucși strânse cu o bucurie fățișă mâna inginerului tot mai ars de soare, mulțumindu-i că-i trimisese pe studentul chimist. L-l încredința să-l pună să lucreze. Tânărul student îi ajutase să găsească o rezolvare provizorie în problema analizei fontei, târăgănată de atâția ani. Acum, până ce fabrica va obține creuzetele de platină, se vor putea totuși face analizele.

— Dumneata, tovarășe Szepesi, să ții legătura între uzină și universitate — astfel se despărți Bucși de studentul care pleca împreună cu inginerul.

Felecan se bucură auzind vestea acestei soluții provizorii, dar, cufundat în gânduri, zise :

— Ai rezolvat partea profesională a problemei, e rândul meu acum să rezolv și latura ei politică.

15

Prima turnare făcută pe baza analizelor laboratorului universității dădu rezultate admirabile. Față de procentul anterior care varia între douăzeci și patruzeci la sută, rebuturile scăzură la opt la sută, iar la turnarea următoare chiar mai jos.

Bucși devenise parcă alt om. Zâmbea toată ziua, unii îl auziră, chiar glumind, li comunică rezultatul lui Felecan, acesta îl transmise sectorului, iar sectorul la județ, Bereczki la Consiliul sindical și așa mai departe, până sus la centrală. Fabrica reînviată se pregătea să sărbătorească ziua de 23 August. Puteau în sfârșit lucra fără pierderi ! Bucși crescuseră mult în ochii celor din turnătorie. Inginerul șef dispăru din fabrică. Iânos Szepesi, cu nasul lui cam turtit, ba venea, ba pleca. În halatul cenușiu mult prea lung, putea fi văzut peste tot. Și, foarte hotărît, își frământa mințile, cum s'ar putea reduce la jumătate sau chiar la un sfert, cele două sute de ore necesare pentru maleabilizare. Duminică își punea, împreună cu Bogdan, pantalonii scurți și plecau amândoi în excursie, ademenind și pe muncitori, să-și mai aerisească plămâni.

Bucși nu lipsea dela nicio turnare. Uneori, noaptea, mai trecea și pe la cuploarele de maleabilizare. Câmpian lucra acum în schimbul de zi și Bucși nu mai avea nici o grijă, se putea bizui pe el. În schimbul de noapte lucra Seres Istvan, un om morocănos, care zicea că nici acasă, în pat, nu poate să adoarmă, dar mi-te lângă cuptoarele de maleabilizare.

Și, într'adevăr, Seres nici nu se așeza măcar, în timpul serviciului. Fuma o țigară după alta. Apoi, își desfunda port-țigaretul sau își cosea vreun nasture la haină. Bucși zicea că nu era noapte în care Seres să nu-și coasă cel puțin un nasture. Dar nu putea pricepe de ce i s'or fi rupând nasturii atât de des. Pentru nimic în lume însă nu l-ar fi întrebat pe Seres baci. Seres n'avea decât 35 de ani, totuși și cei mai tineri și cei mai bătrâni decât el îi spuneau „baci”.

Se arăta mereu atât de morocănos, încât toată lumea îi zicea așa, încă de pe vremea când era flăcău. La ședințe nimeni nu-l auzise vorbind. Cu toate acestea era foarte activ. Aproape în fiecare săptămână se prezenta la responsabilul cu pro. paganda și îi aducea cotizațiile altor doi-trei abonați noi, spunându-i:

— Dar, să faceți bine și să le trimiteți regulat gazeta.

De câteori Bucsi venea pe la el noaptea, îl măsura de sus până jos, de parcă l-ar fi văzut atunci pentru întâia oară. Odată, cașicum s'ar fi săturat de vizitele lui Bucsi, apucă de lângă peretele cuptorului un drug de fier cât toate zilele:

— Tovarășe, îl vezi ? — îl întrebă cu un aer întunecat.

Bucsi holbă ochii la el, încremenit.

— Cum să nu-l văd, că e destul de mare — îi răspunse uluit.

— Apoi dacă-l vezi, n'are nici-un rost să mai stai de veghe și dumneata. Du-te Sa culcare și te odihnește. Altfel, dacă o ții mereu așa, într'o bună zi o să te culegem de pe jos.

Și îi întoarse spatele. Bucsi ar fi vrut să-l îmbrățișeze, dar nu îndrăzni. De-atunci nu-l mai supraveghe nici pe Seres. Și avu dreptate. Din analizele laboratorului universității rezultă una după alta turnări bune. Prin urmare, nici înainte greșala nu fusese la cuptoarele de maleabilizare. Pe Gergely Bindász nici nu-l mai controla în schimbul de noapte. Bindász e blond și are fața buhăită. Toți cei din fabrică îi cunosc pe de rost povestea, căci a istorisit-o de atâtea ori. Apoi, mai are năravul să facă și poezii, pe orice temă. Dacă l-ar lăsa, ar umple gazeta de perete cu versurile sale, unele mai proaste decât altele. N'a rămas concurs literar, la care să nu fi trimis și el versuri. Dar n'a ieșit niciodată la niciun concurs și nici măcar nu i s'a pomenit numele. Pe Roza Zsigmond o asaltează mereu cu versurile sale. Lumea nu-l ia în serios, și i se trec toate cu vederea căci e socotit ca un muncitor bun. Odată și-a frânt mâna și a rămas beteag. Deaceea a și fost trecut la cuptoarele de maleabilizare.

Bucsi nu-i dădu prea multă atenție. Era atât de încredințat că procentul mare de rebuturi se datora compoziției chimice a fontei, încât își îndreptă toate eforturile asupra dozării juste a compoziției chimice. Ceru din nou centralei să-i trimită creuzetele de platină, cel puțin până la 7 Noembrie. Căci altfel, de îndată-ce vor reînchepe în toamnă cursurile la universitate, s'ar putea să se ivească iar încurcături, când laboratoarele universității vor avea prea mult de lucru.

Crezu că se putea ocupa acum mai îndeaproape și de celelalte probleme ale fabricii: livrarea comenzilor întârziate, adâncirea problemelor administrative, cunoașterea funcționarilor. Încă nu-și dădea prea bine seama care era situația acestora. Nu-i cunoștea îndeajuns. Nu știa în ce măsură își duceau munca în bune condițiuni și cum ar putea fi îndrumați să lucreze mai bine. Și chiar de a doua zi începu să ia măsuri ca să-i cunoască mai temeinic. Ii chemă pe funcționari unul câte unu! și se informă amănunțit asupra muncii lor.

În birouri, oamenii începură să se frământa. În deosebi, domnul Ammer era foarte turburat. Găsi nimerit s'o viziteze din nou, cât mai de grabă, pe doamna Tulogy.

Tovarășul Bereszki era foarte mulțumit. Nu mai trebuia să-și amâne pentru la anul concediul de odihnă. Al dracului Bucsi asta, izbutise să rezolve problema turnătoriei! Și cât de simplu o descursese! Soluția aceasta i-ar fi putut trece oricui prin minte. Dar nimeni n'avusese această idee, nici chiar inginerul șef. Bereszki are o strângere de inimă : de ce n'a găsit-o el ? Da, trebuie să recunoască : Bucsi s'a dovedit un adevărat director de întreprindere. Și asta numai pentru că a știut sau a aflat de undeva că mai există pe lume și laboratoare universitare. Cum de nu i-a trecut și lui prin minte că ele ar putea fi folosite și în interesul uzinelor ?

Cum i-o fi venit ideea asta lui Bucsi ? O fi oare mai deștept ? El, Bereszki,, aproape că a îmbătrânit în uzina metalurgică. Acum, la Consiliu! sindical și în zia-

„le locale nu se aude altceva decât: „să inovăm, să raționalizăm, să mărim producția !” Și el n'a inovat încă nimic, n'a raționalizat nimic. Iar Bucși a venit dintr'o altă uzină, ca strungar în fier dela atelierele căilor ferate și în mai puțin de două iuni a izbutit să ia două inițiative, care au dat un nou avânt activității uzinii. Și cine știe ce mai e în stare să născocască ! Nu, nu se poate să rămână mai prejos. Trebuie să descopere și el ceva.

Din ziua aceea, Bereczki își pierdu somnul. Aceeași preocupare îl chinuia și în timpul mesei, ba chiar și duminica : să facă și el o inovație. Se pregătea de concediu, studia buletinele meteorologice. Voia să prindă o vreme cât mai bună. își procură undițe. Li ceru nevستی-si să-i cumpere o raniță dela vechituri. își dădu bocancii de excursie la reparat, dar cu toate acestea, mintea îi era mereu frământată de problema inovațiilor.

Se uita cu luare aminte prin toate secțiile, cum nu făcuse niciodată până atunci. Dacă Bucși ar fi în locul lui, ce ar putea observa, unde ar putea aduce vreo schimbare ? Nu-l mai răbda inima ca Bucși să tot descopere lucruri, pe care le-ar putea descoperi și el. Cum să îndure o asemenea rușine ? Și gândul acesta îl cuprinse atât de mult, încât îi strică și bucuria concediului care-l aștepta, deși vremea îl ademenea mereu să iasă în mijlocul naturii.

E o vară fierbinte de August. Cerul e mereu senin. Oamenii care s'au întors din prima serie de concedii, sunt arși de soare, aduc cu ei parcă aerul curat al muntelui, gustul sărat al brizei depe malul mării. S'ar putea zice că s'au întors acasă, întineriți. Bereczki îi ascultă însă plictisit cum își povestesc impresiile. Se teme ca nu cumva tocmai în timpul celor trei săptămâni ale concediului său, Bucși să descopere ceva nou, ceva necrezut de simplu, ceva care i-ar fi și lui la îndemână. își dă teama că această invidie îi va strica toată plăcerea.

Și, dacă n'ai inima ușoară, nu te poți dărui pe deplin plăcerilor pescuitului, hoinărind din loc în loc. Ca să te bucuri cu adevărat, trebuie să fi liniștit și să poți adânci lucrurile, iar pescuitul cere multă răbdare, iscusință și fantezie. Ah, dacă ar putea găsi o inovație încă înainte de vacanță ! Cât de ușurat s'ar avânta în hoinăreala plănuită pe timp de trei săptămâni. Dar nu-i în stare să găsească nimic care ar putea fi înnoit, simplificat.

Și peste două zile, ar putea pleca. Totul e pus la punct. Consiliul a luat act și nici organizația de uzinii, nici măcar Felecan, nu i-au pus piedici. E adevărat, a zis el, că deși problema turnătoriei era pe cale de a fi rezolvată cu ajutorul laboratoarelor universitare totuși, în sarcina direcțiunii cădeau mereu alte griji noi. Fabrica a rămas fără inginer șef, Tolocan a fost concediat. S'au văzut nevoiți să-l concedieze pe baza raportului lui Bucși. Dece să figureze numai cu numele, când purtarea lui e aproape un sabotaj conștient ? Iar până ce nu vor avea un nou inginer șef, ei trei poartă împreună răspunderea conducerii tehnice.

Dar Bereczki nu socotește că pentru asta face să-și amâne concediul. La urma urmelor, uzina merge acum destul de bine. La turnări, iese aproape sută la sută fontă de bună calitate. Fordulețul aleargă mereu la universitate și înapoi, duce probele pentru analiză și aduce rezultatele. Bogdan poate aduna în grămezi separate, orice materiale de fontă rezultate și le poate analiza în parte. Probele noilor turnări sunt excelente.

Lucrurile merseră astfel timp de vreo două săptămâni. Apoi, se produse o schimbare.

Spre uimirea tuturor, chiar în ziua în care Bereczki urma să plece în concediu, probele aliajelor ieșite din cuptoarele de maleabilizare fură dezastruoase. Bucățile date la prelucrare se dovediră mai tari ca oricând. Nici cele mai bune cuțite da raboteză, nici cele mai bune cuțite de strung și de freză nu le puteau lucra.

Aliajele nu erau bune de nimic.

1 *

Vuia toată fabrica. În ateliere, nici nu se mai vorbea despre altceva. Toți muncitorii afirmă că greșala trebuia să fie la cuptoarele de maleabilizare. Bucsi era de aceeași părere. Dădu fuga la cuptoare și cercetă graficul : totul era însemnat cu o punctualitate riguroasă. Nicio abatere de la regula stabilită. Treptele de încălzire și de răcire erau toate precis însemnate.

Bucsi își lăsă capul în jos, abătut. Se gândea că, în ultimele două săptămâni nu mai controlase nici măcar o singură dată cuptoarele de maleabilizare.

În schimbul de zi lucra chiar Bindász, care tocmai încărcă în niște vase mari de metal răcite, aliajele care urmau să intre la maleabilizare. Presăra peste bucățile încărcate un strat de șgură de fier, apoi pune un alt strat de aliaje. Parcă ar fi pregătit mămăligă cu brânză. Bindász se mișcă repede și dădea cu glas tare dispoziții muncitorilor ajutători. Nu-i mai tăcea gura nici o clipă. Felecan și Bereczki ajunseră acolo tocmai când Bindász îi striga lui Bucsi care stătea privind în gol, dus pe gânduri :

— Să căutați greșala la laboratoarele universității, tovarășe Bucsi! Îmi dau capul, că acolo ne sabotează. Analizele lor sunt false. Profesorii ăia grozavi ne înșeală. Până mai ieri, toți erau fasciști ! Eu pe ăștia i-aș lua la rost, tovarășe Felecan — se întoarse acum spre secretarul care-l privea printre gene. — La cuptoare nu-i nimic de găsit! Aici toate merg cum scrie la carte.

Felecan se uită la Bucsi, căutând să vadă dacă era și el de aceeași părere. Și Bereczki îl iscodea din ochi pe Bucsi cu o bucurie răutăcioasă. Analiza laboratorului universității arăta o situație mai rea ca înainte. Dar unde putea fi greșala ? Ehe ! Dacă ar ști el s'o descurce ! Bucsi tocmai voia să spună ceva, când Bereczki i-o luă înainte :

— Să cercetăm galvanometrul, poate că n'are indicațiile destul de precise.

— A fost controlat, — îi făcu Bucsi semn, mohorât. — Eu sunt vinovat că n'am...

Felecan nu-l lăsă să sfârșească. Îl arătă pe Bindász și zise :

— Eu cred că tovarășul a pus bine problema. S'ar putea ca toată treaba să fi fost dată peste cap de laboratoarele universității. Nu zic că dinadins...

— Dar cu tocmai asta susțin ! — interveni Bindász, ridicând glasul. Și scoase din buzunar o hârtie. — I-am și înfierat într'o poezie pe ticăloșii ăia. Am putea-o da la gazeta de perete.

În ochii lui Bucsi mânia ardea ca jăratecul. Ar fi fost în stare să-l ia de gât pe Bindász. Îl scotea din fire cu flectărea lui. Felecan nu-i dădu timp să spună ce voia. Îi luă lui Bindász versurile și îi zise :

— Conducerea o să le citească și o să vedem, când să fie publicate. Să nu scormonim lucrurile prea devreme. Înțelegi, tovarășe Bindász. Nu trebuie să batem toba că noi îi suspectăm pe chimiștii de la universitate. Trebuie să-i punem sub observație, ca să-i prindem asupra faptului. Înțelegi, tovarășe ? În interesul superior al țării, să-ți pui lacăt la gură...

Bindász își umflă pieptul plin de mândrie, gata să dea iar drumul la un nou val de palavre. Putea să dovedească numaidecât, în ce măsură știa el ce însemna interesul țării. Chiar și în versuri. Dar Bucsi, pierzându-și răbdarea, îi întoarse spațele și ocolind butoaiile de metal, ieși repede și se îndreptă spre turnătorie. Felecan îl lăsă și el pe Bindász cu gura căscată, astfel încât acesta fu nevoit să se mulțumească numai cu prezența lui Bereczki.

În turnătorie, Felecan îl ajunse din urmă pe Bucsi :

— Să mergem la birou. Să discutăm mai temeinic chestia asta.

Bucsi își schimbă drumul, clar nu scoase nicio vorbă până ce ieșiră din turnătorie, unde domnea șgomotul asurzitor al șlefuitoriei. Când ajunse în curte însă, îl atacă pe Felecan :-

— Nu cumva îl ieși în serios pe Bindâșz ăsta...

— Ba mă gândesc foarte serios la ceea ce ai spus.

— Ei bine, eu nu. De aci înainte voi sta zi și noapte cu ochii numai la cup-toare.

— Dimpotrivă. Dumneata, tovarășe, de aci înainte nu mai trebuie să pui piciorul pe acolo. Trebuie să te porți ca și cum ai avea o încredere deplină în cei dela cuptoarele de maleabilizare. O încredere pe viață și pe moarte.

— N'am încredere decât în lucrurile de care m'am convins singur.

— Și eu la fel.

Bucși fu nevoit să se oprească și să se întoarcă spre Felecan :

•— Și te-ai putut oare convinge că la cuptoarele de maleabilizare totul e în regulă ? Ai controlat amănunțit toate trei schimburile ?

— Am și început s'o fac. Și tocmai de aceea dumneata, tovarășe, trebuie să uiți cu totul de cuptoare. Dintre cei trei cuptorari, unu! îmi pare mai mult decât suspect.

Bucși nu știa ce rost avea acest ton misterios. Se uită în jur, dar în toată curtea fabricii nu se afla nimeni prin apropiere. Mult mai departe, un muncitor împingea roaba cu saboții de frână pentru calea ferată.

— Pe cine bănuiești ?

— Nu bănuiesc încă pe nimeni. Dar Bindâșz a fost în schimbul de noapte, la ultima turnare. Și de câte ori trece el în schimbul trei, fonta iese proastă. — Felecan se uită la Bucși. — Ia spune, mai porți pistolul acela ?

Bucși ridică din umeri, înciudat:

•— Dacă trebuie să umblu cu pistolul asupra mea, apoi s'a dus dracului tot.

— Nu s'a dus dracului nimic. Credă-mă Bucși, nimic. În curând vom pune totul în ordine. O să înfășăm fabrica asta în scutece proaspete, curate, așa cum se cuvine...

Bucși nu-l mai întrebă nimic. Să facă Felecan, cum o ști că e mai bine. Încrederea secretarului făcu să-i piară supărarea. Se duse la birou și se adânci în citirea ultimei circulare a centralei industriale. Primea zilnic câte una. Când cu privire la restructurarea administrației, când pentru fixarea normelor de muncă, când despre aprovizionarea cu materii prime.

Și circularele de soiul acesta nu mai conteneau de parcă în uzina lor totul ar fi fost în perfectă ordine și treaba n'ar fi depins decât de o serie de instrucțiuni bine concepute. Dar, de fapt, din pricina acestei fonte blestemate, abia dacă reușește să mai aplice o parte din instrucțiuni. Cum să stabilească norme, câtă vreme turnătorii țin în loc cea mai mare parte a uzinii? Cum să răspândească spiritul întrecerilor socialiste, când nu e în stare să aprovizioneze atelierele de prelucrare cu o cantitate suficientă de aliaje de bună calitate ? Ce să facă administrația restructurată, dacă nu-i în stare să livreze comenzile la timp ?

Cu încetul însă, îi trecu supărarea. Își dădu seama că directivele centralei industriale urmăreau întocmirea unei planificări. În toate măsurile acestea, Bucși desluși strădania temeinică a unei minți și a unui suflet cald. Era mintea și inima Partidului. Își dădea seama că instrucțiunile și chestionarele vor să încadreze și uzina lor în planul cel mare, care va privi munca întregii țări. Și vor isbuti s'o scoată din impasul în care se afla acum. În fiecare dimineață, lua cu nerăbdare ziarul în mână. Se temea ca nu cumva uzina lor metalurgică să fie surprinsă cu totul nepregătită de introducerea economiei planificate.

Bucși voia să fie gata oricând pentru această măsură. Își întocmi în grabă rapoartele. Ceru un inginer șef, stăruind să i se trimită mai repede creuzetele de platină. Raportă succesele dobândite la început cu fonta turnată cu ajutorul labors (oarelor universitare, precum și rezultatele proaste din ultimul timp, ca nu cumva,

fără a se ține seama de aceste greutateți, uzina metalurgică să fie pusă în fața unui plan, pe care nu l-ar putea îndeplini. În acelaș timp, își luă angajamentul să faci propuneri asupra mijloacelor de îmbunătățire a funcționării uzinii.

•

A doua zi după amiază, Felecan se duse în grabă la turnătorie. Se opri lângă Rostás Mihály, muncitorul formar cu fața uscată, ciupită de vărsat și îi spuse numai atât:

— După încetarea lucrului, caută-mă la birou ; e ceva important!

Intră apoi la Seres cel sgârcit la vorbă, care lucra în schimbul de zi ș/1 întrebă :

— În afară de Rostás Mihály, mai știi vreun membru de Partid din organizația noastră de bază în care să putem avea o încredere deplină ?

— Câmpian.

— E la mine în birou. Vino și tu, după ce predai schimbul.

Peste un sfert de ceas, sirena anunța schimbul de prânz; muncitorii se revărsară de pretutindeni, părăsind uzina. Numai Seres și Rostás Mihály, obosiți, se îndreptară în altă parte. Ajunseră în acelaș timp în biroul lui Felecan, unde fură primiți de Câmpian, de Páli Iános, căruia-i scelipeau ochii, și de secretar. Își strânseră mâna, fără a scoate nici o vorbă. Felecan le aduse de lângă perete, câte un scaun și apoi se așeză la birou.

— Iată, băcți, — începu el pe un ton prietenesc. — Ne-am adunat aici într'o problemă deosebit de serioasă. Despre cele ce veți afla acum, nu trebuie să suflați nimic, nici în vis. Pornim la o treabă care nu se poate rezolva cu o mobilizare în masă și la care nu pot lua parte toți cei din organizația de bază. Într'una din nopțile trecute i s'a întâmplat lui Câmpian ceva ciudat. Nu vă spun toate amănuntele. Principalul e că la cuptoarele de maleabilizare se petrece un sabotaj misterios. Paznicul de noapte Beke nu trebuie să ne scape din ochi, nici o clipă. Și trebuie ținut din scurt și Bindász. Dar, băgați de seamă să nu vă pripitiți, chiar dacă prindeți ceva. Ca să nu stricați totul.

Se întoarse spre Páli Iános :

— Tu ai următoarea sarcină : În fiecare dimineață, foarte devreme, încă înainte de începerea lucrului, vei străbate toată uzina și vei cerceta toate zierele de perete, iar dacă vei găsi scrisori sau articole anonime defăimătoare, mi le vei aduce mie înainte de a le fi zărit cineva. Nu-mi spui decât mie. În afară de asta te vei duce la locuința lui Beke, vei vorbi cu vecinii și vei căuta să afli despre el, iot ce se poate, dar fără să bată la ochi.

— Iar noi patru — zise arătându-i pe Rostás, pe Seres și pe Câmpian, — vom supraveghea cuptoarele de maleabilizare. Însă, orice am observa nu vom interveni, înainte de a fi primit instrucțiuni dela Securitate.

— Și dacă ar încerca să ucidă pe cineva ? îl întrebă morocănos Seres.

— Sau dacă ar avea de gând să arunce turnătoria în aer ? — adăugă Rostás Mihály, cu glasul sugrumat de emoție.

Páli Iános voia să pună și el o întrebare, dar Felecan îl opri:

— Bine înțeles că în asemenea cazuri excepționale, nu vom mai aștepta...

— Atunci, să ne vedem de treabă, — se ridică Páli Iános.

— Așa-i, îl urmă și Seres, mohorât. N'are rost să mai lungim vorba.

Sâmbătă, după plată, se înfățișară în biroul lui Bucsí nu mai puțin de patru muncitori deodată. Ii arătară, mâniași, plicurile galbene în care se afla salariul lor, și, vorbind toți deodată, susținură cu tărie că li se cuvenea un salariu mult mai

411 are, decât cel calculat pe plic. Iar reținerile erau și ele mult mai mari, decât cele datorate. Bucși îl chemă pe domnul Ammer și-i porunci să cerceteze reclamațiunile, țar în cazul când muncitorii aveau dreptate, funcționarul vinovat să fie trimis luni la el. Ca să-și bage mințile în cap și să știe altădată ce înseamnă să calculezi cu ușurință salariile muncitorilor.

Domnul Ammer, speriat, îi luă cu el pe muncitori. Calcularea salariilor fusese Încredințată în săptămâna aceea lui Kâlmân Tulogdy. Ca să-i potolească pe muncitorii nemulțumiți, dădu dispoziția să li se plătească diferențele, fără a mai controla dacă plângerile lor erau întemeiate. Și îi lăsă să plece, spunându-le că luni va stabili în mod precis de unde venea greșeala. Iar el, de îndată ce ieși dela serviciu, dădu fuga la doamna Kâlmân Tulogdy, pentru a-i vorbi înainte de a ajunge soțul ei acasă. În turburarea sa, uită că ar fi trebuit s'o pregătească și îi desvălui deadreptul contesei, spre marea ei mirare, că soțul ei era amenințat să-și piardă postul. Acum nu mai era nici o portiță de scăpare: cel mai târziu marți, trebuia să raporteze că excelența sa făcuse calcularea salariilor. Și fiind vorba de un aristocrat, unul dintre prietenii fostului patron al fabricii, Bucși ar putea socoti această ușurință ca un act voit de sabotaj. Prin urmare, trebuia neapărat ca până luni s'o hotărască pe soția lui Bucși, să pună o vorbă bună pe lângă soțul ei în favoarea domnului prof...

Domnul Ammer avea un aer atât de tragic, iar glasul îi era atât de răgușit și de stins de spaimă, încât doamna Tulogdy văzu numaidecât în fața ochilor zăbrelele temniței. Era îngrozitor numai să și-l închipue pe Kâlmân în dosul acestor zăbrele când, deși hoinărea zilnic ceasuri întregi pe câmp, în afara orașului, el tot se mai plângea că se înăbușă.

Fu nevoită să-l liniștească pe domnul Ammer: dacă va putea, o va căuta pe doamna Bucși chiar azi, iar dacă nu, atunci neapărat luni. După plecarea lui, se lăsă cuprinsă de gânduri amare: cum să se apuce de treaba asta desgustătoare? Acum avea încă un motiv să urască tot neamul lui Bucși și regimul lor politic. Și totuși era silită să se umilească în fața lor. Trebuia să le mai aducă și daruri și nu știa dacă le vor primi sau o vor refuza? Începu să-și deschidă dulapurile și să-și caute printre rufele fine, dar învechite. Nu mai avea bijuterii. Ce altceva ar putea impresiona mai mult o muncitoare? În cele din urmă, se hotărî să ia șase prosoape fine, plușate. Abia cu câteva zile mai înainte, le desfăcuse monogramele cu stema. Se pregătea să le vândă la talcioc. Împreună cu alte șase prosoape, era tot ce-i mai rămăsese din darurile bunicii. Îi venea să plângă, dar își încheșta gura. Chibzuia cum să înceapă? Cum s'o ia pe femeia aceea? Poate ar trebui să-i trimită prosoapele împreună cu o scrisoare. În felul acesta, nici n'ar avea cum să i le dea înapoi. Dar o scrisoare, ar fi oare de ajuns? Dacă s'ar duce și s'ar umili în fața ei, ar măguli-o și ar putea obține mai ușor rezultatul dorit.

În cele din urmă se hotărî să se ducă singură. "Dealtfel, era și curioasă să vadă mai de aproape cum arăta o muncitoare dintre acestea noi, lipsite de suflet, care se cocoșase în locul lor. Ar avea și mulțumirea să poată povesti, când se va întoarce în cercurile ei aristocratice, cât de șubredă era fidelitatea acestor comuniste, față de propriul lor regim.

Da, această licărire de nădejde îi dădu puterea să pornească la adresa indicată. Domnul Ammer nu uitase să i-o dea. Se gândea cu plăcere la domnul Ammer. Se mai găseau oameni care se lăsau impresionați și le mai admirau noblețea, chiar așa scăpătată, cum ajunsese. Poate că în ochii lor, apăreau ca niște eroi. Doamna Tulogdy se înflăcăra atât de mult la gândul acesta, încât se înveseli aproape. Nu va bate la ușa acelei femei, ca să i se plângă. Nu-i va pomeni nici de copiii ei, nici de sărăcia în care se sbat. Și nu va încerca s'o miluiască deadreptul, ci îi va vorbi acestei doamne Bucși cu multă iscusință, cu finețe, cu un aer de superioritate. Ca să nu-și dea seama că a fost trasă pe sfoară.

Când, în cele din urmă, ajunse în fața locuinței familiei Bucsi, aflată într'uni cartier mărginaș și alcătuită dintr'o căsuță singură în curte, împrejmuită cu un garduleț, încrederea îi crescuse și mai mult. Dacă oamenii aceștia erau în stare să se mulțumească și cu o asemenea locuință prăpădită, la mahala, atunci desigur că trebuie să fie foarte simpli și modești. Poate că era păcat să sacrifice șase prosoape pentru asemenea oameni. Ar fi fost deajuns și trei, ca să-i dea gata...

Intrând însă în curtea împodobită cu straturi de flori, se simți dezamăgită. Nu găsi acasă decât un copilaș de unsprezece ani. Despica lemne pentru foc cu un topor cât toate zilele. Copilul n'avea pe el decât niște pantalonași negri de baie. Pielea îi era ca arama. Când o zări pe femeia aceasta necunoscută, băiețașul își opri mâna în care ținea toporul ridicat. Nici n'așteptă să-i vorbească ea mai întâi, ci o întrebă numaidecât pe doamna Tulogdy:

— Ați venit dela căminul de zi și o căutați pe mama ?

— Nu, — răspunse doamna Tulogdy încurcată. — Eu... eu viu din partea unui funcționar dela fabrică.

Băiețașul lăsă toporul în jos, gânditor și începu s'o măsoare bănuitor pe femeia care stătea în fața lui;

— Atunci n'o chem acasă. Nu mi-a spus s'o chem dacă o caută cineva din partea unui funcționar.

— Ești băiatul domnului Bucsi ?

— Tatii nu i se zice domnul Bucsi...

— Dar cum i se spune ? — întrebă surprinsă doamna Tulogdy, simțind cum îi ardeau obrazii.

— Toată lumea știe. Dumneata de ce nu știi, dacă-l cunoști ?

Pe fața ușor pudrată a doamnei Tulogdy, se iviră pete de roșeață din pricina enervării. Ar fi bucuroasă să-i întoarcă spatele, să plece. Nu mai are curajul s'o întâlnească pe soția lui Bucsi. Dacă băiatul e atât de brutal și de bănuitor, cum trebuie să fie ea ? Dar nu mai avu timp să se răsgândească. Porțița se deschise și soția lui Bucsi o găsi în curte. Venea din vecini. Aducea o cămașă a băiatului dela croitoreasă.. Crezu că femeia care stătea în fața ei venise pentru căminul de zi din strada învecinată, cum i se dăduse de știre dela Uniunea Femeilor Democratice.

O salută și îi spuse cu un aer prietenesc :

— Așteptam să vii mai târziu, tovarășă. Femeile sunt convocate abia pentru ora șase... Adu un scaun din casă, Berci — îi zise băiatului, care însă nu se mișcă din loc.

— N'a venit pentru căminul de zi, marnă.

Sinceritatea brutală a băiețașului o ajută pe doamna Tulogdy să iasă din încurcătură. Era atât de surprinsă, încât n'ar fi știut cum să-și înceapă explicațiile. Atitudinea prietenoasă a soției lui Bucsi, care credea că avea de a face cu o tovarășă,, o punea într'o situație penibilă. Pe drum, se notarise să nu-i ascundă că era nobilă,. Avea de gând s'o ia repede, de sus și s'o amăgească, prin istețime și viclenie. Acum însă, bănuiala acestui băiețaș nesuferit o făcea să-și dea seama că nici nu putea să-i pomenească de titlurile ei de noblețe. Oamenii aceștia ar fi fost în stare s'o dea afară, la prima vorbă neplăcută.

Intr'adevăr, în urma intervenției băiatului, pe fața soției lui Bucsi se ivi îndată o schimbare. Nu-și mai trimise băiatul după scaun, ci, cu o curiozitate rece, o întrebă:

— În ce chestiune ne vizitați ?

— Aș dori să vă vorbesc între patru ochi.

Soția lui Bucsi se uită spre Berci care asculta cu atenția încordată.

— Hai, ia de-aici așchiile astea și fă focul. Umple oala albastră cu apă și pune-o la fiert.

Berci se supuse fără prea maro grabă. Se îndreptă spre șopronul de scân-

duri, transformat în bucătărie de vară. După o scurtă șovăire, maică-sa își conduse vizitatoarea în casă și o pofti să șadă.

Dintr'o singură privire, doamna Tulogdy își dădu seama că locuința familiei Bucși era cât se poate de simplu mobilată. Toate obiectele semănau cu acelea din odăile de servitori din casele grofilor. Se turbură văzând că soția lui Bucși nu se așeza. Nu era o lipsă de atenție față de ea, ci un semn că o zorea.

— N'o să vă iau prea mult timp, — începu cu greu doamna Tulogdy. — Sunt atât de turburată ! Am venit într'o chestiune cu totul neobișnuită. Bărbatul meu este un mic funcționar la uzina condusă de soțul dumneavoastră. Kâlmân Tulogdy, poate că domnul Bucși v'a și vorbit de el...

Nici nu îndrăzni să-și ridice ochii spre soția lui Bucși, pentru a vedea ce efect avusese asupra ei pomenirea acestui nume. Aștepta cu inima strânsă. Dacă femeia aceasta i-ar fi tăiat vorba și i-ar fi zis : „da, am auzit de el”, atunci n'ar mai fi știut ce să-i spună.

— Până acum nu mi-a vorbit niciodată de el — răspunse soția lui. Bucși cu un glas mai prietenos. — Poftim, tovarășă, spune mai departe. Ai vreun necaz ? — Și se așeză și ea de partea cealaltă a mesei.

— Nu, nimic... Dimpotrivă... Domnul Bucși a fost foarte binevoitor față de noi. S'a arătat înțelegător cu soțul meu. Nu l-a dat afară, deși ne temeam că-l va concedia. Soțul meu e mai în vârstă. Am auzit că ar fi vorba să fie înlocuit cu altul mai tânăr. Dar domnul Bucși a înțeles situația în care ne aflăm și a ținut seama că avem și doi copii... Deaceea, îi suntem foarte recunoscători...

— Nu-i nevoie, o întrerupse soția lui Bucși și urmă, zâmbind: — Desigur că soțul dumneavoastră este un funcționar capabil și fabrica are nevoie de el. Soțul meu n'are nici un merit. Noi nu ne uităm la mutra omului, ci la cât îi prețuește munca — închee ea, râzând.

Doamna Tulogdy nu-și ridică nici de data aceasta privirea spre ea, ci își păstră aceeași atitudine de recunoștință pe care și-o impusese :

— Știm prea bine că, dacă n'ar fi fost domnul Bucși, ceilalți l-ar fi mâncat. Niciodată, n'o s'o uităm. Și am dori s'o știe și domnul Bucși. Deaceea, ne-am gândit, soțul meu și cu mine, să-i facem o surpriză cu prilejul zilei sale de naștere.

Puse pe masă pachetul cu prosoapele învelite în hârtie, pe care-l ținea în poală.

— Ce-i asta ? — tresări uimită tovarășa Bucși.

— Un dar modest pentru onomastică.

— Dar, azi nu e ziua de naștere a soțului meu, — se miră și mai tare tovarășa Bucși. — Și apoi, nu e nevoie să-i faceți nici o surpriză. E și el un simplu salariat al fabricii, ca toți ceilalți.

Doamna Tulogdy simți că se înăbușă. Nu mai fu în stare să scoată nici o vorbă. Cu gesturi nervoase, desfăcu pachetul și începu să pună în fața muncitoarei prosoapele fine, plușate, în culori palide, trandafirii. Erau atât de ispititoare, încât îi venea să le atingi. Soția lui Bucși nu se putu stăpâni și își trecu mâna prin ele. Da, ei n'aveau astfel de prosoape. De doisprezece ani, de când erau căsătoriți, prosoapele lor s'au ros de atâta spălat. Se înfiora simțind printre degete moliciunea acestor lucruri frumoase, dar le lăsă numaidecât, și, oarecum supărată, o dojeni pe vizitatoarea sa :

— Cum ați putut să intrați la atâta cheltuială pentru noi ? Lucrurile astea sunt grozav de scumpe !

— Nimic nu e prea scump față de recunoștința pe care v'o datorăm. Ne-ar costa mult mai mult dacă soțul meu și-ar pierde postul dela fabrică.

— Dar asta înseamnă o adevărată risipă — strigă tovarășa Bucși, uimită. — Prosoapele astea trebuie să-l fi costat pe soțul dumneavoastră cel puțin leafa pe-o iuniătată de lună. Sau poate are o leafă așa.de mare ?

— Nurnai șase mii... — zise doamna Tulogdy, tremurând toată.

— Ei, poftim ! Și vă mai trece prin minte să vă mai țineți de daruri ? Aveți doi copii, și de bună seamă nu le-ar strica o hăinuță mai bună, sau niște pantofiori. Nu, tovarășă, noi nu le putem primi. Nu le-am primi nici dacă ați câștiga sute de inii pe lună ! Oricine ar vedea în asta, ceva josnic, o mituire. La foștii directori se putea veni cu asemenea daruri, la noi însă nu merge ! Strângeți-vă prosoapele și duceți-le înapoi de unde le-ați luat. Soțul meu nici nu trebuie să afle despre asta căci s'ar supăra foarte tare pe dumneavoastră.

— Ne refuzați, ne jigniți ? — se bălbâi doamna Tulogdy și buzele începură să-i tremure. — Nu se poate să interpretați astfel bunele noastre intenții. Nimeni nu va ști în afară de noi. Nu vă aducem daruri ca să atragem atenția. Nu vrem decât să ne arătăm recunoștința. Recunoștința a doi copii.

De mânie și de rușine, ochii doamnei Tulogdy se umplură de lacrimi. Însăpăimântată de teama că va da greș, se agăță de firul gândurilor tovarășei Bucsi și luptându-se cu hohotele de plâns care-o înnecau, vorbi mai departe :

— Intr'adevăr, n'ar fi stricat să-mi îmbrac copiii ceva mai bine, sau să-i fi putut cumpăra soțului meu câteva cămăși mai cumsecade, dar nu ne-am gândit la noi. Ne-am gândit numai la bucuria pe care am putea să v'o facem... Nu disprețuiți gândul bun al unui mic funcționar...

Tovarășei Bucsi i se făcu milă de femeia aceasta :

— Vă rog, nu mai plângeți, — zise, mișcată. — Nu vrem să vă jignim. Și n'avem de ce să vă disprețuim. Soțul meu însă nu mi-ar ierta nici mie, nici dumneavoastră, dacă le-aș primi.

— Dar nici soțul meu nu mă va ierta, dacă aduc prosoapele înapoi. Va crede că am săvârșit vreo stângăcie.

•— N'aș putea face decât un singur lucru, — zise tovarășa Bucsi, șovăind și uitându-se la prosoape. — Să le cumpăr la prețul pe care l-ați plătit. Nouă o să ne vină mai ușor să facem cheltuiala asta. Sunt și eu în câmpul muncii. Cel puțin să nu rămâneți păgubiți din pricina noastră... Cât să vă plătesc ? Spuneți, că din banii care i-ați dat pe ele ați putea cumpăra câteva cămăși pentru soțul dumneavoastră.

Trase prosoapele mai aproape și-și cufundă cu plăcere degetele în puful lor moale. Niciodată până atunci n'avusese albituri atât de fine. De ce să nu i le cumpere ? Salariul soțului ei era destul de bun ca să-și poată îngădui, de aci înainte, să-și târguiască lucruri mai bune.

Dar doamna Tulogdy întinse mâna supărată, vrând să le ia înapoi. Doar nu-și va da prosoapele pe prețul câtorva cămăși bărbățești ? În altă parte, ar fi luat pe ele destui bani ca să cumpere vreo zece cămăși. Dacă nu vrea să le primească, mai bine nu le dă deloc și în orice caz, nu atât de ieftin ! Să mai și păgubească după ce femeia aceasta n'o să-i dea nici un ajutor ca să-l scape pe Kálmán ! Căci, cumpărându-le și încă atât de ieftin, nu i-ar rămâne întru nimic îndatorată. Nu, nu va pleca de aci cu un asemenea rezultat ! Se hotărî să se arate mai departe jignită.

— Nu ! strigă ea în sughituri, — sau le primiți în dar, sau nu le mai luați de loc ! Nu ne pasă de pagubă, ci de rușine...

— Dar eu nu vreau să vă știu păgubiți — se încăpățâna tovarășa Bucsi. Și luă prosoapele de pe masă, punându-le pe canapea. Se duse apoi și scoase banii din dulap.

— Țineți-vă banii, nu sunt de vânzare ! — se ridică palidă de mânie, doamna Tulogdy și se îndreptă spre prosoape.

Tovarășa Bucsi îi tăie drumul.

— Nu te mai frământa atâta, femeie. N'ai de ce să te rușinezi. Crede-mă, în felul acesta toată treaba e cinstită. Și noi vom ține seama și de gândul vostru bun. Dacă le-aș primi în dar însă, m'aș simți mereu ca și cum ne-am fi lăsați mituiți-

Iar bărbatul meu nu l-ar mai putea suferi pe soțul dumitale. Ar bănuși că trebuie să fie la mijloc vreo viclenie. Dacă ti le cumpăr, o să ne putem gândi liniștiți unii la alții, cu prietenie.

Și îndesă cu sila în mâna contesei amețite, două hârtii de câte-o mie.

— Cu banii ăștia o să cumperi niște cămăși bune, pe puncte. Dacă au costat „va mai mult, te rog să-mi spui.

Dar furia nu-i mai îngădui doamnei Tulogdy să spună nimic. Când pusese prosoapele la o parte, spre a le vinde, își făcuse socoteala că va lua câte opt sute de lei de bucată. Dar acum, după ce le prețuiseră atât de nechibzuit, la valoarea câtorva cămăși bărbătești, în fața acestei femei îndrăcite, ce mai putea spune?! Ah, afurisită muieră! Și nici nu va avea nimic de povestit, căci toată lumea i-ar fi dat ei dreptate. Ba ar mai fi socotit-o și ca o femeie cu inimă bună, care nu voia să lase un biet funcționăraș să rămână în pagubă, și i-ar mai fi adus și laude! La orice s'ar fi putut gândi, dar nici nu i-ar fi putut trece prin minte că planurile ei vor fi răsturnate în halul ăsta... încercase să apară în fața acestei femei nu ca o solicitatoare care se umilește, și nici ca o mituitoare fățișă, ci ca un om însuflețit de un sentiment de recunoștință pentru un ajutor primit. Abia mai târziu și-ar fi dat ea seama, în ce capcană iscusită ar fi căzut. Ar fi trebuit să tacă, să-l acopere pe Kâlmân, de vreme ce primiseră darurile. Căci nu putea să aibă și neobrăzarea ca, în urma acestui dar, să-i mai facă neplăceri lui Kâlmân... Dar așa?!... Leși pe ușă, fără să mai dea bună ziua.

Tovarășa Bucși să luă după ea, palidă și încercă s'o îmbuneze:

— Nu trebuie să pleci atât de supărată! Înțelege și dumneata. Noi nu putem și nici nu vrem să fim altfel decât suntem. Te rog spune-mi dacă prosoapele au costat cumva mai mult.

Revenindu-și puțin în aerul proaspăt de-afară, doamna Tulogdy își dădu și ea seama că nu putea pleca astfel. Până mâine, femeia aceasta va afla dela soțul ei, cine erau și cu ce gând venise. Și — dacă acum, la despărțire, nu-i va lăsa o impresie bună — s'ar putea să se și înfurie împotriva lor. Dar dacă totuși, până la urmă, o va îndupleca pe femeia aceasta ca Tulogdy să nu fie dat afară din fabrică sau cel puțin să nu fie trimis în fața justiției? își înfrâna furia și se întoarse:

— Nu, nu sunt supărată, dar nu mi-am închipuit... — zise cu un glas înăbușit. Acum însă vă înțeleg. Lecția aceasta n'o voi uita niciodată, — adăugă ea cu o amenințare ascunsă.

Tovarășa Bucși socoti însă că tonul acesta era o tânguire a omului pe cale de a se împăca și zise cu inima ușurată :

— Nici eu n'o să vă uit atât de repede. E întotdeauna plăcut să-ți amintești de oamenii care au gânduri cinstite față de tine.

•

Bucși rămase și duminica la birou până la miezul nopții. Era convocat săptămâna viitoare la București, la centrală. Făcuse proiectele, iar acum își sistematiza concluziile. Prin întrebările puse funcționarilor, meșterilor și inginerilor ajunsese să-și dea seama că pe vremea fostului proprietar nu fuseseră decât doi oameni care aveau o privire de ansamblu asupra întregii funcționări a fabricii: Kolesi și inginerul șef. Dar inginerul nu cunoștea decât latura tehnică, fiind foarte vag informat asupra veniturilor și a cheltuielilor uzinii, sau în ce măsură un sector sau altul lucra în pierdere sau în câștig. Cu atât mai puțin cunoșteau situația maiștrii diferitelor ateliere. Inginerul șef le dădea directivele tehnice sub formă de instrucțiuni. Fiecare afla numai ceea ce se referea la atelierul respectiv. De aceea, nici o secție nu știa ce făcea alta. Nici atelierele nu știau în ce măsură depindeau unele de altele, unde li se încrușișa sau unde și-ar putea frâna unul altuia munca. Iar muncitorii nu cunoșteau

din tot procesul de muncă decât pârțicica neînsemnată care cădea în seama fiecăruia. Din cauza aceasta, nici nu puteau avea altă grijă, decât să-și îndeplinească de bitic de rău treaba. De multe ori, nu știau nici măcar ce parte a unei mașini reprezenta piesa la care lucrau. Iar funcționarii, și mai ignoranți încă, mângăleau cifre moarte pe hârtie și redactau texte referitoare la operațiuni, de care erau cu desăvârșire străini. Nu știau nici dacă se refereau la oameni, adică la muncitori, sau la obiecte de muncă. Orice posibilitate de inițiativă le fusese răpită. Iar situația aceasta nu se schimbase prea mult nici dela naționalizarea fabricii. Bucsi discutase această chestiune cu Felecan și cu contabilul șef, iar în lipsa unui inginer șef, cu Bogdan. În afară de domnul Ammer, primise dela toți sfaturi foarte prețioase. Pe baza lor, urma să organizeze conducerea uzinii în cadrul a cinci colective principale de muncă.

Potrivit concepției lui Bucsi, organismul complicat al fabricii ar deveni astfel o unitate viabilă. Răspunzând personal pentru partea de muncă ce-i revenea, fiecare s'ar simți în acelaș timp răspunzător pentru toată activitatea uzinii.

Formularea și motivarea acestor propuneri, într'un chip satisfăcător, îi cerură iui Bucsi o muncă încordată. Nu prea avea înclinări pentru scris. De când isprăvise școala, n'avusese decât rareori prilejul să scrie. N'avusese cu cine să întrețină o corespondență. Rudelor sale, risipite pretutindeni, le trimetea cei mult o scrisoare pe an. Numai partidul îl deprinsese cu scrisul, pe vremea când fusese secretar al organizației de bază. Partidul îi ceruse să întocmească dări de seamă și rapoarte. Se obișnuise însă foarte greu cu ele. Dar fără această pregătire, nici nu s'ar fi putut descurca acum ca director de întreprindere. Numai că scrisui și calculele legate de conducerea fabricii îl puneau mereu în fața unor probleme tot mai complicate și mai grele. Își adusese de-acasă, în ascuns, manualul de aritmetică și cel de gramatică, de anul trecut al fiului său. Și nu odată stătea și le răsfoia, ca să-și împrăpăteze regulile de ortografie și să-și amintească formulele celorlalte operațiuni aritmetice-mai grele decât adunarea, scăderea, înmulțirea și împărțirea. Dar, deși simțea din ce în ce mai mult nevoia să învețe și românește, totuși nu încercase încă să scrie,

Nu putea lăsa totul pe seama secretariatului și a traducătorilor. Li încetineau munca. Apoi, avea de făcut uneori și comunicări confidențiale. Da, trebuia neapărat, să treacă și acest hop... De multe ori, stătea și se gândea că fiul său, învățând amândouă limbile, se va putea descurca mult mai ușor în viață. Deocamdată, el era nevoit să-și petreacă toate serile și duminicile, învățând. Li venea greu, dar totul era ca fabrica să se pună bine pe roate.

La miezul nopții, își încuie hârțile în sertare cu simțământul plăcut că tăcuse și în ziua aceea un pas înainte. Porni ostenit spre casă. O liniște deplină domnea în toată fabrica. În noaptea de duminică nu se lucra decât la cuptoarele de maleabilizare. Bucsi se obișnuise atât de mult să se îndrepte în fiecare dimineață, prânz și seara și la orice ceas din zi și din noapte, spre turnătorie, încât, acum, nu-și aminti decât abia în șlefuitorie, de făgăduiala dată iui Felecan că nu se va duce la cuptoarele de maleabilizare, fără să-i spună.

Se întoarse din drum. Li era inima grea. Ce s'o fi petrecând acum la cuptorari? Indreptându-se spre ieșire, zări silueta paznicilor de noapte. Portarul îi deschise prevenitor poarta de fier.

Porni spre casă pe jos, prin străzile mărginașe. Întârzia de-atâtea ori nopțile, încât se sfia să-l mai cheme pe Bolonyi și duminica să vină cu mașina la fabrică. Răcoarea nopții îi pria. Li mai limpezea mintea, plină de grijile fabricii. Își aminti de fiul său, de soția sa. Nici nu mai avea când să stea și cu ei. Le făgăduise că vor merge în munți, într'o duminică, împreună cu Bogdan. Până azi însă nu apucase s'o facă. Degeaba stăruia mereu fiul său. Dacă nu-l va găsi dormind, de bună seamă îi va pune din nou aceeași întrebare. La începutul săptămânii trecute, îi găsise pe amândoi nespus de agitați. Organizația de bază îi dăduse soției sale sarcina de a scrie un articol pentru gazeta de perete. Iar Juliska întinsese și pe pat și pe masă toate ziarele

din ultima lună și trecea dela unul la altul culegând știrile cele mai importante. Și mai în fiecare seară îl aștepta pe Bucși câte-o surpriză, acasă.

Când îi găsea încă treji, pica vesel în mijlocul lor. De câte ori isbutea să plece mai devreme acasă, se bucura să-i surprindă pe neașteptate. În seara aceasta însă, Berci era de mult cufundat într'un somn greu. Juliska, într'un capot, stătea lângă lampă. Sosirea lui Bucși o făcu să tresară.

— La ce te gândeai, Juliska ?

— Mă gândeam că ar trebui să-ți împărți mai bine munca. Nu se poate ca până și duminica să stai până la miezul nopții la fabrică. N'o s'o poți duce prea multă vreme așa, Károly. O să te dea gata. Și afară de asta, de ieri, am ceva pe inimă.

— Dacă-i așa, draga mea, dă-i drumul, ușurează-ți inima — zise el îmbrățișându-o. — De ce nu mi-ai spus-o de aseară ?

— Până ce să apuc să-ți vorbesc, ai și adormit. — Juliska se desprinse din brațele lui Bucși și se duse la dulapul cu haine. Scoase de-acolo niște prosoape pluşate, frumos împăturite și i le puse în față. — Ce zici de astea ?

— Ei, minunat ! — făcu Bucși ochii mari. — Astea zic și eu că sunt lucruri fine. Cum au ajuns aici ?

— Hai să mănânci mai întâi și între timp o să-ți povestesc, — și puse prosoapele înapoi în dulap. Ii servi lui Bucși friptură rece. Bucși își tăie pâinea, apoi se uită la soția sa, așteptând.

Tovarășa Bucși întârzie puțin cu răspunsul, apoi întrebă brusc:

— Există la voi un funcționar cu numele de Tulogdy ?

— Există. Dar, stai nițel. Mi se pare că a fost.

— Cum adică a fost ? — se miră tovarășa Bucși.

— L-am concediat.

— Cred că nu-ți amintești bine, Károly. Soția acestui funcționar a venit ieri la noi ca să-ți mulțumească pentru că nu l-ai concediat.

Bucși scăpă din mână tacâmurile.

— Pentrucă nu, l-am concediat ? Dar eu îmi amintesc foarte bine, că...

— Te înșeli, Károly, — începu să se îngrijoreze și ea. — Soția lui Tulogdy susținea că numai datorită ție n'a fost concediat. Și drept recunoștință, ne-a adus în dar aceste prosoape.

— Și tu le-ai primit ? — întrebă Bucși, alb ca varul.

— Ce-ți trece prin minte ? Cum îți poți închipui că aș fi în stare de așa ceva ? — păli soția lui.

Bucși sări ca ars dela masă și cuțitul îi căzu zornăind pe farfurie :

— Nu glumi, Juliska ! Nu le-ai primit, și totuși le ai aici ? Ce înseamnă flecăreala asta ? Îți dai seama, cine e Tulogdy ăsta ? E prietenul fostului proprietar al fabricii. Un grof scăpătat ! Până ce n'am pus eu să-l dea afară, trăia pe spinarea fabricii. Iar nevastă-sa e și ea tot neam de grof ! Ce ai tu de-aface cu ăștia ?

Tovarășa Bucși era din ce în ce mai uimită. încercă să protesteze. Dar spaima i se întipări tot mai limpede pe față. Nu mai fu în stare să scoată nici un cuvânt și deveni atât de palidă, încât Bucși se înspăimântă.

— Ce-ai făcut, Juliska ? Asta poate să aibă urmări îngrozitoare... Nu pot să înțeleg, doar nu ești o femeie cu suflet lacom... Vorbește odată, te rog, vorbește...

Juliska abia izbuti să îndruge :

— Zici că sunt grofi, că e prietenul fostului proprietar ?!... Și eu care m'am lăsat păcălită !

— Te-a păcălit, da ! Așa mă cunoști tu pe mine, mă crezi în stare să primesc daruri dela oricine, ca să nu-l dau afară din fabrică ? Măine trebuie să-mi dau demisia, Juliska ! Să-mi crape obrazul de rușine, să fiu de batjocura clasei muncitoare, nu-mi mai rămâne decât să mă duc în fața Partidului...

— Nu vorbi prostii! N'am primit nici un fel de daruri! Dar îmi spunea bărbatul ei e un biet funcționaraș cu o soartă atât de amară, încât m'am înduplecat și i-am cumpărat prosoapele. Ca să nu poată spune că i-am făcut și-o pagubă, i-am dat două mii de lei pentru cârpele astea. Ba, a mai trebuit s'o și rog, pe femeia aceea cu obrazul veșted. Măcar de-aș pricepe ce rost a avut toată comedia asta.

Bucsi își ștergea cu mâneca sudoarea care-i acoperise fruntea. Începea să se gândească și îi arunca soției sale priviri pline de îndoială. Nu înțelegea nici el povestea asta încurcată. Să mai fie în fabrică groful acela? Doar știa prea bine că fi spusese lui Ammer, să nu-l mai vadă pe-acolo. Să nu-l fi concediat oare? Nu-și putea aminti dacă semnase sau nu scrisoarea de concediere. Dacă parazitul acela tot mai stătea aciuiat pe-acolo, cum de nu-l vedea? Nu cumva i-or fi dus de nas?

Asta trebuie să fie, prinse a se întări bănuiala în el. Altfel, ce rost ar fi avut toată povestea cu darurile? Se uită, covârșit de griji, la soția sa, care rămăsese înspăimântată, în fața lui:

— Mi se pare că s'a făcut o mare porcărie în numele meu. Încă nu știu ce se petrece cu funcționarii. În orice caz, ai făcut foarte rău că ai oprit prosoapele. Trebuia s'o trimiți pur și simplu la mine, pe femeia aceea...

Soția lui Bucsi își plecă fruntea, întristată:

— Dacă aș fi fost atât de deșteaptă ca tine, Károly. de bună seamă că așa os, fi făcut.

Bucsi se uită înfuriat într-o parte:

— Se vede că voia să ne amestece într-o murdărie.

— Dar n'a isbutit, Károly. Acum înțeleg de ce nu voia să-i răscumpăr prosoapele. Nu i-a mers, însă! Acum n'o să poată scorni nici o vorbă pe socoteala noastră.

-- Dacă aș ști măcar, cu ce prilej m'am arătat îngăduitor! Cum de le-a putut trece prin minte că m'ar putea dezarma... se ridică Bucsi de pe scaun și începu să măsoare bucătăria de la un cap la altul. — Să-l găesc numai acolo pe groful acela și o să-i arăt eu, să-l ia dracu' l' împachetează prosoapele, Juliska, și du-i-le înapoi, aruncă-i-le în față!

— Asta n'ar avea nici un rost, Károly. Din păcate, am plătit prosoapele și nu-mi dă mâna să arunc două mii de lei pe fereastră.

— În cazul de față nu trebuie să mai ținem socoteală de bani... — strigă Bucsi și sa uită enervat la ceas. Ii părea rău că nu era încă dimineața ca să se poată duce în grabă la uzină, să cerceteze prin birouri ce se uneltea în spatele lui. Ii chinuia un simțământ de rușine. Se culcă mohorât. La fel se simțea și soția lui

— În seara aceea, domnul Ammer nu avu nici el liniște. În cursul după amiezii, o vizitase din nou pe doamna Tulogdy, care se arătase indignată și îi aruncase tot felul de muștrări pentru înfrângerea suferită în fața soției lui Bucsi. Domnu! Ammer plecase rușinat. Acum, tremura la gândul ce se va întâmpla a doua zi. Dacă Bucsi nu va uita de salariile prost calculate și va cere să-i fie adus funcționarul inovat, va trebui să-l trirneată pe Tulogdy și atunci se va descoperi că în ciuda dispoziției sale, acesta nu fusese concediat. Cum să iasă din încurcătură?

În frământările sale, își aminti de contabilul ajutor, Selmeczy Iános. Poate că acesta s'ar învoi să ia asupra sa greșala lui Tulogdy. Bucsi l-ar ierta ușor pe Selmeczy, care-i membru de Partid, s'a arătat întotdeauna un funcționar capabil și n'a fost niciodată omul de încredere al lui Kolesi. Selmeczy îi era îndatorat

ji Ammer, pentru că mulțumită lui nu fusese trimis pe front, în timpul războiului. Îl adusese ca funcționar în fabrică și îi făcuse rost numaidecât de o mobilizare pe loc. Acum, ar putea și el să-l servească, luând asupra sa greșala lui Tulogdy. Trebuia să se arate solidar față de colegii săi funcționari. La urma urmelor, Selmeczy făcea și el parte dintr'o familie destul de bună. Dacă era membru de partid, nu însemna că nu putea fi un om cumsecade. Deși mai stătea la îndoială, totuși domnul Ammer se duse să-l caute pe Selmeczy. Acesta nu era ușor de urnit. Avea patruzeci de ani, începuse să se îngrașe, suferea de varice la picioare, dar avea un suflet bun. Îl găsi singur acasă. Soția lui plecase cu copiii la bunica lor, urmând să petreacă două zile cu ea la vie. Stând sub abajurul roz al lămpii, în pijama, Selmeczy citea un roman sovietic. În ultimul timp, nu citea decât romane sovietice. Scria despre ele și la gazeta de perete articole pline de însuflețire.

Îl primi pe domnul Ammer cu plăcere. Îi oferii o țigară și un lichior de casă, dar domnul Ammer îi mulțumi, fără să primească. Îi arătă, turburat, scopul vizitei sale și după multe ocoluri, îi spuse, ce aștepta dela el. Era o nimica toată, dar dacă nu-l va ajuta pe Tulogdy, domnul Ammer și-ar putea pierde postul. Ku-i cerea serviciul acesta în interesul lui Tulogdy. Nu voia să-l mai apere. Dacă nu era în stare să lucreze cum se cuvine și îl punea, prin ușurința sa, în situații atât de grele, n'avea decât să plece unde o ști...

— Și fără ușurința lui, tot o să am neplăceri pentrucă i-am dat un preaviz de trei luni, dar cel puțin n'o să pot fi învinuit că am apărât un sabotor...

Astfel își încheie domnul Ammer cuvântarea și pândi cu îngrijorare fața rotofeie a lui Selmeczy. Dar nu se putea citi pe ea decât o plictiseală care nu făgăduia nimic bun. Până în ziua aceea, Selmeczy trăise liniștit, încredințat că se putea gândi la trecutul său fără nicio muștrare de cuget. N'avea nimic comun cu lumea veche, nu săvârșise cu oamenii ei nici o crimă, nu le fusese niciodată complice. Putea deci să ia parte cu inima împăcată la minunatele experiențe ale lumii noi. Ideile socialismului îl atrăgeau. Tot ce se petrecea în jurul lui era bine, nu li se cerea oamenilor decât o muncă cinstită și conștiincioasă, iar el își iubea meseria. Fiind un bun specialist, nu prea înțelegea de ce nu i se dăduse lui postul de contabil șef al fabricii, dar nu se frământa prea mult din pricina aceasta. Era încredințat că mai devreme sau mai târziu i se vor recunoaște meritele. Uneori era cuprins însă de neliniște, pentrucă nu atrăsese atenția Partidului asupra atitudinii suspecte a domnului Ammer. Dar, până acum îl oprise de fiecare dată gândul că ar putea fi bănuțit că râvnește la postul lui Ammer. Acum însă era nevoit să-și dea seama că îl cruțase pe domnul Ammer pentrucă se simțise îndatorat față de el. Dar până în seara aceea, nici nu-i trecuse prin minte acest lucru.

Da, dacă ar sta să se gândească bine, poate că domnul Ammer i-a salvat viața, atunci când i-a făcut rost de o slujbă la fabrică, pentru a-l scuti de mobilizare. Îi putea refuza acum serviciul pe care i-l cerea? Ar însemna o lipsă de omenie să i-l refuze. Acesta fu 'primul gând care-i trecu prin minte. Dar după aceea îi veniră atâtea alte gânduri, potrivnice! Cum să-l mintă pe Bucși, pe care îl stimează atât de mult și îl admiră pentrucă e atât de inimos!? Cum să ia parte de aci înainte la ședințele organizației de bază, având conștiința încărcată că-i ascundea ceva lui Felecan și tovarășilor săi? Să-și strice toată bucuria? Pentru el, faptul că putea lua parte la ședințele muncitorilor, era o mare satisfacție. Oamenii se transformau sub ochii lui.

Domnu! Ammer urmărea cu îngrijorare crescândă chipul posomorât al lui Selmeczy, care nu scotea nici un cuvânt.

— Sper că nu-mi vei refuza acest mic serviciu, domnule coleg ? — •
mai putu stăpâni el frământarea. — Gândește-te că am două fete, că soția mea
suferă de nervi! In cazul nostru, datele comparative dovedesc cât se poate de
limpede că nu-ți cer un lucru imposibil. Ce înseamnă acest mic serviciu, față d
ceea ce am făcut eu pentru dumneata ?

Selmeczy păli, dar îi făgădui •: bine, de data asta va lua asupra sa gre-
seala, dar cu o singură condiție și anume ca groful să fie dat afară. Nu înțelegea să
muncească pentru el la calcularea salariilor și să-i mai acopere și greșelile.

Domnul Ammer se ridică liniștit și, scuturându-i mâna lui Selmeczy, îi
dădu drumul bucuriei, vorbindu-i astfel :

— S'ar putea să-ți răsplătesc îndoit acest mic serviciu. Cine știe, s'o mai
întoarce roata și atunci o să fiu în măsură să fac mult mai mult pentru dumneata,
domnule coleg !

Și plecă. Nu-i păru ciudat nici felul cum se încrunțară ochii mici ai lui
Selmeczy, nici faptul că acesta nu-i răspuse la strângerea de mână, ci îi întinse
numai degetele sale plinuțe.

A doua zi dimineața, Bucsi veni dela ora sase la fabrică. Nu dormise
aproape toată noaptea. Îl rodea chestia cu prosoapele. O să răscolească el azi tot
guniul de prin birouri! Mâine va trebui să plece la București, la centrală. Când
va ajunge acolo, va putea anunța că a tăiat capul balaurului. Îl căută pe Felecan,
vrând să-i comunice cele întâmplare, să-i ceară un sfat, dar nu-l găsi. Felecan
fusesse chemat la județeană. Nu avu răbdare să-l mai aștepte. Neastâmpărul și
mânia îi creșteau neconținut. La intrarea principală a fabricii, îl așteptau vreo
opt muncitori. Îi arătară plicurile cu salariile. Normele le fuseseră calculate
greșit. Reținerile erau mai mari decât se cuvenea. Bucsi le făgădui că până după
amiază va lămuri această chestiune. Să se prezinte atunci la casierie... Până
ia sosirea funcționarilor, n'avu răbdare să stea în birou. Cutreeră atelierele până
la ora șapte. Îl întrebă pe portar, dacă-l cunoștea pe Tulogdy, dacă acesta mai
venea pe la fabrică, iar în caz afirmativ, dacă nu cumva pleca în timpul ser-
viciului.

Portarul era nou în slujbă și nu-i prea cunoștea bine pe funcționari. Iar
săptămâna trecută fusesse de serviciu noaptea. Bucsi îi porunci să-i spună lui
Ammer să se prezinte la el, la birou, de îndată ce va veni.

Domnul Ammer știa de ce era chemat. Nici prin gând nu-i trecea să se
ducă la Bucsi. Îl trimise pe Selmeczy. Să înfrunte mai întâi el furtuna. Cine știe
dacă n'o va îndrepta în altă parte ! Luând asupra sa greșelile făcute în calcu-
larea salariilor, Selmeczy îl va pune și pe el într'o altă lumină în fața lui Bucsi.

Selmeczy însă trecuse în cursul nopții printr'un sbucium foarte greu. Avea
cearcăne la ochi. Pe fața lui puhavă, spălăcită, sbârciturile erau mai ascuțite.
Bucsi îl ascultă nerăbdător. Voia mereu să-l întrerupă. Să vie mai târziu, căci
îl aștepta pe Ammer. Selmeczy însă nu pricepea de ce Bucsi era atât de nerăb-
dător și se apropie și mai mult de biroul acestuia.

-- Am fost trimis în chestiunea calculării salariilor, — zise pe un ton
șters.

Bucsi îl cunoștea pe Selmeczy. Vorbise cu Felecan că ar trebui să-l pună
contabd șef, dar nu-și dădea seama de ce funcționarul acesta nu-i prea plăcuse.
Îl simțea cam moale, cam destrămat. Îl privi cu multă curiozitate: se va con-
\ inge acum, dacă îl judecase bine sau nu.

— Dumneata, tovarășe, ai calculat atât de greșit salariile? Azi dimineață pri s'au plâns alți opt muncitori!

— Nu le-am greșit eu, tovarășe director, dar m'au trimis la dumneavoastră, ca să iau greșeala asupra mea.

Bucși îl privi surprins. Uită să-i poftescă pe Selmeczy să șadă.

— Te-au trimis ? Cui i-a trecut astea prin minte și de ce ?

Selmeczy întinse mâna după un scaun, îl trase până aproape de fereastră și se așeză fără să mai aștepte să fie poftit.

— Îmi vine greu să vă povestesc. N'aș vrea să mă înțelegeți greșit și să trec drept un om care își sapă colegii în fața dumneavoastră. Și nici n'aș fi făcut-o dacă Ammer n'ar fi căutat să mă convingă, spunându-mi că s'ar mai putea întoarce roata și să fie în măsură să-mi facă și el multe servicii...

— Nu înțeleg nici o iotă din tot ce-mi spui, — se aplecă Bucși spre el, stârnit

— O să înțelegeți numaidecât totul. Vă rog numai să mă lăsați să vi le spun așa cum mă pricep, cum mi le-am formulat în gând azi noapte.

Bucși îl lăsă să vorbească și se simți tot mai rușinat pe măsură ce asculta povestea vieții lipsită de evenimente, pe care o dusese Selmeczy în trecut și descoperirea cum acesta se trezise și prinsese un nou avânt, datorită ajutorului și lămuririi ideologice. Cum de nu-l observase până acum pe omul acesta ? Fiindcă, ascultându-l, își dădea seama că avea în fața lui un sprijinitor entuziast, pentru care tot ce se petrecuse în fabrică dela ședințele muncitorilor până la naționalizarea fabricii și până la activitatea sa ca director, însemnau adevărate sărbători.

— Nu vreau să se întoarcă roata, — spuse Selmeczy cu tărie, — fiindcă ea nu mi-ar aduce decât dezorientarea și lipsa de rost de altădată. I-ar dobori pe oamenii pe care eu am învățat să-i cunosc și să-i iubesc, care s'au ridicat la o viață nouă... s'au născut a doua oară sub ochii mei. Da, tovarășe Bucși, noroc că Ammer s'a dat de gol. Căci altfel, nu v'aș fi vorbit acum așa. Aș fi mințit, spunând că eu am greșit statele de salarii. Nu mă socot dator cu nimic față de Ammer. Ceeace am ajuns astăzi, nu e mulțumită lui. El mi-a salvat numai fap-tura fizică din războiul mondial. Sufletul însă, dumneavoastră mi l-ați dat. Și viața mea și-a căpătat un rost abia acum, prin dumneavoastră. Toate acestea le datorez clasei muncitoare, Partidului și minunatei literaturi sovietice. Mă simt vinovat că n'am observat toate acestea mai din vreme și că nu v'am spus nimic până acum. Am încălzit vipere la sânul nostru. Nu afirm că Tulogdy sabotează în mod conștient, dar îi e silă de munca pe care trebuie s'o facă și asta înseamnă o atitudine dușmănoasă.

» Bucși îi strânse mâna contabilului ajutor, fără să rostească niciun cuvânt. Apoi îl întrebă :

— Ești hotărât să spui toate astea și față de domnul Ammer ?

O clipă, Selmeczy păli, dar până la urmă declară :

— Dacă trebuie neapărat, sunt gata s'o fac.

Bucși nu-l sili. Ii strânse din nou mâna. Selmeczy părăsi biroul, înșeninat. După plecarea lui, Bucși luă la rând toate atelierile uzinii la telefon, căutându-l pe Felecan, ca să discute cu el cele întâmplate. Dar Felecan nu se întorsese încă la fabrică.

Zilele acestea venise un nou responsabil cu cadrele, la uzină. Bucși se gândi să-l cheme, ca să se sfătuiască și cu el asupra acestor probleme, înainte de a lua o hotărâre cu privire la Ammer și Tulogdy. Ammer însă intră pe neașteptate ca să-i prezinte câteva hârtii la semnat. Se arătă mai micos decât oricând. Ochii îi erau blânzi, dar și de astă dată își ferea privirea.

— E îngrozitor, — zise învinuindu-se singur și punând în fața lui Bucsi o scrisoare de concediere. — Abia acum am observat că lui Tulogdy i-am dat adresa de concediere fără semnătura dumneavoastră, tovarășe director.

Bucsi își aruncă privirea pe hârtie:

— Ce înseamnă asta ? — întrebă el — i-ai dat trei luni ?

— Termenul legal de preaviz...

Bucsi rupse hârtia în bucăți și o svârli la picioarele lui Ammer.

— Te rog să-i faci numaidecât socoteala și să-l dai afară. Chiar dumneata. Iar dacă pentru restul de preaviz de o lună și jumătate, domnul grof o să aibe vreo pretenție, o să-i plătim în contul dumatiale, pentru neglijența de care te-ai făcut vinovat.

Obrazul alb al domnului Ammer deveni livid.

— Am înțeles — și ieși, împleticindu-se.

Bucsi îi strigă să vină să-i raporteze ce-a făcut. Nu răzbătură până la el șoaptele enervate, care urmară după dispariția domnului Ammer. Cinci minute mai târziu, silueta cu umerii căzuți a grofului străbătu șovăind curtea fabricii și se pierdu după colț. Domnul Ammer ciocăni la ușă, dar nu fu în stare să raporteze nimic, ci așteptă fără a rosti un cuvânt.

Bucsi nu-l mai învrednici nici măcar cu o privire și îl întrebă cu totul în treacăt.

•-- Nu ești curios să știi ce hotărîre am luat în privința contabilului ajutor?

— Vă rog să mi-o dictați, — se înclină domnul Ammer și își scoase carnetul de însemnări.

Bucsi dictă :

— Selmeczy va prelua imediat postul de contabil șef, iar domnul Ammer va fi pus în disponibilitate, ca să-și poată sistematiza datele comparative, încheie Bucsi batjocoritor.

— Asta... asta e o nedreptate ! — se bâlbâi Ammer. — Vă rog, faptul că am uitat să vă dau la semnat adresa de concediere, nu constituie un motiv ca să fiu pus în disponibilitate. Vi se poate întâmpla și dumneavoastră să greșiți...

Bucsi fierbea de mânie. Urechile-i ardeau de sângele care i se urcase la cap. Totuși se stăpâni :

— Se poate întâmpla să greșesc și eu, dar nu dinadins, ca dumneata ! Eu nu încerc să-mi duc de nas superiorii, cum faci dumneata ! Știu totul în ceea ce te privește ! Dorești poate să ți le înșir una câte una ? Vino, — se ridică Bucsi, pornit. — O să convoc toți funcționarii și o să ți le spun în fața lor. Poate se va mai găsi și printre ei vreunul care să mai adauge câteva lucruri edificatoare. Hai, vino... *

— Nu, domnule Bucsi, așa ceva, într'adevăr...

— Vino, când îți spun !...

— Vă implor, primesc orice, numai să nu mă faceți de râs !

Și ieși năucit. Bucsi îl lăsă să plece.

Știrea se răspândi prin toate birourile : domnul Ammer sboară, în locul lui vine Selmeczy. Ammer îi șopti domnișoarei Maria, fosta telefonistă : „Ia seama, Selmeczy e un trădător. Un informator care născocеște învinuiri false". După o jumătate de ceas, domnișoara Maria transmise mai departe : „Selmeczy l-a ponegriț pe Ammer numai ca să-i ia locul".

Dar vechii funcționari nu răspândiră calomnia dincolo de cercul lor. N'aveau încredere în colegii mai tineri. Aceștia veniseră în fabrică după eliberare. Nu puteau suferi purtarea lingușitoare, slugarnică a domnului Ammer. Respirară ușurați. Atmosfera se curăță deodată prin dispariția celor doi indivizi nesuferiți:

Tulogdy, care-i privea de sus, și Ammer, care-și bătea joc de ei. Din pricina lui se simțiseră întotdeauna stingheriți la ședințele de fabrică, ținute împreună cu muncitorii. Nu îndrăzniseră să ia cuvântul, să participe și ei cu înflăcărare alături de muncitori. Bine că Bucși văzuse atitudinea josnică a lui Ammer.

Cei tineri, îl felicitară toți pe Selmeczy.

În aceeași seară, Bucși plecă la București.

17

A doua zi, știrea făcu din două părți ocolul familiilor din înalta burghezie și din cercurile aristocratice: Tulogdy și Ammer au fost dați afară dela uzina metalurgică ! Pe de o parte vestea era răspândită dela o rudă la alta de doamna Ammer, care povestea peste tot, printre sughițuri de plâns, nenorocirea ce îl lovise pe soțul ei. Din partea familiei Tulogdy, acela care se ocupa cu răspândirea svonurilor era Torni baci. Printre aristocrați, ca și în înalta burghezie, opinia fu aceeași : „Tulogdy și Ammer erau niște martiri; martirii devotamentului lor față de foștii patroni". La fel îl socoteau și pe inginerul șef Tolocan. Spuneau că, rând pe rând, comuniștii îi vor înlătura pe toți vechii tehnicieni specialiști și pe drumul acesta, vor duce în câteva luni industria și în deobște întreaga viață economică, la un faliment total. Și bucurându-se nespun de propriile lor iluzii, spuneau peste tot : „Vechii specialiști fac foarte bine că nu se grăbesc să treacă de partea lor. Merită toată cinstea și prețuirea !"

Cu asemenea vorbe încerca să se mângâie și soția nevriceasă a domnului Ammer. Și la fel se îmbărbăta și nevasta lui Geza Kolesi, când avocatul Bejan îi vesti că directorul muncitor dăduse afară doi dintre oamenii lpr devotați. Cuvintele avocatului o înflăcărară pe doamna Kolesi. Începu numaidecât să se pregătească. Se hotărî să facă o vizită familiei Ammer ca să le dea curaj. Iar în ziua următoare se va duce la familia Tulogdy. Să le arate că fostul lor patron nu-i părăsea.

Pregătirile durară foarte mult. Slăbise atâta, încât nu-i mai rămăsese nimic din frumusețea de odinioară. Și aceasta se datora nu numai pierderii uzinii, ci și nenumăratelor necazuri suferite de atunci. Mai întâi, Anni căzuse la două obiecte, la examenele universitare. De câte ori își amintea de această înfrângere, neobrăzarea profesorilor o făcea să turbeze. Dar ceace o rodea și mai mult, era că și plecarea fetei la Paris fusese zădărnicită. Nu izbutiseră să capete un pașaport pentru Anni. Pe deasupra, un misit le mâncase o bună parte din banii pe care îi mai aveau. Făcuse tot felul de călătorii pentru obținerea pașaportului, dar fără niciun rezultat, căci rniștii și cei care se ocupau de intervenții nu mai aveau nici o trecere pela ministere, de când fusese aleasă noua Adunare Națională. Și apoi, doamna Kolesi mai trăia și sub groaza unei eventuale percheziții, își ascundea mereu în alt loc scrisoarea de depozit și tot i se părea că ar putea fi găsită. Însfârșit, o mai chinuia și grija pe care i-o purta cumnatului ei. Când Iakab venea uneori pe neașteptate pe la ei, aducea mereu vorba de scrisoarea de depozit și se arăta foarte bănuitor. Nu renunțase la gândul de a pune mâna pe ea. Și o întreba mereu pe doamna Kolesi, ce făceau oamenii ei de încredere ? Doamna Kolesi se temea ca nu cumva, încercând să ia scrisoarea de depozit, Iakab să fie prins și în cazul acesta, toată vina ar cădea nțjmai asupra ei. Îi amăgise și nu se putea hotărî să-i desvăluie adevărul asupra scrisorii de depozit. Numai astfel mai putea nădăjdui să-l țină lângă ea pe bărbatul acesta turburător. Da, se îndrăgostise nebunește de el. Îi purta o iubire desnădăjduită. Îi dorea, cum nu dorise până atunci nici un alt bărbat.

Se chinuia în fiecare clipă. Când se svonea vreo veste bună, o primea

cu lăcomia flămândului care se aruncă asupra unui codru de pâine. Toată ziu, nu făcea decât să pândească „Vocea Americii”. Vedea în orice, un semn al apropiatei prăbușiri a regimului de democrație populară. Tot astfel primi și vestea concedierii lui Tulogdy și a lui Ammer. Cuprinsă de o nerăbdare arzătoare voia să afle toate amănuntele și să le audă chiar din gura lor. Nemaivând astâmpăr, se pudră în grabă. Își puse un roșu prea țipător pe buze. Și se grăbi s'o mai prindă pe doamna Ammer înainte de sfârșitul vecerniei, la biserică. De când fusese denunțat concordatul, doamnele din lumea bună se duceau în număr din ce în ce mai mare la biserică, în chip demonstrativ-. Aveau prilejul să bârfească acolo, să afle cine mai renunțase la călugărie, mai ales dintre fetele tinere. Dar pe domna Kolesi n'o interesau acum aceste știri. Se îndreptă spre capela Sfintei Fecioare, aflată într'o absidă laterală. N'o găsi însă acolo decât pe domnișoara Maria. O întrebă pe șoptite dacă nu cumva o văzuse pe doamna Ammer.

În acest colț al bisericii nu erau prea mulți evlavioși. Domnea întunecul. Călugării se arătau cam sgârșiți și nu aprindeau lumânările electrice. Doamna Kolesi o întrerupse pe fata bătrână, care se ruga de zor:

— Știi ceva amănunte în legătură cu concedierea lui Ammer? — Și, răspunzând privirii dojenitoare a fetei, adăugă: — Să nu te lași, Maria. Să urmezi pilda acestor doi oameni vrednici. Să nu treci de partea aceluia care nu au nici un Dumnezeu. Nu le-a mai rămas mult de trăit. Își taie singuri craca de sub picioare.

Domnișoara Maria își greși de vreo două ori mătâniile și începu „Ave Maria” dela capăt.

- Te poftesc la masă, — o întrerupse iar doamna Kolesi. — Vino duminică la noi.

Și cum nici de astădată domnișoara Maria nu-i răspunse decât cu un oftat, doamna Kolesi se ridică repede de lângă ea și se îndreptă grăbită spre altarul principal. Se frământă vreo jumătate de ceas, până ce o zări în sfârșit pe doamna Ammer. N'o lăsă să îngenunche, ci o luă de braț și ieșiră împreună pe ușa laterală. Doamna Ammer era o femeie arătoasă și nimeni n'ar fi bănuț că suferea de nervi. Totuși, doamna Kolesi îi simți brațul tremurând. Încercă s'o încurajeze, cu mult avânt. Ii spuse că nu trebuia să-și piardă nădejdea, că nu mai aveau mult de așteptat. Începu să-l laude pe Ammer și să-l ocărăscă pe Bucsi. Când ajunse însă la ei acasă, domnul Ammer o dezamăgi. Ii găsi pe contabilul șef atât de abătut, de parcă ar fi fost un copac cu crengile degerate. Începuseră să curgă toate depe el. Ii atârnavă brațele, nasul, precum și șuvițele rare de păr.

Domnul Ammer nu voia cătuși de puțin să joace rolul unui martir, gata de orice jertfă. În loc să arate falimentul conducerii uzinii, îl înjura pe Bucsi pentru șiretenia lui. Povesti cum suferise o înfrângere după alta. Istorisi și încercarea de mituire făcută de contesă și pățania cu prosoapele răscumpărate pe bani. Bucsi le zădărnicișe toate uneltirile și izbutise să iasă cu fața curată. Nu putea fi doborât decât cu ciomagul.

— Atunci, o să-l doborâm și așa! strigă doamna Kolesi furioasă. — Asta nu înseamnă însă că trebuie să vă descurajați. Cine știe că soția lui Bucsi a răscumpărat prosoapele? Cine a văzut că nu le-a primit în dar și chiar dacă ar fi văzut, tot se poate susține că le-a primit. Trebuie să-i asmuțim pe muncitori împotriva lor. Trebuie să-i zăpăcim. Dacă lovesc, să lovim și noi. În locul dumitale, în momentul concedierii, nu m'aș fi sfiit cătuși de puțin să-i spun în față, că s'a lăsat mituit...

O ură cumplită îi licări în ochii intrați în orbite, pe fața trasă, când îi spuse soției lui Ammer, care părea înspăimântată:

— Dragă Luiza, nu trebuie să-i lăsăm pe bărbații noștri pradă desne-dejdii- Dacă muncitorii își stârnesc și nevestele împotriva noastră, trebuie să pornim și noi, femeile, la luptă. Azi, nu mai putem trăi ca odinioară. Principiile de altădată s'au învechit.

Și plecă, clocotind de ură. Trecu în goană pe străzi, parcă ar fi fost mânată de bici. Furia, strânsă de luni de zile, pe care și-o stăpânise cu greu până atunci,, o făcea să alerge, fără să-și dea seama.

Kati, slujnica ei durdulie și scundă, o părăsise și nu găsisese altă femeie-s'o înlocuiscă. Apoi, oficiul de închiriere, — pe semne în urma unui denunț — îi rechiziționase cele patru camere din parterul vilei și le dăduse unor acton români. Li mai căzuseră astfel pe cap și două perechi de actori tineri. Comisia îi spusese că erau mii de oameni, care nu aveau nici măcar o odaie, pe când lor le rămăsese câte o cameră spațioasă pentru fiecare, la etaj. Dar ce o interesa asta pe doamna KoifeSi ? Ba nu vedea decât că era nevoită să împartă cu alții și baia și bucătăria. Ea, care până în ultimii ani nu ținuse nici odată mai puțin de două servitoare, să-și împartă locuința cu alții ? Colac peste pupază, acum rămăsese și fără slujnică ! Să fie nevoită să gătească singură, dacă vrea să mănânce ? Să deretice prin casă ? Ea, care nu poate să vadă un gândac fără să fie cuprinsă de groază și fără să-i scape peria de praf din mână ? Era sigură că cele două familii de actori o să-i umple casa de ploșnițe.

Ca să se întărite și mai mult, își aminti de toate acestea și se hotărî să se ducă a doua zi dimineața la soția lui Kâlmân Tulogdy pentru a o convinge să-l învinuiește fățiș pe Bucși că-i primise prosoapele și cu toate acestea îl dăduse afară pe soțul ei din serviciul fabricii. Da, oamenii ăștia trebuiau compromiși ! Ca martor l-ar putea chema chiar pe Ammer...

Simțea că va fi în stare s'o convingă. Se bucura că va putea face înșfârșit ceva. Setea de răsbunare o înăbușea. Era cu atât mai înverșunată, cu cât își dădea seama că grijile și amărăciunile din ultima vreme o îmbătrâniseră. Și ar fi fost atât de fericită să-i fi plăcut lui Iakab, să nu mai fi existat nicio piedică între ei. Dacă n'ar fi fost Geza care să-i stea în cale ! Dar Geza nu făcea altceva decât să lăncezească în casă, toată vremea.

Cum să mai îndure o astfel de viață ?

Doamna Tulogdy însă nu era atât de pătimașă. Doamna Tulogdy era încătușată de toate grijile mărunte, de fiecare zi, pe care ea, doamna Kolesi, nu le cunoștea. Doamna Tulogdy nu mai avea nici cocoșei, nici bijuterii, nici bani. De dimineață până seara trebuia să-și bată mereu capul ca să știe ce să gătească, ce să dea de mâncare familiei și mai trebuia să împletească și pulovere. Iar de aci înainte, toate grijile acestea vor spori deoarece veniturile lui Kâlmân seaseră. Se silea să-și ascundă mânia și desneadejdia pricinuite de înfrângerea suferită în încercarea față de familia Bucși, căci nu voia ca Torni baci să afle ceva în această privință. Nu voia ca bătrânul acesta răutăcios să le poată rânji în față : „Păcat că te-ai pripit, Catinca”.

O primi pe doamna Kolesi destul de rece.

Aceasta însă clocotea de furie, din pricina concedierii lui Tulogdy. Glasul ei ascuțit se auzea până în camera vecină.

Torni baci trăgea cu urechea, fără să-i scape nimic. Auzi înmărmurit că Tulogdy fusese concediat. Până acum, nu-și putuse da seama ce se întâmplase de sâmbătă cu Cătălin. De ce era atât de nervoasă ? Iar de luni, fața ei devenise atât de întunecată de parcă ar fi fost umbrită de nori. Deci Kâlmân a rămas șomer ? Dar ce rost are Kâlmân să se amărască atâta ? În definitiv, fiind nobil, e firesc să nu facă nimic. Kâlmân a revenit la această stare firească.

Bătrânul Telegdy locuia în singura odaie unde intra soarele și pe care familia lui Kalman fusese nevoită să i-o cedeze. De acolo se zăreau stâlpii roși de vreme de pe strada de mahala care susțineau firele electrice, casele în culori spălăcite, muiate de ploi de peste drum și se auzea foarte limpede tot ce se vorbea în odaia cealaltă, în așa numita cameră de primire care, încărcată de mobilă, servea și de dormitor și de sufragerie.

Doamna Kolesi se strădui să stârnească mânia Cătălinei pentru jignirea suferită. Ii spuse că aflase totul dela Ammer și, la rugămintea ei, doamna Tulogdy îi arătă restul din duzina de prosoape, din care jumătate rămăsese la soția lui Bucsi. Fu atât de surprinsă, încât scoase un țipăt ! Să-l denunțe ! Căci s'ar putea spune că prosoapele acestea fine i-au fost luate cu japca.

— N'aș putea, deoarece mi-a plătit două mii de lei pe ele.

— Aștia-s bani ?! — izbucni doamna Kolesi. — Chiar dacă le-ai vinde unei rude și tot ai lua o mie de lei pe fiecare. N'ai decât să spui că Bucsi te-a chemat la el și ți-a cerut bani ca să nu-l dea pe soțul dumitale afară din slujbă și să ia în locul lui pe un altul, care să-i fie recunoscător.

— Și cum să fac dovada? — întrebă doamna Tulogdy, uimită de această i'ndrăsneală.

— Cu Ammer, care desigur va fi gata să depună ca martor și să declare că Bucsi l-a folosit ca mijlocitor. Căci, la drept vorbind, din îndemnul lui te-ai dus la nevasta lui Bucsi ! Sau poate n'a fost așa ? Dumneata, draga mea, ai fost trasă pe sfoară în chip foarte șiret. În fața dumitale s'au prefăcut că sunt comuniști cinstiți, incoruptibili. Ammer n'a avut curajul să ți-o spună.

Doamna Tulogdy încremeni cu ochii țintă la soția fabricantului, care avea cearcăne pe fața scofălcită. Nu știa ce să creadă, dar îi făcea plăcere s'o audă vorbind astfel. Ii făcea plăcere să-și închipue că a fost victima unor tâlhari, că soția lui Bucsi era totuși o ființă cu simțiminte josnice, cum crezuse și ea.

— Un singur lucru nu pricep, — zise cu glas stins. — Dacă totul s'a petrecut așa, de ce l-a mai dat afară pe soțul meu și de ce l-a concediat pe Ammer ?

„Uf, ce găscă înfumurată !” — își zise doamna Kolesi, ieșindu-și din fire. Nici asta nu-ți ajunge !” Totuși, fără să clipească, se sili să-și ia un surâs prietenos și zise :

— De ce ? Fiindcă face negustorie cu posturile de care dispune. Pur și simplu o să vândă altuia slujba pe care a avut-o soțul dumitale, după cum i-a vândut-o lui Selmeczy pe a lui Ammer. Astfel înțelege nerușinatul acesta să facă avere. În România se practică de mult acest sistem de îmbogățire.

Pe Tomi baci nu-l mai rabdă inima să rămână în cealaltă odaie și dădu buzna peste cele două femei :

— Ier... iertați-mă, — se bâlbâi el, pornit — fă-fă-ră să vreau am auzit totul. Aveți dreptate, sti-stimată doamnă. Ceeace se petrece în țara asta, e un adevărat balcanism de multă vreme înrădăcinat. Dealtfel, vă rog să-mi îngăduiți — și se înclină în fața d-nei Kolesi.—Sunt Tomi Telegdy, adică Tamâs, cu voia dumneavoastră. Eu, dacă-mi dați voe, aș da în vileag prin presă toată povestea asta. Bineînțeles, asigurându-mă dinainte de martorii necesari. V'aș putea recomanda și un avocat excelent, pe Bejan... Pe Constantin Bejan, care ar redacta o scrisoare deschisă, din partea lui Ammer.

— Pe Bejan ? Prin urmare avem o cunoștință comună, — se bucură doamna Kolesi de acest ajutor neașteptat. — E o idee minunată, domnule grof! Știți ce ? Voi invita pe toți cei interesați duminică, la mine, la ceai și împreună cu avocatul, vom pune la cale planul de luptă.

— Mulțumesc, — răspunse doamna Tulogdy, care deveni din nou rezervată. — Trebuie să mă mai gândesc. N'aș vrea să ne expunem la cine știe ce neplăceri.

Și afară de asta... — dar nu-și mai încheie fraza, socotind că era mai bine să treacă sub tăcere desgustul pe care îl avea pentru presa acestui regim și sila de a merge acolo unde era poftit și Torni baci.

Acesta se înclină în fața ei :

— O să te conving eu, Catinca. Dacă găsim martorii de care avem nevoie, treaba o să meargă de minune ! Lăsați-o, vă rog, numai în seama mea, — se întoarce spre doamna Kolesi, — o să v'o aduc eu pe excelența sa.

Doamna Kolesi își luă rămas bun. Reînoindu-și invitația, îi spuse doamnei Tulogdy „draga mea” și „scumpa mea”. Apoi, înfierbântată, se grăbi să se ducă la Ammer, pentru a-i împărtăși ultimele evenimente. Torni Baci o petrecu până afară. Cântărind-o bine din ochi, bătrânul își zicea că soția fabricantului trebuie să fi fost o poamă bună în tinerețe. Ii părea rău că era în papuci de casă și n'o putea însoți mai departe, încredințat că astfel și-ar fi făcut rost, fără nici o îndoială, de o invitație ia masă.

În după amiaza zilei de duminică însă, groful Torni fu nevoit să se ducă singur la ceaiul doamnei Kolesi. În schimb, avu prilejul s'o cunoască acolo pe nevasta arătoasă a domnului Ammer, care venise fără soțul ei. Domnul Ammer — ce coincidență curioasă ! — era plecat într'o călătorie. Torni baci fu prezentat și doamnei Bejan, frumoasă ca un bibelou de porcelan, dar destul de prostuță. Sărută mâna cucoanelor cu un aer de cuceritor. Își zise însă că dintre toate trei, cea mai frumoasă era doamna Ammer. Cei de față se arătară cam dezamăgiți când Torni baci le spuse că, din pricina sănătății ei șubrede, contesa Cătălin fusese nevoită, cu toată părerea de rău, să renunțe la această întrunire atât de importantă.

De fapt, doamna Tulogdy nu trimisese nici o vorbă, dar Torni baci știa care-i era datoria de unchi, într'o asemenea împrejurare. O înlocui pe Cătălin și la masă. Înfuleca lacom tot ce vedea. Dacă nu i-ar fi căzut din când în când o asemenea invitație s'ar fi prăpădit la bucătăria Cătălinei cu pofta lui de mâncare rămasă veșnic nepotolită. Găsi chiar și țigarete de foi. Pe Kolesi însă și pe fiica acestuia nu-i zări. De ce nu s'or fi arătând și ei ? Bine înțeles, nu se cuvenea să pună o asemenea întrebare. În schimb însă, pe lângă avocat, mai apăru și un alt bărbat cu o ținută militărească, pe care doamna Kolesi se mulțumi să-i prezinte astfel:

— Nepotul meu ! Și rostind aceste cuvinte, îl sorbi din ochi ca și cum ar fi fost doi tineri însurăței. Lui Torni baci nu-i scăpă acest amănunt.

De altfel, nepotul și avocatul se retraseră într'un colț și începură să discute, enervați. Și, ca și cum ar fi fost molipsită de turburarea lor, doamna Kolesi se posomări și ea. Încetul cu încetul, aduse vorba despre scopul reuniunii. Arată, în ciudată, că lipsa personajilor principale îi împiedica aproape cu totul să treacă la acțiune, deși domnul Bejan concepuse un plan minunat,

— Așa e — se apropie avocatul și se așeză în mijlocul lor. — De planuri nu prea ducem lipsă. Dar, dacă nu se prezintă nici reclamantul, nici martorul...

În jurul mesei se produse o tăcere grea care dură câteva clipe. Soția fabricantului se uită cu ciudă la bătrânul grof și la doamna Ammer cea sveltă. Întorcându-se spre Beke, fața aspră a avocatului părea îngândurată, când sublinie :

— Și totuși, s'ar putea culege anumite roade și din întâmplarea asta. Ba, poate e mai bine așa, decât s'o ducem în fața tribunalului. Și am avea și mai puține riscuri. Azi nu-i chiar atât de ușor ca un fost aristocrat să pornească un proces împotriva unui director de întreprindere comunist. Câteva scrisori anonime ar putea da rezultate mult mai bune...

Cu un zâmbet batjocoritor pe buze, Beke se apropie și se cufundă într'un fotoliu, în fața doamnei Ammer. Apoi, îi spuse avocatului, fără nici o sfială :

— Da, asta ar fi metoda cea mai potrivită împotriva unor oameni de soiul *ini* Bucși. Dar, poate e mai bine să lăsăm pe altădată, amănuntele.

— De ce pe altădată ? se împotrivi avocatul. — Cu cât sunt mai multe capete cu atât pot ieși mai multe idei.

Dar nu socoti nimerit să mai desvăluie la ce anume se gândea. De vreme ce contesa și Ammer se feriseră să vină la această consfătuire, Bejan voia cel puțin să n'o piardă pe doamna Ammer. Avea nevoie să compromită cât mai multe persoane cu puțință și, astfel, să le aibă la mână. Tocmai deaceia începu să desvolte planul amănunțit al acțiunii subversive ce trebuia pornită împotriva lui Bucsi.

Bucsi petrecu trei zile la București. La consfătuirea directorilor de întreprinderi metalurgice, avu prilejul să-i vadă și pe tovarășii Gheorghiu-Dej și pe Chivu Stoica. La gândul că erau și ei metalurgiști, o mândrie adâncă îi îmbujora fața. Bucuria și emoția lui crescuseră și mai mult, când află că tovarășul Gheorghiu-Dej cunoștea greutățile uzinii lor și îl anunță cu o strângere de mână puternică și încurajatoare că, pe viitor, li se va încredința fabricarea mașinilor de țesut, a oardelor și a mașinilor de dărăcit. Tovarășul Gheorghiu-Dej îi spuse deasemenea să pregătească propuneri pentru mărirea uzinii. Instalațiile pentru laboratoare urmau să le sosească în scurtă vreme din Uniunea Sovietică.

Da, pe lângă toate grijile Statului, pe lângă sutele de întreprinderi industriale mai mici sau mai mari ale țării, tovarășul Gheorghiu-Dej ținea seama și de uzina lor metalurgică. Inima lui Bucsi tresări de o caldă mândrie. Când tovarășul Gheorghiu-Dej aminti unor directori muncitori că trebuie să aibă grijă de tehnicienii lor, ca nu cumva să le taie avântul, Bucsi se simți și el atins și își aminti de greșelile săvârșite. Nu trebuiau să vadă în ei cu tot dinadinsul și fără motiv niște dușmani, dar nici nu trebuiau să se lase influențați de dușmani, cum se întâmplase în ultima vreme...

Bucsi își dădea seama că amândouă criticile i se potriveau și lui. își aminti de Tolocan. Oare nu-l împinsese el să părăsească fabrica ? Oare nu căzuse sub influența contabilului șef, care îndrăznise să urzească în dosul lui o adevărată conspirație ? În ziua a doua a consfătuirii, Bucsi fu chiar criticat din pricina lui Tolocan. Fu învinuit că se pripise. Inginerul șef trebuia lămurit asupra necesității schimbării vechiului plan de muncă și asupra introducerii unei munci mai stăruitoare, mai grijulii, mai rodnice. În privința inițiativelor însă, întreprinderea lui Bucsi fu dată ca o pildă pozitivă și citată pentru utilizarea laboratoarelor universității.

În tot cursul conferinței Bucsi se simți când nespuse de înflăcărat, când tare abătut, după cum își recunoștea propriile succese în succesele altora sau își dădea seama că greșelile unei întreprinderi îl priveau și pe el.

Pe baza rapoartelor și a criticilor, isbuti să-și facă o idee asupra întregii industriei metalurgice a țării. Cunoscu numeroși muncitori metalurgiști de frunte. În ultima zi, avu prilejul să petreacă un ceas și în sala de ședințe a tribunalului militar, unde se judeca procesul de spionaj și trădare de patrie a lui Max Auschnitt, fostul rege al fierului, fugit peste graniță, al lui Bujoi, fostul stăpân al minelor de cărbuni, și al complicilor lor criminali. Timp de un ceas, se desfășură în fața lui viața acelor monștri cu chip de om, care ținuseră în mâna lor toată industria grea și o împărțiseră între ei și capitaliștii străini. Activitatea lor josnică, desfășurată după 23 August, îl cutremură și-l indignă pe Bucsi. Dar, în același timp, se și înfiora, căci simți suflarea înghețată a pregătirilor de război ce se desprindea din mijlocul criminalilor aflați pe banca acuzării. Cât de departe ajunseseră uneltirile lor ? Unde s'or mai fi ascunzând complicii lor încă nedescoperiți, gata să arunce toată țara în vâlvătaia focului, dacă ar merge după voia lor ? Ar fi fost în stare să deschidă fără nicio șovăire hotarele țării în fața trupelor jefuitoare ale imperialiștilor.

Se urcă în tren hotărât să cerceteze cu și mai multă vigilență toți oamenii aș-

„n trecut dubios, aflați în jurul său. In uzina metalurgică, el nu era numai director, și o sentinelă a păcii. Când va ajunge acasă, va trebui să atragă luarea aminte colaboratorilor săi asupra acestui lucru. Cu fiecare nouă turnare isbutită, cu fiecare piesă bine prelucrată, sporeau forțele păcii. La conferința directorilor, se stăruise asupra acestei probleme. Fiecare sabot de frână pentru vagoanele de cale ferată, fiecare frână pneumatică, produsă în uzina lor, dacă era bine fabricată, servea cauza păcii. Iar fiecare piesă căzută la rebut însemna o lovitură adusă uzinii, ca o bombă dăunătoare.

Era cuprins de o poftă de muncă atât de clocotitoare încât nu mai avea răbdare să stea în tren. II enerva păcăitul monoton al roților. Ar fi vrut să sboare, s'o ia înaintea trenului. In gând îl și întrecu. Vor ridica hala cea nouă de montaje la capătul clădirii direcțiunii. Când, în sfârșit, trenul trecu huruind pe lângă uzină, își închipui cum va arăta blocul halei de montaj, alcătuit dintr'un schelet de fier cu pereții de sticlă. Vedea fețe noi de muncitori, imaginea mai senină a oamenilor noi din fabrica cea nouă.

O lumină posomorită de toamnă și un vânt rece îl întâmpinără când coborî din tren. La București nu simțise nici o adiere de toamnă. Acolo, soarele dogorea și era foarte cald. Aici însă, orașul prins între dealuri înalte, aștepta căderea ploilor reci. In trei zile numai, priveliștea se schimbbase. Verdeța de pe dealuri se ofilise, îngălbenind. Și ce liniște adâncă, după toată larma Bucureștilor ! Se mai vedeau aici urmele războiului, trenurile rămase goale și cioturile de case, lovite de bombe. Autobuzele circulau rar, supra încărcate. Acolo fusese un adevărat vârtej de automobile, de tramvaie și de oameni care mișunau cu zecile de mii.

Bucși avea sentimentul că aducea acum cu sine o viață mai spumoasă, mai însuflețită. Uzina lor se va mări. Se duse deadreptul la fabrică. II căută numaidecât pe Felecan și îi spuse tot ce se petrecuse. Propunerea lor cu privire la planul de muncă al fabricii fusese aprobată de centrală. Apoi, îi convocă urgent și pe ceilalți. Așteptându-i, Bucși privi întrebător spre Felecan :

— Cu fonta cum merge ?

— Săptămâna asta am avut o turnare bună. Și s'ar putea ca de-aici înainte, să nu se mai repete turnările greșite.

— Ai descoperit ceva ?

— Sunt pe cale de a descoperi ceva, Bucși.

Cei convocați începură să sosească unul câte unul în birou. Veni mai întâi Bogdan, locțiitorul inginerului șef, cu fața înegrită de soare, apoi noul contabil șef, fericitul Selmeczy, pe urmă Bereczki și noul responsabil de cadre al fabricii.

Bucși le arată amănunțit cum fusese prețuită munca lor la conferință, le expuse noile sarcini și principiile de bază pentru planul de mărire a fabricii, care urma să fie întocmit. Le prezentă apoi schițele noilor tipuri de mașini sovietice de țesut și carde aduse dela București. Stabiliră repede că, pentru a putea produce mașini textile, vor trebui să reorganizeze temeinic fabrica.

Bucși ținu și în ziua următoare câteva consfătuiri. In turnătorie se răspândi știrea că vorbise personal cu tovarășul Gheorghiu-Dej și că instalațiile de laborator împreună cu creuzetele de platină, urmau să le sosească neîntârziat...

In toată fabrica, viața fremăta într'un ritm mai însuflețit. O ședință era urmată de alta. Din ziare, luară cunoștință de rezoluția Congresului mondial al intelectualilor dela Wroclaw. Actorii-amatbri ai Rozei Zsigmond se pregăteau să meargă din nou prin sate. Aveau acum și o comisie culturală în toată regula. Din comisie făceau parte și Gergely Kiss din orchestră, și Ion Cloțan, din echipa de football. Amândoi fuseseră demobilizați anul trecut. O însoțeau pretutindenii pe Roza. La ședințe, se așezau lângă ea. O sorbeau din ochi cu nesaț. Cloțan, un tânăr tăcut, cu ochi scăpărători, nu se prea descurca bine cu limba maghiară. Dar privirea îi era cu atât mai grăitoare.

Când îi vedeau pe toți trei împreună, șlefuitoarele își dădeau cu cotul și :
ceau :

— Oare pe cine-l va alege Rozika ?

Duminicile, echipe de muncitori încărcăți în camionul fabricii porneau spre sate. Ajutau la încheierea campaniei de treerat și dădeau îndrumări în privința arăturilor și a însămânțărilor de toamnă. Luptau și împotriva svonurilor alarmiste răspândite în legătură cu etatizarea școlilor confesionale. Nu se știa de unde por-nise prin satele maghiare svonul că de aci înainte nu se va mai preda în școlile etatizate decât în limba română.

Bucsi era peste măsură de ocupat. Seara, acasă, îi spunea soției sale, că peste un an va putea țese și la zece mașini deodată, atât de mare va fi producția uzinii metalurgice. Uitară amândoi de prosoapele contesei. Credeau că povestea aceea fusese definitiv încheiată.

•

Bătrânul Tomi Telegdy nu se mai simțea bine la familia Tulogdy. De când Kâlmân își pierduse slujba la uzină, Cătălin redusese la o singură bucătică porția de zahăr la cafea. La masă, nu mai aveau decât pâine neagră. Dacă, acum vreo cinci ani, o rudă ar fi îndrăsnit să se poarte ca doamna Tulogdy și să-i arate pe față că-i stânjenea, groful Tomi, jignit, dar plin de demnitate, n'ar fi stat o clipă la îndoială și ar fi plecat. Dar, pe vremea aceea regulile buneii cuviințe erau respectate de toți, și, ceea ce era și mai important, le putea respecta, fiindcă se bucurau de condiții prielnice în această privință. Azi însă, obiceiurile și regulile buneii cuviințe au dispărut cu totul. De aceea, era nevoie să treacă peste toate aluziile răuvoitoare. Acum, era pur și simplu vorba de existență. Omul trebuia să se aciuieze pe unde putea și să mănânce pe spinarea cui nimerea. Tomi baci trăise întotdeauna pe socoteala altora și n'avea să se lase tocmai acum în voia capriciilor soartei. Trecu în revistă, în curtea împrejmuțată cu plasă de sârmă, păsările crescute cu atâta grijă de Cătălin. Socoti că pe lângă cele două rațe, mai cotcodăceau pe acolo încă vreo opt pușori. Purcelușul grohăia și el destul de prietenos în cocină. Prin urmare, până una alta se mai putea mânca la familia Kalman și n'avea nici un rost să plece mai departe.

Isprăvind cu trecerea în revistă a păsărilor, intră foarte liniștit în casă și îi ceru Cătălinei, fără nici o sfială, să-i împrumute două sute de lei din banii încasați pentru prosoape. Știa că rămăseseră neatinși, puși deoparte pentru taxele școlare ale copiilor. „Te rog să mă ajuți, Câtinca dragă, până mă duc la poștă, fiindcă aștept să-mi sosească o sumă mai importantă”, — zise zâmbind. Câtinca îi dădu banii, pâlind de ciudă. Tomi baci îi sărută mâna cu o neîntrecută politețe și se grăbi să se ducă la Tanti Karola. Își cumpără țigări de foi. Luă o birjă, căci nici nu-i trecea prin minte să se urce în autobuz. După ce plăti birjarul, rămase fără nici un ban, dar asta nu-l neliniștea prea mult. La nevoie, mai avea ascunse în cea mai ferită despărțitură a portmoneului său tocit, câteva mii de lei. Banii aceștia erau ultima rezervă, de care nu înțelegea să se folosească decât după ce toți cunoscuții săi vor fi rămas fără nicio lețcaie.

Nu mai pe contesa Karola n'o punea la socoteală. Tanti Karola era o personalitate și dela ea nu putea scoate niciun ban. Trebuia mai degrabă să-i dea sau cel puțin s'o lase să creadă că ar fi în măsură, la nevoie, să-i facă rost de bani. Pe tanti Karola lumea o vizita ca să-i arate că-și păstra încrederea în trecut, că nădăjduia în reînvierea lui. Astfel, oamenii se puneau bine cu ea, ca să se țină seama de devotamentul lor, când se vor întoarce lucrurile. Tanti Karola avea nenumărate legături în toate colțurile lumii. Prin mijlocirea unui funcționar al consulatului francez, tanti Karola primea scrisori dela fiul ei emigrat în occident și tot prin acesta trimitea și răspunsurile.

Tomi baci ținea să figureze în primele rânduri ale acestor prieteni devotați, îi aducea mătușii Karola informațiile cele mai importante. Și tot el îi raporta cum se purtau directorii muncitori. Vorbea despre toți, deși, până acum, nu avusese informațiuni decât despre unul singur, prin mijlocirea lui Kálmán. Dar, de când Kálmán fusese dat afară din fabrică, îi secase și acest izvor. Tanti Karola aflase de acest lucru, dar Tomi se străduia să urzească în jurul lui un mister în stare să sguđuie întregul univers. Nu-i secase cătuși de puțin imaginația. Întotdeauna se pricepuse să înflorească în culori vii clevetirile culese în cercul rudelor. Iar acum, la acest talent se adăugase dorința pătimașă ca cele născocite în închipuirea sa, să se înfăptuiască aievea.

Niciodată nu așteptase acest lucru cu atâta nerăbdare, ca acum, de când pădurile sale trecuseră în stăpânirea Statului și de când nu mai avea cine să-i depună la bancă ratele lunare pentru arenda lor. Numai că între dorință și realitate există o mare deosebire. O realitate e, de pildă, faptul că la mătușa Karola nu se poate intra chiar atât de ușor. Suni odată, suni de două ori, de cinci ori, dar poarta tot nu se deschide. Parcă toată casa ar fi amuțit. Abia după ce suni a șasea oară, îți răspunde lătratul unui câine. Și când suni a șaptea oară, încep să latre doi câini: unul, undeva, în fundul curții, iar altul în casă și în cele din urmă la fereastra care se deschide spre stradă, se pornește să latre și un cățeluș sburlit. În sfârșit, se târăște până la poartă un fel de babă, cu pete gălbui pe față, bolnavă de ficat, cu o privire bănuitoare, care te cercetează din cap până în picioare.

— Hai mai repede, bunicuțo — îi strigă Tomi baci, pierzându-și răbdarea. Ați fi putut să vă dați seama după felul cum am sunat, că nu vă bătea la poartă atât de dimineață oficiul de închiriere.

— A! vasăzică dumneavoastră erați, boierule? — prinse să grăiască mie-roș bătrâna servitoare, dar, cu toate acestea, ochii ei spionară să vadă dacă nu cumva, în spatele lui Tomi baci, se ascundea totuși oficiul de închiriere.

Astfel se apărau ele împotriva atacurilor prin surprindere. În livada dela Hajongard, — unde se retrăsese Tanti Karola, părăsindu-și palatul din oraș numai ca să nu fie nevoită să respire același aer cu locatarii pe care oficiul de închiriere îi adusese pe cap, — își apăra cu cei trei câini, cu sonerii și cu sârmă ghimpată, o locuință alcătuită din trei camere și bucătărie. În fundul grădinii, se afla un grajd dărăpănat și un șopron pentru trăsuri, unde, pe vremuri, stăteau la dispoziția boierilor, trăsurile cu blazon și caii focoși. Acum, toate acestea ajunseseră împărăția unui câine bătrân. La fel de bătrâni erau și pechinezii din casă și toate mobilele învechite, covoarele și ornicele, atârinate pe fiecare perete și deasupra fiecărui bufet. Obiectul cel mai recent era cel puțin de aceeași vârstă cu stăpâna casei, Tanti Karola, care împlinise șazeci și nouă de ani.

Tanti Karola îl primi pe Tomi baci în chioșcul ridicat în partea cea mai în-sorită a grădinii, unde-și lua gustarea dela ora zece alcătuită numai dintr'o felie de pâine, subțire ca o lamă de cuțit, puțină miere și un pahar de lapte.

— Tot dumneata erai? — Cu aceste cuvinte îl primi pe Tomi baci. Îl măsură de sus până jos cu privirea ei ascuțită și-i întinse mâna stângă, sbârcită, ca să i-o sărute.

— Tot eu și pentru totdeauna — zâmbi șiret bătrânul.

— Nu mai exagera, vulpe bătrână ce ești, — își ridică ea paharul... Tot nu te-ai plictisit?

— Eu să mă plictisesc de Karola, mama noastră! ? — rânji Tomi baci și începu să-și caute dinadins țigara de foi. — Mai de grabă m'aș plictisi de viață.

Se mai cicălră astfel câțva timp, până ce bătrâna își bău în sorbituri mici laptele. Se vedea prea bine că o lungea dinadins. Tanti Karola susținea că o bucă-țică bine mestecată făcea cât zece îngrijiri cosmetice. Pe fața-i veștedă, brăzdată de sbârcituri adânci, nu se vedeau însă rezultatele sistemului aplicat. Dar, de câte ori

i se ivea prilejul. Tomi baci căuta s'o măgulească, îndrugându-i verzi și uscate spunâr,du-i că nu arată nici de cincizeci de ani și că va supraviețui tuturor tovarășilor ei de joacă și tuturor acelor care o iubiseră în taină.

— Te cred, te cred, dar nu mai fuma sub nasul meu. — Și, ca și cum abia acum ar fi băgat de seamă, strigă indignată : — Mai fumezi țigări de foi, Tomi \ Știi că asta înseamnă o sfidare ? In vremurile de azi, e deadreptul o sfidare ! In felul acesta dai impresia că bătrânii noștri mai au destui bani de cheltuit și pe asemenea țigări puturoase.

— Ei, n'o fac decât atunci când mă aflu într'un cerc de oameni demni de toată încrederea, ca aici, — răsă Tomi baci cu dublu înțeles, — și asta numai în zile bune, cum ar fi cea de azi.

— E o zi bună pentru dumneata ? Ai aflat că ne-au luat și școlile ? — își ridică Tanti Karola privirea, devenind mai severă. Bătrâna servitoare, ca și cum n'ar fi așteptat decât clipa când contesa va pune jos paharul de lapte golit, se ivi pe neașteptate și curăță repede masa.

— Ce vrei să zici? Cum școlile?! — înmărmuri Tomi baci de parcă ar fi stat să se gândească dacă nu cumva, fără să fi știut, o fi fost și proprietarul cătorva școli.

— Pe ce lume trăiești, dacă nu știi nici măcar atâta lucru ? Statul ne-a răpit și școlile confesionale, ne-a isgonit preoții din ele, l-a dat afară și pe dumnezeu.

— Aha ! — te gândești la reforma învățământului, — se dumiri Tomi baci și făcu un gest, arătând că nu dădea prea multă importanță acestui eveniment. — Nu l-au scos numai pe dumnezeul nostru, ci și pe al românilor, mătușica...

— Al altora nu ne interesează, — se ridică Tanti Karola. Și astfel se putu vedea că silueta îi părea mai tânără decât fața... — Noi privim problema ca și cum drepturile învățământului religios, n'ar fi fost răpitate decât școlilor maghiare.

Tomi **baci** o însoți pe Tanti Karola în grădină.

— Înțeleg, răspunse el radios — e o tactică foarte bună. Se vede limpede că cei dela București au turbat de tot. Până acum, nu ne-au persecutat decât pe noi, luându-ne avutul. Apoi au început să se lege și de burghezie, iar acum ridică împotriva lor și poporul. Merge foarte bine, ilustră doamnă.

— Ah, dacă ai avea dreptate — oftă bătrâna, amintindu-și, posomorită, că dintr'o moșie de mai multe sute de pogoane, reforma agrară nu-i lăsase decât cincizeci de hectare. Și câte griji avea și cu bucata aceasta de pământ!

In dosul copacilor, ale căror frunze începuseră să se îngălbenească, dădură pe neașteptate de o căruță țărănească la care era înhămat un singur cal. Din dosul calului cu păr lucios, care m'ânca din traistă, se arătă un bărbat mai în vârstă, bine hrănit, îmbrăcat pe jumătate țărănește. își scoase pălăria roasă și se opri în fața contesei în poziție de drepti:

— Ați binevoit să luați o hotărîre ? întrebă el și trase cu coada ochiului spre Telegdy.

— Nu mă las jefuită ! — strigă Tanti Karola și porni spre banca din apropiere, se așeză și-i făcu semn și lui Telegdy să ia loc. Acesta era numai ochi și urechi. — Ai mai auzit una ca asta, Tămâs ? Lucrătorii cu ziua cer iar sporirea simbriei. La săpat, au mai cerut odată...

— Nu trebuie să vă împotriviți, cucoană, — se amestecă cel îmbrăcat cu straie; pe jumătate țărănești. — Dacă nu le faceți pe voie, rămân cartofii în pământ. Și trebuie să ne grăbim, căci altfel fermele de stat o să ne ia toți lucrătorii cu ziua. Dacă ne hotărîm mai repede, rămân cartofii Statului neculeși și o să ne scoatem paguba, văzându-i, în piață. Și dacă Statul mai întârzie cu marfa, o să putem urca și prețurile.

— **Și cine-mi garantează asta ?**

— Dacă-i scoatem la timp, mă port eu chezaș.

— Bine, dar dacă o ieși prost, vai de tine, Iânos ! E totuși o neobrăzare să ceri dintr'odată o sută de lei mai mult pentru ziua de lucru.

Țăranul cu strae pe jumătate orășenești trase din nou cu coada ochiului spre Telegdy și răspunse :

— Să zicem că-i neobrăzare, dar dacă plătim, ferma de stat rămâne fără lucrători. Nu poate plăti mai mult, căci o oprește tariful prevăzut în contractul colectiv. Inchipuiți-vă numai, ce tărăboi o să iasă ! Dacă le făgăduim mai mult, țărani o să vină la noi pentru o plată mai bună și o să lase de căruță Statul, pe care-l prețuiam până acum atât de mult.

— Ascultă, Iânos, anul acesta, după sfatul tău, n'am semănat decât cartofi, ca să scap de cota de cereale. Dar, cu plățile de-acum, tot ce-am isbit să trag dela Stat, o să intre pe mâna țăranilor.

— Nu-i chiar așa — rânji Iânos. — O să ne mai rămână și nouă o diferență destul de frumusică. Iar, pe piață, muncitorii o să ne plătească întreit, ceea ce ne-a smuls lucrătorii cu ziua, atât de ridicată o să ținem prețurile.

— Du-te dracului, că totdeauna mă îmbrobodești ! Fă cum crezi că-i mai bine. Să-mi aduci însă act scris de învoială făcută cu țăranii.

Sprâncenele lui Iânos se încruntară :

— Act scris dela țărani ?... La așa ceva, să nu vă așteptați, cucoană. Până la strânsul cartofilor, tot o să se mai tocmească...

— Ei, hai, du-te acum, pleacă, fiindcă altfel ai fi în stare să mai urci odată simbria !

Iânos se retrase rânjind și își îndesă pălăria soioasă pe cap. Dispăru printre tufele de iederă. Deslegă traista cu nutreț dela gâtul calului și scoase calul din curte. După plecarea lui, Tanti Karola spuse oftând :

— Ticălosul ăsta de pungaș mă jecmănește ! Sunt la cheremul lui. Fără îndoială își desgroapă și cartofii lui tot pe banii mei. Cât a fost vâtaf la mine, și-a agonisit din furțișaguri vreo douăzeci de pogoane. Dar, fără el, nu pot să fac nimic. Cine să-mi lucreze pământul ?... Fără el, nici lapte n'aș avea...

Tomii baci trase mai adânc din țigara de foi. I se păru că sosise momentul potrivit, pentru a da drumul ultimelor știri și a exploata în folosul său cele de curând auzite.

Se așeză lângă babă. Întoarse spatele soarelui de toamnă și își odihni ochii pe frunzișul gălbui al grădinii.

— Nu trebuie să te temi de țărani, începu Tomii baci. O să mai apucăm noi zile bune. Ceea ce se întâmplă cu țăranii, e o floare la ureche față de ceea ce urzește printre muncitori.

— Pentru dumneata e floare la ureche faptul că de-acum înainte țăranii nu vor mai învăța la școală ce e frica de Dumnezeu ? Dacă nu vor ști nici asta, vor deveni din ce în ce mai obraznici și mai pretențioși.

Tomii baci făcu un gest disprețuitor :

— Țăranul nu pune mare preț pe școală, nici cu, nici fără Dumnezeu. Ar fi mai bucuros să nu-i mai trimită copiii la școală. Ii cunosc eu bine, am avut și eu țăranii mei...

— Ești prea naiv — se posomori bătrâna contesă. Iar judeci lumea dintr'o perspectivă din care nu se mai poate nădăjdui nimic. Cu toate acestea, n'ai dreptate. După știrile pe care le-am primit, în satele catolice oamenii sunt revoltați din pricina etatizării școlilor.

Pe fața veștedă a grofului Tomii se ivi un surâs ironic. Ajunseseră la punctul slab al Karolei. Căci contesa Karola nu trecuse la religia soțului ei și deci nu era protestantă ca cea mai mare parte a aristocrației din Ardeal, ci rămăsese credincioasă bisericii romano-catolice. În privința aceasta, nu se prea înțelegea cu prietenii săi.

Și de astădată, urmă cu pasiune :

— Nu rânji, vulpoi bătrân. Fiindcă așa e cum zic eu. Am primit zilele acestea o scrisoare chiar dela episcop. îmi scria că dacă biserica reformată n'ar face acte de supunere față de guvern, acum ar fi momentul potrivit să se realizeze unitatea maghiarilor, tocmai pe chestiunea școlilor confesionale. Zău că ar fi vremea ca și episcopul vostru să se trezească. Din ce-o să-i hrăniți pe toți popii voștri reformați, care's niște pierde vară, dacă n'o să-i deprindeți pe țărani încă din școală eu birul ?

— Treaba lor ! — dădu din umeri Tomi baci vrând să se arate nepăsător, deși, auzind cum îi era ponegrită religia, începu să fiarbă veninul în el și deaceea, ca să lovească în bătrână, adăugă : — Pentru mine, și popii voștri sunt la fel. Nu se preocupă decât de burta lor și deaceea îi tot întărâtă pe țărani.

— Ești nesuferit azi, Tomi ! strigă bătrâna și urmă cu milă : — Ești cu un picior în groapă și tot nu ți-e frică de Dumnezeu ! Ba, mai propovăduiești și desbinarea ! Asta ne distruge. Suferim toți o lovitură gravă. Ne-au atacat pe toți în credința noastră. Ce se va mai alege de noi, fără școlile confesionale ? Cum vom mai putea împiedica poporul să alunece spre comunism, dacă nu ne vom mai putea amesteca nici în educația lui ?

Tomi baci ar fi dorit să ajungă la subiectul care-l interesa.

— Pe mine mă preocupă mai mult starea de spirit a muncitorilor, — îi tăie vorba bătrânei, care se pregătea să protesteze. — Nici nu-ți poți închipui, mătușă Karola, ce lucruri grozave se pot afla din cercul familiei Tulogy.

Își roti privirea prin grădină, ca și cum s'ar fi temut să nu tragă cineva cu urechea la ce vorbeau, deși, de fapt, nu voia decât să sgândăre curiozitatea bătrânei,

— Știi dumneata ce fac directorii-muncitori cu fabricile care le-au fost date pe mână ? într'o jumătate de an s'au dus...

Tanti Karola își puse mânușile care o fereau de dogoarea soarelui, mânuși albe, împletite, lungi până la cot, și-l întrepruse:

— Din păcate, am auzit tocmai dimpotrivă.

— Fiindcă n'ai isvoare bune de informații. Câtinca se întâlnește zilnic cu soțiile directorilor de fabrică...

— Zilele trecute nu era vorba decât de una singură.

Tomi baci nu se dădu bătut. Își aprinse din nou țigara de foi stinsă și se așeză mai aproape de bătrână. Cu multă înflăcărare, făcu un gest larg, cu tot brațul:

— Da, dar de-atunci, aceea a mai pus-o în legătură și cu altele. Fiecăreia i s'a deschis pofta de prosoape grofești. Fiecare ar vrea să doarmă sub o plapumă cu blazon. Au început să jefuiască fabricile. Fac negustorie cu posturile de funcționari, delapidază. Dacă-mi dai voie să-ți spun, Cătălin a pus împreună cu soția lui Bucsi bazele unei adevărate întreprinderi comerciale de misitie.

— Nu mai bate câmpii, — îi tăie vorba, enervată, bătrâna. — Am auzit, că pe Kálmán l-au dat afară din post. Degeaba a încercat să-l miluiască pe director.

— O înșelătorie ; au simulat concedierea ca să-i amăgească pe muncitorii care-și arătau nemulțumirea.

Tomi baci se apropie și mai mult de bătrână și, în timp ce urma tainic, fața lui veștejită parcă i se însuflețea.

— In unele locuri, abia mai pot înnăbuși revolta muncitorilor...

Tanti Karola își ridică gulerul larg de dantelă, fiindcă razele tot mai calde ale soarelui îi ardeau grumazul. Socotea că o femeie frumoasă trebuie să aibă pielea cât mai albă. Se minuna, deși punea la îndoială poveștile fantastice ale lui Tomi baci. Se gândea ce s'ar mai bucura feciorul ei care trăia la Paris, aflând o asemenea știre, dacă s'ar adevăra. In timpul războiului, feciorul ei, în slujba lui Horthy, fusese trimis într'o misiune pe lângă guvernul francez aservit hitleriștilor. Acum era folosit ca referent pentru țările balcanice. Știrile lui Tomi baci i-ar fi oferit un material senza-

țional pentru presa din Occident. Bănuielile ei însă nu se topiră decât foarte încet. Dacă toate acestea erau născocite de bătrânul flecar ? II știa încă de pe vremuri, cum purta de colo până colo svonuri despre unele întâmplări imaginare din familiile magnaților, în casele cărora se cuibărea sub pretextul că se afla doar în trecere.

— Ascultă Tămâs ! se răsti pe neașteptate Tanti Karola, ațintindu-și privirea aspră spre moșneagul mincinos. — Dece n'ai încercat să faci literatură ? Ai fi ajuns cel puțin ca Bânffy Miklos sau ca groful Wass Albert-junior...

— Ca Wass Albert ? — făcu ochii mari Telegdy. — Mulțumesc, dar nu doresc să am parte de cariera lui literară. A fost condamnat la moarte pentru măcelărirea evreilor dela Sărmaș... Ceeace ți-am spus eu, nu-i literatură, — și schimbându-și glasul, zise pe un ton ridicat: — E o realitate crudă, dar adevărată. Doar nu-ți închipui că aș fi atât de netrebnic să mă amăgesc singur când tot viitorul nostru atârână numai de asta !

Tomi baci tăcu și iscodi chipul bătrânei, pentru a vedea dacă isbutise s'o convingă.

După ce rămase puțin pe gânduri, bătrâna îl amenință pe un ton sec :

— Bagă de seamă, o să mă interesez și la alții.

— N'ai decât să te duci singură la Catinca și să te convingi.

— Știi prea bine că nu pot să-i sufăr, dar odată tot o să trec pe la ei.

— Hai, vino acum, — sări Tomi baci, cu o sprinteneală surprinzătoare pentru vârsta lui. — Kâlmân arde de nerăbdare să se împace cu ilustra sa mătușă.

— Ei, bine, — se ridică bătrâna și porni spre casă — te cred. Și chiar dacă n'ar fi adevărat tot ceeace-mi spui despre muncitorii ăia, ar trebui născocit.

Pe neașteptate, îi întinse mâna să i-o sărute.

— La revedere, vulpoi bătrân, mai treci pe-aici peste câteva zile.

Telegdy se fâstâci. Nu se aștepta la această întorsătură. Credea că bătrâna îl va opri cel puțin la masă. Tanti Karola se pricepuse totdeauna să se descotorosească de hămesii care se lăcomeau la mesele ei. Fusese sgârcită și pe vremea celor șapte ani grași, dar mi-te acum, decând își redusese toată gospodăria la o servitoare bătrână și la trei câini.

•

În nădejdea de a găsi unde să mănânce de pomană, Tomi baci mai vizită în dimineața aceea două familii de aristocrați scăpătate și le mai rotunji puțin povestea scornită la Tanti Karola. Și astfel, minciuna bătrânului se răspânde mai departe, ca un svon despre apropiata cădere a regimului. Chestiunea părea cu atât mai verosimilă cu cât, în aceeași seară, „Vocea Americii” anunță falimentul total al democrațiilor populare, înfățișându-i pe acuzații din procesul Max Auschnitt-Bujoiu ca pe niște martiri. „Vocea Americii” prezenta complotul care fusese demascată ca un semn că guvernul Groza ar fi ajuns într'o situație critică. Astfel, minciuna scornită de Tomi baci luă proporții considerabile. Și cum printre oamenii pe care îi întâlne în ziua aceea, mai toți aveau interesul, pentru un motiv sau altul, să aștepte căderea regimului de democrație populară, fiecare îi mai adăugă câte ceva, și anume ceeace ar fi dorit mai mult să se întâmple. Moșierii expropriați, bancherii isgoniți, foștii mari negustori care se pregăteau să plece în Palestina sau în America și fabricanții care tânjeau să ajungă în Occident, transmiteau mai departe știrile în felul acesta : „E criză de guvern, foștii conducători de întreprinderi vor fi rechemați”.

Când, spre seară, Tanti Karola se duse la biserică și îi șopti în taină, la ureche, unei bătrâne baronese informațiunile obținute dela Tomi baci, aceasta îi răspunse că știa mai multe, că guvernul demisionase, că Tătărescu urma să fie

numit prim ministru și că Ausehnitt plecase cu avionul dela Paris ca să preia portofoliul industriei.

Tanti Karola rămase uimită.

Familia Kolesi avu parte de o zi deosebit de proastă. Geza primi o citație să se prezinte la poliție. Groaza îi cuprinsese pe toți, mai ales pe doamna Kolesi. Că sigură că i se întâmplase ceva lui Iakab sau că fusese descoperită afacerea cu depozitul din străinătate, iar Geza era chemat la poliție ca să predea scrisoarea. În-furiată, îl îndemnă pe Geza să fugă, să se ascundă undeva, în orice caz să nu se prezinte. Și cu niciun preț să nu le dea scrisoarea de depozit. Mai bine moartea.

Palid ca un cadavru, Kolesi nu era în stare decât să repete mereu :

— Dacă fug, vei fi trasă la răspundere.

— Nu cumva vrei să te prezinți ? — strigă ea aproape țipând. — O să încerce să-ți ia cu sila scrisoarea de depozit, dar eu n'o s'o dau. Sper că n'o să mă trădezi !

Kolesi îi răspunse doar atât: „N'o să ajungă lucrurile până acolo”. Și se cufundă într'o muțenie deplină, cum se deprinsese în ultimele săptămâni. Pe lângă toate acestea, doamna Kolesi nu se mai înțelegea nici cu Anni. În ultimul timp, fata se ferea s'o întâlnească pe maică-sa. Prindea orice prilej ca să plece de acasă. Și când rămânea cu ei, se vâra mereu în biroul tatălui. Doamna Kolesi îi auzea vorbind, dar de îndată ce intra, amuțeau amândoi. Dacă nu l-ar fi îndemnat ea, Geza nici nu s'ar mai fi bărbierit. Nu era în stare să-și curățe singur pantofii și când n'avea ea grijă să-i pregătească rufe curate, uita să se primenească.

De când îi părăsise servitoarea, lăsându-i fără niciun ajutor, Anni îi purta de grijă. Ii curăța pantofii și-i cosea nasturii la cămașă. Doamna Kolesi era furioasă că Anni se înjosea să facă treaba unei servitoare. Cel puțin dacă s'ar fi plâns, dacă s'ar fi revoltat sau ar fi cerut și ea ceva. Dar nu făcea decât să tacă și să se ofilească. Nici de vorbit, nu se mai putea vorbi cu ea. Nu răspundea decât scurt, prin da sau nu. Pe doamna Kolesi o rodea și gelozia. Oare Anni bănuia ceva în legătură cu Iakab ? Doar n'o fi și Anni îndrăgostită de el ? Nu cumva puneau ceva la cale fără știrea ei ?

Când voia să mai vadă pe cineva în cursul zilei, era nevoită s'o viziteze pe doamna Bejan. Înainte de naționalizarea fabricilor, proasta asta se făcea că n'o vede. Doamna Kolesi nu se lăsa nici ea mai prejos. Nu ținea să aibă vreo legătură cu ea sau măcar să se salute. Ceeace le făcuse să se împrietenească, fusese problema servitoarelor, când rămăseseră amândouă fără slujnice. Văzând că nu pot tocni servitoare de pe stradă, se duseră văicărindu-se, la sindicat. Soția avocatului venise să se plângă că servitoarea îi plecase fără s'o anunțe din timp. Abia la sindicat se văzu că doamna Bejan vorbea bine ungurește, deși înainte, pentru nimic în lume, n'ar fi rostit o vorbă în limba maghiară.

Sindicatul slujnicelor, cum numeau ele sindicatul personalului casnic, le trimise repede la plimbare. „Dacă v'ați fi purtat cinstit cu salariații voștri, nu v'ar fi lăsat cu buza umflată"... Adică li se întoarse pur și simplu spatele.

De-atunci ponegreau împreună sindicatele, guvernul și toată Republica Populară. La început, cele două femei nu se întâlniseră decât în fundul grădinii, când soția avocatului venea să-și hrănească iepurii de Angora. Apoi, începură să se viziteze. Soția avocatului făcu primul pas. Aduse știrea că Fischer, fabricantul de mobile, căruia Constantin îi câștigase procesul în dauna rudelor sărace, fugise în străinătate, doldora de aur și valută.

Știrea aflată după scurtă vreme că grănicerii l-ar fi prins pe Fischer cu aur cu tot la granița Iugoslaviei și că acesta s'ar afla la închisoarea din Timișoara, n'o supără câtuș de puțin pe doamna Kolesi.

Svonurile alarmiste îi erau aduse fie de Constantin Bejan, fie de nevasta acestuia. Și tot avocatul comenta în fața ei știrile transmise de radio Londra sau de

'Vocea Americii". Isbucnirea celui de al" treilea război mondial le părea foarte apropiată. Și în timp ce studiau harta, în ochi le sclipea o bucurie nespusă. Se uitau să vadă, pe unde le-ar veni mai ușor americanilor să atace.

Svonul alarmist născocit de Tomi baci fu adus la vila Kolesi tot de doamna Bejan, cu adăugirea că cel mai târziu a doua zi dimineața Kolesi va fi rechemat la fabrică, toți foștii proprietari și directori de fabrică urmând să fie repuși în drepturile lor. Károly Bucși fusese prins cu excrocherii de mai multe milioane, învinuit de traficele posturilor conducătoare ale uzinii și imediat arestat.

Doamna Kolesi fu cât pe aci să leșine de bucurie, aflând această veste.

De atunci aștepta, chinuită de îndoeli, ca Geza să fie rechemat la fabrică. Telefonul lor rămăsese însă închis în odaia uneia dintre cele două perechi de artiști. Nu reușiseră să-l mute până acum. Ce se va întâmpla dacă va suna telefonul și ei nu vor putea răspunde? Fiindcă de multe ori nenorocirii aceia nu se întorceau acasă până la miezul nopții. Alerga când sus, când jos pe scara din hali și striga mereu câte ceva spre camera soțului ei. Geza stăiea ca prostit, cu ochii pe geam. Iar Anni, retrasă într'un colț, răsfoia câte o veche revistă ilustrată.

— Cum puteți să stați atât de liniștiți ? — se repezi doamna Kolesi ia ei, expiodând de nerăbdare.

— Fiindcă și de data asta nu e decât un svon fals ca toate celelalte, — răspunse Geza posac.

— Anni, spune tu cel puțin ce ne facem, dacă sună telefonul?

— N'o să sune. Nu te mai frământa degeaba — răspunse Anni rece și nu-și îmblânzi vorba nici cu obișnuitul cuvânt „mamă”.

— Vai, pesimismul vostru e o năpastă pe care mi-a trimis-o Dumnezeu ! — strigă doamna Kolesi și nu se putu stăpâni să nu le svârle din nou, în față, alte jigniri. — Nici n'ați merita ca viața noastră să se mai îndrepte. Dacă m'aș lăsa ca voi, s'ar duce dracului totul. Nu sunteți în stare decât să tremurați de frica citațiilor acestor bandiți...

Se repezi iar jos, pe scara scârțuitoare de lemn, oprindu-se cu inima strânsă în fața ușii închise. În toată ținuta ei nu mai rămăsese nimic din vechea semeție și înfumurare. Halatul îi era mototolit. Unul din papucii cu tocurile înalte își pierduse ciucurele, căzut în timpul alergăturilor. Nu-și mai putea stăpâni nervii. De ce întârzia atâta chemarea așteptată ? În cele din urmă, își aminti că mai avea pe undeva niște chei de rezervă. Făcuseră câte două pentru fiecare ușă și le țineau în biroul lui Geza. Își svârli papucii din picioare și alergă numai în ciorapi sus, în odaia lui Geza. Trase la rând toate sertarele. În cele din urmă găsi cheile înșirate pe o verigă. Fără să mai împingă sertarele la loc, se repezi jos.

Înmărmurită, Anni ieși după ea. Aplecându-se peste balustradă, o urmărea pe maică-sa. Când înțelese ce avea de gând să facă, i se urcă tot sângele în obraz.

— Stai, mamă ! — isbucni ea și porni pe trepte în jos. — Cum poți să faci așa ceva ? Asta-i o spargere...

— Taci, — îi răspunse strigând, cu fața congestionată. — Mai bine du-te și stai de veghe ca nu cumva să mă surprindă veneticii ăștia !

Anni se repezi până jos și o cuprinse cu amândouă brațele, încercând astfel s'o împiedice să pătrundă prin ușa deschisă în locuința tinerilor artiști.

— Mamă, pentru numele lui Dumnezeu, dacă te prind, ajungem toți la poliție.

— Pleacă de-aci, cred că în casa mea am dreptul...

Și se duse la telefon. Trebuia să aibă neapărat o confirmare. Nu va mai aștepta să fie chemați. Formă numărul uzinii metalurgice. Trebuia să afle cel puțin atât : dacă într'adevăr, Károly Bucși fusese arestat ? Chiar dacă, din toate știrile aduse de nevasta avocatului, nu era adevărată decât aceasta, tot se va liniști. Numai să știe sigur că blestemații aceștia de comuniști nu erau în stare să gospo-

dărească cinstit fabricile ce le fuseseră încredințate ! Ar fi însemnat, că tot mai puteau nădăjdui.

Uzina metalurgică răspunse imediat. Din întâmplare, Bucsi se afla în birou. Se pregătea tocmai să cheme la telefon laboratorul universității, pentru a-i liniști pe profesorii de chimie, spunându-le că analizele lor erau bune și că ultimele turnări ieșite din cuptoarele de maleabilizare erau de cea mai bună calitate. În clipa aceea, sună doamna Kolesi.

Bucsi auzi un glas enervat de femeie :

— Aș putea vorbi cu directorul Károly Bucsi ?

— Poftiți, chiar eu sunt...

Doamna Kolesi simți cum se învârtea casa cu ea. Glasul bărbătesc, metalic, dela celălalt capăt al firului, era liniștit, dar ea nu-i dădu crezare. Cine știe dacă nu era totuși altcineva ? Cine știe dacă arestarea directorului nu era încă tănuțată ? Cu glasul răgușit, strigă în receptor :

— Vă rog să nu mă induceți în eroare, eu cunosc vocea lui Károly Bucsi, acesta nu-i glasul lui. Vreau să știu ce i s'a întâmplat ?...

Lui Bucsi întrebarea aceasta îi păru atât de hazlie, încât începu să hohotească din toată inima.

— Ce i s'ar fi putut întâmpla ? Ce trebuia să i se întâmple ?

Nu primi însă niciun răspuns. Receptorul scăpă din mâna doamnei Kolesi, care tremura. Căzu întâi pe măsută, iar de-acolo pe parchet, trăgând după el tot aparatul, care mai sună odată și apoi amuți. La capătul celălalt al firului, Bucsi auzi acest sgomot și intrând la bănuială, ceru ca cel care chemase să-și spună numele, dar aparatul nu-i răspunse decât cu svâcniri răgușite. Bucsi rămase îngândurat cu ochii la telefon și bombăni tare :

— Ei, drăcia dracului, dar ce trebuia să mi se întâmple ?

Apoi scoase din sertarul biroului, pistolul primit dela Felecan, îl puse în buzunar și porni spre sala de ședințe, unde se aflau întruniți muncitorii dela secția de turnare. Discutau cum s'ar putea organiza întrecerea socialistă în șlefuitoare și în atelierul de forme, cum s'ar putea reduce timpul de turnare și de pregătire a formelor. Prezida Felecan. Susținea că dezvoltarea întrecerilor socialiste depindea de turnătorie. Câtă vreme atelierele prelucrătoare nu cunoșteau planul de muncă al turnătoriei, ele nu-și puteau întocmi planul lor de întreceri în muncă.

•— Numai să nu ni se încurce treaba cu fonta, — strigă un muncitor dintre cei așezați mai în fund. — Că ni se întoarce pe dos tot planul de muncă.

— Nu se va încurca ! — strigă Felecan și privirea lui ageră se plimbă repede asupra celor de față care stăteau cu ochii țintă la el. În privirile unora licărea în-doiala. — Am controlat și supracontrolat totul, de-aci înainte nu se mai poate produce nici o greșală tehnică de proporții însemnate. De-aci înainte va trebui doar să veghem, să nu se ivească greșeli politice...

— Știm ce vrei să spui — se ridică Rostás Mihály, muncitorul slăbănog cu fața ciupită de vărsat. — Îmi iau angajamentul ca în echipa mea să nu îngăduim nici un fel de neglijență și să fim neconțenit cu ochii deschiși. Dar, să fie trei și cei dela cuptoarele de maleabilizare ! Și asta n'o să le vină chiar atât de ușor. Nu trebuia să fie lăsat Bindász să plece în concediu, înainte de a i se fi găsit un înlocuitor. Cum vor putea lucra bine, doi oameni în trei schimburi ? Dacă o să-l doboare somnul pe cel din schimbul de noapte și o să ne ardă fonta ?

— Așa-i, — se ridică un alt muncitor din spatele lui. — În noaptea asta, dela zece seara la șase dimineața Câmpian e la rând. Și încă de ieri s'a plâns că nu se simte bine.

— De ieri până azi a avut timp să se facă bine — dădu din mână Felecan, cu o ușurință de neînțeles. — Pe Bindâsz a trebuit să-l lăsăm să plece la băi, din pricina brațului fracturat...

•

Intre timp, doamna Kolesi urca palidă, împleticindu-se, spre odaia ei. Uitase ușor deschisă ușa dela camera artiștilor. Mănunchiul de chei atârna în broască. Revenindu-și, Anni dădu fuga la aparatul de telefon căzut pe parchet și-l puse la loc. Stătea cu sufletul la gură, gândindu-se că dacă locatarii ar prinde-o aci, ar lua-o pe ea drept o hoată, în locul maică-si. Isbuti să părăsească odaia aflată în dezordine, fără să pățească nimic. Incue ușa la loc și se grăbi cu cheile sus, în odaia tatălui ei. Acesta rămăsese în aceeaș poziție, privind năuc afară pe fereastră, ca și cum nu și-ar fi dat seama de nimic din tot ce se petrecea în jurul lui. Mâneca descheiată a cămășii îi atârna caraghios în afară. își ațintea ochii asupra grădinii, dar desigur nu vedea nimic din minunata bogăție a frunzelor și a fructelor care străluceau pe copaci în sutele de culori ale toamnei apropiate. Pe crăci atârnau mere coapte și pere mușcate de viespi, el însă stătea și privea cu ochii mari deschiși, fără să ia nimic în seamă.

Ceeace vedea, nu se afla în fața ochilor săi. Viitorul lui nu era acelaș cu al întregii omeniri. Viitorul acesta era numai al lui, al familiei sale și tocmai de aceea era întunecat și fără nici un orizont. Ce-l aștepta la poliție? De ce îl chemaseră și cum ar fi putut să scape?

Tremurând toată, Anni atinse brațul tatălui ei.

— Ai auzit ce s'a întâmplat?

— Am auzit, — răspunse el cu glasul stins.

— Mă îngrozește numai gândul că ar fi putut s'o surprindă.

Geza Kolesi nu se întoarse nici de data aceasta. Rămase multă vreme, fără să răspundă; parcă totul i-ar fi fost egal. Anni nu se putea împăca însă cu această situație și de aceea veni în fața tatălui ei:

— Nu te lăsa, tată! Unde o să ajungem, dacă o să mergem așa mai departe?

Geza Kolesi își ridică obosit pleoapele și se uită în ochii fetei:

— Iți dai seama unde o să ajungem?

— N'am curajul, tată...

Kolesi își întoarse privirea în altă parte. Pielea îi atârna în pungi pe obraz. La fel îi atârnau și pantalonii. Rosti greu, chinuit, de parcă ar fi scos cuvintele dintr'o fântână adâncă:

— Du-te la țară, Anni. Te așteaptă mătușa ta. I-am scris. Nu-i pentru tine tot ce se petrece aici și ce ni se mai poate întâmpla. Acolo, viața este încă destul de tihnită și oamenii mai păstrează tradițiile. Îmi vei reprezenta interesele; partea mea de proprietate e gospodărită de cumnatul meu. Din douăzeci de pogoane arătură, vei ieși la capăt, până ce te vei putea întoarce iar aici.

Anni pări privind în ochii stinși, intrați în orbite, ai tatălui ei.

— Mă alungi de lângă tine, tată?

— Da. Nu știu de ce sunt citat la poliție. Să nu se lege și de tine. Dacă au dat peste afacerea cu hârtiile de valoare tănuite, s'ar putea să ne ia și vila.

— Și e o crimă chiar atât de mare, că le-am ascuns? — întrebă Anni, tremurând.

— Câtă vreme am fost noi la putere, credeam că era un act înțelept. Toată lumea făcea la fel.

— Și dumneata?... Spune-mi, dumneata, tată, în ce crezi, spune-mi în ce ar trebui să cred și eu...

Kolesi își scoase cu greu o mână din buzunar și își netezi fruntea

— Să crezi în ceea ce cred și ceilalți, maică-ta, cumnatul ei și nri *
noștri. În ce altceva am putea crede? Le dau dreptate. Dar eu nu mai sunt""
stare să întreprind nimic. Deși aș vrea... aș vrea să le fac rău ăstora să ar
bombe împotriva lor sau să mă afund în munți, să organizez bande înarm t
sa-i atac sau să emigrez în Occident și să stârnesc ura împotriva actualu'
regim al țării, așa cum fac atâția dintre foștii mei colegi. Dar nu mai am pute'
Anni. Eu n'am fost crescut pentru asemenea fapte. Eu am fost om de 'fa/'
într'o epocă mai pașnică. O epocă în care n'aveam de îndeplinit decât un lino,"
rol. Puneam mâna pe telefon sau trimiteam o scrisoare și totul îmi stătea I
dispoziție, îmi venea în ajutor: armata, savanții, miniștrii, poștii călăii ian
ciarmn, școlile, presa. Acum, iată, am rămas singur. Cum să mă împac cu w
ceea ce s'a prăbușit în jurul meu? Acum e nevoie de oameni ca Iakab de oanw
care știu să ia taurul de carne...

Tremurând tot mai tare, fata îl întrebă :

— Și s'ar putea să ne mai vină odată și vremea noastră ?

— Cea mai mare parte a globului, tot noi suntem* stăpâni. Acest- i
adevăru' In America, în Anglia și în celelalte țări occidentale degeaba s...â,
colește gloata, care s'a ridicat acum la noi ca praful în vârtejul furtunii Occ "
dentul are trupe, dispune de bomba atomică, e cuprins de setea de răzbnar
și chiar n ochii mamei tale ard flăcările urii. Ce adevăr mai bun ai putea căuta"

Își șterse sudoarea de pe frunte și se așeză, istovit :

• — De aceea - du-te la țară, Anni. Fugi departe de ideile otrăvitoare răs-
pândite de mocirla răscolită. Și pleacă mai repede ca să nu te prindă pe aici
evenimentele îngrozitoare care se vor petrece. Ești prea gingașă ca să le poți
indura. Mi-e teamă pentru tine, aș vrea ca cel puțin tu să-mi rămâi

Ochii Anniei scăpărau scânteii :

• - °e ce vorbești așa, tată? O ai și pe mama. De ce nu-i spui nimic?
De ce no împaci, dacă s'a petrecut ceva între voi!?

Kolesi se ridică și se întoarse din nou spre fereastră :

-- Ușurează-mi situația, plecând. Aș dori să iei chiar azi trenul.

— Sosirea doamnei Kolesi puse capăt acestei discuții. Venea din odaia An-
niei, unde se refugiase după dezamăgirea suferită la telefon. În ochii ei se vedeau
urmele lacrimilor. Privirea-i bănuitoare o iscodi mai întâi pe Anni apoi ne
bărbatul ei care stătea întors cu spatele.

— Aș putea să știu și eu de ce ai plâns, Anni ?

— Am vorbit despre viitorul nostru.

— ~"teleg... tatăl tău ți l-a zugrăvit în culorile cele mai negre. — Doamna
^f. 31 « stoarse spre soțul ei. - Aș putea să știu ce ai hotărât în privința
citației Sper ca ai renunțat la nebunia de a te prezenta la politie i

Kolesi răspunse fără să se întoarcă :

— Dacă nu mă prezint, mă vor aresta.

— N'ai decât să dispari din oraș, ai destule rude în provincie

Kolesi tresări auzindu-i glasul brutal și poruncitor și, după un timp destul
de îndelungat, răspunse :

— Bine, voi dispărea ! — apoi, după o scurtă pauză își întregi gândul -
vechea ta dorință va fi împlinită. — Se întoarse și trecu în'odaia lui.

Pentru a nu se mai certa cu maică-sa, din pricina acestei atitudini atât de
brutale, Anni se refugie în camera ei. Doamna Kolesi privi cu o mânie abia
stăpânită ușa care se închidea, iar după aceea, se îmbrăcă în pripă. Se gândea
sa se ducă într'o casă de mahala unde obișnuia să-l întâlnească pe Iakab, de
când nu-l mai putea vedea între patru ochi la ea acasă. Trebuia neapărat

a dea de el. Cel puțin în privința lui să fie liniștită. Oare nu pășise nimic ? Nu cumva Geza era citat la poliție din pricina lui ?

Nu se întoarce acasă decât seara, târziu. Era roșie la față. Se potolise, iar era mai bine să n'o vadă nimeni... Nici Anni nu dorea s'o întâlnească. Dela n timp, o bănuială pe care nu voia s'o ducă până la capăt, o chinuia în privința raporturilor încordate dintre tatăl și mama ei. In seara aceea, nu se mai văzură aici unul dintre ei. Cele două familii de artiști veniră acasă abia pela nouă seara, veseli și sgomotoși. Zdrăngăniră la pian și cântară până la miezul nopții. Voioșia lor îi împiedecă să doarmă pe locatarii vilelor vecine.

Poate tocmai în timp ce ei petreceau, Kolesi Geza înghiți otrava. Horcăitul lui nu atrase luarea aminte a nimănui.

A doua zi dimineața, îl găsiră zăcând pe covor, închircit de spasme, înțepenit, fără viață.

18

După câteva săptămâni de străduință încordată, Bucși isbuti să vadă în sfârșit încheșat planul de muncă al fabricii. Era primul plan de muncă temeinic întocmit. Adunarea plenară a fabricii convocată pentru ziua de 1 Octombrie, trebuia să-i aducă ultimile îmbunătățiri și să ia o rezoluție de aprobare a planului. Acesta urma să fie unicul punct de pe ordinea de zi : să hotărască și să declare că, pe baza noului sistem de lucru, se vor introduce întrecerile socialiste în toată uzina metalurgică, în cinstea celei de a 31-a aniversări a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. Dar, spre bucuria și în acelaș timp și spre necazul lui Bereczki, ordinea de zi trebuia să fie întregită cu alte două puncte. Bucuria lui se datora complectării care devenise necesare cu un ceas înainte de începerea ședinței : la propunerea Comitetului Central al Partidului, Guvernul hotărîse reducerea parțială a prețurilor. Acest mare eveniment trebuia să alcătuiască primul punct de pe ordinea de zi.

Muncitorii se așezară în șirurile de bănci înghesuie, răsfoind ziarele. Făceau, cu glas tare socoteala, cu cât li se ridicase puterea de cumpărare a salariului. Se contraziceau. Făceau comparații. Agitați, căutau să ghicească dacă guvernul francez va satisface cererile formulate de minierii francezi. Va isbucni oare la 4 Octombrie greva generală, așa cum anunțaseră minierii, în cazul când cererile lor nu vor fi primite ?

Bereczki își răsuca mustața încărunțită. Era foarte încântat că avea prilejul să-și sporească popularitatea, prelucrând problema scăderii prețurilor. Dar, era supărat pentru că Roza Zsigmond ceruse să se înscrie pe ordinea de zi încă un punct, anume : „diverse”. Când auzea de „diverse”, pe Bereczki îi treceau fiorii. La „diverse” el era dator să răspundă și n'o putea face întotdeauna în chip mulțumitor. „Diverse”-le îl puneau în încurcătură. Simțea că erau o cursă care i se întindea, dar n'avea ce face. De când fusese anumită responsabilă culturală, prestigiul Rozei Zsigmond crescuse foarte mult în fabrică. Mai ale tineretul o susținea cu înflăcărare. Cloțan Ion așezat la dreapta Rozei bătea din palmele-i de fier atât de tare, iar Gergely Kiss înghesuit la stânga ei, răcnea atât de sgomotos „așa-i”, încât toată sala îi urma.

Bereczki era din ce în ce mai furios. Pe neașteptate, cu câteva minute înainte de deschiderea ședinței, Comitetul de întreprindere se întreținuse în taină cu Felecan și hotărîse ca anunțarea și prelucrarea reducerii parțiale de prețuri să fie făcută de Páll Iános, noul secretar al Comitetului de întreprindere. Pali Iános, strungarul inovator, fusese ales cu o lună înainte, secretar al Comitetului de întreprindere în locul rămas vacant prin numirea vechiului secretar ca di-

rector la una din stațiunile de mașini și tractoare. Bereczki își mușca buzele de ciudă, văzând că prelucrarea acestei probleme atât de populare îi revenea lui Páll Iános. Deschise nervos ședința, hotărât să atace totuși cel dintâi această chestiune și să culeagă astfel aplauzele. În cuvântarea de deschidere, se abătu pe larg asupra semnificației deosebite a reducerii de prețuri. Mânuiă vorba cu iscusință, viu și colorat. Dar, spre surprinderea lui, nu obținu decât puține aplauze. În schimb, Páll Iános, care se împletici în vorbă și nu isbui să-și ducă până la capăt cuvântarea decât cu numeroase poticneli, fu răsplătit cu aplauze furtunoase care-l uluiră cu totul pe Bereczki. Când înțelese care putea fi explicația acestui succes, se înroși până'n vârful urechilor. Deși cu lipsuri oratorice, scurta cuvântare a lui Páll Iános arătase totuși cu îndemânare deosebirea care exista între viața oamenilor muncii din Republica Populară Română și aceea a minierilor francezi, aflați în pragul unei greve generale. Vorbise și despre deosebirea uriașă dintre politica guvernului francez, împănat cu social-democrați de dreapta, și guvernul Groza, care urma linia de orientare a Partidului Muncitoresc Român. Guvernul nostru, pe baza sprijinului economic și politic primit din partea Uniunii Sovietice aplica reducerile de prețuri; guvernul francez în interesul Planului Marshall, răspundea cu gloanțe la cererile muncitorilor care voiau o bucată de pâine mai bună. În timp ce Partidul Muncitoresc Român iupta pentru ridicarea nivelului de viață al oamenilor muncii, muncitorimea franceză era nevoită să se apere prin greve îndârjite împotriva trădării social-democraților de dreapta, care pretindeau că vorbesc în numele lor. Unul încheia convenții de pace, celălalt semna Pactul-Atlantic, pregătindu-se de război.

Bereczki nu pomenise nimic din toate acestea. Acum își mușca buzele; de ce nu-i trecuse și lui prin minte să „politizeze” în felul acesta problemele care se bucurau de popularitate? De aceea, i se dăduse altuia sarcina de a o prelucra. Conduse mai departe ședința, cuprins de amărăciunea acestui gând.

Prezentarea și discutarea planului de muncă propus în cinstea zilei de 7 Noembrie se sfârși repede. Amănuntele fuseseră temeinic discutate în consfăturile pe ateliere. Chemările la întrecere pricinuiră un freamăt în sală. Muncitorii vorbeau între ei în șoaptă, când cei dela un atelier, când cei dela altul. Se sfătuiau și-apoi se ridica deodată câte unul. Rostás Mihály, cu mutra lui țigănoasă, ciupită de vărsat, provocă la întrecere în numele turnătoriei, toate atelierele fabricii. Rosti o vorbă mare: vor turna cu 10% mai mult și fără rebuturi! Și îndemnă atelierele prelucrătoare să depășească și ele tot cu 10% producția, fără noi angajări de muncitori și fără ore suplimentare.

Nimeni nu aplaudă. Toate privirile se îndreptară spre Felecan pentru a vedea dacă Rostás nu întrecuse oarecum măsura. Felecan însă le zâmbi turnătorilor, încurajându-i. Muncitorii atelierelor prelucrătoare se arătară mai temători. Susținură că pentru a primi chemarea la întrecere făcută de Rostás, trebuiau mai întâi să știe dacă lăcătușii sculeri își luau angajamentul să depășească planul, pregătindu-le cuțite de rezervă. Să nu fie nevoiți să se poticnească, din lipsa oțelului pentru unelte. Călitorii protestară cu energie. Și până acum, totul atârname de secția de aprovizionare cu materiale. Să li se livreze oțelul pentru unelte la timp și în cantități suficiente. Încetul cu încetul, atmosfera se încălzea. Se ridicau tot mai mulți muncitori, luându-și angajamente sau criticând, și până la urmă toți se inscrieră la întrecere.

Bereczki închise discuțiile și anunță morocănos, trecerea la punctul acela nesuferit, intitulat „diverse”. Ședința dura de două ore. Bereczki nădăjduia ca muncitorii vor fi obosiți. Dealtfel femeile dela forme și șlefuitoarele începuseră să se pregătească de plecare. Podelele tocite le ardeau sub tălpi. Acasă le aștepta

gătitul, cârpitul, spălatul și copiii. Și totuși se ridicară cel puțin treizeci de mâini, printre ele și brațul bine rotunjit, gol până la cot, al Rozei Zsigmond.

Felecan urmărea plin de curiozitate aerul tot mai acru al lui Bereczki. Stia că Bereczki nu putea suferi acest punct: „diverse”. Nu odată fusese nevoit să-l scoată din încurcătură.

Intervențiile fură scurte, dar uimitoare. Bărbații dela șlefuitorie cereau și ei lapte și haine de protecție. Întrucât era mai ușoară munca lor, decât aceea a turnătorilor? Unul dintre turnători ridică deasupra capului o pereche de bocanci rupți și întrebă supărat:

— Ce fel de bocanci fabrică Dermata pentru muncitori? În trei zile li s'a desprins talpa...

Până aci, Bereczki isbuti să se descurce. Dădu răspunsurile pe loc. Dar deodată se ridică muncitorul auxiliar din atelierul de montaj, Siito Sandor cel roșcovan, clin Băgara și cu vorba lui neaoș țărănească întrebă: E adevărat că țăraniii vor trebui să intre anul acesta în colhozuri? Să mai semene oare grâul de toamnă, fiindcă chiaburii răspândesc prin sat svonuî, că nu mai face să-l semene, de vreme ce gospodarii vor fi băgați în colhozuri. Când se duce Duminica acasă în satul lui, oamenii aproape că-l sfășie cu întrebările lor.

Pe Bereczki îl trecură toate sudorile. Habar n'avea dacă țăraniii trebuiau să intre sau nu în colhozuri. Clipi încurcat spre Felecan, care se afla chiar în fața scenei, în rândul întâi. Fierbea veninul în el. Acum se va răsbuna pentru că nu-l lăsaseră să prezinte punctul cel mai popular depe ordinea de zi. Se sculă și spuse că la întrebarea lui Siito Sandor va răspunde Páll Iános, secretarul Comitetului de întreprindere. Apoi se așeză la loc, satisfăcut.

În sală se făcu o liniște apăsătoare. Se vedea pe fața fiecăruia că nimeni nu era în stare să dea răspunsul cuvenit la întrebarea vicleană a lui Siito Sandor. Și în timp ce Páll Iános buimăcit, se ridica să răspundă, se putea ceti și pe fața lui aceeași nehotărîre. Dar Felecan i-o luă înainte și ceru cuvântul.

Un murmur de ușurare străbătu prin sală. Capetele sburlite ale muncitorilor se aplecară înainte, pentru a asculta mai bine cuvintele secretarului de Partid.

— Până acum nu s'a hotărît organizarea gospodăriilor colective, — răspunse secretarul foarte apăsător.

— Vasăzică pot să semene liniștiți? — îl întrerupse Siito Sandor.

— Ar putea să semene chiar dacă ar intra în gospodăriile colective — răspunse Felecan înțepător. — Grâul răsare și în aceste gospodării.

— Dar pentru cine răsare? — întrebă Siito Sandor, clipind șiret.

— Pentru cei care l-au semănat: pentru oamenii muncii. Prin urmare, pentru ei și pentru oamenii muncii dela orașe. Mai mult decât atât, dacă pământurile vor fi bine lucrate, vor putea culege mai multe roade în gospodăriile colective. Cât privește pe chiaburi, poți să-i liniștești, tovarășe Siito. Pe ei n'o să-i chemăm nici în colhozuri, nici în gospodării colective! Iar pe ceilalți, întrebă-i: oare nu le-ar place ca ogoarele lor să dea roade tot atât de bogate ca și cele ale colhozurilor sovietice? În loc de treisute cincizeci de kilograme, vor culege o mie de kilograme și chiar mai mult dacă se vor întovărăși și vor închiria, tractoare dela S.M.T.

Cuvintele rostite fură deajuns. Fiecare își dădea singur seama de situație. Până și Siito Sandor, care se îmbujora la față. Cei din jurul lui începură să-l cicălească, spunându-i că încercase să culeagă la fabrică vești pentru a alina necazurile chiaburilor.

Felecan își reluă locul, încruntat. Intretimp, privind-o cu un aer de superioritate, Bereczki îi dădu cuvântul Rozei Zsigmond care venea la rând. Își zicea

că pe Roza o va pune și singur la punct și o mânca din ochi pe fetișcana aceasta' frumușică, tânără și deșteaptă. Dar, curând, privirea i se întunecă iar.

În atenția îndrăgostită a celor doi tineri muncitori, Cloțan și Gergely Kiss Roza întrebă : cunoaște oare Comitetul de întreprindere hotărîrea Comitetului Central al Partidului Comunist (bolșevic) cu privire la devierile decadente în muzică ?

— Să zicem că o cunoaștem, — răspunse Bereczki pornit — dar ce legătură are asta cu discuțiile noastre ?

— Are, fiindcă pe baza acestei hotărîri, cer ca dirijorul orchestrei noastre să fie înlocuit!

— Dar, cu ce ți-a greșit bietul om ?

— Bietului om, cum spui dumneata, i se potrivește întocmai această hotărîre pentru că e și el decadent. Când citești în „Scânteia” hotărîrea aceasta îți vine să crezi că a fost publicată anume pentru fabrica noastră, atât de bine i se aplică și domnului Iasko.

— Așa-i, așa-i,! — întrerupse, strigând, Gergely Kiss.

De mânie, pe Bereczki îl trecu din nou sudoarea. Habar n'avea ce putea să însemne cuvântul „decadent” și cum putea să rezulte din asta o deviere și în deobște unde și cum ar fi fost în stare muzica să devieze, și mai ales, ce amestec avea în toată devierea asta dirijorul orchestrei întreprinderii, bietul domn Iasko, un bătrân care nu făcuse nimănui niciun rău ? Se uită desnădăjduit la Felecan.

Dar nici Felecan nu prea înțelegea, în ce consta devierea domnului Iasko. Își amintea foarte vag de articolul acela din „Scânteia”, la care se referea Roza, apărut cu câteva luni în urmă. Nu-i citise decât titlul. Crezuse că problema aceasta muzicală nu-l privea. Pe vremea aceea, nu era decât un simplu fierar, și n'avea nici în clin, nici în mănecă cu dirijorii sau cântăreții de operă. Fusese ales abia după-aceea secretar de Partid al întreprinderii. De atunci, multe probleme noi i se iviseră și oamenii așteptau dela el răspunsul la atâtea întrebări. Și le răspundea, căci învățase și el atâtea, cu ajutorul Partidului. Totuși, acum Roza exagera în atacul ei împotriva lui Iasko Ferenc, închipuindu-și că hotărîrea îl vizase tocmai pe el. De aceea, nici nu se amestecă în treburile lui Bereczki. Îi lăsa să se descurce cum știa. Bereczki încercă să scape, folosind una din vechile lui apucături deprinsă încă de pe vremuri, dela secretarii ședințelor partidului social-democrat. Aceștia ocoleau deobicei problemele mai grele, lăsându-le la urmă și atunci, amânau discutarea lor pentru ședința viitoare, invocând ora înaintată. Tactica aceasta îi dăduse uneori rezultate și lui Bereczki. De cele mai multe ori muncitorii, obosiți de ședințe, primeau amânarea problemelor. De data aceasta, lucrurile se petrecură altfel.

Roza Zsigmond se ridică și protestă. Întâi împotriva faptului că în mod sistematic Bereczki pune mereu problemele muncii culturale la punctul „diverse”. Și astfel, spunând că se făcuse prea târziu, amâna întotdeauna discutarea lor pentru altădată. Orchestranții și actorii-amatori se ridicară și aprobară sgomotos. Felecan fu nevoit să intervie. Declară pur și simplu că Comitetul de întreprindere nu era pregătit pentru a răspunde la această întrebare. Iar dacă era într'adevăr vorba de o deviere, aceasta trebuia să fie mai întâi analizată.

Roza Zsigmond se declară mulțumită cu acest răspuns, dar după ședință se ținu de Felecan. Voia să lămurească neapărat situația lui Iasko. Felecan era obosit. Totuși o ascultă cu interes pe femeiușcă aceasta, care se arăta din zi în zi tot mai isteță și mai desghețată. Decând o întâlnise pentru prima oară, își schimbă base chiar și felul de se îmbrăca. Era acum mai frumos, mai îngrijit îmbrăcată. Iar în privința muncii culturale, o ducea foarte bine, deși, uneori, o impunea cu deasila

în dauna altor probleme mai importante. De data aceasta însă, va folosi prilejul
să aducă la realitate.

Spre uimirea lui, când deschise ușa biroului, zări pe podea două plicuri.
Erau adresate „Către muncitorii fabricii”. Se vedea că fuseseră svârlite de cineva
înăuntru printr'unul din ochiurile de geam sparte. Nu purtau nicio ștampilă poștală.

Felecan îi făcu semn Rozei, să ia loc. Intretimp, desfăcu scrisoarea. Pe hârtia
scoasă din plic se aflau scrise frumos, corect, de o mână pricepută, următoarele :

„Luați-l din scurt pe directorul Károly Bucși ! Cu ce drept primește daruri
dela funcționari și după-aceea îi dă totuși afară din fabrică, împărțind posturile lor
acelora care plătesc mai mult ? Intrebați-l pe Selmeczy, câți bani i-a dat lui Bucși,
ca să fie numit în postul domnului Ammer ? Dar funcționarul numit în locul lui
Tulogdy ? De ce îngăduie conducerea organizației de partid și Comitetul de întreprindere
jafurile lui Bucși ? Fiindcă își împart între ei banii jăcmăniți ! Tot din
acelaș motiv a trebuit să plece din fabrică și inginerul șef Tolocan, fiindcă ingi-
nerul Bogdan, care s'a vârit în locul lui, a cumpărat cu bani grei conducerea fa-
briicii. Cereți să se facă o percheziție la Bucși ! Veți descoperi la el șase prosoape
boerești. Aceasta-i prima noastră dovadă împotriva lui”.

— Hei, dumnezeii lui ! — porni Felecan spre ușă, spre uimirea Rozei Zsig-
mond.

— Unde pleci, tovarășe ? — îi tăie fata drumul. — Nu cumva vrei să mă
lași iar baltă cu dirijorul ?

Felecan se cutremură, furios. Mai citi odată scrisoarea. Mormăi ceva ca pen-
tru sine. Apoi se uită la Roza, cu o privire care mergea drept la țintă, așa cum
se deprinsese în ultimele săptămâni.

— Dac'ai ști ce murdării sunt în scrisoarea asta, m'ai lăsa în pace cu
dirijorul tău !

— Ba, dimpotrivă ! Cine știe dacă ce stă scris acolo, nu se datorește tocmă
faptului că nu l-am înlocuit la timp pe domnul Iasko ?

— Ei, a dracului ! — tresări Felecan și se așeză numaidecât. — Hai spune,
ce-aveți cu omul ăsta ? Timp de trei ani a fost bun, și acum deodată nu vă mai
place : de ce ? Că doar se pricepe de minune să dea din mâini, în fața orchestrei.

Roza se frământă pe scaun, neliniștită. Nu mai avu răbdare să-l lase pe
Felecan să termine.

— Bine — bine, de dat din mâini se pricepe, dar a deviat depe linia justă.

— Uite ce-i, Rozika, să lăsăm devierile. Mie să-mi spui ce aveți cu el.

— E decadent...

Felecan începu din nou să bată toba, nerăbdător, pe* scrisoarea anonimă.

— Bine, e decadent, dar eu nu înțeleg o iotă din toate astea. În meseria
mea de fierar nu mi s'a întâmplat până acum niciodată să dau de ceva decadent.
Să-mi explici frumos, ce mâncare de pește e decadența asta. Cu alte cuvinte, să-mi
traduci cuvântul ăsta și să știu și eu ce vrea să zică.

Roza Zsigmond se îmbujora la față. La desbaterile literare și la repetițiile
generale unde erau pofțiți responsabili culturali, culesese multe expresii literare.
Iar la consfătuiri le cam amesteca dinadins în cuvântările ei. Acum avea prilejul
să arate că le și înțelegea. își dădu drumul, doamne ajută, ce-o fi o fi !

— Știi, decadent înseamnă că, adică... înseamnă că e...

— Că-i decadent — o întrerupse Felecan, pufnind în răs.

— Nu-ți bate joc de mine. Așteaptă că-ți spun îndată... Știi, asta înseamnă
că-i așa... învechit, așa cum e Iasko... N'ai decât să te uiți la domnul Iasko și o
să-ți dai numaidecât seama că nu mai poate fi dirijor la noi. În timp ce alții bat
trei măsuri... domnul Iasko, nici două..

Scrisoarea anonimă îi frigea degetele lui Felecan. Ardea de nerăbdare să
compare cu cele anterioare. O întrerupse răsând :

— Trebuie să stai de vorbă cu el. Schimbă-i norma. Să bată și el trei măsuri Doar n'o să dăm afară omul numai fiindcă-i bătrân.

Roza Zsigmond nu mai avu nici ea răbdare să stea pe scaun. Se ridică și veni în fața lui Felecan.

— Crezi că n'am încercat să-i vorbesc cu inima deschisă ? Dar bătrânul ăsta n'are inimă, sau dacă o are, e acoperită de un zăbranic. Până și marșurile cele mai repezi, ne învață să le cântăm de parcă ne-am pregăti de înmormântare. Ce crezi, tovarășe, de ce am rămas noi cu douăzeci de metri în urma fabricii textile, la defilarea dela 23 August ? Numai fiindcă domnu' Iasko dirija marșul partizanilor, de parcă ne-am fi strecurat undeva, în vârful picioarelor. Să-l ascuți când dirijează „Internaționala”. La el „Sculați, voi oproșiți ai soartei” sună ca o doină. Ii vine omului să adoarmă, nu să se înflăcăreze...

— Hm, — se ridică secretarul, tresărind. — M'am gândit și eu de câteva ori la asta. De ce-o fi sunând așa de moale „Internaționala” la noi ? Am observat asta în ziua naționalizărilor, când a defilat fanfara în fața fabricii...

— În sfârșit, bine că ne înțelegem, — strigă Roza, înseninându-se, și urmă fericită. — Ce-ți închipui ? De ce era atât de adormit marșul lui Iasko în ziua naționalizărilor ? Fiindcă fusese adus ca dirijor de fostul patron. Ii jelea pe Kolesi. Deaceia n'am luat noi până acum niciun premiu, nici măcar la concursurile județene.

— De ce n'ai început cu asta, Rozika ? — se întunecă Felecan și începu să străbată cu pași mari biroul. — Asta aș fi înțeles-o numaidecât, la ședință. — Clipi spre Roza Zsigmond. — Ia spune-mi, ai pus ochii pe vreun dirijor care să bată trei măsuri până ce altul bate două ? Căci nu-i destul să-l dai afară pe cel vechiu. Trebuie să avem la îndemână unul nou.

— Ii avem, cum să nu ! — răspunse Roza, strălucind de bucurie. — Am descoperit împreună cu responsabilul cultural dela județeană un tânăr dela Conservatorul de muzică.

— Așa da, — îi întinse mâna Felecan. — Dar nu cumva să-mi vii peste două săptămâni și să spui că ăsta bate patru măsuri, când ar trebui să bată numai două.

Roza scutură râzând mâna vânjoasă a secretarului.

— Nu ne-ar strica nici cinci, că prea am rămas în coadă cu producția. Zău, mă bucur. În sfârșit, putem să punem la punct și fanfara. Dar asta încă nu-i tot, tovarășe Felecan. Uniunea Scriitorilor de mult ne tot zorește. Ar fi timpul să chemăm și la noi scriitorii. Ne-ar vorbi despre sarcinile literaturii de azi în construirea socialismului. Câteva conferințe de soiul ăsta ar îmbunătăți temeinic numărul cetitorilor din uzina noastră.

Felecan se luă cu mâinile de cap, zâmbind :

— Destul, destul pentru azi cu atâta cultură, Rozika. Ii stau pe cap problemele producției. Să lăsăm scriitorii pe mâine...

— Dar, zău ! nu mai târziu decât mâine, — ieși Roza veselă. Se afla în prag, când Felecan o strigă înapoi :

— O clipă, Rozika — și un zâmbet încurcat înfrumuseța fața neagră a lui Felecan. — Nu cumva îți amintești întâmplător, în care număr din „Scânțea” s'a publicat articolul despre devierile în muzică ?

Roza Zsigmond nu numai că-și amintea, ci scoase chiar din geantă pagina respectivă de ziar, împăturită. Venise la ședință pregătită s'o vâre sub nasul lui Bereczki, dacă s'ar fi întâmplat cumva s'o înfrunte din nou, cu un aer de superioritate.

Felecan îi ceru ziarul și-l băgă în buzunar, ca să-l citească înainte de culcare. Fără nicio șfială, o rugă pe Roza să treacă de aci înainte mereu pe la el, ca să-l informeze despre articolele culturale. Fără înconjur, încheie astfel :

— Eu am fost acela care te-am îndemnat să pornești pe acest drum, R6 z;ka. Ar fi rușine să rămân în urma ta.

După plecarea Rozei, luă îngândurat scrisoarea anonimă. O compară cu cele anterioare. Nicio asemănare între ele în privința scrisului. Deasemenea, și cuprinsul se deosebea. În niciuna, până acum, nu fuseseră aduse învinuiri atât de grave. Să fi fost scrisă de vreun funcționar ?

Puse mâna pe telefon și ceru să vină responsabilul de cadre la el, dacă nu plecase încă acasă.

După înmormântare, o tăcere apăsătoare se lăsă asupra vilei Kolesi. Mama și fiica se ocoleau. Anni nu putea scăpa de bănuiala că maică-sa îl împinsese la sinucidere pe tatăl ei. Își amintea mereu ultimele sale cuvinte : „Bine, voi dispărea; vechea ta dorință va fi împlinită !” Zadarnic încerca să înlăture această îngrozitoare bănuială : gândul i se întorcea mereu la ea. Și mai îngrozitor era faptul că a doua zi după sinucidere, Bejan se interesase la poliție pentru ce fusese citat tatăl ei și aflase că nu era vorba decât de o simplă contravenție la curățenia publică, din cauza trotuarului murdar, pe care nu-l mai măturase nimeni de câteva săptămâni. Mama se gândise numaidecât la tot ce era mai rău. Fusese în stare să-l împingă în brațele morții pe tata, pentru hârtiile acelea de valoare, pe care poate nici nu vor mai pune mâna vreodată. Ce rost avea această întăritare sălbatecă a mamei, împotriva tatei ? Își dădea cel puțin seama de fapta ei ? Li părea rău ? Curând află răspunsul la această întrebare.

Peste vreo două săptămâni dela înmormântare, într-o seară, Beke Gyorgy apără la vila Kolesi cu două valize ieftine în mână și se instala deadreptul în odaia răposatului. Anni îl privi înmărmurită :

— De-aci înainte, o să locuiesc la voi, Anna, — îi zise el scurt doamnei Kolesi. — Celorlalți locatari și oricui ar întreba, le vom spune că am fost trimis de oficiul de închiriere. — Se întoarse apoi către Anni, care nu era decât puțin i"ai scundă decât maică-sa, dar mult mai sveltă, și care nu înțelegea de ce-o fi venit la ei în haine de muncitor. Până acum nu-l văzuse încă niciodată îmbrăcat astfel. — Pricepi, Anni, paznicul de noapte Beke Gyorgy s'a mutat la voi cu aprobarea Oficiului de închiriere.

— Nu pricep nimic — îngăimă Anni, lăsându-se istovită pe unul din scaune. Degeaba căuta să prindă privirea maică-si, căci aceasta și-o ferise din timp.

— O să te lămuresc eu, Anni. — Bărbatul trecu în partea cealaltă a biroului, oprindu-se lângă fereastră. Făcea o impresie curioasă în bocancii săi de fabrică și în costumul de pânză gălbuie. — Potrivit noilor legi ești majoră, ba mai mult încă — adăugă el ironic — ai chiar drept de vot. Prin urmare, a venit vremea să afli secretele familiei.

Se plimbă iar până la ușă și ajuns acolo, trase o clipă cu urechea. Apoi, își îndreptă din nou privirea spre Anni :

— Înainte de toate, află că eu nu mă mai pot întoarce acasă în Ungaria și nici aici nu mă pot fâli cu numele meu adevărat.

— Știu, — răspunse Anni jignită de tonul lui mândru. — Și mai știu că trăești pe undeva, prin provincie. Până azi, n'ai venit pe la noi decât în trecere.

— Da, asta e o poveste, Anni, — încuviință el, și îndoindu-și mâna stângă se arătă de sus până jos : — Dar cealaltă poveste, o reprezintă acest glorios costum proletar și numele acesta încă și mai glorios de Beke Gyorgy. El va locui la voi. E paznic de noapte. De aci înainte, am încetat de-a mai fi Iakab Szentgerliczey, chiar și pentru voi.

Doamna Kolesi își ascunse fața în batista cu colțuri negre, ca și cum și-ar fi șters lacrimile.

— Da, de-aci înainte va trebui să vorbești despre mine ca de bădăranul Beke Gyuri, care v'a intrat cu sila în casă. Cu cât mă veți ocări mai tare, în fața locatarilor voștri, cu atât va fi mai bine pentru noi. Treaba noastră cum ne voni alinta când vom rămâne între patru ochi. Sper că ne vom înțelege și, mai mult decât atât, vom adânci și vom transforma prietenia noastră într'o legătură și mai intimă.

Privirea îi zăbovi mai îndelung pe fața palidă a Anniei, fără să ia seama că mama ei se cutremurase.

— Da, Anni, trebuie să privești viața în față. Și, mai ales, viața pe can* suntem siliți s'o ducem azi, în ascuns. Trebuie să iei asupra ta, partea care-ți revine. Ai moștenit trei sferturi din fabrică, Anni. Dar, celălalt sfert, îmi aparține mie. Prin urmare trebuie să fim uniți.

— Eu am moștenit fabrica... — murmură Anni și privi încă odată în zadar spre rnaică-sa, — fabrica aceea care nici nu mai e a noastră?

— Dar va fi a noastră, Anni! Mai curând sau mai târziu, o vom lua înapoi dela prea cinstitul Stat. Și aci trebuie să ne ajuți. Câtă vreme nervii tatălui tău nu^erau cu totul măcinați, n'am socotit necesar să te inițiem și pe tine, acuma însă nu se mai poate... Va trebui să luptăm împreună pentru moștenire.

Anni se ridică palidă ca un cadavru :

— Și dacă nu pot... dacă nu vreau...

— Te vom învăța. Conștiința întărește voința.

— Și dacă n'am curajul ? Trebuie să înfrunt închisoarea, disprețul, umilința. Beke străbătu nervos odaia până în dreptul ușii și înapoi. Cuele bocancilor răsunau tare pe parchet.

— Uite ce e, Anni, eu țin seama de nervii femeilor. Te-aș cruța bucur, dar nu se poate. În situația actuală am nevoie de ajutorul tău. De-altfel, a trecut vremea^ când rolurile mai puteau fi împărțite frumos, după placul fiecăruia. Când, de pildă, eu și cu jandarmii mei îți apăram moștenirea, nevinovăția. Gândește-te, Anni, comuniștii mă învinuesc că am poruncit să fie uciși oameni!, numai ca frumoasa ta copilărie și adolescență să rămână liniștite. Din păcate însă, acuma nu mai am jandarmi ca să pot pune mâna pe bandiții aceștia și să-ți asigur astfel moștenirea.

Anni nu mai putu îndura tăcerea îndărătnică a maică-si :

— Mamă, spune odată, e oare adevărat ?

Batista cu colțuri negre tremura în mâna doamnei Kolesi, dar nici de data aceasta ea nu îndrăzni să se uite la Anni. Nu vedea decât chipul neîndurat și frumos al bărbatului :

— Iakab, — murmură ea, -- nu fi atât de necruțator. Oare trebuie neapărat să...

Beke își pierdu răbdarea și se întoarse furios spre ea :

— Dacă trebuie neapărat ? Ai putea s'o știi și singură. E un joc pe viață și pe moarte. Mărturisirile pe ocolite nu mai merg.' Dacă l-am fi scuturat puțin și pe bărbatul tău, am fi avut azi măcar hârtiile de valoare.

— Nu cumva vrei să-l învinuești pe tata ? — sări Anni de pe scaun și porni spre ușă.

Beke îi tăie drumul.

— Nu fugi, Anni. Tatăl tău n'a avut decât o singură slăbiciune: s'a de-prins ca partea murdară și sângeroasă a lucrurilor să fie îndeplinită de alții.

— Până când vei mai îndura toate acestea ? — se întoarse Anni, furioasă, către maică-sa. — Nu-i de-ajuns că se vâără cu sila în casa noastră, trebuie să ne mai și insulte ?

Brațul doamnei Kolesi se întinse într'un gest rugător spre Beke:

— E adevărat, mergi mult prea departe, Iakab.

— Să nu ne lăsăm înduioșați, Anna. Nu vă mai amăgiți. Nu înfrumusețați amintirea lui Geza. Era la fel ca mine. Știa și el prea bine că fabricile nu puteau fi nici dobândite, nici păstrate cu rugăciuni. Dar mi-te să le iei înapoi!.. Fiindcă despre asta e vorba acum, domnișoară, — se întoarse din nou spre Anni. — Trebuie să le luăm înapoi. Sau poate că ați ales o altă soluție?... Poate că măicuța ta are de gând să intre spălătoreasă sau muncitoare cu ziua la fabrică? Iar tu, Anni, vrei poate și tu să intri muncitoare la fabrică?! Dar, să luăm și ipoteza cea mai favorabilă, să zicem că te vor numi învățătoare undeva, într'un sat prăpădit, sau profesoară într'un orașel uitat de Dumnezeu! Cu mine însă ce se va întâmpla? Să las să mă închidă? Sau, poate, să mă spânzur? Numai pentru că din întâmplare, soarta nu mi-a hărăzit rolul domnișoarei proprietare de fabrică, ci aceea al căpitanului de jandarmi? Așa și-ar fi închipuit tatăl tău, împărțirea rolurilor. Eu însă nu mă mai mulțumesc cu situația dinainte de război. Îmi cer partea mea din fabrică. Deaceia mă aflui aici. Locuiesc într'una din odăile voastre, în virtutea dreptului de proprietate care-mi revine. Vă cer să mă ascundeți. Nu pentru că vă sunt rudă. Am drepturi mai hotărâtoare. Și acum e rândul vostru să mă chemați să-l înlocuiesc pe șeful familiei, care s'a prăpădit.

Anni rămase încremenită, cu ochii țintă la Beke care-și schimba mereu locul în jurul biroului. Ii simțea privirile ascuțite și batjocoritoare, care o scrutau neconținut. Abia acum pricepu înțelesul adevărat al ultimei convorbiri avute cu tatăl ei. Iar maică-sa tăcea, nu protesta, nu se ridica împotriva lui. Oare să se fi hotărât să se dea acestui bărbat?! O lăsase oare să se înțeleagă prin vorbele sale nemiloase?

Indignarea, lacrimile, rușinea, o înnăbușură pe Anni dar nu știa împotriva cui să se ridice. Nu știa decât atât: după toate cele petrecute, orice slăbiciune sentimentală ar fi fost stupidă, orice lacrimă vărsată ar fi arătat o naivitate vrednică de milă. Ar fi putut-o învinui pe maică-sa care se încăpățâna să nu scoată nicio vorbă, că au amăgit-o, au înșelat-o. Au făcut-o să creadă că traiul de până acum a fost firesc, nevinovat, dela sine înțeles. Nu i-au vorbit ca bărbatul acesta. De ce au lăsat-o să crească atât de neștiutoare? Cum să poată ține acum pasul cu ei? De unde să ia puterea necesară? Cum să le poată rezista, când nici tatăl ei, care știuse totul, nu fusese în stare s'o facă?

Se prăbuși de vreo două ori în scaunul unde ședea, încercând să se ridice și să se îndrepte spre odaia ei. Plecă apoi, împietricindu-se. Ar fi vrut să fugă, dar nu știa unde. Se gândi la sinucidere, dar se înfiora. își aminti trupul tatălui ei, înțepenit în spasmuri...

Imaginea aceasta înspăimântătoare o făcu să-și ascundă fața în mâini încercă să se gândească. Ce-ar putea începe? Dar din odaia vecină răzbăteau până la ea vorbe care o stinghereau. Auzea glasul metalic al lui Beke și, din când în când, intervențiile răgușite, istovite, ale maică-si.

Nu isbuti să-și stăpânească curiozitatea și trase cu urechea, ascultând. O interesa mai ales răspunsurile maică-si. Dar ele nu făcuseră decât să-i sporească frământarea. Nu-și putea înnăbuși bănuiala că maică-sa, în sinea ei, se bucura de moartea tatălui. Ar fi dorit ca discuția lor să-i înlăture această bănuială. Dar nu putu să prindă înțelesul discuției. Ii păru ciudat că glasul lui era mereu agresiv, iar celălalt slab, parcă apărându-se. De ce-o fi silind-o să dea mereu înapoi? După câțva timp, convorbirea încetă, urmată de o tăcere îndelungată. De ce nu pleca mama din odaia aceea, dacă nu mai aveau nimic să-și spună?

Abia atunci își dădu seama, îngrozită: cum vor trăi în același apartament cu bărbatul acesta, care se vârișe cu deasila între ele, când odaia mamei dădea într'a lui? De ce nu protestase maică-sa împotriva acestei mutări silite? Doar nu era cu puțință să treacă toată ziua prin camera lui!

Această întrebare precisă și chinătoare o făcu să uite de toate celelalte.

Sosirea neașteptată a mamei îi puse capăt frământărilor. Auzi în același timp și scârțâitul scării de lemn și sgomotul bocancilor lui Iakab, care se depărta.

— A plecat, Anni — rosti doamna Kolesi cu glasul răgușit, dar fără s'o privească. În ochii ei stăruia o ceață turbure, ciudată. — Fii mai îngăduitoare, Anni. Nu-i atât de rău, cum pare. Gândește-te că, de patru ani, stă ascuns, ca paznic de noapte. Și-acum, tot acolo s'a dus. Până dimineața la cinci, face întruna înconjurul fabricii. Ți dai seama cât de umilitor trebuie să fie pentru un fost căpitan de jandarmi să ducă o muncă atât de mărunță, într'o astfel de atmosferă ?

— De ce nu mi-ai spus-o până acum ?

Doamna Kolesi se cutremură, auzind tonul agresiv al fetei :

— Am vrut să te cruțăm. Credeam că se vor întoarce lucrurile în bine, fără s'o mai afli.

— Așa... și acum ce vreți delă mine, unde vrea să mă târască omul acesta?

Răspunsul doamnei Kolesi întârzie. Ședea cu spatele spre lumină, în fotoliul vopsit în alb al Anniei.

— N'o să-l las să te amestece în nicio aventură primejdioasă... O să pleci de-acasă, Anni. Trebuie să pleci pentru un timp. O să te duci la mătușa ta, la țară.

Anni holbă ochii la maică-sa, pălind. Își aminti de ultimele cuvinte ale tatălui ei. Picioarele începură să-i tremure și, fără să vrea, scoase un țipăt de durere:

— Și dumneata mă isgonești ?

— Cum adică... și eu... — își ridică doamna Kolesi privirea și se întoarce deodată cu fața spre Anni care stătea în dreptul ferestrei. — Cine ți-a mai spus să pleci, în afară de mine ?...

Ochii Anniei se umplură de lacrimi, dar își strânse buzele, ca să nu isbucnească în hohote de plâns. Maică-sa însă își dădu seama ce se petrecea cu ea.

— Anni ! — se repezi ea și o îmbrățișa. — Anni, de ce nu mi-ai spus, ce gânduri treceau prin mintea tatălui tău ? E îngrozitor ! De ce te-a trimis, vreau să știu... Mie nu mi-a vorbit niciodată despre asta...

— Dar și el s'a gândit, la același lucru — nu-și mai putu stăpâni mânia, Anni.

— Nu poate fi pentru același motiv. Se vede că el s'a gândit la altceva. Crede-mă- Nu vreau să mă despart de tine, dar e o taină pe care nu ți-o pot destăinui și deaceia trebuie să pleci. Numai pentru scurtă vreme. Până ce vom pune la cale fuga noastră în străinătate. Vreau să te înapoiezi când vor fi toate puse la punct. Până atunci, e mai bine să nu fii printre noi. Dacă ai rămâne aici, nu știu ce s'ar putea întâmpla...

Anni își înfrâna cu greu dorința de a se smulge din brațele ei. Își aminti de vremea copilăriei, când maică-sa rămăsese vre-o doi ani, într'un sanatoriu din Elveția, unde nu se duceau s'o vadă decât cu prilejul sărbătorilor mai însemnate. Nu fusese pentru ea decât o femeie frumoasă care-i părea cunoscută. Se simțea mult mai legată de servitori, decât de ea.

Mama călătorea des la Pesta, iar în timpul verii în Italia. O lua uneori și pe ea, cum își lua și cutiile de pălării. Nu odată se întâmplase s'o uite la hotel împreună cu guvernanta. Dacă aceasta și călugărițele dela Marianum nu i-ar fi amintit mereu că avea o mamă minunată, care era un model de femeie evlavioasă, n'ar fi aflat niciodată nimic bun despre ea.

Gândurile acestea i se treziră acum în minte. Mânia se aprinse în ea. O înșelaseră toți și mama și guvernanta și călugărițele și poate chiar tatăl ei. Bine, va pleca. Era sătulă de atâta minciună. Va pleca, dar nu când dorea maică-sa.

— Lasă-mă să mă gândesc până mâine dimineață — îi zise cu răceală și adăugă numaidecât: — Până acum dumneata ai fost aceea care ai hotărât mereu unde să mă duc. De data aceasta, o să iau singur o hotărâre.

Doamna Kolesi se cutremură și răspunse aproape cu umilință:

— Ar fi mai bine, în interesul tău, să pleci cu trenul de dimineață.

— Nu mă zori.

Doamna Kolesi bănuia ce părere avea Anni despre ea. Se simțea singură părtașe la sinuciderea lui Geza, deaceea se și ferea de Anni. Se temea să nu-i arunce această învinuire în față. Se sili să-și păstreze stăpânirea de sine, când repetă :

— Crede-mă, e mai bine să pleci, — și adăugă șovăind: — Când vei fi și tu o femeie în toată firea, vei înțelege situația în care mă aflu...

Pe Anni o obosea prezența maică-si. Ar fi vrut să rămână singură. Ar fi dorit să-și pregătească singură plecarea, să încerce să se lămurească. Pleca pentru mult mai multă vreme decât își închipuia maică-sa. Pentru totdeauna — se gândea ea, cu un simțământ de răsbunare, — să sufere și mama, cum sufăr și eu pentru că am fost atât de amarnic înșelată.

— îmi ajuți să pregătesc odăile? — o întrebă doamna Kolesi cu un aer umil. — Trebuie să-l punem pe cumnatul meu în camera din margine, cu intrare separată.

Anni se ridică furioasă și porni cu maică-sa, numai ca să scape odată de ea. Schimbară așternuturile din cele două odăi. Goliră dulapurile din camera destinată lui Iakab și îi atârnară acolo hainele. Transportară apoi în cealaltă încăpere lucrurile mărunte ale doamnei Kolesi, vasele, produsele cosmetice, rufele parfumate. Mama încercă ușa dintre cele două odăi pentru a vedea dacă se încuia bine. Apoi, puse masa pentru cină, dar Anni era sătulă de cașcaval, și nu-i plăcură nici fructele. Nici maică-sa n'avea poftă de mâncare. Părea istovită. Nu mai așteptă să plece Anni din odaia pregătită pentru Beke, ci se retrase în cealaltă încăpere și închise sgomotos ușa în urma ei.

Anni era sdrobotită. Se duse în camera ei și se desbrăcă încet. încercă să se gândească în liniște, cât mai obiectiv, asupra situației în care se afla, asupra viitorului. Bărbatul mătușii sale era un moșier expropriat. Rămăsese numai cu cincizeci de hectare din treisutedouăzeci de pogoane. Se ocupa acum cu gospodărirea lor. Administra și partea tatălui ei. Anni ar fi avut cu ce să trăiască din produsul acestui pământ. Regiunea era frumoasă. Se îndoia numai dacă vor fi bucuroși s'o primească. De câte ori venise la moșie cu tatăl ei, mătușa se arătase în prima zi foarte mulțumită să-și vadă rudele, dar după trei sau patru zile începea gâlceava, încerca să le arate că n'ar mai avea niciun drept la cele douăzeci de pogoane, deoarece trebuiau să sufere și ei paguba rezultată din expropriere. Tata se încăpățâna însă, susținând că reforma agrară nu se aplicase celor douăzeci de pogoane ale sale. Când se porneau aceste certuri, unchiul Gyula își lua de obicei pușca de vânătoare și fugea de-acasă, furios. Uneori amenința că-i va împușca pe lucrătorii cu ziua, care-și cereau drepturile. Sau că va trage în jandarmi un cartuș pentru urși. Nu-i păsa de ce se va întâmpla după aceea, n'aveau decât să-l sfârtece în bucăți cu moșie cu tot.

Desnădejdea o cuprinse pe Anni. Să se ducă în mijlocul acestor oameni ? Să n'aibă liniște nici la ei ? Să tremure și-acolo și să fie nevoită să se certe cu mătușa ? Dar unde s'ar putea duce în altă parte ? își aminti de fosta ei guvernanta, o franțuzoaică. Era acum profesoară de limba maghiară și franceză la Sfântul Gheorghe. Să-i ceară ei sfat ? Sau să se ducă la fosta ei colegă Edith Simon, care ajunsese profesoară suplinitoare la Baia Mare și își prepara examenele universitare. Edith era orfană și își câștiga singură existența. De ce n'ar urma și ea calea pe care mergea Edith ? S'ar rupe astfel cu totul de viața atât de frământată a familiei sale...

Dar gândul acesta o înspăimântă. Cum s'ar putea descurca singură ? Călugărițele defă Marianum nu stăruiseră prea mult s'o învețe lucrul de mână și

acum nu știa nici măcar să cârpească ciorapi, și nici la gătit nu se pricepea. p. când Edith Simon gătea, cârpea și freca pe jos .singură.

Sub lampa de abajur care ardea la căpătâiul patului, Anni își privi mânuța gingașă, grațioasă. Avea și brațele frumoase, dar ce era în stare să ridice cu ele? Trupul ei svelt s'ar fi putut oare apleca muncind, genunchii i s'ar fi putut freca de podelele ude ?

Se cutremură, desgustată. Nu, nu era cu puțință să ajungă atât de jos. Mai bine rămâne cu maică-sa. Poate că voia într'adevăr s'o facă să plece de acasă, pentru a o feri de orice primejdii. Poate că se pregăteau cu adevărat să fugă în străinătate ! Va avea astfel prilejul să vadă Parisul. O, Parisul cel frumos ! Și poate că va veni și ziua când se vor înapoia aici așa cum nădăjduse și tata. Cine știe, poate că toate gândurile rele în legătură cu maică-sa, fuseseră numai o închiuire a ei și nimic nu era adevărat. Poate că sinuciderea tatălui ei fusese numai un accident nefericit. Era oare cinstit din partea ei să-și lase mama aici, să-i părăsească pe toți aceia care o crescuseră până acum în belșug, ferind-o de orice griji? Cum s'o lase pe mama singură cu omul acesta care era în stare de orice? Poate că acum mama stătea în odaia ei și plângea. În odaia unde zăcuse tata.... poate că-l vedea schimonosit de chinuri, înțepenit.

Anni nu mai fu în stare să îndure acest gând. Sări din pat turburată. Își privi ceasul brățară. Trecuse de miezul nopții. Își îmbracă halatul în culori deschise, potrivit cu odaia ei de față, care o făcea să pară și mai frumoasă. Își puse papucii în picioare și se strecură pe coridor, în mănunchiul de lumină furișat prin ușa deschisă. Voi să treacă prin fața odăii pregătită pentru Beke, să ajungă la maică-sa și s'o roage s'o primească la ea, dar se opri mirată, văzând o dâră de lumină, care se strecura sub ușa lui.

Să se fi întors acasă ? Nu, era cu neputință, ar fi auzit scârțâitul scărilor. Fără îndoială, uitase ea lumina aprinsă. Vrând s'o stingă deschise încet ușa. Dar, ceeace văzu o făcu să rămână încremenită pe loc. Ușa dintre cele două odăi, pe care mama o încuiase atât de sgomotos în urma ei, era larg deschisă. În paiul desfăcut, desvelită până la brâu, mama stătea culcată pe o parte, cu fața strălucind sub lumina candelabrului. Mama purta o cămașă de noapte ușoară ca spuma, din care i se vedea, goliciunea brațului și a pieptului alb ca fildeșul.

La început, prin mintea Anniei fulgeră un gând : de ce s'o fi gătit maică-sa așa ? Nu cumva o fi înnebunit ? Dar niciodată în ultima jumătate de an n'o văzuse atât de liniștită. Și ca și cum i s'ar fi înfipt o săgeată în inimă, Anni pricepu totul, deodată.

Scârba, mânia și desnădejdea o cuprinseseră ca un vârtej. Marna nu era numai o criminală, ci și o ființă scârnavă și josnică. L-a ucis pe tata pentru bărbatul acesta ! Și tata își dăduse seama de ceeace se petrecea în jurul său...

Se întoarse în odaia ei, împleticindu-se, lăsându-și papucii în drum. Tremura toată. Bărbatul acela încercase să-i facă și ei curte, pomenise chiar de eventuala lor căsătorie. Acum pricepea de ce ținea atât de mult mama s'o vadă cât mai repede plecată. Ii era teamă să nu i-l ia. Și să nu-i afle taina.

Ei bine, n'avea de ce să-i mai fie teamă !

Neputându-și potoli desgustul, Anni începu să-și deschidă dulapurile la întâmplare. Trebuia să plece de-aci, cât mai repede ! Mai repede chiar decât dorise maică-sa, încă înainte de ivirea zorilor ! Să plece oriunde, să dispară fără urmă ! Să nu mai vadă murdăria asta ! Nu voia să fie părtașă la crima mamei. Să plece undeva, unde să poată răsufla în voie, unde mamele să nu mintă și să nu ucidă, undeva, unde părinții să creadă cu tărie în adevărul lor și să aibă puterea de al apăra. Nu la mătușa sa, ci undeva, departe, mai departe, unde frații să nu se

încaiere pentru avere, unde nimănui să nu-i vină pofa de a trage cu pușca în țărani, unde ar putea trăi fără să-i fie scârbă.

Nici nu mai știa ce își arunca în geamantan. Când fu plin, văzu însă că își aruncase numai lucruri călduroase, rufe groase de lână, bocancii de ski și puloverele își îmbracă un taior mai vechi. În poșetă, ceasul de mână, inelul și câteva mii de lei. Era toată averea ei. Până să fie gata, se făcu ceasul patru. Un dor nestăvililit de a ajunge la un alt liman, mai curat, de a scăpa de tot ce fusese până acum, o cuprinse atât de tare, încât se gândi să nu-și încalțe pantofii decât în stradă, ca nu cumva să-și trezească mama și să fie nevoită s'o mai întâlnească odată. Se furișă numai în ciorapi, pe scara din hali, purtându-și geamantanul încărcat. Deschise fără nici un sgomot și ușa dela intrare. Ajunsă la poartă își puse repede pantofii și luă cu nădejde geamantanul greu.

Străbătu în grabă strada mărginită de frasini, ale căror frunze începuseră să cadă. Simțea un nod în gât și parcă o împingea ceva să se întoarcă pentru a mai vedea odată casa aceea și strada unde își petrecuse toată viața. Se stăpâni însă. După ce trecu colțul și coborî pe ulița în pantă, învăluită în ceața tomnatecă a zorilor, simți tot mai chinuitoare greutatea valizei, li rupea brațul. Începu s'o cuprindă și teama. Pe drum, nu se vedea nimeni. Dacă o ataca cineva... Depe asfaltul unei străzi învecinate, se auzea sgomotul unor pași care se apropiau. Părea să fie un om cu mersul agale. Cine putea fi? Dacă ar ajuta-o să-și ducă geamantanul... Sau dacă s'ar ivi de undeva vre-o birjă. Dar nu se vedea niciuna.

În strada următoare, fu nevoită să-și lase jos geamantanul mai la fiecare doi pași. O ustura palma. Așa o va ustura de aci înainte mereu? — se gândi ea, desnădăjduită. — Și va trebui să care astfel de poveri? Desigur, trebuia să se deprindă. Își mai făcu singură curaj și prinse iar putere. Porni mai departe pe străzile pustii, până când îi apărură în față clădirea ruinată a gării, pe jumătate distrusă de bombe. Aici, puterile o părăsiră cu totul. I se rupeau parcă din umeri amândouă brațele. Ochii i se umplură de lacrimi și se gândi cu ură la maicăsa. Din pricina ei trebuia să îndure toate. Din pricina ei trebuia ea să se chinuiască atâta. Un bărbat cu gulerul ridicat, care tocmai trecea, o ajută să ajungă în sala de așteptare. Călătorii. întinși pe bănci, sforăiau. Lăzi, coșuri, duhoare. În fața ferestruicilor dela ghișeele de clasa treia, înghesuială.

Până unde să-și scoată biletul? — se trezi în mintea Anniei o întrebare chinuitoare. — Cum se numea stația aceea unde ar trebui să coboare, orașul acela cu o viață neprihănită pe care și-l închipuise acasă, când fusese frământată de un dor atât de arzător? Și în grija cui să lase bagajul, până să-și scoată biletul? Ar trebui să ia un bilet de clasa treia ca să-i rămână cât mai mulți bani. Dar pașii o purtară spre clasa întâia. În mintea ei se învărtău numele Sf. Gheorghe și Baia Mare. Dar când ochii înroșiți ai casierului se ațintiră întrebători asupra ei, Anni ceru fără să vrea un bilet de clasa întâia pentru orașelul unde se afla mătușa sa.

Îi strânse rușinată și mânioasă în palmă. Strigă în îmbulzeală un hamal și se instala în personalul de Teiuș, care tocmai sosise, odată cu ivirea zorilor. În compartiment nu se afla nimeni în afară de ea. Putea să-și dea drumul lacrimilor pline de ură. Îi frigeau fața, de parcă ar fi fost picături de plumb topit. Îi era rușine de mama ei! Când trenul porni, se gândi: oare maicăsa era de vină? Oare din pricina ei se prăbușise viața frumoasă de până atunci? Nu era ea de vină ci aceste mutre sburlite, care se înghesuiau și nu-și mai găseau locul, vârfâți unul în altul pe culoarul vagonului: frânarul, controlorul, mecanicul, muncitorii care tușeau. Aceștia îi schimbaseră drumul tihnit al vieții. N'aveau decât să tragă în ei mătușa și unchiul Gyula cu pușca lui. Nu-i mai rămânea altceva de făcut decât să se țină de bucata de pământ moștenită dela tatăl ei. Iar restul, ducă-se dracului!

Până la Feidioara-Războieni unde schimba trenul, lacrimile-i curseră șiroae, neconținut.

În douăzecișipatru de ore, agitatorii îi aduseră lui Felecan din diferite părți ale uzinii patru scrisori anonime cu acelaș conținut. Când primi dela secția de tâmplărie și a cincea, care era aidoma cu cea pe care o găsisese în biroul său, încuie ușa și străbătu în grabă curtea unde se lăsa întunerecul, trecând spre clădirea direcțiunii și intrând deadreptul în biroul lui Bucsi. Nu voise până acum să-i arate scrisorile. De ce să-l turbure și mai ales de ce să afle și alții de scrisori, în afară de el și de reprezentanții securității ? Acum însă nu le-ar mai fi putut ascunde. Erau cel puțin zece oameni în fabrică care știau de calomnia pusă la cale. Nu putea lăsa ca Bucsi să fie lovit prin surprindere, ci trebuia pregătit s'o primească.

Bucsi tocmai înainta încetișor cu vârful creionului dealungul unei coloane de cifre. Felecan așteptă până ajunse la capăt și scrise un șapte. Atunci îi puse frumos pe hârtie ultimele patru scrisori anonime.

— Cele mai proaspete, tovarășe Bucsi !

Bucsi le cercetă pe toate, la rând. La început i se urcă sângele în obraz, apoi păli, făcându-se galben ca ceara. Citi repede rândurile odată, de două ori și cine știe de câte ori le-ar mai fi străbătut, dacă Felecan n'ar fi întins mâna să i le ia.

Bucsi sări de pe scaun.

— Lasă-mi mie una, — zise cu glasul răgușit și întinse mâna după o seri soare. — Lasă-mă să i-o arăt nevesti-mi.

Lui Felecan îi păru ciudat gestul turburat al lui Bucsi. își încorda ochiui stâng ca și cum ar fi vrut să țintească.

— 'Nu-i nevoie, de ce să se ducă mai departe vestea despre calomnia asta scârboasă ?

Bucsi măsură din trei pași biroul până la ușă și înapoi.

— Bănuiam, știam aproape, că va ieși o murdărie din toată treaba asta. Dumnezeii ei, de femeie nechibzuită !

Ca să poată vedea mai bine fața lui Bucsi, Felecan aprinse lampa din tavan. Îi întrebă, uluit :

— Ce fel de vorbă-i asta, Károly Bucsi ? Doar n'or fi având vre-un temei aceste scrisori mârșave ?

— Idioțenie ! — strigă Bucsi, ieșindu-și din fire. — A doua zi l-am și dat afară pe domnul prof. Și l-am svârlit după el și pe prefăcutul acela de Ammer, care-l ținea ascuns pe-aici. De bună seamă că ticăloșia au ticluit-o împreună...

Felecan era atât de uimit de cele ce auzea acum pentru întâia oară, încât se așeză pe un scaun.

Apoi asta zic și eu că-i o poveste încurcată, tovarășe Bucsi. Ai putea să-mi spui cui i-ai raportat treaba asta ? Eu am fost cu totul altfel informat despre concedierea lor. Și în fața cui le-ai demascat banda, ca să nu mai poată răspândi asemenea ticăloșii ? De ce ai rezolvat toate numai așa, pe tăcute, sub căciulă ?...

După fiecare întrebare, Bucsi simțea cum i se făcea părui măciucă.

— Ai dreptate, — strigă înfiorat. — O, unde mi-a fost capul, dumnezeii... ! Bineînțeles că așa ar fi trebuit să procedez. Și așa am și vrut să fac, dar tocmai în ziua aceea s'a întâmplat să fii la județeană. Și nu te-ai întors toată ziua la fabrică. Iar seara, am plecat la București. După aceea, am uitat... și n'am vrut să las în grija altuia treaba asta...

— Dar cu prosoapele grofului, ce-i ? — întrebă Felecan, după o tăcere îndelungată. — E adevărat că la o percheziție ar putea fi găsite la voi acasă ?[^]

— Nu-i adevărat ! — isbi el cu pumnul în masă. — Adică, nu-i adevărat

păcălit nevasta. Şi au prefăcut cu n ştc be presta ^ .«^«S SS^^^
 'S =£ sTi^-a răLu^r: ^' bani. Nu voia să-i lase să păgubească...
 Eu'nsă i-am trimis imediat prosoapele mapoi. numaj d tinaintej
 O bună bucată de vreme, Felecan nu zise um.c^c
 dar trăsăturile feței i se înăspriră. Apoi se u^ 5^ >^ lucrurile așa cum
 _ Uite ce e, Bucși... Eu nu ma "rruiri i o să' te creadă ? Fiindcă
 le stii, dar câți dintre cei care sunt mai ^ "TM ^ ° ne sapa. Și, dă-mi voe
 SÎ^ n P^SV5L W - Sjf' * loc că nevasta dumitale a
 răscumpărat prosoapele? Ș< ca ie-a^,, ' m " p o ; ' ^ a Bucși) a lb ca varul.

curaj, par să fie foarte sigur....

- Doar îmi cunosc nevoia tovarăşe Bucși. Și dacă soția du-
 mitale 7 a v M ZKETW - a n'a ma! îndrăsmt să-ți spună ade-
 vărul... ? Punctul acesta e foarte important . ^ amanunt e.

— t_{urt} // , * .

s r j i r s

îi repeta mișcările dezordonate, maniwu ie. ș

P I O S I C I T încotro? îi întrebă Felecan, cu o voce aspră.

- Să mă conving la fața locului...

Și o luă la fugă. Sări în automobdm ^ asteptU £ ^ Se a la
 volan și porni singur mașina Nu-l mcn adepta P
 lalei, spre casă. Picuri de ploaie isbeau^geamuI Vo.a D a d u ^ ^ ^ nesigur
 tn mâna lui, dar ajunsese cu bine ș. ana ^ a curata cartofi. Băieța-
 fără să scoată o vorba. Nici nu e uitaJ * TM ^ • o b j ia sa _ și primească

ce nu m' ai între ^ V
 - Și d e „ e inst - eb ai si plecat a doua zi la București.
 - Fiindcă până sa apuc sa te inuet», ai și p
 ci rl.mă-aceea de ce nu m'ai întreat ? L ^ ^ . R^o.ind totul,
 - A m d « o l y , doar ai BUCȘI nu mai știa ce sa răspundă Sjtoc, unosp.
 trase afară prosoapele boereșt, și le asvail. la P ^ o a i c l j j k a > i t t d a i seama
 _ Să uiți tocmăi asta!... In ce napașta TM-ai bagat t r e d e !
 ce-ai făcut?... Du-le ce, puțin acum > șvari^e n t n S ^ n o n i m e . Să nu mai

prosoapele astea. Calomniiatorii T ^ ^ ^ ^

de pe la pe ce an 1

suferit-o ?

În ochii femeii scânteia mânie și spaima pentru jignirea primită.

— Nu te înțeleg, Károly ! Oare poți să-mi spui o singură dată când n'am fost sinceră față de tine ? Cum de îndrăznești măcar să 'e gândești că aș fi fost în stare să te mint ?

— Cu ce poți dovedi că n'ai primit în dar blestematele astea de sdrențe ? Și cu cine poți face dovada ?

Scânteia indignării din ochii soției lui Bucsi, făcu să i se aprindă toată fața :

— Nu e nevoie de nici o altă dovadă decât cinstea mea ! Cui nu-i ajunge asta, să nu îndrăznească să se numească soțul sau tovarășul meu !

Bucsi se dădu înapoi înghețat, în fața privirii sfredelitoare a femeii. Glasul ei era atât de hotărât, izbucnind din adâncuri, încât se rușina. Într'adevăr, Iuliska fusese întotdeauna atât de cinstită, atât de sinceră, încât nu i-ar fi putut aminti nici un prilej în care ar fi încercat să-l amăgească. Ii fu rușine și de fiul său, Berci cel mititel și înțelept, care-l privea înspăimântat, ținându-se de mâna mamei și lipindu-se de ea.

— Înțelege-mă, Iuliska, — începu Bucsi, pâlind. — Nu soțul tău îți cere dovezi, ci muncitorimea din fabrică. Muncitorii nu te cunosc așa cum te știu eu. Secretarul nostru, Felecan, mă prețuește destul de mult și cu toate acestea m'a întrebat, de unde știu dacă ai răscumpărat sau nu prosoapele ? Ce o să întrebe în cazul acesta ceilalți, când se va răspândi șvonul pornit de calomniatorii noștri ? O să pună pe seama noastră tot felul de grozăvii. Pretind că îmi jăcmănesc funcționarii, Iuliska... Spun că le cer bani, că împart posturile acelor care plătesc mai mult și că pe Tulogdy l-am dat afară, fiindcă prosoapele lui mi s'au părut că n'au destulă valoare. Că le-am primit și după aceea am dat totuși postul lui altuia, care mi-a plătit mai mult. Și, ceeace-i mai groaznic, e că din cauza ta vor să lovească în Partid.

Chipul femeii deveni palid, dar în același timp se și înăspri :

— Dacă îți voi întoarce acum întrebarea, ce-mi vei răspunde ? Prin cine poți să dovedești că nu vinzi posturile funcționarilor ? Dar nu te întreb, fiindcă știu că nu-i adevărat. Nu cred în nicio vorbă de a dușmanului. Nici o mie de scrisori anonime n'ar fi în stare să mă facă să mă îndoesc de sinceritatea ta sau de cinstea nepătată a Partidului.

Bucsi o întrerupse jignit :

— Muncitorimea nu e alcătuită numai din oameni ca tine, Iuliska. Nu-i fiecare atât de conștient. Sunt și unii de rea credință. Trebuie să ținem seama și de ei. Aștia vor dovedi. Și cum să-i faci să creadă că ai răscumpărat sdrențele alea cu bani ? O să spună că-i o poveste.

Soția lui îl asculta tot mai palidă. Strângea mâna băiețului atât de tare, încât acestuia aproape că-i dădeau lacrimile.

— Recunosc că toată afacerea asta e murdară. Dar n'am altă dovadă decât cinstea mea de muncitoare.

— Ba ai, Iuliska. Vei duce prosoapele înapoi la femeia aceea și-i vei cere o declarație. Va trebui să repari astfel ușurința de care te-ai făcut vinovată.

— Nu-i voi cere nimic ! Dacă ea a trimis scrisorile anonime, tot nu mi-arda. Eu i-am plătit prosoapele. Restul e treaba poliției.

— Lasă prostiile, Iuliska, — izbucni Bucsi, pierzându-și răbdarea. — Fă așa cum te rog. Ca să preîntâmpinăm multe necazuri. Dacă vom avea această declarație vom putea înăbuși calomniile. Le vom putea demasca mârșăvia. Dacă afacerea asta ajunge la poliție, vor spune că boeroaica a fost silită să dea declarații favorabile.

_ N'o sa mă rog de un funcționar care a fost dat afară din întreprindere
ca d u s T « m S ^ d " u S ^ c s i lovi cu piciorul prosoapele care zăceau pe Jos,
svârlindu-le până în bucătărie.

a c a s ' a r p u t e a

declarație! Dacă „u faci ce-ti spun, te parasec meduL Nu »« «
cu o femeie, care „u-i poate da seama de mnwn p o r c a teu
wMi așa,» 7» s a w * — «* * * * <

„r. când o să-i vină mintea la cap , - ^ ^ ^ T S b

care se făcuse verde, căci r.u eia deprins sa v Trecând prin stra-
părăsl brusc casa. Goni tnapc, spre f»taca ' o \ ^ „ ' H ă seScneascS de căruțele

o singură mișcare, aprinse lampi.e , p ; d d a r g a s i u s a încuiată.

Dădu d S » ^ ^ stlns. apoi în grabă

, a ^ e l i e r u l ^ m o ^ . ^ ^ _ ^ ^ ^ ^ ^ de g l a s ? i n c â t t a c a t u s i i s e

uitară ^ ^ ^ ^ ^ ^ ^ e a o r i i n s a l a d e mașini, - zise în cele din urmă foarte

" * S c l i i f S s I - p e Felecan, tocmai ^ ^ c U ^ ^ ^

S a S ă t " " - -

v a s t a " î e l e c a n d e s c u i e b i r o u l s i a p r i n s e l u m i n a . S e a ș e z ă c u s p a t e l e l a f e r e a s t r ă

s i d a d ^ t " o c s t n t i f m s T u i t a - a l t ă d a t ă b i r o u l d e s c h i s . Ș i n u t e m a i p r i p i , c ă c i

altfel o să îngrămădești greșeli peste greșeli .

f W l i n e s t e e r e s e l i ? - s c h i m b ă f e e - f e ț e B u c s i .

~ D a S v ' d e c ă u - ț i c u n o ș t i n e v a s t a . L a c e a d i n t ă i l o v t u r ă j o s n i c ă

victorie.

— Dar nu-i bine ce i-am cerut sa faca >

- E cea mai mare prostie! Cum poți crede că ^ ^ ^ ^ J ^
de nebună ca să ne ia apărarea. In această privința so*, dum.ae arc dreptate

t ^ ^ r X t Î & 5 ' J S & J X Z * cine le-a W până

și pe gazeta noastră de perete ? Nu ! Și, așa cum te ai pripit, n'o să aflăm niciodată. Deși trebuie s'o aflăm și o vom afla. Dacă însă te repezi la Tulogdy, s'ar putea să ne strici totul.

— Atunci ce trebuie să fac ? — se așeză Bucși, amărît și rușinat.

— Înainte de toate, să te împaci cu nevasta dumitale. Dar, temeinic, Bucși. Amândoi sunteți vinovați. Nevasta dumitale fiindcă nu s'a gândit că în nici un caz n'avea voie să încheie târguri cu funcționarii aflați sub conducerea soțului ei. Iar dumneata ești vinovat că n'ai știut cum să-i vorbești. Dar nu asta-i greșala dumitale cea mai mare.

— "Doar n'oi fi vrând să spui că până !a urmă eu sunt răspunzător de toate, — sări Bucși ca ars și începu să străbată în lung și în lat biroul, turburat. — Atâta minte ar fi putut să aibă nevastă-mea, ca să afle singură adresa ticăloșilor ăloră,

Felecan îl opri, nerăbdător.

— Nu te mai lega de soția dumitale. Cu toată greșala ei, e o femeie isteată. Partidul o crește bine acolo, în fabrica de țesătorie. Simte cum trebuie să se poarte cu dușmanul, de îndată ce l-a recunoscut. Trebuie să-l sdrobim, nu să ne asociem cu el. Cum ți-a putut trece prin minte așa ceva, Bucși ?..

— Nu mai exagera, — răbufni Bucși și ochii îi scânteiară.

— Asta încă nu-i tot, — îl întrerupse Felecan... O să te mai întrebăm : de ce nu i-ai pus la stâlpul infamiei pe Tulogdy când ai aflat manevra pe care a încercat-o la tine acasă De ce nu l-ai demascat în fața întregii fabrici ? De ce nu l-ai adus pe Ammer înaintea noastră, când ai văzut că te ducea de nas și voia să-i ascundă pe sabotori ? De ce ai rezolvat singur totul ? Acum suferi urmările acestor greșeli. De aci pornesc toate. Iți pot pune în seamă orice, fiindcă ai lucrat fără ajutorul Partidului, fără știrea masselor... Acum n'ai decât să alergi după martori, dar și după nevastă...

Bucși simți cum i se tăiau picioarele și se prăbuși oftând în fotoliu.

— Recunosc. Ai dreptate. Greșala soției mele nu înseamnă nimic față de a mea.

Felecan trase cu atâta putere din țigară, încât i se scofâlci fața. Se gândea că nici el nu veghease cum se cuvenea, ca să-l ajute pe directorul fabricii.... Privi spre Bucși :

— Uite, Bucși, iți cunosc autobiografia. Ai fost *în* stare să înduri chinurile interogatoriilor poliției fasciste și ai răzbit și prin anii cei mai grei de după eliberare. Trebuie și acum să ieși din încurcătură. Te întreb, iți iubești nevasta ? O iubești atât de mult, încât să te întorci acum la ea și să-i spui cinstit, în față : „Nevastă, am greșit. Nu ți-am arătat cât de mari sunt greutățile, cât de nenumărate sunt piedicile și numai de aceea s'a putut întâmpla să nu fii destul de vigilantă, când boeroaica aia le-a înșelat în mod josnic cu văicărerile ei" ? Și așa mai departe, tovarășe Bucși, știi singur ce mai ai de spus și ce nu...

Pe Bucși îl înfurie felul cum era dăscălit și isbucni mânios :

— Cum să-i vorbesc așa, după toate cele întâmplate !? Poate că aş fi în stare s'o fac, dar ea va ști oare să mă asculte? M'ai întreb, dacă o iubesc atât de mult încât să mă duc la ea și să-mi recunosc greșala Dar oare ca mă iubește îndeajuns, dacă a fost gata să-mi întoarcă spatele, la prima amenințare nesăbuită ?

Felecan se mai îmblânzise întretimp și își trase scaunul

— Trebuie s'o știi singur mai bine decât **mine**. Dacă e prima voastră ciocnire de acest fel, o să vă împăcați repede. M'am certat și eu de vreo două ori cu nevasta mea, dar ne-am potolit fiindcă ne iubim cu adevărat. Femeia și-a dat seama că nu sunt o hahaleră. Ia-ți tălpășița. Până mâine dimineață, totul trebuie să fie reparat. Să n'aibă muncitorii prilejul să zică : ei, vezi ! tot e ceva necurat în treaba asta cu prosoapele, de vreme ce directorul nostru și-a isgonit nevasta !

- * + ,Ht do zorit ca si adineaori. Amintindu-și toate
 Bucsi fugi până acasă tot ala de zo.U £ .
 evenimentele din ultimi, an, m legatu, a cu
 îngrijorare. In toamna anului 944, dupattscp
 devenise si mai strănsă decât ^ ' ^ ^ d e ^ n a aceleași păreri, adică Iuliska
 nou unul de altul. Pâna ^ um ^ « s e ^ r a l - r i ^

Deschise poarta fără ma un Uunecate. Să se fi culcat
 casei, fu cuprins de o l ^ t ^ j j £ t jumătate. Nu-i prea venea sa coca-
 oare Iuliska atât de devreme? Nu e. a dcca noL J ^ ^ ^
 nească în ușă. Ar îi însemnat ca o ruga a
 poată intra pur și simplu. Ușa e. a n sa n_cj a
 Întoarcă acasă. Se c_pri munit n^ a ^
 cumva cei din casa vorbeau. O tac ^ ^ ^
 atunci să se plimbe cu sgomo _p m fata J ' ^ a i ' b a t a . D a r nimeni nu se mișca
 aprindă lumina și să-i desch.aa fa a ca el ^ m
 înăuntru. Tuși dinadins, însa nirnen nu^seLez> ^ ^ ^
 întodeauna cu atâta bucurie sa se m «a^Jata ^ d o a m d
 fiarba în el. Fără ^ a j u h s k a u o o mea. C ^ , ^ ^ m . s e i n i a m .
 toate cele petrecute? Cum sa se n i _
 plase niciodată s'o amenințe ^ ^ ^ ^ t a v e a s e c c t e a din sărite?
 Dar atunci, ce însemna Innșleaace. la ~ b u c i t a r i e i . Spre uimirea
 Aprinse un chibrit ș. lumina gauuj: udc.a
 lui cheia nu se afla în broasca, așa cum ^ ' a ' ' ' ^ a d u u u i din e. pleca.

7 ? ^ " « ^ " i . - ^ * p e b u t s i
 Cheia răsună metalic. I-o lăsase acjio.
 îl trecură fiorii. H u l m i r P e cu ușile deschise lipseau

Casa era pustie, paturifene esfacu . - ^ t a ^ c u a p a > t o c u , se
 rochiile. Cartofii numai pe jumaia.c CLK.U ,
 stinsese de mult. - t r e c e p a r s i t . Prosoapele boereși,

Bucsi privi uluit în juru u l u i a u n l ^ . r e a m i n t e a u
 zăceau pe podele așa cum le s v a r l . s e o P ' c t o A ' ^
 mânia sa încă nepotolită s. ^ l u l i s k â i . Nu se va duce însa

Știa unde ar fi puiul sa-, g«seasca . an r a c u t p r i m u l p a s ș i
 acolo, după ei. Nu, căința lu.n.u.v.m ,ge atal oe dep. ^ ^ . ^ ^ a r d e a
 era deajuns! - se aprinse dm n o - ^ i a •Buc a z a c a s a !
 o singură scânte.e am vec.ia d S . - f r â m â n t a t â de aceleași nădejdi.

Cu zece străzi mai depaite solia lu, ua
 Amândoi se svârcoiiră toată noaptea Eaia a pu.ea
 — Continuare în Nr. viilor

ORIENTĂRI

A. SURCOV

UNELE PROBLEME ALE DESVOLTĂRII LITERATURII SOVIETICE

Partidul lui Lenin și Stalin se îngrijește neîncetat de creșterea și de înflori-rea artei și literaturii sovietice. Sub înțeleaptă conducere a Partidului, artiștii sovietici oglindesc, în cele mai bune opere ale lor, într'un mod veridic, istoric concret, convingător și viu, realitatea în desvoltarea ei revoluționară, contribuind la educarea oamenilor muncii în spiritul comunismului. În perioada de trecere dela socialism la comunism, educarea comunistă a oamenilor muncii capătă o deosebită importanță. De ridicarea nivelului conștiinței socialiste a masselor largi, de înarmarea lor cu nemuritoarele idei ale lui Marx, Engels, Lenin și Stalin depinde, într'o uriașă măsură, succesul în rezolvarea sarcinilor mărețe care stau în fața poporului nostru. Afirmând în operele lor formele noi ale vieții, combătând rămășițele capitalismului în conștiința oamenilor, scriitorii sovietici ajută Partidul și Statul Sovietic în educarea oamenilor muncii în spiritul principialității bolșevice, în spiritul intransigenței față de rămășițele lumii vechi, față de ceea ce e înapoiat în viața noastră.

În hotărîrea „Despre revistele „Zvezda” și „Leningrad”, CC. al P.C. (b) al U.R.S.S. sublinia că „revistele noastre sunt un mijloc puternic al Statului Sovietic în opera de educare a oamenilor sovietici și îndeosebi a tineretului și, deaceea, ele trebuie să se conducă după ceea ce constituie baza vitală a orînduirii sovietice : politica ei. Orînduirea sovietică **nu** poate tolera ca tineretul să fie educat în spiritul indiferenței față de politica sovietică, în spiritul nepăsării și a lipsei de principialitate”. Hotărîrea arăta că literatura sovietică nu are, și nu poate avea alte interese decât interesele poporului, decât interesele Statului. Deaceea, Partidul duce o luptă necruțătoare împotriva tuturor denaturărilor decadente și naturaliste din domeniul artei, care împiedică pe scriitorii sovietici să-și îndeplinească rolul înălțător de ingineri ai sufletelor omenеști.

Bogățiile spirituale nu sunt mai puțin importante pentru poporul nostru decât bunurile materiale. Deaceea fiecare operă reușită a unui artist este privită de poporul sovietic ca o victorie care îi aparține și pe care o asemuiește cu o luptă câștigată sau cu o mare realizare de pe frontul economic. Dimpotrivă, fiecare eșec al unui artist întristează poporul nostru, Partidul nostru, Statul nostru.

Studiind realitatea sovietică, acțiunile eroice ale poporului nostru pe frontul muncii și pe câmpurile de bătaie, bazându-se pe genialele lucrări ale clasicilor marxism-leninismului și pe marile tradiții ale literaturii clasice ruse, scriitorii sovietici au creat numeroase opere remarcabile, care și-au câștigat prețuirea poporului sovietic și a întregii omeniri progresiste. Aceste opere înfățișează viața multilaterală

a oamenilor sovietici, muncitori și ziditori, sub conducerea partidului lui Lenin și Stalin, care pășește cu hotărâre din victorie în victorie.

Decernarea anuală a premiilor Stalin pentru lucrări remarcabile în domeniul literaturii și artei dovedește munca rodnică a scriitorilor noștri și ai oamenilor noștri de artă. Pentru anul 1951, au fost distinse cu premiul Stalin treizeci de lucrări ale scriitorilor sovietici. Literatura sovietică este literatura colaborării dintre națiuni: între laureații premiilor Stalin pe 1951, sunt reprezentanți ai diverselor naționalități din Uniunea Sovietică — ruși, letoni, uzbeki, ucrainieni, etc.

Au fost distinse cu premiul Stalin de gradul I romanele „Stepan Razin” de S. Zlobin și „Spre un nou țărâm” de V. Lațis.

Răscoalele țărănești au trezit întotdeauna interesul profund al scriitorilor ruși. Pușkin, bunăoară, l-a numit pe Razin o figură poetică a istoriei ruse. Beletristii reacționari au căutat să reducă importanța răscoalelor țărănești, să le prezinte drept o răsmeriță oarbă împotriva „puterii legitime” a țarului și a moșierilor. Bazându-se pe istoriografia marxist-leninistă, scriitorii sovietici au știut să dea, în creațiile lor un tablou profund și veridic al răscoalelor populare. Romanul lui S. Zlobin „Stepan Razin” este rodul unei munci creatoare de mai mulți ani. Scriitorul a studiat temeinic epoca, s-a contopit cu ea în mod creator, a știut să arate în imagini artistice complexe contradicții sociale ale Statului rusesc din sec. XVII. Autorul ne înfățișează procesul desvoltării lui Stepan Razin: viitorul conducător al răscoalei cunoștea bine viața și nevoile căzăcimii; pentru formarea concepțiilor sale, a avut o uriașă importanță întâlnirea cu hatmanul Vasili Us, conducătorul răscoalei țărănești din regiunea Volgăi. Vasili Us îi îndeamnă pe Razin să unească mișcarea țărănească cu cea căzăcească și, cu forțele lor unite, să ducă lupta împotriva boerilor și nobililor. În același timp, scriitorul este departe de a-l idealiza pe Razin și nu a căutat să-l înfățișeze ca pe un republican și ateu, cum au făcut unii scriitori. Romanul lui S. Zlobin oglindește progresele literaturii noastre istorice.

Romanul lui V. Lațis „Spre un țărâm nou” ne arată felul în care țărâniea letonă, înfrângând rezistența dușmanilor poporului, merge „spre un țărâm nou”, creând colhozurile, sub conducerea Partidului Bolșevic. Principalul și adevăratul erou al romanului este poporul leton, sunt oamenii simpli ai muncii din popor, până nu de mult încă oprimați și terorizați, dar care acum, sub puterea Sovietică, au prins curaj și făuresc o viață nouă. Romanul lui Lațis este epopeea poporului leton care a rupt-o cu vechile rândueli burgheze și a început să construiască orânduirea nouă, socialistă. Sunt conturate cu talent chipurile comuniștilor, țăranilor mijlocași, elementelor chiaburimii care au rupt-o cu clasa lor. La renașterea țării contribuie cei mai buni reprezentanți ai poporului, cum este vechiul bolșevic Jan Lidum, fost argat. Jan Lidum înțelege prea bine ce se întâmplă în țară, se bucură de un uriaș prestigiu în rândurile masei populare și în cercurile de partid, el știe să organizeze masele în lupta pentru o viață nouă. „Romanul lui V. Lațis „Spre un țărâm nou” — arată, pe bună dreptate, un grup de cititori, într-o scrisoare adresată ziarului „Pravda” — este o mare realizare a literaturii artistice sovietice, o lucrare consecventă din punct de vedere ideologic și politic, dela început până la sfârșit”.

Literatura sovietică este, înainte de toate, literatura muncii pașnice, literatura creației. Tema nobilă a luptei pentru pace, pentru democrație, pentru socialism a devenit o temă strict necesară pentru literatura progresistă. În toată lumea se desfășoară o mișcare pentru pace, care nu are seamăn în istorie prin proporțiile ei. Lupta împotriva ațățătorilor la război, lupta pentru pace unește oameni de diferite naționalități, cu diferite credințe religioase, cu vederi politice diferite. Scriitorii și poeții sovietici închină acestor oameni simpli, adevărați eroi ai timpurilor noastre,

numeroase lucrări, făcând parte din genuri literare diferite, scrise în limbi diferite ale popoarelor din Uniunea Sovietică. Aceste idei și sentimente pătrund următoarele lucrări distinse cu premiul Stalin pe 1951: ciclurile de versuri ale lui Nicolai Tihonov „Două curente” și „La al doilea Congres mondial al partizanilor păcii”, culegerea de versuri „Poezii alese” a poetului lituanian Anastas Vențlov, culegerea „Poezii, Poeme” a poetului estonian Juhan Schmuul, culegerea de versuri „Cei care-mi sunt dragi” a poetei armene Salvî Caputichian, culegerea „Poezii” a poetului ucrainian Micola Nagnibeda.

Cu o mare vigoare, cu multă mânie, demască scriitorii sovietici pe magnații capitalului și pe lacheii lor, pe cei care plănuesc și deslănțue noi războaie sângeroase, pe cei care sunt gata, de dragul profiturilor lor, să înnece în sânge milioane de oameni simpli. Remarcabilele pamflete ale scriitorului ucrainian Iaroslav Galan, mort la datorie, desvăluie uneltirile criminale ale Vaticanului, care, sub dictatul canibalilor americani, ațâță ura între popoare, căutând să le atragă într'un nou război. Oamenii simpli luptă pentru pace în lumea întreagă. Acest lucru îl arată și O. Malțev, în romanul „Tragedia jugoslavă” și D. Eromin, în romanul „Furtună deasupra Romei”. Muncitorii și țăraniile Italiei, prezentați în romanul lui Eromin, nu vor război; ei îi urăsc pe imperialiștii americani și luptă pentru independența lor națională.

Scriitorii sovietici ne povestesc cu dragoste despre viața nouă ce se făurește în țările de democrație populară, care, cu ajutorul armatei sovietice eliberatoare, s'au smuls din ghiarele imperialismului. În anul 1951, Vanda Vasitievca și-a terminat trilogia „Cântec peste ape”. V. Vasilevsca povestește cu căldură și adevăr, în romanul ei „Ard râurile”, feiuii' cum poporul polonez, care, împreună cu armata sovietică a zdrobit pe dușmani, a început să construiască Polonia populară, democratică, cucerindu-și o viață fericită. În partea a treia a trilogiei, V. Vasilevsca desvăluie, cu o mare forță de demascare, chipul bestial al naționaliștilor polonezi, dispuși să trădeze interesele poporului, în favoarea indiferent căror „protectori” imperialiști din străinătate; cartea demască esența fascistă și antipopulară a adepților lui Anders și a celorlalți 'achei ai imperialismului hitlerist și anglo-american. În figurile eroilor pozitivi — oameni simpli ai Poloniei, — scriitoarea a reușit să arate nașterea acelor trăsături noi, pe care le observăm astăzi la ziditorii statului de democrație populară ai Poloniei.

Despre succesele importante în dezvoltarea literaturii pentru copii și tineret ne stau mărturie încununarea cu premiile Stalin a scriitorilor V. Beleaev, pentru trilogia „Cetatea cea veche”, V. Oseeva, pentru povestirea „Vasioc Trubaciov și tovarășii săi” și N. Nosov, pentru nuvela „Vitea Maleev, la școală și acasă”.

Trebuie să menționăm că, în acest an, au fost distinși cu premiul Stalin un grup de scriitori străini. Operele acestor scriitori sunt traduse în limba rusă. Romanul scriitoarei chineze Din Lin „Răsare soarele deasupra râului Sangan”, romanul scriitorului francez Andre Stil „Prima lovitură”, romanul scriitorului chinez Cijou Li-bo „Uraganul”, romanul scriitorului ungar Tamaș Aczel „În umbra libertății”, povestirea scriitorului ungar Nagy Sandor „Împăcarea”, piesa dramaturgilor chinezi He Țzin-gi și Din Ni „Fata cu părul cărunt” — toate aceste lucrări dovedesc succesele serioase ale scriitorilor progresiști de peste hotare, care luptă pentru libertatea, independența și fericirea popoarelor, toate aceste lucrări dovedesc că literatura sovietică exercită o influență binefăcătoare asupra dezvoltării literaturii progresiste de peste hotare.

Bilanțul anului trecut nu ne arată numai succesele, dar și lipsurile, atât din domeniul literaturii, cât și din domeniul criticii. Ne atrage luarea aminte însuși faptul că în acest an au fost distinși cu premiul Stalin mult mai puțini scriitori decât în anul trecut. Și acești indici cantitativi nu se explică numai prin exigența sporită

a poporului față de calitatea ideologică și artistică a producțiilor literaturii sovietice, dar și prin lipsurile serioase în creația scriitorilor sovietici.

Rămân cu deosebire în urmă față de cerințele timpului dramaturgia și dramaturgia cinematografică. Niciuna dintre lucrările dramaturgilor sovietici pe 1951 nu a fost distinsă cu premiul Stalin de gradul I sau II.

Situația nefavorabilă de pe tărâmul dramaturgiei a făcut ca, pe scenele teatrelor din capitală și din provincie, să se joace foarte puține piese sovietice noi, iar cele care se joacă, în mare măsură nu satisfac pe spectatori. Critica noastră teatrală nu a desvâluit cauzele pentru care dramaturgia a rămas în urmă. În paginile revistei „Teatr”, ca și în paginile ziarelor „Sovietscoe Icusstvo” și „Literaturnaia gazeta” s’au dat ades aprecieri pozitive unor piese care nu satisfac exigențele oamenilor sovietici. Criticii au lăudat multe piese, numai pentrucă ele tratează teme actuale din viața clasei muncitoare și a țărănimii, deși ele înfățișează viața într’un mod superficial, unilateral și neinteresant.

Hotărîrea C.C. al P.C. (b) al U.R.S.S. „Despre repertoriul teatrelor dramatice și despre măsurile, pentru îmbunătățirea lui” arată: „Starea **nesatisfăcătoare** a repertoriului teatrelor dramatice se mai explică prin. lipsa unei **critici** teatrale bolșevice și principiale”. În rolul de critici dramatice, arată Hotărîrea, apar foarte puțini specialiști; se promovează puțini critici noi, capabili să analizeze obiectiv și imparțial piesele și montarea scenică; în aprecierile date lucrărilor dramatice și spectacolelor, anumiți critici nu se călăuzesc, după interesele dezvoltării ideologice și artistice a dramaturgiei și a ariei teatrale sovietice, nu după interesele statului și ale poporului, ci după interesele unor grupuri, ale unor legături de prietenie sau după interese personale. Aceste lipsuri, remarcate în Hotărîrea C.C. al P.C. (b) al U.R.S.S. din 26 August 1946, nu au fost lichidate până la capăt nici până astăzi.

Desigur, vina pentru serioasa rămânere în urmă a dramaturgiei nu cade numai asupra criticilor, dar în primul rând, asupra dramaturgilor. Dramaturgii sovietici nu nu tras încă toate concluziile necesare din Hotărîrea C.C. al P.C. (b) al U.R.S.S. „Despre repertoriul teatrelor dramatice și despre măsurile pentru îmbunătățirea lui”. „Mulți dramaturgi — spune această Hotărîre — stau deoparte față de cerințele fundamentale ale timpului nostru, **nu** cunosc viața și cerințele poporului, **nu** știu să înfățișeze cele mai bune trăsături și calități ale **omului** sovietic”.

În anii care au trecut dela publicarea Hotărîrii C.C. al P.C. (b) al U.R.S.S., dramaturgii noștri au creat numeroase lucrări interesante, care înfățișează viața oamenilor sovietici și sunt consacrate problemelor esențiale ale timpului nostru. Dar, se pare că mulți dramaturgi nu consideră că o temă actuală, contemporană, îi obligă să desvâluie profund conflictele vieții. După cum se știe, valoarea operelor de artă nu este determinată numai de tema lor, dar și de profunzimea cu care aceasta este tratată.

Ca exemple pentru o rezolvare superficială a problemelor complexe ale vieții în dramaturgia noastră, putem cita o serie de piese, prezentate spectatorului sovietic în ultimii doi ani. Astfel este piesa lui S. Rojcov „Fiii Moscovei”. Autorul a avut o intenție laudabilă: de a înfățișa o bună familie în care toți sunt muncitori din generație în generație. La baza piesei stă un conflict acut între rămășițele a ceea ce e vechi, întrupate în figura fierarului Andrei Șorohov, și ceea ce e nou, progresist, întrupate în figurile fratelui său fierarul Piotr, și a șefului de sector Batașov. Andrei Șorohov este un muncitor cu o înaltă calificare, un artist în meseria sa. El știe să lucreze, lucrează bine și este fruntaș în comparație cu alții. Dar Andrei este un individualist; el muncește „ca să fie văzut”, pentru gloria lui personală, el neglijează interesele colectivului, interesele uzinei. Purtarea lui Andrei este motivul pentru care numele tatălui său, un vechi muncitor vrednic, devine o poreclă pentru denumirea rămășițelor de individualism: în uzină, aceste rămășițe se numesc „șorohovism”. De aici reies

nu numai o importantă ciocnire în producție, dar și un conflict dramatic în familia muncitorului.

Putea oare să apară o astfel de situație în viață ? Putea oare dramaturgul să pună această situație la baza piesei ? Incontestabil că și această ciocnire putea să se întâmple și dramaturgul putea să o folosească. Dar N. Rojcov a abordat foarte superficial această problemă atât de importantă pentru viață, și nu a dat o reprezentare artistică veridică luptei oamenilor înaintați din producția socialistă împotriva celor ce reprezintă rutina, individualismul, banalitatea. Cunoscând prea puțin viața oamenilor pe care-i înfățișează, autorul a mers pe linia minimei rezistențe; fără a ține seama de logica evenimentelor, aducându-i pe participanții la acțiune să se certe repede chiar la începutul piesei, el îi împacă în final, cu aceeași rapiditate, amestecându-i claie peste grămadă atât pe cei în ale căror bune însușiri spectatorul poate să creadă, cât și pe acei, a căror „lecuire” s'a produs „cât ai bate din palme”, după fantezia autorului.

Dramaturgul nu a luat în considerare faptul că spectatorului îi va veni greu să creadă în fulgerătoarea transformare a individualistului Andrei Șorohov sau a mărunțului reprezentant al rutinei, Nikita Lobaciov ; căci el, autorul, și-a pus sarcina de a realiza un final senin și fericit.

Alt exemplu. Piesa lui V. Potașov „In sănătatea tinerilor !” Autorul reduce aici o temă importantă la nivelul unui lucru de nimic. El vrea să-l convingă pe spectator că luptă cu tendința unor studenți înapoiți — ce e drept netipică pentru realitatea noastră, dar totuși existentă — de a trage chiulul și de a nu-și îndeplini datoria în fața Statului, când refuză, după terminarea școlii superioare, să plece în regiuni marginase și, pornind dela interese meschine și egoiste, caută să rămână în marile centre. Se înțelege, și acea temă putea să răsune de pe scena teatrului sovietic, și asemenea fapte puteau servi ca motiv pentru denunțarea satirică a rămășițelor capitalismului. Dar, pentru ca spectatorul să dea crezare autorului, pentru ca, împreună cu autorul, el să se pătrundă de sentimente favorabile pentru personagiile pozitive și să condamne purtarea celor negative, trebuia ca la baza lucrării să stea marele adevăr al vieții noastre, cunoașterea pe care trebuie să o aibă autorul despre oamenii pe care îi descrie.

V. Potașov nu și-a dat osteneala de a pătrunde adânc în viața studențimii pe care o descrie, de a aprofunda logica acțiunilor eroilor săi, de a stabili legătura dintre vorbele și faptele lor. Spectatorul nu crede că diverșii Volodea, Costea, Tania, Nadia, Mașa, Liusia, flecari, încrezuți și mărginiți, pe care-i înfățișează piesa, sunt oameni sovietici înaintați, studenți, comsomoliști. Toate discuțiile dintre principalele personaje pozitive — Costea și Volodea — se duc într'un stil banal, menit să stârnească râsul unui auditoriu neexigent. Fetele sovietice, pe care le prezintă piesa, — Tania și Liusia — îi sunt antipatice spectatorului prin periculoasa lor auloîncredere și prin înfumurarea lor. Și acestea sunt, după părerea autorului, figurile pozitive !

În piesa lui V. Potașov se face încercarea de a se lega într'un singur tot preocupările de ordin universitar și cele sentimentale ; dar pe cât de palid este prezentată viața de toate zilele a studenților, pe atât de lipsită de viață, lipsită de suflet, calculată deasemeni pentru a stârni râsul ieftin al publicului, este și prezentarea relațiilor dintre personaje. Scenele burlești, în care autorul încearcă să redea efuziunile lirice ale unor inimi tinere, ne provoacă un sentiment de des gust-

Căutând să satisfacă gusturile primitive, încălcând adevărul vieții, înjosind chipul omului sovietic, autorul duce cu rapiditate acțiunea spre un desnodământ "fericit", lipsit de orice logică, grotesc, absolut nejustificat.

Am fi renunțat să vorbim despre piesa lui Potașov, dacă ea nu ar fi un rebut dramaturgie tipic și dacă nu și-ar fi găsit loc pe scena multor teatre.

Partidul ie-a arătat de nenumărate ori dramaturgilor noștri că o temă aciua-

lă și arzătoare nu poate răscumpăra nivelul ideologic și artistic inferior al unei lucrări.

Starea nesatisfăcătoare din domeniul dramaturgiei se mai explică, în bună parte, prin faptul că mulți scriitori și critici sovietici ca și unii colaboratori ai Comitetului pentru Artă și ai Uniunii Scriitorilor Sovietici au avut, până de curând, o concepție greșită asupra unor probleme de teoria și practica realismului socialist, mai cu seamă asupra problemei conflictului, ca bază a operei dramatice. Unii dintre scriitori și critici declarau că până și cuvântul „conflict” trebuie dat uitării, atunci când este vorba de societatea sovietică.

Se repeta în fel și chip afirmația absurdă că, în societatea sovietică, nu ar exista conflicte, că singurul tip de conflict, care s'a mai păstrat în viața noastră, ar fi conflictul dintre bine și mai bine. În locul unei profunde cercetări creatoare a vieții și în locul oglindirii ei veridice în opere desăvârșite ca formă artistică, scriitorii care s'au lăsat antrenați de această dăunătoare absurditate s'au ocupat să scrie „opere” superficiale, au creat situații șablon, conflicte închipuite, între direcții înapoiți ai uzinelor și masa muncitorilor sau între președinții înapoiți ai colhozurilor și colhoznici; aceste situații emigrau dintr'o piesă în alta, dintr'un roman în altul, provocând iritarea legitimă a spectatorului și a cititorului sovietic. Lucrările create pe baza absurdei „teorii” a lipsei de conflicte, înfrumusețau în chip inevitabil realitatea și nu-i înarmau pe cititori și pe spectatori în lupta împotriva greutăților, în lupta împotriva rămășițelor capitalismului în conștiința și în viața oamenilor sovietici.

Una dintre cerințele fundamentale ale realismului socialist este aceea de a înfățișa veridic viața în desvoltarea ei revoluționară. „Ferească dumnezeu să ne molipsim de boala fricii de adevăr, — ne învață tovarășul Stalin. — Bolșevicii între altele, se deosebesc de toate celelalte partide și prin faptul că nu se tem de adevăr, nu se tem să privească adevărul în față, oricât de amar ar fi el” (Opere, voi. 12, pag. 9; ed. P.M.R., pag. 19). Această înțeleaptă indicație a lui Stalin a fost dată uitării de unii dramaturgi și critici.

După cum se știe, lupta contrariilor formează conținutul interior al procesului desvoltării. În viață se desfășoară în permanență lupta între ceea ce moare și ceea ce se naște, între ceea ce și-a trăit traiul și ceea ce se desvoltă, între ceea ce e vechi și ceea ce e nou. Se înțelege, în societatea socialistă, această lege acționează altfel decât în societatea împărțită în clase antagoniste. În societatea pe clase, ceea ce e nou se naște și-și cucerește dreptul la existență în procesul unei încordate lupte de clasă. În societatea socialistă nu există clase antagoniste. Dar aceasta nu înseamnă că, la noi, ceea ce e nou se afirmă dela sine, fără luptă, fără contradicții, fără conflicte. La noi există lupta, deoarece ceea ce moare nu vrea să moară pur și simplu, ci luptă pentru existența sa. Lupta dintre ceea ce e nou și ceea ce e vechi are loc și în societatea sovietică, dar nu în forma luptei de clasă, ci în forma criticii și autocriticii. Oglindind veridic viața, scriitorii sovietici trebuie să desvăluie, prin mijloacele artei, această nouă lege dialectică a desvoltării societății sovietice.

Numai urând din tot sufletul și cu toată conștiința sa rămășițele capitalismului, scriitorul poate să demaște falimentul moral al oamenilor înapoiți ai timpului nostru, indiferent cum se manifestă această înapoiere: practicism îngust sau fantezii lipsite de bază, frică față de tot ce e nou sau agitație sterilă, carierism sau burocratism. Luptând pentru triumful a ceea ce e nou, sovietic, comunist, scriitorii trebuie să demaște pe purtătorii inerției și ai rutinei, care împiedică înaintarea spre comunism. Arătând forța de neînving a ceea ce e nou și pieirea inevitabilă a ceea ce e vechi, scriitorii sovietici trebuie să contribuie la lupta crâncenă și neîmpăcată, pe care partidul lui Lenin și Stalin o duc împotriva rămășițelor capitalismului.

Dar mulți scriitori sovietici nu pun la temelia lucrărilor lor conflictele adânci

ale vieții. Dacă ar încerca cineva să judece numai după aceste lucrări, el și-ar forma o impresie greșită : la noi, toate sunt bune, totul e ideal, nu există niciun fel de conflicte. Probabil că acești scriitori își închipuie că ei nu sunt obligați să critice ceea ce este prost, negativ în viața noastră.

Este o profundă greșala de a înțelege în acest mod sarcinile artei. Partidul ne arată că la noi nu toate sunt ideale, că există la noi tipuri negative, că există destule rele în viața noastră și destui oameni falsi. Nu trebuie să ne fie teamă de a arăta lipsurile și dificultățile. Trebuie să lecuim lipsurile. Avem nevoie de Gogoli și de Scedrini. Acolo unde nu există mișcare, unde nu există dezvoltare, nu sunt nici lipsuri. Dar noi ne dezvoltăm și progresăm ; deci, există la noi și dificultăți și lipsuri. Scriitorii trebuie să arate conflictele adânci ale vieții : fără aceasta, nu poate exista nici literatură, nici artă.

Majoritatea scriitorilor și a criticilor sovietici a întâmpinat cu multă bucurie și recunoștință critica justă și profundă a „teoriei” lipsei de conflicte, care împiedica dezvoltarea fecundă a artei sovietice. Dar anumiți tovarăși s'au situat pe o poziție neprincipială în această problemă, căutând să-și justifice propriile lor greșeli, din trecut.

Astfel, scriitorul N. Virta a publicat, la timpul său, în gazeta „Sovietscoe Icusstvo” articolul „O lucrare care cuprinde marele adevăr al vieții”, în care analiza filmul „Medicul de țară”. N. Virta afirma, în articolul său, că acest film ar dovedi lipsa de conflicte din viața noastră, că viața în societatea sovietică nu permite conflictului dintre rămășițele capitalismului din conștiința oamenilor și conștiința comunistă să se transforme într'un conflict dramatic complex și îndelungat, că la noi conflictul ar fi înlocuit printr'un fel de „torent al vieții”, etc. Când presa de partid a criticat „teoria” lipsei de conflicte, N. Virta, nu numai că nu și-a recunoscut greșelile, dar a și adoptat o poziție ofensivă, declarând că el este o victimă a „slujbașilor” care au pus frâu dramaturgiei. N. Virta a publicat, în paginile aceleiași gazete „Sovietscoe Icusstvo” articolul „Să vorbim sincer...”, în care afirma că „teoria” dramaturgiei lipsite de conflicte ar fi apărut ca o urmare a faptului că critica noastră și colaboratorii comisiunilor de repertoriu ar fi tăiați „tot ce e viu, tot ce e veridic, ascuțit, proaspăt, nestandardizat”.

Articolul lui N. Virta și articolul lui I. Selvinschi, apărut după aceea în aceeași gazetă „Sovietscoe Icusstvo”, au prezentat într'o lumină falsă adevărata stare de lucruri din dramaturgie și au constituit o încercare de a arunca în spatele altora vina pentru propriile lor greșeli.

Afirmațiile lui N. Virta pot trezi la unii dramaturgi, care au scris mai înainte piese puțin reușite, ideea că ei vor putea acum să strecoare aceste lucrări vechi, că a sosit timpul, poate, să se revizuiască unele aprecieri negative îndreptățite din trecut. Există și unii care își închipuie că ne putem gândi acum și la unele reconsiderări ale vechilor lucrări ale lui Zoscenco, deoarece el a înfățișat, cică, laturile negative ale vieții noastre. Aceste puncte de vedere nu au nimic comun cu adevăratele sarcini ale literaturii și ale criticii sovietice. Căci în vechile sale scrieri, Zoscenco nu apare ca un om care încearcă, printr'o satiră ascuțită, să combată neajunsurile din viața noastră, ci ca un pamfletar care ponegrește realitatea noastră, care o denaturează prin prezentarea unilaterală a părților umbrite ale vieții, condensate la extrem, ca unul care a scris neadevăruri despre oamenii sovietici.

Scriitorii sovietici trebuie, înainte de toate, să oglindească veridic viața în toată complexitatea ei. În viață mai există oameni care nu s'au eliberat de rămășițele capitalismului : oportuniști, lingușitori, fățarnici, birocrați, mincinoși, etc. Între aceștia și oamenii sovietici înaintați există un conflict, care nu poate fi rezolvat decât în urma unei lupte crâncene și neîmpăcate. Această luptă este grea, cere o mare încordare de forțe, este foarte complexă și adeseori se poate prelungi. Dar în viața sovietică, înving întotdeauna oamenii sovietici înaintați. Ei au învins, înving și vor

r
 învinge, deoarece ei întrupează tot ce este mai bun în societatea noastră, deoarece ei se bucură de sprijinul partidului și al Statului Sovietic. Deaceia scriitorul care tinde să reprezinte adevărul vieții, atunci când înfățișează un conflict ascuțit, când îl prezintă pe dușman puternic, nu poate, în același timp, să-i prezinte pe oamenii sovietici înaintați, care combat dușmanul, ca fiind lipsiți de personalitate, mediocri, nehotărâți și plângăreți. Aceasta l-ar duce la denaturarea adevărului vieții. Căci, în realitatea noastră, dușmanului i se opun oamenii sovietici, puternici, plini de viață, oameni de o deosebită forță de caracter, firi active și realiste, trăsături care determină superioritatea lor față de dușman. Numai atunci scriitorii sovietici își vor îndeplini sarcina de răspundere și de onoare care le stă în 'ață, când vor arăta modul cum, în luptă, în înfrângerea dificultăților, în ciocnirile crâncene, se formează caracterele puternice și pline de vigoare ale oamenilor sovietici care construiesc societatea comunistă.

Multe neajunsuri și lipsuri, caracteristice pentru literatură, se întâlnesc și în dramaturgia cinematografică.

După hotărârile C.C. al P.C. (b) al U.R.S.S. asupra problemelor ideologice, cinematografia sovietică a creat, în diferite genuri, o serie de lucrări interesante. Dar cinematografia nu satisface în suficientă măsură exigențele sporite ale poporului nostru. Este foarte îngrijorător faptul că, în anul acesta, au fost distinse cu premiul Stalin de gradul I și II numai trei filme („Taras Sevcenco”, „Cavalerul Stelei de Aur” și „Minerii Donețului”). Aceasta ne arată serioasa rămânere în urmă a cinematografilei, care este arta cea mai apropiată masselor. Care este cauza acestei rămăneri în urmă? Ea stă în faptul că mulți scenariști au uitat de conflict, care este resortul motor al oricărei lucrări dramatice și au început — cu sau fără voia lor — să zugrăvească viața într'un chip denaturat, concentrându-și atenția îndeosebi asupra fenomenelor ei luminoase, sărbătorești, care, în realitate, apar numai ca rezultat al luptei aprige și încordate împotriva a tot ce și-a trăit traiul. „Teoria” lipsei de conflicte, care duce la simplism, a exercitat o serioasă influență chiar asupra unora dintre cele mai bune filme, scăzându-le nivelul ideologic și artistic.

Să luăm o producțiune a artei cinematografice, cum este filmul „Minerii Donețului” distins cu Premiul Stalin. E un film bun. Regisorul, autorii scenariului, actorii, pictorii au reușit să arate în mod convingător, cum s'au schimbat condițiile de muncă ale minerilor în țara noastră, cum se introduce din ce în ce mai mult mecanizarea în această ramură grea a muncii omenești, cum partidul și guvernul se îngrijesc de mineri, să arate onorurile și cinstea cu care este înconjurat un simplu miner în țara noastră. Dar în multe scene ale acestui film, tema eroică a muncii subterane este prezentată atenuat, ca să spunem astfel, cu mânuși. Spectatorul vede o mină, care seamănă mai mult cu o stațiune de metrou bine amenajată din zilele noastre. Mese gigantice în săli de marmoră albă, acoperite cu tot felul de bucate și sticle de șampanie, nunți de mineri, homerice prin proporțiile lor, apar prea mult pe primul plan, umbrind munca de zi cu zi a minerilor. Dar minerii vor să vadă marele adevăr al muncii lor eroice, care cere o mare încordare a forțelor intelectuale și fizice, chiar atunci când, după indicațiile părintești ale tovarășului Stalin, se face tot posibilul pentru a o ușura. Dacă filmul „Minerii Donețului” ar arăta mai profund și mai expresiv dificultățile și ar desvălui într'un mod mai convingător procesul înfrângerii acestor greutăți, proces în cursul căruia se oțlesc caracterele oamenilor, acest film, ca și multe altele, ar avea mult mai mult succes la spectatori și ar exercita asupra lor o influență incomparabil mai puternică. Această atenuare se lasă și mai mult simțită în unele filme cu tematică colhoznică, cum ar fi „Vara îmbelșugată”.

La noi nu se acordă nicio atenție dezvoltării genului de film de aventuri. Se știe că filmele sovietice „Victoria spionului” și „Oameni curajoși”, care nu sunt lipsite de defecte, dar care sunt construite pe un subiect temeinic, au fost întâmpinate

cu multă căldură de spectatorul sovietic. Aceste filme au dovedit că un subiect captivant poate să se îmbine cu un conținut înălțător, poate deveni o bază pentru a prezenta romantismul luptei pe care o duc oamenii sovietici împotriva dușmanului, pentru desvăluirea puternicelor trăsături de caracter ale contemporanilor noștri. Oare viața noastră ne oferă puține materiale pentru a crea filme sovietice de aventuri cu subiecte palpitante ? Oare natura măreață a taigiei siberiene, a Extremului Orient, a munților Altai sau Tian-Șan, a Pamirului, a Caucazului, a Uralului, oare variata lume vegetală și animală din aceste regiuni ale patriei noastre nu merită să fie arătate în filme, care să îmbine un subiect atrăgător cu cunoașterea măreției și bogăției Țării Socialismului, cu prezentarea caracterelor eroice și active ale oamenilor sovietici ?

Condiția cea mai importantă pentru crearea unui film bun este calitatea ideologică și artistică superioară a scenariului, deoarece scenariul este o piesă pentru cinematograful, o producțiune dramatică menită a fi transpusă pe ecran. Avem numeroase exemple de colaborare creatoare reușită între scriitorii sovietici și cineaști. Dar, în prezent, scriitorii sovietici participă prea puțin la dezvoltarea acestei arte, cea mai apropiată de masse. Unele scenarii scrise de scriitori sovietici, sunt departe de a putea satisface exigențele spectatorilor noștri. Scriitorii sovietici trebuie să tragă concluziile cuvenite din faptul că filmele slabe, respinse de popor, au fost create, de regulă, după scenarii literare proaste, inferioare din punct de vedere ideologic și artistic. Scriitorii sovietici care lucrează în domeniul dramaturgiei cinematografice trebuie să-și dea seama de răspunderea lor pentru starea de lucru din acest important sector al muncii noastre ideologice.

Poporul sovietic așteaptă din partea celor care lucrează în domeniul artei lucrări care să reflecte viața multilaterală a minunatei noastre țări, care să le ofere bucurie, care să-i îndemne să înainteze, care să trezească cele mai bune gânduri și sentimente ale oamenilor sovietici.

Anul 1951 s'a scurs sub semnul luptei poporului sovietic pentru avântul continuu al economiei și al culturii socialiste. O construcție fără precedent în istorie, o gigantică ofensivă împotriva naturii au adus la ordinea zilei noi sarcini ale economiei naționale, noi oameni capabili să realizeze genialele planuri staliniste.

Construcția hidrocentralelor dela Cuibășev, Stalingrad și Cahovca, construirea canalelor Volga-Don, Turcmen și din Crimeea de Nord, ne arată ce fapte eroice este capabil să săvârșească omul sovietic sub conducerea partidului lui Lenin și Stalin. A zăgăvi pe acest erou în toată măreția lui, constituie una dintre cele mai nobile sarcini ale scriitorilor sovietici. În cursul ultimului an, numeroși scriitori sovietici au făcut călătorii de studii la marile construcții ale comunismului. În presă au apărut o serie de schițe, poezii, consacrate acestor uriașe construcții ale epocii noastre. Dar nu s'a scris încă nicio singură poezie, nicio singură povestire, care să-l emoționeze într'adevăr pe cititor prin perfecțiunea ei artistică, prin profunzimea ei ideologică ; nu există niciun poem, nicio nuvelă, niciun roman remarcabil despre transformatorii naturii, despre muncitorii, inginerii și tehnicienii-care lucrează la marile construcții ale comunismului. Gorki a spus că realitatea noastră este monumentală și ne-a îndemnat să creem pânze mari, generalizări epice. Scriitorii sovietici nu îndeplinesc încă acest testament, lăsat de marele întemeietor al realismului socialist.

Ar fi o greșală să ne închipuim că scriitorii sovietici ar evita să scrie despre clasa muncitoare. În 1951, au apărut mai multe lucrări închinete acestei teme : Boris Gorbатов a publicat prima carte a romanului „Donbasul”, A. Avdeenco a publicat „Munca”, Olga Ziv a publicat „Ora supremă” etc.

Dintre lucrările consacrate clasei muncitoare sovietice, create în ultima vreme, se distinge romanul „Familia Jurbin”, scris de tânărul scriitor din Leningrad V. Cocetov. În acest roman, viața unei vechi familii de muncitori din construcțiile

navale este prezentată într-o continuă împletire între cea „particulară” a membrilor ei și uzină, în legătură strânsă cu activitatea lor socială și din producție.

Dar, cu toate realizările serioase obținute în dezvoltarea temelor privind clasa muncitoare și țărănimea colhoznică, lucrările multor scriitori care ne povestesc despre muncitori și colhoznici, au un defect comun : ele îi arată pe eroi într-un mod unilateral, numai în producție. Tehnica, întrecerile, planul de producție îi pun ades în umbră pe oamenii vii, care și-au însușit tehnica, participă la întreceri și luptă pentru îndeplinirea planului de producție.

Oamenii sovietici desfășoară o vastă activitate social-politică, studiază, merg la teatru, discută cu prietenii lor despre cele mai importante probleme ale vieții, cugetă asupra problemelor familiei, ale moralei noi, ale relațiilor dintre oameni, se bucură și se întristează, iubesc și urăsc. Dar unii dintre scriitorii noștri limitează câmpul atenției lor creatoare numai la orele pe care oamenii sovietici le consacră muncii propriu zise. Unii scriitori și critici au o atitudine disprețuitoare pentru tot ce este dincolo de cadrul muncii sociale, îl denumesc „cotidian” și nu-i acordă nicio atenție. Treptat, unii dintre scriitori au eliminat, sau aproape au eliminat din sfera intereselor vieții, tot ce nu se leagă direct de activitatea de producție, sărăcind în felul acesta lucrările având la bază material din viața clasei muncitoare.

Adversarii „cotidianului” au uitat și cele mai bune tradiții ale literaturii clasice ruse. Să ne aducem aminte de romanul în versuri al lui Pușkin „Evghenii Oneghin”. Poetul a zugrăvit cu atâta veridicitate și adâncime toate aspectele vieții și ale psihologiei vieții eroilor săi, încât Belinski a socotit că poate denumi această operă o „enciclopedie a vieții rusești”. Să ne amintim cât de multilateral au zugrăvit viața eroilor lor Lev Tolstoi și ceilalți scriitori clasici ruși. Și aceasta i-a ajutat să desvăluie toate aspectele din tabloul vieții contemporanilor lor, să prezinte mai complet, mai precis caracterele oamenilor.

Nu trebuie să uităm că zugrăvirea veridică a vieții contribuie la educarea comunistă a oamenilor. Căci în viața de toate zilele se manifestă mai limpede ceea ce împiedică progresul nostru, ceea ce reprezintă o rămășiță a trecutului blestemat, ceea ce trebuie nimicit. Desvăluind neajunsurile vieții noastre, care se manifestă în traiul de toate zilele, scriitorul contribuie la înaintarea poporului nostru pe drumul comunismului.

Deasemeni, se înțelege că atenția pentru viața de toate zilele nu trebuie să alunge din lucrările artiștilor noștri prezentarea activității de producție a omului sovietic. Ar fi o eroare dintre cele mai mari, dacă am înlocui o exagerare — prezentarea oamenilor muncii numai în producție — printr-o altă exagerare — prezentarea eroului numai în viața lui personală. O lucrare vie despre un contemporan al nostru, ziditor al comunismului, poate fi creată numai atunci când îl vom descrie și în producție și în viața lui personală, în toate sferile activității omenești, deoarece cerința fundamentală a realismului socialist este de a da tablouri veridice, istoric concrete ale vieții.

Scriitorii sovietici îi ajută prea puțin pe compozitori să creeze opere muzicale de mari proporții. În anul curent, numai o singură operă — „Cântărețul libertății”, de compozitorul eston E. Kapp — a fost distinsă cu premiul Stalin de gradul II.

Partidul îi cheamă pe compozitori să creeze opera sovietică clasică. Hotărîrea CC. al P.C. (b) al U.R.S.S. „Despre opera „Marea prietenie” de V. Muradeli” a condamnat orientarea formalistă în muzica sovietică, deoarece aceasta este anti-populară și duce, de fapt, la lichidarea artei muzicale. În anii următori, compozitorii sovietici au creat numeroase lucrări interesante. Dar nici până astăzi nu s'au tras toate concluziile necesare din această Hotărîre. Unii compozitori și autori de librete au înțeles că lupta împotriva formalismului înseamnă o renunțare la o înaltă măiestrie, înseamnă a apăsa pe primitivism și pe simplism. O asemenea operă

slabă și primitivă este, bunăoară, „Din toată inima”, d. G. Jucovski, care a fost pe drept cuvânt condamnată de opinia publică sovietică.

Oare numai compozitorii sunt vinovați de această stare de lucruri? Bineînțeles că nu. După cum teatrul nu poate monta un spectacol bun, dacă nu are o piesă de valoare, după cum nu se poate crea un film emoționant dacă nu există un scenariu corespunzător, tot 'astfel nu se poate scrie o operă adevărată, dacă nu există un libret bun. Compozitorii au pus deseori în fața scriitorilor problema unei colaborări rodnice, pentru crearea unor spectacole muzicale monumentale, adresate masei largi populare. Dar până acum scriitorii i-au ajutat prea puțin. Compozitorii și scriitorii nu au dat încă o operă sovietică clasică despre contemporanii noștri.

Poporul sovietic așteaptă nu numai producțiuni muzicale monumentale, care să fie vrednice de el, dar și noi cântece, scrise cu talent. În ultimii ani, poeții sovietici au creat, împreună cu compozitorii, numeroase cântece bune, îndeosebi cântece despre lupta pentru pace. Dar încă nu au fost scrise cântece, în care omul sovietic să găsească și delicateța lirică a sufletului său și mândria sa de ziditor al unei lumi noi, și dragostea sa fierbinte de Patrie. În schimb, în anii de dinainte de război și în timpul războiului au fost scrise multe cântece, cum sunt „Cântecul Patriei”, „Katiușa”, „Războiul sfânt” și multe alte melodii frumoase și pline de sentiment, care oglindesc gândurile și năzuințele minunatului nostru popor.

*

Poporul sovietic, care merg. înainte spre comunistă, se dezvoltă cu repeziune. Exigențele cititorului și - ie spectatorului față de opera de artă au crescut nemăsurat. Ceeace-l satisfacă' pe omul sovietic acum un an-doi, nu-l mai poate mulțumi astăzi. El are mar' exigențe, atât față de adâncimea ideologică, cât și față de măestria artistică a opeiilor de artă. Omul sovietic vrea ca arta să nu se limiteze numai a se ține la nivelul dezvoltării lui, ci să-i și ajute pe oamenii noștri să înainteze „să progreseze pentru a cuceri noi înălțimi ale culturii. Multe lucrări ale literaturii sovietice nu satisfac încă aceste legitime cerințe.

Pentru a îndeplini sarcinile uriașe puse în fața tuturor celor care activează în domeniul artelor, scriitorii sovietici trebuie să studieze profund viața, să-și ridice mereu nivelul ideologic și să-și desăvârșească măestria artistică.

Progresul artei sovietice este împiedecat, până în prezent încă, de putreda „teorie”, pe care nu au părăsit-o încă unii scriitori, teorie care susține că cea mai importantă sarcină a artistului este de a găsi o temă bună contemporană și de a prezenta de pe poziții ideologice juste.

Adepții acestei „teorii” consideră problemele măestriei artistice drept o chestiune secundară. „Las' să se ocupe de aceasta formalistii.” De aceea, unii scriitori și critici acordă o atenție cu totul insuficientă problemelor măestriei artistice. Acest lucru se manifestă deosebit de limpede în domeniul poeziei. Versurile unor anumiți poeți se citesc greu : ele amintesc de un articol prost sau de un raport birocratic versificat. Ele nu conțin nici sentimente adânci, nici impresii vii, nici imagini care să se întipărească în memorie. Ele nu-l emoționează pe cititor, ci îi provoacă doar o îndreptățită enervare.

Desigur, actualitatea temei are o importanță imensă. Un adevărat artist sovietic nu se poate ține departe de rezolvarea temelor actuale, nu poate să nu le prezinte de pe pozițiile concepției celei mai înaintate despre lume — altminteri, el ar încălca adevărul vieții. Dar problema măestriei artistice nu este cătuși, de puțin secundară. E timpul să înțelegem că disprețul față de măestrie nu reduce numai nivelul artistic, dar și nivelul ideologic al unei opere. O lucrare inferioară din

punct de vedere artistic, adică o lucrare în care figurile sunt puțin expresive, poziția neclară, limba neîngrijită, etc. nu va fi bine primită de cititor, nu-i va desvălui noi aspecte ale vieții, nu-l va ajuta în lupta pentru comunism, oricât de bune ar fi ideile pe care a vrut autorul să le introducă în această lucrare. Artă aparține poporului și slujește poporului. Un scriitor care are o atitudine disprețuitoare față de problemele măestriei nu poate îndrăzni să aspire la înaltul titlu de scriitor al poporului, de inginer al sufletelor omenești. Și poporul își va întoarce fața dela el. Unui arhitect sau unui inginer prost i se poate oare încredința construcția unei clădiri? Cu atât mai puțin i se poate încredința unui scriitor prost misiunea de a participa la construirea „cetății invizibile”, a cetății sufletului poporului.

În rândul oamenilor de artă sovietici mai există o altă exagerare: unii dintre ei mai sunt hipnotizați de noțiunea „inovației”. Și anume, ei concep inovația în mod cu totul exterior, ca o sumă de noi procedee, necunoscute încă altor artiști. Adepții acestor teorii cred că fiecare operă nouă a artei sovietice trebuie să fie neapărat inovatoare numai prin procedeele ei. Dar nu orice inovație poate fi recunoscută drept o adevărată inovație. Cei mai mari artiști sovietici, Gorki și Maiovski, care au oglindit veridic și limpede lupta revoluționară și viața nouă a poporului nostru, au creat opere minunate, sprijinindu-se pe cele mai bune tradiții ale artei clasice. Aceste opere îl uimesc pe cititor, atât prin profunzimea ideilor pe care le exprimă, cât și prin perfecțiunea măestriei artistice, deoarece ele oglindesc veridic și cu mult talent realitatea în dezvoltarea ei revoluționară și contribuie la educarea oamenilor muncii în spiritul marilor idealuri ale comunismului. Așa numita inovație a formalistilor are un caracter cu totul diferit. Adepții acestei „școli” nici nu s'au gândit să oglindească veridic viața, ci s'au străduit să-l uluiască pe cititor cu artificii verbale. Se înțelege dela sine că orice „originalitate” forțată, orice schimonoseli și artificii sunt tot atât de departe de adevărata inovație, cât sunt de departe de arta adevărată lucrările lipsite de fond ale formalistilor. Adevărații artiști nu au considerat niciodată inovația drept un scop în sine. Ceeace e nou trebuie să fie mai bun decât ceeace e vechi, căci numai astfel își câștigă dreptul la existență.

Toți scriitorii sovietici trebuie să înțeleagă că lupta pentru un nivel ideologic înalt și pentru măestria artistică este lupta pentru caracterul popular al literaturii sovietice, pentru întărirea influenței ei asupra masselor. Este vrednic de titlul de inginer al sufletelor omenești numai acel scriitor sovietic care, oglinzind viața poporului, îl ajută să înainteze. Poporul nostru s'a dezvoltat nemăsurat de mult. „...Partidul și Statul — arată hotărârea C.C. al P.C. (b) al U.R.S.S. „Despre filmul „Viața cea mare” — vor educa și în viitor în popor bunul gust și o înaltă exigență față de operele de artă”.

Literatura și critica sovietică au multe lipsuri serioase. Partidul și tovarășul Stalin ne-au pus în mână o armă de luptă invincibilă împotriva oricărui fel de lipsuri: critica și autocritica bolșevică. Partidul ne învață că fără critică orice organizație poate să putrezească, fără critică orice boală poate să se înrădăcineze adânc în organism și va fi greu să o vindecăm. Omul care se teme de critică este un laș vrednic de dispreț. Fără critică nu există progres. Discuții ample bine pregătite asupra celor mai importante probleme ale literaturii și ale artei îi vor ajuta pe scriitorii și pe criticii noștri să biruie lipsurile serioase din munca lor și să creeze opere de valoare, necesare poporului.

Trbuie să demascăm cu hotărâre pe acei activiști din domeniul literaturii, care pun la baza relațiilor dintre ei interesele prietenești, iar nu interesele cauzei noastre. „Un asemenea liberalism, — arată Hotărârea C.C. al P.C. (b) al U.R.S.S. din 14 August 1946, — în care interesele poporului și ale statului, interesele educării juste a tineretului nostru sunt jertfite de dragul relațiilor de prietenie și în care critica este înăbușită, lac ca scriitorii să înceteze de a se mai perfecționa, să piardă

conștiința responsabilității lor față de popor, față de stat, față de partid, să înceze de a mai progresa".

Este în afară de orice îndoială că datorită criticii ascuțite a partidului, datorită grijii părintești a tovarășului Stalin, oamenii de artă sovietici vor găsi în ei forța creatoare pentru a rezolva sarcinile noi și mai grele, puse acum în fața lor. Să ne amintim de anul 1946. Ca niciodată înainte, Partidul a criticat atunci cu exigență și asprime lipsurile și greșelile serioase ale artiștilor din diversele domenii ale artei. Artiștii de pe tărâmul artei au găsit în ei forța de a aprecia în mod real situația și de a găsi cauzele dela care proveneau lipsurile și greșelile de atunci.

Partidul a indicat un program larg pentru dezvoltarea mai departe a artei sovietice. Literatura sovietică a răspuns partidului, a răspuns poporului cu opere serioase, bogate în conținut, pline de spiritul actualității noastre.

După cum se știe, dramaturgia are trăsăturile ei specifice. Pentru a înțelege pe deplin o piesă, nu e suficient să o citim, ca pe un roman sau o poezie, ci trebuie să o vedem pe scenă. Deaceia, dezvoltarea dramaturgiei este posibilă numai cu condiția unei strânse colaborări a dramaturgului cu teatrul. În ultimii ani, legătura dintre dramaturg și teatru a slăbit mult; trebuie neapărat să o consolidăm prin toate mijloacele. În această direcție se iau la noi de pe acum măsuri serioase. Dar unii scriitori cred în mod greșit că întărirea legăturilor între teatru și dramaturgie exclude controlul pe care Comitetul pentru artă trebuie să-l exercite asupra muncii lor. Acest mod primitiv, anarhic, de a pune problema nu poate, bineînțeles, contribui la rezolvarea justă și creatoare a importantelor sarcini care stau în fața oamenilor de artă sovietici.

Dramaturgia noastră numără în rândurile ei un detașament numeros de dramaturgi sovietici talentați, experimentați, care nu și-au epuizat forțele creatoare. În fiecare an vin mereu oameni noi în dramaturgie. În această perioadă grea a existenței sale, dramaturgia trebuie să apeleze la scriitorii specializați în alte genuri, care să o ajute să îndrepte lucrurile în producția teatrală de azi. Noi avem toate posibilitățile pentru a răspunde, în sfârșit, la Hotărîrea partidului „Despre repertoriul teatrelor dramatice și despre măsurile pentru îmbunătățirea lui”, cu un val de piese sovietice noi și pline de calitate, care să-i permită fiecărui teatru sovietic să monteze două până la trei piese pe an, piese cu o tematică de stringentă actualitate, piese scrise cu mult talent, profunde clin punct de vedere ideologic și desăvârșite din punct de vedere artistic.

Suntem în stare să lichidăm și rămânerea în urmă din domeniul cinematografiei. Trebuie să voim numai să înfrângem inerția. Căci și în cinematografie există maeștri, care știu și pot să scrie. Și în cinematografie există o suficientă rezervă de experiență, concretizată într-o întreagă bibliotecă de scenarii remarcabile, după care au fost create în Uniunea Sovietică filme minunate, care au străbătut în triumf lumea întreagă. Posedând o asemenea experiență, posedând cadre de scenariști, lărgind cu hotărîre aceste cadre prin atragerea unor scriitori talentați, vom reuși să lichidăm „gâtuirea” și în domeniul cinematografiei.

Scriitorii sovietici nu au dreptul de a rămâne în urmă nici în dramaturgie, nici în dramaturgia cinematografică, nici în dramaturgia muzicală, nici în crearea versurilor pentru cântece. Ei trebuie să ajute prin toate mijloacele la dezvoltarea artelor înrudite, cum sunt teatrul, cinematografia și muzica.

Literatura sovietică dispune de o bogată experiență creatoare. În toate genurile ei există opere, inovatoare prin natura lor, intrate în fondul de aur al culturii noi, socialiste. În toate literaturile frățești ale U.R.S.S. au crescut mari detașamente de maeștri talentați ai cuvântului.

Bazându-se pe uriașa experiență creatoare, puternici prin cele mai bune tra-

„...precursorii», lor - scriitorii cUsici - **oamenii** de litere ș „™ « **pot** și

„...noastră”

Din „Bolșevic”, No. 9/1952

SERGIU FĂRCĂȘAN

DOUĂ CRONICI LITERARE LIPSITE DE PRINCIPIALITATE

Revista „Viața Românească” și-a câștigat prețuirea cititorilor, publicând o serie de noi opere literare valoroase — romane, poeme, piese de teatru, etc. În paginile revistei continuă totuși să apară unele materiale greșite, neprincipiale. Astfel, sunt cronicile literare intitulate „Zile slăvite” de Aurel Martin și „Ceva despre fluvii, meandre și bălți” de Eugen Campus, amândouă publicate în revista „Viața Românească” (respectiv numerele 3 și 2).

Articolul „Zile slăvite” își propune să analizeze volumul de versuri cu acelaș titlu al poetului Eugen Frunză. Era de așteptat ca în articol să vibreze acea dragoste caldă cu care oamenii muncii întâmpină succesele literaturii și artei noastre. Volumul „Zile slăvite” merită din plin o asemenea prețuire. În poeziile din acest volum sunt oglindite artistic evenimente însemnate din viața poporului muncitor, răsună dragostea poporului față de viața nouă din țara noastră și față de oamenii sovietici, care ne ajută să zidim socialismul. Poezia lui Eugen Frunză se remarcă deasemeni și poate servi de exemplu multor poeți, prin spiritul ei combativ și satiric, prin înverșunarea față de provocatorii de război, prin sarcasmul cu care îi demască, prin humorul ei, — calități care își trag seva din conștiința imensei superiorități morale a oamenilor muncii. Poeziile din acest volum au un puternic caracter popular, se adresează cititorului direct, cu vigoare și cu sinceritate, într-o formă poetică simplă și clară, capabilă să producă emoții puternice.

Toate aceste merite fac poezia lui Eugen Frunză să se bucure de un bine-meritat succes în masele de cititori. Dar cronica „Viații Românești” nu ține seama de aceste calități, care precumpănesc în volum, nu vede ce e predominant și valoros, ce e nou și contribuie la mersul înainte al poeziei noastre, ce merită să fie dat ca exemplu. Fără a ține seamă de realitatea evidentă, autorul cronicii neagă progresul realizat de Eugen Frunză față de poeziile sale mai vechi.

Poezii valoroase cum sunt „Un om și uli frate sovietic”, „Cearta”, „Pentru anii cu flori și rod”, „Pune-oi dorul în cărbuni”, „Să bați codrii” ș.a. nu au parte de niciun cuvânt bun din partea colaboratorului „Viații Românești”, ba chiar sunt trecute sub tăcere.

După ce a pregătit astfel terenul, cronicarul se năpustește asupra unor poezii, cu un întreg șir de critici, dintre care multe făcute de pe o poziție formalistă. Așa se petrec lucrurile cu poezia „Act de acuzare” una dintre creațiile valoroase ale poeziei noastre din ultima vreme. Poezia „Act de acuzare” demască cu înflăcărare, adeseori cu accente adânc răscolitoare, atrocitățile săvârșite de imperialiștii americani în Coreea. Această poezie, caracterizată prin forța de exprimare a ideilor și

sentimentelor și printr'un ridicat nivel al formei artistice, e pomenită în treacăt de cronicar ca exemplu de „*simplă versificare a unor fapte bine cunoscute*”! O asemenea apreciere nedreaptă și ponegritoare nu se poate să nu indigneze pe cititori.

Marile calități ale culegerii de versuri „Zile slăvite” nu scuză totuși o serie de lipsuri. Unele poezii sau versuri, îndeosebi dintre acelea care cântă viața și faptele oamenilor muncii din țara noastră, nu sunt reușite. Aceasta se datorește faptului că poetul nu a avut o legătură directă, destul de strânsă, cu marele izvor de poezie — realitatea, cu fabricile, satele și școlile, cu activitatea constructorilor socialismului. Atunci când autorul încearcă să înfățișeze „din birou” realitatea vie a țării noastre, versurile sale devin banale, plate, se ivesc șabloanele și artificiile literare de proastă calitate. Cititorul exigent nu poate să treacă cu vederea nici peste o seamă de neglijențe supărătoare și de lipsuri de meșteșug, care apar în unele versuri din „Zile slăvite”.

Criticând unele lipsuri de acest fel, reale și însemnate, autorul cronicii din „Viața Românească” a mai adăugat și lipsuri pe care poezia lui E. Frunză nu le are în realitate. Așa, de pildă, oprindu-se asupra câtorva poezii slabe, cronică îi reproșează poetului faptul că exprimă unele idei și sentimente la „*modul abstract și general*”. E însă limpede că ideile și sentimentele nu pot fi întotdeauna oglindite exclusiv prin intermediul unor fapte și întâmplări, că adesea însuși adevărul vieții cere o *expresie poetică directă a ideilor și sentimentelor*.

Cronicarul nu a ținut seama de o cerință fundamentală a criticii, — aceea de a aprecia o lucrare în primul rând după tendința ei generală.

Sunt bine cunoscute aprecierile făcute de tovarășul Stalin în 1929, cu privire la broșura „întrecerea masselor”, de E. Mikulina. Răspunzând celor ce voiau să înmormânteze această broșură pe motivul că are unele greșeli, tovarășul Stalin a arătat — dând ca exemplu romanul „Pe Donul liniștit” — că valoarea unei cărți literare nu poate fi determinată de o greșală sau alta, de un detaliu sau altul, ci de orientarea ei generală. În cazul de față orientarea generală, meritele de conținut și adeseori de formă poetică ale volumului tov. Frunză cer ca această creație literară să fie sprijinită cu căldură și hotărâre.

E evident că redacția revistei „Viața Românească” nu a dat o îndrumare bună tânărului critic Aurel Martin, care se află la primele sale cronici literare. Critica nejustă apărută în revistă e rezultatul lipsei de principialitate. Poziția articolului „Zile slăvite” e o poziție apolitică și insensibilă față de succesele poeziei noastre.

Reversul lipsei de dragoste față de ceea ce e nou și înaintat în literatură poate fi găsit în cronică „Ceva despre fluvii, meandre și bălți”, care, de astădată, laudă o carte slabă.

Obiectul cronicii îl constituie romanul lui Vladimir Colin, „Soarele răsare în deltă”, publicat recent de editura „ESPLA” — în care scriitorul și-a propus să înfățișeze dezvoltarea unei regiuni odinioară înapoiate a țării noastre și transformarea conștiinței oamenilor în focul luptei cu dușmanul de clasă. Așa cum a arătat în mod just cronică apărută în „Contemporanul” Nr. 7 (280), cartea are serioase slăbiciuni și greșeli. Scriitorul nu a isbutit să redea veridic și profund trăsăturile vieții noi, chipul oamenilor înaintați și, îndeosebi, chipul comuniștilor. Secretarul organizației de bază din sat este prezentat ca un om rupt de masse. El se află mai mult în defensivă față de dușmanul de clasă și nu posedă în general niciuna din trăsăturile caracteristice activistului de partid, oamenilor înaintați din țara noastră.

Stăpânit încă de influența concepțiilor estetice burgheze, formaliste, scriitorul a deplasat centrul de greutate al cărții dela conflictul principal din realitate — lupta de clasă — la o serie de conflicte și povestiri lăturalnice, care fac ca în

paginile romanului să domine imaginea sumbră a trecutului și nu clocotul vieții noi din deltă.

Rămășițele influențelor formaliste se resimt puternic și în stilul romanului, stil în mare parte nerealist, artificial.

Autorul cronicii a găsit de cuviință să închidă ochii în fața marilor slăbiciuni ale cărții și să-l ridice în slăvi pe scriitor, decretând romanul drept „o creație autentică”, „un fluviu plin de farmec”, etc.

După o îndelungată tămâiere, întinsă pe 7 pagini de revistă scrise mărunț, în cronică apare și un pasaj care amintește de reclamele ce se făceau pe vremuri cărților de către editurile burghize. Romanul lui Vladimir Colin — scrie E. Campus — este „bogat” și „variat”; el „...cuprinde scene de dragoste în mijlocul naturii, aventuri cu caracter aproape polițist, scene impresionante de isterie mistică, etc...”

De fapt, marile slăbiciuni ale cărții sunt atât de evidente încât până și o asemenea entuziastă „critică” s'a văzut nevoită să le semnaleze (dealtfel cu un exces de „delicateță”) la sfârșitul articolului, unde aflăm că totuși, în roman se petrece „o deplasare dela nou la vechi”, că „fluviul plin de farmec” se împotmoleşte adesea în „bălțile mocirloase, cu ape stătute, moarte, ale trecutului”.

Cum e cu putință — se întreabă însă pe bună dreptate cititorul — ca o carte care suferă de asemenea grave deficiențe de conținut să fie decretată drept „o creație autentică” și laudată pe 7 pagini ?

Adevărul este că aceste deficiențe de conținut, care ar fi trebuit să atragă o critică severă, principială, nu-l stingheresc prea mult pe criticul dela „Viața Românească”. Dimpotrivă. El laudă chiar laturile negative, formaliste, ale romanului, cu satisfacția omului care a găsit ceva ce-i merge la inimă.

Așa, de pildă, în roman se manifestă o predilecție pentru tot ce e în stare să sugereze sălbăticia naturii și absența omului. Cronicarul e gata să scuze și să glorifice această lipsă. El declară apăsat : „Repet : în cartea lui Vladimir Colin, descrierea naturii nu este un simplu decor, ci substanță epică, material de viață”. Pentru a ilustra concepția sa asupra „substanței epice”, criticul ia drept exemplu introducerea romanului, pe care o numește „preludiu care dă tonalitatea întregii desfășurări următoare”. Această introducere este de fapt un preludiu al „tonalității” formaliste a romanului.

Tendențele formaliste duc pe scriitor la „imagini” care contrariază violent bunul simț al cititorului : „...luna e mare — un dovleac de aur... Toma simte cum o lună tot atât de plină ca cea de pe cer i se aprinde undeva, în sângele care-i bate la tâmpole, la'ncheieturi”. Și, ceva mai departe, scriitorul continuă: „...luna din sângele lui ar lumina până departe și liniștea nopții ar fi liniștea mădularelor și inimii lui...”

Acum intră în acțiune și criticul, care, inducând în eroare pe cititori, trâmbează că în acest roman natura se află într'o „contopire organică” cu omul... Fascinat de comparațiile bizare și lipsite de gust din paginile romanului, criticul scrie bucuros că meritul autorului stă în faptul că ar fi „evitat șabloanele”.

Iată, așadar, că tendințele formaliste ale scriitorului s'au întâlnit cu acelea ale criticului ; dar este oare firesc ca această întâlnire nefericită să aibă loc în paginile „Vieții Românești” ?

Dacă în primul caz — al cronicii despre „Zile slăvite” — era vorba de un articol care „face praf” pe nedrept un volum de versuri cu mari calități, a doua cronică încearcă să glorifice o carte în care precumpănesc simțitor lipsurile. Așa dar, ambele cronici au ca trăsătură comună faptul că procedează contrar intereselor dezvoltării literaturii noastre. Ele sunt fețele diferite ale uneia și aceleiași lipse de principialitate. Desigur însă că, îndrumați mai bine, tinerii critici dela „Viața Românească” pot și vor reuși să dea lucrări valoroase și folositoare.

linsei unei atitudini cu adevărat
 Greșelile semnalate mai sus* Jatoesc hps
 autocritice a redacției și a conduct e Ia d cnt c^
 terile dela principial.tate man lesate ncipialitatea sectorului de
S E 3 S **K î - C Î T ^ U** cronicile literare din „Viața Re
 mânească”.
 ia", Nr. 2351, 18.V-1952

TEORIE ȘI CRITICĂ

MIHAI GAFIȚA

ROMANUL LUPTEI TRACTORIȘTILOR

...O priveliște care nu se poate să nu ispitească un pictor ; în imensitatea câmpiei Bărăganului, vagonul unei brigăzi de tractoriști ; în jur, cât vezi cu ochii, pământul arat proaspăt vestește o îmbelșugată recoltă. Departe, în zare, se mișcă patru tractoare; nu se văd oamenii care le mână, dar despre hărnicia lor, despre puterea lor, stă mărturie câmpia vălurită de brazde drepte, ca fața unei mări ușor înfiorată de vânt. Aici, aproape, în primul plan al tabloului, al cincilea tractor trage ultima brazdă a uriașei tarlale.

De sus, de pe acoperișul vagonului, un om privește zările. „Deasupra arăturilor, în fund, apăruse soarele. Bărăganul întreg ardea. Andrei Hurdea își roti privirile în jur, scrutând întinderile... Largă, nemărginită părea câmpia; ca o revărsare de ape negricioase, pământurile; înalt, îndepărtat și limpede, ca un ocean întors, văzduhul. Pline de soare și lumină, tăcute, zările auzurii.

Pască privea din vârful unui catarg. Ochii lui pătrundeau până dincolo de hotarul cerului. Mîntea și gândurile începură să-l poarte în sania unuia vis adevărat, care-i cuprinse dintr'odată sufletul și inima... În fața lui priveliștea se schimba. Vedenii vrăjite apăreau pe Bărăgan. Zărea aveau ca printr'o ceață aprinsă și mișcătoare...”

Așa s'ar prezenta ochilor, tabloul pe care un pictor l-ar putea cu prisosință realiza citind finalul romanului „Ogoare noi” de Aurel Mihale *).

*) „Viața Românească” N-rele 9, 10, 11 și 12, 1951.

reușit îți poartă însă mai departe gândurile, te îndeamnă să cauți a întrezări o altă priveliște, aceea pe care o vede ca aveau omul de pe acoperișul vagonului ; „...în '55. Cele cinci tractoare ale brigăzii creșteau în șiruri lungi și dese întrețesute pe Bărăgan ca o plasă; sute și mii... douăzeci și cinci de mii... rânduite pe zeci și zeci de rânduri, urmate de mii și mii de pluguri și semănători”.

Priveliștea se schimbă : apar lanurile coapte, întinse fără sfârșit: „gema Bărăganului de roadă holdelor... Și deodată, printre ele începură să înnoate grăbite secerătorite și combalnelor...” Priveliștea se schimbă din nou : în fața ochilor — care nu visează, ci văd cu îndrăzneală și precizie viitorul — apar șiruri de stâlpi purtând sârmele prin care aleargă curentul electric, apar canalele unui vast sistem de irigație, perdelele de pădure plantate de mâna omului ca să oprească vânturile fierbinți ale stepii. Privit cu ochii viitorului, „Bărăganul părea o adevărată grădină... O altă viață, plină de fericire și de belșug. Așa va fi Bărăganul nostru! Pentru asta luptăm!”

Imaginea aceasta, deosebit de grăitoare, care încheie acțiunea romanului „Ogoare noi” deschide, cum vedem, o largă perspectivă. Ea reiese nu numai din elementele atât de sugestive ale tabloului final, ale momentului când brigada de tractoare își încheie campania de primăvară ; ea se încheagă — acest lucru îl vom demonstra mai departe — din toate momentele principale ale acțiunii, constituind pentru această elementul care le orientează, le în-

sufletește, legându-le într-o compoziție sudată. În adevăr, întovărășirea dela Podeni — a cărei tarla o termină de arat cele cinci tractoare — este de fapt doar începutul unei vieți noi pentru țăranii muncitori din sat, este primul pas importast către viitorul socialist, pe care-l va realiza gospodăria agricolă colectivă.

Aurel Mihale a arătat în câteva rânduri, că această imagine, acest moment — pe care l-a trăit împreună cu tractoriștii din Bărăgan, pe când aduna materialul pentru roman — l-a stăpânit dealungul întregului proces de elaborare a lucrării sale. Lucrul este evident pentru cine parcurge cele aproape cinci sute de pagini ale romanului „Ogoare noi”. Perspectiva gospodăriei colective se desprinde din felul cum este orientată acțiunea tuturor personajilor: cele pozitive sunt puternic însuflețite de acest gând, care întruchipează idealul lor de fiecare clipă, și pe care muncesc și luptă să-l transmită celor din jur; cele negative — dușmanul de clasă — sunt copleșite, derutate de spaima că gospodăria se va înființa și, până ia urmă, sunt înfrânte în lupta dusă de comuniști pentru înființarea ei. Romanul nu cuprinde și momentul constituirii gospodăriei agricole colective din Podeni, dar acest moment se desprinde din toate acțiunile care se petrec, din atitudinile și manifestările personajilor, încât el devine pentru cititor o certitudine, o realitate.

Romanul „Ogoare noi” este astfel orientat spre viitor. În această orientare stă una dintre principalele sale calități. Trebuie să spunem, în același timp, că tot de aici, din faptul că uneori viziunea viitorului nu are baze destul de puternice în prezent, că aceste baze sunt pe alocuri slabe sau schematic înfățișate — decurg și cele mai multe din slăbiciunile romanului. Faptul însă că obiectivul urmărit îi este atât de clar autorului încât el devine clar și personajilor — și ca atare el se transmite cu intensitate și cititorului — faptul că, în cele mai multe împrejurări zugrăvite în carte, *faptele concrete*, care conving și emoționează, sunt cele care determină perspectiva — aceasta face ca,

în ansamblu, romanul să aibă valoare educativă, transformatoare.

•

Desfășurarea romanului „Ogoare noi” poate fi expusă cu foarte puține cuvinte. În satul Podeni mai mulți țăranii muncitori se hotărăsc să-și lucreze pământul cu tractoarele. Ogoarele lor sunt însă răzlețe; cu greutate, cu pierdere de timp și combustibil pot tractoriștii să-și îndeplinească muncile. Deci, și ca necesitate tehnică — în afara sarcinei lor politice — se pune pentru tractoriști problema formării întovărășirii agricole, a reunirii micilor loturi răzlețite, prin cuprinderea celor dintre ele. Acum apare problema de bază, al cărei proces de rezolvare axează acțiunea cărții: tractoriștii contractează — în fața avalanșei de înscrieri în întovărășire — un volum de arătură de două ori mai mare decât cei 500 hantri, cât e norma lor pentru campania de primăvară. În urma constituirii celor două întovărășiri dela Podeni — și adăugând suta de hectare a gospodăriei colective „Drum nou” din vecinătate — brigada condusă de Mihai Zaharia are de arat și însămânțat peste 1000 hantri. La începutul romanului tractoriștii își iau această sarcină — de a depăși norma lor cu peste 100%; acțiunea desvâluite procesul complex de realizare și chiar de depășire a acestei norme sporite, pune în evidență factorii care l-au determinat, cadrul larg în interiorul căruia se desfășoară și problemele generale de care depinde și cu care se leagă munca tractoriștilor. La sfârșitul romanului ne apare aceeași brigadă, ai cărei oameni sunt însă mai puternici, mai clarvăzători, mai experimentați, ceea ce le dă o mare îndrăzneală — întemeiată — de a privi cu încredere și optimism viitorul.

Se înțelege că în urmărirea acestei acțiuni — și anume pentru a o reda în mod veridic, în toată complexitatea ei — autorul trebuia să nu se restrângă doar la expunerea problemelor și activității tractoriștilor. El trebuia să arunce fasciole de lumină asupra vieții satului în care se formează întovărășirile, asupra vieții satelor învecinate, în care se află o gospodărie agricolă colectivă și una de

stat. În romanul „Ogoare noi” numeroase capitole sunt consacrate zugrăvirii satului Podeni — oamenilor și frământărilor lor — precum și unora din problemele gospodăriilor agricole vecine. Trebuie subliniat însă că „Ogoare noi” este romanul *brigăzii de tractoare*, el tratează și pune în evidență rolul mare al tractoriștilor — și al S.M.T.-urilor în general, — în acțiunea de transformare socialistă a agriculturii și în educarea socialistă a țărănimii muncitoare. *Acest* lucru și l-a propus autorul și *acesta* reiese din tot romanul. Și este necesar să-l subliniem deoarece faptul de a fi plasat în centrul acțiunii brigada de tractoare, are o deosebită importanță în compoziția lucrării: autorul privește problemele satului de pe poziția avansată a tractoriștilor, aceste elemente ale clasei muncitoare care realizează și cimentează în modul cel mai direct, practic, în munca de fiecare zi, alianța clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare în lupta pentru zdrobirea dușmanului de clasă și pentru construirea socialismului. „Stațiunile de mașini și tractoare — ne învață tov. Gh. Gheorghiu-Dej —* ...au de îndeplinit un rol de o importanță imensă în consolidarea alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare, împotriva chiaburilor și tuturor elementelor capitaliste dela țară, ca și în politica noastră de a convinge și de a atrage țărănimea muncitoare în munca de construire a socialismului” i)

Romanul „Ogoare noi” prezintă cititorului o imagine multilaterală a rolului tractoriștilor în transformarea țărănimii muncitoare din țara noastră într-o țărănime de tip nou, după exemplul colhoznicilor sovietici. Imagini tipice sunt în primul rând cei patru tractoriști ai brigăzii a șaptea — Traian Buciu, Marin Oproiu, Mircea Guju și Ionel Pitcoace — în frunte cu șeful brigăzii, Mihai Zaharia. Roluri deosebite importante au Ștefan Turcu, directorul S.M.T.-Bădeni și Andrei Hurdea secretarul organizației de Partid a Stațiunii; în afară de aceștia apar numeroși tractoriști, ajutori și elevi, dintre care autorul s'a oprit mai mult asupra lui Costică Roibu și a lui Iliuță. Influența pe care o au acești oameni în rândurile țărănimii muncitoare, legăturile lor cu organele de

Partid și de Stat din satele Podeni, Adâncată, Bojdeanca, Năeni, precum și cu oamenii din aceste sate — alcătuiesc un tablou cuprinzător al raporturilor dintre tractoriști și lumea satelor noastre.

Încă înainte de topirea zăpezii, Mihail Zaharia și Traian Buciu au venit să ajute organizației de Partid și Comitetului provizoriu al Sfatului Popular în munca lor de lămurire între țăranii muncitori. Primele acțiuni pentru întocmirea întovăririi sunt duse și de ei; atunci când chiaburii isbutesc să zădărnicească. Începutul, cei doi tractoriști — și apoi Andrei Hurdea — vin și participă la adunări, merg din casă în casă cu activiștii din sat. Prezența lor dă încredere chiar și celor care se îndoiesc: „*Te mal uîți și la țata și'n sufletele oamenilor* — grăiește convins bătrânul Gheorghe Soare, privindu-i pe cei doi tractoriști. „*Scrie-mă și pe mine, mă Lică!*” (1,50) „*Zi da, tovarășe!* se roagă lui Zaharia nevasta fierarului Zamfir, ca s'o primească în întovărire. *Cai n'avem, plug nu, căruță nu! Cine să se ducă... să-l are? Anul trecut ni l-a arat Velicu, dar toată vara a bătut Zamfir pe nicovală numai pentru el!*...” (1,74). În conștiința țărănimii apare din ce în ce mai clar că S.M.T.-ul îi ajută să scape de sub exploatarea chiaburilor. De lucru acesta se conving — mai repede sau mai încet — tot mai mulți țărani săraci și mijlocași: frații Cioacă, Ion Varlan, Vasile Glonț, Lazăr Lungu și alții. Reiese deci din faptele prezentate în carte, din atitudinile personajilor, ceea ce arăta tov. Gh. Gheorghiu-Dej despre acțiunea S.M.T.-urilor la țară: „S.M.T. sunt o armă puternică pentru scoaterea țăranilor săraci și mijlocași de sub influența chiaburilor. Țărănimea muncitoare care folosește mașinile și tractoarele S.M.T. nu mai este nevoită să meargă la chiaburi pentru procurarea de unelte sau vite”²⁾).

Această situație face ca ura dușmanului de clasă să se îndrepte în egală măsură împotriva organizației de Partid din sat, ca și împotriva tractoriștilor, „*Trebuie să distrugeți tractoarele... asta e! Numai așa o să-i oprim!*” (III, 85) — îi sfătuiește pe

») Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și Cuvântări*, Ed. P.M.R. 1951 pag. 274.

2) Idem, pag. 275.

chiaburi fostul moșier Alecu Pănoiu, acum agent imperialist... Și aceștia încearcă în adevăr să le distrugă, fără să isbutească însă. În acțiunea de zădărniciere a încercării, în demascarea chiaburului Filică și a uneltei acestuia, Ion Leahu, un rol important au Mihai Zaharia și Andrei Hurdea. De fapt ei sunt cei care alcătuiesc planul, pe baza căruia se descoperă întreaga rețea a complotului urzit de Alecu Pănoiu. Activi și plini de inițiativă, tractoriștii organizează conferințe agrotehnice cu țărării muncitori, îi îndeamnă și-i conduc să viziteze gospodăria agricolă colectivă din apropiere. Toate acestea sunt împrejurări de viață concrete, zugrăvite de autor, și care scot în evidență rolul și importanța stațiilor de mașini și tractoare în viața satelor noastre, în condițiile transformării socialiste a agriculturii.

Figura tractoristului capătă în literatura noastră, prin Mihai Zaharia și Traian Buciu, mai ales, dar și prin ceilalți membri ai brigăzii: Oproiu, Guju, Pitcoace, Iliuță — și chiar prin Ciobanu, șeful brigăzii dela Adâncată — o prezentare complexă, într-o mare măsură veridică.

Tractoristul, cu problemele sale, cu activitatea sa de o atât de mare importanță, a atras prea puțin până acum pe scriitorii noștri. Într'un roman ca „Temelia”, tractoriștii apăreau nu atât ca *personajii*, ci mai ales prin mașinile pe care ei le purtau, prin *tractoare*. Cele câteva scene în care tractoarele ară tarlaua colectivștilor din Mălini, rupând haturile, nu subliniază decât un singur aspect al rolului S.M.T.-urilor — aceia al importanței muncii mecanizate. În „Brazdă peste haturi” de Horvath István se vorbește deasemenea despre Importanța muncii mecanizate, dar tractoristul nu apare decât în final, într'un singur episod — plin de viață și mișcare, ce e drept, dar unicul. Despre acest om însă — al cărui nume nici nu-l aflăm — despre ceace-l frământă și însuflețește nu știm nimic. Cu toate acestea, prezența tractoriștilor în aceste romane, ca simbol al alianței de luptă a clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare, dă o luminoasă perspectivă acțiunii: nu ne îndoim nici-o clipă că gospodăria colectivă din satele Mălini

(„Temelia”) și Borcut („Brazdă peste haturi”) se vor întări și desvolta.

O seamă de nuvele, schițe, poeme, au zugrăvit aspecte din viața și munca tractoriștilor. Ne referim la lucrări ca poemul de mică întindere al lui Vasile Iosif „întrecere”, precum și la schița „Echipa de tractoare” de Ion Jipa. În primul, accentul cade mai cu seamă pe dragoste. O tractoristă și un tractorist sunt în întrecere, unul dintre *zi* câștigă — se vor căsători (V. Iosif : „întrecere”). Rolul tractoristului în transformarea socialistă a satului nu-l preocupă pe autor.

Abia în „Echipa de tractoare” de Ion Jipa problema este tratată din *acest* punct de vedere. Schița are merite însemnate dar și aici autorul și-a ales drept tip de tractorist un personaj care are lipsuri ideologice și care parcurge deci un proces de transformare. Personajul cel mai înaintat apare nu Preda Roșea, șeful brigăzii, ci un țăran muncitor, primarul satului. Pălește tipicitatea raporturilor firești ale alianței clasei muncitoare — reprezentată prin tractoriști — și țărănimea muncitoare, nu apare deloc faptul că în această alianță rolul conducător îl are *clasa muncitoare*. Tractoriștii par un fel de funcționari birocrati, care-și înțeleg rolul într'un mod cu totul îngust: „Doar n'am venit aici să îndrumez ! — spune Roșea. Eu am venit numa' să ar”. Astfel dacă, în această schiță rolul muncii mecanizate apare cu claritate, în schimb chipul tractoristului suferă, el nu apare decât într'o mică măsură ca un element înaintat în sat, un factor activ în educarea țărânimii muncitoare.

Abia în romanul „Ogoare noi” problemele și frământările tractoriștilor sunt puse în plinătatea și complexitatea lor. Din acest punct de vedere, este neîndoios că Aurel Mihale a lărgit tematica literaturii noastre cu un domeniu bogat și de-o mare semnificație. Mai mult decât atât, el a concurat, într'o mare măsură, tipuri reprezentative de tractoriști.

Cel mai realizat dintre ei este Traian Buciu, tractoristul fruntaș, om care stăpânește tehnica într'un grad înalt, care învață să primească sfaturi și critici, să con-

3) Idem, pag. 241.

ducă un colectiv și la rândul lui transmite altora experiența sa, crește noi cadre. Figuri realizate sunt: Marin Oproiu, — „bătrânul” brigăzii, om devotat clasei muncitoare, Partidului, gata să-și dea viața în lupta împotriva dușmanului de clasă — precum și Mircea Guju, inovator talentat, care va deveni fără îndoială inginer. În creșterea lui Ionel Pitcoace, a ajutorului de tractorist Costică Roibu, a elevului Iliuță și în proaspătul venit la tractoriști, Mitruță Lazăr, fiul unui țăran sărac din sat — ajutorul a reprezentat în mod concret și cu multă veridicitate diferite etape ale drumului pe care-l parcurg tineri țărani muncitori pentru a deveni tractoriști, membri ai clasei muncitoare, elemente revoluționare în sat. Dar mai ales în Mihai Zaharia a căutat autorul să realizeze tipul tractoristului—erou pozitiv, om înaintat al zilelor noastre.

Mihai Zaharia întrunește buna cunoaștere a meseriei, cu justa înțelegere a sarcinilor imediate și îndepărtate care-i stau în față și cu însemnate calități de conducător ale unui colectiv de muncă. Biografia sa este aidoma cu a tuturor celorlalți tractoriști — care reprezintă trepte ale unuia și aceluiași proces de formare a omului nou. În acest proces, Zaharia se află dintre toți pe treapta cea mai înaintată, dar având și el deasemenea, alte trepte încă de parcurs. Ceeace trebuie să subliniem în primul rând la șeful brigăzii de tractoare, este claritatea cu care el își cunoaște sarcina de a contracta în așa fel volumul de arături, încât acțiunea brigăzii să însemne un factor politic de apropiere a țăranilor muncitori către formele socialiste de viață.

În mare măsură claritatea romanului, faptul că acțiunea e atât de încheată, se datoresc clarității și consecvenței cu care Mihai Zaharia, ca un adevărat comunist, își cunoaște și urmărește îndeplinirea obiectivelor politice ale muncii pe care o are de dus. El luptă pentru succesul *fiecărui* om din brigadă, pentru că brigada să fie fruntașe prin contribuția cât mai mare a **tuturor**; totodată el își dă seama că aceasta nu e de ajuns: trebuie ca *întreaga* sta-

țiune să-și îndeplinească planul. El dă un ajutor intens celorlalte brigăzi ale stațiunii, comunicându-le experiența brigăzii sale, trimițându-le pe cei mai buni tractoriști și mergând el însuși să le arate cum și în ce fel să lucreze, pentru a obține cele mai bune rezultate. Mai mult chiar, el se preocupă să transmită experiența sa tuturor tractoriștilor din țară — scriind un articol la „Scânteia”.

Pentru a realiza toate acestea, Zaharia primește sprijinul hotărâtor al mai multor factori. Partidul, reprezentat prin Hurdea și Bădină — secretarii organizațiilor dela stație și la plasă — are în permanentă grijă și sprijină brigada să-și ducă activitatea în condiții din ce în ce mai bune; sfatul lor, ajutorul direct, critica tovarășească principală îi deschid lui Zaharia noi și noi căi către înțelegerea și îndeplinirea sarcinilor sale.

Un sprijin însemnat îl reprezintă ajutorul tractoristului sovietic Vania Petrov, dela care, cu ani în urmă, Mihai a învățat să conducă tractorul. Prin schimb de scrisori, prin comunicarea experienței sale înaintate, Vania priveghează parcă de departe, îndrumă și ajută pe tovarășul său de pe Bărăgan.

Deasemenea, Mihai Zaharia simte necontenit în jurul său dragostea colectivului pe care-l conduce și încrederea țăranilor muncitori din Podeni. Toți acești factori acționează cu intensitate asupra tractoriștilor și în special asupra lui Zaharia. Romanul arată prin fapte concrete că fără acest sprijin concret, activ și consecvent, sarcinile brigăzii n'ar putea fi îndeplinite.

Calitățile șefului de brigadă se relevă și în felul cum el știe să primească și să folosească ajutorul dat. El vede mai clar sarcinile și obiectivele chiar decât Ștefan Turcu, directorul stațiunii — pentru că Mihai Zaharia are o mai clară înțelegere a rostului și importanței lor politice. În această privință el se apropie de felul de a judeca al lui Hurdea, care la rândul lui este depășit de felul larg în care știe să privească și să rezolve problemele Bădină. Nu se poate spune deci că Mihai Zaharia e un om perfect — ideal — atâteaștiutor și

atoatefăcăto, El are încă de învățat e face greșeli, scapă uneori dm vedere p o me importante (necesitatea economiilor de timp și de combustibil). Dar ceea ce impune la el, este *pasiunea* cu care lupta pen realizarea și depășirea sarcinilor lu aptul că e deplin conștient de țelurile mau ale luptei partidului, știind să deosebească vedga unui lanț de lanțul întreg, obiectul l imediat de sarcina mare de obiectivul îndepărtat: „*Oricum ar fi msa* spune el - *noi trebuie să înjghebam aia ; întovărășire puternică din care sa se nască repede colectiva*" (I, 43). Acest mod de a se orienta în toate problemele mau și îl face să poată conduce cu agerime brigada, s'o transforme într'un colectiv monolit de luptă, în brigadă de calitate-brigada fruntașă în stațiunea care c.știga in trecerea pe țară.

Aurel Mihale și-a ales ca personajii fruntașii între fruntași. Este desigur o sarcina ; a, dar faptul că el a Isbutit m maie matură să arate prin faptele concrete ale ca, H, că personagiile sale sun: m adeva. frunfliași oameni înaintați - dovedește ca, a tund când scriitorul se plasează pe pozi ce ar n ai înaintată și din aceasta perspectivă zugrăvește faptele și oameni. - aîunci el isbutește să dea realizări artistice de calitate, cât mai aproape de înalț! mea ideilor pentru care militează.

Intr'una din discuțiile care au avut loc u privire la romanul „Ogoare noi”, un dintre vorbitori și-au exprimat o anum.ta îndoială cu privire la veridicitatea personagiului Mihai Zaharia, și chiar cu pnv re la cdlalți tractoriști. „In adevăr a spus un vorbitor, avem o parte din șefi» de buga. și din tractoriștii, care au un nivel pohti și tehnic ridicat, dar nu toi sunt aș de ridicați". Și se trăgea concluzia ca am moment dat ar putea sa para ca tiactoristii, așa cum sunt prezentat,, apar m unu stadiu al construirii socialismului mul tm înaintat decât cel la care se refe.a iomanul.

Fără îndoială că autorul ar fi putut și-ași A agă și alte personaje, cu alte probleme personal, cu alte biografii și alte caractere Dar el și i-a ales pe *aceștia*, pe frunți între fruntasi. O întrebare pe care ne^o punem, este dacă oameni ca Zaharia,

Buciu, Hurdea *puteau* exista în momentul în care se petrece acțiunea romanului. Realitatea arată nu numai că ei puteau exista, dar că ei au și existat: tractoriștii Budu și Costea Mihai au fost în 1950 inițiatorii brigăzilor de calitate în S.M.T. și au realizat mari succese în această privința. Existența lor este reală. Prezența în centrul acțiunii unei cărți a unor oameni asemănător, lor, reprezintă un element tipic, tocmai pentru că, fiind cel mai înaintat element, «reprezintă și tendința de dezvoltare a realității. Oameni ca Mihai Zaharia, Traian Buciu. Marin Oproiu, Mircea Guju, Andre. Hurdea există astăzi din ce în ce ma. mu > pe Bărăgan și în țara întreaga - nu, mai în brigăzile de trac oare c. in oate domeniile de activitate. Un scriitor nu numai că-și poate alege ca personajii ale cărții sale pe oamenii cei ma. înaintat (chiar atunci când numărul lor este foarte restrâns) dacă ei reprezintă elementele tipice, care vor crește, se vor desvolta - dar procedând astfel el îndeplinește una dintre cerințele de bază ale realismului socialist • aceea de a descoperi și promova cu îndrăzneală, ceea ce reprezintă noul in realitate, de a milita pentru acest nou de pe poziția cea mai înaintată, poziția partidului care a luptat și luptă pentru apariția și dezvoltarea noului. Aurel Mihale a procedat prin urmare în mod just alegandu-ș. personagiile așa cum și le-a ales. El ar i putut aduce în carte și altfel de person g. _ este adevărat. Există o mare varietate de moduri în care poate fi tratată o tema, o multiplicitate de caractere, care o pot concretiza. Romanul „Ogoare noi" n a putut și nici nu și-a propus de altfel, - sa epuizeze acest domeniu. Neîndoios este un lucru : că pentru reliefarea problemelor pe care autorul și-a propus să le trateze el a ales în mod just personagiile sa*, le-a conceput cu multă claritate.

Problema care se pune aici este însa dacă el a reușit - și în ce măsura - sa realizeze din punct de vedere artistic aceste intenții ale sale, juste. Trebuie spus ca în zugrăvirea unora dintre personajii și situații ale cărții, autorul n'a ridicat totdeauna realizarea artistică la înalțimea concepției sale. Obiecția aceasta este

valabilă îndeosebi pentru Mihai Zaharia și pentru Andrei Hurdea, dar, în măsură mai mică, privește și alți tractoriști. Se întâmplă cu romanul „Ogoare noi” un lucru oarecum ciudat : eroul principal este Mihai Zaharia ; în numeroase capitole el se află în centrul acțiunii, mișcându-se, vorbind, conducând, îndrumând, iubind. Și totuși, într'o măsură apreciabilă, Mihai Zaharia nu convinge pe cititor de calitățile pe care i le atribuie autorul și despre care vorbesc alte personaje ale cărții. De ce se întâmplă acest lucru ? Pentru că în romanul „Ogoare noi” greutățile pe care le au de înfruntat tractoriștii, problemele pe care trebuie să le rezolve, se elimină adesea cu mare ușurință, aproape dela sine. Lipsesc greutățile reale, a căror rezolvare să ceară un efort la înălțimea calităților cu care autorul și-a înzestrat personagiile. Lipsesc o înfruntare de o asemenea intensitate, încât calitățile lui Mihai Zaharia, ale lui Hurdea să aibă prilejul să se evidențieze din plin. Viața este dramatică, aspră, dură ; a reda veridic dramatismul, asprimea, duritatea ei — aceasta face ca însăși opera literară să devină atrăgătoare, să convingă, să educe pe cetitor.

Este știut că personagiile se definesc în acțiune — acest lucru este atât de cunoscut încât el nici nu mai are nevoie să fie demonstrat. E nevoie deci în opera literară de împrejurări concrete de viață. Dar este tot atât de clar că un caracter înalt, o conștiință înaintată, nouă, nu se poate reliefa ca atare decât în situații care permit acest lucru, în momente în care noul înfruntă și biruie într'o luptă adevărată vechiul, Aceasta ne emoționează, ne convinge, ne transformă în sensul dorit de scriitor. Și adesea, aceasta lipsește în romanul lui Aurel Mihale, mai ales în ce privește Mihai Zaharia și Andrei Hurdea. În dorința sa de a-i prezenta oameni înaintați, care birue obstacolele, autorul a reușit să arate de multe ori că greutățile se dau singure la o parte.

Astfel, lămurirea câte unui țaran decurge atât de simplu și ușor, încât parcă numai prezenta brigadierului a rezolvat totul. Adesea țararii sunt gata să se retragă din întovărășire sau vin înfuriați la tractoriști : din două cuvinte, dintr'o glumă, aceștia

lichidează orice împotrivire. Buciu are o ieșire față de Mihai, Pitcoace deasemenea • un simplu gest al brigadierului, o vorbă și cei doi s'au transformat, au lichidat înfurmarea, spiritul anarhic. Ploile au întârziat cu aproape o săptămână munca brigăzii. E deajuns ca Mihai să ceară — și toți tractoriștii realizează de îndată noi și mari depășiri de normă, iar Andrei Hurdea, ducându-se la București, rezolvă în cinci minute obținerea unor noi tractoare. Lucruri asemănătoare se pot spune despre neînțelegerea dintre Mihai și iubita sa Fmsinica, despre unele intervenții, exact la momentul oportun, ale personagiilor care trebuiau să intervină etc.

Nu vrem să spunem că în astfel de împrejurări calitățile oamenilor dispar cu desăvârșire. Cititorul își face o idee despre ele, ia cunoștință de ele, dar mai puțin din *faptele* prezentate și mai mult din *afirmațiile* autorului sau ale personagiilor. Mihai Zaharia și Andrei Hurdea sunt prezentați deci adesea schematic. Mai mult ne conving de exemplu, Traian Buciu sau chiar Ionel Pitcoace, nu pentru că ei au unele rămașițe învechite de lichidat, ci pentru că în mod efectiv aceștia se lovesc de greutăți, le înfruntă, se frământă pentru rezolvarea lor.

Nu vrem să spunem deasemenea că lipsesc cu totul scenele care pun în lumină trăsături ale caracterului celor doi S.M.T-iști. Să ne referim de exemplu la momentul de un intens dramatism, al încercării chiaburilor de a incendia tractoarele. Aici Mihai Zaharia are prilejul să-și desfășoare spiritul său de inițiativă și de conducere, curajul, luciditatea. El salvează în primul rând tractoarele apoi, când își dă seama că un tovarăș e amenințat să piară în flăcări, brigadierul nu pregetă să înfrunte focul. Chinuit de pojar și înădușit de fum, abea târând pe tractoristul rănit și cadavrul dușmanului de care acesta se încleștase — el reușește să iasă din flăcări cu arsurii grave, care-i pun viața în primejdie. Deasemenea, reușite sunt capitolele în care tractoriștii, rămași fără conducător, luptă să fie la înălțimea la care acesta îi ridicase ; ei dau lupta pentru a realiza arături de calitate, dar și pentru a obține mari depășiri de plan. Sbaterea lor în rezolvarea a-

cestor probleme, — a calității și cantității în acelaș timp — ajutorul pe care li-l dă Stațiunea, conving pe cititor de existența unor greutăți reale, după lichidarea căroră brigada apare întărită, sudată. Într'o împrejurare ca aceasta, când există efectiv o luptă — nu ne apare deloc nefiresc faptul că brigadierii sunt preocupați de problema : ce-ar face acum Mihai ? cum ar proceda el ? Soluțiile pe care le-ar propune brigadierul, dacă ar fi în mijlocul brigăzii sale, ar veni să facă față unor greutăți reale în rezolvarea căroră tractoriștii sunt angajați ca într'o luptă dramatică. Caracterul lui Mihai Zaharia se întregeste în acest moment, mai puternic, mai convingător — deși personagiul însuși lipsește — decât chiar în multe episoade, în care — el fiind de față — lucrurile se petrec ușor, simplu ca într'o joacă.

Munca tractoriștilor nu este desigur o muncă „în sine”, stațiunile de mașini și tractoare nu au o existență justificată prin ele înșile; existența lor este o verigă, o pârghie dintr'un sistem vast, rolul lor este de a contribui activ la ridicarea nivelului ideologic și politic al țărănimii muncitoare și la atragerea ei pe calea socialismului. Este prin urmare dela sine înțeles că însăși necesitatea prezentării veridice a rolului și muncii tractoriștilor, îl obliga pe scriitor să acorde o mare atenție în romanul său problemelor satului. Și trebuie spus că „Ogoare noi” aduce un material interesant și bogat de fapte și oameni care pot fi întâlniți în satele noastre de pe întreg cuprinsul țării. Unitatea compoziției, vizibilă în acea latură a romanului „Ogoare noi” care privește în primul rând pe tractoriști, se vedește și în această a doua latură importantă a sa.

Și aici personagiile au de îndeplinit o sarcină : aceea de a constitui și consolida întovărășirea agricolă, ca prim pas către gospodăria colectivă. Acțiunea urmărește o serie de oameni și întâmplările lor, care întruchipează concret drumul pentru rezolvarea acestei sarcini. La sfârșitul romanului, întovărășirea agricolă a cucerit atât de puternic conștiințele celor mai mulți din-

tre țărani muncitori, încât întemeierea gospodăriei colective urmează a se petrece într'un viitor foarte apropiat.

Nu vom discuta încă dacă realizarea artistică a romanului este atât de grăitoare pentru un țaran muncitor care citește „Ogoare noi”, încât și el să dorească — tot atât de puternic cum doresc țărani din roman — ca și în satul lui să se înființeze o gospodărie colectivă. Ceea ce vrem să subliniem deocamdată, este faptul că autorul a văzut în mod just că întovărășirea nu este un scop ultim, un țel suprem, ci că dincolo de ea, se profilează adevăratul țel — gospodăria colectivă — care la rândul ei reprezintă deasemenea o verigă dintr'un lanț întreg de transformări ce asigură viitorul fericit ai țărănimii muncitoare. Cei mai înaintați dintre oamenii satului — Sandu Alexe, Ilie Zăganu, Lică Mătase și fiica lui, Frusinica - sunt conștienți de acest lucru. În acest fel, dată fiind claritatea obiectivului imediat de atins, precum și viziunea limpede a celui mai îndepărtat, faptele romanului se orientează firesc către sprijinirea acestor obiective, către lămurirea lor.

Două lucruri trebuie precizate : primul — că îndeplinirea acestui obiectiv — constituirea întovărășirii ca etapă importantă către gospodăria colectivă — este concepută în mod just de autor ca desfășurându-se în procesul unei ascuțite lupte de clasă pentru îngrădirea și paralizarea acțiunilor chiaburimii; al doilea — că obiectivul care stă în fața țărănimii muncitoare din Podeni nu este deloc diferit de acela al tractoriștilor din brigadă; dimpotrivă, e de fapt acelaș obiectiv: cei peste o mie de hantri de arătură, pe care trebuie să-i realizeze brigada în campania de primăvară — sunt tocmai pământurile întovărășitorilor, baza viitoarei colective. Este necesar să precizăm această identitate, pentru a nu se înțelege cumva că avem în „Ogoare noi” nu unul ci două romane cu oameni și probleme proprii.

Felul acesta de a construi romanul i-a permis autorului să poată reprezenta în paginile sale, în mod concret, alianța clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare. În fond, această unică sarcină nu poate fi dusă la îndeplinire dacă unul dintre cei

doi factori care compun alianța se împotrivesc sau măcar nu participă cu intensitate, cu entuziasm. Atâta vreme cât țărani muncitori din Podeni nu s'au întovărășit, ori au existat acțiuni care puneau în primejdie întovărășirea — în aceeași vreme însăși posibilitatea tractoriștilor de a-și îndeplini munca, de a realiza norma, era periclitată. Invers, când Buciu a făcut o arătură proastă, mulți dintre țărani muncitori au fost gata să spargă întovărășirea. Iar când și țărani și tractoriștii au luptat cu succes pentru întărirea întovărășirii — atunci și unii și alții au realizat însemnate succese, materiale și morale: tractoriștii au depășit normele cu multe procente, calitatea muncii lor a crescut, ei înșiși au devenit mai conștienți, mai siguri; țărani muncitori s'au desprins de chiaburi, munca lor a fost mai ușoară și mai spornică, și pentru unii și pentru ceilalți a apărut cu necesitate în roman perspectiva gospodăriei colective.

Dacă alianța apare astfel puternic sudată, acelaș lucru îl putem spune și despre trăsătura de bază a acestei alianțe, anume că rolul conducător îl are clasa muncitoare în frunte cu comuniștii. Reiese cu claritate din roman că dacă n'ar fi existat tractoriștii, acțiunea lor de lămurire, efortul lor de a crea exemple și dovezi printr'o muncă susținută și bine realizată — întovărășirea nu s'ar fi făcut. În organizarea muncii lor, în ducerea lor la îndeplinire, tractoriștii încep să aibă o influență tot mai mare asupra țăranilor muncitori; legătura care se stabilește e atât de strânsă, încât în finalul romanului întovărășirii din Podeni roagă stațiunea într'o cerere ca ogoarele viitoare colective să fie lucrate de aceeași brigadă, cu al cărei ajutor ei porniseră pe acest drum.

Acesta este un mod just, partinic, de a concepe acțiunea unui roman care tratează o atare problemă.

Spuneam ceva mai sus că în încheierea și consolidarea alianței de luptă, rolul central îl au comuniștii. În „Ogoare noi” ei sunt întrupați mai ales de Bădină, Hurdea și Alexa, secretari ai organizației de partid dela plasă, respectiv din stațiune și din sat — și, evident de Mihai Zaharia. Poziția lor înaintată, viziunea lor po-

litică deosebit de ascuțită, puterea lor de a pătrunde în miezul faptelor, de a descoperi direcția și sensul în care trebuie acționat la momentul potrivit, sunt superioare tuturor celorlalte personaje ale cărții. Se observă chiar că la Bădină capacitatea de a pune și rezolva diferitele probleme este mult mai mare decât la Hurdea care, la rândul său, e superior lui Alexa.

Există însă o deficiență în caracterizarea lui Bădină, Hurdea și Alexa; pentru a-i individualiza ca oameni, autorul n'a folosit în primul rând faptele cele mai tipice, cele care puteau reliefa în adevăr caracterele lor. Ei mai mult vorbesc, expun teoretic, decât acționează; prea rar sunt prezentați cum aplică teoria în practică. De multe ori, pentru a-i diferenția, individualiza, autorul a recurs la amănunte exterioare: Hurdea apare pretutindeni cu mașinuța galbenă a stațiunii, Bădină merge călare. De câte ori în romanul „Ogoare noi” apare mașinuța sau un călăreț, poți fi sigur că sunt Hurdea și Bădină. Autorul a căutat să-i individualizeze și altfel: prin viața de familie. Hurdea așteaptă un copil, Alexa îl și are — pe Răducu, de un an. Dar viața lor de familie, momentele în care ne este înfățișată această viață sunt atât de asemănătoare încât, în loc să-i diferențieze, să-i particularizeze, îi uniformizează și mai mult. În adevăr, cu foarte mici excepții, atât Hurdea cât și Alexa sunt prezentați acasă în trei situații: jucându-se cu copilul (respectiv așteptându-l), pregătind mâncarea — stând la masă sau vorbind despre ea — și discutând banalități cu soțiile respective (mici tachinări reciproce). Este evident că astfel de situații nu pot individualiza niște oameni, și cu atât mai puțin pot caracteriza pe comuniști. Situațiile în care evoluează comuniștii din roman sunt — ca și în cazul tractoriștilor — mai rar dintre cele pline de dramatism. Cel mai adesea sunt adunări, de mai mulți sau mai puțini oameni, în care comuniștii au prilejul să desfășoare elocvență, să ducă muncă de lămurire, să dovedească cititorului că ei cunosc problemele din punct de vedere politic.

Prin urmare, și aici, dacă obiectivele sunt clare autorului — și ca atare și cititorului — dacă elementele care compun prob-

Iul spiritual al oamenilor sunt dintre cele mai juste — realizarea artistică concretă suferă într-o bună măsură. Ca personajii literare, ca oameni, Bădină, Hurdea, Alexa nu sunt la înălțimea ideilor lor.

Ar fi greșit să se considere de aici că poate fi aplicat romanului „Ogoare noi” acel șablon: „lipsește Partidul”. Dimpotrivă, toată acțiunea este dominată, mânănată înainte de comuniști. Autorul creiază chiar o scenă foarte caracteristică și care subliniază direct că rolul efectiv în acțiune — în inițierea, îndrumarea și conducerea faptelor — l-a avut Partidul, l-au avut comuniștii. Este vorba despre o discuție între Ștefan Turcu și Andrei Hurdea. Ștefan Turcu e bucuros de succesele stațiunii, ale brigăzii, ale lui Mihai Zaharia și Traian Buciu. Fotografiiile acestora au apărut în ziare, despre ei se vorbește pretutindeni, ei sunt fruntași pe țară, primesc sute de scrisori de felicitare din toate părțile, sunt trimiși la Moscova. „Dar, despre Andrei, nimic — gândește nemulțumit directorul stațiunii. *Nici un cuvânt. Nici un ziar nu i-a pomenit nici măcar numele. Nici o scrisoare nu i-a fost adresată de nicăieri... Și doar Andrei a fost motorul activității lor, sufletul luptei în întreaga campanie, scânteia înflăcăării care i-a cuprins pe toți tractoriștii. Andrei ne-a ajutat și ne-a îmbărbătat pe fiecare dintre noi. Andrei a văzut mai larg, mai departe... Andrei nu s'a înfricoșat... Andrei a luptat, a cutezat, ne-a condus neînfricat spre această victorie. Lui Andrei i se datoresc toate succesele noastre*” (IV, 184). Turcu îi și spune lui Hurdea nemulțumirea sa, cerându-i parcă scuze. Pentru ca acesta să-i dea o pildă de înaltă modestie și conștiință, arătându-i că, de fapt, toate ziarele scriu despre el, deoarece în toate se spune cam așa: „...din inițiativa și sub îndrumarea Partidului, tractoriștii brigăzii a șaptea dela S.M.T. Bădeni au...” (IV.185).

Scena este frumoasă și emoționează, ea îi arată lui Ștefan Turcu — și cititorilor — o realitate, îi învață să înțeleagă altfel — adânc, principial — această frază care apare în cele mai multe relatări despre succesele obținute de oamenii muncii. Dacă această scenă ar fi sprijinită în roman de mai multe împrejurări de viață, în care

Hurdea și ceilalți comuniști să se comporte măcar tot atât de concret, direct, emoționant ca în scena de mai sus, este neînțeles că ei ar câștiga o mult mai mare consistență ca personajii artistice și, ca o consecință, și ca valori educative.

Un asemenea exemplu de ciocnire înfățișată cu multă îndemânare, este aceea dintre Andrei Hurdea și Ștefan Turcu, cu prilejul angajamentelor brigăzii. Directorul stațiunii, înțelegând cam îngust — în orice caz nu suficient de convins — importanța politică a atragerii unui număr cât mai mare de țărani în întovărire — a căutat să arate că lipsește „factorul tehnic”, posibilitățile tehnice de realizare a volumului sporit al arăturilor, contractat de brigada lui Zaharia. Turcu n'a ținut seama de celălalt factor, mult mai însemnat în realizarea sarcinilor — *factorul uman* — pe care se sprijină Hurdea. Faptul că acesta izbutește să-și impună punctul de vedere în disputa cu directorul, și mai ales faptul că punctul lui de vedere este confirmat de succesele tractoriștilor, determinând chiar transformarea lui Turcu, sporirea încrederii acestuia în oameni, — convinge pe cititor de largă perspectivă a secretarului organizației din stațiune, de curajul său, de dragostea și prețuirea sa față de oameni. Scena aceasta și întregul conflict care decurge de aici până la rezolvarea lui, ne țin încordată atenția și ni-l caracterizează pe Hurdea.

Este limpede că Aurel Mihale și-a propus un lucru just atunci când l-a conceput pe Hurdea, ca fiind alimentatorul brigăzilor, cu combustibil și alimente. Secretarul are prilejul să fie mereu în legătură cu brigăzile, să asigure legătura dintre ele și cu stațiunea, să le „alimenteze” și cu altfel de „hrană” decât cea pentru motor și stomac. El aduce și hrană ideologică, întărește moralul oamenilor, asigură popularizarea între tractoriști a metodelor de muncă, a inovațiilor adoptate de unii dintre ei. Rolul lui Hurdea este astfel de o mare importanță, este hotărâtor în succesul brigăzilor și al stațiunii, precum și în încheierea întovăririi. Păcat însă că, în destule prilejuri, acest rol al lui Hurdea — ca și al lui Bădină, — îl ghicim mai mult decât îl vedem reieșind din fapte concrete.

Prezența comuniștilor, activitatea lor constituie un îndreptar pentru toate personajele cărții. Ideile lor orientează acțiunea și-i grăbesc desfășurarea, o fac interesantă și transmit hotărârea de a lupta. Ei sunt acei care văd cu precizie obiectivul mare al oricărei fapte, țelul ei îndepărtat și consecințele imediate; ei se pricep să-i facă pe tractoriști să se pătrundă atât de adânc de ideile înaintate, încât aceștia ajung să se convingă că acesta și nu altul a fost propriul lor gând. Oamenii își însușesc organic învățătura partidului, transmisă de comuniști. Procesul se poate urmări la toate personajele cărții, dar mai ales la țăranii muncitori. Lazăr Lungu, Gheorghe Soare, Gherghina a lui Gheorghe Cucu, apoi Vasile Glonț și chiar Ion Vârlan fac parte dintre aceștia; tocmai deaceia gândul colectivei devine pentru dâșii tot atât de firesc ca și pentru comuniști. Comuniștii din romanul „Ogoare noi” au ajuns să se pătrundă puternic de problemele și năzuințele masselor, să le imprime acestora profund ideile lor, încât ei apar — cu toate slăbiciunile în redarea artistică — drept adevărați conducători ai masei. Evident că, dacă n'ar fi existat slăbiciunile la care ne-am referit, tabloul ar fi fost de o adâncime și de o expresivitate cu mult sporite. El poate fi îmbunătățit în acest sens. Dar chiar așa cum este, el transmite cititorului idei înaintate și isbutește într-o mare măsură să-l convingă.

•

Legată de această problemă, trebuie relevată o altă calitate importantă a romanului „Ogoare noi” — anume preocuparea autorului de a da o imagine complexă, cuprinzătoare a vieții, de arăta nenumăratele fire care leagă pe oamenii muncii din diferite sectoare de activitate într-o unitate de interese al cărei scop final este nimicirea dușmanului de clasă și construirea socialismului.

Vorbisem mai sus despre faptul că „Ogoare noi” privește problemele actuale ale țăranimii muncitoare în perspectiva viitorului, legând sarcinile de azi cu cele de mâine. Acesta este unul din aspectele care

contribuie la redarea complexității vieții. Un alt aspect este acela al modului veridic în care este redată alianța de luptă a tractoriștilor cu țăranimea muncitoare din Podeni. Aceasta contribuie deasemenea la închegarea unei imagini complexe a realității noastre. Personajele și faptele nu sunt privite de sine stătătoare și în nemiscare, ci într'un continuu proces de influențare reciprocă, de neconținută mișcare înainte.

La aceste aspecte trebuie să adăugăm încă unul, privitor am putea spune, la extinderea geografică a ariei pe care se petrece acțiunea. Autorul ne cheamă cu el într'o serie de locuri și centre de muncă; la gospodăria de Stat „Frăția”, la gospodăria agricolă colectivă „Drum nou”, la centrul mecanic Bădeni, apoi în comunele învecinate: Adâncată, Bojdeanca, Năeni, etc. Deasemenea, el ne duce la direcția SMT din Ministerul Agriculturii, atrage în acțiune uzinele „Sovromtractor” din orașul Stalin, aduce scrisori din toate colțurile țării, și chiar din Uniunea Sovietică, antrenează ziarele în acțiunea de popularizare a succeselor, pentru a căror realizare tractoriștii utilizează metode sovietice înaintate. În același timp, lupta împotriva dușmanului de clasă este dusă deopotrivă de Stațiune de oameni din sat, de brigada de tractoare, de oamenii din comunele învecinate.

Munca tractoriștilor din brigada a șaptea — și din celelalte — este legată nu numai de întărirea alianței cu țăranii muncitori din Podeni, dar ea depinde și de felul cum se muncește la colectiva „Drum nou”, de colaborarea stațiunii cu centrul mecanic, de ajutorul dat de ziar, de sfaturile tractoristului sovietic Vania, de concursul ministerului, de depășirile planului realizate de muncitorii dela „Sovromtractor”. Problemele romanului apar astfel nu numai *incadrate* în problemele și activitatea creatoare a întregii țări, dar ca unul din nenumăratele inele, mici dar importante, ale efortului creator depus de întregul popor.

Succesele tractoriștilor devin astfel o preocupare și o mândrie a oricărei constructor al socialismului, el le consideră cu dragoste și interes, ca și cum i-ar aparține și lui. Acest întreg complex de fapte și inter-

dependențe conving pe cititor în mod efectiv, că tractoriștii din brigada condusă de Mihai Zaharia, că țărani întovărășiți din Podeni, contribuie în mod activ la construirea socialismului. Personagiile capătă conștiința însemnătății, a rolului pe care-l au faptele lor, în mintea lor începe să prindă un tot mai puternic contur sentimentul solidarității cu toți oamenii muncii. Patriotismul socialist, sentimentul acesta înalt că succesele tale sunt succesele Patriei tale, ale poporului tău, străbate paginile romanului „Ogoare noi”. Complexitatea vieții pe care o duc oamenii muncii din țara noastră îndrăzneala gândirii lor, bazată pe succesele realizate, și determinată de multilateralitatea realității pe care o trăiesc, sunt astfel sugerate de romanul lui Aurel Mihale.

Viziunea aceasta înaintată, suflul acesta care însuflețește pe eroii cărții, sunt un rezultat direct al plasării autorului pe poziții înaintate de luptă, decurg din redarea faptelor prin perspectiva ideilor înaintate ale Partidului. Romanul „Ogoare noi” se caracterizează din acest punct de vedere prin partinitatea lui.

Am discutat până aici o serie de probleme ale romanului „Ogoare noi”, care pot fi rezumate astfel: romanul conține probleme, oameni și fapte concepute cu justețe și claritate de către autor și redată ca atare; există unele deficiențe de ordin artistic (mai ales schematic) provenite fie dintr-o cunoaștere mai la suprafață a sectorului respectiv de viață, fie dintr-o muncă mai puțin susținută asupra manuscrisului.

În roman există însă și probleme, în înțelegerea cărora autorul a dat dovadă de o anumită lipsă de claritate. Este vorba în primul rând de modul confuz și adesea greșit cum este zugrăvită în romanul „Ogoare noi” lupta de clasă la țară.

În satul Podeni, există o ciocnire de bază, între Partid și dușmanul de clasă: forțele înaintate ale satului, în frunte cu comuniștii, luptă pentru a realiza întovărășirea agricolă — chiaburii instigați și ajutați de fostul moșier, se străduie s'o zădărnicească. Ciocnirea aceasta este reală, produce frământări, are mo-

mente de intensitate, rezolvarea ei cere un efort susținut al comuniștilor. Dar, de fapt, ea nu este decât unul din aspectele sub care apare în realitate lupta de clasă, unul din obiectivele ei.

O altă problemă, care apare deasemenea în roman și care se desfășoară în condițiile luptei de clasă, este aceea a însămănțării: chiaburii caută să saboteze muncile de primăvară, ei nu ies la arat, vor să întârzie arătura; când sunt siliți să iasă, pleacă fără cele necesare, opăresc sămânța, sau cu ajutorul elementelor strecurate în Comitetul Provizoriu caută să se sustragă dela obligațiile de cultură. Doar pe aceste două laturi se dezvoltă lupta de clasă în „Ogoare noi”.

În realitate, lupta de clasă e un proces mult mai complex și are ca obiectiv central, în etapa actuală, îngrădirea chiaburimii, lovirea în puterea și în pozițiile economice pe care ea le mai deține încă în sat. Vorbind despre sarcinile partidului la sate în condițiile actuale de trecere a agriculturii pe baze socialiste, tov. Gh. Gheorghiu-Dej arăta la 3—5 Martie 1949: „Partidul are datoria să intensifice lupta de clasă la țară, mobilizând sărăcimea satelor și țărănimea mijlocașă împotriva exploatării capitaliste, pentru îngrădirea chiaburimii”^{*)}. În continuare tov. Gh. Gheorghiu-Dej arăta că această sarcină, „de îngrădire a chiaburimii, de limitare a puterii sale economice și a influenței sale politice”, se îndeplinește:

prin apărarea intereselor proletariatului agricol, ale țăranului sărac și mijlocaș față de chiabur, chiar în problemele cele mai mărunte;

printr-o politică fiscală de clasă, care să ușureze situația țăranului sărac și mijlocaș, pe de o parte, și să apese pe chiabur pe de altă parte”^{*)}!

Trebue să spunem că aceste aspecte importante ale luptei de clasă la țară apar foarte puțin în romanul „Ogoare noi”. Există o împrejurare în care, la sesizarea lui Mihai Zaharia, sindicatul salariaților agricoli obligă pe Filică să plătească salariul pe un an în urmă lui Lazăr Lungu,

*) Idem, pag. 261 (sublinierea noastră).

*) Idem, pag. 263.

care fusese exploatat neomenos ; există deasemenea o altă împrejurare, în care chiaburul este obligat să plătească despăgubiri pentru fâșiile de pământ furate an de an dela țărani muncitori cu ale căror ogoare se învecinau hectarele sale. Dar acestea apar oa manifestări în mare măsură izolate și nu ca momente ale unei acțiuni duse de partid și de organele de stat în vederea îngrădirii chiaburimii, în vederea slăbirii puterii sale economice și a influenței politice. În romanul „Ogoare noi” bătălia principală a partidului și a organelor de stat împotriva chiaburimii nu se desfășoară pentru îngrădirea ei economică, și ea ar trebui să se desfășoare în *această* direcție.

Lupta de clasă nu apare deci în roman în toată complexitatea ei. Aspecte ca : impunerile fiscale, impunerea cotelor de cereale, îngrădirea posibilităților chiaburimii de a exploata și specula, etc., sunt sau foarte palid sau deloc prezentate.

De unde, decurge în mod inevitabil o prezentare unilaterală a chiaburului. Nu se poate spune că Filică este cu totul lipsit de trăsături care-l definesc ca un reprezentant al chiaburimii : el are o inteligență rea, e brutal, lacom, viclean, adesea gata să ajungă la crimă ; el a isbutit să-și strecoare unealta, pe Ion Leahu, până în Comitetul Provizoriu al Sfatului popular și prin intermediul lui manevrează împotriva partidului și statului în problema întovăririlor. Dacă însă ar fi apărut în roman și laturile importante ale luptei de clasă, este neîndoios că și caracterul lui Filică s'ar fi întregit, în sensul că l-am fi văzut pe chiabur acționând în împrejurările concrete determinate de fiscalizare, de impunerile la cereale, etc.

Tipul chiaburului apare deci fără unele trăsături importante. Deasemenea, dacă lupta de clasă ar fi apărut în toată complexitatea ei, chiar figura lui Ion Leahu s'ar fi întregit, s'ar fi conturat cu mai multă ascuțime. Ar fi reieșit atunci mult mai clar cum chiaburul caută să-și plaseze uneltele până în organele de stat pentru a-și cpeia posibilități de a se sustrage la impunerile fiscale, la cotele de cereale, cum odioasele unelte caută să protejeze pe chiabur tocmai în aceste probleme. Autorul trece

prea grăbit asupra împrejurării în care Leahu încearcă să falsifice scriptele, pentru că din ele să reiasă că Filică are pământ mai puțin. Aceasta ar putea fi întărită și completată cu denunțarea altor căi prin care chiaburimea caută să lovească în regimul nostru de democrație populară.

Tot dintr'o înțelegere neaprofundată a luptei de clasă decurge și un alt neajuns al romanului. În finalul cărții Filică este prins, uneltele sale lichidate. Velicu, celălalt chiabur, e pe cale de a fi arestat și el. În felul acesta, s'ar părea că în satul Podeni lupta de clasă a fost lichidată în primăvara anului 1950, prin aceea că dușmanul nu mai există. Cum de s'a putut ajunge în roman la o asemenea concluzie, necorespunzătoare realității ?

Așa cum se arată în „Scrisoarea CC. a! P.M.R. către toate organizațiile Partidului și către toți membrii de partid cu privire la rezultatele reformei bănești și sarcinile Partidului” din 15 Martie 1952: „Se știe că la Plenara din 3-5 Martie 1949, potrivit datelor statistice aproximative de care dispuneam, a rezultat că numărul gospodăriilor chiaburești este de circa 150.000 (5,9% din totalul gospodăriilor țărănești)”. Înseamnă că în satele noastre, care au în medie 300 — 500 gospodării, numărul chiaburilor se ridică la 15—25. Evident, în unele sate sunt mai mulți, în altele mai puțini, depinzând de regiune, de specificul producției, etc. Romanul „Ogoare noi” — și trebuie să spunem că afirmația este valabilă și pentru alte lucrări ale literaturii noastre — arată că în sat sunt numai doi chiaburi; arestarea acestora, în finalul romanului, creează impresia greșită că lupta de clasă a fost terminată, iar chiaburimea a fost lichidată ca clasă. Tov. Gh. Gheorghiu-Dej ne învață însă că „politica de îngrădire a chiaburului nu înseamnă desființarea chiaburimii ca clasă, dar ea va împiedica întărirea sa economică, va limita exploatarea masselor țărânimii muncitoare și ne va permite să trecem — atunci când condițiile vor fi pregătite — la politica de desființare completă a exploatării chiaburești la sate, mobilizând în această

) Idem, pag. 247.

luptă întreaga țărănie muncitoare".) Tov. Gh. Gheorghiu-Dej arată că lupta de clasă la țară în etapa actuală „se desfășoară în condițiile îngrădirii chiaburilor și ale creerii primelor gospodării agricole colective.”) Este deci clar, că acțiunea de creare a primelor gospodării agricole colective nu atrage după sine desființarea chiaburimii ca clasă — așa cum în mod greșit reiese din romanul „Ogoare noi”.

Aceste deficiențe au consecințe directe în construcția personajilor.

Faptul că bătălia principală în roman nu se desfășoară în direcțiile în care se desfășoară ea în realitate, face ca și prezentarea personajilor care poartă această bătălie, să sufere. Am văzut că Filică și Leahu apar unilateral; același lucru se poate spune despre Sandu Alexe și Lică Mătase. Profilul lor s'ar fi îmbogățit, orizontul lor politic s'ar fi lărgit, rolul lor în sat ar fi câștigat în importanță, deci și influența lor în rândurile țărănimii muncitoare ar fi crescut — dacă lupta de clasă ar fi apărut în toată complexitatea ei. Totodată ar fi reieșit mai ejar și pericolul chiaburimii, formele variate și tot mai ascuțite prin care aceasta se împotrivesc mersului nostru înainte.

Chiaburul nefiind lovit cu putere de organele de stat, lupta de clasă apare deștul de suportabilă, destul de dulce, adică așa cum ea nu este în realitate.

Un alt aspect al luptei de clasă la țară, care nu apare în toată complexitatea lui în „Ogoare noi” — și nici în alte cărți privitoare la transformarea socialistă a agriculturii — constă în nesezisarea unui proces important care se desfășură în satele noastre. Lenin arătase încă înainte de Marea Revoluție Socialistă din Octombrie că mica gospodărie particulară a țaranului „naște capitalism și burghezii permanent, în fiecare zi, în fiecare ceas, spontan și în proporții de masă.”)

Un document de partid apărut de curând în „Scânteia” arată limpede că acest proces are loc cu ascuțime în satele noastre și reforma bănească efectuată de curând la dovedit cu prisosință. „Învățătura stalinistă despre mecanica luptei de clasă în condițiile dictaturii proletariatului — spune documentul — ne arată că în des-

fășurarea cu succes a luptei socialismului împotriva capitalismului, când crește vijelios sectorul socialist al economiei naționale și scade neîntrerupt greutatea specifică a elementelor capitaliste, are totuși loc o creștere numerică a elementelor capitaliste. Aceasta se datorește faptului că țărănimea, atâta vreme cât rămâne țărănie individuală, care se ocupă cu mica producție de mărfuri, dă naștere la capitaliști — și nu poate să nu dea naștere — în mod permanent, neîntrerupt. Din rândurile țărănimii sărace, o parte se ridică în rândurile mijlocașilor, iar din rândurile păturilor avute ale mijlocașilor se ivesc noi chiaburi. La noi în țară, în cursul ultimilor ani, unii mijlocași au reușit să acumuleze cantități mari de cereale și numerar și să cumpere tractoare și mașini agricole vechi.” i°)

Acest proces n'a fost observat de Aurel Mihale și nici de alți scriitori ai noștri. Dacă scriitorii noștri ar fi studiat cu mai multă atenție literatura sovietică, ar fi descoperit că acest proces este acolo zugrăvit în imagini puternice. În romanul „Pământ deștelenit” apare personajul Titoc, fost luptător în rândurile Armatei Roșii în timpul războiului civil, devenit apoi chiabur — tocmai la adăpostul acestui titlu. Trebuie oglindit Un asemenea proces în literatură? Fără îndoială ca trebuie, de vreme ce el reprezintă un fenomen împotriva căruia Partidul, masele largi, au de luptat — și nu este o luptă dintre cele mai ușoare. Tocmai acest lucru trebuie să-l arate literatura: că în condiții în care „toate drumurile duc spre comunism”, când noi luptăm împotriva exploataților, pentru lichidarea exploatații — în aceste condiții tendința unor mijlocași mai avuți de a se închiaburi, de a deveni exploatați, de a acumula averi și bani pentru a putea

) Idem, pag. 263.

) Idem, pag. 395. (Subliniat de tov. Gh. Gheorghiu-Dej).

) V. I. Lenin, „Stângismul”—boala copilăriei comunismului. Ed. P.M.R., 1949, pag. 8 (sublinierea lui V. I. Lenin).

)>) Despre alianța dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare — „Scânteia”

~ 12 Aprilie 1952.

apoi specula, înseamnă o atitudine de dușmănie față de poporul muncitor și trebuie lovită fără milă.

Neexistând acest proces în romanul „Ogoare noi” — precum nici în multe alte cărți — complexitatea prezentării vieții satului suferă, opera artistică nu este suficient de conformă vieții. Posibilitatea unor conflicte pline de dramatism, existente azi în lumea satelor, nu este folosită de autori, care, dacă s'ar apropia de aceste probleme ale vieții și le-ar da în operele lor rezolvări convingătoare, ar contribui efectiv la educarea țărânimii muncitoare în spiritul socialismului.

O deficiență în prezentarea alianței de luptă a clasei muncitoare cu țărâtimea muncitoare, apare în romanul „Ogoare noi” în felul cum sunt înfățișate raporturile dintre tractoriști și țărâtimea muncitori. În această alianță, tractoriștii dau totul iar țărâtimea muncitoare primește totul, fără a da în schimb nimic. Este greșala pe care acelaș document de partid o sublinia în modul următor: „Cu toate că ajutorul puternic pe care țărâtimea muncitoare l-a primit din partea clasei muncitoare și a statului de democrație populară i-a îmbunătățit mult starea materială, țărâtimeii nu i s'a cerut să contribuie în măsura posibilităților ei crescute, la sporirea veniturilor statului și la dezvoltarea economică a țării pe drumul construirii socialismului la noi în țară.”

Alianța apare astfel lipsită de caracterul ei esențial — despre care vorbește tov. I. V. Stalin — și anume acela al alianței de *interese*, al *colaborării* și *sprîjinirii* reciproce.

Dacă acest lucru ar fi reeșit cu claritate din romanul „Ogoare noi”, atunci chiar munca tractoriștilor, atitudinea lor față de sat, ar fi căpătat o bază solidă, ceea ce ne-ar fi făcut să înțelegem cum s'a format înțelegerea lor politică înaintată în problemele satului.

Un cuvânt și despre ușurința cu care autorul tratează problema trecerii dela întovărășirea agricolă la gospodăria colectivă. În „Ogoare noi” acest lucru se petrece ușor, firesc; imediat ce au terminat însămânțările, oamenii, convinși de foloasele muncii cu tractorul, fac cerere pentru

constituirea colectivei. Dar este cert că, deși întovărășirea *este* una dintre formele socialiste de viață care apar la sate — între întovărășire și gospodăria colectivă există deosebiri esențiale: folosirea *în comun* a principalelor unelte și a vitelor de munca, munca în brigadă, retribuirea după muncă și nu după suprafața pământului, etc. Aceste lucruri nu-i preocupă deloc pe țărâtimea întovărășită din Podeni, nici nu reiese măcar că ei le-ar cunoaște. Tocmai acest lucru face pe cititor să privească cu destulă neîncredere entuziasmul oamenilor, deoarece acest entuziasm este lipsit de bază și e creat de autor prin neglijarea problemelor care în mod firesc apar în viață, în momentul constituirii unei gospodării colective.

Dacă în punerea problemelor luptei de clasă și ale alianței există deci serioase deficiențe, trebuie spus că autorul a izbutit totuși să obțină, în prezentarea vieții satului, realizări de valoare. Este vorba de sigur și de Filică, în acele aspecte și manifestări pe care le-a prezentat autorul și a căror dezvoltare este cu îndemânare urmărită. Isteț, șiret, speculant și brutal, Filică apare ca un dușman de temut, mai ales că manevrează cu dibăcie câteva unelte odioase: Ion Leahu, Nică Crețu. Legat într'o frăție de interese criminale cu ceilalți chiaburi, și comandați cu toții de fiul fostului moșier, el trece cu ușurință la crimă, pentru că tot cu ușurință să intre în panică, descumpănit de plasa pe care o simte strângându-se în jurul său. Dacă imaginea chiaburului va fi întregită prin prezentarea altor laturi ale activității sale, atunci fără îndoială că acest personaj va fi o realizare deplină a romanului „Ogoare noi”.

Realizări de valoare sunt Ion Leahu și Nică Crețu, amândoi de aceeași teapă — primul însă cu mult mai inteligent, lacom și viclean. O scenă din finalul romanului îl desvăluie pe Leahu în toată hidoșenia lui, de dușman înverșunat al regimului, de fiară care și-a mestecat îndelung veninul în măsele, și până la urmă nu se mai poate ascunde, se deslănțue: surprins la Filică de către Lazăr Lungu, Leahu își dă seama că este pierdut. Atunci el nu are nici o ezitare: într'o luptă scurtă înjunghie pe

Lungii și de aci înainte el e cel care comandă, iar chiaburul, din stăpân, devine unealtă oarbă. Dând dovadă de un sadism cu adevărat de fiară, Leahu ordonă să i se aducă un sac în care bagă pe cel ucis și-l trimite pe Filică să-l arunce într'o fântână, în câmp; apoi pentru a deruta pe urmăritori, el despică țeasta unui vițel, chiar pe locui unde cu câteva momente înainte ucisese omul, taie vita în bucăți și o ascunde în iesle, în fân. A doua zi el e cel care sesizează Comitetul Provizoriu să facă percheziție la Filică, el cere să se facă control în grajd și tot el „descoperă” halcile de carne pitite de cu seară în fân. Omorul pare învăluit în taină, urmele șterse. Filică este, în ultimile pagini ale romanului, slab și pierdut — dealtfel acest lucru este pe linia întregii dezvoltări a personajului care suferă acum descompunerea provocată de disperare. Leahu în schimb este de o agresivitate pe care n'o egalează decât ura lui înverșunată față de popor. Aceste pagini, culminând cu prinderea celor doi criminali — tocmai pentru că au la bază o ciocnire puternică, sunt pline de dramatism și conturează bine personajele.

Un personaj de asemenea realizat este Lazăr Lungu, argatul lui Filică. întunecat, frământat, crispat, Lungu își caută drumul. În toamnă s'a luat după vorbele chiaburului și n'a mai intrat în întovărire: acum e bântuit de contradicții și de teamă. Dar birue în el dragostea și încrederea într'o viață nouă. După ce se apropie de comuniști, Lazăr Lungu se deschide asemenea unei flori primăvara. Viața înjepe să i se pară frumoasă: pământul îi va da roadă cum n'a visat niciodată, un copil al lui învață meseria de tractorist, curând va intra în gospodăria colectivă unde „va arăta el cum știe să muncească”; un vis îndepărtat îi luminează gândurile cele mai dragi: într'o zi va fi și ei membru de partid. Dacă primește să rămână argat la Filică, o face numai pentru a-l demasca, convins că în felul acesta apropie, grăbește înfăptuirea visurilor lui. Sfârșitul lui tragic, zugrăvit cu îndemănare de autor, devine un steag de luptă pentru țărani întovăriți. Episodul acesta se așează pe temelia viziunii pe care o are în finalul

cărții Andrei Hurdea, suit pe acoperișul vagonului.

Acestea sunt cele mai realizate elemente ale acelei laturi a romanului, privind viața satului. Dintre personajele de asemenea conturate, trebuie subliniat Ilie Zăganu, un țăran sărac însuflețit de o mare dorință de luptă și muncă. Dinamic și cu un nivel politic destul de ridicat, Zăganu pune a deosea în umbră pe Lică Mătase și pe baidu Alexe, pentru că aceștia — față de rolul pe care-l au în sat și pe care romanul ar trebui să-l sublinieze — sunt puși în situații care nu pot să releve nici calitățile, nici rolul lor firesc. Slăbiciunea acerbă decurge din lipsa unei ciocniri puternice, ce clasă, despre care am vorbit. Tocmai ei doi sunt aceia care ar trebui să poarte ofensiv lupta de clasă și tocmai ei n'o fac. De lipsa unor situații care să-i ajute să se releve, suferă și zugrăvirea Frusinicăi, fata lui Mătase și iubita lui Mihai Zaharia. În afară de două momente mai importante — ciocnirea cu oamenii care voiau să spargă întovărirea și cu chiaburul pe care-l sechestrează la Comitet în timpul incendiului la tractoare — Frusinica nu evoluează decât în situații de o slabă semnificație: îl așteaptă pe Mihai, îi primește alintările, se ceartă cu dânsul sau plânge la căpătâiul lui când e rănit. De asemenea, mătură vagonul tractoriștilor și le face mâncare. Evident, e prea puțin pentru o fată care, ne spune romanul, e aleasă membră a comitetului întovăririi și apoi a gosodăriei colective, e membră a comitetului UFDR, etc. În aceste roluri de mai sus Frusinica nu ne e prezentată, de unde și imaginea care ne rămâne despre dânsa: o femeie casnică, uneori cam sprintară și năbădăioasă, dar atât! Nu o femeie de tip nou. La altă treaptă, Floarea lui Voicu — Voiculeasca — este același tip.

Lumea satului trebuie să constituie, în munca de refacere a romanului, capitolul către care să se îndrepte în primul rând atenția autorului. Studiarea documentului de Partid apărut recent în „Scânteia” cu privire la alianța clasei muncitoare cu țăranimea muncitoare, îi va ajuta autorului să clarifice, să corecteze și să aprofundeze viziunea sa asupra conflictului de clasă care frământă azi satele noastre. În felul acesta,

problema alianței apărând întărită, clarificată, în raporturile ei firești — așa cum ne învață Partidul — vor reuși cu mai multă amploare și cu mai multă adâncime caracterele omenești ale activiștilor (în primul rând), ale țăranilor muncitori și, desigur, și ale tractoriștilor.

— •

Să discutăm unele probleme ale limbii literare a romanului „Ogoare noi”, precum și unele din problemele compoziției sale.

Problema limbii unei opere literare este de o mare importanță. O exprimare clară, precisă, un limbaj realist pune în valoare însuși conținutul cărții, îl comunică în mod limpede; totodată, poate ajuta în mod serios la conturarea, la diferențierea personajilor.

În romanul „Ogoare noi”, schematicul unora din personajii, se face simțit și în felul în care ele se exprimă. Iată două exemple de vorbiri, luate depe aceeași pagină.

„Noi vrem să facem agitație în jurul gospodăriilor colective. Să facem cunoscut oamenilor cum se intră și cum se lucrează în gospodărie, să le arătăm avantajile lucrării pământului cu mașinile și cu tractoarele în comun, să spulberăm minciunile chiaburilor”.

— și al doilea exemplu :

„Să studiați mai adânc problema asta a construirii unei gospodării colective aicea, în Podeni; s'o discutați în birou, în organizație. Faceți un plan pentru toată munca ce trebuie s'o depuneți în această perioadă, până la înființare. La ședința lunară dela plasă, să vii cu el, Alexe; să-l discutăm și acolo în comitet'.

Ar părea că este vorbirea unuia și aceluiași personaj. Și totuși cele două pasagii aparțin unor personaje diferite: prima dată vorbește țăranul comunist Alexe, a doua oară muncitorul comunist Bădină. Nu vrem să spunem că între vorbirea a doi comuniști trebuie să existe deosebiri fundamentale; dar între felul de a se exprima al unui țăran — fie el și comunist — care de puțin timp utilizează o terminologie științifică (aici chiar cu neologisme: problemă, avantaje, etc) — și între felul

de a se exprima al unui muncitor, activist mai vechi, cu o anumită obișnuință a folosirii unor expresii curente, nu poate să nu existe o deosebire în primul rând în felul de a construi frazele. Care țăran spune: „*Să facem cunoscut oamenilor*”? — și asta într'o discuție simplă, nici măcar în ședință unde caracterul mai solemn l-ar tenta să spunem, către o vorbire mai aleasă.

Exemplele s'ar putea înmulți. Dar concluzia e aceeași: este necesar ca oamenii să vorbească firesc, să spună ceea ce gândesc și simt și să nu recite parcă fraze învățate pe de rost.

În al doilea rând trebuie să semnalăm existența unor exprimări forțate, neconforme cu spiritul limbii române, sau chiar inexistente în limbă, precum și unele expresii puțin întâlnite, ca :

„...până acum, mai înaintea anilor din urmă”; „stâlpii de telegraf fugeau înapoi, trași de sforile sârmelor”; Moș Gheorghe vorbește „cu ruginită sfătoșenie”; etc. Aș par cuvinte ca : mociorlite, greșuri, cucuciește, custură de briceguș, brustuluită, „neguri plutitoare” care acopăr câmpul sau obrajii, un om vine „cu rușinea în nas”, etc.

Expresii ca acestea pot și trebuiesc să fie eliminate, pentru că ele dăunează, și pentru că autorul a dat dovadă în lucrarea sa, că știe să utilizeze o limbă de un nivel literar ridicat.

Cu privire la compoziția romanului trebuie să arătăm că, în zugrăvirea modului cum tractoriștii își îndeplinesc sarcina lor, de a depăși norma sporită, autorul nu putea — și nici nu trebuia — să evite prezentarea câtorva aspecte ale muncii cu tractorul, ale problemelor tehnice legate de această muncă, etc. În unele pasagii însă, în loc să vorbească despre oameni, despre frământările lor, despre transformările conștiinței lor, autorul se pierde adesea în descrierea proceselor tehnice, sau în prezentarea abstractă a muncii.

Asistăm astfel la nenumărate momente în care se ară, în care se descriu sau se comentează diferite inovații, se descriu piesele tractorului; multe din pasagiile acestea nu ajută deloc nici la conturarea personajilor, nici la lămurirea problemelor,

ci mai degrabă dăunează compoziției romanului, sărăcesc viața spirituală a oamenilor și abat atenția dela problemele principale ale acțiunii.

Dar, se spunea într'un articol apărut de curând în „Pravda”, — „trebuie să subliniem că reprezentarea unilaterală a eroilor numai în activitatea lor în producție — este rezultatul unei înțelegeri false a realismului socialist. Realismul socialist impune reprezentarea artistică multilaterală și profundă a vieții, în întreaga ei complexitate și, în primul rând înfățișarea vieții spirituale.” 12).

Acelaș articol combate abuzul de „tehnicism”, arătându-l ca un pericol care împiedică pe scriitor să contureze caractere puternic individualizate.

Un procedeu al autorului, pe care nu-l socotim suficient de indicat și care în orice caz, trebuie utilizat cu mai multă economie, cu mai multă atenție, este felul în care sunt portretizați oamenii. În momentul în care apare un personaj, autorul oprește acțiunea, pentru a-i face portretul fizic și moral. Portretizarea personajilor este uneori indicată, căci fixează în mintea cititorului dintr'odată chipul omului respectiv; alteori însă este neindicată: fie că personajul este episodic și atunci cititorul îl uită până când îl întâlnește din nou în acțiune, fie că portretul încă nu-i spune nimic cititorului, trăsăturile personajului urmând a reieși și a se defini ulterior (și în acest caz portretul la început devine inutil), fie în sfârșit că el este o anticipare, nedorită adesea de cititor. Se impune deci o mai mare atenție în folosirea acestui procedeu pentru a se evita șablonul unei fișe pentru fiecare personaj.

Dar portretizarea în „Ogoare noi” este introdusă uneori de autor într'un mod neașteptat, care îngreunează foarte mult lectura, întrerupând cursul firesc al acțiunii. Un exemplu: o discuție între tractoriști, cam aprinsă, privitoare la angajamentele pe care și le ia brigada.

„Fără amintiri, nea Marine! îl între-rupe Buciu pe Marin Oproiu, aducându-l la chestiunea angajamentelor. — *Ce crezi, cât faci? Asta ei*” Normal ar fi să urmeze răspunsul lui Marin:

„Cum fără amintiri, mă?... — Eh, ce știți voi, ăștia...” Autorul introduce însă după întrebarea precisă a lui Buciu biografia lui Oproiu: „Marin Oproiu, șef tractorist pe tractorul trei, era „bătrânul brigăzii”. El era....etc. (I, 102, 103) și biografia continuă pe aproape o pagină de text, lăsând suspendată întrebarea lui Buciu și, odată cu ea, pe cititor.

Acelaș lucru se petrece la pagina următoare (I, 104) — unde se vorbește despre Iliuță — și în diferite alte prilejuri unde autorul oprește acțiunea pentru a introduce comentarii și precizări care și-ar avea foarte bine locul mai târziu.

Cu totul altceva trebuie să spunem despre Felul cum autorul utilizează peisagiile de natură. În această privință Aurei Mihale a realizat multe lucruri pozitive, deși pe, alocuri, un abuz de comparații stânjenește desfășurarea firească a descripției. Cele mai multe peisagii și descripții din romanul „Ogoare noi” se integrează organic acțiunii epice, ele sunt uneori pline de mișcare și dinamism (momentul însămânțărilor), alteori mărețe și impresionante (tabloul final al Bărăganului) sau pline de tristețea stării sufletești a personajilor (ploaia pe Bărăgan, aspectul satului sub ploaie), etc. De cele mai multe ori ele sunt în concordanță cu liniile mari ale acțiunii, pe care o explică, o sprijină. Felul cum a utilizat descripțiile de natură, dovedește că autorul va putea cu ușurință să îmbunătățească romanul sub raportul înfățișării proceselor de muncă, al limbii, al unor amănunte de tehnică scriitoricească, precum utilizarea portretului, etc.

O problemă importantă care trebuie semnalată în legătură cu romanul „Ogoare noi”, este modul în care s'a manifestat critica literară.

În primul rând cronicile literare apărute au fost puține și nu destul de adâncite, față de importanța acestui roman. În al doilea rând, discuțiile purtate n'au scos totdeauna și pe deantregul în evidență atât calitățile cât și lipsurile romanului.

i²) *Să lichidăm rămânerea în urmă a dramaturgiei*, „Pravda” din 7 Aprilie 1952, citat după „Contemporanul” din 11 Aprilie 1952.

Ultima parte a romanului „Ogoare noi” a apărut în Decembrie 1951 — deci de o jumătate de an. În acest timp n'au apărut asupra lui decât două cronici : una în „Contemporanul” semnată de V. Nicorovici și alta în „Almanahul Literar” dela Cluj (Nr. 2—3/952) semnată de Dumitru Drumar. Prima dintre ele se caracterizează printr'o deosebită răceală față de roman, printr'un ton de superioritate și prin lipsă de analiză a elementelor realizate. A doua se preocupă de analiză și izbutește să demonstreze în bună măsură valoarea romanului. Amândouă însă găsesc deficiențe imaginare, și trec cu vederea lipsuri reale ale romanului. Astfel, cronică din „Contemporanul” consideră că în „Ogoare noi” — „scriitorul nu a reușit să arate cu perspectivă și profunzime rolul partidului în transformarea socialistă a agriculturii, în întrecerea socialistă” — lucru cu totul inexact, deoarece ceea ce orientează și călăuzește în primul rând acțiunea tuturor personajilor, este lumina ideilor partidului, înțelegerea în mod partinic de către tractoriști a sarcinilor și rolului S.M.T.-urilor în transformarea socialistă a agriculturii. Este inexactă deasemenea afirmația că acțiunea de demascare și lichidare a dușmanului de clasă nu este organizată. Dimpotrivă, chiar de la jumătatea cărții, din momentul în care Lazăr Lungu este îndemnat de Alexe și Zaharia să rămână în ograda chiaburului pentru a-l supraveghea, începe organizarea unei acțiuni care nu poate să nu ducă la prinderea și demascarea dușmanului de clasă. Există destule scene din care reiese că această acțiune se desfășoară pe un plan vast, pentru a descoperi toate piesele complotului urzit de chiaburi. Ba chiar acțiunea aceasta este atât de organizată, încât Sandu Alexe și Mihai Zaharia au și o schemă a căilor prin care chiaburul ar putea încerca să scape ; ei sunt preocupați ca, pe fiecare din aceste căi, să existe forțe suficiente de pregătite și vigilente, care să nu permită nici o scăpare.

Cronică din „Almanahul Literar”, în afară de faptul că nu sesizează un lucru esențial — anume că în centrul romanului stă viața brigăzii de tractoare și nu a țăranilor muncitori din sat — ridică o serie

de obiecții de următorul fel ; autorul trebuia să redea mai bogat aspectele vieții din gospodăria de stat vecină precum și să zugrăvească „consecvent — amănunțit” (iți viața din gospodăria agricolă colectivă înființată cu un an înainte la Adâncată. Este limpede că autorul ar fi putut face acest lucru. Poate că, în acest caz, el ar fi adus noi elemente în sprijinul lămuririi țăranimii muncitoare ; aceasta depinde de felul *cum* ? ar fi tratat problemele gospodăriei de stat în raport *cu care* ? din problemele satului Podeni, etc. El ar fi putut eventual să intre și mai adânc în zugrăvirea vieții din gospodăria agricolă colectivă — și atunci ar fi realizat un roman cu această nouă temă. Dar Aurel Mihale nu și-a propus acest lucru și ca atare nici nu l-a realizat. El și-a propus să arate rolul S.M.T.-urilor în transformarea socialistă a agriculturii și, dacă nu putea ocoli prezentarea raporturilor acestora cu gospodăriile colective — și nici nu le-a ocolit — în acelaș timp el nu trebuia să piardă obiectivul propus, de a nu se îndepărta de problema sa centrală. Socotim că, atât cât au apărut gospodăria de stat, gospodăria agricolă colectivă, este suficient pentru închegarea unei imagini juste a realității.

În ce privește discuțiile în jurul unei cărți, rostul lor este deosebit de important. O discuție bine organizată poate aviza pe participanți asupra unor probleme importante ale cărții analizate și ale literaturii în general. Critica hotărâtă și curajoasă a deficiențelor, dar și sublinierea și demonstrarea argumentată a realizărilor, sunt de un real folos scriitorilor și îi ajută în propria lor muncă de creație. Dar, pentru ca rezultatele unei discuții să fie importante, se impune participarea scriitorilor, și în primul rând a scriitorilor frunțași.

La discuția organizată de Uniunea Scriitorilor cu privire la romanul „Ogoare noi”, din păcate, mulți dintre scriitori frunțași — și mai ales dintre prozatori și critici — n'au participat.

În discuția amintită — ca de altfel în critica din „Contemporanul” — s'a manifestat o tendință de trecere cu ușurință asupra calităților romanului „Ogoare noi”, fără a le demonstra — în schimb de insistență asupra deficiențelor și a unor părți

valoarea romanului a fost ma
 »tă decât demonstrata.
 Evident ca acest lucru m
 L[^]tZn, Aceasta
 f l n s la o on iderare destul de super-
 - - - " 4 i l o r care ; s ; - u s ș i a ^

t r \ n ^ s , t o T 1 r s - -
 grăvit! P e s p e c t w < n e c i v a v i i t o r u l u i , r e i c ș > p r e .

clementele se ordone."

' sale.

Romanul „Ogoare noi", pnn cecece
 el înaintat, valoros si rea « a t - ^
 ^ n ^ d i n t r e e l e m e n t e U . d b » ^
 in Sr ^ U u i e subliniata
 n storului, concepția sa

„Unirii unei sarcini prnrap»! , • « f

m l " ! e l e m e n t e r e a l i z a t e , " s e e s i e a u t o r u l u i

* - ' T o S n t , T . n . b u n « s -

! , m t d e ' o c l i p s i t e d e i m p o n a n ț a . K o
 n u s u n t a e . o c p
 m . u u l „ O g o a r e n o u i " p o . t e f * ' -

I
 citesc, lumineaA întomna 1» . * u T M

tor prefaceri ,e care le tra.m.

PE DRUMUL ÎNFLORIRII GOSPODĂRIEI AGRICOLE COLECTIVE

Când Toma Găvrilaș se reîntoarce acasă, după ce și-a sfârșit serviciul militar, pornește dela gară pe drumul către sat. „*Drumul tăia valea netedă, cu locurile de cosit, urca pe coastă unde, era pășunea satului și cobora spre sat cotind, brăzdat de ape și de șanțuri care scobeau mereu din matca lui. In fiecare an oile și vitele, venind dela pășune, îl rupeau, îl stricau, iar carele se răsturnau adeseori, sfărâmându-se...*

— *Nu l-au dres nici acum ! își zise flăcăul coborînd cu grijă, ferindu-se de gropi și de șanțul cu nenumărate cotituri.*”

Cu imaginea aceasta de pasivitate și stagnare începe „Pâine albă”, romanul tânărului prozator Dumitru Mircea. Intre imaginea dezolantă a drumului desfundat, ce amintește de „calea bătătorită, calea obișnuită a țărănimii” despre care vorbește LV. Stalin — și elanul, bucuria de scurt popas între două biruințe a ultimului capitol, se desfășoară acțiunea cărții.

Este un merit de seamă al romanului că dela primele sale pagini simțim în el freamătul vieții noastre, dragostea pentru această viață nouă. „Pâine albă” este un roman al transformării satului. Sub acțiunea elementelor sale înaintate, satul Ploșor e împins înainte. Cuvintele de neuitat ale tovarășului Stalin luminează sensul acestei cărți, după cum luminează viața tuturor gospodăriilor colective. „Și iată că dintr’odată bolșevicii pătrund vijelios ca o furtună în viața aceasta veche, în care (oa-

menii) trăiesc ca într’o mocirlă, pătrund și spun : a venit vremea să părăsiți calea cea veche, a venit vremea să începeți o viață nouă, viața de colhoz”.

În satul ardelean Ploșor, la întoarcerea lui Toma din armată, există de q’ vreme gospodăria colectivă. Dar nu-i trebuie mult lui Toma ca să-și dea seama că ea există mai mult cu numele. E slab organizată, și mulți colectiviști se lasă pradă zvonurilor și uneltirilor dușmanului, devenit din ce în ce mai cutezător. Căci organizația de partid se poticnește în muncă, mai ales din pricina secretarului ei, Niculaie Boroș.

Un concurs de împrejurări, — o agresiune de noapte a chiaburilor de pe urma cărora era să-și piardă viața, căsătoria cu o femeie înapoiată, fără înțelegere — îl trag înapoi pe Boroș. El nici nu s’a înscris în gospodărie — „*n’am ce face deocamdată. Mi se pune muierea curmezis*”.

Pe Boroș, sentimentul că s’a împotmolit îl chinuie totuși și dela prima întâlnire cu Toma ; Boroș se arată stânjenit), încearcă să se amăgească pe sine și pe alții cu diferite scuze. Sub focul criticii, el va izbuti să reajungă cel dinainte, comunistul înflăcărat și energic.

În sat s’au mai făcut și diverse greșeli. În urma unui denunț, care se dovedește mai târziu a fi o acțiune a dușmanului, Văsieș, un mijlocăș de ispravă, gospodar, devotat, este denunțat drept chiabur și categorisit ca atare.

În această stare își găsește satu! comu-

nistul Toma Găvrilaș. Dar el nu luptă singur. Întâmplările din „Pâine albă” ilustrează modul cum satul înapoiat și gospodăria pe cale de destrămare se transformă prin acțiunea organizată a partidului. Chiar în clipa în care Toma îi privește amărât pe colectivști cum vin târziu, în silă, la scosul sfeclei, se îndreaptă spre sat în mașina lui mică și stropită cu noroi, Ion Suci, din biroul raional de partid, aducând cu el pe Melchior, viitorul organizator de partid al gospodăriei colective din Ploșor, cel care va duce lupta alături de Toma. Și în tot cursul acțiunii, deși acțiunea romanului se cimentează în special în jurul lui Toma, nu-l vedem pe acesta prezentat ca pe un erou izolat, ci ca pe un bun ostaș al unei armate puternice.

Acțiunea de transformare a satului se realizează treptat, printr'o muncă grea, dărză și migăloasă. Pentru a o putea realiza, Toma și Melchior, împreună cu Toader Covrig și cu alți câțiva comuniști însuflă o nouă viață organizației de Partid. Dela prima ședință la care participă Toma, critica lui aprigă risipește lăncezeala. Comuniștii își reiau locurile convenite, în avantposturi, se revine asupra nedreptății făcute lui Văsieș. Toma, apoi Boroș, intră în colectiv și dealungul cărții vedem exemplul lor urmat de alți oameni din sat. Astfel se întâmplă cu Gherasim, fratele lui Toma, pe care-l văzusem la început întâmpinând cu amărăciune hotărârea lui Toma de a se înscrie.

Odată cu întărirea gospodăriei colective, se schimbă și mentalitatea oamenilor, se schimbă și felul lor de a munci. În afară de unele elemente înapoiate, cum este Cristea, care până la urmă devine unealta dușmanului, oamenii se dezghioacă de vechile prejudecăți și năravuri, învață să primească cu interes ideile înaintate și metodele noi de muncă. Colectivul gospodăriei devine din ce în ce mai conștient și mai organizat. Pavel își aduce la colectivă stupii pe care îi păstra peste numărul îngăduit de statut. Maria Crețului, leliță gureșă, gata, în prima parte a romanului, să se hărțuiască cu toată lumea și să repete cele mai năstrușnice zvonuri, e stimulată de răspunderea pe care o capătă

în muncă și ajunge să îndemne pe oameni, în felul ei de vorbă pipărat, să se înscrie în gospodărie. Se urmează metodele agrotehnice sovietice și oamenii învață să le aplice. Întrecerile socialiste mobilizează pe colectivști, îi fac să muncească voios și cu spor. E mare deosebirea între imaginea din primele pagini a colectivștilor care vin târziu, câte doi, trei la scosul sfeclei și descrierea muncii spornice și însuflețite din ultimele capitole. Cartea se sfârșește cu sentimentul acesta al unei etape cucerite și al deschiderii unui nou orizont de muncă și de succese. „*Fată ce-ai făcut noi până acum — îi spune Melchior lui Toma. Crezi că nu mai sunt multe de făcut?*” Romanul acesta, pătruns cu totul de înfrigurarea voioasă a vieții, cu fiecare clipă în schimbare și îmbogățire, se încheie cu o imagine de vitalitate și plenitudine, cu înțeles adânc. „*Împrejur câmpurile semănate se legănau. În lăuntruțul fiecărui firicel se înverșuna viața, pulsând ageră către clipa binecuvântată a împlinirii rodului.*”

Imaginea aceasta frumoasă nu trebuie interpretată literal. Nici în viață, nici în romanul lui Dumitru Mircea biruința noului nu se obține lin și ușor, cum urcă seva în plantă. Transformarea satului se realizează prin luptă îndârjită, necruțătoare împotriva dușmanului. Și totuși, în această privință există slăbiciuni importante în concepția romanului.

„Pâine albă” nu redă idilic realitatea. Vom vedea că romanul se caracterizează prin veridicitatea faptelor. Scriitorul cunoaște viața satului și lucrul acesta se desprinde din amănunte și din imaginea generală pe care o crează. N'a căzut în păcatul ce se observă la unii dintre prozatorii noștri tineri, care, cunoscând prea puțin realitatea, lipsesc în operele lor o acțiune a chiaburilor. De cele mai multe ori lipitura se simte și episodul respectiv se poate înlătura fără ca restul acțiunii — colorată întrandafiriu — să se resimtă. În „Pâine albă”, Toma, Melchior și ceilalți comuniști se ciocnesc mereu de acțiunea chiaburului Corlea. Zvonurile lansate de acesta prin omul său Simeon, membru în colectivă otrăvesc conștiința oamenilor. Și denunțul anonim de pe urma căruia a pățimit Văsieș este tot o acțiune chiaburească.

Totuși, deși romanul lui Dumitru Mircea arată prezența dușmanului, el nu dă o imagine veridică a forței și virulenței sale. Dușmanul e arătat relativ puțin numeros, iar mijloacele pe care le folosește nu oglindesc îndeustul perfidia și abilitatea lui.

Formal, există în satul Plopșor mai mulți chiaburi. De fapt, mai puțini decât îi cuprinde satul în realitate. Să ne amintim că raportul tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej arăta în 1949 cifra de 5,0% — în medie un chiabur la douăzeci de săteni și să ținem seamă de faptul că în condițiile trecerii dela capitalism la socialism.... mica proprietate este aceea care naște capitalismul și burghezia permanent, în fiecare zi, în fiecare ceas, spontan și în proporții de masă"... (Lenin).

Desigur, nu trebuie să cerem unui romancier să facă un fel de inventar artistic ai tuturor chiaburilor din satul pe care-l descrie și să-i caracterizeze pe toți. Dar în roman apare aproape numai Corlea. Ceilalți — Berindeanu, Dominic Pop, Pantelimon Ciucur — sunt prezentați fugitiv, ca un fel de decor uman, cu prilejul praznicului pe care-l dă Corlea pentru pomenirea fiului și nepotului său, legionari, morți ca mercenari în războiul din Vietnam.

În oarecare măsură, figura lui Corlea este zugrăvită respingător de adevărat. Îl vedem ghemuit în ura lui, căutând nădejdi lângă aparatul de radio, unde soarbe otrava răspândită de aliații lui, incendiatorii imperialiști, și împrăștiând apoi cele auzite, cu vorba lui peltică.

Dar Corlea e un dușman care nici măcar nu caută să se ascundă. E chiar greu de înțeles cum nici Toma, nici ceilalți comuniști, care se lovesc mereu de urmările zvonurilor împrăștiate de Corlea, nu iau mai curând măsuri. Apoi, Corlea e arătat acționând destul de stângaci și îndepărtându-și pentru o baniță de porumb, omul pe care-l avea în colectivă.

Realitatea arată că dușmanul procedează mai puțin simplist. Desigur că el recurge și la svonuri și la asasinat — așa cum în „Pâine albă" chiaburii din sat încearcă să-l ucidă pe Boroș și, apoi pe Toma. Dar el recurge și la mijloace mai ascunse și deci cu atât mai primejdioase. Să ne

amintim de felul cum se oglindește acțiunea dușmanului în literatura sovietică din perioada corespunzătoare. În „Pământ desțelenit" de pildă, în afară de chiaburii cunoscuți ca atare — dușmanii fățiși — \\ întâlnim pe Ostrovnov, falsul mijloc, introdus în colhoz, sabotor și ucigaș, a cărui dibăcie în disimulare înșeală chiar și vigilența unui luptător călit cum este Davidov.

Ar fi fost profund greșit ca Dumitru Mircea să arate dușmanul atât de puternic încât să se pară că forțele înaintate sunt mai slabe în raport cu el. Realitatea desminte acest lucru. Dar, pe de altă parte, constituie o greșită prezentare a realității, și o minimalizare a dușmanului, faptul că acesta apare în roman mai puțin numeros și mai puțin primejdios decât este în realitate.

Tovarășul Stalin a arătat limpede că în perioada de trecere dela capitalism la socialism... socialismul crește *mai repede* decât elementele capitaliste, greutatea specifică a elementelor capitaliste *scăzând* din cauza aceasta. Și tocmai pentru că greutatea specifică a elementelor capitaliste *scade*, tocmai de aceea elementele capitaliste simt primejdia de moarte și-și întesc împotrivirea." („Problemele leninismului", pag. 374).

Greșeala făcută cu Văsieș — mijloc categorisit chiabur — este verosimilă, și din păcate s'a săvârșit în satele noastre. O arată și Hotărîrea din 18 Septembrie 1951 a C.C. al P.M.R. Dar romanul menționează doar această singură greșala. Faptul că atenția scriitorului nu poartă suficient — după cum am văzut — asupra multiplelor și perfidelor mijloace prin care chiaburii lovesc în construcția socialismului la sate, lipsește romanul de aspectele esențiale. Articolul redacțional „Pentru continua întărire a Partidului", apărut în „Scânteia" din 3 Iulie 1952, combătând devierea oportunistă de dreapta, a arătat că în satele noastre „o mare parte dintre chiaburi au fost trecuți în categoria „mijlocașilor", dându-li-se astfel puțința de a se sustrage efectelor politicii de îngădire duse de statul de democrație populară". Asemenea dușmani, deveniți pește noapte „mijlocași", s'au folosit de unele denu-

„în de felul celei întâlnite în roman „mijlocăș înstărit” - pentru a pătrunde în gospodăriile colective și a ocupa uneori chiar posturi cheie. Prezentul marte a unor asemenea dușmani camuflați ar fi întărit îndemnul la vigilența pe care trebuie să-l cuprindă, implicit, ouce man at vieții de azi. Alături de asemenea aspecte, cazul lui Văsieș ar fi fost inițial adevărul tipic, arătând o altfel de greșală. Prezentat Singur, el nu oglindește just și complet realitatea, o diformează.

Izbitor se manifestă și o altă greșală de concepție. E vorba de felul cum e predată alianța de luptă dintre clasa muncitoare și țărâtimea muncitoare. Aspectul îndatoririlor țărâtimei muncitoare în această alianță e aproape absent. Pe sate din Ploșor îi vedem primind ajutor material fără ca, macar în conștiința elementelor înaintate, să apară îndatoririle pe care satul le are față de muncitorii dela oraș. Ni se vorbește de nemulțumirea țărănilor față de cooperative. Tănaș vecinul lui Carol Foră, suduie furios că nu găsește lemne, petrol și tabac, vedem pe Toma mergând la oraș și dobândind câștig de cauză în chestiunea jetului de pășunat, îi vedem pe — reparând într'un timp excepțional de scurt motorul electric al satului. Dar m. Toma nu arată că înțelege îndeajuns cealaltă față de alianță, obligațiile țărâtimei muncitoare față de clasa care o îndrumă, că ajută și o conduce - după cum nici întâmplările din carte nu luminează acest aspect.

Acestea sunt lipsuri însemnate în înțelegerea și redarea realității și la publicarea romanului în volum, Dumitru Mircea; Jă trebuie să țină seama de ele. Astfel meștecele acestui roman de biruință a vieții și noului, vor ieși mai puternic la

^Dumitru Mircea a putut să redea progresul și triumful noului cu convingătoare și artistică, pentru că a știut să creeze un număr de personaje înaintate, cu caracteristice.

În centrul romanului, urmărit îndeaproape toată lupta lui pentru ridicarea gospodăriei și transformarea Ploșorului în stațiune comunistă Toma Găvrilaș. Șifantul « Dumitru Mircea a reușit să facă din Toma

un personaj care-l convinge pe cititor, «re! câștigă și interesul și dragostea este un succes al unui prozator aflat la primul roman și este un succes al prozei.

noastre.

Ceeace subliniază romanciera la Toma sunt trăsături într'adevăr specifice pentru omul de om nou, înaintat, „de o structură deosebită, fărâșit dintr'un material deosebit.”

^cLrul nu asistă la transformarea lui Toma. Acesta a fost educat în amac și este o lipsă a romanului că despre educația primită în armată se fac mai multe mențiuni abstracte, deși așchizurile întâmplări caracteristice ar fi ilustrat într'adevăr marele rol educativ pe care-l are armata nouă.

Dar figura lui Toma se reliefează puternic tocmai pentru că ea reiese din fapte, din întâmplările pe care le trăiește personajul și din reacțiile lui la aceste întâmplări. Așa se desprind trăsăturile lui montate și prețioase. Cu oră prilej apare în fața noastră și cu care Toma cauză și găsește noul, fără a accepta rutina și să se mulțumească vreodată cu ceea ce a obținut. În lăncezeala satului, dinamismul, frământarea lui Toma pentru mai bine acționează ca un vânt proaspăt. Fie că e vorba de hrana vitelor, fie că e vorba de săpatul iazului, în acțiunile marș și în faptele aparent mărunte, vedem mereu la Toma aceeași dragoste pentru cauza comună. E semnificativă atitudinea lui cu prilejul percheziției făcute la Corlea. Din clipa în care găsește motorul ascuns, îl ia în seama de tot ce poate reprezenta acest motor pentru progresul satului. *„Mă, tu știi ce-i asta? baiu el cu palma în țier. stău ce-i asta? Asta, dacă-l pu-tem în mișcare e fectră. maauzC? E-lectrică! Cinematograf, radio! Civilizație ”*

^ La fel de caracteristice sunt și celelalte însușiri pe care le dovedește Toma de-a lungul romanului, energia stăruitoare care-l face să nu se lase înfrânt nici de greutate, nici de inerția dela început a oamenilor din sat. Îi vedem luptându-se pentru a învinge și lămurii - la direcția uzinei unde trebuie reparat motorul, la raion. » cooperative, pretutindeni. Și mă ales e ca

racteristică setea lui de a învăța, de a împărtăși cele învățate, modul cum cauiă să-și însușească experiența sovietică și s'o aplice în viață.

Sunt trăsăturile unui luptător conștient de sensul și însemnătatea fără seamăn a luptei în care s'a integrat. Conștiința viitorului, a perspectivelor deschise de socialism, dă personajului acesta chibzuit, serios și ferm un entuziasm și o căldură în tot ce face, care se transmit cuceritor cititorului. Un asemenea personaj întrunește trăsăturile înaintate ale omului educat de partid.

Pe aceeași cale, însă într'o fază mai puțin avansată, se află Toader Covrig. Ca și pe Toma, îl călăuzește devotamentul nețărmurit pentru cauza socialismului. Dar ei mai are să se desbere de impulsivitatea sa. Uriașul Toader Covrig, cel care poate aprinde țigara la lampa atârnată de tavan, e oricând gata să folosească împotriva greșelilor sau slăbiciunilor în muncă ale celorlați, mijloace educative foarte îndoelnice, bazate în special pe mușchii lui fără de pereche. Pe cei care bat vitele îi amenință „*cu pumnul lui cât un bostan*”. Când, la tăierea trestiiilor pentru gardurile de protecție îl prinde pe un băietan, care stă mai mult pe lângă foc, îl smucește și-l ridică „*scuturându-l în așa fel că-i sboară căciula din cap*”. Dar când Melchior îi arată că el, comunist și agitator, trebuie să explice totul cu răbdare oamenilor, Toader Covrig rămâne pe gânduri. Îl vedem apoi străduindu-se să-i lămurască într'adevăr pe oameni, să se apropie de ei.

Pe Toader Covrig, ca și pe Toma — îi caracterizează setea de învățătură, setea de a citi, de a gândi și înțelege.

Pentru imperialiști, învățătura și chiar gândirea oamenilor din popor devine o primădie, pentrucă-i ajută pe aceștia să înțeleagă cine apără și cine primejduiește viața omenirii. Într'un articol mai vechi, Ilya Ehrenburg comenta sensul unei reclame pe care o văzuse într'o vitrină din Paris. Era vorba de o jucărie la modă pentru adulți — yo-yo-ul — și reclama suna astfel ; „*Această jucărie vă scutește să gândiți*”. Fără îndoială că dacă imperialiștii

ar putea folosi descoperirile fiziologiei și psihologiei pentru a opri pe oameni să gândească — așa cum utilizează bacteriologia pentru asasinatul în inassă — ar face-o de îndată, în nădejdea dementă că pot transforma popoarele în turme abrutizate. Și de fapt, rolul acesta îl au radioul, presa, filmul și toate celelalte mijloace de propagandă marshalizată.

Pentru socialism, învățătura e o condiție indispensabilă. Lenin a arătat că socialismul nu se poate clădi cu analfabeți. Îndemnul leninist răsună puternic în romanul lui Dumitru Mircea. Pe Toader Covrig îl vedem învățând cu patimă. Și lectura, învățătura îi deschid orizontul, îl fac să înțeleagă solidaritatea lui cu lupta internațională a popoarelor ; să simtă mai puternic cât preț are faptul că el și ceilalți țărani muncitori își pot construi fericirea în sânul unui popor liber. Într'o scenă emoționantă și cu înțeles adânc, Toader citește colectivștilor, la șezătoare știri din ziare despre lupta țăranilor italieni și le reamintește însemnătatea celor cucerite la noi. „*Mai lucrați voi acum la moșieri ? la chiaburi?... Mai crezi acum că-s drepte scornelile chiaburilor ?*”

Șirul de personaje înaintate pe care le cuprinde „Pâine albă” nu se mărginește la Toma și la Toader. Să mai amintim de Valeria, lata de care se îndrăgostește Toma, utemista zugrăvită cu grația ei proaspătă, cu entuziasmul ei tineresc, Valeria care nu pregetă să-și critice tatăl în ședință, pentrucă nu și-a adus stupii la colectivă.

Nu înseamnă însă că Dumitru Mircea a reușit să contureze veridic toate personagiile principale. Unele, cum este de pildă Melchior, sunt figuri palide, descrise mai mult prin comentariul autorului decât prin acțiune. Dar cu toate aceste slăbiciuni parțiale care se datoresc probabil — și vom reveni asupra acestui fapt — grabei în care a fost scris romanul, rămâne o însușire importantă a prozatorului Dumitru Mircea, talentul de a construi personaje vii și convingătoare. El reușește s'o facă pentrucă își iubește și își înțelege personajul, deasemeni pentrucă de cele mai multe ori știe să lumineze trăsăturile personajilor prin acțiune și să le fixeze prin amănunte ve-

ridice. Aceasta nu ar fi fost posibil dacă autorul nu ar fi cunoscut viața.

Am văzut cum toată acțiunea contribuie la reliefarea trăsăturilor principale ale lui Toma Găvrilaș: combativitatea lui în acțiunea de înnoire pe care o duce, inițiativa, dragostea de nou. Acelaș lucru se întâmplă cu Toader ori cu Valeria. Firea deschisă, spontaneitatea fetei apar pe deplin în felul simplu cum își mărturisește dragostea dela prima întrebare a lui Toma.

Dumitru Mircea știe să-și caracterizeze personagiile fie printr'un amănunt ce luminează un șir întreg de trăsături principale, fie prin adaptarea dialogului la personajii.

Romancierul revine adesea asupra câte unui detaliu. De pildă se vorbește în mai multe rânduri despre carnetul lui Toma, unde el își înseamnă problemele ce trebuie rezolvate, ștergând pe rând fiecare însemnare, pe măsură ce obiectivul plănuț a fost atins. Amănuntul acesta caracterizează stilul de muncă al lui Toma, seriozitatea lui meticuloasă. Și darul de a caracteriza personagiile prin detalii concrete, bine alese, se aplică asupra unor figuri zugrăvite în treacăt, care capătă astfel relief și culoare. Astfel, portretul admirabil prins din câteva trăsături al strigătorului satului. „*Strigătorul, un om mic de statură, care primește leafă anumită pentru treaba asta era numai glas. Avea două mustați strașnice cât două vrăbii așezate sub nas, una cu clonful în guşa celeilalte și cu cozile asvârlite în sus. Pe el, chiar dacă nu striga, îl auzea tot satul, când vorbea cu nevasta în ogradă. „Du-te, Marie dragă și vezi de ce cotcorezește găina aia? Și toată lumea lua cunoștință că la casa lui Valentin Dărlă a apărut încă un ou!*”

La fel de caracteristic, știe — de cele mai multe ori — Dumitru Mircea să adapteze dialogul la personajii. Vorba limpede și hotărâtă a lui Toma, cea mai greoaie, bolovănoasă a lui Toader Covrig, om închis și tăcut, ori turuiala aprigă a Măriei Crețului urmăresc și accentuează specificul fiecărui personajii.

Ajungem astfel la mijloacele artistice prin care conținutul acesta de viață nouă este exprimat în romanul lui Dumitru Mircea. Aceste mijloace dovedesc însușiri reale și

însemnate, stânenite în oarecare măsură de unele stângăcii de început și mai ale de rezultatele unei insuficiente munci asupra operei.

Romanul lui Dumitru Mircea se caracterizează prin autenticitate, prin soliditate realistă. E real satul, sunt reali oamenii și amănuntele. Aceasta se datorește în primul rând bogăției de aspecte concrete, migalei cu care romancierul își sprijină pe fapte, cât mai veridic, mai amănunțit cele povestite. Acțiunile politice cât și muncile agricole sunt toate descrise cu această minuțioasă exactitate, care nu devine decât arareori mărunțire, pierdere în amănuntul nesemnificativ, pentru că sensul general al tuturor acestor amănunte concrete, lupta pentru nou, e prezentă pretutindeni. I se întâmplă uneori lui Dumitru Mircea să se piardă în digresiuni ori în notări inutile, să urmărească printr'un fel de asociație de fapte reminiscențe sau detalii din biografiile personajilor. Dar de cele mai multe ori tocmai bogăția de detalii concrete și caracteristice crează autenticitatea realistă. După cum aceleași roade le dă darul pomenit al scriitorului de ași caracteriza succint personagiile, de a-i zugrăvi pe oamenii aceștia în transformare așa cum sunt, țărani ardeleni, cu vorba, trăsăturile și preocupările lor.

Dumitru Mircea posedă o reală artă de povestitor. Caracteristică este la el folosirea unui fel de comentariu sfătos al povestitorului, care, Sa începutul capitolelor sau în momentele culminante ale acțiunii discută cu cititorul faptele și calea pe care se îndreaptă personagiile. Acest fel de a povesti ca și humorul stilistic ce colorează adesea romanul, ne amintește puternic de Slavici. Dar poate că — mai curând — însușirile acestea, tânărul scriitor ardelen Dumitru Mircea le-a luat — ca și Slavici — dela povestitorul popular, care participă totdeauna la întâmplările povestite judecându-și personagiile și faptele cu simpatie, indignare sau ironie. Această artă de povestitor a lui Dumitru Mircea, inspirată din marele clasic, folclorul, întărește și ea impresia de autentică povestire din viața satului.

Asemenea comentarii ale autorului, care dau vioiciune și căldură se învecinează cu

un alt soi de comentariu, de un gen și cu efecte cu totul deosebite. Uneori, Dumitru Alircea nu-și caracterizează personajile prin acțiune ci le face un fel de caracterizări gratuite, nemotivate. Așa sunt prezentați în prima parte a romanului Suciul Melchior sau Sfârla. Alteori, pus în fața unui conflict sufletesc al unui personaj sau între două personaje, Dumitru Mircea recurge la o falsă soluție de minimă rezistență, rezolvă rapid și superficial prin intervenția atotputernică a comentariului ceea ce trebuia să fie rezolvat de fapte. Melchior, organizatorul de partid se îndrăgostește de Valeria, care-l iubește pe Toma. Conflictul acesta, Dumitru Mircea îl rezolvă îndată, notând: „*încet însă, după o amarnică bătălie cu sine însuși, peste sufletul pustiu al organizatorului începu să se așterne resemnarea*". Alteori, comentariul se adaugă în mod inutil la o scenă descrisă frumos, îngreunând-o. După scena dela joc dintre Toma, Cristea și Valeria, cititorul înțelege din purtarea fetei că ea îl iubește pe Toma. Romancierul însă intervine și explică stăruitor ce a simțit Valeria înainte și acum.

O problemă pe care Dumitru Mircea trebuie să se străduiască s-o rezolve în viitor este cea a construcției romanului. Ca și în alte romane ale noastre, acțiunea cotește, se ramifică inutil.

Mai ales în partea a doua, avem de a face cu o serie de episoade nelegate între ele prin acțiune, care transformă povestirea într'un fel de cronică a principalelor evenimente din sat.

În această privință, Dumitru Mircea trebuie să învețe din felul cum și-au construit operele marii romancieri clasici, ca și din romanele sovietice. În „Secerișul” avem de a face cu o temă înrudită — mersul înainte a unui colhoz înapoiat — de astă dată în condițiile superioare ale drumului spre comunism. Romanul Galinei Nicolaeva se petrece pe mai multe planuri, urmărind paralel progresul colhozului precum și munca lui Andrei, secretarul raional de partid. Dar nu există acolo o răspândire a episoadelor, ori apariția mai mult sau mai puțin întâmplătoare a personajilor. Toate episoadele ca și prezentarea personajilor

conlucrează armonios la creșterea finală la transformarea colhozului înapoiat într'un colhoz fruntaș.

Limba folosită de Dumitru Mircea dă impresia aceleiași autenticități realiste. Autorul „Pâinii albe” nu caută în general să scrie în mod artificial „frumos”, adică împoțonat. Stilul lui urmărește în primul rând să redea conținutul acțiunii, căpătând adesea firescul și vioiciunea limbii vorbite. Figurile de stil ori pasagiile descriptive nu întrerup acțiunea, ci o completează. Impresia de autentic apare și din folosirea de zicători în dialog sau chiar în povestirea propriu zisă, ori prin colorarea limbii personajilor și romancierului cu unele ardelenisme.

În această privință însă, romancierul trebuie să cântărească bine în ce măsură sunt necesare expresiile regionale. Atunci când înțelesul acestor ardelenisme reiese din context, ele nu pot decât să îmbogățească limba romanului și să-i dea un caracter specific. Așa se întâmplă atunci când Maria Crețului își dă drumul mâinii și își împoașcă interlocutoarea cu vorbe nenumărate; „*Cine l-a pus pe mângălăul tău brigadier?... Bate din gură, stă ca un strajamașter*”. Uneori însă există abuz de forme locale. Dumitru Mircea folosește fraze întregi greu inteligibile sau neinteligibile: „*ca pe o răză de cele zoioase, așa a șurluit-o Maria Crețului*”.

Mai există în stilul lui Dumitru Mircea și unele scăderi, datorită vizibil neglijenței formulării ca: „*Toma..., simțea ceva fără seamăn de electric în trupul lui*”... ori alunecări în stilul plat gazetăresc: „*La serbare, „Pe marginea Dunării” cântată de Boroș, fu un foarte reușit punct al programului*”...

Aceste neglijențe stilistice pun o problemă mai însemnată pentru romancier. Ele sunt un aspect al grabei în care pare a fi fost lucrat romanul. Faptul că personajii importante sunt caracterizate sumar și puse să vorbească adesea în formule șterse și reci — și totuși, am văzut cu câtă pregnanță știe Dumitru Mircea să-și caracterizeze personajile — faptul că alături de un șir de scene vii și puternice cum sunt explicația dintre Toma și Gherasim, tăiatul trestiei ori săpatul iazului, există altele —

cut în proza noastră. Un șir de nuvele pu-
blic te în Viața Românească" ș. ma, ales
T/ianâhul literar" din Cluj au doved
inșuș, rile sale de prozator. Dare*la Om
o. i. Capul șarpelui și P-ma ia „

aba /superficialitatea redact de p oz»
a Vieții Românești", care nu l-a ajutat

dreptăți să așteptăm mult.

GEORGE MACOVESCU

REPORTAJUL LITERAR, MIJLOC DE EDUCARE ȘI MOBILIZARE A MASELOR

În munții de sus ai Moldovei, acolo unde odinioară ursul și zimbrul erau stăpâni, sunetele metalice au spart liniștea codrilor. Oamenii au început să pună stavilă apelor Bistriței, la locul numit Stejar se va întinde un lac cum nu există în toți munții noștri și de acolo, de sus, prin tuneluri sferdelite în stânci, apele se vor repezi jos, în palele unor roți uriașe, vor învârti dinamuri și întunecatele sate ale Moldovei vor părea noaptea ca roiuri de licurici.

Nici liniștea tristei și dezolantei stepe dobrogene nu a fost cruțată. Pe vechea vale Carasu au pătruns oamenii noi, muncitorii. Mlaștinele dispar. În locul papurei, trestiei și al mătasei broaștei cresc roșii, castaveți, ardei. Noaptea, nu se mai aude schelălăitul vulpilor ci zumzetul neconținut al bulldozerelor. Dela Dunăre la Mare se croiește „drum fără pulbere”, se construiește Canalul.

La gura cuptoarelor dela Hunedoara, aerul nu frige mai puțin decât altădată, însă numărul șarjelor este mai mare iar oțelul care curge este de altă calitate. Oamenii se luptă cu focul, cu fierul, cu timpul, cu oboseala și pe tabela graficelor curba producției crește mereu, urcă spre culmile socialismului.

Dela Arad a sosit vestea, că țesătoria Sarkozi lucrează la 104 războaie. Ce repede trece vremea ! Parcă eri s'a anunțat că Maria Cincă muncește la treizeci și șase războaie și apoi la șasezeci !

„Cărbune ! Mai mult cărbune !” — strigă constructorii socialismului. Sub dealurile Petroșanilor, ale Aninoasei și Lupenilor mii de oameni scormonesc zi și noapte măruntaiele pământului, trezesc din somnul de milenii energia tănuită în străfunduri și o scot la suprafață pentru că uzinele să lucreze fără răgaz, ca trenurile să meargă fără încetare.

Anul acesta rândunelele au sosit mai târziu. Le-au ținut departe de locurile noastre vârtejurile de zăpadă venite către sfârșitul lunii Martie. Oamenii, însă, n'au așteptat întoarcerea rândunelelor și nici cântecul cucului. Au lăsat babele să ghicească în bobi când se vor petrece acestea și ei au ieșit cu tractoarele la câmp, arând și semănând așa cum au învățat din cărțile sovietice. Iar pentru a alunga sărăcia din sate, au tras brazdă peste haturi și s'au strâns tot mai mulți în gospodării colective.

Sunt toate aceste — și încă multe altele, semne ale vremurilor pe care le trăim. Viața clocotește pretutindeni în țara noastră. Se schimbă fața naturii. Se schimbă și omul. Se răstoarnă așezări și obiceiuri, se năruie instituții vechi și concepții înapoiate, se prăbușește lumea veche și se construiește lumea fără boier și patron, fără ospaț, fără șomaj și analfabeți, lumea becului electric, a muncii răsplătită și glorificată, a științei și culturii.

Se petrec mari frământări. Omul cel nou.

muncitorul, stăpânul noilor forțe sociale care scot lumea din marasmul trecutului și o împing înainte, cum spunea Marx, muncitorul pe care I. V. Stalin îl consideră ca pe adevăratul erou și creator al vieții noi, se luptă cu forțele naturii, cu strigoii trecutului, nedispăruți încă, se trudește să se despartă de rămășițele vremurilor de altădată și se călește pentru a înfrunta greutățile de mâine. Procesul acesta revoluționar petrecut sub ochii noștri, la care suntem martori și participanți este nemaipomenit prin intensitatea și prin perspectiva lui istorică. Nici când n'a cunoscut poporul trăind pe aceste meleaguri asemenea uriașe transformări. Nici când în fața omului muncitor n'au stat asemenea probleme, căroră el trebuie să le dea deslegare. Nici când viitorul nu i-a apărut atât de luminos ca acum.

Și toate faptele acestea, toată frământarea aceasta adâncă, toate cele ce se întâmplă în uzine, pe ogoare, în laboratoare trebuie însemnate și spuse întregului popor din țara noastră. În acest proces de măreață construire, oamenii au nevoie să se cunoască bine între ei, să știe cum luptă fiecare, cum înfruntă greutățile, ce au realizat și ce mai rămâne de realizat, au nevoie să vadă pas cu pas cum țara capătă altă înfățișare și cum eforturile eroice se transformă în bunuri ale întregului popor muncitor. Ceeace aduc nou unii trebuie să fie cunoscut de toți. Cum se schimbă alții și cresc mlădițele noi, iarăși trebuie cunoscut de toți.

Partidul organizează această muncă de cunoaștere prin schimburi de experiență, prin vizitarea marilor șantiere, a uzinelor, a gospodăriilor colective, prin popularizarea, prin toate mijloacele, a succeselor obținute și a oamenilor fruntași în muncă. Presa din țara noastră, în frunte cu „Scântea” publică articole, declarații, informații, reportajii care învață pe toți din experiența unora și le dă elanuri sporite atunci când află că pământul acesta, dăruit de natură, dar jefuit până nu demult de stăpânitori se înfrumusețează și se îmbogățește mereu.

Scriitorii și ziariștii noștri au pomit la munca grea, dar extrem de frumoasă să redea în poezii, în romane, în piese de teatru, în reportajii literare viața, așa cum

se desfășoară ea astăzi în Republica noastră. Scriitori de seamă și ziariști talentați cutereeră țara, cercetează realitatea, observă omul în procesul muncii, descoperă noul acolo unde abia mijeste și apoi prin scrisul lor, fac cunoscut tuturor tot ce au văzut.

Pentru creatorul de literatură, poet, romancier sau dramaturg, a scrie reportajii este de un deosebit folos. Scriitorul sovietic Boris Gorbatoș nota următoarele cu privire la această muncă; *„După mine, munca la ziar este indispensabilă pentru un scriitor. În orice caz, tot ceea ce știu, eu o datoresc ziarului. Ziarul m'a învățat să stau de vorbă cu oamenii deschiși și deadreptul despre subiect”*.

Contactul direct cu viața, cu realitatea îl va ajuta pe scriitor să selecționeze ceea ce este caracteristic în vederea creerii operei literare, iar cunoașterea a cât mai multor oameni, dar o cunoaștere autentică, îi va da, posibilitatea să tipizeze, să creeze caractere cât mai individuale în care să cuprindă, totuși, generalul.

În trecut — cu câteva excepții — reportajul era considerat drept ceva minor, o „literatură” care trebuia să izbească atenția cititorului prin senzaționalul subiectului și prin iscusința reporterului în a prezenta subiectul.

În lumea ziariștilor burghezi circulă o glumă care, însă, are înțelesuri adânci. Ei spun; „Dacă un câine mușcă un om, acesta nu este subiect de reportaj. Dar, dacă un om mușcă un câine, da, acesta este un subiect de reportaj”. Lăsând la o parte cinismul acestei glume, trebuie reținut ceea ce vrea să spună și anume că numai senzaționalul merită atenția reporterului, pentru că, pretinde ziaristul burghez, numai senzaționalul interesează pe cititor.

Dar, ce formează acest „senzațional” în concepția reporterului burghez? A fost o vreme când ziarele bucureștene erau pline cu reportajii despre... „minunile dela Maglavit”. Bâiguierile unui nenorocit de cioban epileptic erau tălmăcite în fel și chip și prezentate cititorului astfel, încât părea că nimic nu mai interesa în țara aceasta decât „viziunile” lui Petrache Lupu.

Un ziar își făcuse o specialitate din a povesti viața diferiților schilози. Dela piti-cul de circ și până la leprosul găsit într'o mahala a Bucureștilor, dela copiii-cerșetori, schilodiți pentru a stoarce mila trecători-lor și până la punșorul de buzunare ciung, „mare maestru în a opera cu o singură mână”, tot felul de nenorociți erau desco-periți, sau câteodată inventați, pentru că pe marginea existenței lor triste și dureroase să fie brodate tot felul de povești stupi-de... „reportajii senzaționale”.

Ziarele din lumea burgheză se întrec în a fi senzaționale. „Lipsește crima ! Lip-sește știrea de senzație ! Nu avem știrea extraordinară pentru pagina întâia I”, strigă zilnic, înbunit de „...„senzațional”, secreta-rul de redacție al oricărui ziar burghez a-merican, englez, francez, italian ș.a.m.d. Crima, accidentul, sinuciderea, linșajul, con-stituie hrana cea de toate zilele a acestor ziare. „Senzaționalul” stă în a descoperi ceea ce este rar, ceea ce nu se întâlnește în viața de toate zilele. Asemenea material caută reporterul burghez, pentru că pe el viața obișnuită a milioaneilor de oameni, în care se găsesc mii și mii de fapte meritate să fie cunoscute de toată lumea pentru aspectul lor pozitiv, pentru contribuția lor la îmbogățirea și înfrumusețarea vieții, aceas-ta nu-l interesează. „Un om care mușcă un câine”..., iată ce caută reporterul burghez. Este, însă, aceasta, viața ? Desigur, se poate întâmpla și un asemenea fapt, dar este el caracteristic, esențial, constituie o trăsă-tură tipică a unei realități ? Care este im-portanța socială, morală, sau estetică a unui asemenea fapt ?

Reporterul, asemenea romancierului, poe-tului, dramaturgului trebuie să cunoască bine viața și oamenii. Este necesar ca el să observe realitatea din care culege esen-țialul, după cum trebuie să studieze în amă-nunțime, cu meticulozitate tot ceea ce este în legătură cu subiectul despre care vrea să scrie. Tot Boris Gorbatoș afirmă că „pen-tru ziaristul sovietic este obligatorie studi-erea materialului în chip serios, concret și cu spirit de răspundere. Ziaristul pătrunde în mod necesar, cu minuțiozitate în tehnica faptului. El primește cu încredință orice re-latări, pentru că el trebuie să pipăie totul

cu mâna proprie, dacă nu vrea să-și însele redacția și cititorii.”

Viața și oamenii nu pot fi cunoscuți din birourile unei redacții dela masa de lucru, sau dintr'o fotografie. Reporterul trebuie să păstreze un permanent și strâns contact cu viața, mergând acolo unde ea clocotește, trăind în mijlocul oamenilor despre care vrea să scrie.

A apărut la începutul anului în românește volumul „Dincolo de râul Mana” („Zama-nșcina”) de Nina Emelianova, în care au-toarea povestește două călătorii făcute de ea, la interval de douăzeci de ani în Sibe-ria, în regiunea de sud a fluviului Enisei. Este un reportaj de mari proporții, scris de cineva care știe să observe, să descopere și să noteze ceea ce vede nou și caracte-ristic, la un moment dat, într'o anumită rea-litate.

Ca tânără geologă, Nina Emelianova a cercetat bazinul râului Mana, un afluent al Enisei-ului în anii 1928—1929, pentru a des-coperi zăcăminte de minereu și cărbuni în bogatul subsol al Siberiei. Impresiile din această interesantă și grea călătorie le-a notat și mai târziu i-a cerut părerea lui Maxim Gorki asupra lor. „Alexei Maximo-vici — scrie autoarea — mi-a desvăluit în-trucâtva necesitatea de a confrunța faptele, de a le lămuri în lumina marilor fenomene sociale și de a scrie despre ceea ce doar pare simplu, dar în realitate este complicat și important”. Și Nina Emelianova a urmat sfatul lui Maxim Gorki, scriind un reportaj despre fapte care în aparență sunt neîn-semnate, dar care legate de marile pro-bleme ale construirii socialismului și mai târziu a comunismului își au deosebita lor importanță.

În „Zamașcina”, cu mai bine de două-zeci de ani în urmă, oamenii din părțile lo-cului duceau o viață mai apropiată de obi-ceiurile trecutului, decât de frământările prezentului și perspectivele viitorului. Erau în „Zamașcina” mulți căutători de aur cari răscoleau taiga numai cu gândul la îmbo-gățirea lor. Erau țărani cari săpând puțuri pentru apă și dând de straturi de cărbune au astupat puțurile de teamă ca nu cumva să se afle că s'au găsit cărbuni și astfel să vină muncitorii și inginerii să deschidă mine și să strice casele și ogoarele gospodari-

Sor din sat. Discutând acest fapt, Maxim Gorki îi scria Ninei Emelianova ; „*In a doua serie de notițe, dumneata ai șters cu totul însemnătatea faptului că țărani tăinuiesc existența cărbunelui, pe când asta trebuia subliniat în chip deosebit. Ce ascund ei ? Izvorul de energie capabil să ușureze munca, să îmbogățească viața. De ce-l ascund. ? Pentru aceleași motive care îi obligă pe industriașii americani și pe alții să nu introducă în viață mașini de construcție noi*”.

Și Nina Emelianova comentează astfel acest sfat al lui Gorki: „*Mi-aduc aminte că am deschis atunci caetui meu cu însemnări de pe Mana și am găsit acolo cuvintele lui Nicolae Vassilievick La adunarea sovietului sătesc el vorbea cu țărani, proprietarii pușurilor, aproape cu aceleași cuvinte pe care mai târziu mi le-a. scris Alexei Maxitnovici! Mi se părea că despre asta aș putea să nu scriu, fiindcă și așa „toată lumea știe” ; cărbunele este izvorul de energie, iar Moș Ivan și vecinul său n'au văzut niciodată mine de cărbuni, deacea se tem ca. nu cumva acestea să împiedice îndeletnicirile lor. Dar ciocnirea cu cei doi stăpâni ai pușurilor nu era numai un caz izolat; ne aflam tocmai în fața unei ciocniri tipice a ceea ce este nou cu ceea ce este vechi*”.

Această ciocnire a redat-o totuși Nina Emelianova și până la urmă a reușit să arate cum ceea ce este nou învinge, iar ceea ce este vechi dispare.

În a doua parte a însemnărilor ei privind călătoria făcută în aceeași regiune, douăzeci de ani mai târziu, Emelianova, plecată de data aceasta numai cu carnetul de reporter și nu și cu ciocanul de geolog, scrie schimbarea realităților în Zamașcina. S'au schimbat obiceiurile s'au schimbat oamenii. S'au deschis mine, au apărut colhozuri, cooperative, iar oamenii nu mai tăinuiesc descoperirile de minereuri și de cărbuni, nu mai vânează fără socoteală și nu mai taie taiga fără rost. Această transformare radicală, acest nou este subliniat cu o deosebită vigoare în cartea ; „Dincolo de râul Mana”..

În centrul atenției reporterului stă omul, care pentru scriitorul-reporter socialist, formează materialul esențial al reportajului.

Pe reporterul care cutreeră astăzi Republica noastră nu poate să-l intereseze numai natura — oricât de frumos ar fi peisajul — și nici numai mărețele construcții ale socialismului. Fără om, natura este lipsită de conținut, după cum fără om nu s'ar fi ridicat nici nouile furnale dela Hunedoara și nici lumina electrică nu ar fi pătruns în adâncul Munților Apuseni. Omul și faptele lui oferă cel mai bogat material pentru reportaj, pentru prezentarea vieții, pentru a arăta ceea ce crește și se dezvoltă.

S'ar putea pune întrebarea : Unde sfârșește câmpul de activitate al scriitorului și unde începe acela al reporterului ? Și scriitorul și reporterul observă viața, omul, selecționează ceea ce este tipic și prezintă cititorului o lucrare care poate fi roman, poezie, piesă de teatru sau reportaj.

Mai întâiu între literatură și reportaj nu există o barieră distinctă, o frontieră ca între două lumi fără nici un contact. Trebuie spus dela început că și literatura și reportajul literar folosesc acelaș mijloc de reflectare a realității, de prelucrare a conținutului. Dacă, de exemplu, un articol de ziar este o construcție logică, influențând judecata cititorilor prin demonstrații logice, reportajul literar reflectă realitatea și influențează fantezia cititorilor prin imaginea artistică, deci prin elementul principal care stă la baza creației literare. Reportajul literar, asemenea literaturii, mănuește aceeași celulă a creației — imaginea artistică — și prin aceasta se situează în mod precis în sfera literaturii.

Și pentru că uneori se uită acest fapt esențial, această caracteristică esențială a reportajului literar, și el devine articol de ziar, folosindu-se demonstrații logice în loc să se creeze imagini artistice credem că nu este de prisos să amintim aici deosebirea pe care Belinschi o face între știință și artă. „Filozoful vorbește prin silogisme — spune Belinschi — poetul prin imagini, dar amândoi spun acelaș lucru. Economistul, înarmat cu date statistice, *demonstrează*, influențând judecata cititorilor sau a auditorilor săi că situația unei anumite clase sociale s'a îmbunătățit sau s'a înrăutățit mult, datorită unor anumite cauze

Poetul, înarmat cu imaginea clară și vie a realității *arată* într'un tablou fidel, influențând fantezia cititorilor săi că situația unei anumite clase sociale într'adevăr s'a îmbunătățit sau s'a înrăutățit din anumite motive. Primul demonstrează, cel de al doilea arată, și amândoi *conving*. Numai că unul o face prin argumente logice, iar celălalt prin tablouri".

Maxim Gorki considera reportajul ca pe o formă literară aflată la hotarul între navelă și eseu literar. Și această apreciere a lui Gorki a fost și este confirmată de înalta valoare artistică a reportajului sovietic.

Există totuși unele distincții. În procesul creației, scriitorul realist, după ce a cules elementele tipice din realitatea înconjurătoare, prelucrează astfel acest material, încât poate să redea situații care n'au existat niciodată, dar care pot să existe oricând. De exemplu, nimeni nu afirmă că acțiunea din nuvela „Noaptea din Iunie” de Petru Dumitriu s'a întâmplat aidoma în vreunul din satele noastre, dar nimeni nu neagă, că așa ceva se poate întâmpla în condițiile actuale, sau că elemente din ceea ce prezintă Petru Dumitriu nu se găsesc în atâtea sate din țara noastră. Scriitorul se folosește de fantezie, închipuind situații veridice, dar care nu s'au întâmplat în mod obligatoriu.

Nu acelaș lucru se petrece cu reporterul. Și el cercetează și observă viața și oamenii. Și ei selecționează ceea ce este tipic, dar odată oprit asupra unui subiect, reportajul trebuie să-l prezinte așa cum este în realitate, așa cum poate fi văzut de oricine. În munca reporterului fantezia nu are rolul din munca scriitorului, ca pe elemente din realitate, generalizate, să imagineze situații existente în trecut sau în prezent. Fantezia, tot atât de necesară ca și în munca scriitorului, îl ajută pe reporter să descopere aspectele noi ale subiectului, să scoată în primul plan ceea ce ar putea scăpa la prima vedere, dar care este esențial. Reporterul nu poate să imagineze ceea ce nu există, ceea ce este individualizat concret, în sensul de a fi văzut, constatat și controlat imediat în realitatea înconjurătoare. De exemplu, Nina Emelianova, în frumosul ei reportaj : „Dincolo de râul Mana” nu imaginează nimic atunci când

redă călătoriile ei în regiunea Eniseiului. Tot ceea ce povestește Emelianova s'a întâmplat întocmai.

Totuși, reporterul se folosește de fantezie pentru a proiecta în viitor realitățile concrete de astăzi, pentru a arăta cum se va desvolta ceea ce constată și prezintă astăzi. Scriind despre planul de electrificare a țării noastre, Geo Bogza își închipuie o călătorie cu avionul deasupra Transilvaniei și Munteniei, atunci când planul va fi îndeplinit și redă impresiile lui. Desigur, că aici fantezia a jucat un rol deosebit, însă trebuie accentuat că Bogza nu a făcut altceva decât să ancipeze descrierea unei realități care, în mod cert, peste câțiva ani va putea fi constatată de oricine.

În prezentarea omului, scriitorul și reporterul nu merg toată vremea pe acelaș drum. În literatură, „eroul este un *aliaj*”, spune Ilya Ehrenburg. În adevăr, pentru a crea un erou, scriitorul toarnă în el trăsături observate la mai mulți oameni, pe când reporterul prezintă omul așa cum l'a găsit în realitate, într'un moment dat, într'o împrejurare. Nu trebuie înțeles că este vorba de o fotografiere a unui om, ci de o individualizare precisă, rezultată din prezentarea unui om existent în realitate și nu creat de imaginația scriitorului cu ajutorul elementelor culese de la numeroși oameni. Dacă, de exemplu, în Rică Venturiano, „studinte în drept și publicist” se recunoșteau toți tinerii din categoria respectivă, din vremea descrisă de Caragiale, — dar în realitate nu exista nici unul aidoma lui Rică Venturiano, — oamenii prezentați în reportajii există și pot fi găsiți în realitate ca indivizi cu starea civilă respectivă, cu faptele corespunzând exact celor descrise, adică cu adevărat întâmplare cu eroul respectiv. Cunoscutul scriitor și reporter sovietic Boris Polevoi a petrecut timp îndelungat pe șantierul canalului Volga-Don și însemnările lui au fost publicate de către ziarul „Pravda”. Polevoi a povestit întâmplări și fapte obișnuite petrecute pe canalul Volga-Don, În special, prezentarea oamenilor atinge o deosebită măiestrie, din care orice reporter are de învățat. De exemplu, Boris Polevoi vrea să arate capacitatea extraordinară a omului din Uniunea Sovietică în a înfrânge greutățile. Pentru aceasta el nu aduce în

fața cititorului numai constructori în procesul muncii, ci la un moment dat povestește o întâmplare mărunță, dar extrem de semnificativă. Pe acest uriaș șantier, o fetiță de unsprezece luni, Natașa, fiica șefului de echipă a unui hidromotor se sbate, într-o noapte, în ghiarele morții. Doctorii spun că nu mai este nimic de făcut, însă organizatorul grupei comsomoliste a echipajului hidromotorului, Nicolae Ciurnacenko nu este de acord cu sentința medicilor. El aduce la patul muribundeii Natașa o doctoriță tânără, o determină să încerce imposibilul, aranjează la două noaptea o convorbire telefonică, din mijlocul stepei, la Moscova pentru a se cere sfatul unui mare specialist, nu cedează atunci când află că specialistul sa găsește la un sanatoriu din Crimeea, intră în legătură telefonică în aceeași noapte cu sanatoriul, convinge pe sora de serviciu să-l aducă la telefon pe specialist, obține sfaturile necesare, trece Donul cu o luntre, printre sloiurile de gheață și aduce medicamentele prescrise dela o mare distanță. Iar când vin zorile, aleargă la hidromotor să-l anunțe pe tatăl fetei că Natașa a fost salvată și să-și ia în primire schimbul.

Dece a făcut Ciurnacenko toate acestea? Pentru a salva o mică cetățeană sovietică dar și pentru altceva. El observase, că șeful de echipă al hidromotorului era de câteva zile tare abătut și lucra cu greu. „*Iar eu nu sunt numai baggerrnaistru, ci și organizatorul unei grupe comsomoliste, spune Ciurnacenko. Pe mine nu mă preocupă doar „metri cubi” adică producția, ci și sufletele oamenilor.*”

Este redată aici, în aceste două scurte fraze, cu o putere excepțională, imaginea omului sovietic, pentru care semenul lui este „capitalul cel mai de preț”.

Tocmai în aceasta constă măiestria reporterului Polevoi. El a adus în fața cititorului o întâmplare mărunță în aparență, dar în această întâmplare unul din constructorii șantierului a acționat ca un adevărat comunist. Frumusețea morală a tânărului organizator comsomolist apare cu atât mai mult în evidență cu cât se poate vedea, că în situații care par de mai mică importanță, omul sovietic acționează cu aceeași hotărâre și cu aceeași îndrăzneală ca atunci când

zăgăzuește Volga, sau îndreaptă apele Donului spre alte direcții. Boris Polevoi a știut să surprindă, în noianul de fapte petrecute pe marele șantier, tocmai această întâmplare caracteristică pentru redarea chipului omului sovietic.

Într'un șir de reportajii scrise pe Canalul Volga-Don, Boris Polevoi prezintă omul sovietic așa cum apare acum, în faza de construire a comunismului: un om nou, superior, cu bogate și variate însușiri. Polevoi nu se mulțumește să arate, de exemplu, numai elanul omului sovietic în procesul muncii, pentru că astfel ar aduce în fața cititorului oameni unilaterali, schematici, așa cum nu sunt în viață. Noi știm că omul sovietic își iubește Patria, luptă pentru pace este pasionat să învețe, să cunoască știința, iubește copiii, respectă femeia, îl interesează arta, este curajos, ia totul în serios și nimic în tragic, privește departe în viitor și știe să înfrângă greutățile prezente. Ori, reporterii sovietici, asemenea oamenilor descriu, pentru că asemenea oameni găsesc în realitate, fie pe marile șantiere ale comunismului, fie într'un laborator din Leningrad, fie în taiga Siberiei.

Reporterul nu *crează* eroul, nu crează caractere fictive, ci aduce în fața cititorului oameni existenți, întâlniți de el în realitate. Dar, cum generalizează reporterul? Cu totul altfel decât scriitorul. El caută în realitate omul care întrunește însușirile mai multor oameni, elementele tipice găsite la mai mulți oameni din aceeași categorie socială, din acelaș grup. De exemplu, pentru a prezenta chipul muncitorului înaintat din țara noastră, al stahanovistului, reporterul va trebui să cunoască numeroși muncitori înaintați, până când îl va întâlni pe acela pe care îl socotește că întrunește însușirile tuturor stahanoviștilor și pe acela îl va descrie.

Cu toate aceste deosebiri între munca reporterului și aceea a scriitorului, reportajul este totuși o specie literară. Realismul literaturii socialiste, umanismul înflăcărat al noului reportaj, precum și valoarea lui artistică determină această apropiere, astfel încât reportajul stă în rând cu nuvela și schița, mai ales cu aceasta din urmă, având numeroase elemente comune. Mari scriitori

cum ar fi Ilya Ehrenburg, Boris Polevoi, Boris Gorbатов au scris reportajii de o deosebită frumusețe, care sunt la înălțimea valorii creațiilor lor literare. Cei mai buni scriitori ai noștri cultivă genul reportajului literar, căruia îi dau o valoare din ce în ce mai mare.

Fără îndoială că tot ceea ce este caracteristic pentru reportaj — legarea directă cu realitatea imediată, posibilitatea oferită de reportaj de a identifica în realitate oamenii și situațiile prezente, modul de tipizare — îl vor diferenția întotdeauna de nuvelă, schiță, roman, poezie, însă toate celelalte elemente și în special folosirea imaginii artistice și măiestria artistică a autorilor determină afirmația că reportajul este literatură.

•

Considerându-se reportajul ca un „gen minor”, în trecut, în vechea Românie nu i se acorda o atenție deosebită. Este drept că despre România s'au scris câteva cărți de reportajii, dar ele aparțineau unor comisvoiajori ai trusturilor americane, engleze sau franceze. Plimbându-se pe meleagurile noastre, aranjând afaceri cu guvernării române, spionând și umflându-și buzunarul cu fondurile guvernului român, se întorceau apoi la Washington, Londra sau Paris și scriau că România este o țară frumoasă, locuită de oameni leneși cari nu știu să exploateze bogățiile (și deci trebuie să vie occidentalii să le exploateze), că Bucureștiul este un oraș vesel, cu multe baruri de noapte și cu mulți șobolani, plutind morți pe Dâmbovița, că țărani sunt sănătoși și frumos îmbrăcați și că în România se mănâncă icre negre și se bea țuică. Aceasta era România văzută de emisarii imperia-liștilor apuseni. O asemenea imagine își făcea cel care citea cărțile scribilor din occident.

Astăzi, scriitorii și ziaristii noștri și-au luat sarcina să prezinte țara așa cum este ea, cu minunatele ei frumuseți, cu belșugul bogățiilor ei și, mai cu seamă, cu înzestratul ei popor muncitor. Munca lor a fost dela început susținută de către Partid care, prin „Scânteia” a încurajat și ajutat dezvoltarea reportajului literar. Numeroși

scriitori și ziaristi au fost îndrumați să meargă în toate colțurile țării, pe șantiere în mine, în uzine, în gospodăriile colective, pretutindeni unde realitatea oferă un material bogat, unde se petrec fapte care trebuie să fie cunoscute pentru contribuția lor la construirea orânduirii celei noi în țara noastră.

„Scânteia” a publicat și publică numeroase reportajii valoroase, scrise de fruntași ai literaturii și ai ziaristicii, dar și de elementele tinere care calcă pe urmele înaintașilor. Și astfel, alături de Mihail Sadoveanu, Geo Bogza, Maria Banuș Petru Dumitriu, Dan Deșliu au apărut reportajii semnate de V. Albușescu, C. Mitea, V. Bârlădeanu, cari se afirmă tot mai mult ca reporteri capabili nu numai să selecționeze ceea ce este esențial, nu numai să redea tipicul, dar să și realizeze reportajii valoroase din punct de vedere artistic. Ziarul Comitetului Central al Partidului promovează cu curaj pe tinerii reporteri, însă cere ca ei, asemenea scriitorilor și ziaristilor mai experimentați, să aducă o cât mai mare contribuție la dezvoltarea reportajului ca specie literară, având în vedere importanța mobilizatoare și educativă a reportajului literar. Pentru că, în primul rând acest lucru trebuie să fie bine înțeles de către scriitorii și ziaristii noștri : reportajul literar, tocmai prin caracteristicile lui, constituie în procesul revoluționar al construirii socialismului un mijloc important de a mobiliza masele pentru obținerea unor noi izbânzi, reprezintă un material extrem de folositor în munca de educare continuă a poporului muncitor, este o ascuțită și aducătoare de rezultate armă în lupta de clasă.

Este dela sine înțeles că tocmai pentru a-și putea îndeplini aceste sarcini, reportajul literar trebuie să prezinte însușirile caracteristice literaturii, trebuie să aibă o ridicată valoare artistică.

Urmând pilda „Scânteii”, celelalte ziare și unele reviste dau atenția cuvenită reportajului literar. „Scânteia Tineretului” se așează printre acele ziare care au înțeles bine exemplul ziarului Comitetului Central al Partidului și prin publicarea reportajilor scrise de elemente tinere (valoroase sunt, de exemplu, reportajii semnate de Ștefan

Iureș) contribuie la dezvoltarea acestei specii literare.

„România Liberă” nu numai că și-a asigurat colaborarea lui Geo Bogza, dar a dus și duce muncă susținută cu elemente tinere, astfel încât în paginile ziarului apar — nu atât de des, cât ar fi nevoie — bune reportajii literare. De câțiva vreme, „Viața Românească” a inaugurat o rubrică „Oamenii și faptele zilelor noastre” consacrată reportajilor literare de proporții mai mari.

Din păcate „Contemporanul” a părăsit de la o vreme preocuparea de a publica reportajii literare. În reviste cum ar fi „Almanahul Literar” din Cluj și „lașul Nou” se aduce extrem de rar aminte că există și o asemenea specie literară, ceea ce reprezintă o pagubă pentru cititori și o lipsă de orientare pentru colectivele de redacție respective.

În general, editurile nu arată o preocupare deosebită pentru reportajul literar și de aceea este semnalat fericita inițiativă a Editurii Confederației Generale a Muncii care a tipărit, cu ocazia aniversării zilei de naștere a tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej volumul „Constructorii vieții noi”, prima colecție mai mare de reportajii apărută în țara noastră.

Nu s'ar putea spune că munca scriitorilor și ziariștilor pentru dezvoltarea reportajului literar a fost ajutată de către critica noastră literară, căreia nu credem că i-a scăpat acest fenomen îmbucurător pentru literatura nouă din țara noastră: dezvoltarea unei specii, hulită și desconsiderată în trecut, dar slujită astăzi de scriitorii noștri de frunte. Deasemenea nu putea să-i scape necesitatea apariției a cât mai multor reportajii literare valoroase, necesitate determinată de rolul reportajului literar în perioada pe care o trăim. Nu credem că greșim afirmând că nu am văzut apărând o critică a vreunui reportaj literar, sau a vreunei colecții de reportajii. Cele câteva însemnări anunțând apariția volumelor „Constructorii vieții noi” sau „Cumpăna apelor” de Geo Bogza nu pot fi considerate critice.

Cauzele acestei carențe nu le vom analiza aici, însă trebuie spus că așa cum nu poate să ne lase Indiferenți dezvoltarea poeziei, prozei sau a dramaturgiei, tot astfel nu se

poate să trecem cu vederea dezvoltarea reportajului literar.

•

Tematica generală a reportajilor apărute în ultimii ani este desprinsă din ceea ce are mai caracteristic realitatea din țara noastră, problemele esențiale ale poporului muncitor fiind și problemele reporterilor. Marile construcții, transformarea socialistă a agriculturii, diferitele aspecte ale revoluției culturale, creșterea și formarea omului nou au atras atenția reporterilor, cari au știut să prezinte ceea ce este mai caracteristic în țara noastră în aceasta perioadă de trecere de la capitalism la socialism. Cititorul nou este interesat să afle cum se construiește Canalul Dunăre-Marea Neagră, cum apar noi fabrici și uzine, cum se înalță combinatul „Casa Scânteii”, cum se muncește la hidrocentrala „V. I. Lenin”, cum se fabrică noul tractor pe șenile. El este interesat să știe cum luptă și se transformă omul în procesul muncii. Pentru marile mase de oameni ai muncii, toate acestea sunt infinit mai importante și mai interesante decât orice accident de automobil, sau „crimă pasională”. Pentru ele este mai senzațională (dacă se poate vorbi de senzațională) știrea că stahanovistul Ion Vasu a inițiat o nouă metodă pentru mărirea productivității muncii, sau că pe șantierele Canalului se sapă pământul și prin presiunea apei asvârlită dintr'un tun, decât că un automobil s'a dat de trei ori peste cap.

Acest lucru l-au înțeles reporterii noștri. Ei au căutat să redea în reportajii lor nu fapte senzaționale prin raritatea lor, ci excepționale prin valoarea lor în procesul de transformare a Patriei. Atunci când Petru Dumitriu în reportajul „La lumina reflectoarelor” („Scânteia”, Mai 1951) descrie cum constructorii Canalului Dunăre-Marea Neagră lucrează în vremea nopții, nu se oprește la întâmplări mărunte care ar putea fi „senzaționale”, dar nesemnificative, ci scoate în evidență faptul excepțional că eforturile constructorilor nu conținesc nici noaptea, tocmai pentru că sunt convinși că în zidirea socialismului fiecare clipă este prețioasă.

Nu este nimic „senzațional” în reportajul lui V. Em. Galan: „Zile fără nopți — În

bătălia celei dintâi recolte a Cincinalului" („Scânteia" 1951), dar excepționalul este prezentat prin aceea că descrie cum în țara aceasta, unde nu de multă vreme oamenii își treceau grânele bătând spicele cu furcile și ciomegile. acum se electrifică ariile și batozele lucrează zi și noapte pentrucă grânele să intre mai repede în silozuri și hambare și pentrucă omul să trudească mai puțin.

Munca de cunoaștere a vieții, a realității, este dusă de marea majoritate a reporterilor cu toată seriozitatea. Documentarea din birou a fost înlocuită cu documentarea temeinică pe teren. Vizitelor fulger pe șantiere sau în uzine le-a luat locul rămânerea mai îndelungată, pentru pătrunderea procesului muncii, pentru înțelegerea și cunoașterea adâncă a oamenilor. Scriitorii și reporterii au înțeles că intrând în fabrici, coborînd în mine, mergând în urma tractoarelor pe ogoare, trăind în mijlocul plutașilor de pe Bistrița nu au decât de câștigat, din toate punctele de vedere. De exemplu, numai printr'o bună cunoaștere a realității a reușit Dumitru Ignea să redea viața de pe șantierele Canalului în reportajul „Acolo unde s'a înălțat stema Partidului" (Volumul „Constructorii vieții noi"). Citind acest reportaj, apare în mod evident că Dumitru Ignea nu a trecut pe șantierele Canalului ca un fotograf grăbit, ci a căutat să cunoască bine tot ce se petrece acolo, și să înțeleagă procesul pe care constructorii Canalului îl trăesc intens. El a reușit să cunoască problemele generale, dar și pe acelea de amănunt; să vadă ce-i frământă pe constructorii Canalului în legătură cu munca lor, dar și ce visuri mai îndepărtate au.

Din păcate, nu toți reporterii s'au convins că numai o atentă și stăruitoare cercetare a realității poate duce la crearea unor reportagii literare de valoare.

Mai dăinue părerea că din câteva crâmpie de observații fugare se poate închea un reportaj literar care, în general, „n'ar cere o muncă îndelungată de cunoaștere a vieții". Un fapt surprinzător îl reprezintă felul în care Ion Călugăru a înțeles să scrie reportajul „Dela Uzinele de fier, la Combinatul siderurgic Hunedoara" (Volumul „Constructorii vieții noi"). Pregătind ro-

manul „Oțel și pâine", Călugăru a trăit destul de mult în mijlocul muncitorilor dela marile siderurgii și oțelării din țara noastră și acest fapt se reflectă în roman. Inșă scriind reportajul amintit mai sus, Ion Călugăru nu arată cătuși de puțin că ar cunoaște viața, realitățile dela combinatul Hunedoara. Deaceea, tocmai din cauza acestei necunoașteri, reportajul lui nu este un reportaj, ci un articol nu tocmai înche-gat, sau un fragment dintr'un raport nu tocmai bine studiat.

Scriitorul Petru Dumitriu este unul dintre cei mai activi și mai dotați reporteri din presa noastră. Reportagiile lui publicate în „Scânteia" au adus mărturia unui cercetător atent al vieții, au făcut dovadă că nu scrie din birou, că nu se documentează în dosare și că viața constituie pentru ei izvorul cunoașterii în vederea creerii unor valoroase reportagii literare. Totuși, în reportajul scris pentru volumul „Constructorii vieții noi" face impresia că a dat o raită prin Atelierele Grivița Roșie, a cules de ici de colo un fapt mai mult sau mai puțin semnificativ a ascultat sau a citit vreun raport și apoi a scris un reportaj. Cititorul nu rămâne cu o imagine vie, puternică a vieții din Atelierele Grivița Roșie, pentrucă reporterul nu înfățișează această viață.

La fel procedează și A. E. Bacovsky care vrea să prezinte cititorului uzina „Herbak Janoš" din Cluj. Pentru aceasta, reporterul socotește că este suficient să scrie despre întrecerile socialiste (și acestea prezentate superficial), pentru ca să redea viața atât de clocotitoare, atât de plină de evenimente, atât de pasionantă, cum este viața dintr'o uzină.

Cum trebuie redată viața? Răspunsul nu este greu, pentrucă viața trebuie redată așa cum este ea, așa cum se desfășoară. Numai că reporterul, asemenea scriitorului trebuie să știe să selecționeze ceea ce este esențial, ceea ce este tipic și ceea ce este nou. În reportajul: „Lumina din munți" („România Liberă" — Martie 1951). Eusebiu Camilar prezintă viața din țara moșilor. Dupăce descrie frumosul, dar asprul peisaj al munilor Apuseni, dupăce amintește cum trăiau altădată sub regimurile de silnicie și cum au luptat pentru libertate aștești munteni aprigi, reporterul aduce în

fața cititorilor fapte petrecute astăzi în aceeași regiune fapte din care se vede că totul se schimbă și că „lumina pătrunde în munți”. În vremea când Partidul și Guvernul au planificat electrificarea țării, aducerea într'un sat de moși a unui motor pentru producerea luminei este un fapt tipic, pentru că, sub o formă sau alta, această preocupare a electrificării este astăzi găsită pretutindeni în Republica noastră. Aducerea la Albac a unui motor electric constituie un fapt nou, deosebit în viața moșilor și reporterul a știut să scoată aceasta în evidență, dupăcum a știut să sublinieze atitudinea nouă a oamenilor față de această schimbare deosebită în viața satului lor. Acolo unde altădată ajungea cu greu gazul pentru lampa cu fitil acum strălucesc becuri electrice și oamenii pătrund adâncul sens al acestei transformări.

În lumea satelor tractorul alungă tot mai mult sapa, hârlețele și plugul cu o singură brazdă. Aceasta este un fapt esențial pentru dezvoltarea socialistă a agriculturii noastre și Dumitru Corbea, în reportajul „Cuvântul tractoriștilor” (Volumul „Constructorii vieții noi”) l-a sesizat just. Deasemeni, descriind câțiva tractoriști dela un S.M.T., el prezintă elementul nou ivit în lumea muncitorilor agricoli: tractoristul, care privește altfel viața, problemele, și care aduce în locul fatalismului țăranului de altădată, convingerea, hotărârea și puterea de a învinge greutățile.

O altă latură a noului intervenit în lumea satelor o sesizează Istvan Asztalos când scrie în reportajul „Gospodar cu paisprezece boi” cum se dezvoltă spiritul proprietății colective la țăranii cari au format o gospodărie colectivă.

Realitățile de astăzi din țara noastră prezintă un bogat și variat material și s'ar putea spune că, în general, reporterii au știut să-l trateze.

Dar trebuie spus că, cu câteva excepții, aproape toți cei care au scris reportajii literare văd viața din țara noastră idilic, curgând lin, fără greutăți și nu o privesc așa cum este, adică desfășurându-se într'o aprigă luptă de clasă. Poporul muncitor din țara noastră dăruie o orânduire veche și construiește o societate nouă, iar procesul acesta nu se petrece ca și când totul ar

merge dela sine, fără piedici, fără opuneri, ca și când totul s'ar întâmpla ușor, așa cum dorim să se întâmple. Există marile greutăți ale oricărui început, există rezistența dușmanului de clasă, există lipsuri obiective și subiective, există fenomene negative în viața noastră de astăzi împotriva cărora luptă poporul muncitor, luptă elementul nou care se dezvoltă încontinuu, în societatea pe care o clădim. Lupta de clasă este motorul dezvoltării noastre.

Aproape toți reporterii nu au redat, în ceea ce au scris până acum, acest proces real și normal al vieții. Credem că lipsa aceasta se datorește nu numai necunoașterii suficiente a vieții ci și concepției greșite că nu trebuie să scriem și despre elementele negative existente la un moment dat în viață, că nu trebuie să arătăm ceea ce nu corespunde idealurilor noastre, concepțiilor noastre. Numai că viața nu se supune eschivărilor noastre de a o prezenta așa cum este, ci ea urmează procesul dialectic al ciocnirilor contrariilor, din care iese progresul, mersul înainte. „*Ferească dumnezeu — spune tovarășul Stalin — să ne molipsim de boala fricii de adevăr*”. Ziarul „Pravda”, analizând în numărul din 7 Aprilie 1952 situația din dramaturgia sovietică scria între altele: „*Nu există un păcat mai mare pentru un artist, decât acela de a se teme de adevărul vieții, de a se eschiva dela prezentarea contradicțiilor din viață. Oglindirea veridică a vieții, în dezvoltarea ei revoluționară, este prima lege a artei realismului socialist. Scrieți adevărul — îi învață tovarășul Stalin pe scriitorii noștri*”.

Ori, este exclus să credem, că viața se desfășoară astăzi idilic, cum o prezintă adesea unii dintre reporterii noștri. Fără îndoială, că ar greși profund reporterul care și-ar construi opera lui pe elementele negative, care ar căuta să găsească neapărat aceste elemente chiar acolo unde nu există, care n'ar pune în primul plan creșterea elementelor noi, pozitive. Viața ne arată că, așa cum este și firesc, în țara noastră, în lupta de clasă, în lupta noului cu vechiul învinge noul și — cu toate greutățile întâmpinate — mergem mereu înainte, ne despărțim de un trecut întunecat și intrăm într'un viitor luminos, urcăm fără încetare

spre socialism. Acest proces trebuie să-l redea reporterul, aceste victorii trebuie să fie arătate cititorilor, dar trecerea dela o stare la alta — complet diferite calitativ — nu poate fi prezentată ca o plimbare oarecare, ca o victorie ușoară, fără luptă dârză, grea, cerând încordări supreme, voință neînfrântă, credință neclintită în cauza socialismului.

Mulți dintre reporterii noștri se fereșc să facă această muncă, este drept grea, plină de răspundere, dar inevitabilă dacă nu voim să schematizăm viața. Atunci când vor să arate elementele negative ale vieții, se duc în trecut și scriu cum a fost în vremea burghezo-moșierimei, sau cum a fost cu câțiva ani în urmă.

Întrebarea care se pune este: Au dispărut toate aceste elemente? S'a terminat lupta de clasă? Nu mai uneltesc și nu mai acționează dușmanii de clasă? Nu mai există greutăți în procesul muncii? Au lost lichidate toate rămășițele concepțiilor claselor exploatare?

Reporterii noștri comit greșala simplificării vieții, reducerii realității la un singur aspect al ei, prezentând-o astfel cititorului, încât acesta ar fi împins să tragă concluzia: „Dacă toate se întâmplă așa, atunci de ce să mă mai frământ? Toate merg bine, fără greutate și dela sine”.

Ziarul „Scânteia”, în raidurile-anchetă pe care le face în diferite sectoare de muncă arată cece este nou și se dezvoltă, dar scoate la iveală cu curaj și cu toată ascuțimea tot ce este retrograd, tot cece trage înapoi construirea socialismului. De ce nu ar privi tot astfel procesul vieții și reporterii și nu ar renunța la formulele care golesc viața de conținutul ei firesc?

În cunoscuta scrisoare din 17 Ianuarie 1930 către Maxim Gorki, tovarășul Stalin scrie următoarele: „Nu putem să ne lipsim de autocritică. Nu putem cu nici un chip, Alexei Maximovici. Fără autocritică este inevitabilă stagnarea, este inevitabilă descompunerea aparatului, creșterea birocratismului, zădărnicierea inițiativei creatoare a clasei muncitoare. Firește, autocritica dă material dușmanului. În această privință aveți perfectă dreptate. Dar tot ea dă material (și impuls) pentru mersul nostru înainte, pentru desfășurarea energiei

constructive a oamenilor muncii, pentru dezvoltarea întrecerii, pentru brigăzile udamice etc. Latura negativă este compensată și supracompensată de latura pozitivă.

E posibil că presa noastră scoate prea mult în relief neajunsurile noastre, iar uneori chiar (fără să vrea) le afișează. E posibil, ba chiar probabil. Și desigur că asta nu este bine. Dumneavoastră cereți, de aceea, să punem în lumină succesele noastre în aceeași măsură (eu aș spune — în și mai mare măsură) în care punem și neajunsurile noastre. Aveți, desigur, dreptate. Vom împlini neapărat și fără întârziere această lacună. Puteți fi siguri de aceasta”. (I. Stalin, Opere, voi. 12, pag. 185—186, Ed. P.M.R.)

Această îndrumare clară a tovarășului Stalin trebuie să fie urmată de către acei cari astăzi au sarcina să redea, în opere literare, fie ele poezii, romane, piese de teatru sau reportajii literare viața care clocoțește în Patria noastră.

Am scris mai sus că în centrul atenției reporterului stă omul, formând materialul esențial pentru reportaj. Privite în general reportajii apărute în presa noastră în ultimii ani fac dovada că autorii lor au înțeles acest principiu de bază al literaturii realismului socialist și și-au concentrat eforturile pentru a prezenta omul nou care se dezvoltă în țara noastră, care construște „fără zgomot și zarvă” socialismul. Reporterii s'au străduit să vadă că oamenii descriși de ei reprezintă noul, că întrunesc elemente tipice pentru întreaga clasă muncitoare și că faptele lor nu sunt întâmplătoare și izolate, ci constituie expresia unei atitudini din ce în ce mai generalizate.

Într'un frumos reportaj intitulat „Eroism” („Scânteia”, Martie 1951) C. Mitea redă eroismul tăcut, anonim ale unor muncitori cari într'o noapte năpraznică au salvat uzina electrică dela Dobrești. Deasupra Cheilor Tătarului se deslănțuise o furtună fără seamăn. Puhoaietele cărau de pe coaste bușteni și îi asvârleau în lacul Scropoasa. Ialomița rupsese zăgazurile, ducând cu ea spre apele lacului tot ce întâlnea în cale.

Lemnele se îngrămădiseră toate la baraj. Pericolul cel mare era, însă, că dacă vreo câțiva bușteni apucă pe tunelul care conduce apa jos, în palele turbinelor din uzine, atunci îl pot înfunda, sau pot ajunge pâna în aceste pale, distrugându-le. În miez de noapte, biciuiți de ploaie și de vânt, câțiva au coborât pe o plută Improvizată și s'au luptat până în zori cu buștenii, pentru a-i îndepărta de gura tunelului. O mișcare greșită și viața se curma, însă nici unul nu și-a părăsit postul de luptă până ce pericolul nu a trecut.

Autorul reportajului povestește simplu această aprigă și dramatică luptă urmărită cu înfrigurare de toți muncitorii dela uzina Dobrești. Dar tocmai din modul cum redă cele întâmplante, din felul cum știe să sublinieze unele fapte, în aparență mărunte, reies chipurile oamenilor noi cari nu și-au preocupat viața când au trebuit să salveze uzina. În oamenii descriși de C. Mitea se găsesc acele trăsături cari se dezvoltă astăzi în tot mai mulți muncitori din țara noastră. Acte de eroism sunt des întâlnite și ele arată noua atitudine față de muncă. O asemenea trăsătură se cerea subliniată și C. Mitea a reușit s'o facă.

La sate, în procesul de transformare socialistă a agriculturii a apărut un tip nou: președintele gospodăriei colective, un om cu însușiri deosebite, reprezentând tipul țăranului înaintat, exemplu pentru ceilalți țărani. În reportajul: „Președintele gospodăriei colective” („Scânteia”, Mai 1951), Gheorghe Cristea prezintă un asemenea om, descriindu-i și calitățile și lipsurile. Z. Ștefan se luptă cu țăranii înapoiți, știe să reziste presiunii acestora atunci când, ațâțați de chiaburi, cer împărțirea imediată a recoltei, își păstrează calmul în împrejurări grele, îl măsoară grabnice când trebuie, însă câteodată își iese din fire și repede oamenii. După vizita făcută în Uniunea Sovietică, președintele gospodăriei colective își înțelege mai bine sarcinile și își îmbogățește munca din experiența câpătată în contactul cu colhc.nicii sovietici.

Gheorghe Cristea îl descrie pe Z. Ștefan pentru că el întrunește trăsăturile tipice ale președinților de gospodăriei colective din țara noastră, în vremea când este scris reportajul. Din nenumărați președinți de gos-

podării colective, reporterul l-a ales pe acela pe care l-a socotit tipic pentru această categorie de oameni apăruiți în lumea satului și în felul acesta a redat generalul prin particular, prin *descrierea* unui singur individ.

O altă trăsătură a omului nou dela sate o subliniază Dan Deșliu în reportajul: „Pe drumul belșugului” („Scânteia”, 1950). Țăranul Vasile Oană, dintr'o gospodărie colectivă vorbește astfel într'o ședință: „*Tovarășii noștri din uzine stau în dogoare și fierbințeală și ridică mereu producția ca să ne trimeată unelte bune și tractoare și mașini, să ne ușureze munca. Dar noi, ce trebuie să facem, măi tovarăși? Eu cred, ca să muncim tot mai bine și cu dragoste, că viața capătă acu' altă formă și pricepem că-i spre fericirea noastră*”. Chiar dacă o asemenea concepție nu a cuprins întreaga masă a țăranilor, totuși just a procedat Dan Deșliu când a redat cuvintele lui Vasile Oană pentru că ele reprezintă elementul nou care astăzi crește și care în mod sigur se va generaliza mâine. Reporterul are datoria să descopere acest element nou și să-l arate în adevărata lui lumină, în procesul de creștere în direcția dezvoltării vieții.

Se întâmplă însă și în reportaj în cece privește prezentarea omului nou, cece se petrece în literatură; se schematizează, se sărăcește realitatea atât de bogată. Pentru a ridiculiza avariția, Moliere l-a creat pe Harpagon, a cărui trăsătură esențială, aproape unică este avariția. Despre celelalte trăsături ale acestui om nu mai aflăm aproape nimic din piesa lui Moliere și de aceea Harpagon, oricât ar fi de tipic pentru avar, rămâne totuși un personaj abstract, schematizat, pentru că în viață pot fi găsiți oameni atât de avari ca Harpagon, dar nu atât de unilaterali.

Cam acelaș lucru se întâmplă și cu oamenii prezentați de unii reporteri. Preocuparea reporterului este ca oamenii să fie văzuți și descriși în procesul muncii și aceasta este normal. Numai că acești oameni sunt astfel descriși. Încât este văzută numai o latură a vieții sau a caracterului lor. Ei nu sunt priviți în complexitatea de fapte, gânduri și sentimente, ci sunt arătați numai cum se comportă în procesul producției și nici

aici în mod complet, lată-l de exemplu, pe tovarășul Stoian Constantin, fruntaș în muncă la Atelierele Grivița Roșie, prezentat în reportajul lui Petru Dumitriu, scris pentru volumul „Constructorii vieții noi”. Despre omul acesta „care țintește undeva înainte, mai departe, spre viitor”, nu aflăm nimic altceva decât că mărește producția, aduce inovații în muncă. Își deranjează vecinii din tramvai „cu schișele de un sfert de metru pătrat” pe care le studiază în drum spre casă, sau că umblă prin depozitele de fier vechi să caute o piesă care lipsește în atelier. Altceva, nimic nu mai știm despre el : ce gânduri îl mai frământă, ce sentimente îl animă, comportarea lui în afară de procesul muncii, în familie, între prieteni, în sfârșit tot ce ar contribui la redarea întocmai a personalității acestui fruntaș în muncă. Deaceia, portretul făcut tovarășului Stoian Constantin este sărac, este lipsit de viață.

A. E. Baconsky, în reportajul „Cu slove de foc” o prezintă pe fruntașa în muncă Hajdu Jolanda ca pe un fel de automat care nu vorbește despre altceva decât despre întrecerea în care este angajată. Unde o fi întâlnit reporterul asemenea om în viața cea de toate zilele ?

Maria Banuș a găsit o altă formulă pentru a arăta pe oamenii noi ; le face câte o fișă personală. De pildă; „Oclavian Crețulescu, un tânăr înalt, brun, cu trăsături regulate, cu o privire scipitoare de inteligență are douăzecișipatru de ani, e ajustor mecanic și lucrează la recondiționarea pieselor scoase din funcțiune. Are până acum câteva, inovații. A studiat metoda Kuznetsov și o aplică. A realizat prin aceasta economii de 1.640.000 lei, iar el câștigă vreo 25.000 lei lunar. La anul merge la Universitatea muncitorească de doi ani. Va deveni inginer”. (Reportajul: „Tractorul păcii”).

Lată câteva exemple — și nu sunt singurele — de felul cum n'au înțeles unii reporteri că trebuie prezentat omul nou. Aici nu este vorbă numai de metodele folosite, ci de concepția reporterului pe care se pare că nu îl interesează altceva decât o prezentare unilaterală, un om care nu face altceva decât muncă. Ori, nimic nu este mai greșit decât să concepem că omul

nou care se formează în procesul făuririi socialismului devine un robot care nu gândește, nu simte, nu vorbește despre nimic altceva, decât despre muncă. În același articol din „Pravda” citat mai înainte se scrie : „Trebuie să subliniem că reprezentarea unilaterală a eroilor numai în activitatea lor în producție este rezultatul unei înțelegeri, false a realismului socialist. Realismul socialist impune reprezentarea artistică multilaterală și profundă a vieții, în întreaga ei complexitate și, în primul rând, înfățișarea vieții spirituale”.

Acest principiu este egal valabil pentru scriitor, ca și pentru reporter.

„Pe mine nu mă preocupă doar „metricubi”, adică producția, ci. și sufletele oamenilor”, spune comsomolista Ciomacenco. Și reporterul Boris Polevoi a înțeles foarte bine aceasta atunci când a descris oameni de pe uriașul șantier Volga-Don.

Să ne amintim de scurtul reportaj pe care Gorki îl scrie despre întâlnirea lui cu Vladimir Ilici Lenin pe insula Capri. Printre rândurile care redau discuțiile politice și literare avute cu Lenin. Gorki descrie câteva laturi umane ale caracterului lui Lenin. „Râsul lui — scrie Gorki — era fermecător — „din toată inima” — râsul unui. om care știind să vadă perfect neîndemânarea prostiei omenești și șireteniile acrobatice ale rațiunii, știa să tragă desfătarea din naivitatea copilărească a eclora cu „inima simplă”.

„Bătrânul pescar Giovanni Spadaro spune despre dânsul: — „Numai un om cinstit poate să râdă astfel”.

Legănându-se în barca purtată de valul albastru și străveziu ca cerul, Lenin a învățat să prindă peștele „cu degetul” — cu undița, fără bățul ei. Pescarii i-au explicat că trebuie să se îndoie atunci când degetul simte tremuratul șnurului undiței.

— Căsi: Drin-drin. Căpăse ? (— Așa : Drin-drin. Înțelegi ?)

El se îndoie și prinse îndată un pește, îl scoase și începu să strige cu entuziasmul unui copil, cu înflăcărea unui vânător: Aha ! Drin-drin.

Pescarii începură să râdă asurzitor și tot ca și copiii îl porecliră vesel pe pescuitor : „Signor Drin-drin!” Lenin plecase, iar ei tot întrebau :

— *Ce mai face Drin-drln? Nu va pune oare tarul, mâna pe el?"*

Pe oamenii muncii din Republica noastră, nu îi interesează, atunci când citesc un reportaj literar, să afle numai că s'a ridicat producția, ci vor să știe cum arata oamenii aceia care ridică producția, ce gânduri și ce sentimente îi frământă, cum se comportă în viața de toate zilele, pentru a învăța dela ei. Dela o schemă de om nu se poate învăța prea mult.

Aici apare și problema măestriei reportajului. Pentru a prezenta pe constructorii comunismului, Boris Polevoi a desprins din realitate acele întâmplări care i-au permis să redea în toată măreția ei imaginea acestor constructori. Și reporteri, noștri încearcă acelaș lucru și unii dintre ei reușesc.

În reportajul: „Acolo unde sa înălțat stema Partidului” (Volumul „Constructorii vieții noi”), Dumitru Ignea, tocmai pentru că a cunoscut bine viața de pe șantierele Canalului Dunărea-Marea Neagră a putut să aleagă întâmplări și fapte care sa-l ajute la redarea veridică și tipică a realității. Reportajul începe cu povestirea unui fapt deosebit: un locomotor se prăbușește în mare, de pe digul în construcție. Din povestirea desfășurării acestui episod al vieții de pe șantierele Canalului, cititorul cunoaște pe câțiva dintre constructori, îi vede cum acționează și astfel poate să înțeleagă și comportarea altor constructori.

Un reporter burghez, amator de „senzațional” ar fi folosit altfel materialul, insistând asupra faptului în sine: prăbușirea locomotorului și dând amănunte neesențiale, dar... „dramatice”. Ignea procedează altfel. El scoate în evidență, fără sa dramatizeze, atitudinea oamenilor față de întâmplarea deosebită, grea, dar nu fara eșire. Reporterul descrie calmul cu care acționează oamenii, hotărîrea și curajul lor. În mijlocul nopții, doi oameni intra în mare pentru a lega locomotorul cu odgoane de sârmă. Reporterul descrie simplu acest rapt eroic • „Plăcintă și Grădișteanu se țirau cu greu la suprafața apei. De trei ori se băgaseră până sub locomotor pentru a trece cablul pe dedesubt. Valurile amenințau să-i zdrobească de stâncile colturoase.

— *Aveți grilă, le strigau cei de pe dig, Slati mai mult pe dreapta! Se lumina de ziiiă când toată operația era gata”.*

Deasemenea, când vrea să sublinieze ca în construirea Canalului este angajat întreg poporul muncitor, Ignea desene un fapt mărunț, dar semnificativ. La una din marile grădini de zarzavaturi ale Canalului se defectase pompa de apa și lasaclurile erau amenințate de soarele arzător. Vestea aceasta a fost auzită în satul apropiat și atunci: „mulți au fost cei din Seimeni, cari au pornit spre Dunăre cu cofe și ciubere cu balercuțe și găleți, cu ulcele și câni de lut. Urcau, coborau. Cărau apa pentru grădină. Nimeni nu i-fl îndemnai. Ei socoteau grădina drept a lor”.

Este redat în acest scurt episod acel spirit al răspunderii colective și al gnujului de proprietatea colectivă, spirit care se desvoltă astăzi din ce în ce mai mult în țara noastră.

Și Ion Vitner și Eusebiu Camilar, în reportajele scrise pentru volumul „Constructorii vieții noi”, știu să organizeze materialul și să se ferească de șablonul care tinde să se încetățenească în reportajul nostru literar • se aruncă o privire în mediul în care se petrece acțiunea descrisă, se prezintă omul despre care se scrie și apoi este pus să vorbească. Iar acesta, începe sa rostiască formule pe care omul din viața, cel descris, nu le spune niciodată așa cum le redă reporterul pe hârtie.

Reportajul literar, ca orice operă literara cere măiestrie, pe care scriitorii-reporteri pot căpăta prin muncă temeinică și fund convinși că reportajul literar merita tot atâta atenție, ca orice alta producție literară.

Este îmbucurător și semnificativ ca în Republica noastră scriitori valoroși și cu experiență dau reportajului literar o atenție din ce în ce mai mare. Faptul acest dovedește că ei încep să se convingă ele valoarea artistică a reportajului și de utilitatea lui pentru masele de cititori.

Numai că, se pare că această convingere nu este încă dusă până la capăt, pentru că altfel nu se explică de ce scriitori cu capacitate și de valoarea Măriei Banuș, Petru Dumitriu, Ion Călugăru, A. E. Baconsky și alții pot să dea poezii, nuvele, romane ca

acelea pe care le-au creat, atunci când este vorba să scrie reportajii literare pentru un volum festiv fac adesea o muncă grăbită, de mântuială, în care să nu se găsească nici temeinicia documentării, nici spirit de observație, nici măiestrie artistică. Nu cumva în concepția acestor scriitori mai sălășluiesc frânturi din părerea că reportajul literar este un „gen minor”, pentru realizarea căruia nu trebuie să-ți dai prea multă osteneală? Nu cumva, încă, se desconsideră reportajul literar?

Dela scriitorii noștri valoroși și cu experiență se așteaptă mult mai mult decât au dat până acum în domeniul reportajului literar. Dela ei trebuie să învețe tinerii scriitori-reporteri nu numai măiestria artistică, dar și seriozitatea cu care este necesar să fie privit reportajul literar, această specie literară care înflorește și se dezvoltă numai acolo unde poporul muncitor și-a luat în mâini propria soartă.

Reportajul literar stabilește un contact direct și imediat între cititor și realitatea înconjurătoare. De aici decurge forța de agitație a reportajului literar. Pușkin spunea că omul plânge asupra ficțiunii, voind să arate prin aceasta influența literaturii asupra cititorilor. Reportajul literar nu este o ficțiune, oamenii prezentați de reporter sunt desprinși din realitate, dar tocmai aceasta stabilește un contact imediat între cititori și subiect. Realitatea concretă adusă în fața masselor de cititori de către reporter și felul cum este prezentată

această realitate constituie sursa din care se trag concluzii și învățăminte pentru cei cari citesc reportajul, pentru cei cari astfel iau cunoștință de ceea ce se petrece în jurul lor, sau mai departe. Tocmai această caracteristică a reportajului literar dă reporterului o deosebită responsabilitate în fața cititorilor.

Reportajul literar este asemenea cronicii vii a vremurilor pe care le trăim. El înregistrează dinamica vieții poporului muncitor, aflat în plină construire a Puterii socialiste. Mai târziu, cei cari vor trăi în primăvara omenirii, în comunism, vor afla despre aceste eroice și mărețe începuturi și din aceste cronici.

Până atunci, este necesar să vedem rolul de astăzi al reportajului literar. Mijloc de educare și mobilizare a făuritorilor socialismului, reportajul literar reprezintă o puternică pârgie de ridicare a oamenilor muncii către fapte noi, către o orânduire socială visată dealungul veacurilor, dar care nu ne va fi servită deagata, de nimeni și nici din nouri nu ne va cădea, ci va ieși din mâinile și mintea noastră, din munca noastră hotărâtă. din conștiința că numai astfel sfârșim cu preistoria și "intrăm în era omului liber și stăpân pe forțele naturii.

La formarea unei asemenea conștiințe trebuie să contribuie reportajul literar, elanuri pentru asemenea sarcini trebuie să stârnească.

Și de aceea, se cade să fie bine scris.

OGLINDIREA IN LITERATURA A RĂZBOIULUI PENTRU INDEPENDENȚĂ

Războiul din 1877 pentru cucerirea independenței de stat este unul dintre cele „momente supreme”, cum ar zice Belinschi, care au inspirat o literatură deosebit de valoroasă. In acele momente de supremă încordare, când poporul nostru a pornit hotărît să scuture de pe umerii săi multisecularul jug turcesc, scriitorii noștri de frunte s'au dovedit militanți entuziaști pentru cauza poporului, punând arta și talentul lor în slujba mărețelor năzuințe de libertate și independență națională. Prin scrisori particulare, prin articole de gazetă, prin conferințe, prin creații literare, deci prin cele mai variate mijloace pe care le aveau la îndemână, ei au chemat la lupta sfântă pentru libertate, înfruntând nu o dată dușmănia stăpânilor de ieri ai patriei. In glasul lor vorbea poporul, pentru că în glasul lor fremăta patriotismul fierbinte, conștiința înaltă a artiștilor cetățeni.

Cât de emoționantă este și azi corespondența din acel timp a lui Vasile Alecsandri. In ciuda vârstei înaintate și a bolii de care suferea, marele poet n'a putut sta deoparte atunci când era în joc soarta patriei și a poporului său.

Cu marele prestigiu ce-l avea în țară și dincolo de hotare, Alecsandri a căutat să determine în străinătate o opinie favorabilă războiului nostru pentru neatârnavare. El a combătut politica de „neutralitate” a liberalilor centriști și s'a străduit să atragă simpatia amicilor săi din Apus față de poporul nostru și de războiul de eliberare pe care îl ducea. încă dela 16 Mai 1877,

poetul scria din Mircești bunului său amic din Franța Edmond Grenier; „...*Ei bine, in loc de a fi în mod pasiv și prostește striviți între ciocan și nicovală, să ne ridicăm în vârful picioarelor ca să ne facem puțin mai mari și ca să ajungem la înălțimea unei bune săbii. După ce vom fi făcut aceste, să ne întindem brațele înfeperate de veacuri și să dăm dovadă de vitalitate celor ce ne tratează drept copii. Să strigăm tare... „Trăiască independența României!” și să intrăm cu bărbăție în vuitoare. Vom ieși zdrobiți poate, dar cel puțin oțeliți prin foc. Destule umiliri, destule mizerii!”*^)

Participarea plină de pasiune a poetului la lupta poporului nostru pentru libertate încălzește multe alte din scrisorile din acea vreme ale lui Alecsandri. E greu să te poți abține de a nu citi și reciti aceste cuvinte pe care poetul le scria aceluiaș Ed. Grenier la 1 Noembrie 1877 ; „*Bieții noștri dorobanți, adică bieții noștri țărani îmbrăcați cu o mania militărească proastă și cu o căciulă împodobită cu pene de curcan (podoabă ce le-a atras porecla comică de curcani) au făcut minuni. Prin vitejia lor neașteptată au știut să facă din această poreclă un titlu glorios... Oamenii aceștia... au fost totdeauna admirabili ca pornire, energic, calm și disciplină, în mijlocul celor mai ucigătoare lupte. Ei au dovedit că poporul român avea curajul în stare latentă și că nu-i trebuia decât un prilej ca să se arate în toată puterea. A fost o revelație!*

i) V. Alecsandri : Scrisori inedite, pag. 60—63.

— *Și apoi, ce răbdare demnă în mijlocul suferinței!... A! dragul meu, ochii ți s'ar umple de lacrimi dacă ți-aș povesti tot ce-am văzut mare și într'adevăr frumos la poporul acesta... 2).*

Înainte de a analiza ceea ce a scris Alecsandri pentru a glorifica pe „curcani”, să amintim că deși bolnav și bătrân — el a dus o intensă muncă pentru ajutorarea răniților. Lui Ed. Grenier, îi scria la 1 Noembrie 1877 : „...cotreier țara ținând conferințe în ajutorul răniților noștri; am și adunat peste 8000 de fr. și plec la Galați și Brăila, ca să mă dedau aceluiași exercițiu*”). La începutul anului 1878, el încă mai „cotreiera țara”, ținând conferințe cu același scop³⁾. În Noembrie 1877, a scris sceneta în versuri „La Turnu Măgurele” care a fost reprezentată în „ajutorul-ostașilor răniți”. În această acțiune a marelui poet trebuie văzută expresia dorinței sale vii de a participa cât mai din plin la lupta poporului nostru pentru dobândirea independenței, expresia unei profunde dragoste față de poporul care cu atâtea jertfe își cucerea viitorul.

Alături de Alecsandri, scriitorul din aceeași generație cu el, Alexandru Odobescu, a combătut cu tărie politica de „neutralitate” a majorității liberalilor și conservatorilor și a militat cu hotărâre pentru intrarea României în război alături de Rusia. El a adus o prețioasă contribuție la lămurirea opiniei publice pe care „neutrii” încercau s'o deruteze. Odobescu a folosit arma ascuțită a presei, și în ziarul „Românul” al iui C. A. Rosetli a publicat patru articole în care ia deschis atitudine pentru cucerirea independenței naționale prin frăția de arme româno-rusă. Deosebit de important este articolul intitulat „îndemnuri la independență” în care scriitorul își manifestă convingerea că în această problemă vitală cuvântul hotărâtor îl va avea poporul — „*milioanele de Români în opinii, pe care îi vedem cu arma la umăr, pășind către malurile Dunării*”.

²⁾ V. Alecsandri : Scrisori inedite, pag. 65—67.

³⁾ V. Alecsandri : Scrisori inedite, pag. 68.

⁴⁾ V. Alecsandri : Scrisori, pag. 89—90.

În anul următor, Odobescu ține la Ate-neul Român din București cunoscuta sa conferință „Curcanii”, în care glorifică eroismul armatei noastre dovedit pe câmpiile de luptă ale Bulgariei. În cuvântul oratorului, simți patosul artistului care participă cu entuziasm la mărețele fapte de arme ale „curcanilor” noștri :

„*Dacă un minunat instinct de apărare n'ar povățui pe ostașii noștri, ca să înșele gloanțele inamicilor prin măiestrita lor risipire, prin iuțeala lor în mișcări, prin inițiativa sprintenă și inteligentă a fiecăruia din ei în parte, negreșit că am fi avut pretutindeni, în fața păreților ucigători ai tabiilor turcești, pierderi cu mult mai însemnate decât cele ce a încercat armata românească.*

„*Toți susțin lupta cu o înfocată întărire ce nu-i face totuși a se abate întru nimic dela regulata îndeplinire a mișcărilor tactice.*

„*Armați mai toți cu puști sistem Knjnka, recruții noștri cari au venit în mare parte lu război cu mintenele și sucmanele lor țărănești, cutează a păși fără șfială, sub bătaia cu mult mai lungă și mai sigură a țevilor Martini mânuite de Nizami; fără de șovăire, fără de înspăimântare, îndemnatnici și inimoși, ca și când ar fi vechi ostași încercați, ei înaintează și se înapoiesc în regulă, de pe semnaturile dale și numai fiorul vărsat în trup de dușmanul ucigaș silește pe câte unul a-și părăsi cu durere datoriile sale ostășești... Precum zmeii din povești, vitejii noștri Curcani se bat amar-nic cu pământul*”.

Pe când Odobescu ducea, prin ziarul „Românul”, campania pentru intrarea în război a României alături de Rusia la Iași, prin gazeta „Curierul de Iași”, poetul Mihail Eminescu, arătând o adâncă înțelegere a evenimentelor, combătea pe aceeași linie cu Odobescu pe cei ce sub diferite măști se opuneau independenței noastre. În „Curierul de Iași” el publică un articol intitulat „Neutralitatea României” (13 Aprilie 1877) în care combate pe cei ce fiind inspirați de interesele Austro-Ungariei și Angliei, cereau neutralitatea. Reproducând o telegramă din Constantinopol, prin care Anglia îndemna pe Turci să atace țara noastră, el scrie : „*Față de această lele-*

gratnă, care redă opinia Angliei, exprimată de subsecretarul de Stat Bourke, și care este în linie generală și opinia presei liberale din Austro-Ungaria, suntem dispuși a ne aduce aminte cu oarecare ironie de renumitele broșuri, care au apărut la noi și care stipulau cu aerul cel mai serios din lume neutralitatea reală a României, garantată în mod colectiv de puterile mari ale Europei. Afară de aceea ne mai vin în minte practicii financiari care nu vedeau un mijloc mai bun în contra deficitului decât desființarea armatei noastre".„Și când ne bucurăm de așa vădite simpatii și de bunăvoința fenomenală a vecinilor (Austro-Ungaria, n.n.) mijlocul cel mai bun de a rămâne în favorul lor era să ne legăm noi înșine mâinile și să așteptăm ce va hotărî despre noi geniul jurnaliștilor din Viena și din Buda-Pesta. Acesta este poate singurul rol ce ni l-ar concede din toată inima". Deși silit după cum se știe, să salahorească la ziarul conservator „Timpul”, Eminescu și-a exprimat chiar în coloanele acestui ziar entuziasmul pentru viteaza noastră oștire.

„Au sosit în București Dorobanții de pe câmpul de război. Acești eroi, cu care gazetete radicale se laudă atâta, sunt, mulțumită guvernului, goi și bolnavi. Mantalele lor sunt bucăți, iar sub manta cămașa pe piele, și nici cojoc, nici flanelă, nici nimic, încălțați sunt tot atât de rău, unul cu'n papuc și' o opincă, altul c'o bucată de manta înfășurată împrejurul piciorului, toți într'o stare de plâns, într'o stare care te revoltă în adâncul inimii. O spunem de mai înainte, nicio scuză, nicio justificare, nicio explicație nu ne poate mulțumi față cu aceea mizerie vădită și strigătoare la cer... Turcii, despre care se zice că mor de foame și de frig, au sosit la București mai bine îmbrăcați și mai îngrijiți decât soldații noștri. Rușii, cari pleacă la câmpul de luptă, sunt toți îmbrăcați bine, cu cojoc și cu manta sănătoasă și bine încălțați; ta ai noștri, îmbrăcăminte e curat ironia unor haine, e goliciumea parafrazată... Nu sunt în toate limbile omenești la un loc epitate îndestul de tari pentru a înfieră ușurința și nelegiuirea cu care stârpiturile ce stăpânesc această țară, tratează cea din urmă, unica clasă pozitivă a României, pe

acel. țăran, care muncind dă o valoare pământului, plătind dări plătește pe acești mizerabili, vărsându-și sângele onorează această țară". (Dorobanții, „Timpul”, 30 Dec. 1877).

Între timp, poetul îngrămădea în manuscrise ceea ce gândea și simțea în adâncul conștiinței sale.

În aceeași vreme, I. L. Caragiale — bunul prieten al lui Eminescu — își manifesta atașamentul lui față de cauza poporului în forme care puteau înșela mai ușor hainia stăpânilor. Folosind arma ascuțită a humorului și satirei, el cultiva în masse ura și disprețul față de dușmanii Patriei noastre, luând în derădere Poarta Otomană și pe aliatul ei, Anglia, care asmuțise pe Turci contra noastră.

În „Claponul” (nr. 2, 1877) el publica o „gogoasă” în care ironiza guvernul englez. Guvernul din Londra, neștiind încă ce mijloace să folosească pentru a-și asigura avantajii prin pacea ce urma să încheie războiul ruso-turc, încerca să intimideze pe Ruși trimițând în apropierea Constantinopolului o flotă; guvernul a dat mai multe ordine contradictorii acestei flote, încât vapoarele englezești se plimbau fără rost de colo-colo prin apele turcești devenind obiectul ironiei generale; într'o dimineață, chiar, pe clădirea ambasadei engleze din Constantinopol a fost găsit lipit un anunț: „Între Desica și Constantinopol s'a pierdut o flotă. Găsitorul va primi o bună recompensă”. Caragiale se inspiră din aceste întâmplări ale flotei engleze și folosește prilejul pentru a ironiza pe aliatul Turcilor, care se opunea încă pe atunci independenței țării noastre, întocmind aceeași „gogoasă”:

„Londra, vineri.

„Times”, zicând că interesele Englezei au fost lovite, declară prin urinare că ea e desfăcută de orice angajament de neutralitate.

„Fiola engleză a și primit ordin să pornească în grabă a face o demonstrație energică în fața portului român Găiești, pe unde se debarcă mereu arme americane. Flota are să fie închis și să vegheze acest port, până la desăvârșita terminare a resbelului”.

Nu întâmplător, Odobescu, Caragiale și

Eminescu — în măsura în care le-a fost cu putință — au folosit presa. Gazeta devenea pentru ei tribuna dela care își rosteau chemarea înflăcărată către masse, mijlocul cel mai eficace prin care ei puteau înrâuri conștiința masselor călindu-le în lupta lor justă. Prin gazetă scriitorii participau nemijlocit a treburile obștești, îndeplinindu-și mărețul rol de educatori ai poporului în spiritul celor mai înaintate idei ale epocii.

II

Literatura inspirată din războiul pentru independență este rodul activității creatoare a mai multor generații de scriitori, din 1877 și până azi. Ea s'a îmbogățit și s'a înnoit necontenit, de către fiecare generație, reflectând rând pe rând problemele noi ivite și răspunzând rând pe rând sarcinilor noi ivite.

Dealungul diferitelor epoci, constatăm că există o veche tradiție literară care slăvește lupta poporului pentru libertate. Un aspect important al acestei literaturi este lupta împotriva jugului otoman. În deobște, sunt cunoscute atât poeziile cât și povestirile în proză folclorice în care un erou popular luptă împotriva Turcilor. Din păcate, nu există până acum un studiu care să fi urmărit științific acest fir tematic în folclorul nostru; însă cercetătorul care ar întreprinde un astfel de studiu, ar ajunge să formuleze într'una din concluziile sale observația că continuitatea acestei teme în folclorul nostru, din cele mai vechi timpuri, dovedește năzuința de secole a poporului nostru de a-și dobândi independența luptând împotriva jugului otoman. Războiul pentru independență, care venea să răspundă tocmai acestei arzătoare năzuințe, a prilejuit poporului să desvolte această temă și s'o îmbogățească. Într'un text folcloric cules de Mihail Eminescu, întâlnim unul din elementele noi: prezența activă și hotărâtoare a ostașilor ruși împotriva armatelor turcești. Iată textul:

*Frunză verde siminoc
Tot orașu-i cu noroc,
Numai Plevna stă pe loc
Osman Pașa la mijloc,
Și strigă în gura mare,*

*Săriți Turci, săriți Tătari,
Că ne-o pus Rușii la cale
Șed armați și îmbrăcați
Cu mușamale,
Cu armele la spinare.*

Textul acesta este desigur un fragment rătăcit din vreo baladă despre luptele crâncene dela Plevna (în folclor, asemenea „fragmente vagabonde” se întâlnesc foarte frecvent) : circulația lui pare să fi fost destul de mare, deoarece sub diferite forme se regăsește și în alte colecții de poezii folclorice (Sevastos, Tocilescu, T. Pamfile, Candrea-Densușeanu, Ștefănică).

Amintim una dintre aceste variante, remarcabilă prin faptul că pune în lumină totodată și condițiile de mizerie în care clasele stăpânitoare din țara noastră țineau armata ;

*— Oltule, apă vioară
Face-le-ai neagră cerneală
Să te scriu pe hârtioară
Să trimet la maica'n Iară
Să-mi dea bani de cheltuială
Și cămăși de primeneală;
Că aici, unde sunt eu
Nu e iarbă, nu e grâu,
Numai sînge pîn'în brîu,
Sîngele Muscalului
Pînă'n burta calului,
Iar sîngele Turcului
Pînă'n. coama murgului;
Sîngele Românului,
La chișița calului.
Foaie verde busuioc
Toate satele-au noroc
Numai Plevna arde'n joc
Cu Osman Pașa la mijloc
Și din gură așa striga;
„Săriți Turci, săriți agale
C'au dat curcanii pe vale
îmbrăcați în mușamale,
Licuresc ca sjîntu soare”.
Foaie verde iarbă mare
Vin roșiorii pe vale,
Roșiorii, excadroane,
Vînătorli batalioane
Pioțașii pe picioare,
Foaie verde foi de ceri
Și trupe de ariileri,
Și când sus tunuri suia :*

*Și spre Plevnia le'ndrepta
Pe Osman Pașa mi-l rănea
Și Osman Pașa se preda*

Deși fragmente, ele sunt totuși semnificative pentru poezia noastră folclorică inspirată atât din războiul pentru neatârănare cât și din toate luptele duse dealungul secolelor împotriva Turcilor asupritor. Dela prima vedere, se remarcă tonul humoristic al bardului popular când vorbește despre Turci. Nota aceasta este deosebit de valoroasă, dacă ne amintim semnificația pe care clasicii marxism-leninismului o acordă umorului satiric. Scriind despre lupta muncitorilor germani împotriva burgheziei, Engels sublinia: „*ei duc lupta cu un humor care este cea mai bună dovadă cât sunt de siguri de cauza lor și cât de conștienți sunt de superioritatea pe care o au. O luptă dusă în acest fel. și pe un teren istoricește pregătit trebuie să dea rezultate mari*”^(^). Umorul satiric din textele folclorice citate desvăluie conștiința superiorității asupra dușmanului pe care o avea poporul nostru. Această notă o vom întâlni și în multe creații ale poezilor și prozatorilor. Pe de altă parte, fragmentele sunt documente grăitoare despre frăția 10-mâno-rusă, despre admirația poporului nostru pentru viteazul popor rus. Panica lui Osman-Pașa în fața ostașilor ruși și 10-mâni în contrast cu calmul acestora, constituie un mijloc artistic remarcabil cu ajutorul căruia poporul dă expresie încrederii sale în victoria ce va fi cucerita.

Astăzi nu posedăm suficiente texte folclorice inspirate din războiul pentru independența ca să putem face aprecieri mai aerișite. Textele citate fac totuși o dovadă concludentă că în folclorul nostru există firul tematic amintit, sau produs, în noiri determinate de faptul că acest război „era o luptă ca atâtea altele ci un „moment suprem” la care poporul participa u, nemaiîntâlnit avânt, sperând ca-și va cuceri o viață nouă, liberă, așa cum se vede și din această doină care circula pe câmpul de bătălie;

„iTrTEtTgeb”: *Războiul țărănesc german*. Ed. P.C.R. 1947, p. 20.

*Frunză verde de stejar
Mu mai am de turc habar
L-am împins d'a durița
Dincolo de Grivița.*

Se știe că după război, țărănimea - care credea că scuturând jugul turcesc va scuturași pe cel boeresc - a fost înșelat; de clasele exploatoare coalizate. De ca t,va ori sau răscolat țaranii pentru pământ, dar tot de atâtea ori guvernele liberale și conservatoare i-au amăgit cu aproape insensibile ușurări ale vieții lor „lină de năzuire și suferința. Atunci a venit 1907. În folclorul inspirat de evenimentul din acest sângeros an, se vede limpede strânsa legătură între 1877 și 1907, dealungul a treizeci de ani străbate același vis neîmplinit la 1877, vis pentru care țărănimea a făcut atâtea jertfe. În minunata baladă, intitulată de folcloriști „*Răscoale țărănești din Martie 1907*”, există ș. aceste versuri:

*Tu, țară, nu le-ai gândit
La războiul ce-ai făcut
Cu păgânul cel urit
Care l-ai și biruit.
Foaie verde de doi sfați,
Căci a noștri părinți, frați,
Cu arma bine și armați,
Trecea Dunărea 'notând
Pe Rusia salutând
Unde a și izbutit.
Zece mii s'au prăpădit
Din acești bravi, eroi
Care-au luptat pentru noi.
Foaie verde lemn dirmos
Aceasta o scriu Ca fost
Timp de ydoi ani nu mai jos,
Dar acum a murit mii,
Bărbați, femei și copii,
Fete mari și mici copile,
S'a dus vestea pin'la mare
Ca fost la noi mare jale.*

1907 ca ecou al lui 1877, va năi, ur.de și în literatura cărturărească cu aceeași semnificație pe care-o are în textele folclorice. Bardul popular a făcut totdeauna o strânsă și logică legătură între independența națională și libertatea socială, dând cea mai profundă expresie artistică mare telor zile ale lui '77.

În literatura „cultă”, firul tematic al luptei împotriva turcilor a venit din Tolclor, uneori pe un drum mai ocolit, trecând bunăoară prin textele lui Ion Neculce, de unde-l lua un D. Bolintineanu în cunoștințele sale „Legende istorice”. În istoria literaturii noastre, primii scriitori cari au acordat o atenție deosebită acestei teme au fost cei dela 1848, — ceea ce este explicabil, deoarece unul din idealurile revoluționarilor fusese și cucerirea independenței țării. Acești scriitori, cum și cei care i-au urmat până la 1877, evocau luptele străbunilor împotriva Turcilor, pentru a da contemporanilor mărețe exemple de patriotism, de mobilizare la luptă pentru cucerirea independenței. Scriitorii anului '77 nu-și mai iau subiectele și eroii din trecut. Sub ochii lor se desfășura marele eveniment care pentru cei dela '48 fusese numai un vis. Se produce astfel în literatura noastră o cotitură în ceea ce privește zugrăvirea eroilor și a faptelor lor mărețe. Dacă în literatura anterioară lui '77 se evocau chipurile unor domnitori ca Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Ion-Vodă cel Cumplit, sau ale unor viteji ca Radu Buzescu, etc., — în literatura din timpul războiului și de după 1877, în locul acestora apar eroii din masele largi, cari vin în literatură cu problemele lor, cu năzuințele și suferințele lor, cu virtuțile minunate ale poporului.

În intervalul dela proclamarea independenței de stat (9 Mai), până la primele acte de vitejie pe câmpul de bătaie (August), în atmosfera de încordare și entuziasm din ajunul „momentului suprem” au răsunit mai întâi acorduri lirice chemătoare la luptă. Dând un minunat exemplu de operativitate, de participare la viață cu conștiința luptătorului, bătrânul Vasile Alecsandri a scris în primele zile de după proclamarea independenței, emoționanta lui poezie „Balcanul și Carpatul” (14 Mai 1877). Închipuind o dispută între „Balcan” (imperiul Otoman) și „Carpat” (România), poetul pune să se confrunte cauza justă a războiului nostru pentru independență cu cauza imperiului înrobitor, pentru a deduce de aici triumful cauzei noastre. Carpatul

răspunde Balcanului când acesta îl amenință „de nu pleca-vei fruntea, amar va fi de tine”... cu o adevărată lecție de istorie:

... — „*Balcan-e ta trufie
Arată că tu astăzi căzut ești în pruncie.
Nevoe ai de-o cârjă ruina-ii s'o supoarte,
Ești șters din cartea lunei tu care din
vechime
Stai rezemat în somnu-ți de-o putredă
mărime i
Și vrei să ții în lanțuri popoarele creștine?
Și vrei Balcan, gârbov, eu să mă'nchin la
tine?
Dar n'auzi cum ie râde și Dunărea și
Marea?*”

Deviza ta-i sclavia și-a mea neatârarea I”

Poetul urmarea cu încordare succesele armatei noastre. Auzind de strălucita victorie dela Grivița, el scrie dintr'o răsufare „Peneș Curcanul”, poezie devenită repede una dintre cele mai populare. În aceste versuri, pătrund în literatura noastră primii eroi ai războiului pentru neatârare, — cei „nouă din Vaslui și cu sergentul zece”, toți țărani „*purtând opinci, suman, ȋari și cușma pe-o ureche*” (ciobanul Cobuz, tunarul Ținteș, sentinelele Bran și Vlad, Burcel, Șoimar, doi frați Călin, sergentul Mătrăgună și supraviețuitorul lor, povestitorul) și viteazul căpitan care știm că a fost Valter Mărăcineanu. Nu vom face o analiză a acestei piese bine cunoscută, ci vom sublinia câteva din ideile ei principale. Alecsandri pune în lumină cu deosebită limpezime problema războiului popular, a războiului just, reluând în imagini această idee numai schițată în „Balcanul și Carpatul”:

*Din câmp, de-acasă, dela plug
Plecat-am astă vară
Ca să scăpăm de Turci, de jug
Sărmana scumpă țară.
— „Cu zile mergeți, dragii mei.
Și să veniți cu zile I”
Ziceau atunci, bătrâni, femei
Și preoți și copile.*

Înțelegând caracterul popular, just al războiului pentru independență poetul poate înțelege eroismul armatei noastre, al poporului înarmat. Unii critici burghezi au

încercat să bagatelizeze felul cum Alecsandri a zugrăvit războiul, câncena și sângeroasa înclăștare, învinuindu-l pe nedrept, că a făcut texte de operetă săltăreață. În realitate, Alecsandri a fost primul nostru poet, care, inspirându-se din bătăliile dela Grivița și Plevna, a arătat că războiul acesta a fost și avânt înălțător, dar și jertfă grea. Alecsandri a îmbogățit literatura noastră cu imaginea realistă a războiului dela 1877, pentru că a văzut războiul cu ochii poporului care a purtat efectiv războiul. Alecsandri n'a confecționat versuri „de operetă” declamatorii, cu entuziasm de paradă sunând a gol, dar nici n'a redus războiul la o privesc hidoasă, de sânge, cadavre și bestialitate. Această însușire a poeziei lui Alecsandri nu a fost suficient relevată de critica noastră, și s'a trecut cu repeziune peste versurile care o ilustrează ca acestea bunăoară, unde ea apare formulată oarecum teoretic:

*Veni și ziua de asalt.
Cea zi de sânge udă !
Părea tot omul mai înalt
Fală cu moartea crudă.*

întâlnim, așa dar, la Alecsandri, o deplină concordanță între concepția justă asupra războiului popular, și metoda de creație artistică-realistă, care deopotrivă decurg din faptul că poetul s'a situat pe o poziție înaintată, împărțind punctul de vedere al poporului. Aceasta, departe de a stingheri în vreun chip elanul liric al poetului, îi dă posibilitatea să se manifeste din plin — și puțini poeți în literatura noastră au adus un patos tot atât de convingător ca Alecsandri în „Odă Ostașilor Români”. Entuziasmul poetului clocotește în fiecare vers :

*Juni ostași ai țării mele, însemnați cu
stea în frunte !
Dragii mei vulturi de câmpuri, dragii
mei șoimauți de munte !
Am cântat în tinerețe strămoșeasca vi-
tejie,
Vitejie fără seamăn pe-acel timp de
grea urgie,*

*Vin acum la rândul vostru să v'aduc
o închinare,
Vin cu inima crescută și cu sufletul
mai tare,
Ca eroi de mari legende, vin să vă pri-
vesc în față.
Voi nepăsători de moarte, disprețuitori
de viață,
Ce-ați probat cu-avântul vostru lumei
pusă în mirare,
Că din vultur, vultur naște, din stejar,
stejar răsare!*

însuflețit de „bătăile de inimi ale întregului neam al nostru ce adună zi și noapte dorul lui cu dorul vostru”, - poetul se entuziasmează privind chipul de mâine al patriei sale :

*O! Români, în fața voastră, colo'n lai-
nica cea zare
Vedeți voi o rază vie care'ncei, încet,
răsare
Străbătând prin umbra deasă de lungi
secole adunată ?
E voiosul fapt de ziua mult dorită,
mult visată,
E lumina re'nvierii, e luceafărul spe-
ratei,
E triumful luptei voastre, soarele nea-
târnavare!*

Entuziasmul nu-l putea face însă pe Alecsandri să închidă ochii, atunci când în fața lui realitatea aducea nu numai ceea ce era nobil și măreț, dar și ceea ce era potrivnic acestei măreții.

Cu „Eroii dela Plevna”, V. Alecsandri deschide un drum nou în literatura lui '77, drumul pe care și-au îndreptat apoi scriitorii criticate necruțătoare împotriva celor ce trădaseră jertfele dela Plevna și vânduseră capitaliștilor occidentali independența țării. Poetul pătrunsese adânc în realitatea epocii și o reda acum în versuri de o forță combativă cu totul deosebită, desvâlând contradicții ce vor apărea apoi din ce în ce mai limpede. Autorul vede vagabondând „pe drumuri, prin orașe, prin sale”, singuratici sau în cete, oamenii flămânzi și goi, întinzând mâna după po-mană și se întreabă :

*Ce-i astă sărăcime și goală și flă-
mândă ?*

*Eroii dela Plevna!.. Iată-i! Ah! Cine-ar
crede?*

*Le plânge chiar de milă tot omul care-i
vede,*

*Și eu plâng de rușine... în țara ospe-
ției*

*Să văd cerând pomană vitejii Româ-
niei!*

*Eu cat eroi în juru-mi și văd numai
victime!*

*Ce crimă le atrage pe cap așa osîndă ?
Ce crimă?... Lupta mare pe câmpul de
izbândă!*

*Ce crimă?... Eroismul, sublima devo-
tare*

*Pentru-apărarea Țărei, și-a ei neatâr-
nare!...*

Flămânzi și goi umblă eroii dela Plevna,;
flămânzi și goi umblă și prizonierii Turci
dela Plevna :

*Cât nu poți a distinge din toți. suferi-
torii*

*Nici cari sunt învinșii, nici cari învin-
gătorii.*

Glasul poetului se ridică plin de mânie
și protest împotriva celor vinovați :

*Ah! dacă sunt nemernici, ce văd cu
neapăsare*

*Româna demnitate lovit'ășa de tare,
Eu n'oi comite crima de-a zice prin*

tăcere :

*„Dispreț pentru bravură ! dispreț pen-
tru durere!”*

*Eu ce-am cântat eroii, eu care nicio-
dată*

*Pe fruntea României nam suferit o
pată,*

*Nu pot, când văd eroul, că mâna și-o
întinde,*

*Să stăpânesc revolta ce'n sufletu-mi
s'aprinde,*

*Nu pot să stau în pace, când văd cu
oșățire*

Batjocura infamă pe biata omenire!

Poetul știe că „brațul cumplit de fier”
care lovește fruntea țării este „cârma țării”.

Necruțător el cheamă la judecată, în fața
poporului pe acei netrebnci cari dispre-
țuesc lacrima și durerea, jertfele poporului:

*Ei, bine! oameni vitregi cu inimile
sterpe,*

*Legăți de cârma țării cu'ncolăciri de
șerpe,*

*Voi, care-ați stat departe de foc și de
dureri,*

*Cum ați re'tors copiii la sânul bieteii
țări ?*

*Priviți-i! Goi și sarbezi, ca robi trăiți
în lanțuri!*

Și evocând „armata de scheleturi”, morții
noștri pe câmpiile Bulgariei, poetul ame-
nință pe mișei :

*Ea face'un gest, un singur, dar cel
mal crunt din toate*

*Căci vă denunță lumii cu gestul ei su-
prem.*

*Amar de cine-atrage al morților bles-
tem !*

Trădarea națională a' burgheziei române
a apărut scriitorilor noștri cu atât mai lim-
pede cu cât negustorii de țară își arătau
mai mult arama. În 1881, când apare „Scri-
soarea III” a lui Eminescu, burghezia își
desvâluisse în întregime trădarea și scrii-
torii noștri au atac-o cu violență. În tre-
cât menționăm că „Scrisoarea III” fusese
publicată mai întâi în „Convorbiri Litera-
re”, și apoi reprodușă în „Timpul”, în nu-
mărul de 10 Mai 1881, chiar de autor. Dece
a republicat-o Eminescu în „Timpul” și
dece tocmai în numărul din 10 Mai ? Cele
două versiuni nu sunt identice; republi-
când-o în gazetă, Eminescu a înlăturat mo-
dificările făcute în redacția revistei ieșene
(asupra acestei probleme, vom reveni). Pe
de altă parte, textul — în gazetă — ca-
pătă o circulație mult mai largă decât în
revistă, ceea ce interesa în mod deosebit pe
poet. În fine, Eminescu a republicat satira
sa la 10 Mai, pentru că atunci se proclama
Carol ca rege, iar poetul, fierbând de mâ-
nie, găsea un bun prilej de a demasca în
fața poporului atât pe proaspătul rege c-
și camarila care vânduse capitaliștilor ger-
mani independența țării. Dealtfel, din Bucu-
rești, Eminescu scria tatălui său, la 18
Martie 1881 ; „N'am răspuns numaidecât

(la scrisoarea d-tale, - n.n.) pentru că *ma apucat proclamarea regelui* p. — Un asemenea împrejurări, noi negustor de gogoși și de brașoave, adică (no.) ga zețarii, suntem foarte ocupați... (in) toate „ele trebuie omul să-și bată capul c-afle minciuni nouă... mi-e acru sufletul de cerneală și de condei.”) Scrisoarea UI are ca obiectiv nu numai zugrăvii ea az boiului just, dar și (poate chiar ma. ales), demascarea necruțătoare a burghez e. tiadătoare. Prin aceasta, Eminescu ndica pe nouă treapta literatura lui 77, acand « eace Alecsandri nu făcuse - legătura între independența națională și libertatea soci-

„înainte de a analiza „Scrisoarea III” vom aminti că în timpul războiului., E. nescu începuse să scrie o dramă istorica. n versuri intitulată „Alexandru Lapușneanu . Intre aceste două lucrări sunt mu te puncte de contact, fiind elaborate de altfel cam în același timp. Piesa începe cu o clisostie între boierii Veveriță și Movila despre .. alt boier, Gruie, care - revoltat împotriva lui Lapușneanu care cedase Turciloio cetate - se duce la Pașă, în nume e țării, pentru răfuială. Movilă povestește despre fapta lui Gruie :

Cum au auzit că Turcii de-acum păzesc cetatea

Și numai pentru oameni, să le ție dreptatea

E un pârcălab acolo... Gruie și-a ieșit din minți..•

Ridicând un pumn de oameni înarmați până în dinți

El se duce drept la pașă... Cine te-a trimisaice

p...! — Turcu-atuncea ride, — Domnul vostru măi voinice!

(—) Domnul? — zise Gruie — cine-i ăla? Care Domn?

Domnii legiuși ai țării dorm de vecinicul lor somn.

'iar acela care Vornic peste noi cu toți fam pus

i) *St. si doc. lit.*, vol. IV., p. H1-42 ; sublinierea din text e a lui Eminescu

N'are drept să dea din iară loc măcar de două palme...

Intriga propriu-zisă a dramei proiectate nu interesează aici. De relevat e faptul ca evenimentele dela 1877 stârnesc în poet năzuința de a evoca lupta din trecut a poporului nostru, pentru independența, împotriva jugului otoman. E sigur ca zug. avind momente dm trecut ale luptei poporului nostru pentru independența, Emme.ca „u evada din prezent, nu se refugia m epoci de demult, _ ci voia sa arate con mu tatea dealungul secolelor a acestei lupte _ idee de altfel exprimată limpede de poet în articolul „Independența”. Pe de ata „arte, punînd față'n față trecutul ș. p«e; ;ntul Eminescu își crea posibilitatea a-tistică de a demasca și mai puternic pe trădătorii independenței. Aceste probleme apa, Hmpede în „Scrisoarea III”, care ramane unul dintre cele mai puternice /TM)***TM scriitorilor patrioți împotriva tradatomo, luptei noastre pentru libertate și independență.

' După cum semnalam mai sus, în aceasta poezie Eminescu privește problema independenței naționale în lumina ascuțirii luptei interne dintre asupriți și asupritor., Scopul poetului este de a demasca necruțător în fața poporului pe cei cari, dându-se drept „patrioți”, asupresc poporul și totodată pun țara la mezat târguind-o pe piețile străine. In textul care circula al Scnsorii IU”, aceste probleme nu apar totdeauna suficient de clar. Fie că în redacția Convorbirilor Literare” s'au efectuat tăieturi în textul trimis de poet spre publicare, fie că patronii dela „Convorbiri” și dela Timpul” l-au obligat pe poet sa faca el însuși multe tăieturi, fapt este că în versiunea retipărită din 1881 până azi lipsesc versuri semnificative. Din versiunea „definitivă” (cea cunoscută) a „Scrisorii rezultă că burghezia s'ar caracteriza pnn faptul că exploatează poporul, ca ar fi mi-sei” pentru cari „câștigul fără munca este „singura pornire”, care „ne fac legi „ ne pun biruri”, etc. Din caracterizarea burgheziei române a fost înlăturat insa o-ric element care să vorbească despre ea ca despre o clasă care a trădat indepen-

denia națională. In manuscrisul eminescian, în versiunea imediat anterioară celei tipărite, există însă aceste versuri ;

*Înainte de-a se naște au vândut copiii
robi
Astă mână de nemernici. Și. mulțimea
de neghiobi,
Reciproc stau să s'admire și'ntr'e ei se
fericesc
Precupeții de hotară și de sânge ome-
nesc.*

Că acesta este gândul întreg al poetului, stă dovadă și articolul „Concesiuni economice”, publicat de Eminescu în „Timpul” în epoca definitivării „Scrisorii” (25 Mart, 1878), din care cităm ; „O telegramă a agenției Havas, ne vestește sosirea d-lui Brătianu în Viena, solicitarea sa pentru sprijinul Austriei în afacerile noastre și răspunsul Austriei, care se zice că ar fi egal cu încuviințarea aceluși sprijin, dacă i se vor face concesiuni economice... țărâmul economiei politice' fiind circumscris și putându-se împărți în cele două. ramuri mari ale producției brute și a celei industriale, e ușor de presupus că Austria va fi cerând avantaje nouă pentru înlesnirea desfacerii, industriei sale în România, avantaje pe care în mare parte le posedă și astăzi și pe care le-a avut de mult... Atârănarea economică de altădată se schimbă din nefericire în veacul nostru în exterminarea economică a aceluși căruia locul unde muncește sau nivelul său de cultură nu-i dau aceleași avantaje ca vecinului său mai fericit... O deplină subjugare economică în condițiile de astăzi ale muncii e egală cu sărăcirea, demoralizarea și moartea”. Și în alte articole scrise în aceeași perioadă, Eminescu și-a manifestat teama că burghezia română va înfeuda țara puterilor occidentale.

Situându-se pe punctul de vedere al poporului, al masselor, Eminescu a demascat burghezia română atât ca exploatoare a poporului, cât și ca trădătoare a independenței noastre de stat. Mai mult, el n'a uitat că burghezia n'a fost singură, că și-a asigurat cârdășia moșierimii în toate acestea (vezi articolul „Hidoasa pocitură” din „Timpul”, 15 Febr. 1878). In fine el demasca indirect acțiunea trădătoare dusă

de Carol I, implicat în afacerea Strussberg; în „Scrisoarea III”, imaginea lui Mircea este de o măreție zdrobitoare pentru agentul capitajismului german în România, Carol de Hohenzollern :

*Eu ? îmi apăr sărăcia și nevoile și
neamul...
Și. deaceea tot ce mișcă în țara asta,
râul, ramul,
Mi-e prieten numai mie, iară. ție duș-
man este,
Dușmănit vei fi de toate, fără-a prinde
chiar de veste ;
N'avem oști, dară iubirea de moșie e
un zid
Care nu se'nfiorează de-a ta faimă,
Baiazid!*

și spunea Mircea cotropitorului otoman. Evocând lupta justă dusă de Mircea, luptă pentru independența națională, poetul o arăta în contrast cu politica trădătoare a claselor dominante și îndeosebi a burgheziei, care punând țara la meza — trăgea cu buretele peste luptele pentru independență duse secole de-a rândul de poporul nostru, inclusiv războiul din 1877.

Punctul de vedere critic introdus de Eminescu în literatura lui '77 a fost dezvoltat sub alte aspecte, în proză, de Caragiale.

Cu multă ascuțime arată Caragiale cum au „participat” la războiul pentru independență diferite pături ale burgheziei mari și mici. In „Leac de criză”, marele băcan Matache așteaptă războiul pentru a se salva de la falimentul ce-l amenința. Raționamentul lui Matache e simplu ; „Criza, vezi dumneata drăguță, este paregzamplu, cum să zic ? pardon ca o bubă, ca o bubă... coace, coace mereu ; coace pe dedesubt și te prăpădești. Carevasăzică, dacă o spargi le-ai ușurai”... Prin speculații, Matache scapă de faliment, — și din „criză” nu iese numai el ; cutare litograf care abia tipărea la o biată presă câteva sute de cărți de vizită săptămânal se face dintr'odafă cu cinci preze, pretutindeni se găsec camere de închiriat, căci „familia toată se muta într'o șură, într'o magazie din curte și odăile le dădeau mobilate muscalilor”, bineînțeles la chirii de speculă, birtașii je-

M ' OGLINDIRE/ LITERATURA A RAZBOIULUI, PENTRU INDEPENDENȚA

ri
S pur și simplu pe ostașii și ofițerii,
'1 S care nu cunoșteau valoarea monecei.
românești și plateau cât li se cerea și W
- Cu deosebită putere a demascat Cara
* giile și burghezia rurală, care cal J
* «» burgheziei orășenești. În nuvela
* în vremele războiului, el zugrăvește chipul
I chiaburului Stavrache care nu se da n U u
l, «...», i însuși averea fratelui sau pe care
' • credea mort în război.
!• Eminescu și Caragiale 'naup. au
' literatura lui 77 critica așcut, ta n^otnva
, burgheziei care concepea independența n*
| *i ca o marfă oarecare « c i t -
l și apoi Caragiale - au critica, s
P dina monarhiei care avea interese comune
f cu ale burgheziei, și în generațiile ale cla
selor exploatatoare. Creșterea mișcării. ant_
îndinas Uce a făcut ca și în literatura h n 77
' „ se dezvoltă aceste elemente de conț. ca
socială. În „Mai avem țara? „ Al. Mace
donschi se întreba plin de revolta :

! *Avem miniștri și de toate:*

Avem golani,

Giolani,

* „ar, oare, țara strămoșească
Mai este țară românească,
Când e provincie nemțească?

„ 10 Mai 1881, odată cu Sci. so Tea
III" apărarea și puternicul pamfle W
ex vivat!" al lui Constantin Miile ale
Sui poezii din ciclul „Caetul roșu" au
elogios apreciate de Eminescu, autorul
îndeamnă la răsturnarea monarhiei.

Vivat rex, vivat! Oh! alia dală

Poporan strade altfel răcnea

Și-un cap de rege jos cădea.

Vivat rex, 'vivat! Dragă mulțime,

Eroi de luptă, lei plini de foc,

Lăsați odată bietul noroc

loc ca tronuri să zidiți

Cu lacrimi calde să le stropiți,

In focul luptei asvârliți domnie,

Tot ce vă arde și vă sfâșie...

Si-atunci cu toții striga-vom poale:

Trăiască sfânta libertate!...

Critica antidinastică se împletea cu cri-
tica împotriva înfeudării țării noastre ca-

... puterile Europei Centrale și Apusene,
în deosebi Germania și Austro-Ungar,

Scriitorii care au trăit evenimentele dela
'77 lăsau așa dar o bogată moștenire, e
scriitorilor din generația următoare -
mo tenire ce a fost îndeosebi valori ca a
și îmbogățită de George Cosbuc și de Mi
hail Sadoveanu.

' ceeace aduce nou G. Coșbuc, în pe sa-
giul literaturii lui. 77 este punerea deo -

Z î n - ; ; ; : : : S ț ă - i e . . .

burghezie, încerca să-și facă smgu. a dep

^e Profund atașat de cauza popu «a

C buc a avut capacitatea de a J -

poziții avansate ascuțirea lupte, ue

cUla ^sate-. m această perspectiva a pr,

„el și războiul pentru independența d n

877 O scrisoare dela Musehm-Se. o

Tcaraderistică pentru întreaga contnibu-

, Cosbuc la literatura lui //•

bulion - unul dintre milioanele de Ion,

- lare pe front după ce dictase ca-

„n, lui Nicolae o scrisoare pentru a, sa.

Se acasă În amintirea soldatului necazu-

„Tui • de-acasă se amestecă nj. ecare

clipă cu problemele de ,e câmpul de bata

lie •

Să vezi pe-aici și ciungi și-ologi!

Cristas să-i miluiască I ^

Tu mergi la papain sal sa-l rogi

O slujbă să-mi citească.

Puteri de nu vei fi având

De plată, vorba-i. lasă,

Că-i voi lucra o zi, oricând,

La'n torsul meu acasă.

„e-acolo, de departe, Ion e îngrijorată de
copilul său, de care-și amintea ca-l lasa-e
fără căciulă :

Pe Nuțu vi-l lăsasem mic,

Cu creștetul cât masa —

O fi acum ștreqar voinic

Și vă răstoarnă casa ?

Făcutu-i-ați și lui la fel

Căciulă cum am vrut-o?

Aveam o piele'n pod, de miel.

Doar nu veți fi vândut-o ?

Treptat, poetul zugrăvește viața grea a

țărânimii noastre, aducând rând pe rând
noui elemente :

*Nevestei mele să-i mai spui
Să-mi cumpere o coasă,
Cea veche nu știu este-ori nu-i
Și-o fi acum și roasă
De când rugina scurnă'n ea.*

*Ea lupte-se cum biet o ști,
Casa ne este soartea,
Că și noi ne-am luptat pe-aci
Cu greul și cu moartea !*

Zugrăvind eroismul țărânimii noastre în războiul pentru independență pe fundalul larg al mizeriei și suferințelor țărânimii, Coșbuc arăta cu o desăvârșită măiestrie artistică ceea ce a mânat în crâncena bătălie masele țărănești din țara noastră : credința că eliberarea de sub jugul turcesc va aduce și eliberarea de sub jugul exploatareii moșierești și chiaburești

Dacă Coșbuc a cântat războiul pentru independență mai mult decât oricare dintre scriitorii noștri, aceasta se datorește credinței sale că glorificând eroismul poporului va căli și va face să crească combativitatea maselor în lupta lor împotriva exploatareii. El arăta contemporanilor că lupta e grea dar măreață. În această luptă, pot fi dări înapoi, retrageri, care nu trebuie să descurajeze. În „Coloana de atac” poetul zugrăvește o astfel de luptă care se încheie provizoriu cu o retragere din fața dușmanului ; dar atmosfera generală a poeziei, departe de a fi deprimată, e plină de bărbăție. Imaginea realistă a războiului — așa cum o realizează Coșbuc în această poezie ca și în altele — *Crăciunul în tabără. Dorobanțul, Murind* — e mobilizatoare tocmai prin realismul ei puternic. E interesant de subliniat că această concepție și-a format-o Coșbuc folosind învățămintele literaturii clasice ruse. „Rugămintea din urmă” a rănitului în război urmează îndeaproape ideile lui Lermontov, așa cum însuși Coșbuc arată punând sub titlul poeziei mențiunea „după Lermontov”.

Coșbuc e un mare maestru al zugrăvirii în poezie a durerii omenești, folosind o

gamă bogată de sentimente *i gândiri. Tatăl celor trei feciori morți pe câmpul de bătălie împietrește în durerea sa : „*Trei doamne și toți trei*” !; Dar împietrirea în suferință nu este soluția coșbuciană a problemei ; suferința devine în poezia lui Coșbuc un puternic factor mobilizator, căci la fiecare pas poetul pare a spune : dacă vrei să nu suferiți, luptați !

*Nimic nu-i mai de răs ca plânsul
In ochii unui luptător.
O luptă-i viața; deci te luptă
Cu dragoste de ea, cu dor.*

*Oricare-ar fi sfârșitul luptei,
Să stai luptând, căci ești dator:
Trăiesc acei ce vreau să lupte ;
Iar cei fricoși se plâng și mor.*

Pe de altă parte, bogăția de sentimente din poeziile coșbuciene despre 1877 nu este ceva atribuit eroilor de către poet oarecum din afară, ci însăși frumusețea sufletească a poporului nostru se reflectă în creația poetului. Ion din „Scrisoarea dela Muselim-Selo”, tatăl din „Trei Doamne”, cei doi frați din „Povestea căprarului”, rănitul din „Rugămintea din urmă”, ostașii din „Crăciunul în tabără”, eroul din „Dorobanțul”, etc, sunt *oameni* cu o bogată viață sufletească. Relevând cu putere conținutul sufletească înalt, al țărânimii ce luptase la 1877, poetul striga dreptul la o viață mai bună a țărânimii, a acestor oameni minunați care prin jertfe grele au scuturat jugul otoman de pe umerii patriei, drept uzurpat de burghezo-moșierime. Prin acești oameni poetul își propunea să desvăluie capacitatea de luptă a țărânimii pentru drepturile ei, capacitate dovedită din plin în război și pe care poetul urmărea s'o desvolte, s'o călească, s'o stârneasă din nou prin versul lui înflăcărat.

Prin această însușire a poeziei sale, Coșbuc deschidea un nou drum literaturii dela 1877, drum pe care pătrundeau în literatură nu numai viteji neîntrețuți ca ai lui Alexandri, dar și oameni frământați de mari probleme ale vieții, aceia pe care-i vor zugrăvi M. Sadoveanu în „Povestiri din război”, sau Em. Gârleanu în 1877 în „Schițe de război”, sau I. I. Mironescu în „Fur-

tună Veteranul" ș. a. Sunt oamenii cari vor face pe 1907.

Cel mai strălucit cântăreț al acestor oameni în literatura noastră a rămas Mihail Sadoveanu. În „Povestiri din război” (1905), scriitorul afirmă cu putere umanitatea masselor țărănești pe care stăpânii și scribii lor le înfățișau ca pe niște forțe oarbe, elementare, bestiale, neumane. Sadoveanu preia dela inamtașii săi acele elemente valoroase care-l ajută să construiască — în literatura lui '77 — oameni cu o puternică personalitate. Chipul eroului țăran apare deosebit de puternic ; cu o complexitate pe care nu o avusese înainte, dar ale cărei elemente fuseseră deja anunțate de două generații de scriitori ; și, pe deasupra, înfățișat cu înalta măiestrie artistică a lui Sadoveanu.

În povestirea „Convoiul”, autorul zugrăvește tragedia unor prizonieri turci cari sunt escortați de ostași și ofițeri români către Dunăre; flămânzi și goi, degerați, extenuați de luptă, prizonierii cad pe drum unul câte unul, rămânând tot mai mic numărul celor ce se îndreaptă spre malul fluviului. Pentru suferințele acestor oameni, Sadoveanu găsește un cuvânt și un gând de înțelegere, care sunt de fapt cuvântul și gândul ostașilor noștri ; „*Gândul li se întoarse (lui Michiu și sublocotenentului — n. n.) la cei îngropați de vișor, în urmă, căzuți fără murmur, cu lacrimile înghețate "în ochi și cu gurile închise izbucnirilor du-erii. Și simțeau ceva fără să și-o spuie, o milă pentru om, pentru omul nenorocit, oricare ar fi el".* Dragostea pentru om a scriitorului, reflectând dragostea pentru om a eroilor săi din viață, e departe de umanitarismul găunos, cu care scriitorii burghezi caută să cocoloșească lupta între clase. Eroii lui Sadoveanu sunt *umani* în cel mai înalt grad. În lumina acestei umanități se definesc toate celelalte însușiri ale eroului; ea este temeiul conținutului vieții sufletești a eroului sadovenian.

Umanitatea aceasta este o caracteristică a celor umiliți și exploatați, a celor cari — deși supuși de către stăpâni încercărilor de bestializare, de desumanizare — păstrează în adâncul sufletului virtuțile omenei ce apar atunci când împrejurările le

cheamă la suprafață. Și Sadoveanu se apropie cu dragoste de aceștia, de țăranimea pălmuită și batjocorită de către boieri și de către slugile lor. În „Două dureri”, un ostaș povestește plin de ură cum moșierul din satul său i-a luat nevasta, iar un tovarăș al lui subliniază: „*Și la noi s'a întâmplat de mult așa ceva. Au răbdat oamenii zece ani, zece ani încheiați, pe urmă l-au prins pe boier și l-au rupt în bucăți*”. E gestul profund uman al disperării și urii sfinte.

S'a cimentat între eroi și scriitor acea dragoste care se restrânge dela unul la celălalt și care izbucnește în paginile cărții cu un elan liric ce subliniază sufletul de aur al eroului, — ca în aceste rânduri din „Cesuri de pace”, când ostașii noștri își adună morții și răniții de sub redutele turcești : „*Iar flăcâii își ridicau camarazii și-i purtau spre șanțurile noastre. Și fiecare viață umilită care se stânsese acolo, pe glia străină, și care era să rămâie pe veci îngropată acolo în pământ străin, lăsase în urmă o fericire ori o durere. — Flăcâii vrednici, cu suflete potolite ! voi, umiliților și nebăgaților în seamă ! Sub pasul vostru s'a cutremurat pământul străin. Voi ați răbdat și ați suferit, ați lăsat în urmă căminuri pustii și lacrimi; dar cumplita voastră vitejie a suflat negura de pe moșia părinților noștri*”.

Eroul care, sub diferite nume, domină paginile lui Sadoveanu este feciorul de țăranii săraci, Vasile al lui Toader, din „Călărașul”. Printre morții noștri, în urma unei lupte, erau și trei feciori : doi roșiori și un călăraș. Roșiorii, fii de negustori, aveau să fie lăudați, spune scriitorul cu amărăciune, dar despre băiatul țăranului sărac nu va vorbi nimeni.

„*Se va vorbi mult despre acești adevărați eroi, — numai pe tine, cătărășule necunoscut, nu te vor lăuda prin gazete ca pe un mare viteaz. Tu n'ai lăsat averi și bine, tu ai fost sărac și umilit și nu te-a chemat decât Vasile al lui Toader... Tu ai murit, și o inimă dreaptă s'a stîns cu tine. În viața ta, n'ai răcnit zadarnic, n'ai năpăstuit pe văduvă și pe orfan, n'ai lovit în aproapele tău. Ai avut un suflet limpede și ai murit cu cinste*”.

Și reluând tehnica paralelismului coșbucian, Sadoveanu zugrăvește în pagini de neuitat acest „suflet limpede” în contrast cu mizeria cruntă din satul unde s'a născut. Scriitorul nu uită că dacă, despre acest erou gazetele nu vor scrie un cuvânt, în schimb ai lui, țărani necăjiți, își vor aduce totdeauna aminte de acest „stejar mândru pe care l-a prăvălit furtuna”.

Ducând mai departe moștenirea lui Eminescu și Cosbuc, Sadoveanu zugrăvește miile de asemenea suflete cinstite, „limpezi”, cari s'au bătut vitejește cu Turcii pentru neatârănarea țării. Scenele de masă din povestirile lui Sadoveanu sunt dintre cele mai reușite din întreaga noastră literatură, egalând „furtuna”, pe care Mircea o duce înainte, în „Scrisoarea III”, cu deosebire că Eminescu zugrăvea o „furtună” medievală, pe când Sadoveanu redă o bătălie modernă, unde oamenii se bat nu cu arcuri și sulite, ci cu puști și tunuri. În numeroase pagini urmărești cu încordare lupta eroică a poporului, și fără să vrei îți imaginezi țărănimea ce se va răscula în 1907. Iată una dintre aceste pagini, din „Luarea Griviței” :

„In sfârșit, porniră a patra oară.

„Așa de iute se cățărară pe culme, încât ofițerii cei sprinteni de abia se puteau ținea de ei. Și sus, se zvârliră spre parapet într'o tăcere așa de înfiorătoare și de mănioasă, și într'un avânt așa de sălbatic, încât pământul se sguduî. O volbură de foc se deschise. Nu era o pârâitură de arme, ci un tunet neîntrerupt; parcă toată reduta, presimțind ceva grozav, se ridicase în picioare și zvârlea foc și moarte.

„Imamii gemeau cu brațele la cer, ostașii păgâni stăteau neînduplecați în picioare în fulgerul orbitor al împușcăturilor. Dar, prin umbra deasă d'înserării, șuvoiul negru de flăcări venea zguduind pământul plin de apă; veneau cumpliți ca răzbunarea; venea puterea cea mare și cea din urmă a răbdării sleite. Intrară în șanțul din afară, se azvârliră la metereze, se suiră deasupra. Acolo se dezlănțui mânia lui Dumnezeu! Pușca avea două capete: stratul și baioneta; omul avea două brațe: unul cu pușca și unul cu pumnul care cădea ca un buzdugan de plumb. A

fost izbitură de trăznet. împușcăturile conțeniră. Cei de pe creasta parapetului se prăvăliră deodată în șanț. Flăcării săriră după ei, cu ochii mari, răcnind, scrâșnind, izbind. O furnicare repede, o învălmășeală cu tălăzuiri adânci, o ploaie fierbinte de sânge. Din șanț, soldații turci se năpustiră îndărăt. Dar mânia tăcută a flăcăilor nu-i lăsă. O înfricoșată isbucnire spre ei le cutremură rândurile slăbite; dușmanii se risipiră ca suflați de vișor.

Relevând eroismul masselor, Sadoveanu este el însuși însuflețit de acest eroism pe care în pagini de lirism patetic îl împărtășește și cititorului. Scriitorul desvăluie totodată cititorului și gândurile sale proprii, comentarul cu care însoțește imaginea masselor populare, ca în acest final al schiței „Luarea Griviței” : „Și mă gândii la poporul cel necăjit și nebăgat în samă în care fierbe puterea nemărginită, și iar mi se umplu sufletul de mângâiere: vrednicia noastră a izbucnit și tună în țărmurile străine, și nu-i departe ziua învierii!”

Acea „zi a învierii”, când clasele exploatatoare aveau să plătească „datoriile uitate” față de poporul înșelat și jefuit, se apropia ; era 1907. Acea zi o aminteam, între alții, Jean Bart în nuvela menționată, intitulată „Datorii uitate”, unde zugrăvește suferințele îndurate de țărani colonizați în Dobrogea, sau I. I. Mironescu în puternica schiță „Furtună Veteranul”, unde eroul, căpetenie a răsculaților din 1907, înfruntă astfel pe maiorul trimis de burghezo-moșierime pentru a instaura „ordinea și liniștea” :

„— De ce tocmai tu, — întrebă maiorul, foarte încurcat, — tu, care trebuia să dai exemplu de cinste și de cuminenie, căci țara ți-a dat medalii pentru cinstea ta de militar... nu te-ai gândit tu că prin purtarea ta vei necinsti numele țării și al Maiestății Sale ?

„— La asta, zău, nu m'am gândit, căci nici n'ai chip să te gândești... Să fii cuprins, din cap până în picioare cu medalia, să ți se verse peste tine toată cinstea țării și a Măriei Sale, dacă pântecul ți-i gol, lihnit... geaba Vodă... geaba țară! Foamea dă deadreptul. Parcă medaliile țin

de foame?... Grele zile am ajuns și de jălit săniem.."

Veteranul Furtună, ucis la 1907, încheie un drum de evoluție al eroului dela 77, care parcurge întreaga noastră literatură din răstimpul celor 30 ani. Era sarcina viitoarelor generații de scriitori -să arate poporului că prin moartea lui Furtună, lupta țărănimii n'a încetat; era sarcina pe care trei generații de scriitori patrioți o lăsau scriitorilor din prima jumătate a secolului nostru.

În literatura lui 77, alături de chipul eroului nostru național, apare luminos chipul ostașului rus, înfrățire grăitoare peste veacuri. Ura poporului față de noii stăpâni germano-austriaci întărește mult dragostea poporului nostru față de marele popor rus. Clasele dominante aște căror interese se orientau spre Apus, nu spre Răsărit, au căutat să împiedece pe scriitorii de a da expresie acestei simpatii față de Ruși și de a o cultiva. În timpul războiului, opreliștea a fost risipită, între alții, de V. Alecsandri. În „Sergentul” întâlnim un moment emoționant: un sergent român, rănit la Plevna se întorcea acasă schiopătând, dar purtând pe piept decorații românești și rusești; pe acelaș drum, merge către front „un corp de oaste mândră. În aur strălucind”, trei batalioane rusești conduse de un colonel. Rușii, impresionati de eroismul românului, îi dau onorul ca unui erou :

Atuncea colonelul dând mâna cu Sergentul,

Se'ntoarce, dă un ordin... Pe loc tot regimentul

*Se'nșiră, poartă arma, salută cu onor
Românul care pleacă trăgând al lul
picior.*

În literatura lui 77, chipul ostașului rus, e, firește, frecvent. Scriitorii au găsit felurite modalități de a-l zugrăvi, relevând diferite trăsături de caracter; vitejia, dragostea de copii și de bătrâni, prietenia îndatoritoare. Plin de măreție este chipul ostașului rus, în basmul „Ivan Turbincă” de Ion Creangă. Cine nu cunoaște acest basm, cine n'a rămas adânc impresionat de frumusețea sufletească a acestui bătrân ostaș rus care are curajul să se războiască până

și cu moartea și s'o închidă în minunata lui turbincă, care cutreerară raiul și iadul în căutarea fericirii omenești, și care pune pe gânduri chiar și pe Dumnezeu ?

Sadoveanu arată în minunatul-e sale pagini, cum acolo, pe câmpul de luptă s'a cimentat frăția de arme româno-rusă. Într'un moment deosebit de critic, când ai noștri — în ciuda unor atacuri pbne de avânt — nu reușiseră să cucerească Grivița, venită în ajutor trupele rusești; clipa înfrățirii este deosebit de emoționantă;

„...Tăceau și așteptau.

„La patru și jumătate începură a sul și șăpcile Rușilor la atac. Un sergent zise :

„— Vin și Muscații”. Ofițerii se ridicară :

„— Sus, băieți. Nu vă dați. Să le arătam ce putem și noi. Flăcău încuviințară :

„— Vin, mă, Muscalii. Să nu ne dăm !

„Și iar porniră, odată cu Rușii. Când zburci vijelia de joc, Rușii strigară : Ural... Căzu un rând, căzură două, plutoanele se cumpăniră, ofițerii strigară: înainte! Intr'o prelungă fierbere de răcnete și de gemete, opincarli și vânătorii se prăbușiră încă o dată spre redută; ajunseră la parapet, împușcătorii de sus se vârliră în șanțuri, îngroziți. Urlete; Alah! Alah! Umplură văzduhul. Imamii se ridicară pe parapet, înălțară brațele spre cer urlând...” ...În această imagine, cititorul recunoaște imaginea puternică a tradiționalei prietenii româno-ruse, cheazășie a independenței poporului nostru.

Ar însemna să dăm o imagine falsă literaturii lui 77 dacă nu am aminti și de acei scriitori cari au pătat literatura noastră. Slugarnici față de moșierime, de burghezia trădătoare și față de rege, ei au scris sub inspirația acestora falsificând adevărul vieții. Ascunzându-și disprețul ciocoiesc pentru popor sub masca patriotismului de paradă, ei au fost purtătorii liniei antirealiste în literatura noastră. Tipică pentru adevărata lor atitudine antipopulară este comportarea în acele momente istorice a unuia dintre cei cari dădeau tonul pe atunci în literatură, plecatul și ridicolul lacheu al moșierimii, Titu Maiorescu. Din notațiile lui intime în „Însemnări zilnice” duhnește toa-

tă micimea acestui inveterat dușman al poporului.

Un astfel de om, purtătorul de cuvânt al moșierimii în problemele atât politice cât și literare, nu putea fi susținătorul unei literaturi purtătoare a idealurilor de libertate a poporului. Scribi de soiul „criticului” Maiorescu au produs acea literatură falsificatoare a adevărului vieții, împotriva căreia s'au ridicat cu energie marii noștri scriitori.

Intre cei care au combătut literatura oficială despre războiul pentru independență, Caragiale este acela care a dat un strălucit atac. În cunoscutele sale foiletoane „Cercetare critică asupra teatrului românesc”, el nimicea plin de revoltă și indignare piesa „Oștenii noștri”, expresie tipică de dispreț ciocoiesc față de poporul nostru :

„Care a fost cea dintâi producție de a fost soi dramatic, nu se poate spune sigur, însă cea din urmă o văzurăm în zilele trecute. Cel din urmă nume de înregistrat la pomelnicul trist al monștrilor „născuți-morți” în această așa zisă literatură, este piesa „Oștenii Noștri”, prin care s'a înfățișat înaltei nobilimi și onorabilului public bucureștean panorama strategică a Plevnel în „mărime naturală”, cu episoade din Isprăvile oștenilor români în tablouri comice.

„... Plevna nu se luase încă; pe pământul Bulgariei, mlaștine calde de sânge românesc fumegau; picioarele și mâinile care ne muncesc țarinile în vreme de pace degerau în șanțurile redutelor; oștenii români n'aveau drept hrană decât o fărâmatură de pesmet negru muiat în făgașul săpat de roata tunului; curcanii — poate singurul „ceva” ce încă nu-i „putred” în țara aceasta — secerăți de focurile vrăjmașe, de ger și de foame, din atâtea mii rămăse-seră atâtea sute — și noi, autori de spirit, știind că în Capitală sunt mulți iubitori de priveliști plastice și de senzații, le dam „Oștenii Noștri”, dramă națională de ocazie cu mare spectacol”.

„Ce mal trebuie zis, prin urmare, împotriva acestui din urmă „păcat dramatic de ocazie?”

Piese ca „Oștenii noștri” nu erau o rari-

tate atunci. Numai la Teatrul Național din București s'au reprezentat inepții asemănătoare ani de-a rândul: „La Plevna” de G. Sion, „Curcanii” și „Peste Dunăre” de Gr. Ventura (prima jucată aproape în toate stagiunile până în 1915), „După război” de Fr. Dame, „Peneș Curcanul” de V. Leonescu și Dușescu Dușu ș.a. Asemănătoare acestor „opere” literare erau chiar și unele romane, ca acel „Pentru neatârănare” de Gh. Silvian sau „In război” de Duiliu Zamfirescu. Nu mai vorbim de puzderia de poezii „patriotice”. Toate acestea au intrat de mult în lada de gunoi a istoriei, fiind lipsite de orice valoare. Propagând idei reacționare, falsificând adevărul despre războiul nostru pentru independență, proslăvind pe rege, dar ignorând masele care au dobândit prin jertfe victoria, astfel de opere n'au putut rezista timpului, oricât au fost de susținute de către oficialitate. Ele reprezentau linia reacțiunii în domeniul literaturii; toate ar fi putut purta ca motto cuvintele lui P. P. Carp : „Regele și dorobanțul”. Focul deschis de Caragiale împotriva acestei maculaturi și autorilor ei era protestul energic al scriitorilor cinstiți, atașați poporului, cari au făcut din arta lor arme de luptă pentru cucerirea independenței naționale.

•

Literatura lui '77 pune în lumină câteva probleme deosebit de importante, atât pentru istoria literaturii, cât și pentru noua noastră literatură, ce pășește pe drumul realismului socialist.

Scriitorii noștri cei mai mari au cântat cu însuflețire războiul pentru independență dela 1877, dăruind pagini de înaltă realizare artistică.

Identificându-se cu poporul, scriitorii noștri clasici au fost adevărați militanți alături cu masele, apărând cauza justă a poporului și făcând din arta lor armă de luptă pentru înfăptuirea năzuinței de secole — independența și libertatea. Din paginile lor se afirmă pentru prima dată în literatura noastră un erou nou, masele înarmate care-și cuceresc prin luptă crâncenă dreptul la viață.

E de subliniat că în literatura lui '77, se

acordă o mare atenție soldatului-țăran.

Credința țărănimii că după ce va scutura jugul turcesc va primi pământ fiind înșelată de burghezie, masele țărănești au încercat să-și cucerească ceea ce burghezo-nioșierimea nu ie-a dai; 1888, 1889 prevestirile lui 1907 nu puteau să nu atragă atenția scriitorilor cu dragoste pentru popor. Prezența dominantă a eroului țăran în literatura lui '77 cum și însușirile acestui erou, -sunt imaginea mișcărilor țărănești; creind acest erou, scriitorii noștri clasici răspundeau unei sarcini fundamentale a epocii lor. Zugrăvind chipul masselor înarmate, eroismul popular, cele mai bune pagini literare din războiul dela 1877 au ținut trează în popor conștiința drepturilor și forței sale și au demascat cu tărie pe exploatarea poporului.

Literatura lui '77 demonstrează convingător că scriitorul își formează personalitatea lui artistică numai învățând dela viață. Alecsandri, Eminescu, Caragiale, Coșbuc, Sadoveanu, etc., deși au avut aceeași temă, au tratat-o în mod diferit, după cum realitatea le punea anumite probleme, după cum ei înșiși încercau să se apropie pe un drum nou față de realitate. Desigur, clasicii nu au avut o atitudine pasivă față de

lealitate; ei au cunoscut realitatea dintr'o anumită perspectivă istorică, de pe pozițiile avansate ale epocii lor. Deaceia au putut cunoaște viața nu numai în înfățișarea ei exterioară, ci în adâncime, dela înățișarea poziției istorice pe care se situau. Transmitând din generație în generație rodul observației și activității lor creatoare, clasicii noștri au îmbogățit necontenit literatura lui '77, înnoind-o neîntrerupt cu elemente pe care fiecare etapă din procesul dezvoltării istorice le sugera.

Exemplul clasicilor constă pentru scriitorii noștri un îndemn de a-și pune în slujba poporului toată capacitatea lor creatoare. Pe scriitorii noștri, cari pășesc azi pe drumul realismului socialist, experiența creatoare a clasicilor îi învață că numai eliberându-se de influențele ideologiei străine poporului, numai situându-se pe pozițiile avansate istorice, vor izbuti să elaboreze opere realiste, valabile, profund populare. Militând alături de popor, participând la lupta masselor, marii noștri clasici au dovedit odată mai mult că izvorul marii literaturi este participarea activă și entuziastă a scriitorilor la lupta poporului.

RECENZII

DESPRE O LUME IN AGONIE *)

Literatura noastră realistă dintre cele două războaie — în ceea ce a dat ea mai bun — se impune cititorului de astăzi mai ales prin deosebita forță de critică socială. Zugrăvirea moravurilor și apucăturilor „înaltei societăți”, a polarizării luxului și mizeriei, încercarea de a desvătui cauzele care generau morala „sacului cu bani”, au format în permanență obiectul principal, țintit de cei mai valoroși scriitori din epoca crizei generale a capitalismului.

Cât de departe și cât de adânc ajungea critica acestor scriitori, barierele care o stăvileau și-i limitau efectele, sunt îndobșite cunoscute. Fapt este, că operele realiste dintre cele două războaie au reușit să oglindească sumbra imagine a claselor stăpânitoare în descompunere și astfel să înzestreză pe exploatați cu încă o puternică armă de luptă. Printre autorii acestor opere valoroase prin tendința lor generală, pe care poporul nostru, constructor al socialismului le prețuește, se află și V. Eftimiț.

Tema comună celor cinci nuvele pe care Ic cuprinde volumul „O nuntă aristocratică” de curând apărut la E.S.P.L.A., o constituie procesul de descompunere al aristocrației și marii burg/iezii din Franța, America și dela noi. Autorul ne poartă prin țata unei lumi care a pierit sau care se svârcolește în cele din urmă spasme ale morții, lumea nobililor scăpătați, rămași doar posesori de blazoane, a marilor financiari parveniți prin lot soiul de mijloace necurate, lumea unei imoralități care merge până la crimă. Cartea, lui V. Eftimiu ne înfățișează lumea comercialelor „nunți

aristocratice” și a ipocritelor „datorii de onoare” plătite cu grele „furturi de bijuterii”, aruncate pe seama servitorilor, o lume a cărei amintire ne stârnește ura și desgustul. Banul atotputernic este cheia tuturor șaradelor vieții, el spală orice rușine și scoate orice pală — acesta este, de fapt și blazonul, vlăguitului prinț Lascaris-Paşcanu, ca și al fostului conducător de Waigon-Lits, Mișu Sterian, ajuns mare financiar. Prin bani și pentru bani, se rezolvă toate conflictele acestor oameni; la formula pecuniară se reduce toată psihologia regiilor mai vechi ca și a proaspeților regi de vacs sau de automobile. Pentru bani, oamenii high-life-lui sunt în stare să construiască filozofii de cel mai ridicol obscurantism, așa cum fac misterioșii cavaleri ai sfântului Nepomuk, din nuvela cu același nume.

Avem de-aface, așa dar cu clesgislălori exponenți ai claselor exploatoare.

V. Eftimiu reușește să zugrăvească chipuri de exploataatori, de adevărați monștri morali, pe care-i surprinde chiar în procesul de mistuire a bunurilor, stoarse din munca iniilor de exploatați.

Prințul Ion Lascaris-Paşcanu din nuvela „O datorie de onoare”, după ce și-a topit averea, mal trăiește pe vestigiile ultimului domeniu, unde-și biciuiește fără milă supușii. Cu o alură gravă, simulând înfățișarea unei adevărate demnități aristocratice, frecventează clubul în speranța unui câștig care să-l întrezeze. Punează pe cea mai mare sumă și pierde. N'ntre cu ce plăti, dar socotește, ca un nobil ce se află, că datoria e de onoare și trebuie achitată în termenul prescris de legile cavaleriești. Din acest punct începe, propriu zis, nuvela. Lascaris-Paşcanu întreprinde toi soiul de acțiuni, devine la un moment dat dublu candidai la însurătoare, intră pe ascuns în-

*) V. Eftimiu: *O nuntă aristocratică*, E.S.P.L.A., 1952.

tr'o afacere dela curtea de casație, somează, amenință, face orice spre a achita fantastica sumă de trei milioane lei. „Datoria de onoare” nu se oprește însă la un simplu moft cavaleresc, ci ea își găsește motivarea în însăși viața de toate zilele a lui Lascaris-Paşcanu. Prințul n'ar mal avea credit, dacă nu și-ar plăti cu promptitudine datoriile aducătoare de scandal. Deaceea, nu există niciun scrupul: totul se prefacă în bani, chiar și conștiința.

Pentru autor pretextul e util, deoarece are ocazia să ne poarte, odată cu eroul, prin lumea marilor bancheri ca Dumitrescu-Jitetcă, a negustorilor îmbuibăți ca Stoian Cunev și Gută Paraschivescu zis și „Porumbelul de aur”. Aceasta e o lume a cărei unică morală este banul. Căsătoriile se tratează ca orice afacere producătoare de câștig, prin reprezentanți, chiar prin a-vocați, cum se întâmplă în „O nuntă aristocratică”, fără ca cei doi soți să se fi văzut măcar la față. Așa procedează și Lascaris-Paşcanu. Aranjează căsătoria în fața cassei cu bani. O ezitare aparentă și teatrală în fond — este suficientă spre a-l mâna pe profesionistul pețitor spre o altă mireasă.

V. Eftimiu, din acest punct de vedere, a pătruns în adâncime psihologia eroilor săi, prezentându-ni-i ca pe niște apariții monstruoase, revoltătoare. Lascaris nu este numai satrapul țaranilor de pe domeniul său, unde schimbă subprefecții și popii când poștește; aceeași ură ciocoiască o manifestă și față de ceilalți oameni. Cerând bani dela banca micilor depunători și răspunzându-i-se nefavorabil, isbucnește într'un disprețuitor:

„S'aștepte ! Ce? Dacă nu le dai, au să te reclame? Dă-i afară ! Auzi ! mai fac și depuneri la bancă !”

Figura ironică a lui Lascaris-Paşcanu, după cum se vede, o desprindem din câteva cuvinte.

Trebue să subliniem faptul că autorul volumului „O nuntă aristocratică” a știut să-i prezinte pe purtătorii de blazoane dela noi și din străinătate ca pe membrii aceeași familii. Aceleași urâcloase trăsături morale le posedă și prinții autohtoni ca și cei de peste hotare; același egoism, același orgoliu, același dispreț pentru cei de jos,

același convenționalism, aceeași superficialitate.

Cosmopolitismul este o trăsătură caracteristică a personajilor. Până și numele (de exemplu: *Del Monte-Ginevra of Mort-humberland-Laruine*) reflectă această formație cosmopolită a moșierimii și marii burghezii cu relații financiare și de rudenie în întreaga Europă.

Specificul național dispăre și aristocrația sau burghezia au aceleași interese în România și în Franța.

Semnificativă pentru starea de lucruri care dăinuie în țările imperialiste și mai ales în America, este nuvela „Cavalerii Sf. Nepomuk”. Aici, exploatații apar sub cucernica mască a luptătorilor antialcoolici în dosul căreia își ticluiesc afacerile. Misticismul și senilitatea prematură a unui arhinihilism care nu mai are ce face cu banii, sunt bine venite pentru prea sfințiasa monseniorul Mrazna și pentru negustorii clandestini de băuturi alcoolice. Organizația secretă care ia ființă plutește intenționat într'o atmosferă de mister, care permite desfășurarea afacerilor în bună orânduială. Adepții sfântului Nepomuck, ierarhizați în mai multe grade, adversari în mod public ai alcoolismului, sunt în fapt cei mai asidui consumatori ai vinului pe care li-t vând la prețuri uriașe ca pe orice articol prohibit — frații cavaleri din gradele superioare. Tactica este ingenioasă și în spiritul comerțului american. Se combate pe de o parte alcoolismul, adică se face reclamă defavorabilă articolului existent pe piață spre a îndepărta pe consumatori, iar pe de alta, se distribuie articolul în mod clandestin cu prețuri fantastice. În felul acesta, afacerea devine rentabilă și fără primejdia concurenței.

Este unul din meritele lui V. Eftimiu că a surprins această formă cucernic mascată, a exploatații, practică în S.U.A. Interesul pentru nuvelă sporește și prin noutatea conținutului, dar și prin teatralitatea faptelor. Tablourile în care se oficiază (citește: se joacă) revelația Sf. Nepomuk imprimă cititorului convingerea că descompunerea moralei și sistemului capitalist, în genere, a făcut pași repezi înainte. Uriașul contrast dintre falsa cucernicie a vorbelor și lipsa de orice scrupule cu care con-

ducătorii contrabandiști ai afacerii Nepomuk expoltează pe cei 30.000 de adepți a fost sesizat cu multă justete de V. Eftimiu și folosit ca atare. Imaginea gangsterismului american trăiește din plin în paginile nuvelei

Cu "îndemânare este construită nuvela „Cămașa de frac" unde se evidențiază iscusința cu care scriitorul pregătește momentul final. Gradația faptelor se efectuează cu precizie, dar se remarcă aici chipul în care scriitorul a știut să exploateze neprevăzutul. Ne așteptăm ca violoncelistul Traian Arsen să cadă victima oricărei meschinării artistocratice, numai la desnodământul din nuvelă, nu. Cântărețul este invitat să-și dea examenul de maturitate al talentului în sala în care debutase. Ar părea o intrigă simplă. Și cu toate acestea, V. Eftimiu reușește să ne mențină atenția încordată. Scriitorul izbutește să scoată din ce în ce mai puternic în evidență prăpastia dintre entuziasmul și pasiunea artistului și Indiferența, disprețul „înaltei societăți" nobiliare. -

Dar nu numai familiile de „viță aristocratică" apar în nuvelele lui V. Eftimiu. A lături de nobilul I. Lascaris-Paşcanu întâlnim și pe adversarul său, în fond aliat care nu-l desminte nici măcar la nume: negustorul de talpă Dumitrescu-Jiletcă. Acesta și-a început cariera de patron în condiții modeste, în niște dărâmături de pe chelul Dâmboviței, unde-și exploata sutele de muncitori, ftiziei și reumatici. În maghernițele de pe malul râului ce străbate capitala, Dumitrescu-Jiletcă înăbușe greve și suge milioane, slujindu-se de toate mijloacele corupte care-i stau la dispoziție. Nu construiește ateliere igienice, pentru că ar însemna să cedeze o parte din profit și apoi nu-l obligă nimeni; izbucnește o grevă? El „pune'n practică sistemul clasic al corupției, mituirea personajelor influente". În felul acesta, Dumitrescu-Jilelă, patronul criminal apare drept un individ meschin și odios, frate bun cu moșierul Lascaris-Paşcanu. Un alt personaj din nuvela „O datorie de onoare". Si.. Cunev, este un Dumitrescu-Jiletcă bulgar, care exploatează cu aceeași cruzime pe muncitori, conaționali ai săi aduși de peste Dunăre să-i lu-

creze grădinile de zarzavat. Și acesta își „începe cariera în condiții modeste", dar cu ajutorul acelorași mijloace ajunge în lumea „sus pusă".

Procesul de parvenire a burghejilor îl înfățișează V. Eftimiu mai pe larg în nuvela „Furtul de bijuterii".

Mișu Sterian fusese conducător la Wagons-Lits, iar soția sa, modestă cravatiere în Calea Rahovei. Prin camătă și trafic, practicate cu asiduitate, Sterianii ajung proprietari a numeroase imobile. Este interesantă, cu deosebire, psihologia doamnei Sterian, a cărei sgărzenie se desvoltă în raport direct proporțional cu ascensiunea economică. Setea aurului o mistuie într'atât încât nu-și cruță nici pe propria fiică, Emmy, când e vorba de bani. Sentimentul josnic al acumulării merge până la a cere slugilor să-și împartă bacșișul cu ea.

Avariția D-nei Sterian capătă proporții monstruoase. Plecând la o nuntă, nu reușește să-și arboreze întreaga armură de bijuterii și lasă, după multe ezitări, o parte în șifonier. Emmy, împreună cu soțul ei, Mircea Bogdan — ei înșiși victime ale avariei Simona — se întorc și ridică tezaurul. Sentimentele pe care le trăește Simona Sterian în urma furtului sunt tragice. Dar acest tragism este morbid, inuman, el fiind expresia moralei descompuse. Și dacă am încerca să-i strângem la un loc, așa precum, trăesc în realitate într'o dulce căldășie — pe Lascaris-Paşcanu și pe conștrații săi blazonați de peste hotare, pe Dumitrescu-Jiletcă, pe Cunev, pe Sterlani și pe cavalcree-gangsteri ai Sf. Nepomuk — am obține o înspăimântătoare galerie de tipuri, pe care V. Eftimiu a înfățișat-o uneori cu multă măestrie în nuvelele sate. Faptul că privind-i pe acești monștri morali ne umplem de ură și desgust, este un indiciu că volumul „O nuntă aristocratică" poate fi o eficientă armă de luptă.

Însă atenția scriitorului se îndreaptă în primul rând asupra unor păcate relativ minore ale burghezilor și moșierilor. El îi înfățișează mai mult în relațiile dintre ei și mai puțin în relațiile cu exploatații, în situația lor de exploataatori. Urâtenia morală a exploataților nu constă în primul rând în desele lor abateri dela „morală"

burgheză, ci în faptul că exploatează, că trăiesc parazitari din munca creatoare a poporului. Ori, tocmai înfățișarea aspectului major lipsește adeseori din aceste nuvele.

Astfel, în nuvela „O nuntă aristocratică”, avocații celor două familii care vor să se înrudească își desvăluie reciproc diferite păcate ale „părții” adverse. În felul acesta, cititorul ajunge la concluzia că ambele familii aristocratice sunt compuse din indivizi degenerați și incapabili. Ei se ceartă pentru zestre. Dar nu aflăm de unde provin aceste avere. Prea mult insistă autorul asupra acelor păcate de felul acesta: „Intrusiunea unui bastard care nu mai descinde din linia vechilor feudali” — în familia cu blazonat arbore genealogic „Mi-reasa „nu este la prima ei adorațiune.” In ceeace-l privește pe viconte, sunt justificate temeri că nu va putea „să dea moștenitori ilustrei familii”.

În alte nuvele, critica acestei lumi are accente mai puternice. Totuși cei exploatați, cel care suferă de pe urma celor de teapa lui. Dumitrescu-Jiletcă sau I. Lasca-^{ris}-Pașcanii, apar incidental în decursul acțiunii. Deaceea imaginea Uimei capitaliste zugrăvită de V. Eftimiu rămâne incompletă, fragmentară. V. Eftimiu critică putreda o^{ra} rânduire burgheză în ceeace privește aspectul descompunerii sale morale și se o^{ra} prește aici, ca istovit de puteri.

E adevărat, această imagine ne stâr-nește ura, dar totodată încercăm un senti-ment de nesatisfacție. Pușinii exploatați care ajung până în lumea nuvelor tui V. Eftimiu, suferă în tăcere, gem sub ples-netul biciului ca acum o sută de ani. Ser-vitorii soșilor Sterian, învinuiți că au furat bijuteriile sunt torturați în chip sălbatec de poliție, muncitorii lui Dumitrescu-Jilecă mor de ofiță, țărani de pe domeniul lui Lasca-^{ris} sunt crunt exploatați, tânărul Traian Arsen este respins de societate, se prăbușește. Iată constatarea faptelor pe care o face Victor Eftimiu. Scriitorul nu are puterea să-și arunce privirile către viitor, să descopere oamenii care vor spulbera „nunțile aristocratice”. Cititorii așteaptă dela Victor Eftimiu o nouă carte care să

completeze în acest sens imaginea și așa destul de puternică a vieții din volumul „O nuntă aristocrată”.

Al. Săndulescu

DIN LUPTA POPORULUI PORTUGHEZ
PENTRU LIBERTATE*)

In curgerea lor mai domoală toamna, după verile uscate, sau mai furtunoasă și mai grăbită spre primăvară, după zăpe-zile și ploile de pe podișurile din centrul Spaniei, apele fluviului Tejo străbat dela răsărit spre apus pământul pietros al Por-tugaliei. In centrul țării, acolo unde Tejo cotește spre sud, cursul apelor trece prin-tr'un ținut ca atâtea altele: Goleganul. Apoi, fluviul se rostogolește mai departe, spre Foz de Tejo sau Barra de Lisboa, gol-ful Lisabonei. Călătoria s'a terminat, și va-lurile lui intră în ocean.

Goleganul a rămas în urmă, cu câmpiile, cu satele, și cu târgușoarele mai răsărite. Ținutul, așezat în inima Portugaliei, e tă-iat de drumuri prăfuite, albe. In dreapta și în stânga lor câmpurile îmbucătățite, 'sfârtecate în loturi mici, gălbui. Verdele porumbului e deschis, palid. Doar toamna, când se culege recolta, grămezile de po-rumb sunt aurii; aurii sunt și arile acope-rite cu boabe întinse la uscat. Culoarea e atât de puternică încât îți evocă pe aven-turierii lui Cortez care, în Mexicul abia des-coperit, se năpusteau înnebuniți spre ham-barele pline de boabe necunoscute; cre-deau că sunt boabe de aur.

Pentru țărani din Golegan, ca și pen-tru nenumărați alți țărani portughezi, boa-bele porumbului sunt și azi prețioase ca aurul ascuns în vinete pământului sau în-chis în safeurile băncilor. Porumbul le dă hrana — un fel de mămăligă; din vânzarea lui în anii buni mai împlinesc o parte din datoria pe care o au la cămătarul sau la cărciumarul satului.

Din loc în loc, livezi de măslini cu frun-ze închise la culoare, lucioase, cu fructe lun-guiețe care atunci când sunt coapte se scu-tură și acoperă pământul. In rândul țărilor

*) Alves Redol, Fanga, Ed. de Stat, 1952.

producătoare de untdelemn, Portugalia e a patra. Grădinile de zarzavat sunt rare, pipernicite.

Nici păduri prea multe nu are Goleganul : clima e mai uscată, cu ploi puține și vânturi secetoase. Și totuși, pământul acesta nu e sărac ; lanurile de porumb înverzesc și se coc în fiecare vară. Măslinile acoperă pământul livezilor; în grădini, roșiile dau viață peisagiului. Oamenii care muncesc însă, sunt săraci. Truda zilnică nu le aduce mal nimic și-i istovește prea de timpuriu. Grija pentru recolte, teama de inemperii, de inundații — nenorociri pe care le cred trimise din cer — exploatarea nemiloasă, îi îmbătrânesc de timpuriu și-i secătuesc.

Pe oamenii Goleganului și pământul lor i-am cunoscut din cartea lui Alves Redol: „Fanga”.

În portugheză, Fanga înseamnă în acelaș timp și dijmă și acea parte din țărâ-nimea fără pământ care muncește un lot mărunt, luat dela boier sau dela arendaș : dijmașli. Plata pământului se face în natură, după învoială: șapte din zece, sau șase din șapte. În sistemul acesta rămas din evul mediu, se amestecă totuși puternice caractere de exploatare capitalistă. Proprietatea semi-feudală e apărată și garantată de poliție, de armată, de biserică. Țăranul sărac nu e apărat de nimeni.

Dijma și dijmașli pământului portughez, acesta este subiectul și aceștia sunt eroii lui Alves Redol. Subiect și eroi, pe care scriitorul îi descrie cu o dragoste caldă, în care se amestecă revolta, credința într'un viitor mai drept, speranța.

Pământul ? Acela înfățișat mai sus, așa cum l-am văzut pagină de pagină în cartea lui Redol. Pe hartă ținutul e brăzdat de vine cafenii. Îi bănuiești mai pietros decât l-a descris autorul.

Oamenii ? Aspri, deobicei tăcuți, cu pielea arsă de soare, cu picioarele goale, desculțe, cu mâinile bătătorite de muncă, puternice. Beretele și pălăriile sunt mari, decolorate de lumina prea vie. Femeile, îmbrăcate și ele în culori închise, sobre. Doar fetele, uneori, cu basmale înflorate.

Pe pământul Portugaliei trăiesc și muncesc șapte milioane de oameni. Ogoarele, pădurile, minele, râurile și fluviile, ora-

șele și marea suni numai ale câtorva dintre ei. Așa a fost dintotdeauna, așa este și astăzi; câteva zeci de mii de mari proprietari de pământ. Aproape un milion de proletari agricoli, care se tocmesc zileri sau iau în dijmă un lot.

Desvoltarea industrială e slabă. Cea mai puternică ramură a industriei sunt textilele, în care lucrează aproape 50.000 de muncitori. Sistemul bancar, transporturile, subsolul, comerțul intern și exterior sunt acaparate de capitaliști, în majoritate de cei englezi. De două sute de ani, țara e aproape o colonie a Angliei și averile ei se scurg în buzunarele lorzilor și financiarilor din marea Britanic. Burghezia, moșierii, armata și guvernele s'au împăcat cu starea de lucruri. Burghezia și guvernele lorzilor le-au pus la dispoziție bani și arme • la nevoie, mișcările populare trebuesc înăbușite. Anglia le-a ajutat să-și menție imperiul colonial, și să exploateze cât mal săngerosele popoarele subjugate.

De douăzeci de ani. Portugalia e apăsată de dictatura militarofascistă a lui Salazar. Burghezia, armata, moșierii, clerul îi sunt reazim credincios : li se pare că la adăpostul baionetelor și Impozitelor lui Salazar, pot cu toții să trăiască în liniște, pot să-și imite pe fasciștii mai îndepărtați sau mai apropiați — ai lui Franco, de pildă.

Alves Redol a scris o carte în care a încercat să arate ce însemnează să trăiești astăzi în Portugalia, să fii unul dintre cei un milion de proletari agricoli, să faci parte din „Fanga”. Și fiindcă literatura înseamnă să prinzi esențialul, Redol a închis în cartea sa lot 'ce e însemnat în viața oamenilor din Golegan, și tot ce are un înțeles deosebit: copilăria, cu bucuriile și tristețile ei, adolescența, tinerețea, dragostea, maturitatea, munca — tot ceace constituie ciclul unei existențe. Redol scrie însă despre o epocă furtunoasă, ca apele Tejului primăvara, o epocă în care temeliiile lumii vechi se clatină și se prăbușesc. În locul lor se ivește o lume nouă. În felul acesta, scriitorul simte și știe că eroul său — care trăiește în prezentul Portugaliei de azi, nu poate să parcurgă decât primele etape ale drumului său. Sfârșitul rămâne învăluit în viitorul mai bun și mai limpede.

Eroul principal al lui Alves Redol e Manuel Caişinia, un tânăr ţăran sărac, fără pământ. Tatăl, bunicul şi străbunicul lui au fost dijmaşi pe pământul atloră. An de an au semănat, au plivit, au prăşit porumbul, l-au cules şi l-au uscat. Toamna, au dat moşierului sau arendaşului dijma — fan-ga — şapte din zece sau mai mult. Lor nu le-a rămas decât sărăcia de mai înainte, istovirea, lipsurile. In zilele în care n'au avut 'de lucru pe bucăţica lor de pământ s'au dus la târg şi au aşteptat să ţie tocmiţi ca zileri. In Unii mari pe Manuel îl aşteaptă aceeaşi viaţă, dacă nu izbuteşte să rupă undeva cercul acesta, care i-a strâns pe ai săi.

Povestea lui Manuel Caişinia începe odată cu copilăria, bogată în întâmplări şi în gânduri.

Dimineaţa, Manuel — câţi ani are oare ? şapte sau opt, — îşi însoţeşte pentru prima oară tatăl la câmp; e destul de -mare să-i ajute la semănat. Grupul lor — ţăranul înalt, desculţ, cu obrajii supti, copilul curios şi sburdalnic punând alte şi alte întrebări, crezând că totul e poate un fel de joc, măgarul, călcând liniştit, vită săracă de povară şi de muncă, — merge, în aerul tare al dimineţii, pe drumul nesfârşit. Veselia şi sburdălnicia dispar însă, curând. Nu, nu e vorba de un joc nou. E ceva serios. Pentru fiecare bob trebuie să faci câte-o gropiţă, să-l acoperi cu pământ; trebuie să stal ceasuri întregi în soarele care arde. Manuel, băieţuşul cu părul cârlionţat şi cu ochii negri, cu picioarele desculţe arse de soare, ia prima lecţie a vieţii. Joaca s'a sfârşii. Ca să mănânci, chiar dacă eşti copil, trebuie să munceşti. Alves Redol o spune lămurit, fără teamă, în graiul artistic al imaginilor : în ţara sa, în care e dictator Salazar, copiii nu merg la şcoală, nu învaţă carie, nu au bucurii. Pe masă îi aşteaptă o bucată de mămăligă şi o cană de cafea. Vara, roşii, şi acelea de cele mai multe ori mici, prea coapte, fără gust. Pâinea e rară şi scumpă, aproape un lux. In ţara untdelemnului, mâncarea se găteşte fără grăsime.

Copilăria lui Manuel Caişinia e întreţesută de întâmplări, triste şi întunecate. Ochiul i se deschid asupra unei lumi în care munca istovitoare nu poate să-ţi dea de

mâncare, să te îmbrace, să-ţi procure cele mai mici bucurii. Mereu lipseşte hrana, lipsesc banii, hainele. Odată, Manuel îşi potoleşte foamea într'un câmp de pătlăgele roşii, cules, în care a rămas numai ce nu era bun de vânzare. Şi nu e singur. Il mai însoţesc şi alţi băieţi de o vârstă cu el. Şi în celelalte case ale salului viaţa e aceeaşi.

„Mergem desculţi ; la noi în ţinut dealtfel, numai oamenii vârstnici poartă încălţăminte, şi asta mai mult pentru că le este teamă să nu fie luaţi drept cerşetori" — spune într'un loc Manuel. Şi faptul acesta, înjositor, e simţit cu toată tăria: „Odată, o cucoană mare m'a întrebat dacă e plăcut să umbli cu picioarele goale. Eu nu i-am răspuns nimic dar tare aş fi vrut să iau o piatră şi să-i sparg capul... Desigur că dacă ar fi ştiut ce înseamnă să fii desculţ, nu m'ar fi întrebat niciodată". In fraza asta, în mişcarea instinctivă a copilului care s'ar apleca să ia o piatră şi să o zvârle se simte revolta de mai târziu.

Zilele nu trec însă totdeauna monotone pentru Manuel. Un fluier de trestie îl încântă. E ceva minunat, o jucărie fermecată. Un taur de pământ ars, vopsit în portocaliu, ca coarne albe, mari, cu vârfurile negre, jucărie de bălci, strânge copiii câteva zile în jurul lui pe toţi copiii satului; e prilej de uimire şi subiectul discuţiilor. Vara, iazul adună pe malurile lui câte un grup de copii care se bălăcesc şi se scaldă. Dar Manuel nu se poate bucura de aceste fericiri mărunte, înduioşătoare. Trebuie să păzească măgăriţa sau smochinul lui Senor Tonio, sau trebuie să meargă la culesul măslinelor. Când se coc, măslinile acopăr pământul. Ca să le culegi, trebuie să te târăşti deabuşilea, ore întregi, cu capul aplecat spre pământ. Degetele ţi se lovesc de pietre şi ţi se sgârie în mărăcini. „Chiar şi cei mai obişnuiţi cu munca asta spuneau că este mai grea decât treieratul şi seceratul. Eu nu puteam şti dacă aveau dreptate sau nu, dar simţeam că mă doare tare mijlocul, că-mi amorţesc picioarele şi spatele. Şi cum foamea mă chinuia, oboseala mă cuprinse cu atât mai vârtos. Pe faţă îmi curgea o sudoare rece, şi mă treceau fiori prin tot trupul, de parcă aş fi fost scuturat de friguri".

Și când în viața satului se întâmplă acel eveniment miraculos cerne e bălciul, micul Manuel rătăcește prin ulițele înșesate de lume, uitându-se cu jind la barăcile sal-timbancilor, la dulciurile ieftine. Circul, căi-șorii, teatrul de păpuși ambulant, sunt par-că undeva departe, și nu pot fi ajunse. In aceste câteva pagini, Redol a redat cu mă-iestrie tot ce se petrece în sufletul lui Ma-nuel, care înțelege și nu înțelege în ace-lași timp de ce lucrurile acestea nu-i sunt sortite și lui.

„Am plecat de acolo agale, am trecut prin fața căișorilor și prin fața teatrului de păpuși, fără să le arunc o privire măcar. Aproape că-mi părea rău că venisem, to-tuși, nu aveam curajul să plec. Dispera-rea cuprinde în ea totdeauna și o scânteie de speranță ; numai că habar n'ai de unde are să răsară ceeace nădăjduiești, și cum se va înfiripa”.

Pentru prima parte a cărții lui Redol tre-buiesc subliniate câteva aspecte, care își au aici începutul pentru a se continua și a crește apoi în cursul capitolelor urmă-toare. Zugrăvind pe Manuel Caișinia și pe ai săi, Redol nu face altceva decât să scrie despre Portugalia zilelor noastre. Scriitorul a înțeles că eroii lui nu trebuiesc rupți nici măcar pentru o clipă din mediul în care trăiesc ; munca zilnică la câmp a lui Caișinia tatăl, și mai târziu a Iul Manuel, desvâhne și acuză în același timp condițiile barbare în care lucrează dijmașii, gradul de înapoiere economică a Portugaliei, în-tunericul care plutește peste văile și câm-piile ei. Școala e apoape necunoscută. Din-tre ai Iul Manuel nimeni nu știe carte. Ma-nuel nu se gândește nici măcar o clipă că ar putea să învețe să citească și să scrie. In privința aceasta, romanul e mal grăi-tor decât statistica neștiutorilor de carte : șaptezeci la sută din populația peste 7 ani. Doctorul sau medicamentele sunt nouțiți care, în veacul al douăzecilea, n'au ajuns până în satul Baralia din Golegan. Când e cineva bolnav, dacă îi ard ochii în cap de febră sau dacă e străveziu din pricina tu-berculozei, leacul e la îndemână : apă, cărbuni, un descântec.

Pe măsură ce Manuel devine adolescent și apoi tânăr, pe măsură ce cartea crește, Alves Redol se concentrează • și dă tot

mai multă atenție condițiilor de muncă, chipurilor care de care mai revoltătoare în care se face exploatarea.

Și tocmai în legătură cu acest din urmă aspect, stă conturarea neîncetată, treptată, a eroului principal. Caracterul, convinge-rile lui Manuel, tăria lui sufletească, ace-ste calități care îl fac totuși să fie altfel de-cât ceilalți, altfel decât tatăl, bunicul, stră-bunicul Iul, se desvoltă tocmai din lupta neîntreruptă cu exploatarea sălbatică și cu formele ei atât de variate —dela sleirea până la înjosirea omului.

De mic, eroul lui Alves Redol s'a Izbit de viață. Certurile și tristețea nesfârșită din casa părinților l se par la început ciu-date, inexplicabile. învață pe urmă, curând, că în casa în care nu e pâine, e rareori în-țelegere. Viața familiei e lipsită de bucurii, de căldură. Tatăl lui Manuel își tubește co-piii — pe băiat și pe sora lui, Anita ; sim-te însă, dureros, că nu le poate asigura o viață mai bună, mai fără lipsuri. Echilibrul sufletesc al familiei Caișinia e tot atât de șubred, de nestabil, ca și echilibrul ei eco-nomic. In nesiguranța în care trăiesc, cea dintâi sguduitură prăbușește totul. Viața dijmașului portughez atârână de ploaia care vine sau nu vine la vreme, de bunul plac al stăpânului moșiei sau al arendașului, care îi ia bucata de pământ atunci când nu-i mai ajunge tot ce stoarce prin în-șelătorie sau camătă. Așa se întâmplă cu ta-tăl Iul Manuel, dljmașul Caișinia. Senarul trebuie să vândă o parte din pământ, și Cai-șinia rămâne fără totul pe care îl lucruse atâția ani.

Moartea tatălui Iul Manuel, înecat în a-pele involburate ale fluviului Tejo, e în a-parentă un fapt întâmplător. In fond, unul din felurile în care se poate termina exis-tența unui om ca el, plecat toată viața în fața stăpânului. Deși Caișinia înțelege cât de nedreaptă e orânduirea în care trăiește, o acceptă ca pe o nenorocire de neînlatu-rat, trimisă de cer.

Care e bătrânețea pâlmașilor și dijma-șilor care ajung la o vârstă înaintată, ce l-ar fi așteptat într'un chip de neînlaturat pe Caișinia, ne arată Alves Redol mai târ-ziu, în altă parte a cărții sale: acolo unde înfățișează târgul de pâlmași ținut în fie-care dimineață în orășelul apropiat. Vechilii

vin să-și aleagă zilerii, le pipăie mușchii, îi cântăresc din ochi, socotesc cât de mult pot să muncească; într'un colț, bătrânii, cei cărora brațele le-au slăbit, și cărora stăpânul nu le mai dă niciun lot cât de mic, așteaptă zadarnic zile și zile să-i tocmească cineva. Vin la târg mânași mai mult. de foamea de acasă decât de nădejdea că ar putea să găsească de lucru.

Zeci de ani, drumul dijmașilor portughezi a fost acela al lui Caișinia tatăl, dela copilărie până la mormânt. Pe Manuel îl așteaptă altă soartă. Pas cu pas își urmărește Redol eroul principal: viața îl ciocnește de toate greutățile ei. După moartea tatălui, viața e parcă de o mie de ori mai grea. Manuel, băiatul de doisprezece ani simte că a rămas singur. Curând, familia Caișinia se destramă: Anita, sora lui Manuel e necinstită de jupanul Joachim Onorato, proprietar de pământuri, și trebuie să plece din sat; mama lui Manuel își găsește aiurea un rost.

Puternică e scena în care Manuel e dus în fața judecătorului dela oraș pentru că încercase să fure câteva roșii dintr'o grădină. Judecătorul, reprezentant tipic al justiției burghezo-feudale din Portugalia lui Salazar, este un cinic: privește până se satură, aproape cu mulțumire, zvârcolirile copilului; e convins că încercarea lui Manuel e o crimă îngrozitoare care pune în primejdie temelile statului, o crimă pe care justiția nu poate s'o ierte. Slugărnicia justiției vândute moșierilor apare clar în cuvintele pe care judecătorul le spune paznicului boieresc care i-a adus un copil speriat, tremurând: „Comunică lui Senor Caldeira că băiatul va fi pedepsit exemplar. Nu stau aici degeaba!” Intr'adevăr, nu degeaba își încasează lefurile și plocoanele judecătorii, poliștii, ofițerii Portugaliei fasciste. Pentru banii lor, fac treabă bună.

Sunt anumite lucruri pe care Redol le trece aproape cu vederea în cartea lui, sau de care vorbește întâmplător. Așa sunt de exemplu, relațiile dintre statul funcționaresc și militar și marea masă a celor exploatați, a dijmașilor. Aproape singurul loc în care sunt pomenite e cel despre care am vorbit mai sus. E însă suficient pentru demascarea caracterului de clasă al aparatului de presiune burghez, a brutali-

tății și venalității lui. Catolicismul și slujitorii săi, rolul lor de părtași la exploatare și de unelte care să întunece mințile și să îndemne la umilință, e deasemenea o primjdie pe care Redol. o trece cu vederea în romanul său. Faptul acesta trebuie considerat însă și în lumina condițiilor în care romanul „Fanga” a apărut: într'o țară de dictatură, în care clerul e atotputernic, în care nu există libertate nici pentru scriitori și nici pentru cetitori. Lucrurile care ar fi putut să atragă atenția poliției în sutane a catolicismului au fost ocolite mai cu grijă.

Dar Manuel, nu se poate opri să nu-și spună gândurile. Svârllt în închisoare, băiatul își dă seama că judecătorul, temnița, temnicerul, toate îi aparțin tul Joachim Onorato, moșierul care îi cumpără și-i necinstește sora, pe palida și buna Anita: „Atunci m'am agățat de gratii, cu gândul să le smulg. Dar mi-am dat seama în aceeași clipă că mâinile mele erau prea firave pentru o treabă ca asta și le-am lăsat neputincios în jos, încercând să uit totul. Nu puteam uita însă că Joachim Onorato e stăpânul pământului. Și văzând că biserica ce se înălța în fața închisorii rămâne mută la durerea mea, mi-am spus că Ioachim Onorato e și stăpânul cerului”.

Atât. Ioachim Onorato e și stăpânul cerului. Niciodată în altă parte Redol nu mai pomeneste de cer sau de slujitorii lui. Fraza lui Manuel arată însă cu putere ce cred. despre lucrul acesta sute de mii de țărani săraci din Portugalia, chiar dacă neștiința de carte și întunericul apăsător îi țin cu fundăți în superstiții, și în teamă.

Servindu-se de astfel de mijloace literare, Redol izbutește într'o bună măsură, să redea prin eroul său realitatea. Pe măsură ce înaintezi, Manuel Caișinia se conturează lot mai bine ca un personajiu în continuă creștere și transformare. Peste [aptele acumulate în copilărie, prezentate atât de plastic încât rezulță din ele ce cred sute de mii de copii de dijmași portughezi, despre viață și despre lumea din jurul lor, nedrepte amândouă, vremea aduce întâmplări noi.

A doua parte a cărții povestește adolescența Iul Manuel Caișinia, rămas singur de data aceasta: sora lui, Anita, singura

finiță pe care o iubește, e departe, la oraș, slugă; ca să trăiască, Manuel trebuie să muncească pe la unul sau pe la altul.

Timpul care a trecut conține și ceva nou, neobișnuit; Manuel s'a hotărât să învețe carte. Și învățător îi este Josephino Bana, un om care s'a bătut odinioară pentru drepturile pâlmașilor și ale dijmașilor, dar pe care beția Ta doborât. Barra, unul dintre personagiile principale ale romanului — nu atât prin spațiul pe care-l ocupă cât prin semnificația figurii lui — e în realitate un învins. Un om care a înțeles că orânduirea în mijlocul căreia trăește e nedreaptă și ticăloasă, dar care n'a știut bine cum trebuie să lupte împotriva ei. A fost înfrânt curând, și faptul că aproape nimeni nu l-a urmat, l-a descurajat și l-a obosit. Un om care a cedat în fața vieții. Iosephino Barra e reprezentativ pentru acea categorie de oameni care au acționat singuri, aproape la întâmplare, și pe care câteva înfrângeri i-au doborât.

Totuși Barra își dă seama că poate să transmită lui Manuel o parte din lucrurile pe care le știe și le crede: „Barra își amintea adesea de vremurile în care mai lucra. Atunci avusese de suferit de pe urma unui șir întreg de nedreptăți; cu toate acestea avea o atitudine hotărâtă și nu pierdea niciun prilej să arate tovarășilor că pot dobândi o viață mai bună, dacă vor lupta cu toții laolaltă pentru ea...”

Pe lângă învățătura de carte, învățătura despre unitatea care trebuie să-i lege strâns pe pâlmași între ei, este lucrul cel mai important pe care Iosephino Barra isbutește să i-l dea lui Manuel.

Și acestea încolțesc și se prind în sufletul lui Caișinia încetul cu încetul. Mai ales că fiecare zi îi arată tânărului până unde duce desbinarea și neînțelegerea ațâțate de stăpâni. Manuel e încă prea tânăr: nimeni nu i-ar da numai lui un lot să-l cultive. Dar are brațe tari, mușchiuloase. Se tocmește zilier. Stăpânii se înțeleg asupra prețului; nimeni nu dă mai mult și oamenii sunt siliți de foame să se tocmească pe plată neînsemnată, pentru munci istovitoare. Tabloul târgului de zilei subliniază încă odată faptul pe care romanul „Fanga” îl demonstrează la flecare pas; înapoierea economică și socială a Portu-

galiei, caracterul ei semi-feudal împletit cu elementele celui mai săngeros capitalism. Desvăluirea curajoasă a condițiilor primitive de trai și a cumplitei exploatare a poporului constituie una dintre liniile cele mai însemnate ale romanului.

Uneori însă Redol nu urmărește cu aceeași intensitate și nu pune în valoare toate momentele prin care trece eroul său. Peste anii pe care Manuel îi petrece ca soldat, scriitorul trece mai repede, mai cu grabă. Prea puțin se schimbă Manuel în armată, deși aci Redol ar fi putut duce mai în adânc analiza. Întâlnirea lui Manuel cu Alfred, un muncitor care lucrează într'un atelier, e abia schițată. Figura lui Alfred e și ea vagă, din câteva trăsături, mai mult sugerate. Între cei doi, — țărani din Golegan și muncitorul Alfred — se înfiripează o legătură pe care Redol o enunță; faptele însă, acel lucru care trebuie să reprezinte resorturile acțiunii, ale vieții romanului, sunt în această parte insuficiente. Autorul care a izbutit să contureze atât de viu și de puternic pe Caișinia, părăsește aproape pe Alfred. Totuși în înfățișarea prieteniei trainice legată între cei doi, în faptul că Alfred îl îndrumă pe Manuel, îi dă cărți, încearcă să-l ajute pe el și pe alți pâlmași din Golegan, este cuprinsă ideea că muncitorimea portugheză se străduiește să întărească legăturile ei cu proletariatul agricol, cu țărani fără pământ, să-l sprijine și să-i conducă în luptă lor. Dar, ideea aceasta rămâne într'un sâmbure care nu încolțește și nu se dezvoltă mai departe.

Manuel Caișinia e acum un tânăr în putere, de 22 de ani, îl așteaptă destinul celorlalți flăcăi din Golegan, sau altă soartă deosebită? Nu are nici o avere decât brațele. În jurul său, prietenii, rudele, fata pe care o iubește și cu care își face planuri de viitor, toate îl trag spre pământul pe care a robit tatăl său. În Baralia toți cei fără pământ visează o bucată a lor, pe care s'o stăpânească și care cred că le va aduce poate o viață mai bună. Și drumul pe care trebuie să-l urmeze ca să ajungă acolo e unul singur: să ia în dijmă dela boieri un lot. Ca plată, șapte din zece, sau cinci din șase, sau altfel, după învoială.

In realitate, fanga — dijma — e o robie din care câștigă oricine afară de cel care muncește ogorul; negustorii care cumpără cu cântare mincinoase, stăpânul pământului care încasează datorii și dobânzi, plăți pentru măcinat, și care uneori fură din recolta dijmașilor săi, noaptea, ca un hoț.

încercările pe care le face Manuel Caișinia să-și înjghebeze o gospodărie, trudind din zor până în noapte pe pământul lui Senor Falcan, adevărată pasăre de pradă, nu-i, lasă decât un gust amar în gură și o senzație de oboseală, ca după o beție: „I se năluci în față o grămadă uriașă de porumb mai înaltă decât copacul care crește în apropiere. In jurul ei se strânseseră dijmașii săraci: mândri de truda lor, zâmbeau și-și strângeau mâinile unul altuia. Dar nu trecu mult timp și se ivi și Falcan; dădu fiecăruia câte un pumn de boabe iar restul îl opri pentru sine. Iar când ei îi arătară, dojenitor, puținul pe care-l primiseră, el se încruntă și le întoarse spatetele: „pe șapte din zece și asta numai fiindcă mi-e milă de voi!” Nălucirea lui Manuel e însă întocmai ca realii alea. Și faptul că Mantiei se simte mulțumit — fără să-și dea seama de ce, la gândul că apele furtunoase ale Tejului se vor năpusti, și vor îneca odată ogorul pe care zadarnic se străduiește, exprimă plastic revolta surdă care crește în pieptul dijmașilor. Tot timpul căi ține experiența lui ca dijmaș, Manuel a rămas cu o parte din suflet, alături de tovarășii lui, zilerii, care au înțeles că „fanga” nu le aduce nimic, și care s’au înregimentat în marea armată, dezorientată și divizată încă, a prolețarilor agricoli. Frământarea lui Caișinia e exprimată și de Uliul părții « treia a romanului: „Două suflete”.

In zilele în care nu muncește pe lotul lui, Manuel se duce la târg și se tocmește zilier. N’a uitat ceeace l-a învățat Barra și ponte Alfred: „Dacă sunt uniți, vor fi mai puternici”. Ideia aceasta își face loc încetul cu încetul și în mintea celorlalți. E caracteristică pentru acest început scena în care eroul, nostru, împreună cu alți cincisăzase tovarăși ai săi, tocmiți la secerat, se împotrivesc, uniți, încercărilor pe care le jace vechilul de a-i sili să muncească într’un ritm forțat, isiorvitor: „Acum, mai niuil

ca oricând se simțeau plini de încredere în forțele lor”.

In jurul lui Manuel, trăește satul, aparent același, legat de credințele și felul, de viață învechit. Fata pe care o iubește tânărul, Rita, se depărtează încel-încet de el, din pricina pământului: nu înțelege dorința lui de a se simți liber, în stare să se poată împotrivi seniorilor, dorința de a simți alături puterea a nenumărați tovarăși, credința lui Manuel că numai unirea strânsă a sutelor de pâlmași și poate, mai târziu, rezistența lor organizată în fața stăpânilor, poate aduce nădejdea unei vieți mai bune.

Felul fragmentat, frânt, în care Redol înfățișează în această a treia parte drumul eroului său, e datorit faptului că nu totul e motivat, susținut de acțiune.

Evident, romanul mai are și alte lipsuri: câteva au fost semnalate mai sus. In ultima parte a cărții, datorită creșterii neconținute a figurii centrate, Manuel, autorul pierde viziunea generală a satului portughez, pe care o înfățișase mai complet și mai viguros în partea întâia. Figurile personajilor care îl înconjoară pe Manuel sunt uneori abia schițate, desenate din câteva trăsături.

Concepția care stă la baza acestui fel de a-și construi opera este aceea că Manuel Caișinia reprezintă destinul dijmașilor săraci din întreaga Portugalia. Personajul central, •singur reprezentant tipic al unei întregi categorii de exploatați, e în felul, acesta mărit pe cât cu puțință, văzul ca un erou care îi copleșește pe toți ceilalți. Poate că așa se poate explica și unele scăderi în însăși, construcția lipului lui Manuel, în special evoluția lui grăbită, uneori enunțată doar, și nu construită artistic. In felul acesta se explică de ce Manuel, care, copii, se mișcă în mijlocul unei întregi lumi de oameni mari, de prieteni, de copii, rămâne apoi parcă mai izolat. Chiar Rita, nu e legată de el decât prin fire neirainice. In sensul celor de mai sus despărțirea bruscă a celor doi tineri nu pare suficient motivată psihologic.

Sfârșitul e simplu: la târg, zilerii din sale diferite trec peste vechile neînțelegeri și se strâng toți laolaltă: „Mi-am amintit de Barra” — spune Manuel — și am simțit pentru prima oară că desbina-

rea dintre noi e pe cale să se șteargă. Iată de ce ziua aceea posomorită de Decembrie, în care am rămas fără lucru, mi s'a părut minunată, cu totul deosebită de celelalte din viața mea..."

Romanul se încheie cu aceste cuvinte din care se desprinde făgăduiala unei tuple comune, unite, a Ini Manuel și a tovarășilor săi, zilerii și pălmașii Goteganului și ai Portugaliei. Dar lupta aceasta există aievea. După înscăunarea dictaturii tniUlarofasciste, a lui Carmona și mai târziu a lui Salazar, Partidul Comunist din Portugalia a continuat lupta începută încă din 1920 în legalitate, trecând în ilegalitate. Nici persecuțiile, nici aruncarea în închisori și așasinarea celor mai buni ții ai săi n'au putut să-i stea în cale. În Portugalia de astăzi, Partidul Comunist conduce neobosit lupta clasei muncitoare, îndrumază sutele de mii de proletari agricoli, de pălmași și zileri, ca și sutele de mii de țărani săraci, cu pământ puțin. încheieturile stalului militarofeudal, semicolonie a Angliei până mai ieri, astăzi împins de dubla, exploatare a Marii Britanii și a Statelor Unite în pacul războinic al Atlanticului, încheieturile acestui stat trosnesc și temelile lui se clatină.

Romanul lui. Alves Redol, „Fanga”, înfățișând, realist: viața dijmașilor din Golegan, cu aspectele ei întunecate și cu rarele ei raze de lumină, conslilie o critică viguroasă și necruțătoare pentru orânduirea aspră și brutală din Portugalia, în care, pe un pământ bogat, totuși, și rodnic, un popor întreg trăcșle într'o sărăcie adâncă. Slăbiciunile, lipsurile pe care le are cartea, nu pot să influențeze concluzia, că „Fanga” e o lovitură dată claselor stăpânitoare din Portugalia. Faptul ră „Fanga” a fost. interzisă în patria lui Redol, că burghezia și moșierimea feudală o socotesc primejdioasă, e pentru noi încă o dovadă.

Felul în care Redol își încheie romanul, cuvintele lui Manuel Caișinia, ne fac odată mai mult să avem încredere în viitorul luptei poporului portughez, pentru o viață mai bună, liberă, pașnică.

Horia Stăncii

PAGINI DE LUPTA EROICA *)

...In primele zile ale anului 1876, protejat, și ferit, privirii urmăritorilor turci — de întunerecul compact al unei nopți de iarnă — își făcea apariția în orașelul bulgar Beala Cercva, un tânăr cu ochii pătrunzători și negri, cu părul lung și straie sărăcicioase. Asupra sa plana încă spectrul amenințător al spânzurătorii, Ivan Cralicev evadase de curând din temnițele pe care sultanul Ahmed al II-lea le înălțase în munții pustii ai Asiei spre a fereca în ele pe revoluționari. Venea din partea comitetului ilegal bulgar cu misiunea precisă de a organiza în primăvara aceuiaș an ridicarea revoluționară a poporului împotriva jugului asupra turcesc, întâmplările emoționante legale de pregătirea răscoalei, izbucnirea ei furtunoasă, reprimarea sângeroasă care a urmai, moartea vitejească a lui Cralicev — iată liniile esențiale ale acțiunii romanului „Sub jug”-

În creația li Ierară a lui Ivan Vazov (1850—1921) — unul din cei mai de seamă scriitori bulgari — răscoala poporului din 1867 ocupă un un loc central, astfel încât el poate fi caracterizat drept cântărețul cel mai de seamă al răscoalei. Vazov, alături de Hrislo Botev, a luat parte activă la luptele împotriva jugului otoman, legându-și astfel propria soartă de seriilor de soarta poporului său oprimat. După înăbușirea sângeroasă a răscoalei, el se refugiază în România. La București publică primul său volum de poezii — sugestiv intitulat „Durerile Bulgariei”. Iată un cilal semnificativ :

O, mândră răscoală ! O, sumbră răscoală !
O, zile'ndoliate și ziie de slavă !

Două decenii mai târziu, apare romanul „Sub jug”, consacrat deasetneni răscoalei — care ocupase un loc definitiv în conștiința scriitorului. De atunci, romanul s'a publicat în numeroase ediții. Numai, în limba rusă a fost tipărit de șapte ori l Mesajul emoționant pe care-l cuprinde în paginile sale a fost preluat de nenumărate generații.

Apariția Iul în românește, într'o ediție în

*) Ivan Vazov: *Sub jug*. H.S.P.L.A. 1922

grijită, va constitui un prilej pentru poporul nostru de a cunoaște mai bine opera clasicului bulgar, căruia acum doi ani i s'a sărbătorit și în țara noastră centenarul nașterii. Traducerea reușește în mare măsură să exprime stilul avântat al lui Vazov, să redea atmosfera veacului trecut, când se petrece acțiunea. Vorbirea plină de înțelesuri a țărănilor bulgari atât de expresiv redată de Vazov este cu îndemânare transpusă în versiunea românească.

Romanul „Sub jug” reconstitue în impresionante imagini literare, atmosfera de încordată așteptare care preceda izbucnirea furtunii...

Un orașel de provincie aflat sub sânge-roasa autoritate otomană. Beitul patrona modestele reprezentații teatrale în care Hrisceev, cel mai priceput fierar din mahalala, interpreta cu nespusă grație rolul delicat al Genovevei de Brabant... Și tot sub auspiciile beifului, bandiți de felul lui Emec-siz Pehlivan jefuiau populația săracă și batjocoreau fetițele de școala primară... Și tot sub auspiciile beifului, Levschi, unul din apostolii mișcări populare, era trimis, după înfricoșătoare torturi, la spânzurătoare. Se părea că lucrurile vor dăinui la nesfârșit, când iată că venirea neașteptată a fostului deținut Ivan Cralicev declanșează izbucnirea puternică a conflictului. Stratul de aparentă Inerție este dat înlături. Și până atunci erau destui dintre aceia care jurau încredere poporului și blestemau pe opresori. Acum însă, seriozitatea gravă a situației determină pe oameni să-și precizeze pozițiile. Trimisul comitetului revoluționar — care va adopta numele conspirativ de Ogneanov, organizează sistematic mișcarea: ' De partea lui Ogneanov trece doctorul Socolov, iubit de tineret pentru firea lui veselă și deschisă și pentru patriotismul lui înflăcărat. Candov — studentul bulgar de curând înapoiat dela Petersburg — la începutul șovăe. Discipol credincios al lui Lassalle și Fourier, Candov înclină spre discuții abstracte. E singuratec și nefericit în dragoste. își hotărîse chiar și sinuciderea. Față de Ogneanov și prietenii să patrioți, manifestă o atitudine ostilă : „Domnilor, citiți-l pe Lassalle. Desbărați-vă de acest patriotism mă-

runt și înălțați steagul științei pozitive." Ogneanov însă este necruțător: „înainte de a face teorii, trebuie să rupem cătușele." Viața, desfășurarea furtunoasă a evenimentelor sunt mai puternice decât idealul abstract pe care și-l făurise Candov în nopțile de încordată lectură. Și Candov va ști să moară eroic în numele poporului său, pe baricadele răscoalei.

Chiar în familiile dușmanilor declarați ai răscoalei, conflictul se deslănțule cu o deosebită ascuțime. Fiul chiaburului Diamandiev părăsește casa tatălui său și se alătură lui Ogneanov. Față de trădătorul Ștefciov, propria lui soție manifestă o ură cumplită. Ea îl iubește în taină pe doctorul Socolov și nu pregetă să sprijine pe revoluționari- Romanul lui Vazov înfățișează în imagini puternice dezvoltarea atitudinii de răsvrătire a celor mai largi pături ale poporului bulgar. Cu cât înainta primăvara, cu atât creștea și clocotul revoluționar. Țăranii nu-și mai vedeau de ogoare. Poporul se înarma sub conducerea comitetului ilegal.

Vazov înfățișează și tabăra adversă, care manifesta ostilitate înverșunată față de mișcarea populară. Alături de beitul turc — pe cât de crud și nemilos, pe atât de prost și îngâmfat — alături de celelalte autorități turcești, se situiază cercurile conducătoare din localitate. Cei bogați erau uneltele asupritoare ale asupritorilor străini. Chiaburul Iordan Diamandiev își atrăsese ura poporului trăind în belșug depe urma jafului celor săraci și a cărdășiei încheiate cu turcii. „Tâlharii... S'au răscolat împotriva împăratului, împotriva tatălui lor !" — spune el cu ură turbată despre răzvrățiți. Și pentru ginerele lui Diamandiev, Ștefciov, crudul sultan Ahmet al II-lea e un adevărat tată... Ștefciov este o figură odioasă de trădător, e ucigașul propriei sale soții, cu care se căsătorise din lăcomie pentru averea socrului. Ștefciov e răutăcios, hrăpăreț, caracterizat prin goliciune sufletească și cruzime.

Se înfruntă deci, cu îndârjire și ură de moarte, două lumi. Revolta poporului mocnea sub un strat de aparentă inerție și resemnare, mocnea, gala să izbucnească la cea mai ușoară adiere. Și cei bogați — de

felul lui Diamandiev și Slefclov — tremurau de teamă că, odată izbucnit incendiul, să nu devină general și să mistuie în flăcările sale, întregul sistem de asuprire a poporului, inclusiv propriile lor poziții de clasă exploatoare. Așa se explică atitudinea trădătoare și antipopulară a celor din categoria lui Jordan Diamandiev.

Un șir întreg de precursori aruncaseră sămânța răzvrătirii în ogorul fertil al nemulțumirii poporului. Cartea lui Vazov reflectă dragostea oamenilor simpli față de apostolii luptei sale. Poporul pronunță cu evlavie numele lui Levschi — ucis de asupritori — sau al marelui poet și revoluționar Hristo Bot ev. O asemenea figură luminează și paginile romanului „Sub jug”. Cobieșcov — erou revoluționar (care a existat în realitate) — apare în unele scene ale cărții. El înflăcărează pe oameni la luptă prin cuvântările sale emoționante.

Poporul privea cu încredere-și speranță spre Răsărit, spre marea Rusie. Romanul lui Vazov conturează în imagini convingătoare dragostea oamenilor simpli față de poporul rus (care, un an mai târziu în 1877 va aduce independența Bulgariei).

O scânteie a fost deajuns și furtuna revoluționară a poporului s'a desțănțuit. În cele cinci zile ale răscoalei, oamenii au trăit cinci vieți de nădejdi și avânt, sau, cum va consemna mai târziu Vazov, într'unul din mărite sale poeme revoluționare :

In câteva zile, în taină și încet
Poporul cu câteva veacuri — crescu !

Sfârșitul răscoalei a fost dramatic, dar Vazov reușește să-și transmită convingerea că jertfele n'au fost zadarnice, că ele vor rodi până la urmă. Poporul bulgar și-a cucerit independența un an mai târziu, în 1877, cu ajutorul frățesc al marelui popor rus și al ostașilor români — iar după aproape șapte decenii în urma eliberării sale de către glorioasa Armată Sovietică, el a pășit la construirea acelei orânduiri sociale către care a năzuit în permanență Vazov.

Deschizând o asemenea perspectivă, ro-

manul „Sub jug” reprezintă, fără îndoială, una din pozițiile cete mai înaintate, pe care realismul critic a reușit vreodată să le ocupe. Realismul puternic al romanului, valoarea sa de reflector al unor împrejurări și personaje profund tipice, își găsește împlinirea în mesajul patriotic și revoluționar pe care-l cuprinde. În paginile romanului, Vazov a creiat figura admirabilă, de neuitat a revoluționarului și eroului popular Ogneanov, contribuind astfel la ridicarea conștiinței patriotice a poporului bulgar.

Romanul „Sub jug” este puternic luminat de dragostea curată și pasionată între Ogneanov și Rada, Prin Rada, Vazov a creat o admirabilă figură de femeie-cetățean, fire generoasă și devotată patriei sale. Prin trăsăturile fermecătoare cu care e înzestrată, ea se apropie de neuitatele figuri de „femei ruse” create de Pușchin, Necrasov, Cernășevschi. Dragostea nemărginită față de patrie a lui Ogneanov se vedește și sub altă formă, în prezentarea naturii în tot ceea ce are ea mai mareț și impresionant... „...Iar în lupta stihilor răs-lănțuite, în vauer! spațiilor, în sclipirea demonică a întunecimilor, era o frumusețe sălbatecă — spectacol mareț în care ciocnirea dintre infinit și mister se contopea într'o armonie diabolică, supranaturală. În izbucnirea furtunii, natura moartă atinge cele mai marețe motive ale poeziei”. Vazov prețuiește sclipirea scânteietoare a humorului popular (vezi Cap. „Reprezentarea”). În poezia populară, el vede „răsfângerea luminoasă a sufletului popular”. In acest sens, pe deplin convingător este capitolul „O clacă ța Altănovă”.

Azi, nepoții și strănepoții celor care au hrănit pământul Patriei cu sângele și lacrimile lor, îndrumați spre lupta organizată de către clasa muncitoare, condusă de Partidul Comunist au pășit sore o viață fericită, fără asupriri și suferințe.

Au venit vremurile așteptate de Vazov, care, în acel ceas de durere și de area cumpănă, a întrezărit razele luminoase ale unei vieți mai bune. Iar romanul său își păstrează valoarea unul viguros îndemn la luptă.

Lucian Raicu